OBRAZOVANJE ZA LJUDSKA PRAVA I DEMOKRACIJU

zbirka međunarodnih i domaćih dokumenata

Uredila:
Vedrana Spajić-Vrkaš

Projekt Obrazovanje za mir i ljudska prava za hrvatske osnovne škole
Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO

Zagreb, 2001.

S a d r ž a j

I. dio: MEĐUNARODNI DOKUMENTI

UJEDINJENI NARODI

Temeljni tekstovi

Opća deklaracija o ljudskim pravima (1948.)
Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966.)
Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966.)

Konvencije

Konvencija o pravima djeteta (1989.)

Deklaracije

Deklaracija o zaštiti žena i djece u izvanrednim okolnostima i oružanom sukobu (1974.)
Deklaracija o pravu na razvoj (1986.)
Deklaracija o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama (1992.)

Tekstovi usvojeni na svjetskim skupovima u organizaciji Ujedinjenih naroda

Teheranska izjava s Međunarodne konferencije o ljudskim pravima (1968.)
Bečka deklaracija i Program djelovanja sa Svjetske konferencije o ljudskim pravima (1993.)
Kopenhagenska deklaracija o društvenom razvoju sa Svjetskog sastanka na vrhu za društveni razvoj (1995.)

U N E S C O

Konvencije

Konvencija protiv diskriminacije u odgoju i obrazovanju (1960.)
Konvencija o tehničkom i strukovnom obrazovanju (1989.)

Deklaracije

Deklaracija o temeljnim načelima doprinosa sredstava javnog priopćavanja učvršćenju mira i međunarodnog razumijevanja, promicanju ljudskih prava i suzbijanju rasizma, apartheida i poticanja rata (1978.)
Deklaracija o načelima snošljivosti (1995.)
Opća deklaracija o ljudskom genomu i ljudskim pravima (1997.)

Preporuke

Preporuka o statusu učitelja (1966.)
Preporuka o odgoju i obrazovanju za međunarodno razumijevanje, suradnju i mir te poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda (1974.)

Strategijski tekstovi i okviri za djelovanje

Deklaracija i Cjeloviti okvir djelovanja u odgoju i obrazovanju za mir, ljudska prava i demokraciju (1995.)

Tekstovi usvojeni na međuvladinim konferencijama i svjetskim kongresima u organizaciji ili pod pokroviteljstvom UNESCO-a i sl.

Načela Međunarodnog kongresa o poučavanju ljudskih prava (1978.)
Zaključni dokument Svjetskog kongresa o odgoju i obrazovanju za razoružanje (1980.)
Svjetska deklaracija o odgoju i obrazovanju za sve (1990.)
Genovska deklaracija o znanosti i društvu Genovskog foruma UNESCO-a (1995.)

Tekstovi usvojeni na međunarodnim skupovima i potvrđeni ili se pozivaju na UNESCO

Seviljska izjava o nasilju (1989.)
Svjetski plan djelovanja u odgoju i obrazovanju za ljudska prava i demokraciju s Međunarodnog kongresa o odgoju i obrazovanju za ljudska prava i demokraciju (1993.)
Deklaracija o ulozi religije u promicanju kulture mira sa sastanka "Pridonos religije kulturi mira" (1994.)

VIJEĆE EUROPE

Temeljni tekstovi

Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, prema izmjenama Protokolom br. 11 (1950.)
Europska socijalna povelja (izmijenjena) (1961.)

Konvencije

Europska okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina (1995.)

Dokumenti sa sastanaka na vrhu

Deklaracija sa Sastanka na vrhu Vijeća Europe (Bečka deklaracija) (1993.)
Završna deklaracija Drugog sastanka na vrhu Vijeća Europe (1997.)

Dokumenti Savjetodavne/Parlamentarne skupštine

Preporuka br. 453 (1966) o mjerama koje treba poduzeti protiv poticanja na rasnu, nacionalnu i vjersku mržnju
Odluka br. 743 (1980) o potrebi suzbijanja oživljene fašističke propagande i njenih rasističkih aspekata
Preporuka br. 968 (1983) o ksenofobičnim stavovima i pokretima u zemljama članicama
Preporuka br. 1034 (1986) o promicanju međusobnog razumijevanja između etničkih zajednica u Europi

Dokumenti Odbora ministara

Preporuka br. R (85) 7 o poučavanju i učenju o ljudskim pravima u školama (1985.)
Preporuka br. (92) 12 državama članicama o odnosima u zajednici (1992.)
Deklaracija za proširenu Europu bez granica razgraničenja (Budimpeštanska deklaracija) (1999.)
Deklaracija i program odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo temeljeno na pravima i odgovornostima građana (1999.)

ORGANIZACIJA ZA EUROPSKU SIGURNOST I SURADNJU

Helsinški završni akt (1974.)
Pariška povelja za Novu Europu (1990.)
Haške preporuke o pravu nacionalnih manjina na odgoj i obrazovanje (1996.)

MULTILATERALNI SASTANCI

Pak o stabilnosti za Jugoistočnu Europu (1999.)
Završna deklaracija Zagrebačkog sastanka na vrhu (1990.)

II. dio: DOMAĆI DOKUMENTI

Ustav Republike Hrvatske (pročišćeni tekst, 2001.)
Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj (pročišćeni tekst, 2000.)
Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj (2000.)
Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku u pismu nacionalnih manjina (2000.)

Obrazovanje mora biti usmjereno punom razvoju ljudske osobe i jačati poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda. Ono mora promicati razumijevanje, snošljivost i prijateljstvo medu svim narodima, rasnim ili vjerskim grupama te podupirati djelatnost Ujedinjenih naroda na održanju mira.

Opća deklaracija o ljudskim pravima, 1948.

Povezivanjem učenja, izobrazbe, informiranja i djelovanja, međunarodni odgoj i obrazovanje treba poticati odgovarajući intelektualni i emocionalni razvoj pojedinca. On treba razvijati osjećaj društvene odgovornosti i solidarnosti s nepovlaštenim grupama i težiti primjeni načela ravnopravnosti u svakodnevnom životu. On također treba pomoći u razvoju osobina, sposobnosti i vještina koje pojedincu omogućuju da kritički promatra probleme na nacionalnoj i međunarodnoj razini, da razumije i tumači činjenice, stavove i ideje, da radi u grupi, da prihvaća i sudjeluje u otvorenim raspravama, da poštuje temeljna proceduralna načela što vrijede za svaku raspravu te da svoje vrijednosne sudove i odluke temelji na racionalnoj analizi relevantnih činjenica i čimbenika.

Preporuka o odgoju i obrazovanju za međunarodno razumijevanje, suradnju i mir te poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda, 1974.

Osnovno obrazovanje se, dakle, mora usmjeriti na stvarno učenje i postizanje rezultata, a ne isključivo na upis, redovito polaženje organiziranih programa i ispunjavanje uvjeta za dobivanje svjedodžbe. Aktivni i participativni pristupi osobito su dragocjeni u osiguranju učenja i ostvarenju punog potencijala učenika. Stoga je u odgojnoobrazovnim programima prijeko potrebno odrediti odgovarajuće razine naučenog te poboljšati i primijeniti sustave ocjenjivanja postignuća u učenju.

Svjetska deklaracija o odgoju i obrazovanju za sve, 1990.

Slobodna volja pojedinca koja se ostvaruje u demokraciji i štiti vladavinom prava, predstavlja prijeko potreban temelj uspješnog gospodarskog i društvenog razvoja. Promicat ćemo gospodarsko djelovanje koje poštuje i podržava ljudsko dostojanstvo.

Pariška povelja za Novu Europu, 1990.

Kraj podjele Europe pruža povijesnu mogućnost učvršćenja mira i stabilnosti na kontinentu. Sve su se naše zemlje obvezale na pluralizam i parlamentarnu demokraciju, nedjeljivost i univerzalnost ljudskih prava, vladavinu prava i zajedničku kulturnu baštinu obogaćenu različitošću. Europa dakle može postati široko područje demokratske sigurnosti.

Bečka deklaracija sa Sastanka na vrhu Vijeća Europe, 1993.

Sva ljudska prava su opća, nedjeljiva, međusobno ovisna i povezana. Međunarodna zajednica mora ljudska prava razmatrati globalno, na pravedan i jednak način, pod jednakim uvjetima i s jednakim naglascima. Iako se važnost nacionalnih i regionalnih posebnosti te povijesne, kulturne i vjerske razlike moraju uzeti u obzir, države imaju dužnost, bez obzira na njihove političke, gospodarske i kulturne sustave, promicati i štititi sva ljudska prava i temeljne slobode.

Bečka deklaracija i Program djelovanja, 1993.

Građani pluralnog društva i multikulturalnog svijeta trebali bi biti spremni prihvatiti činjenicu da je njihovo tumačenje neke okolnosti i problema ukorijenjeno u njihovim osobnim životima, u povijesti njihova društva i njihovim kulturnim tradicijama te da stoga niti jedna osoba ili grupa ne posjeduje jedan jedini odgovor na probleme; da za svaki problem može postojati više od jednog rješenja. U skladu s tim, ljudi bi trebali razumjeti i poštivati jedni druge te pregovarati na ravnopravnoj osnovi kako bi se tražilo zajedničko rješenje.

Cjeloviti okvir djelovanja u odgoju i obrazovanju za mir, ljudska prava i demokraciju, 1994.

Mi, poglavari država i vlada zalažemo se za političku, gospodarsku, etičku i duhovnu viziju društvenog razvoja koja polazi od ljudskog dostojanstva, ljudskih prava, jednakosti, poštivanja, mira, demokracije, uzajamne odgovornosti i suradnje, od punog poštivanja različitih vjerskih i etičkih vrednota i kultura ljudi. U skladu s tim, najveću važnost u državnoj, regionalnoj i međunarodnoj politici i djelovanju, dat ćemo promicanju društvenog napretka i pravde te poboljšanju položaja čovjeka temeljenom na punom sudjelovanju svih.

Kopenhagenska deklaracija o društvenom razvoju, 1995.

Kao što "rat započinje u našim glavama", u njima započinje i mir. Vrsta koja je izmislila rat, sposobna je izmisliti i mir. Svaki od nas snosi dio te odgovornosti.

Seviljska izjava o nasilju, 1986.

Sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova, mirotvorstvo, socijalna pravda, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav najviše su vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava.

Ustav Republike Hrvatske

PREDGOVOR

Ideja o prijevodu međunarodnih dokumenata koji su nezaobilazni u odgoju i obrazovanju za ljudska prava, pojavila se u projektu "Obrazovanje za mir i ljudska prava za hrvatske osnovne škole", koji je vođen od 1997. do 1999. godine prema ugovoru između UNESCO-a, Vlade Kraljevine Nizozemske, Vlade Republike Hrvatske i Hrvatskog povjerenstva za UNESCO. U projektu je sudjelovalo oko tridesetak istraživača s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Učiteljske Akademije u Zagrebu, domaćih i stranih aktivista, prevoditelja te studenata dodiplomskih i poslijediplomskih studija različitih disciplina.

Glavni cilj projekta bio je utvrđivanje koncepcijskog okvira za izradu programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava za niže razrede osnovne škole, u skladu s međunarodnim demokratskim standardima i razvojnim potrebama hrvatskog društva. U projektu je odgoj i obrazovanje za ljudska prava određen kao cjeloživotni proces učenja i poučavanja za (samo)osnaživanje i građansku odgovornost u demokratskom društvu uređenom na načelima slobode, pravde, jednakosti, različitosti, mira i solidarnosti. Riječ je o sinergijskom pristupu u kojemu se odgoj i obrazovanje za ljudska prava ostvaruje u jedinstvu s odgojem i obrazovanjem za demokratsko građanstvo, interkulturalnim odgojem i obrazovanjem te odgojem i obrazovanjem za mir i nenasilno rješavanje sukoba, uz naglašavanje aktivnih i suradničkih metoda učenja, kao i uz stalno preplitanje lokalne, nacionalne i globalne perspektive u razumijevanju društvenih promjena. U tom je okviru u projektu izrađen program odgoja i obrazovanja za ljudska prava za niže razrede osnovne škole, što ga je Nacionalni odbor za obrazovanje o ljudskim pravima prihvatio kao polazište Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava 1998. godine, ali i svi materijali za učenje i poučavanje, uključujući priručnik i udžbenike, međunarodni adresar, bibliografiju radova s bilješkama i interdisciplinarni rječnik te zbirku međunarodnih dokumenata.

Sadržaj zbirke se tijekom 4 godine mijenjao, dijelom zbog ispuštanja starijih, odnosno uključivanja novih dokumenta, a dijelom i zbog pojave službenih prijevoda nekih temeljnih međunarodnih tekstova na hrvatski jezik, primjerice Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda ili Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina, koji su zamijenili prijevode iz projekta. Verzija koja je pripremljena za tisak, uz međunarodne tekstove sadrži i domaće. Pred čitateljem se nalazi 44 međunarodna (Ujedinjeni narodi, UNESCO, Vijeće Europe, OESS, multilateralni sastanci) i 4 domaća dokumenata. Većina međunarodnih dokumenata po prvi put se pojavljuje u hrvatskom prijevodu i rezultat je rada na projektu "Obrazovanje za mir i ljudska prava za hrvatske osnovne škole". Budući da je naš primarni cilj bio na jednom mjestu predstaviti one tekstove koji, ili čine opći temelj ili izravno određuju sadržaj i metode odgoja i obrazovanja za ljudska prava i/ili demokratsko građanstvo, ovdje su izostavljeni mnogi važni instrumenti međunarodnog prava, primjerice Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije i Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, koji se mogu naći kod drugih priređivača (D. Skok, J. Hrženjak, K. Sajko i dr.).

Poznavanje međunarodnih standarda promicanja i zaštite ljudskih prava i sloboda pretpostavka je punog i ravnopravnog uključivanja Hrvatske u međunarodne i europske integracijske procese. Stoga ova Zbirka nije namijenjena samo stručnjacima i istraživačima odgoja i obrazovanja, ili pak samo donositeljima prosvjetnih odluka,

nego svim građanima Hrvatske koji drže da dobrobit pojedinca i društva danas prvenstveno ovisi o poznavanju i primjeni zajedničkih standarda ponašanja utvrđenih međunarodnim i domaćim instrumentima zaštite ljudskih prava i sloboda. No osim upoznavanja građana sa sadržajem instrumenata, ovom se Zbirkom nastoji ukazati na prijeku potrebu jezičnog ujednačavanja, sređivanja i provjere prijevoda međunarodnih dokumenata, što u Hrvatskoj do danas nije cjelovito ostvareno.

. . . . .

Zahvaljujemo se Gordani Genz na sređivanju domaćih dokumenata te Jasmini Božić i Tamari Božićević Haban na tehničkoj pomoći.

Vedrana Spajić-Vrkaš

Zagreb, 17. prosinca 2001.

Ujedinjeni narodi

Temeljni tekstovi

- Opća deklaracija o ljudskim pravima (1948.)
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966.)
- Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966.)

Konvencije

- Konvencija o pravima djeteta (1989.)

Deklaracije

- Deklaracija o zaštiti žena i djece u izvanrednim okolnostima i oružanom sukobu (1974.)
- Deklaracija o pravu na razvoj (1986.)
- Deklaracija o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama (1992.)

Tekstovi usvojeni na svjetskim skupovima u organizaciji Ujedinjenih naroda

- Teheranska izjava s Međunarodne konferencije o ljudskim pravima (1968.)
- Bečka deklaracija i Program djelovanja sa Svjetske konferencije o ljudskim pravima (1993.)
- Kopenhagenska deklaracija o društvenom razvoju sa Svjetskog sastanka na vrhu za društveni razvoj (1995.)

OPĆA DEKLARACIJA O LJUDSKIM PRAVIMA*

usvojena i proglašena na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda, 10. prosinca 1948. godine
(rezolucija br. 217 /III/)

Preambula

Budući da je priznanje urođenog dostojanstva te jednakih i neotuđivih prava svih članova ljudske obitelji temelj slobode, pravde i mira u svijetu,

budući da je nepoštivanje i zanemarivanje ljudskih prava rezultiralo barbarskim postupcima koji vrijeđaju savjest čovječanstva i da je izgradnja svijeta u kojemu će ljudska bića uživati slobodu govora i uvjerenja te biti pošteđena straha i neimaštine, proglašena najvećom težnjom svih ljudi,

budući da je ljudska prava prijeko potrebno zaštititi vladavinom prava, kako čovjek ne bi morao pribjeći, kao krajnjem sredstvu, pobuni protiv tiranije i ugnjetavanja,

budući da je bitno promicati razvoj prijateljskih odnosa među narodima,

budući da su narodi u Povelji Ujedinjenih naroda ponovno potvrdili svoju vjeru u temeljna ljudska prava, u dostojanstvo i vrijednost ljudske osobe i ravnopravnost muškaraca i žena te odlučili promicati društveni napredak i poboljšati uvjete života u većoj slobodi,

budući da su se države članice obvezale da će u suradnji s Ujedinjenim narodima osigurati opće poštivanje i primjenu ljudskih prava i temeljnih sloboda,

budući da je opće razumijevanje tih prava i sloboda ključno za puno ostvarenje te obveze,

u ovom času, stoga,

Opća skupština

proglašava

Opću deklaraciju o ljudskim pravima kao zajedničku tekovinu svih naroda i država, kako bi svaki pojedinac i svaki dio društva, imajući ovu Deklaraciju stalno na umu, poučavanjem i učenjem težili promicanju ljudskih prava i sloboda te progresivnim domaćim i međunarodnim mjerama osigurali njihovo opće i djelotvorno priznanje i poštivanje, kako među narodima

---

* Službeni prijevod teksta Opće deklaracije o ljudskim pravima na hrvatski jezik do danas nije objavljen, kao što nije bio objavljen ni u službenim glasilima SFRJ u čijem je sastavu Hrvatska bila do 1991. godine, pa je netočan podatak u nekim radovima da je Opća deklaracija o ljudskim pravima bila ratificirana u Jugoslaviji, s uputom na Službeni list FNRJ/SFRJ. Od 1990. godine u Hrvatskoj je objavljeno nekoliko prijevoda, ali ni jedan od njih nema status službenog prijevoda (v. npr. Hrženjak, /ur./ J. *Međunarodni i europski dokumenti o ljudskim pravima: Čovjek i njegove slobode u pravnoj državi,* Zagreb, Informator, 1992.; Skok, Dobriša /ur./ *Ljudska prava: Osnovni međunarodni dokumenti*, Zagreb, NIRO Školske novine, 1990.)

država članica, tako i među narodima na područjima koja se nalaze pod njihovom jurisdikcijom.

Članak 1.

Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Ona su obdarena razumom i sviješću pa jedna prema drugima trebaju postupati u duhu bratstva.

Članak 2.

Svakome pripadaju sva prava i slobode utvrđene u ovoj Deklaraciji bez ikakve razlike glede rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovine, rođenja ili neke druge okolnosti.

Nadalje, ne smije se praviti nikakva razlika zbog političkog, pravnog ili međunarodnog statusa zemlje ili područja kojemu neka osoba pripada, bilo da je to područje neovisno, pod starateljstvom, nesamoupravno, ili mu je na neki drugi način ograničen suverenitet.

Članak 3.

Svatko ima pravo na život, slobodu i osobnu sigurnost.

Članak 4.

Nitko se ne smije držati u ropstvu ili odnosu sličnom ropstvu; ropstvo i trgovina robljem zabranjuju se u svim njihovim oblicima.

Članak 5.

Nitko ne smije biti podvrgnut mučenju ili okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem postupku ili kazni.

Članak 6.

Svatko ima pravo da ga se svugdje pred zakonom priznaje kao osobu.

Članak 7.

Svi su pred zakonom jednaki i svi imaju pravo na jednaku pravnu zaštitu, bez ikakve diskriminacije.

Svi imaju pravo na jednaku zaštitu od bilo kojeg oblika diskriminacije kojim se krši ova Deklaracija, kao i od svakog poticanja na takvu diskriminaciju.

Čanak 8.

Svatko ima pravo na djelotvornu odštetu putem nadležnih domaćih sudova zbog djela kojima su povrijeđena njegova temeljna prava zajamčena ustavom ili zakonom.

Članak 9.

Nitko ne smije biti podvrgnut samovoljnom uhićenju, zatvoru ili izgonu.

Članak 10.

Svatko ima potpuno isto pravo na pravično i javno saslušanje od strane neovisnog i nepristranog suda radi utvrđivanja njegovih prava i obveza, i bilo koje kaznene optužbe protiv njega.

Članak 11.

1. Svatko optužen za kazneno djelo ima pravo da ga se smatra nevinim dok se njegova krivnja zakonski ne utvrdi u javnom postupku u kojemu su mu pružena sva jamstva za obranu.

2. Nitko ne smije biti proglašen krivim za kazneno djelo počinjeno činom ili propustom koji, po domaćem ili međunarodnom pravu u času počinjenja nije bio predviđen kao kazneno djelo. Ne smije se odrediti ni teža kazna od one koja je bila primjenjiva u času kad je kazneno djelo počinjeno.

Članak 12.

Nitko ne smije biti podvrgnut samovoljnom miješanju u njegov privatni život, obitelj, dom ili dopisivanje, niti napadima na njegovu čast i ugled. Svatko ima pravo na pravnu zaštitu protiv takvog miješanja ili napada.

Članak 13.

1. Svatko ima pravo na slobodu kretanja i boravka u granicama bilo koje države.

2. Svatko ima pravo napustiti svoju i bilo koju drugu zemlju i vratiti se u svoju zemlju.

Članak 14.

1. Svatko pred progonom ima pravo tražiti i dobiti utočište u drugim zemljama.

2. Na to se pravo ne može pozivati u slučaju progona koji su izravna posljedica nepolitičkih zločina ili djela protivnih ciljevima i načelima Ujedinjenih naroda.

Članak 15.

1. Svatko ima pravo na državljanstvo.

2. Nitko ne smije biti samovoljno lišen svoga državljanstva niti mu se smije odreći pravo na promjenu državljanstva.

Članak 16.

1. Punoljetni muškarci i žene imaju pravo na sklapanje braka i osnivanje obitelji bez ikakvih ograničenja glede rase, nacionalnosti ili vjere. Oni imaju ista prava prilikom sklapanja braka, u braku i tijekom razvoda.

2. Brak se može sklopiti samo uz slobodan i potpun pristanak osoba koje stupaju u brak.

3. Obitelj je prirodna i temeljna društvena jedinica, i ima pravo na zaštitu društva i države.

Članak 17.

1. Svatko ima pravo posjedovati imovinu samostalno ili u zajednici s drugima.

2. Nitko ne smije biti samovoljno lišen svoje imovine.

Članak 18.

Svatko ima pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjere; to pravo uključuje slobodu da se mijenja vjera ili uvjerenje i slobodu da se, bilo pojedinačno ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, iskazuje svoja vjera ili uvjerenje poučavanjem, praktičnim vršenjem, bogoslužjem i obredima.

Članak 19.

Svatko ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja. To pravo obuhvaća slobodu zadržavanja mišljenja bez vanjskih pritisaka te slobodu traženja, primanja i širenja informacija i ideja putem bilo kojeg sredstva javnog priopćavanja i bez obzira na granice.

Članak 20.

1. Svatko ima pravo na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja.

2. Nitko se ne smije prisiljavati na pripadanje nekoj udruzi.

Članak 21.

1. Svatko ima pravo sudjelovati u upravljanju svojom zemljom neposredno ili preko slobodno izabranih predstavnika.

2. Svatko ima pravo na jednak pristup javnim službama u svojoj zemlji.

3. Volja naroda je temelj državne vlasti; ta se volja mora izražavati na povremenim i poštenim izborima, koji se provode uz opće i jednako pravo glasa, tajnim glasovanjem ili nekim drugim jednako slobodnim glasačkim postupkom.

Članak 22.

Svatko kao pripadnik društva ima, putem državnih programa i međunarodne suradnje, a u skladu s organizacijom i mogućnostima svake pojedine države, pravo na socijalnu sigurnost i ostvarenje gospodarskih, socijalnih i kulturnih prava koja su uvjet njegova dostojanstva i neometanog razvoja njegove osobnosti.

Članak 23.

1. Svatko ima pravo na rad, slobodan izbor zaposlenja, pravedne i primjerene uvjete za rad i zaštitu od nezaposlenosti.

2. Svatko bez ikakve razlike ima pravo na jednaku naknadu za isti rad.

3. Svatko tko radi ima pravo na pravednu i primjerenu naknadu koja njemu i njegovoj obitelji osigurava život dostojan čovjeka i koja se prema potrebi dopunjuje drugim sredstvima socijalne zaštite.

4. Svatko ima pravo osnivati sindikate i njima pristupati kako bi zaštitio svoje interese.

Članak 24.

Svatko ima pravo na odmor i slobodno vrijeme, uključujući razumno smanjenje radnih sati i povremene plaćene neradne dane.

Članak 25.

1. Svatko ima pravo na životni standard koji odgovara zdravlju i dobrobiti njega samoga i njegove obitelji, uključujući prehranu, odjeću, stanovanje, liječničku njegu i potrebne socijalne usluge, kao i pravo na zaštitu u slučaju nezaposlenosti, bolesti, nesposobnosti, udovištva, starosti ili nekog drugog životnog nedostatka u uvjetima koji su izvan njegova nadzora.

2. Materinstvu i djetinjstvu pripada posebna skrb i pomoć. Sva djeca, ona rođena u braku kao i ona koja su rođena izvan njega, moraju uživati istu socijalnu zaštitu.

Članak 26.

l. Svatko ima pravo na odgoj i obrazovanje. Odgoj i obrazovanje mora biti besplatno, barem na osnovnom i općeobrazovnom stupnju. Osnovno obrazovanje mora biti obvezno. Tehničko i strukovno obrazovanje mora biti dostupno svima; više i visoko obrazovanje mora biti dostupno svima prema sposobnostima.

2. Odgoj i obrazovanje mora biti usmjereno punom razvoju ljudske osobe i jačati poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda. On mora promicati razumijevanje, snošljivost i prijateljstvo medu svim narodima, rasnim ili vjerskim grupama te podupirati djelatnost Ujedinjenih naroda na održanju mira.

3. Roditelji imaju pravo prvenstva u izboru obrazovanja za svoju djecu.

Članak 27.

1. Svatko ima pravo slobodno sudjelovati u kulturnom životu svoje zajednice, uživati u umjetnosti, pridonositi znanstvenom razvoju i koristiti njegove prednosti.

2. Svatko ima pravo na zaštitu moralnih i materijalnih interesa od bilo kojeg znanstvenog, književnog ili umjetničkog djela kojemu je autor.

Članak 28.

Svatko ima pravo na društveni i međunarodni poredak u kojemu se prava i slobode utvrđene ovom Deklaracijom mogu u punoj mjeri ostvariti.

Članak 29.

1. Svatko ima obveze prema onoj zajednici u kojoj je jedino moguć neovisan i cjelovit razvoj njegove osobnosti.

2. U korištenju svojih prava i sloboda svatko može biti podvrgnut samo onim ograničenjima koja su utvrđena zakonom, isključivo radi osiguranja potrebnog priznanja i poštivanja prava i sloboda drugih te radi ispunjenja pravednih zahtjeva morala, javnog reda i općeg blagostanja u demokratskom društvu.

3. Ta prava i slobode se ni u kojem slučaju ne smiju koristiti protivno ciljevima i načelima Ujedinjenih naroda.

Članak 30.

Ništa se u ovoj Deklaraciji ne može tumačiti tako da podrazumijeva pravo neke države, grupe ili pojedinca da poduzmu bilo koju akciju ili izvrše bilo koji čin kojim se poništava neko od ovdje utvrđenih prava i sloboda.

Prevela: Vedrana Spajić-Vrkaš

MEĐUNARODNI PAKT O GRAĐANSKIM I POLITIČKIM PRAVIMA*

usvojen na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda, 16. prosinca 1966. godine
(rezolucija br. 2200 A /XXI/)
stupio na snagu 23. ožujka 1976. godine

Države stranke ovoga Pakta,

smatrajući da je, u skladu s načelima proglašenim u Povelji Ujedinjenih naroda, priznanje prirodnog dostojanstva te jednakih i neotuđivih prava svih članova ljudske obitelji temelj slobode, pravde i mira u svijetu,

priznajući da ta prava proizlaze iz prirodnog dostojanstva ljudske osobe,

priznajući da se, u skladu s Općom deklaracijom o ljudskim pravima, ideal slobodnih ljudskih bića, koja uživaju građansku i političku slobodu i koja su pošteđena straha i nestašice, može postići samo ako su stvoreni uvjeti u kojima svatko uživa svoja građanska i politička prava, kao i svoja gospodarska, socijalna i kulturna prava,

smatrajući da je dužnost država pod Poveljom Ujedinjenih naroda, opće promicanje i poštivanje ljudskih prava i sloboda,

vodeći računa da pojedinac, osim odgovornosti prema drugima i prema zajednici kojoj pripada, istovremeno mora težiti promicanju i poštivanju prava priznatih u ovom Paktu,

suglasne su u sljedećim načelima:

DIO I.

Članak 1.

1. Svi narodi imaju pravo na samoodređenje. Na temelju toga prava oni slobodno određuju svoj politički status i osiguravaju svoj gospodarski, društveni i kulturni razvoj.

2. Svi narodi mogu slobodno raspolagati svojim prirodnim bogatstvima i izvorima za svoje osobne ciljeve bez ugrožavanja obveza koje proizlaze iz međunarodne gospodarske suradnje temeljene na načelu uzajamne koristi i međunarodnog prava. Ni u kojem slučaju se neki narod ne smije lišiti sredstava za svoj opstanak.

3. Države stranke ovoga Pakta, uključujući i one koje su odgovorne za upravu nad nesamoupravnim područjima i područjima koja se nalaze pod njihovim starateljstvom, dužne

---

* Republika Hrvatska stranka je Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima od 6. listopada 1991. godine prema Odluci o objavljivanju mnogostranih međunarodnih ugovora kojih je Republika Hrvatska stranka na temelju notifikacija o sukcesiji. Tu odluku donijela je Vlada Republike Hrvatske 30. rujna 1993. godine (Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 12/1993.) Prema odredbi II. te Odluke, "Tekstovi mnogostranih međunarodnih ugovora iz točke I. ove Odluke, objavljeni u službenim glasilima država sljednica, važe i primjenjuju se kao službeni tekstovi do objave službenih tekstova tih međunarodnih ugovora na hrvatskom jeziku u Narodnim novinama - Međunarodni ugovori."

Službeni tekst Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima objavljen je u Službenom listu SFRJ, br. 7/1971., i još uvijek je jedini službeni prijevod.

su promicati ostvarenje prava na samoodređenje i poštivati to pravo u skladu s odredbama Povelje Ujedinjenih naroda.

DIO II.

Članak 2.

1. Svaka država stranka ovoga Pakta se obvezuje da će poštivati i jamčiti prava priznata u ovome Paktu svim osobama na svom području i područjima koja se nalaze pod njenom jurisdikcijom bez obzira na razlike, kao što su rasa, boja kože, spol, jezik, vjera, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, imovina, rođenje ili neka druga okolnost.

2. Tamo gdje to još nije uređeno postojećim zakonima ili drugim mjerama, svaka država stranka ovoga Pakta se obvezuje da će, u skladu sa svojim ustavnim postupkom i odredbama ovoga Pakta, poduzeti potrebne korake kako bi se usvojile zakonske i druge mjere prijeko potrebne za ostvarivanje prava priznatih u ovom Paktu.

3. Svaka država stranka ovoga Pakta se obvezuje da će:

a) osigurati da svaka osoba kojoj su ovdje priznata prava i slobode povrijeđeni, raspolaže djelotvornim pravnim lijekom, čak i kad povredu počine osobe koje djeluju u službenom svojstvu;

b) osigurati da žalbu svake osobe ispita odgovarajuće sudsko, upravno, zakonodavno ili koje drugo tijelo koje je za to nadležno prema pravnom sustavu države, te unaprjeđivati mogućnosti sudskog pravnog lijeka;

c) osigurati provođenje pravnog lijeka od strane nadležnih tijela ako se pokaže da je žalba opravdana.

Članak 3.

Države stranke ovoga Pakta se obvezuju da će muškarcima i ženama osigurati jednako pravo na uživanje svih građanskih i političkih prava utvrđenih u ovom Paktu.

Članak 4.

1. U vrijeme izvanrednog stanja u kojemu je ugrožen opstanak naroda i koje je službeno proglašeno, države stranke ovoga Pakta mogu, u opsegu koji je strogo određen tim izvanrednim prilikama, poduzeti mjere koje derogiraju njihove obveze iz ovoga Pakta, uz uvjet da te mjere nisu nespojive s njihovim ostalim obvezama po međunarodnom pravu i da ne povlače za sobom diskriminaciju temeljenu na rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri ili socijalnom podrijetlu.

2. Na temelju te odredbe ne mogu se derogirati članaci 6., 7., 8. (stavci 1. i 2.), 11., 15., 16. i 18.

3. Svaka država stranka ovoga Pakta koja se posluži pravom derogiranja, mora posredstvom glavnog tajnika Ujedinjenih naroda odmah obavijestiti ostale države stranke ovoga Pakta o odredbama koje je derogirala i razlozima zbog kojih je to učinila. Ona će također istim putem obavijestiti o datumu prestanka važenja tih mjera.

Članak 5.

1. Ništa se u ovom Paktu ne smije tumačiti tako da podrazumijeva pravo neke države, grupe ili pojedinca da poduzmu bilo koju akciju ili izvrše bilo koji čin kojim se poništava neko od ovdje utvrđenih prava i sloboda, ili ograničava u većoj mjeri nego što je to Paktom predviđeno.

2. Nije dopušteno nikakvo ograničavanje ili derogiranje temeljnih ljudskih prava koja su priznata ili koja prema zakonu, konvenciji, propisima ili običaju postoje u nekoj državi stranci ovoga Pakta, pod izgovorom da ovaj Pakt ne priznaje takva prava ili da ih priznaje u manjem opsegu.

DIO III.

Članak 6.

1. Svako ljudsko biće ima prirodno pravo na život. To pravo treba zaštititi zakonom. Nitko ne smije biti samovoljno lišen života.

2. U državama u kojima nije ukinuta smrtna kazna, smrtna presuda se može izreći samo za najteže zločine, u skladu sa zakonom koji je bio na snazi u vrijeme izvršenja zločina, a koji nije suprotan odredbama ovoga Pakta i Konvencije o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida. Ta se kazna može primijeniti samo po konačnoj presudi nadležnog suda.

3. Ako oduzimanje života predstavlja zločin genocida, razumije se da ništa u ovome članku ne ovlašćuje državu stranku ovoga Pakta da i na koji način otkaže ma koju obvezu preuzetu prema odredbama Konvencije o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida.

4. Svatko tko je osuđen na smrt ima pravo tražiti pomilovanje ili zamjenu kazne. Amnestija, pomilovanje ili zamjena smrtne kazne može se odobriti u svim slučajevima.

5. Smrtna presuda ne smije se izreći za zločine koje su počinile osobe mlađe od osamnaest godina, niti se ona smije izvršiti nad trudnim ženama.

6. Ni na što se u ovome članku niti jedna država stranka ovoga Pakta ne smije pozvati kako bi odgodila ili spriječila ukidanje smrtne kazne.

Članak 7.

Nitko ne smije biti podvrgnut mučenju ili okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem postupku ili kazni. Osobito je zabranjeno podvrgnuti osobu medicinskom ili znanstvenom pokusu bez njena slobodnog pristanka.

Članak 8.

1. Nitko se ne smije držati u ropstvu; ropstvo i trgovina robljem zabranjuju se u svim njihovim oblicima.

2. Nitko se ne smije držati u odnosu sličnom ropstvu.

3. a) Nitko se ne smije siliti na prisilan ili obvezatan rad.

b) Alineja a) ove točke ne smije se tumačiti kao zabrana izdržavanja kazne prisilnog rada koju je izrekao nadležni sud u zemljama u kojima je za neke zločine moguće izreći kaznu zatvora s prisilnim radom.

c) U svrhu tumačenja ovoga stavka, izraz "prisilni ili obvezatni rad" ne obuhvaća:

i) svaki rad ili službu koji nisu obuhvaćeni točkom b), a koji se redovito zahtijevaju od osobe na izdržavanju kazne zatvora prema zakonom određenoj sudskoj odluci, ili osobe uvjetno puštene na slobodu;

ii) svaku vojnu službu ili, u zemljama u kojima je dopušteno odbijanje vojne službe zbog prigovora savjesti, bilo koju drugu službu koju zakon predviđa u takvom slučaju;

iii) svaku službu koja se zahtijeva u slučaju nepogode ili nesreće koja ugrožava život ili blagostanje zajednice;

iv) svaki rad ili službu koji su dio uobičajenih građanskih obveza.

Članak 9.

1. Svatko ima pravo na slobodu i osobnu sigurnost. Nitko ne smije biti samovoljno uhićen ili pritvoren. Nitko ne smije biti lišen slobode osim na temelju i u skladu s postupkom koji je propisan zakonom.

2. Svatko tko je uhićen mora u času uhićenja biti obaviješten o razlozima toga uhićenja i, u najkraćem roku, o svakoj optužbi protiv sebe.

3. Svatko tko je uhićen ili pritvoren zbog kaznenog djela, mora se u najkraćem roku izvesti pred suca ili neko drugo zakonom određeno tijelo sudbene vlasti, i ima pravo biti u razumnom roku suđen ili oslobođen. Opće pravilo ne smije biti da se osobe koje čekaju na suđenje moraju držati u pritvoru, no puštanje na slobodu može se uvjetovati davanjem jamstva da će osoba pristupiti suđenju, biti dostupna tijekom sudskog postupka i da će se po potrebi prijaviti radi izvršenja presude.

4. Svatko tko je lišen slobode uhićenjem ili pritvorom, ima pravo podnijeti žalbu sudu kako bi sud bez odlaganja donio odluku o zakonitosti njegova pritvora i odredio puštanje na slobodu ako je pritvor bio nezakonit.

5. Svatko tko je bio žrtva nezakonitog uhićenja ili pritvora, mora imati izvršivo pravo na odštetu.

Članak 10.

1. Sa svima koji su lišeni slobode mora se postupati čovječno i s poštivanjem prirodnog dostojanstva ljudske osobe.

2. a) Okrivljeni moraju, osim u izuzetnim prilikama, biti odvojeni od osuđenih i podvrgnuti posebnom postupku, u skladu s njihovim statusom neosuđenih osoba;

b) Maloljetni okrivljenici moraju biti odvojeni od odraslih, a njihovi se slučajevi moraju rješavati što je brže moguće.

3. Kazneni sustav mora uključivati postupke prema zatvorenicima kojima je glavni cilj promjena njihova ponašanja i njihova društvena rehabilitacija. Maloljetni prijestupnici moraju

biti odvojeni od odraslih i s njima se mora postupati u skladu s njihovom dobi i pravnim statusom.

Članak 11.

Nitko ne smije biti zatvoren samo zato što ne može ispuniti neku ugovornu obvezu.

Članak 12.

1. Svi koji se zakonito nalaze na području neke države imaju se pravo slobodno kretati i odabrati svoje boravište.

2. Svatko je slobodan napustiti bilo koju zemlju, uključujući vlastitu.

3. Gore spomenuta prava ne smiju se ograničavati, osim kad su takva ograničenja predviđena zakonom, kad su ona potrebna radi zaštite državne sigurnosti, javnog reda (*ordre public*), zdravlja ili morala, ili prava i sloboda drugih, i ako su u skladu s ostalim pravima priznatim ovim Paktom.

4. Nitko ne smije biti samovoljno lišen prava ulaska u svoju zemlju.

Članak 13.

Stranac koji zakonito boravi na području neke države stranke ovoga Pakta može biti protjeran iz te države samo na temelju izvršenja zakonski donesene odluke, te mu se, ako drugačije ne zahtijevaju neizostavni razlozi državne sigurnosti, mora dopustiti da iznese razloge protiv svoga protjerivanja i osigurati da njegov slučaj ispita nadležno tijelo, osoba ili osobe koje nadležno tijelo posebno odredi u tu svrhu, i da u tom postupku ima zastupnika.

Članak 14.

1. Svi moraju biti jednaki pred sudom i sudovima pravde. U slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo protiv njega ili utvrđivanja njegovih prava i obveza građanske naravi, svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni nadležni, neovisni i nepristrani sud pravično i javno ispita njegov slučaj. Sredstva priopćavanja i javnost se mogu isključiti iz cijele rasprave ili nekog njenog dijela zbog, u demokratskom društvu prijeko potrebnih interesa morala, javnog reda (*ordre public*) ili državne sigurnosti, kad to traže interesi privatnog života stranaka, ili u opsegu koji je po mišljenju suda bezuvjetno potreban u posebnim okolnostima u kojima bi javnost mogla štetiti interesima pravde. No svaka presuda donesena u kaznenom ili građanskom postupku mora se javno proglasiti, osim kad drugačije nalažu interesi maloljetnih osoba, ili se postupak odnosi na bračne sporove ili skrbništvo nad djetetom.

2. Svatko tko je optužen za kazneno djelo ima pravo da ga se smatra nevinim sve dok mu se krivnja ne dokaže u skladu sa zakonom.

3. Radi utvrđivanja opravdanosti podizanja bilo koje optužbe za kazneno djelo protiv njega, svatko ima u punoj jednakosti pravo na najmanje sljedeća jamstva:

a) da u najkraćem roku, potanko i na jeziku koji razumije bude obaviješten o naravi i razlozima optužbe podignute protiv njega;

b) da ima odgovarajuće vrijeme i uvjete za pripremu svoje obrane i za razgovore s braniteljem kojega sam izabere;

c) da mu se sudi bez prekomjernog odlaganja;

d) da mu se sudi u njegovoj prisutnosti i da se brani sam ili uz pomoć službenog branitelja po svom osobnom izboru; da ga se, ako nema svoga branitelja, uputi u pravo na njegov izbor i da mu se uvijek kad to nalažu interesi pravde po službenoj dužnosti dodijeli besplatni branitelj, svaki put kad on nema dovoljno sredstava da plati branitelja;

e) da ispituje ili dade ispitati svjedoke optužbe i da se osigura prisustvo i ispitivanje svjedoka obrane pod istim uvjetima kao i svjedoka optužbe;

f) da ima besplatnu pomoć tumača ako ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljava u sudu;

g) da ga se ne prisiljava na svjedočenje protiv sebe ili na priznanje krivnje.

4. U slučaju maloljetnih osoba, postupak se mora voditi tako da se vodi računa o njihovoj dobi i potrebama njihova preodgoja.

5. Svatko tko je proglašen krivim za kazneno djelo ima pravo tražiti da odluku o njegovoj krivnji i kazni preispita viši sud u skladu sa zakonom.

6. Ako je neka osoba na temelju konačne presude osuđena za kazneno djelo, a presuda bude naknadno poništena, ili ona bude pomilovana na temelju neke nove ili novootkrivene činjenice koja nedvojbeno dokazuje da joj je učinjena nepravda, osobi koja je izdržala kaznu po takvoj presudi mora se nadoknaditi šteta u skladu sa zakonom, osim ako se dokaže da se njoj ima potpuno ili djelomice pripisati nepravodobno otkrivanje nepoznate činjenice.

7. Nitko se ne smije ponovno progoniti ili kažnjavati za djelo za koje je bio konačno osuđen ili oslobođen u skladu sa zakonom i kaznenim postupkom bilo koje zemlje.

Članak 15.

1. Nitko ne smije biti proglašen krivim za kazneno djelo počinjeno činom ili propustom koji, po domaćem ili međunarodnom pravu u času počinjenja nije bio predviđen kao kazneno djelo. Ne smije se odrediti ni teža kazna od one koja je bila primjenjiva u času kad je kazneno djelo počinjeno. Ako se nakon počinjenja kaznenog djela donese zakon kojim se određuje blaža kazna, počinitelj smije koristi tu povlasticu.

2. Ništa u ovom članku ne smije priječiti suđenje ili kažnjavanje bilo koje osobe za neki čin ili propust koji je u času počinjenja predstavljao kazneno djelo prema općim načelima prava priznatim od zajednice naroda.

Članak 16.

Svatko ima pravo da ga se svugdje pred zakonom priznaje kao osobu.

Članak 17.

1. Nitko ne smije biti podvrgnut samovoljnom ili nezakonitom miješanju u njegov privatni život, obitelj ili dopisivanje, niti nezakonitim napadima na njegovu čast ili ugled.

2. Svatko ima pravo na pravnu zaštitu protiv takvog miješanja ili napada.

Članak 18.

l. Svatko ima pravo na slobodu misli, savjesti i vjere. To pravo uključuje slobodu očuvanja ili prihvaćanja neke vjere ili uvjerenja po svom osobnom izboru, kao i slobodu da se pojedinačno ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, iskazuje svoju vjeru ili uvjerenje bogoslužjem, obredima, praktičnim vršenjem i poučavanjem.

2. Nitko ne smije biti podvrgnut prinudi kojom bi se ugrozila njegova sloboda da vjeruje ili prihvati vjeru ili uvjerenje po svom osobnom izboru.

3. Sloboda iskazivanja vjere ili uvjerenja može se podvrgnuti samo takvim ograničenjima koja su propisana zakonom i koja su prijeko potrebna radi zaštite javne sigurnosti, reda, zdravlja ili morala, ili temeljnih prava i sloboda drugih.

4. Države stranke ovoga Pakta se obvezuju da će poštivati slobodu roditelja i, gdje postoji takav slučaj, zakonskih skrbnika da svojoj djeci osiguraju vjerski i moralni odgoj u skladu sa svojim osobnim uvjerenjima.

Članak 19.

1. Svatko ima pravo zadržati svoja uvjerenja bez miješanja sa strane.

2. Svatko ima pravo na slobodu izražavanja. To pravo obuhvaća slobodu traženja, primanja i širenja informacija i ideja svake vrste, usmeno, pismeno, tiskom ili umjetničkim oblikom, ili kojim drugim sredstvom prema svom osobnom izboru i bez obzira na granice.

3. Ostvarenje prava predviđenih stavkom 2. ovoga članka nosi sa sobom posebne dužnosti i odgovornosti. Stoga se ono može podvrgnuti određenim ograničenjima, ali samo takvima koja su predviđena zakonom i koja su prijeko potrebna radi:

a) poštivanja prava i ugleda drugih;

b) zaštite državne sigurnosti, javnog reda (*ordre public*), zdravlja ili morala.

Članak 20.

1. Svako poticanje na rat mora se zakonom zabraniti.

2. Svako pozivanje na nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju koja potiče diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje, mora se zakonom zabraniti.

Članak 21.

Pravo na mirno okupljanje mora biti priznato. Nikakva ograničenja ne mogu se postaviti ostvarenju toga prava osim onih koja su u skladu sa zakonom i koja su u demokratskom društvu prijeko potrebna radi interesa državne ili javne sigurnosti, javnog reda (*ordre public*), zaštite javnog zdravlja ili morala, ili zaštite prava i sloboda drugih.

Članak 22.

l. Svatko ima pravo na slobodu udruživanja s drugima, uključujući pravo na osnivanje sindikata ili na pristupanje sindikatima radi zaštite svojih interesa.

2. Nikakva ograničenja ne mogu se postaviti ostvarenju toga prava, osim onih koja su propisana zakonom i koja su u demokratskom društvu prijeko potrebna radi interesa državne

ili javne sigurnosti, javnog reda (*ordre public*), zaštite javnog zdravlja ili morala, ili zaštite prava i sloboda drugih. Ovaj članak ne zabranjuje nametanje zakonskih ograničenja u ostvarivanju toga prava pripadnicima oružanih snaga i policije.

3. Ništa u ovom članku ne daje pravo državama strankama Konvencije Međunarodne organizacije rada iz 1948. o slobodi sindikalnog udruživanja i zaštiti prava na udruživanje, da poduzmu zakonske mjere ili da primijene zakon na način kojim bi se ugrozila jamstva predviđena tom Konvencijom.

Članak 23.

1. Obitelj je prirodna i temeljna društvena jedinica i ima pravo na zaštitu društva i države.

2. Punoljetni muškarci i žene imaju pravo na sklapanje braka i osnivanje obitelji.

3. Brak se može sklopiti samo uz slobodan i potpun pristanak osoba koje namjeravaju ući u brak.

4. Države stranke ovoga Pakta će usvojiti potrebne mjere kako bi osigurale jednakost bračnih drugova u pravima i dužnostima, prilikom sklapanja braka, u braku i tijekom razvoda. U slučaju razvoda, mora se osigurati zaštita djece.

Članak 24.

1. Svako dijete, bez razlike glede rase, boje kože, spola, jezika, vjere, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovine ili rođenja, ima pravo na mjere zaštite od strane svoje obitelji, društva i države koje odgovaraju njegovu malodobnom statusu.

2. Svako dijete mora biti registrirano u matične knjige i dobiti ime neposredno nakon rođenja.

3. Svako dijete ima pravo na državljanstvo.

Članak 25.

Svaki građanin mora imati pravo i mogućnost da bez ikakvih razlika navedenih u članku 2. i bez neutemeljenih ograničenja:

a) sudjeluje u vođenju javnih poslova, izravno ili preko slobodno izabranih predstavnika;

b) bira i bude biran na poštenim povremenim izborima s općim i jednakim pravom glasa koji se moraju provoditi tajnim glasovanjem, na način kojim se jamči slobodno izražavanje volje birača;

c) ima pristup javnim službama u svojoj zemlji u skladu s načelom opće jednakosti.

Članak 26.

Sve osobe jednake su pred zakonom i imaju pravo na jednaku pravnu zaštitu bez ikakve diskriminacije. U tom smislu, zakonom se mora zabraniti svaka diskriminacija i svim osobama jamčiti jednaku i djelotvornu zaštitu protiv svakog oblika diskriminacije, osobito

glede rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovine, rođenja ili neke druge okolnosti.

Članak 27.

U onim državama u kojima postoje etničke, vjerske ili jezične manjine, osobama koje pripadaju tim manjinama ne smije se uskratiti pravo da u zajednici s ostalim pripadnicima svoje grupe uživaju svoju kulturu, ispovijedaju i iskazuju svoju vjeru ili da se služe svojim jezikom.

DIO IV.

Članak 28.

1. Osnovat će se Odbor za prava čovjeka (dalje u ovom Paktu: Odbor). Bit će sastavljen od osamnaest članova i obavljat će naprijed navedene poslove.

2. Odbor će činiti državljani država stranaka ovoga Pakta koji moraju biti osobe visokog moralnog ugleda i osvjedočene stručnosti u području ljudskih prava, pri čemu će se voditi računa o potrebi sudjelovanja nekoliko osoba s pravničkim iskustvom.

3. Članovi Odbora biraju se i djeluju u svom osobnom svojstvu.

Članak 29.

1. Članovi Odbora biraju se tajnim glasovanjem s liste osoba koje imaju kvalitete utvrđene člankom 28., na prijedlog država stranaka ovoga Pakta.

2. Svaka država stranka ovoga Pakta može predložiti najviše dvije osobe. Te osobe moraju biti državljani države koja ih predlaže.

3. Ista osoba može biti ponovno predložena.

Članak 30.

l. Prvi izbori održat će se najkasnije šest mjeseci od datuma stupanja na snagu ovoga Pakta.

2. Najmanje četiri mjeseca prije početka svakog izbora za Odbor, osim izbora za popunjavanje ispražnjenog mjesta objavljenog u skladu s člankom 34., glavni tajnik Ujedinjenih naroda uputit će pismeni poziv državama strankama ovoga Pakta da u roku od tri mjeseca dostave imena svojih kandidata za članove Odbora.

3. Glavni tajnik Ujedinjenih naroda sastavlja popis svih predloženih osoba abecednim redom s naznakom država stranaka koje ih predlažu i dostavlja ga državama strankama ovoga Pakta najkasnije mjesec dana prije datuma izbora.

4. Članovi Odbora biraju se na sastanku država stranaka ovoga Pakta kojega saziva glavni tajnik Ujedinjenih naroda u sjedištu Organizacije. Na tom sastanku, na kojemu dvije trećine država stranka ovoga Pakta tvore kvorum, članovi Odbora postaju oni kandidati koji dobiju najveći broj glasova i apsolutnu većinu glasova predstavnika država stranka koji su nazočni i koji glasuju.

Članak 31.

1. Odbor ne može imati više od jednoga pripadnika iste države.

2. Prilikom izbora u Odbor vodi se računa o pravednoj geografskoj zastupljenosti članstva, zastupljenosti različitih oblika civilizacije i glavnih pravnih sustava.

Članak 32.

1. Članovi Odbora biraju se na razdoblje od četiri godine. Oni mogu biti ponovno birani ako ih se ponovno predloži. Pa ipak, mandat devetorice članova izabranih na prvom izboru prestaje nakon dvije godine. Neposredno nakon prvog izbora, predsjedavajući sjednice navedene u članku 30., stavku 4. ždrijebom određuje imena tih devet članova.

2. Nakon isteka mandata izbori se održavaju u skladu s prethodnim člancima ovoga dijela Pakta.

Članak 33.

1. Ako prema jednoglasnom mišljenju ostalih članova jedan od članova Odbora ne obavlja svoju dužnost zbog bilo kojeg razloga osim zbog izostanka privremene naravi, predsjednik Odbora će o tome obavijestiti glavnog tajnika Ujedinjenih naroda, koji će potom mjesto toga člana proglasiti ispražnjenim.

2. U slučaju smrti ili ostavke nekog člana Odbora, predsjednik će odmah obavijestiti glavnog tajnika Ujedinjenih naroda, koji će njegovo mjesto proglasiti ispražnjenim od datuma smrti ili od datuma kada ostavka postane važeća.

Članak 34.

1. Kad je ispražnjeno mjesto oglašeno prema članku 33. i ako mandat člana kojega treba zamijeniti ne istječe prije šest mjeseci od objave ispražnjenja, glavni tajnik Ujedinjenih naroda obavještava o tome države stranke ovoga Pakta, koje mogu u roku od dva mjeseca dostaviti imena svojih kandidata za popunjavanje ispražnjenog mjesta u skladu s člankom 29.

2. Glavni tajnik Ujedinjenih naroda sastavlja popis svih predloženih osoba abecednim redom s naznakom država stranaka koje ih predlažu i dostavlja ga državama strankama ovoga Pakta. Nakon toga se vrši izbor za popunjavanje ispražnjenog mjesta u skladu s odredbama ovoga članka.

3. Član Odbora koji je izabran kako bi popunio ispražnjeno mjesto oglašeno u skladu s člankom 33., obavlja preostali dio mandata onog člana čije je mjesto bilo ispražnjeno, u skladu s odredbama toga članka.

Članak 35.

Uz odobrenje Opće skupštine Ujedinjenih naroda, članovi Odbora primat će plaću iz sredstava Ujedinjenih naroda prema uvjetima koje odredi Opća skupština, uzimajući u obzir njihove odgovornosti.

Članak 36.

Glavni tajnik Ujedinjenih naroda osigurat će potrebno osoblje i uvjete za rad kako bi Odbor mogao djelotvorno ostvarivati svoju ulogu u skladu s ovim Paktom.

Članak 37.

l. Glavni tajnik Ujedinjenih naroda saziva prvu sjednicu Odbora u sjedištu Organizacije.

2. Nakon prve sjednice, Odbor se sastaje prema svom poslovniku.

3. Sjednice Odbora redovito se održavaju u sjedištu Ujedinjenih naroda ili u uredu Ujedinjenih naroda u Ženevi.

Članak 38.

Prije preuzimanja dužnosti, na otvorenoj sjednici Odbora svaki član Odbora svečano priseže da će svoju dužnost obavljati nepristrano i savjesno.

Članak 39.

1. Odbor bira svoje dužnosnike na razdoblje od dvije godine. Oni mogu biti ponovno birani.

2. Odbor donosi svoj poslovnik kojim se, *inter alia*, određuje:

a) da dvanaest članova čine kvorum;
b) da se odluke Odbora donose većinom prisutnih članova.

Članak 40.

1. Države stranke ovoga Pakta se obvezuju da će podnositi izvješća o mjerama koje su poduzele i kojima ostvaruju ovdje priznata prava, kao i o napretku koji je postignut u uživanju tih prava:

a) u roku godine dana od stupanja na snagu ovoga Pakta u pojedinoj državi stranci;
b) nakon toga, kad to sam Odbor zatraži.

2. Sva izvješća se podnose glavnom tajniku Ujedinjenih naroda, koji ih dostavlja Odboru na razmatranje. U izvješćima se ukazuje na čimbenike i, ako ih ima, na poteškoće koji utječu na primjenu ovoga Pakta.

3. Glavni tajnik Ujedinjenih naroda može, nakon razgovora s Odborom, zainteresiranim specijaliziranim ustanovama dostaviti kopije onih dijelova izvješća koji spadaju pod njihovu nadležnost.

4. Odbor proučava izvješća koja podnesu države stranke ovoga Pakta. On državama strankama dostavlja svoja izvješća i, kad smatra potrebnim, primjedbe opće naravi. Odbor te primjedbe, zajedno s kopijama izvješća koja je primio od država stranaka ovoga Pakta, može također dostaviti Gospodarskom i socijalnom vijeću.

5. Države stranke ovoga Pakta mogu Odboru podnositi svoje osvrte na primjedbe iz stavka 4. ovoga članka.

Članak 41.

1. Pojedina država stranka ovoga Pakta može u bilo kojem času, prema ovom članku, izjaviti da priznaje nadležnost Odbora glede primanja i razmatranja priopćenja u kojima neka država stranka tvrdi da druga država stranka ne ispunjava obveze iz ovoga Pakta. Priopćenja prema ovom članku mogu se primati i razmatrati samo ako ih podnese država stranka koja za sebe izjavi da priznaje nadležnost Odbora. Odbor neće primati nikakvo priopćenje ako se ono odnosi na državu stranku koja nije dala takvu izjavu. Priopćenja prema ovom članku razmatrat će se u skladu sa sljedećim postupkom:

a) Ako neka država stranka ovoga Pakta smatra da se druga država stranka ne pridržava odredbi ovoga Pakta, ona na to državi stranci može skrenuti pozornost pismenim priopćenjem. U roku tri mjeseca od primitka takvog priopćenja, država koja je primila priopćenje daje državi koja je dostavila priopćenje objašnjenje ili kakvu drugu pisanu izjavu kojom razjašnjava sporno pitanje i koja, u mjeri u kojoj je to moguće i korisno, sadrži informacije o njenim pravilima postupka i pravnim sredstvima koja se već primjenjuju, koja su pokrenuta i koja su još dostupna.

b) Ako se predmet ne riješi na zadovoljstvo obiju zainteresiranih država stranaka u roku od šest mjeseci otkad je državi primateljici upućeno prvo priopćenje, obje države imaju pravo iznijeti slučaj pred Odbor na način da priopćenje upute i Odboru i drugoj državi.

c) Odbor će razmatrati dostavljeni predmet isključivo nakon što se uvjeri da su u postupku bila upotrijebljena i iscrpljena sva raspoloživa domaća sredstva u skladu s općepriznatim načelima međunarodnog prava. Isto pravilo ne važi u slučaju neopravdanog odgađanja primjene pravnog lijeka.

d) Odbor razmatra priopćenja prema ovom članku na zatvorenoj sjednici.

e) Ako su odredbe iz točke c) ispunjene, Odbor će zainteresiranim državama strankama staviti na raspolaganje svoje usluge kako bi se došlo do prijateljskog rješenja predmeta, uz poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda u skladu s ovim Paktom.

f) U svezi s bilo kojim predmetom koji mu se podnosi, Odbor može zatražiti od država stranaka iz točke b) da mu dostave bilo koji podatak.

g) Zainteresirane države stranke prema točki b) imaju pravo biti zastupljene na raspravi koju Odbor vodi o podnesenom predmetu i dati svoje izjave usmeno i/ili pismeno.

h) Odbor podnosi izvješće u roku od dvanaest mjeseci nakon primitka priopćenja iz točke b):

(i) ako je rješenje postignuto u skladu s točkom e), Odbor svoje izvješće ograničava na kratku izjavu o činjenicama i postignutom rješenju;

(ii) ako rješenje nije postignuto u skladu s točkom e), Odbor svoje izvješće ograničava na kratku izjavu o činjenicama, a pismene primjedbe i zapisnik o usmenim primjedbama zainteresiranih država stranaka prilaže uz izvješće. Izvješće o svakom predmetu priopćuje se zainteresiranim državama strankama.

2. Odredbe ovoga članka postaju važeće nakon što deset država stranaka ovoga Pakta dadu izjave iz prvog stavka ovoga članka. Svoje izjave države stranke polažu kod glavnog tajnika Ujedinjenih naroda, koji njihove kopije dostavlja ostalim državama strankama. Pojedina izjava se u svakom času može povući priopćenjem glavnom tajniku. Takvo povlačenje ne utječe na razmatranje bilo kojeg predmeta koji je ranije upućen prema ovom članku. Nikakvo dalje priopćenje neke države stranke neće se prihvatiti nakon što glavni tajnik primi priopćenje o povlačenju izjave, dok zainteresirana država stranka ne dade novu izjavu.

Članak 42.

1. a) Ako neki predmet podnesen Odboru prema članku 41., nije riješen na zadovoljstvo zainteresiranih država stranka, Odbor može uz prethodni pristanak zainteresiranih država stranka imenovati *ad hoc* Komisiju za mirenje (u daljem tekstu: Komisija). Komisija stavlja svoje dobre usluge na raspolaganje zainteresiranim državama strankama kako bi se postiglo prijateljsko rješenje predmeta u skladu s ovim Paktom;

   b) Komisija se sastoji od pet članova imenovanih uz suglasnost zainteresiranih država stranaka. Ako u roku tri mjeseca zainteresirane države stranke u cijelosti ili djelomično ne uspiju postići sporazum o sastavu Komisije, one članove Komisije za koje nije postignut sporazum, izabrat će Odbor tajnim glasovanjem između svojih članova dvotrećinskom većinom glasova.

2. Članovi Komisije djeluju u svom osobnom svojstvu. Oni ne smiju biti državljani zainteresiranih država stranka niti države koja nije stranka ovoga Pakta, kao ni države stranke koja nije dala izjavu prema članku 41.

3. Komisija bira svog predsjednika i donosi svoj poslovnik.

4. Komisija održava redovito svoje sastanke u sjedištu Ujedinjenih naroda ili u uredu Ujedinjenih naroda u Ženevi. Sastanak se može održati i na drugom odgovarajućem mjestu, koje Komisija odredi u dogovoru s glavnim tajnikom Ujedinjenih naroda i zainteresiranim državama strankama.

5. Osoblje predviđeno člankom 36. pruža svoje usluge komisiji osnovanoj u skladu s ovim člankom.

6. Informacije koje primi i razmotri, Odbor stavlja na raspolaganje Komisiji koja naknadno od zainteresiranih država stranaka može zatražiti bilo koju dopunsku informaciju.

7. Nakon što Komisija u potpunosti razmotri predmet, što se svakako mora učiniti u roku dvanaest mjeseci od njegova primitka, Komisija podnosi izvješće predsjedniku Odbora koji ga potom dostavlja zainteresiranim državama strankama:

   a) ako Komisija ne uspije završiti razmatranje predmeta u roku dvanaest mjeseci, u svom izvješću ukratko opiše stanje u kojemu se predmet nalazi;

   b) ako je postignuto prijateljsko rješenje spora na temelju poštivanja ljudskih prava priznatih ovim Paktom, Komisija svoje izvješće ograničava na kratko opisivanje činjenica i postignutog rješenja;

   c) ako rješenje u smislu točke b) nije postignuto, u izvješću Komisija iznosi nalaze o svim činjenicama značajnim za predmet spora između zainteresiranih država stranaka i mišljenje o mogućnostima prijateljskog rješenja. Izvješće također sadrži pismene primjedbe i zapisnik o usmenim primjedbama zainteresiranih država stranaka;

   d) ako je izvješće Komisije podneseno prema točki c), zainteresirane države stranke u roku tri mjeseca od primitka izvješća priopćuju predsjedniku Odbora prihvaćaju li ili ne prihvaćaju sadržaj izvješća Komisije.

8. Odredbe ovoga članka ne zadiru u nadležnost Odbora prema članku 41.

9. Zainteresirane države stranke podjednako dijele troškove rada Komisije u skladu s proračunom koji sastavlja glavni tajnik Ujedinjenih naroda.

10. Glavni tajnik Ujedinjenih naroda ovlašten je da po potrebi nadoknadi troškove rada Komisije prije nego što ih zainteresirane države stranke namire prema stavku 9. ovoga članka.

Članak 43.

Članovi Odbora i *ad hoc* komisija za mirenje imenovani prema članku 42., imaju pravo na olakšice, povlastice i izuzeća koja se priznaju stručnjacima u službi Ujedinjenih naroda, u skladu s odredbama Konvencije o povlasticama i izuzećima Ujedinjenih naroda.

Članak 44.

Odredbe o primjeni ovoga Pakta primjenjuju se bez štete po postupke u području ljudskih prava koji su utvrđeni statutima i konvencijama Ujedinjenih naroda i specijaliziranih ustanova, i ne sprječavaju države stranke ovoga Pakta da koriste druge postupke kako bi riješile spor u skladu s općim ili posebnim sporazumima koji ih međusobno obvezuju.

Članak 45.

Odbor svake godine podnosi izvješće o svomu radu Općoj skupštini Ujedinjenih naroda posredstvom Gospodarskog i socijalnog vijeća.

DIO V.

Članak 46.

Ništa se u ovom Paktu ne smije tumačiti na štetu odredaba Povelje Ujedinjenih naroda i propisa specijaliziranih ustanova kojima se uređuje nadležnost različitih tijela Ujedinjenih naroda i specijaliziranih ustanova po pitanjima kojima se bavi ovaj Pakt.

Članak 47.

Ništa se u ovom Paktu ne smije tumačiti na štetu prirodnog prava svih naroda da potpuno i slobodno uživaju i koriste svoja prirodna bogatstva i izvore.

DIO VI.

Članak 48.

1. Ovaj Pakt otvoren je za potpisivanje svakoj državi članici Ujedinjenih naroda ili članici bilo koje od specijaliziranih ustanova Ujedinjenih naroda, svakoj državi stranci Statuta Međunarodnog suda pravde i svakoj drugoj državi koju Opća skupština pozove da postane strankom ovoga Pakta.

2. Ovaj Pakt podliježe ratifikaciji. Isprave o ratifikacije polažu se kod glavnog tajnika Ujedinjenih naroda.

3. Ovaj Pakt otvoren je za pristup svakoj državi spomenutoj u stavku l. ovoga članka.

4. Pristup se obavlja polaganjem isprava o pristupu kod glavnog tajnika Ujedinjenih naroda.

5. Glavni tajnik Ujedinjenih naroda obavještava sve države koje su potpisale ili pristupile ovom Paktu o polaganju svake isprave o ratifikaciji ili pristupu.

Članak 49.

l. Ovaj Pakt stupa na snagu tri mjeseca nakon datuma polaganja trideset i pete po redu isprave o ratifikaciji ili pristupu kod glavnog tajnika Ujedinjenih naroda.

2. Za svaku državu koja ratificira ili pristupi ovom Paktu nakon polaganja trideset i pete isprave o ratifikaciji ili pristupu, ovaj Pakt postaje pravno važeći tri mjeseca nakon što ona položi svoju ispravu o ratifikaciji ili pristupu.

Članak 50.

Odredbe ovoga Pakta primjenjuju se u svim dijelovima saveznih država bez ikakvih ograničenja ili izuzetaka.

Članak 51.

1. Svaka država stranka ovoga Pakta može predložiti izmjenu ili dopunu i tekst dostaviti glavnom tajniku Ujedinjenih naroda. Nakon toga glavni tajnik Ujedinjenih naroda državama strankama ovoga Pakta dostavlja sve prijedloge izmjena ili dopuna, uz zahtjev da se izjasne jesu li za sazivanje konferencije država stranaka u svrhu razmatranja i glasovanja o tim prijedlozima. Ako se najmanje jedna trećina država stranaka izjasni u prilog sazivanju konferencije, glavni tajnik saziva konferenciju pod pokroviteljstvom Ujedinjenih naroda. Svaka izmjena ili dopuna koja se usvoji većinom glasova država stranaka koje sudjeluju na konferenciji i koje glasuju, podnosi se Općoj skupštini Ujedinjenih naroda na usvajanje.

2. Izmjene ili dopune stupaju na snagu kad ih odobri Opća skupština Ujedinjenih naroda i kad ih prihvate dvije trećine država stranaka ovoga Pakta u skladu s njihovim ustavnim pravilima.

3. Nakon što izmjene ili dopune stupe na snagu, one postaju obvezne za države stranke koje su ih prihvatile, dok su druge države stranke i nadalje obvezane odredbama ovoga Pakta i svakom ranije prihvaćenom izmjenom ili dopunom.

Članak 52.

Neovisno o priopćenjima prema članku 48., stavku 5., glavni tajnik Ujedinjenih naroda obavještava sve države spomenute u stavku l. istoga članka o sljedećim pojedinostima:

a) potpisima, ratifikacijama i pristupima prema članku 48.;

b) datumu stupanja na snagu ovoga Pakta prema članku 49. i datumu stupanja na snagu svake izmjene ili dopune prema članku 51.

Članak 53.

l. Ovaj Pakt kojega su, kineski, engleski, francuski, ruski i španjolski tekst jednako vjerodostojni, bit će pohranjen u arhivu Ujedinjenih naroda.

2. Glavni tajnik Ujedinjenih naroda dostavit će ovjerene prijepise ovoga Pakta svim državama spomenutim u članku 48.

Potvrđujući navedeno, doljepotpisani opunomoćenici, uredno ovlašteni od svojih vlada, potpisali su ovaj Pakt, koji je otvoren za potpisivanje u New Yorku devetnaestog prosinca tisuću devet stotina šezdeset i šeste.

Prevela: Vedrana Spajić-Vrkaš

MEĐUNARODNI PAKT O GOSPODARSKIM, SOCIJALNIM I KULTURNIM PRAVIMA*

usvojen na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda, 16. prosinca 1966. godine
(rezolucija br. 2200 A /XXI/)
stupio na snagu 3. siječnja 1976. godine

Države stranke ovoga Pakta,

smatrajući da je, u skladu s načelima proglašenim u Povelji Ujedinjenih naroda, priznanje prirodnog dostojanstva te jednakih i neotuđivih prava svih članova ljudske obitelji temelj slobode, pravde i mira u svijetu,

priznajući da ta prava proizlaze iz prirodnog dostojanstva ljudske osobe,

priznajući da se, u skladu s Općom deklaracijom o ljudskim pravima, ideal slobodnih ljudskih bića, koja uživaju građansku i političku slobodu i koja su oslobođena straha i nestašice, može postići samo ako su stvoreni uvjeti u kojima svatko može uživati svoja gospodarska, socijalna i kulturna prava, kao i svoja građanska i politička prava,

smatrajući da Povelja Ujedinjenih naroda obvezuje države na opće promicanje i poštivanje ljudskih prava i sloboda,

uzimajući u obzir da pojedinac, osim odgovornosti prema drugim pojedincima i prema zajednici kojoj pripada, istovremeno mora težiti promicanju i zaštiti prava priznatih u ovom Paktu,

suglasne su u sljedećim načelima:

DIO I.

Članak 1.

l. Svi narodi imaju pravo na samoodređenje. Na temelju toga prava oni slobodno određuju svoj politički status i osiguravaju svoj gospodarski, društveni i kulturni razvoj.

2. Svi narodi mogu slobodno raspolagati svojim prirodnim bogatstvima i izvorima za svoje osobne ciljeve bez ugrožavanja obveza koje proizlaze iz međunarodne gospodarske suradnje

---

* Republika Hrvatska stranka je Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima od 6. listopada 1991. godine prema Odluci o objavljivanju mnogostranih međunarodnih ugovora kojih je Republika Hrvatska stranka na temelju notifikacija o sukcesiji. Tu odluku donijela je Vlada Republike Hrvatske 30. rujna 1993. godine (Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 12/1993.) Prema odredbi II. te Odluke "Tekstovi mnogostranih međunarodnih ugovora iz točke I. ove Odluke, objavljeni u službenim glasilima država sljednica, važe i primjenjuju se kao službeni tekstovi do objave službenih tekstova tih međunarodnih ugovora na hrvatskom jeziku u Narodnim novinama - Međunarodni ugovori."

Službeni tekst Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima objavljen je u Službenom listu SFRJ, br. 7/1971., i još uvijek je jedini službeni prijevod.

temeljene na načelu uzajamne koristi i na međunarodnom pravu. Ni u kojem slučaju se neki narod ne smije lišiti sredstava za svoj opstanak.

3. Države stranke ovoga Pakta, uključujući i one koje su odgovorne za upravu nad nesamoupravnim područjima i područjima koja se nalaze pod njihovim starateljstvom, dužne su promicati ostvarenje prava na samoodređenje i poštivati to pravo u skladu s odredbama Povelje Ujedinjenih naroda.

DIO II.

Članak 2.

l. Svaka država stranka ovoga Pakta se obvezuje da će samostalno i putem međunarodne pomoći i suradnje, osobito gospodarske i tehničke, i do krajnjih mogućnosti svojih raspoloživih izvora, poduzeti mjere kako bi postupno postigla puno ostvarenje prava priznatih u ovom Paktu, uz korištenje svih odgovarajućih sredstava, osobito donošenjem zakonskih mjera.

2. Države stranke ovoga Pakta se obvezuju jamčiti da će prava utvrđena u ovom Paktu biti ostvarena bez ikakve diskriminacije glede rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovine, rođenja ili neke druge okolnosti.

3. Vodeći računa o ljudskim pravima i svom gospodarstvu, zemlje u razvoju mogu odrediti u kojoj mjeri će jamčiti gospodarska prava priznata u ovom Paktu osobama koje nisu njihovi građani.

Članak 3.

Države stranke ovoga Pakta se obvezuju da će muškarcima i ženama osigurati jednako pravo na uživanje svih gospodarskih, socijalnih i kulturnih prava utvrđenih u ovom Paktu.

Članak 4.

Države stranke ovoga Pakta priznaju da država može, glede uživanja prava koje osigurava u skladu s ovim Paktom, podvrgnuti ta prava samo onim ograničenjima koja propisuje zakon, samo toliko koliko je to spojivo s naravi tih prava i isključivo radi ostvarivanja općeg blagostanja u demokratskom društvu.

Članak 5.

l. Ništa se u ovom Paktu ne smije tumačiti tako da podrazumijeva pravo neke države, grupe ili pojedinca da poduzmu bilo koju akciju ili izvrše bilo koji čin kojim se poništava neko od ovdje utvrđenih prava i sloboda, ili ograničava u većoj mjeri nego što je to Paktom predviđeno.

2. Nije dopušteno nikakvo ograničavanje ili derogiranje temeljnih ljudskih prava koja su priznata ili koja prema zakonu, konvenciji, propisima ili običaju postoje u nekoj državi stranci

ovoga Pakta, pod izgovorom da ovaj Pakt ne priznaje takva prava ili da ih priznaje u manjem opsegu.

DIO III.

Članak 6.

l. Države stranke ovoga Pakta priznaju pravo na rad koje uključuje pravo svakoga na mogućnost da živi od slobodno izabranog ili prihvaćenog rada, i poduzet će odgovarajuće mjere kako bi zaštitile to pravo.

2. Mjere koje neka država stranka ovoga Pakta primjenjuje radi punog ostvarenja ovoga prava moraju uključivati programe, politike i postupke tehničkog i stručnog usmjeravanja i izobrazbe, kako bi se postigao stalan gospodarski, društveni i kulturni razvoj te puna i korisna zaposlenost u uvjetima u kojima se pojedincu jamče temeljne političke i gospodarske slobode.

Članak 7.

Države stranke ovoga Pakta priznaju svakome pravo da uživa pravedne i povoljne radne uvjete kojima se napose osigurava:

a) naknada koja svim radnicima omogućuje barem:

(i) pravedne plaće i jednaku naknadu za rad iste vrijednosti bez ikakvog razlikovanja i osobito ženama jamči radne uvjete jednake onima koje uživaju muškarci, uz jednaku naknadu za isti rad;

(ii) pristojan život za njih i njihove obitelji u skladu s odredbama ovoga Pakta;

b) sigurni i zdravi radni uvjeti;

c) svakome jednaka mogućnost unaprjeđenja u zaposlenju na odgovarajući viši stupanj, uzimajući u obzir samo navršene godine službe i sposobnosti;

d) odmor, slobodno vrijeme, razumno smanjenje radnih sati i povremeni plaćeni neradni dani, kao i naknada za državne praznike.

Članak 8.

1. Države stranke ovoga Pakta se obvezuju da će osigurati:

a) svakome pravo da, radi unaprjeđenja i zaštite svojih gospodarskih i socijalnih interesa, osniva sindikate i pristupi sindikatu po svom izboru, ovisno jedino o pravilima određene organizacije. Nikakva ograničenja ne mogu se postaviti ostvarenju toga prava, osim onih koja su propisana zakonom i koja su u demokratskom društvu prijeko potrebna radi interesa državne sigurnosti ili javnog reda, ili zaštite prava i sloboda drugih;

b) pravo sindikata na osnivanje nacionalnih federacija ili konfederacija i pravo konfederacija na osnivanje ili pridruživanje međunarodnim sindikalnim organizacijama;

c) pravo sindikata na slobodu djelovanja, uz samo ona ograničenja koja propisuje zakon i koja su u demokratskom društvu prijeko potrebna radi interesa državne sigurnosti ili javnog reda, ili radi zaštite prava i sloboda drugih;

d) pravo na štrajk, uz uvjet da se on vodi u skladu sa zakonima određene zemlje.

2. Ovaj članak ne zabranjuje nametanje zakonskih ograničenja u ostvarivanju toga prava pripadnicima oružanih snaga ili policije ili državnih službi.

3. Ništa u ovom članku ne daje pravo državama strankama Konvencije Međunarodne organizacije rada iz 1948. o slobodi sindikalnog udruživanja i zaštiti prava na udruživanje, da poduzmu zakonske mjere ili da primijene zakon na način kojim bi se ugrozila jamstava predviđena tom Konvencijom.

Članak 9.

Države stranke ovoga Pakta priznaju svakome pravo na socijalnu sigurnost, uključujući socijalno osiguranje.

Članak 10.

Države stranke ovoga Pakta priznaju da:

1. Obitelj, koja je prirodna i temeljna društvena jedinica, treba imati najveću moguću zaštitu i pomoć, napose za osnivanja i dok je odgovorna za skrb i odgoj malodobne djece. Brak se može sklopiti samo uz slobodan pristanak osoba koje namjeravaju ući u brak.

2. Majkama treba pružiti posebnu zaštitu u razumnom trajanju prije i poslije rođenja djeteta. Tijekom tog razdoblja, zaposlenim majkama treba osigurati plaćeni dopust ili dopust s odgovarajućim povlasticama socijalnog osiguranja.

3. Treba poduzeti posebne mjere zaštite i pomoći za dobrobit sve djece i mladeži, bez ikakve diskriminacije zbog njihova podrijetla ili drugih okolnosti. Djecu i mladež treba zaštititi od ekonomskog i socijalnog izrabljivanja. Zapošljavanje na poslovima koji ugrožavaju njihov moral ili zdravlje, koji su opasni po njihov život, ili koji mogu štetiti njihovu normalnom razvoju, treba biti kažnjivo zakonom. Države također trebaju odrediti dobnu granicu ispod koje se plaćeni dječji rad zakonom zabranjuje i kažnjava.

Članak 11.

1. Države stranke ovoga Pakta priznaju svakome pravo na životni standard koji odgovara njemu i njegovoj obitelji, uključujući odgovarajuću prehranu, odjeću i stanovanje, kao i pravo na neprekidno poboljšanje životnih uvjeta. Države stranke poduzet će potrebne mjere radi ostvarivanja ovoga prava, priznajući pri tome bitnu važnost međunarodne suradnje temeljene na slobodnom pristanku.

2. Priznajući svakome temeljno pravo na slobodu od gladi, države stranke ovoga Pakta će pojedinačno i putem međunarodne suradnje poduzeti mjere, uključujući posebne programe, kako bi:

a) poboljšale metode proizvodnje, očuvanja i raspodjele hrane punim korištenjem tehničkog i znanstvenog znanja, širenjem znanja o načelima zdrave prehrane i unaprjeđenjem ili izmjenom agrarnih sustava, na način kojim se osigurava najdjelotvorniji razvoj i iskorištavanje prirodnih izvora;

b) osigurale pravednu raspodjelu svjetskih zaliha hrane u skladu s potrebama, vodeći računa o problemima zemalja uvoznica i zemalja izvoznica hrane.

Članak 12.

1. Države stranke ovoga Pakta priznaju svakome pravo na uživanje najvišeg mogućeg standarda tjelesnog i duševnog zdravlja.

2. Mjere koje će države stranke ovoga Pakta poduzeti u cilju punog ostvarenja toga prava trebaju uključivati:

a) smanjenje stope mrtvorođenčadi i smrtnosti djece te zdravog razvoja djeteta;
b) poboljšanje svih oblika higijene okoliša i industrijske higijene;

c) prevenciju, liječenje i nadzor nad epidemijskim, endemijskim, profesionalnim i drugim bolestima;
d) stvaranje uvjeta u kojima će svi imati osiguranu liječničku skrb i njegu u slučaju bolesti.

Članak 13.

1. Države stranke ovoga Pakta priznaju svakome pravo na odgoj i obrazovanje. One su suglasne u tome da se odgoj i obrazovanje mora usmjeriti u pravcu punog razvoja ljudske osobe i svijesti o ljudskom dostojanstvu, i da mora jačati poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda. One su također suglasne u tome da obrazovanje mora omogućiti svim ljudima djelotvorno sudjelovanje u slobodnom društvu, promicati razumijevanje, snošljivost i prijateljstvo medu svim narodima, rasnim, etničkim ili vjerskim grupama te podupirati djelatnosti Ujedinjenih naroda na održanju mira.

2. U cilju punog ostvarenja toga prava, države stranke ovoga Pakta priznaju:

a) da osnovno obrazovanje mora biti obvezno i besplatno za sve;

b) da se srednje obrazovanje u svojim različitim oblicima, uključujući tehničko i strukovno srednje obrazovanje, mora učiniti raspoloživim i dostupnim svima korištenjem svih odgovarajućih sredstava, napose postupnim uvođenjem besplatnog obrazovanja;

c) da se više i visoko obrazovanje mora učiniti jednako dostupnim svima prema sposobnostima korištenjem svih odgovarajućih sredstava, napose postupnim uvođenjem besplatnog obrazovanja,

d) da, koliko je god to moguće, treba poticati ili unaprjeđivati osnovno obrazovanje za osobe koje nemaju ili nisu završile osnovno obrazovanje u njegovu punom trajanju;

e) da treba aktivno razvijati školsku mrežu na svim razinama, uvesti odgovarajući sustav stipendiranja i stalno poboljšavati materijalni položaj učitelja.

3. Države stranke ovoga Pakta se obvezuju da će poštivati slobodu roditelja i, gdje postoji takav slučaj, zakonskih skrbnika da mimo škola koje su osnovale državne vlasti, za svoju djecu izaberu druge škole koje udovoljavaju onim minimalnim obrazovnim standardima koje propisuje ili odobrava država, i da osiguraju vjerski i moralni odgoj za svoju djecu u skladu sa svojim osobnim uvjerenjima.

4. Ništa se u ovom članku ne smije tumačiti tako da ograničava slobodu pojedinaca i pravnih osoba u osnivanju i vođenju odgojnoobrazovnih ustanova, uz uvjet da se poštuju načela

izložena u stavku l. ovoga članka i da obrazovanje u tim ustanovama udovoljava minimalnim standardima kako ih propisuje država.

Članak 14.

Svaka država stranka ovoga Pakta koja u času pristupanja Paktu nema osigurano obvezno i besplatno osnovno obrazovanje na svojem matičnom području ili na područjima pod njenom jurisdikcijom, obvezuje se da će u roku dvije godine izraditi i usvojiti detaljan plan akcije u kojemu će odrediti razuman rok za postupno ostvarenje načela obveznog i besplatnog odgoja i obrazovanja za sve.

Članak 15.

1. Države stranke ovoga Pakta priznaju svakome pravo na:

a) sudjelovanje u kulturnom životu;

b) uživanje pogodnosti znanstvenog napretka i njegove primjene;

c) korist od zaštite moralnih i materijalnih interesa koji proizlaze iz bilo kojega znanstvenog, književnog ili umjetničkog djela kojega je osoba autor.

2. Mjere koje države stranke ovoga Pakta poduzimaju kako bi postigle puno ostvarenje toga prava, moraju obuhvatiti one koje su prijeko potrebne za održanje, razvoj i širenje znanosti i kulture.

3. Države stranke ovoga Pakta se obvezuju da će poštivati slobodu koja je bitna za znanstveno istraživanje i stvaralačku djelatnost.

4. Države stranke ovoga Pakta priznaju prednosti koje se postižu poticanjem i unaprjeđenjem međunarodnih susreta i suradnje u znanstvenim i kulturnim područjima.

DIO IV.

Članak 16.

l. Države stranke ovoga Pakta se obvezuju da će u skladu s odredbama ovoga dijela Pakta podnositi izvješća o mjerama koje su poduzele i o napretku koji je postignut u poštivanju prava priznatih u ovom Paktu.

2. a) Sva izvješća podnose se glavnom tajniku Ujedinjenih naroda koji kopije dostavlja Gospodarskom i socijalnom vijeću u skladu s odredbama ovoga Pakta.

b) Glavni tajnik Ujedinjenih naroda također dostavlja specijaliziranim ustanovama kopije izvješća ili odgovarajuće dijelove izvješća onih država stranaka ovoga Pakta koje su također članice tih specijaliziranih ustanova, ukoliko se ta izvješća ili njihovi dijelovi odnose na neki predmet koji prema ustavnim aktima specijaliziranih ustanova spada u njihovu nadležnost.

Članak 17.

1. Države stranke ovoga Pakta će podnositi svoja izvješća u razmacima, u skladu s programom koji će u roku godine dana od datuma stupanja na snagu ovoga Pakta izraditi Gospodarsko i socijalno vijeće, nakon savjetovanja s državama strankama i zainteresiranim specijaliziranim ustanovama.

2. Izvješća mogu ukazati na čimbenike i na poteškoće koji utječu na razinu ispunjavanja obveza iz ovoga Pakta.

3. Ako je neka država stranka ovoga Pakta ranije dostavila potrebne informacije Ujedinjenim narodima ili nekoj specijaliziranoj ustanovi, ona ih ne treba ponovno dostavljati nego je dovoljno na tako dostavljene informacije precizno uputiti.

Članak 18.

U skladu sa svojim odgovornostima u području ljudskih prava i temeljnih sloboda koje su mu dodijeljene Poveljom Ujedinjenih naroda, Gospodarsko i socijalno vijeće može sa specijaliziranim ustanovama utanačiti da mu one podnose izvješća o napretku u poštivanju onih odredaba ovoga Pakta koje spadaju u područje njihove djelatnosti. Ta izvješća mogu sadržavati podatke o odlukama i preporukama koje su o primjeni tih odredbi prihvatila njihova nadležna tijela.

Članak 19.

Gospodarsko i socijalno vijeće može, radi proučavanja i davanja preporuke opće naravi ili, kad je to prikladno, radi informiranja, dostavljati Komisiji za ljudska prava izvješća o ljudskim pravima koja podnose države u skladu s člancima 16. i 17., kao i izvješća o ljudskim pravima koja podnose specijalizirane ustanove u skladu s člankom 18.

Članak 20.

Države stranke ovoga Pakta i zainteresirane specijalizirane ustanove mogu Gospodarskom i socijalnom vijeću uputiti primjedbe na svaku preporuku opće naravi iz članka 19. ili na svako upućivanje na opću preporuku iz izvješća Komisije za prava čovjeka ili neke dokumentacije na koju se ono poziva.

Članak 21.

Gospodarsko i socijalno vijeće može Općoj skupštini povremeno dostavljati izvješća s preporukama opće naravi i sažetke informacija što ih primi od država stranaka ovoga Pakta i specijaliziranih ustanova o poduzetim mjerama i napretku u općem poštivanju prava priznatih u ovom Paktu.

Članak 22.

Gospodarsko i socijalno vijeće može skrenuti pozornost drugim tijelima Ujedinjenih naroda, njihovim pomoćnim tijelima i zainteresiranim specijaliziranim ustanovama koje se bave pružanjem tehničke pomoći, na bilo koje pitanje koje se pojavi u izvješćima iz ovoga dijela Pakta, te im time pomoći da u okviru svojih nadležnosti donesu odluke o onim međunarodnim mjerama koje bi postupno mogle pridonijeti djelotvornijoj primjeni ovoga Pakta.

Članak 23.

Države stranke ovoga Pakta su suglasne u tome da međunarodno djelovanje u primjeni prava priznatih u ovom Paktu obuhvaća i takve metode kao što su sklapanje konvencija, usvajanje preporuka, pružanje tehničke pomoći i, u suradnji sa zainteresiranim vladama, održavanje regionalnih i tehničkih sastanaka radi pružanja savjeta i proučavanja.

Članak 24.

Ništa se u ovom Paktu ne smije tumačiti na štetu odredaba Povelje Ujedinjenih naroda i statuta specijaliziranih ustanova koji određuju pripadne nadležnosti različitih tijela Ujedinjenih naroda i specijaliziranih ustanova glede predmeta obuhvaćenih ovim Paktom.

Članak 25.

Ništa se u ovom Paktu ne smije tumačiti na štetu prirodnog prava svih naroda da potpuno i slobodno uživaju i koriste svoja prirodna bogatstva i izvore.

DIO V.

Članak 26.

1. Ovaj Pakt otvoren je za potpisivanje svakoj državi članici Ujedinjenih naroda ili članici bilo koje od specijaliziranih ustanova Ujedinjenih naroda, svakoj državi stranci Statuta Međunarodnog suda pravde i svakoj drugoj državi koju Opća skupština pozove da postane strankom ovoga Pakta.

2. Ovaj Pakt podliježe ratifikaciji. Isprave o ratifikaciji polažu se kod glavnog tajnika Ujedinjenih naroda.

3. Ovaj Pakt otvoren je za pristup svakoj državi spomenutoj u stavku 1. ovoga članka.

4. Pristup se obavlja polaganjem isprava o pristupu kod glavnog tajnika Ujedinjenih naroda.

5. Glavni tajnik Ujedinjenih naroda obavještava sve države koje su potpisale ili pristupile ovom Paktu o polaganju svake isprave o ratifikaciji ili pristupu.

Članak 27.

1. Ovaj Pakt stupa na snagu tri mjeseca nakon datuma polaganja trideset i pete po redu isprave o ratifikaciji ili pristupu kod glavnog tajnika Ujedinjenih naroda.

2. Za svaku državu koja ratificira ili pristupi ovom Paktu nakon polaganja trideset i pete isprave o ratifikaciji ili pristupu, ovaj Pakt postaje pravno važeći tri mjeseca nakon što ona položi svoju ispravu o ratifikaciji ili pristupu.

Članak 28.

Odredbe ovoga Pakta primjenjuju se u svim dijelovima saveznih država bez ikakvih ograničenja ili izuzetaka.

Članak 29.

1. Svaka država stranka ovoga Pakta može predložiti izmjenu ili dopunu i tekst dostaviti glavnom tajniku Ujedinjenih naroda. Nakon toga glavni tajnik Ujedinjenih naroda državama strankama ovoga Pakta dostavlja sve prijedloge izmjena ili dopuna, uz zahtjev da se izjasne jesu li za sazivanje konferencije država stranaka u svrhu razmatranja i glasovanja o tim prijedlozima. Ako se najmanje jedna trećina država stranaka izjasni u prilog sazivanju konferencije, glavni tajnik saziva konferenciju pod pokroviteljstvom Ujedinjenih naroda. Svaka izmjena ili dopuna koja se usvoji većinom glasova država stranaka koje sudjeluju na konferenciji i koje glasuju, podnosi se Općoj skupštini Ujedinjenih naroda na usvajanje.

2. Izmjene ili dopune stupaju na snagu kad ih odobri Opća skupština Ujedinjenih naroda i kad ih prihvate dvije trećine država stranaka ovoga Pakta u skladu s njihovim ustavnim pravilima.

3. Nakon što izmjene ili dopune stupe na snagu, one postaju obvezne za države stranke koje su ih prihvatile, dok su druge države stranke i nadalje obvezane odredbama ovoga Pakta i svakom ranije prihvaćenom izmjenom ili dopunom.

Članak 30.

Neovisno o priopćenjima prema članku 26., stavku 5., glavni tajnik Ujedinjenih naroda obavještava sve države spomenute u stavku 1. istoga članka o sljedećim pojedinostima:

a) potpisima, ratifikacijama i pristupima prema članku 26.;

b) datumu stupanja na snagu ovoga Pakta prema članku 27. i datumu stupanja na snagu svake izmjene ili dopune prema članku 29.

Članak 31.

1. Ovaj Pakt kojega su kineski, engleski, francuski, ruski i španjolski tekst jednako vjerodostojni, bit će pohranjen u arhivu Ujedinjenih naroda.

2. Glavni tajnik Ujedinjenih naroda dostavit će ovjerene prijepise ovoga Pakta svim državama spomenutim u članku 26.

Potvrđujući navedeno, doljepotpisani opunomoćenici, uredno ovlašteni od svojih vlada, potpisali su ovaj Pakt, koji je otvoren za potpisivanje u New Yorku devetnaestoga prosinca tisuću devet stotina šezdeset i šeste.

Prevela: Vedrana Spajić-Vrkaš

KONVENCIJA O PRAVIMA DJETETA*

usvojena na 44. zasjedanju Opće skupštine Ujedinjenih naroda, 20. studenoga 1989. godine
(rezolucija br. 44/25)
stupila na snagu 2. rujna 1990. godine

Preambula

Države stranke ove Konvencije,

smatrajući da je u skladu s načelima proklamiranim u Povelji Ujedinjenih naroda, priznanje prirodnog dostojanstva te jednakih i neotuđivih prava svih članova ljudske obitelji temelj slobode, pravde i mira u svijetu,

imajući na umu da su narodi u Povelji Ujedinjenih naroda ponovno potvrdili vjeru u temeljna ljudska prava, kao i u dostojanstvo i vrijednost ljudske osobe te odlučili pridonijeti društvenom napretku i podizanju uvjeta života u većoj slobodi,

svjesne činjenice da su Ujedinjeni narodi u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima i međunarodnim paktovima o ljudskim pravima proglasili i složili se da svakoj osobi pripadaju sva prava i slobode u njima sadržane, bez obzira na rasu, boju kože, spol, jezik, vjeru, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, imovinu, rođenje ili neku drugu okolnost,

podsjećajući da su Ujedinjeni narodi u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima proglasili da djetinjstvu pripada posebna skrb i pomoć,

uvjerene da obitelji, kao temeljnoj društvenoj grupi i prirodnoj sredini za razvoj i dobrobit svih njenih članova, osobito djece, treba pružiti prijeko potrebnu zaštitu i pomoć kako bi ona u potpunosti mogla preuzeti odgovornost u zajednici,

svjesne činjenice da dijete, radi potpunoga i skladnog razvoja svoje osobnosti, treba rasti u obiteljskoj sredini, u ozračju sreće, ljubavi i razumijevanja,

smatrajući da dijete treba u potpunosti biti pripremljeno za samostalan život u društvu i odgojeno u duhu ideala koji su proglašeni u Povelji Ujedinjenih naroda, osobito u duhu mira, dostojanstva, snošljivosti, slobode, ravnopravnosti i solidarnosti,

imajući na umu da je potreba za osiguranjem posebne skrbi za dijete istaknuta u Ženevskoj deklaraciji o pravima djeteta iz 1924. godine i u Deklaraciji o pravima djeteta što su je Ujedinjeni narodi usvojili 20. studenoga 1959. godine te da je priznata u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima, Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima (osobito u članku 23. i 24.), Međunarodnom paktu o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima (osobito u

---

* Republika Hrvatska stranka je Konvencije o pravima djeteta od 6. listopada 1991. godine prema Odluci o objavljivanju mnogostranih međunarodnih ugovora kojih je Republika Hrvatska stranka na temelju notifikacija o sukcesiji. Tu odluku donijela je Vlada Republike Hrvatske 30. rujna 1993. godine (Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 12/1993.) Prema odredbi II. te Odluke "Tekstovi mnogostranih međunarodnih ugovora iz točke I. ove Odluke, objavljeni u službenim glasilima država sljednica, važe i primjenjuju se kao službeni tekstovi do objave službenih tekstova tih međunarodnih ugovora na hrvatskom jeziku u Narodnim novinama - Međunarodni ugovori."

Službeni tekst Konvencije o pravima djeteta objavljen je u Službenom listu SFRJ, br. 15/1990., i još uvijek je jedini službeni prijevod.

članku 10.) te u statutima i odgovarajućim instrumentima specijaliziranih ustanova i međunarodnih organizacija koje su posvećene zaštiti djece,

imajući na umu da su, kako je naznačeno u Deklaraciji o pravima djeteta, 'djetetu, zbog njegove tjelesne i duhovne nezrelosti, potrebni posebna zaštita i skrb, uključujući odgovarajuću pravnu zaštitu prije i poslije rođenja',

podsjećajući na odredbe Deklaracije o društvenim i pravnim načelima zaštite i dobrobiti djece s osobitim osvrtom na skrbništvo i posvojenje na državnoj i međunarodnoj razini, Pravila Ujedinjenih naroda o standardnom minimumu u maloljetničkom pravosuđu (Pekinška pravila) i Deklaracije o zaštiti žena i djece u izvanrednim okolnostima i oružanom sukobu,

svjesne činjenice da u svakoj zemlji svijeta postoje djeca koja žive u izuzetno teškim okolnostima i da njima treba posvetiti posebnu pozornost,

uzimajući u obzir važnost tradicije i kulturnih vrednota svakog naroda u zaštiti i skladnom razvoju djeteta,

svjesne važnosti međunarodne suradnje za poboljšanje uvjeta života djece u svim zemljama, osobito u zemljama u razvoju,

suglasne su kako slijedi:

DIO I.

Članak 1.

U smislu ove Konvencije, dijete je svako ljudsko biće mlađe od 18 godina, osim ako se prema zakonu primjenjivom na dijete punoljetnost ne stječe ranije.

Članak 2.

l. Države stranke će poštivati i osigurati svakom djetetu na području pod svojom jurisdikcijom prava utvrđena u ovoj Konvenciji bez ikakve diskriminacije prema djetetu, njegovim roditeljima ili zakonskim skrbnicima glede njihove rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog, etničkog ili socijalnog podrijetla, imovine, teškoća u razvoju, obiteljskog podrijetla ili neke druge okolnosti.

2. Države stranke će poduzeti sve potrebne mjere kako bi osigurale zaštitu djeteta od svih oblika diskriminacije ili kažnjavanja na temelju statusa, djelatnosti, iskazanih uvjerenja ili vjerovanja njegovih roditelja, zakonskih skrbnika ili članova obitelji.

Članak 3.

1. U svim akcijama koje se odnose na djecu, bilo da ih poduzimaju javne ili privatne ustanove socijalne skrbi, sudovi, državna uprava ili zakonodavna tijela, najbolji interes djeteta mora imati prednost.

2. Države stranke se obvezuju da će odgovarajućim zakonodavnim i upravnim mjerama osigurati takvu zaštitu i skrb djeteta kakva mu je prijeko potrebna za njegovu dobrobit, uzimajući u obzir prava i dužnosti njegovih roditelja, zakonskih skrbnika ili drugih osoba koje su za nj pravno odgovorne.

3. Države stranke će osigurati da ustanove, službe i tijela odgovorna za skrb ili zaštitu djece budu pod stručnim nadzorom i da djeluju u skladu sa standardima uspostavljenim od strane nadležnih tijela, osobito u području sigurnosti, zdravlja te broja i stručnosti osoblja.

Članak 4.

Države stranke će poduzeti sve odgovarajuće zakonodavne, upravne i druge mjere za primjenu prava priznatih u ovoj Konvenciji. Glede gospodarskih, socijalnih i kulturnih prava, države stranke poduzet će takve mjere u što širem opsegu svojih raspoloživih sredstava i, kad je potrebno, u sklopu međunarodne suradnje.

Članak 5.

Države stranke će poštivati odgovornosti, prava i dužnosti roditelja ili, kad je potrebno, članova proširene obitelji ili zajednice kad to nalažu mjesni običaji, zakonskih skrbnika ili drugih osoba koje su zakonski odgovorne za dijete, da djetetu osiguraju, u skladu s njegovim razvojnim sposobnostima, odgovarajuće usmjeravanje i vođenje u ostvarivanju prava priznatih ovom Konvencijom.

Članak 6.

1. Države stranke priznaju da svako dijete ima prirodno pravo na život.

2. Države stranke će u najvećoj mogućoj mjeri osigurati opstanak i razvoj djeteta.

Članak 7.

l. Dijete mora biti upisano u matične knjige odmah nakon rođenja i od rođenja ima pravo na ime, pravo na stjecanje državljanstva i, koliko god je moguće, pravo da zna svoje roditelje i uživa njihovu skrb.

2. Države stranke će osigurati primjenu ovih prava u skladu sa svojim domaćim zakonodavstvom i obvezama koje proizlaze iz odgovarajućih međunarodnih instrumenata u ovom području, osobito ako bi dijete drugačije ostalo bez državljanstva.

Članak 8.

1. Države stranke se obvezuju da će poštivati pravo djeteta na očuvanje svoga identiteta, uključujući nacionalnost, ime i obiteljske odnose priznate zakonom, u što se neće nezakonito miješati.

2. Kada su djetetu nezakonito uskraćene neke ili sve sastavnice identiteta, države stranke će osigurati odgovarajuću pomoć i zaštitu kako bi ono brzo uspostavilo ili obnovilo svoj identitet.

Članak 9.

l. Države stranke će osigurati da se dijete ne odvaja od svojih roditelja protiv njihove volje, osim u slučajevima kad nadležne vlasti pod sudbenim nadzorom odluče, u skladu s važećim zakonima i postupcima, da je takvo odvajanje prijeko potrebno u najboljem interesu djeteta.

Takva odluka mogla bi biti krajnje potrebna u posebnom slučaju, kao što je zlouporaba ili zanemarivanje djeteta od strane roditelja, ili kad roditelji žive odvojeno, a mora se donijeti odluka o mjestu djetetova prebivališta.

2. U svakom postupku koji se vodi u skladu sa stavkom 1. ovoga članka, svim zainteresiranim strankama se mora omogućiti sudjelovanje i izjašnjavanje.

3. Države stranke će poštivati pravo djeteta koje je odvojeno od jednoga ili oba roditelja da redovito održava osobne odnose i neposredne kontakte s oba roditelja, osim ako je to u suprotnosti s njegovim najboljim interesom.

4. Kad je takvo odvajanje posljedica postupka pokrenutog od strane neke države stranke, primjerice pritvora, zatvora, progona, izručenja ili smrti jednog ili oba roditelja (uključujući i smrt koja je iz bilo kojeg razloga uslijedila dok je osoba bila pod zaštitom države), ili djeteta, država stranka će na zahtjev pružiti roditeljima, djetetu ili, ako je potrebno, drugom članu obitelji, bitne informacije o boravištu odsutnog(ih) člana(ova) obitelji, osim ako bi pružanje takve informacije moglo štetiti dobrobiti djeteta. Države stranke će nadalje osigurati da podnošenje takvog zahtjeva samo po sebi nema štetne posljedice za zainteresiranu osobu ili osobe.

Članak 10.

l. U skladu s obvezama država stranaka prema članku 9., stavku 1., zahtjev djeteta ili njegovih roditelja za ulaskom u državu stranku ili odlaskom iz države stranke radi obiteljskog sjedinjenja, mora se razmatrati pozitivno, humano i žurno. Države stranke će nadalje osigurati da podnošenje takvog zahtjeva nema štetne posljedice za podnositelje zahtjeva i za članove njihovih obitelji.

2. Dijete čiji roditelji borave u različitim državama mora, osim u posebnim okolnostima, imati pravo na redovito održavanje osobnih odnosa i neposrednih kontakata s oba roditelja. U tom cilju i u skladu s obvezama država stranaka iz članka 9., stavka 2., države stranke će poštivati pravo djeteta i njegovih roditelja na napuštanje bilo koje zemlje, uključujući vlastitu, i na ulazak u svoju zemlju. Pravo na napuštanje bilo koje zemlje bit će podvrgnuto samo onim ograničenjima koja su zakonski propisana i koja su prijeko potrebna radi zaštite državne sigurnosti, javnog reda (*ordre public*), zdravlja ili morala, ili prava i sloboda drugih, i koja su u skladu s ostalim pravima priznatim u ovoj Konvenciji.

Članak 11.

1. Države stranke će poduzeti mjere za sprječavanje nezakonitog prebacivanja i zadržavanja djece u inozemstvu.

2. U tom cilju, države stranke će promicati sklapanje bilateralnih ili multilateralnih sporazuma ili pristupanje postojećim sporazumima.

Članak 12.

1. Države stranke će osigurati djetetu koje je sposobno oblikovati svoje osobno mišljenje, pravo na slobodno izražavanje svog mišljenja o svim pitanjima koja se na njega odnose, i uvažavati to mišljenje u skladu s dobi i zrelošću djeteta.

2. U tu svrhu, djetetu se napose mora osigurati da bude, izravno ili preko posrednika, odnosno odgovarajuće službe, saslušano u svakom sudskom i upravnom postupku koji se na njega odnosi na način koji je u skladu s postupovnim pravilima domaćeg prava.

Članak 13.

1. Dijete ima pravo na slobodu izražavanja. To pravo mora uključivati slobodu traženja, primanja i širenja informacija i ideja svake vrste, usmeno, pismeno ili tiskom, umjetničkim oblikom ili kojim drugim sredstvom prema izboru djeteta i bez obzira na granice.

2. Ostvarivanje ovoga prava može biti podvrgnuto samo onim ograničenjima koja su propisana zakonom i koja su prijeko potrebna radi:

a) poštivanja prava i ugleda drugih, ili

b) zaštite državne sigurnosti, javnog reda (*ordre public*), zdravlja ili morala.

Članak 14.

1. Države stranke će poštivati pravo djeteta na slobodu misli, savjesti i vjere.

2. Države stranke će poštivati prava i dužnosti roditelja i, gdje postoji takav slučaj, zakonskih skrbnika da dijete usmjeravaju u ostvarivanju njegovih prava na način koji je u skladu s razvojnim sposobnostima djeteta.

3. Sloboda izražavanja vjere ili uvjerenja može biti podvrgnuta samo onim ograničenjima koja su zakonom određena i koja su prijeko potrebna radi zaštite javne sigurnosti, zdravlja ili morala, ili temeljnih prava i sloboda drugih.

Članak 15.

l. Države stranke priznaju djetetu prava na slobodu udruživanja i slobodu mirnog okupljanja.

2. Nikakva ograničenja ne smiju se postavljati ostvarenju ovih prava, osim onih koja su propisana zakonom i koja su u demokratskom društvu prijeko potrebna radi interesa državne ili javne sigurnosti, javnog reda (*ordre public*), zaštite javnog zdravlja ili morala, ili zaštite prava i sloboda drugih.

Članak 16.

1. Niti jedno dijete ne smije biti podvrgnuto samovoljnom ili nezakonitom miješanju u njegov privatni život, obitelj, dom ili dopisivanje, niti nezakonitim napadima na njegovu čast i ugled.

2. Dijete ima pravo na pravnu zaštitu protiv takvog miješanja ili napada.

Članak 17.

Države stranke priznaju važnu ulogu koju imaju sredstva javnog priopćavanja te će osigurati djetetu pristup informacijama i materijalima iz raznovrsnih domaćih i međunarodnih izvora, napose onih kojima je cilj promicanje socijalne, duhovne i moralne dobrobiti djeteta, kao i njegova tjelesnoga i duševnog zdravlja. U tom cilju, države stranke će:

a) poticati sredstva javnog priopćavanja na širenje informacija i materijala koji za dijete imaju društvenu i kulturnu vrijednost, u duhu članka 29.;

b) poticati međunarodnu suradnju u proizvodnji, razmjeni i širenju takvih informacija i materijala iz raznovrsnih kulturnih, nacionalnih i međunarodnih izvora;

c) poticati proizvodnju i širenje knjiga za djecu;

d) poticati sredstva javnog priopćavanja na posvećivanje posebne pozornosti jezičnim potrebama djeteta koje pripada manjinskoj ili starosjedilačkoj grupi;

e) poticati razvoj odgovarajućih smjernica za zaštitu djeteta od informacija i materijala koji ugrožavaju njegovu dobrobit, uzimajući u obzir odredbe članka 13. i 18.,

Članak 18.

l. Države stranke će učiniti sve što je u njihovoj moći kako bi osigurali priznanje načela o zajedničkoj odgovornosti oba roditelja za odgoj i razvoj djeteta. Roditelji ili, gdje postoji takav slučaj, zakonski skrbnici odgovorni su prije svih za odgoj i razvoj djeteta. Najbolji interes djeteta mora biti njihova temeljna briga.

2. U svrhu jamstva i promicanja prava utvrđenih u ovoj Konvenciji, države stranke će pružiti odgovarajuću pomoć roditeljima i zakonskim skrbnicima u ispunjavanju njihovih odgovornosti prema djetetu, i osigurati razvitak ustanova, olakšica i službi za skrb o djeci.

3. Države stranke će poduzeti sve odgovarajuće mjere kako bi djeca zaposlenih roditelja imala pravo koristiti ustanove i službe za skrb o djeci koje im stoje na raspolaganju.

Članak 19.

1. Države stranke će poduzeti sve potrebne zakonodavne, upravne, socijalne i prosvjetne mjere da zaštite dijete od svakog oblika tjelesnog ili duševnog nasilja, povreda ili zlouporaba, zanemarivanja ili zapuštenosti, zlostavljanja ili iskorištavanja, uključujući spolno zlostavljanje, dok o njemu brine(u) roditelj(i), zakonski skrbnik(ci) ili neka druga odgovorna osoba kojoj je povjerena skrb o djetetu.

2. Takve mjere zaštite trebaju, kad je to primjereno, obuhvatiti djelotvorne postupke za uvođenje socijalnih programa kojima se pruža potrebna pomoć djetetu i onima koji o njemu skrbe, kao i za druge oblike sprječavanja i utvrđivanja, izvješćivanja, ukazivanja, istraživanja, postupanja i praćenja gore opisanih slučajeva zlostavljanja djeteta i, kad je potrebno, za uključivanje suda.

Članak 20.

1. Dijete koje je privremeno ili trajno lišeno obiteljske okoline, ili kojemu se zbog njegova najboljeg interesa ne može dopustiti da u njoj ostane, ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć od strane države.

2. Države stranke će takvom djetetu osigurati zamjensku skrb u skladu sa svojim domaćim zakonodavstvom.

3. Takva skrb može, *inter alia*, uključivati smještaj kod hranitelja, *kafalu* po islamskom pravu, posvojenje ili, kad je to prijeko potrebno, smještaj u odgovarajuće ustanove za skrb o djeci.

Pri razmatranju rješenja, osobita pozornost mora se posvetiti osiguranju kontinuiteta u djetetovu odgoju, kao i njegovu etničkom, vjerskom, kulturnom ili jezičnom podrijetlu.

Članak 21.

Države stranke koje priznaju i/ili dopuštaju posvojenja, osigurat će da se pri tome u najvećoj mjeri vodi računa o najboljem interesu djeteta te će:

a) osigurati da posvojenje odobravaju samo nadležna tijela vlasti, u skladu s odgovarajućim propisima i postupcima, kao i svim bitnim pouzdanim informacijama te odlučiti da li se posvojenje dopušta glede okolnosti u kojima se dijete nalazi u odnosu na roditelje, srodnike i zakonske skrbnike i, ako je potrebno, utvrditi jesu li zainteresirane strane dale obaviješteni pristanak za posvojenje nakon što su dobile odgovarajući savjet, kad je on potreban;

b) priznati međudržavno posvojenje kao zamjenski oblik skrbi za dijete, ako njegov smještaj u obitelj hranitelja ili posvojitelja nije moguće osigurati, ili se ni na koji odgovarajući način o njemu ne može skrbiti u zemlji podrijetla;

c) osigurati da dijete koje je predmet međudržavnog posvojenja uživa zaštitu i uvjete jednake onima koji postoje u slučaju unutardržavnog posvojenja;

d) poduzeti sve potrebne mjere kako bi se osiguralo da međudržavno posvojenje ne dovede do stjecanja nedopuštene materijalne koristi onih koji su u nj uključeni;

e) promicati, kad je to potrebno, ciljeve sadržane u ovom članku sklapanjem bilateralnih ili multilateralnih dogovora ili sporazuma i, u tom okviru, osigurati da postupak smještaja djeteta u drugu zemlju vode nadležne vlasti ili tijela.

Članak 22.

1. Države stranke će poduzeti odgovarajuće mjere kako bi osigurale da dijete koje traži izbjeglički status ili koje se, prema važećem međunarodnom i domaćem zakonodavstvu i postupcima, smatra izbjeglicom, bilo da je bez pratnje ili je u pratnji roditelja ili neke druge osobe, dobilo odgovarajuću zaštitu i humanitarnu pomoć u skladu s odgovarajućim pravima utvrđenim u ovoj Konvenciji i drugim međunarodnim instrumentima ljudskih prava kao i humanitarnim instrumentima kojih su spomenute države stranke.

2. U tu svrhu, države stranke će, koliko to smatraju prihvatljivim, osigurati sudjelovanje u svim naporima Ujedinjenih naroda i drugih nadležnih međudržavnih ili nevladinih organizacija koje surađuju s Ujedinjenim narodima, radi zaštite i pomoći takvom djetetu i radi pronalaženja roditelja ili drugih članova obitelji svakog djeteta izbjeglice, kako bi se prikupile informacije potrebne za njegovo sjedinjenje s obitelji. Ako se njegovi roditelji ili članovi obitelji ne mogu pronaći, djetetu će se osigurati ista zaštita kao i svoj drugoj djeci koja su iz bilo kojeg razloga privremeno ili trajno lišena svoje obiteljske okoline, kako je utvrđeno u ovoj Konvenciji.

Članak 23.

1. Države stranke priznaju da dijete s teškoćama u duševnom ili tjelesnom razvoju treba uživati potpun i dostojan život u uvjetima koji potvrđuju njegovo dostojanstvo, promiču samopouzdanje i olakšavaju aktivno sudjelovanje u zajednici.

2. Države stranke priznaju djetetu s teškoćama u razvoju pravo na posebnu skrb te će, ovisno o svojim raspoloživim sredstvima, poticati i osiguravati svakom takvom djetetu kao i onima koji su odgovorni za njegovu skrb, pomoć koju zatraže i koja je primjerena stanju djeteta i okolnostima u kojima žive njegovi roditelji ili drugi koji skrbe za njega.

3. Priznajući da dijete s teškoćama u razvoju ima posebne potrebe, pružanje pomoći prema stavku 2. ovoga članka bit će besplatno kad god je to moguće, uz uvažavanje materijalnih mogućnosti djetetovih roditelja ili drugih osoba koje o njemu skrbe, te će biti osmišljeno tako da djetetu s teškoćama u razvoju osigura djelotvoran pristup obrazovanju, strukovnoj izobrazbi, zdravstvenim i rehabilitacijskim uslugama, pripremi za zapošljavanje i mogućnostima razonode, na način koji mu omogućuje puno uključivanje u zajednicu i osobni razvoj, uključujući njegov kulturni i duhovni napredak.

4. Države stranke će u duhu međunarodne suradnje promicati razmjenu odgovarajućih informacija iz područja preventivne zdravstvene zaštite te medicinskih, psiholoških i funkcionalnih postupaka s djecom koja imaju teškoće u razvoju, uključujući širenje i pristup informacijama o metodama rehabilitacije, obrazovanju i izboru zanimanja, kako bi države stranke razvile njihove sposobnosti i vještine te proširile svoja iskustva u tim područjima. U svezi s tim, osobita pozornost posvetit će se potrebama zemalja u razvoju.

Članak 24.

1. Države stranke priznaju djetetu pravo na uživanje najviše moguće razine zdravlja i na korištenje olakšica za ozdravljenje i oporavak. Države stranke će nastojati osigurati da nijednom djetetu ne bude uskraćeno njegovo pravo na korištenje zdravstvenih usluga.

2. Države stranke će promicati puno ostvarenje toga prava i napose poduzimati odgovarajuće mjere radi:

a) smanjenja stope smrtnosti novorođenčadi i djece;

b) osiguranja potrebne medicinske pomoći i zdravstvene skrbi svoj djeci, s naglaskom na razvoj primarne zdravstvene zaštite;

c) sprječavanja bolesti i neishranjenosti, uključujući, u okvirima primarne zdravstvene zaštite, *inter alia*, primjenu lako dostupne tehnologije, osiguranje odgovarajuće prehrane i pitke vode te vodeći računa o opasnostima i rizicima od onečišćenog okoliša;

d) osiguranja odgovarajuće zdravstvene zaštite majki prije i poslije poroda;

e) osiguranja da svi dijelovi društva, osobito roditelji i djeca, budu informirani, imaju pristup obrazovanju i potporu u primjeni temeljnih znanja o dječjem zdravlju i prehrani, prednostima dojenja, higijeni i čistoći okoliša te sprječavanju nezgoda,

f) razvoja preventivne zdravstvene zaštite, savjetovališta za roditelje te obrazovanja i službi za planiranje obitelji.

3. Države stranke će poduzeti sve djelotvorne i odgovarajuće mjere za otklanjanje tradicionalnih postupaka koji štete zdravlju djece.

4. Države stranke se obvezuju da će promicati i poticati međunarodnu suradnju u cilju postupnog punog ostvarenja prava priznatih u ovom članku. U svezi s tim, osobita pozornost posvetit će se zemljama u razvoju.

Članak 25.

Države stranke priznaju djetetu kojega su nadležne vlasti zbrinule zbog skrbi, zaštite ili poboljšanja njegova tjelesnog ili duševnog zdravlja, pravo na periodičnu provjeru postupaka koji mu se pružaju i svih drugih okolnosti zbog kojih je zbrinuto.

Članak 26.

1. Države stranke priznaju svakom djetetu pravo na korištenje povlastica socijalne sigurnosti, uključujući socijalno osiguranje, te će poduzeti prijeko potrebne mjere za puno ostvarenje ovoga prava u skladu s domaćim zakonodavstvom.

2. Te povlastice treba odobriti gdje god je to moguće, uzimajući u obzir sredstva i okolnosti u kojima se nalazi dijete i osobe koje su odgovorne za nj, kao i svaku drugu okolnost koja je značajna za podnošenje zahtjeva za povlasticama od strane djeteta ili nekoga u njegovo ime.

Članak 27.

1. Države stranke priznaju svakom djetetu pravo na životni standard koji odgovara njegovu tjelesnom, duševnom, duhovnom, moralnom i socijalnom razvoju.

2. Roditelj(i) ili drugi odgovorni za dijete, imaju prije svih odgovornost da, ovisno o svojim sposobnostima i materijalnim mogućnostima, osiguraju životne uvjete koji su prijeko potrebni za djetetov razvoj.

3. Države stranke će, u skladu sa svojim prilikama i svojim mogućnostima, poduzeti odgovarajuće mjere pomoći roditeljima i drugim osobama odgovornim za dijete u ostvarivanju ovoga prava i, ako je potrebno, osigurati materijalnu pomoć i programe potpore, osobito glede prehrane, odijevanja i stanovanja.

4. Države stranke će poduzeti sve potrebne mjere kako bi osigurale da dijete dobije sredstva za uzdržavanje od roditelja ili drugih osoba koje su za njega materijalno odgovorne, kako u granicama države stranke tako i iz inozemstva. Napose će, u slučajevima kad osoba koja je materijalno odgovorna za dijete živi u drugoj zemlji od one u kojoj dijete živi, države stranke nastojati pristupiti ili sklopiti međunarodne sporazume te pronalaziti druga odgovarajuća rješenja.

Članak 28.

1. Države stranke priznaju svakom djetetu pravo na odgoj i obrazovanje i u svrhu ostvarenja toga prava, one će postupno i na temelju jednakih mogućnosti, osobito:

a) odrediti da je osnovno obrazovanje obvezno i besplatno za sve;

b) poticati razvoj različitih oblika srednjeg obrazovanja, uključujući opće i strukovno obrazovanje, učiniti ih raspoloživim i dostupnim svakomu djetetu te poduzeti odgovarajuće mjere, primjerice uvesti besplatno obrazovanje i, prema potrebi, osigurati materijalnu podršku;

c) učiniti svim dostupnim sredstvima da više i visoko obrazovanje bude dostupno svima na temelju sposobnosti;

d) učiniti da obrazovno i profesionalno informiranje i usmjeravanje bude raspoloživo i dostupno svoj djeci;

e) poduzeti mjere za poticanje redovitog pohađanja nastave i smanjenje stope nezavršenog školovanja.

2. Države stranke će poduzeti potrebne mjere kako bi osigurale da se školska disciplina provodi na način kojim se potvrđuje ljudsko dostojanstvo djeteta i koji je u skladu s ovom Konvencijom.

3. Države stranke će promicati i poticati međunarodnu suradnju u području odgoja i obrazovanja, osobito radi suzbijanja neznanja i nepismenosti diljem svijeta te olakšavanja pristupa znanstvenom i tehničkom znanju i suvremenim metodama poučavanja. U svezi s tim, posebna pozornost posvetit će se potrebama zemalja u razvoju.

Članak 29.

1. Države stranke su suglasne da odgoj i obrazovanje djeteta treba usmjeriti prema:

a) razvoju osobnosti, talenata i najviših potencijala duševnih i tjelesnih sposobnosti djeteta;

b) razvoju poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda, i načela sadržanih u Povelji Ujedinjenih naroda;

c) razvoju poštivanja djetetovih roditelja, njegova kulturnog identiteta, jezika i vrijednosti, nacionalnih vrednota zemlje u kojoj živi i zemlje iz koje potječe i civilizacija drugačijih od njegove;

d) pripremi djeteta za odgovoran život u slobodnom društvu u duhu razumijevanja, mira, snošljivosti, jednakosti/ravnopravnosti među spolovima i prijateljstva medu svim narodima, etničkim, nacionalnim i vjerskim grupama te osobama starosjedilačkog podrijetla;

e) razvoju poštivanja zaštite prirodnog okoliša.

2. Ništa se u ovom članku ili u članku 28. ne smije tumačiti tako da ograničava slobodu pojedinaca i pravnih osoba u osnivanju i vođenju odgojnoobrazovnih ustanova, uz uvjet da poštuju načela iz stavka 1. ovoga članka i da obrazovanje u takvim ustanovama udovoljava minimalnim standardima kako ih propisuje država.

Članak 30.

U onim državama strankama u kojima postoje etničke, vjerske ili jezične manjine ili osobe starosjedilačkog podrijetla, djetetu koje pripada takvoj manjini ili koje je starosjedilačkog podrijetla ne smije se uskratiti njegovo pravo, da u zajednici s drugim pripadnicima njegove grupe, uživa svoju kulturu, ispovijeda svoju vjeru i obavlja vjerske obrede ili se služi svojim jezikom.

Članak 31.

1. Države stranke priznaju djetetu pravo na odmor i slobodno vrijeme, na igru i razonodu primjerenu njegovoj dobi, kao i na slobodno sudjelovanje u kulturnom životu i umjetnostima.

2. Države stranke će poštivati i promicati pravo djeteta na puno sudjelovanje u kulturnom i umjetničkom životu te poticati stvaranje odgovarajućih i jednakih uvjeta za provođenje kulturnih, umjetničkih, rekreativnih i aktivnosti slobodnog vremena.

Članak 32.

1. Države stranke priznaju djetetu pravo na zaštitu od ekonomskog izrabljivanja i obavljanja svakog rada koji bi za nj bio pogibeljan ili ometao njegovo obrazovanje, ili bio štetan za njegovo zdravlje ili njegov tjelesni, duševni, duhovni, moralni ili socijalni razvoj.

2. Države stranke će poduzeti zakonodavne, upravne, socijalne i prosvjetne mjere kako bi osigurale primjenu ovoga članka. U tom cilju i uzimajući u obzir odgovarajuće odredbe drugih međunarodnih instrumenata, države stranke će napose:

a) odrediti minimalnu dob ili minimalne dobi za zapošljavanje;

b) predvidjeti odgovarajuće propisivanje radnog vremena i uvjeta zapošljavanja;

c) predvidjeti odgovarajuće kazne i druge mjere kako bi osigurale djelotvornu primjenu ovoga članka.

Članak 33.

Države stranke će poduzeti odgovarajuće mjere, uključujući zakonodavne, upravne, socijalne i prosvjetne, kako bi djecu zaštitile od nezakonite uporabe opojnih droga i psihotropskih tvari koje su opisane u odgovarajućim međunarodnim ugovorima, i spriječile uporabu djece u nezakonitoj proizvodnji i trgovini takvim tvarima.

Članak 34.

Države stranke se obvezuju da će zaštititi dijete od svakog oblika spolnog iskorištavanja i spolnog zlostavljanja. U tu će svrhu države stranke osobito poduzeti sve odgovarajuće nacionalne, bilateralne i multilateralne mjere kako bi spriječile:

a) navođenje ili prisilu djeteta na bavljenje bilo kojom nezakonitom spolnom djelatnošću;

b) iskorištavanje djeteta u prostituciji ili kakvoj drugoj nezakonitoj spolnoj djelatnosti;

c) iskorištavanje djeteta u pornografskim predstavama i materijalima.

Članak 35.

Države stranke će poduzeti sve odgovarajuće nacionalne, bilateralne i multilateralne mjere kako bi spriječile otmicu, prodaju i trgovinu djecom u bilo koju svrhu i u bilo kojem obliku.

Članak 36.

Države stranke će zaštititi dijete od svih drugih oblika iskorištavanja koji na bilo koji način štete dobrobiti djeteta.

Članak 37.

Države stranke će osigurati da:

a) niti jedno dijete ne bude podvrgnuto mučenju ili nekom drugom okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem postupku ili kazni. Ni smrtna kazna ni kazna doživotnog

zatvora bez mogućnosti puštanja na slobodu ne smiju se određivati za prijestupe koje počine osobe mlađe od 18 godina;

b) niti jedno dijete ne bude nezakonito i samovoljno lišeno slobode. Uhićenje, pritvaranje ili zatvaranje djeteta obavljat će se u skladu sa zakonom, kao krajnja mjera i na najkraće moguće vrijeme;

c) se sa svakim djetetom kojemu je oduzeta sloboda postupa čovječno i s poštivanjem prirodnog dostojanstva ljudske osobe, uzimajući u obzir potrebe osoba te dobi. Napose će se svako dijete kojemu je oduzeta sloboda držati odvojeno od odraslih, osim kad bi to bilo suprotno njegovom najboljem interesu te će ono, osim u izuzetnim okolnostima, imati pravo održavati kontakte sa svojom obitelji dopisivanjem i posjetima;

d) svako dijete koje je lišeno slobode ima pravo na neodgodivu pravnu i drugu odgovarajuću pomoć, kao i pravo na preispitivanje zakonitosti oduzimanja njegove slobode pred sudom ili nekim drugim odgovarajućim neovisnim i nepristranim nadležnim tijelom te pravo na neodgodivo donošenje odluke o svakom takvom pitanju.

Članak 38.

1. Države stranke se obvezuju da će poštivati i osigurati poštivanje pravila međunarodnoga humanitarnog prava koje se primjenjuje u oružanim sukobima, a odnosi se na dijete.

2. Države stranke će poduzeti sve ostvarive mjere kako bi osigurale da osobe mlađe od 15 godina nisu izravno uključene u neprijateljstva.

3. Države stranke će se suzdržati od novačenja osoba mlađih od 15 godina u svoje oružane postrojbe. Pri novačenju osoba koje su navršile 15 godina, ali su mlađe od 18., države stranke će nastojati dati prednost najstarijima.

4. U skladu s obvezama koje proizlaze iz međunarodnoga humanitarnog prava glede zaštite civilnog stanovništva u oružanim sukobima, države stranke će poduzeti sve ostvarive mjere kako bi osigurale zaštitu i skrb za djecu pogođenu oružanim sukobom.

Članak 39.

Države stranke će poduzeti sve odgovarajuće mjere za promicanje tjelesnoga i duševnog oporavka i povratka u zajednicu djeteta koje je bilo žrtva bilo kojeg oblika zanemarivanja, iskorištavanja ili zlostavljanja, mučenja ili nekog drugog oblika okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupka ili kazne, ili oružanog sukoba. Takav oporavak i povratak u zajednicu treba biti u sredini koja potiče zdravlje, samopoštovanje i dostojanstvo djeteta.

Članak 40.

1. Države stranke priznaju svakom djetetu koje je osumnjičeno ili optuženo, ili za kojega je utvrđeno da je prekršilo kazneni zakon, pravo da se s njime postupa na način kojim se promiče njegov osjećaj osobnog dostojanstva i vrijednosti, jača njegovo poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda drugih te uzima u obzir njegova dob, poželjnost njegova povratka u zajednicu i preuzimanja aktivne uloge u toj zajednici.

2. U tom cilju, a uzevši u obzir odgovarajuće odredbe međunarodnih instrumenata, države stranke će osobito osigurati da:

a) niti jedno dijete ne bude osumnjičeno, optuženo ili utvrđeno da je prekršilo kazneni zakon za djela ili propuste koji, prema međunarodnom ili domaćem pravu, nisu bili zabranjeni u vrijeme kad su počinjeni;

b) svako dijete koje je osumnjičeno ili optuženo za povredu kaznenog zakona ima najmanje sljedeća jamstva:

i) da se smatra nevinim sve dok mu se krivnja ne dokaže u skladu sa zakonom;

ii) da bude neodgodivo i izravno obaviješten o optužbama protiv njega i, kad je to primjereno, preko roditelja ili zakonskih skrbnika, i da ima pravnu i drugu odgovarajuću pomoć u pripremi i iznošenju svoje obrane;

iii) da njegov slučaj neodložno razmotri nadležno, neovisno i nepristrano tijelo vlasti ili sudsko tijelo u pravičnoj raspravi u skladu sa zakonom i u nazočnosti branitelja ili drugog savjetnika te njegovih roditelja ili zakonskih skrbnika, ako to nije u suprotnosti s njegovim najboljim interesom, osobito uzimajući u obzir njegovu dob i stanje;

iv) da se ne prisiljava na davanje izjave ili priznanje krivnje; da može ispitati ili dati ispitati svjedoke optužbe i pod istim uvjetima osigurati prisustvo i ispitivanje svjedoka obrane;

v) ako se smatra da je prekršilo kazneni zakon, da u skladu sa zakonom ima pravo na provjeru te odluke i mjera koje iz nje proizlaze pred višim nadležnim, neovisnim i nepristranim tijelima vlasti ili sudskom tijelu;

vi) da ima pravo na besplatnu pomoć tumača ako ne razumije jezik koji se u postupku koristi;

vii) da se poštuje njegova privatnost na svim razinama postupka.

3. Države stranke će nastojati promicati donošenje zakona i uspostavu postupaka, upravnih tijela i ustanova posebno namijenjenih djeci koja su osumnjičena ili optužena, ili se utvrdilo da su prekršila kazneni zakon, napose:

a) odrediti najnižu dob ispod koje se neće smatrati da su djeca sposobna za odgovornost prema kaznenom zakonu;

b) kad god je to primjereno i poželjno, odrediti mjere postupanja s takvom djecom bez pribjegavanja sudskim postupcima, uz uvjet da se u potpunosti poštuju ljudska prava i pravna zaštite.

4. Djeci moraju biti dostupne različite mogućnosti, kao što su skrb, usmjeravanje i nadzor; savjetovanje i uvjetno kažnjavanje, zbrinjavanje kod hranitelja, obrazovanje i programi strukovne izobrazbe te druge zamjenske mogućnosti institucionalne skrbi, kako bi se osiguralo da se s njima postupa primjereno njihovoj dobrobiti te u skladu i s okolnostima u kojima se nalazi i s počinjenim prekršajem.

Članak 41.

Ništa iz ove Konvencije ne smije utjecati na bilo koje druge odredbe koje više pridonose ostvarenju prava djeteta, a koje mogu biti sadržane u:

a) zakonima države stranke, ili

b) međunarodnom pravu koje se primjenjuje u toj državi.

DIO II.

Članak 42.

Države stranke se obvezuju da će s načelima i odredbama ove Konvencije što šire upoznati i odrasle i djecu putem odgovarajućih i aktivnih sredstava.

Članak 43.

1. U svrhu razmatranja ostvarenog napretka koje države stranke postignu u ispunjavanju obveza preuzetih ovom Konvencijom, osnovat će se Odbor za prava djeteta, koji će obavljati niže navedene poslove.

2. Odbor će biti sastavljen od deset stručnjaka visokog moralnog ugleda i osvjedočene stručnosti iz područja obuhvaćenog ovom Konvencijom. Članove Odbora države stranke biraju iz redova svojih državljana i oni djeluju u svom osobnom svojstvu, pri čemu se vodi računa o pravednoj geografskoj zastupljenosti i zastupljenosti glavnih pravnih sustava.

3. Članovi Odbora biraju se tajnim glasovanjem s popisa osoba koje predlože države stranke. Svaka država stranka ima pravo predložiti jednog svoga državljanina.

4. Prvi izbori za Odbor održat će se najkasnije šest mjeseci od datuma stupanja na snagu ove Konvencije, a nakon toga svake dvije godine. Najmanje četiri mjeseca prije svakog novog izbora, glavni tajnik Ujedinjenih naroda uputit će poziv državama strankama da u roku dva mjeseca dostave imena svojih kandidata. Potom glavni tajnik sastavlja popis svih tako predloženih osoba abecednim redom s naznakom država stranaka koje ih predlažu i dostavlja ga državama strankama ove Konvencije.

5. Izbori se provode na sastancima država stranaka koje saziva glavni tajnik Ujedinjenih naroda u sjedištu Ujedinjenih naroda. Na tim sastancima, na kojima dvije trećine država stranaka čine kvorum, u Odbor će biti izabrane one osobe koje dobiju najveći broj glasova i apsolutnu većinu glasova predstavnika država stranaka koji su nazočni i koji glasuju.

6. Članovi Odbora biraju se na razdoblje od četiri godine. Oni mogu biti ponovno birani ako ih se ponovno predloži. Mandat petorice članova Odbora izabranih na prvom izboru prestaje nakon dvije godine. Neposredno nakon prvog izbora predsjedavajući sjednice ždrijebom određuje imena te petorice članova.

7. Ako član Odbora umre ili podnese ostavku, ili pak izjavi da zbog nekog drugog razloga više nije u stanju ispunjavati svoje dužnosti u Odboru, država stranka koja ga je predložila će na njegovo mjesto za preostali dio mandata postaviti drugoga stručnjaka iz redova svojih državljana, pod uvjetom da ga Odbor odobri.

8. Odbor donosi svoj poslovnik.

9. Odbor bira svoje dužnosnike na razdoblje od dvije godine

10. Sjednice Odbora redovito se održavaju u sjedištu Ujedinjenih naroda ili na drugom odgovarajućem mjestu koje Odbor odredi. Odbor se redovito sastaje jednom godišnje. Trajanje sjednica Odbora određuje se i po potrebi mijenja na sastancima država stranaka ove Konvencije, ovisno o odobrenju Opće skupštine Ujedinjenih naroda.

11. Glavni tajnik Ujedinjenih naroda osigurat će potrebno osoblje i uvjete za rad kako bi Odbor mogao djelotvorno ostvarivati svoju ulogu u skladu s ovom Konvencijom.

12. Uz odobrenje Opće skupštine, članovi Odbora ustanovljenog prema ovoj Konvenciji, primat će plaću iz sredstava Ujedinjenih naroda prema uvjetima koje odredi Opća skupština Ujedinjenih naroda.

Članak 44.

1. Države stranke se obvezuju da će posredstvom glavnog tajnika Ujedinjenih naroda podnositi Odboru izvješća o mjerama koje su poduzele i kojima ostvaruju ovdje priznata prava, kao i o napretku koji je postignut u uživanju tih prava:

a) u roku dvije godine od dana stupanja na snagu ove Konvencije u određenoj državi stranci;

b) nakon toga, svakih pet godina.

2. U izvješćima koja se podnose temeljem ovoga članka treba naznačiti čimbenike i, po potrebi, poteškoće koji utječu na stupanj ispunjenja obveza iz ove Konvencije. Izvješća će također sadržavati dovoljno informacija kako bi Odbor mogao imati cjelovit uvid u primjenu Konvencije u određenoj zemlji.

3. Država stranka koja je Odboru podnijela cjelovito prvo izvješće, ne mora u svojim sljedećim izvješćima koja podnosi u skladu sa stavkom 1.b) ovoga članka ponavljati ranije dostavljene osnovne informacije.

4. Odbor može zatražiti od država stranaka dodatne informacije u svezi s primjenom ove Konvencije.

5. Odbor svake dvije godine posredstvom Gospodarskog i socijalnog vijeća podnosi izvješća o svojim djelatnostima Općoj skupštini Ujedinjenih naroda.

6. Države stranke će svoja izvješća učiniti dostupnim širokoj javnosti na svom području.

Članak 45.

U cilju unaprjeđenja djelotvorne primjene Konvencije i poticanja međunarodne suradnje u području obuhvaćenom Konvencijom:

a) specijalizirane ustanove, Fond Ujedinjenih naroda za djecu (UNICEF) i ostala tijela Ujedinjenih naroda, imaju pravo na svoje predstavnike kad se raspravlja o primjeni onih odredaba ove Konvencije koje spadaju u područje njihove djelatnosti. Odbor po svom izboru može pozvati specijalizirane ustanove, UNICEF i druga odgovarajuća nadležna tijela, kako bi dobio stručne savjete o primjeni Konvencije u područjima njihove djelatnosti. Odbor može pozvati specijalizirane ustanove, UNICEF i druga tijela Ujedinjenih naroda da podnesu izvješća o primjeni Konvencije u područjima njihove djelatnosti;

b) Ako to smatra potrebnim, Odbor će specijaliziranim ustanovama, UNICEF-u i ostalim nadležnim tijelima dostaviti svako izvješće država stranaka koje sadrži zahtjev ili ukazuje na potrebu za tehničkim savjetom ili pomoći, zajedno s mogućim primjedbama i prijedlozima u svezi s tim zahtjevima ili naznakama;

c) Odbor može preporučiti Općoj skupštini da od glavnog tajnika zatraži da u njeno ime pokrene istraživanja pojedinih pitanja koja se odnose na prava djeteta;

d) Odbor može davati prijedloge i preporuke opće naravi temeljene na primljenim informacijama prema članku 44. i 45. ove Konvencije. Takvi prijedlozi i preporuke dostavljaju se svakoj zainteresiranoj državi stranci i podnose Općoj skupštini zajedno s mogućim primjedbama država stranaka.

DIO III.

Članak 46.

Ova Konvencija otvorena je za potpisivanje svim državama.

Članak 47.

Ova Konvencija podliježe ratifikaciji. Isprave o ratifikaciji polažu se kod glavnog tajnika Ujedinjenih naroda.

Članak 48.

Ova Konvencija je otvorena za pristup svakoj državi. Isprave o pristupu polažu se kod glavnog tajnika Ujedinjenih naroda.

Članak 49.

1. Ova Konvencija stupa na snagu trideseti dan nakon datuma polaganja dvadesete po redu isprave o ratifikaciji ili pristupu kod glavnog tajnika Ujedinjenih naroda.

2. Za svaku državu koja ratificira ili pristupi ovoj Konvenciji nakon polaganja dvadesete po redu isprave o ratifikaciji ili pristupu, ova Konvencija postaje pravno važeća trideseti dan nakon što ona položi svoju ispravu o ratifikaciji ili pristupu.

Članak 50.

1. Svaka država stranka može predložiti izmjenu ili dopunu i tekst dostaviti glavnom tajniku Ujedinjenih naroda. Nakon toga glavni tajnik državama strankama dostavlja sve prijedloge izmjena ili dopuna, uz zahtjev da se izjasne jesu li za sazivanje sastanka država stranaka u svrhu razmatranja i glasovanja o tim prijedlozima. Ako se u roku četiri mjeseca od upućivanja toga zahtjeva najmanje jedna trećina država stranaka izjasni u prilog sazivanja sastanka, glavni tajnik saziva sastanak pod pokroviteljstvom Ujedinjenih naroda. Svaka izmjena ili dopuna koja se usvoji većinom glasova država stranaka koje sudjeluju na sastanku i koje glasuju, podnosi se Općoj skupštini na usvajanje.

2. Izmjene ili dopune usvojene u skladu sa stavkom 1. ovoga članka stupaju na snagu kad ih odobri Opća skupština Ujedinjenih naroda i prihvati dvotrećinska većina država stranaka.

3. Nakon što izmjene ili dopune stupe na snagu, one postaju obvezne za sve države stranke koje su ih prihvatile, dok su druge države stranke i nadalje obvezane odredbama ove Konvencije i svakom ranije prihvaćenom izmjenom ili dopunom.

Članak 51.

1. Glavni tajnik Ujedinjenih naroda prima i dostavlja svim državama strankama tekstove rezervi koje su države stavile prilikom ratifikacije ili pristupanja.

2. Rezerva koja je nespojiva s ciljevima i svrhom ove Konvencije, nije dopuštena.

3. Rezerve se mogu povući u bilo koje doba pisanom izjavom glavnom tajniku Ujedinjenih naroda koji o tome obavještava sve države stranke. Takva izjava stupa na snagu onog datuma kad je pristigla glavnom tajniku.

Članak 52.

Država stranka može otkazati ovu Konvenciju pisanom izjavom glavnom tajniku Ujedinjenih naroda. Otkaz stupa na snagu godinu dana od datuma kad glavni tajnik primi takvu izjavu.

Članak 53.

Glavni tajnik Ujedinjenih naroda određen je za pohranitelja ove Konvencije.

Članak 54.

Izvornik ove Konvencije, kojega su arapski, kineski, engleski, francuski, ruski i španjolski tekstovi jednako vjerodostojni, bit će pohranjen kod glavnog tajnika Ujedinjenih naroda.

Potvrđujući navedeno, doljepotpisani opunomoćenici, uredno ovlašteni od svojih vlada, potpisali su ovu Konvenciju.

Prevela: Vedrana Spajić-Vrkaš

DEKLARACIJA O ZAŠTITI ŽENA I DJECE U IZVANREDNIM OKOLNOSTIMA I ORUŽANOM SUKOBU

usvojena i proglašena na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda, 14. prosinca 1974. godine (rezolucija br. 3318/XXIX/)

Opća skupština,

razmotrivši preporuku Gospodarskog i socijalnog vijeća sadržanu u njegovoj rezoluciji 1861 (LVI), od 16. svibnja 1974. godine,

izražavajući duboku zabrinutost zbog patnji žena i djece koji pripadaju civilnom stanovništvu i koji su u izvanrednim okolnostima i oružanom sukobu u borbi za mir, samoopredjeljenje, nacionalno oslobođenje i neovisnost i suviše često žrtve nečovječnog ponašanja zbog čega trpe ozbiljne posljedice,

svjesni patnji žena i djece u mnogim dijelovima svijeta, napose tamo gdje vlada tlačenje, agresija, kolonijalizam, rasizam, dominacija tuđinaca i strano podjarmljivanje,

duboko zabrinuti činjenicom da, unatoč općoj i jednodušnoj osudi, kolonijalizam, rasizam te tuđa i strana dominacija i dalje ugrožavaju mnoge narode, okrutno gušeći pokrete za nacionalno oslobođenje i nanoseći teške gubitke i nebrojene patnje stanovništva pod njihovom vlašću, uključujući žene i djecu,

osuđujući činjenicu da se teški napadi na temeljne slobode i dostojanstvo ljudske osobe nastavljaju i da sile strane kolonijalne i rasističke dominacije i dalje krše međunarodno humanitarno pravo,

pozivajući se na odgovarajuće odredbe sadržane u dokumentima međunarodnog humanitarnog prava glede zaštite žena i djece u miru i ratu,

pozivajući se, između ostalih važnih dokumenata, na svoje rezolucije 2444 (XXIII) od 19. prosinca 1969. godine, 2598 (XXIV) od 16. prosinca 1969. godine te 2674 (XXV) i 2675 (XXV) od 9. prosinca 1970. godine, o poštivanju ljudskih prava i temeljnih načela zaštite civilnog stanovništva u oružanim sukobima, kao i rezolucije 1515 (XLVIII) Gospodarskog i socijalnog vijeća od 28. svibnja 1970. godine u kojoj Vijeće traži od Opće skupštine da razmotri mogućnost pripreme deklaracije o zaštiti žena i djece u izvanrednim okolnostima ili ratu,

svjesna svoje odgovornosti za sudbinu mlade generacije kao i za sudbinu majki koje imaju važnu ulogu u društvu, obitelji i napose u odgoju djece,

imajući na umu potrebu osiguranja posebne zaštite za žene i djecu koji pripadaju civilnom stanovništvu,

svečano proglašava ovu Deklaraciju o zaštiti žena i djece u izvanrednim okolnostima i oružanom sukobu te poziva na strogo pridržavanje te Deklaracije od strane svih država članica:

1. Napadi i bombardiranje civilnog stanovništva, nanošenje nebrojenih patnji, napose ženama i djeci koji predstavljaju najosjetljiviji dio stanovništva, zabranjuje se i takvi se akti osuđuju.

2. Uporaba kemijskog i bakteriološkog oružja u vojnim operacijama predstavlja jednu od najsramotnijih povreda Ženevskog protokola iz 1925. godine, Ženevskih konvencija iz 1949. godine i načela međunarodnog humanitarnog prava te nanosi teške gubitke civilnom stanovništvu, uključujući nezaštićene žene i djecu, pa se oštro osuđuje.

3. Sve države se u punoj mjeri moraju pridržavati svojih obveza prema Ženevskom protokolu iz 1925. godine i Ženevskim konvencijama iz 1949. godine, kao i drugim instrumentima međunarodnog prava koji se odnose na poštivanje ljudskih prava u oružanim sukobima i koji daju važna jamstva za zaštitu žena i djece.

4. Države uključene u oružane sukobe, vojne operacije na stranom području ili području koje se još nalazi pod kolonijalnom upravom, moraju poduzeti sve napore kako bi žene i djeca bili pošteđeni ratnog stradanja. Moraju se poduzeti svi potrebni koraci da se osigura zabrana mjera kao što su progon, mučenje, kažnjavanje, poniženje i nasilje, osobito kad su te mjere usmjerene protiv dijela civilnog stanovništva kojega čine žene i djeca.

5. Svi oblici pritiska, okrutnog i nečovječnog postupka prema ženama i djeci, uključujući zatvaranje, mučenje, strijeljanje, masovna uhićenja, kolektivno kažnjavanje, rušenje domova i prisilnu deložaciju, što ih počine zaraćene strane tijekom vojnih operacija ili na okupiranom području, smatraju se zločinom.

6. Ženama i djeci koji pripadaju civilnom stanovništvu i koji se zateknu u izvanrednim okolnostima i oružanom sukobu u borbi za mir, samoopredjeljenje, nacionalno oslobođenje i neovisnost, ili koji žive na okupiranom području, ne smije se uskratiti sklonište, hrana, liječnička pomoć ili neka druga neotuđiva prava, u skladu s odredbama Opće deklaracije o ljudskim pravima, Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, Međunarodnog pakta o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima, Deklaracije o pravima djeteta ili drugih dokumenata međunarodnog prava.

Prevela: Irena Stanić-Rašin

DEKLARACIJA O PRAVU NA RAZVOJ

usvojena i proglašena na 41. zasjedanju Opće skupštine Ujedinjenih naroda, 4. prosinca 1986. godine (rezolucija br. 41/128)

Opća skupština,

imajući na umu ciljeve i načela Povelje Ujedinjenih naroda glede postizanja međunarodne suradnje u rješavanju međunarodnih problema gospodarske, socijalne, kulturne ili humanitarne naravi te u promicanju i poticanju poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda za sve, bez razlika glede rase, spola, jezika ili vjere;

priznajući da je razvoj sveobuhvatan gospodarski, društveni, kulturni i politički proces usmjeren na unaprjeđenje dobrobiti cjelokupnog stanovništva i svih pojedinaca temeljem njihova aktivnog, slobodnog i smislenog sudjelovanja u razvoju i pravednoj raspodjeli rezultata koji iz toga proizlaze;

smatrajući da prema odredbama Opće deklaracije o ljudskim pravima svatko ima pravo na društveni i međunarodni poredak u kojemu će prava i slobode priznate tom deklaracijom biti potpuno ostvareni;

podsjećajući na odredbe Međunarodnog pakta o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima i Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima;

podsjećajući nadalje na važeće sporazume, konvencije, rezolucije, preporuke i druge instrumente Ujedinjenih naroda i njihovih specijaliziranih ustanova koji se tiču cjelovitog razvoja ljudskog bića, gospodarskog i društvenog napretka te razvoja svih naroda, uključujući i one instrumente koji se odnose na dekolonizaciju, sprječavanje diskriminacije, poštivanje i priznanje ljudskih prava i temeljnih sloboda, održanje međunarodnog mira i sigurnosti te daljnje promicanja prijateljskih odnosa i suradnje među državama u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda;

podsjećajući na pravo narodâ na samoodređenje prema kojemu oni imaju pravo slobodno određivati svoj politički status i osiguravati svoj gospodarski, društveni i kulturni razvoj;

podsjećajući nadalje na pravo naroda na ostvarivanje punog i trajnog suvereniteta nad svim svojim prirodnim bogatstvima i izvorima sukladno odredbama oba međunarodna pakta o ljudskim pravima;

svjesna odgovornosti država pod Poveljom Ujedinjenih naroda, za promicanje općeg poštivanja i priznavanja ljudskih prava i temeljnih sloboda svih ljudi bez razlike glede rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog i drugog uvjerenja, nacionalne pripadnosti, imovine, rođenja, ili neke druge okolnosti;

smatrajući da bi suzbijanje masovnih i grubih povreda ljudskih prava naroda i pojedinaca, do kojih dolazi pod utjecajem okolnosti kao što su kolonijalizam, neokolonijalizam, apartheid, svi oblici rasizma i rasne diskriminacije, strana dominacija i osvajanje, agresija i ugrožavanje nacionalnog suvereniteta, državne cjelovitosti i teritorijalnog jedinstva, kao i prijetnje ratom, pridonijelo uspostavi okolnosti koje povoljno utječu na razvoj većeg dijela čovječanstva;

zabrinuta zbog postojanja ozbiljnih prepreka razvoju, kao i potpunom ispunjenju ljudskih bića i naroda, kao što su, *inter alia*, povrede građanskih, političkih, gospodarskih, socijalnih i

kulturnih prava te, s tim u svezi, smatrajući da su sva ljudska prava i temeljne slobode nedjeljivi i međusobno ovisni i da, u cilju promicanja razvoja, jednaku i žurnu pozornost treba posvetiti primjeni, promicanju i zaštiti građanskih, političkih, gospodarskih, socijalnih i kulturnih prava te da, u skladu s tim, promicanje, poštivanje i uživanje nekih ljudskih prava i temeljnih sloboda ne može opravdati povrede ostalih čovjekovih prava i temeljnih sloboda;

smatrajući da su međunarodni mir i sigurnost bitni uvjeti za ostvarivanje prava na razvoj;

ponovno potvrđujući da su razoružanje i napredak tijesno povezani i da bi napredak u razoružanja znatno ubrzao razvoj, i da bi sredstva koja se oslobode razoružanjem trebalo namijeniti gospodarskom i društvenom razvoju i dobrobiti svih narodâ, napose onih u zemljama u razvoju;

priznajući da je čovjek središnji subjekt razvojnog procesa i da razvojna politika treba čovjeka pojedinca učiniti glavnim sudionikom i korisnikom razvoja;

priznajući da država ima prvenstvenu odgovornost za stvaranje uvjeta koji pogoduju razvoju narodâ i pojedinaca;

svjesna da napori za promicanjem i zaštitom ljudskih prava na međunarodnoj razini trebaju biti praćeni naporima za uspostavljanjem novog međunarodnog gospodarskog poretka;

potvrđujući da je pravo na razvoj neotuđivo ljudsko pravo i da su jednake mogućnosti za razvoj povlastica i narodâ i pojedinaca koji čine narode,

proglašava ovu *Deklaraciju o pravu na razvoj*:

Članak 1.

l. Pravo na razvoj je neotuđivo ljudsko pravo temeljem kojega svaki čovjek i svi narodi stječu pravo sudjelovanja, poticanja i korištenja rezultata gospodarskog, društvenog, kulturnog i političkog razvoja u kojemu se u punoj mjeri mogu ostvariti sva ljudska prava i temeljne slobode.

2. Ljudsko pravo na razvoj također podrazumijeva puno ostvarenje prava narodâ na samoodređenje što, pod odgovarajućim odredbama oba međunarodna pakta o ljudskim pravima, uključuje primjenu neotuđivog prava narodâ na puni suverenitet nad svim svojim prirodnim bogatstvima i resursima.

Članak 2.

l. Čovjek je središnji subjekt razvoja i treba biti aktivan sudionik i korisnik prava na razvoj.

2. Sva ljudska bića su pojedinačno i kolektivno odgovorna za razvoj, što podrazumijeva potrebu za punim poštivanjem njihovih ljudskih prava i temeljnih sloboda, kao i dužnosti prema onoj zajednici u kojoj je jedino moguće osigurati slobodan i cjelovit razvoj ljudskog bića, zbog čega treba promicati i štititi odgovarajući politički, društveni i gospodarski razvojni poredak.

3. Države imaju pravo i dužnost odrediti odgovarajuće razvojne politike usmjerene na stalno unaprjeđenje dobrobiti cjelokupnog stanovništva i svih pojedinaca na temelju njihova aktivnog, slobodnog i smislenog sudjelovanja u razvoju i u pravednoj raspodjeli rezultata koji iz tog razvoja proizlaze.

Članak 3.

1. Države imaju prvenstvenu odgovornost za stvaranje unutarnjih i međunarodnih uvjeta koji pogoduju ostvarenju prava na razvoj.

2. Ostvarenje prava na razvoj zahtjeva puno poštivanje načela međunarodnog prava o prijateljskim odnosima i suradnji između država u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda.

3. Države su dužne međusobno surađivati kako bi osigurale razvoj i uklonile prepreke razvoju. Države trebaju ispunjavati svoja prava i dužnosti na način kojim se promiče novi međunarodni gospodarski poredak temeljen na suverenoj jednakosti, neovisnosti, uzajamnom interesu i suradnji među državama, i kojim se potiče priznanje i ostvarenje ljudskih prava.

Članak 4.

l. Države su dužne poduzeti mjere, pojedinačno i kolektivno, za određivanje međunarodne razvojne politike kako bi se olakšalo puno ostvarenje prava na razvoj.

2. Zahtjeva se trajna potpora promicanju bržeg razvoja zemalja u razvoju. Djelotvorna međunarodna suradnja je, kao nadopuna naporima država u razvoju, nezamjenjiva u osiguranju odgovarajućih sredstava i uvjeta koji su tim zemljama potrebni za poticanje njihova cjelokupnog razvoja.

Članak 5.

Države moraju poduzeti odlučne korake kako bi se uklonila masovna i gruba kršenja ljudskih prava narodâ i ljudskih bića, koja su pod utjecajem okolnosti kao što su apartheid, svi oblici rasizma i rasne diskriminacije, kolonijalizam, strana dominacija i osvajanje, agresija, strano miješanje i ugrožavanje nacionalnog suvereniteta, državne cjelovitosti i teritorijalnog jedinstva, prijetnje ratom i odbijanja priznanja temeljnih prava narodâ na samoodređenje.

Članak 6.

1. Sve države trebaju surađivati u cilju promicanja, poticanja i jačanja općeg poštivanja i ostvarivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda svih, bez razlika glede rase, spola, jezika i vjere.

2. Sva su ljudska prava i temeljne slobode nedjeljivi i međusobno ovisni; jednaku pozornost treba pokloniti i poduzeti neodgodive mjere za primjenu, promicanje i zaštitu građanskih, političkih, gospodarskih, socijalnih i kulturnih prava.

3. Države trebaju poduzeti mjere za uklanjanje prepreka razvoju koje su posljedica neuspjeha u priznanju građanskih i političkih, kao i gospodarskih, socijalnih i kulturnih prava.

Članak 7.

Sve države trebaju promicati uspostavu, održanje i jačanje međunarodnog mira i sigurnosti i u tom cilju poduzeti sve što je u njihovoj moći kako bi se postiglo opće i potpuno razoružanje pod djelotvornim međunarodnim nadzorom, ali i osiguralo da resursi koji se oslobode djelotvornim mjerama razoružanja, budu upotrijebljeni za sveobuhvatan razvoj, napose zemalja u razvoju.

Članak 8.

1. Države na nacionalnoj razini trebaju poduzeti sve potrebne mjere kako bi ostvarile pravo na razvoj i, *inter alia*, svima osigurale jednak pristup najvažnijim resursima, odgoju i obrazovanju, zdravstvenim uslugama, hrani, stanovanju, zaposlenju i pravednoj raspodjeli dohotka. Potrebno je poduzeti djelotvorne mjere kako bi se osiguralo da žene imaju aktivnu ulogu u procesu razvoja. Potrebno je provesti odgovarajuće gospodarske i socijalne reforme kako bi se uklonili svi oblici društvene nepravde.

2. Države trebaju poticati masovno sudjelovanje u svim područjima, kao važan čimbenik razvoja i punog ostvarenja svih ljudskih prava.

Članak 9.

1. Svi aspekti prava na razvoj utvrđeni u ovoj Deklaraciji su nedjeljivi i međusobno ovisni, pa se svaki od njih treba razmatrati u sklopu cjeline.

2. Ništa se u ovoj Deklaraciji ne smije tumačiti tako da osporava svrhu i načela Ujedinjenih naroda ili da podrazumijeva pravo neke države, grupe ili pojedinca da poduzmu bilo koju akciju ili izvrše bilo koji čin kojim bi se povrijedila prava priznata u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima i međunarodnim paktovima o ljudskim pravima.

Članak 10.

Treba poduzeti mjere kako bi se osigurala puna primjena i postupno jačanje prava na razvoj, uključujući izradu, usvajanje i primjenu političkih, zakonodavnih i drugih mjera na nacionalnoj i međunarodnoj razini.

Prevela: Davorka Zmijarević

DEKLARACIJA O PRAVIMA OSOBA KOJE PRIPADAJU NACIONALNIM ILI ETNIČKIM, VJERSKIM I JEZIČNIM MANJINAMA

usvojena i proglašena na 47. zasjedanju Opće skupštine Ujedinjenih naroda, 18. prosinca 1992. godine (rezolucija br. 47/135)

Opća skupština,

ponovno potvrđujući da je jedan od temeljnih ciljeva Ujedinjenih naroda, kao što je proglašeno u njihovoj Povelji, promicanje i poticanje poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda za sve, bez razlike glede rase, spola, jezika ili vjere,

ponovno potvrđujući vjeru u temeljna ljudska prava, u dostojanstvo i vrijednost ljudske osobe, u jednakost prava muškaraca i žena te velikih i malih naroda,

želeći promicati ostvarenje načela sadržanih u Povelji, Općoj deklaraciji o ljudskim pravima, Konvenciji o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida, Međunarodnoj konvenciji o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima, Međunarodnom paktu o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima, Deklaraciji o ukidanju svih oblika nesnošljivosti i diskriminacije na temelju vjere ili uvjerenja te Konvenciji o pravima djeteta, kao i u drugim odgovarajućim međunarodnim instrumentima usvojenim na svjetskoj ili regionalnoj razini, ali i onima sklopljenim između pojedinih država članica Ujedinjenih naroda,

nadahnuta odredbama članka 27. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima o pravima pripadnika etničkih, vjerskih ili jezičnih manjina,

smatrajući da promicanje i zaštita prava pripadnika nacionalnih ili etničkih, vjerskih i jezičnih manjina pridonosi političkoj i društvenoj stabilnosti država u kojima oni žive,

naglašavajući da promicanje i zaštita prava osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama, kao neodvojiv dio cjelovitog društvenog razvoja u demokratskom okviru temeljenom na vladavini prava, pridonosi učvršćenju prijateljstva i suradnje među narodima i državama,

smatrajući da Ujedinjeni narodi imaju važnu ulogu u zaštiti manjina,

imajući na umu dosadašnje rezultate u sustavu Ujedinjenih naroda na promicanju i zaštiti prava osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama, napose Komisije za ljudska prava, Podkomisije za sprječavanje diskriminacije i zaštitu manjina, kao i tijela ustanovljenih u skladu s međunarodnim paktovima o ljudskim pravima i drugim odgovarajućim međunarodnim instrumentima ljudskih prava,

uzimajući u obzir značajne rezultate međuvladinih i nevladinih organizacija u zaštiti manjina te u promicanju i zaštiti prava osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama,

proglašava ovu *Deklaraciju o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama*:

Članak 1.

1. Države će na svojim područjima štititi opstanak i nacionalni ili etnički, kulturni, vjerski i jezični identitet manjina te unaprjeđivati uvjete potrebne za razvoj tog identiteta.

2. Države će donijeti odgovarajuće zakone i druge mjere kako bi ostvarile te ciljeve.

Članak 2.

1. Osobe koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama (u daljnjem tekstu: osobe koje pripadaju manjinama) imaju pravo slobodno, bez ikakvog miješanja sa strane i bez ikakve diskriminacije, privatno i javno uživati svoju kulturu, ispovijedati i prakticirati svoju vjeru i služiti se svojim jezikom.

2. Osobe koje pripadaju manjinama imaju pravo aktivno sudjelovati u kulturnom, vjerskom, društvenom, gospodarskom i javnom životu.

3. Osobe koje pripadaju manjinama imaju pravo na državnoj i, kad je potrebno, na regionalnoj razini, aktivno sudjelovati u donošenju odluka koje se odnose na njima pripadajuće manjine ili na područja u kojima one žive, na način koji je u skladu sa zakonom.

4. Osobe koje pripadaju manjinama imaju pravo osnivati i održavati svoje udruge.

5. Osobe koje pripadaju manjinama imaju pravo bez ikakve diskriminacije uspostavljati i održavati slobodne i miroljubive odnose s drugim pripadnicima svoje grupe i s osobama koje pripadaju drugim manjinama te prekogranične odnose s građanima drugih država, s kojima su povezani po nacionalnosti ili etnicitetu, vjeri ili jeziku.

Članak 3.

1. Osobe koje pripadaju manjinama mogu bez ikakve diskriminacije ostvarivati svoja prava, uključujući i ona koja su utvrđena ovom Deklaracijom, pojedinačno i u zajednici s drugim pripadnicima svoje grupe.

2. Niti jedna osoba koja pripada manjini ne smije se dovesti u nepovoljan položaj temeljem primjene ili neprimjene prava utvrđenih u ovoj Deklaraciji.

Članak 4.

1. Države će poduzeti, kad je to potrebno, mjere kako bi osobama koje pripadaju manjinama osigurale puno i djelotvorno korištenje njihovih ljudskih prava i temeljnih sloboda bez ikakve diskriminacije i u punoj jednakosti pred zakonom.

2. Države će poduzeti mjere za stvaranje povoljnih uvjeta u kojima osobe koje pripadaju manjinama mogu izraziti svoja obilježja i razvijati svoju kulturu, jezik, vjeru, tradiciju i običaje, osim kad je takvo djelovanje suprotno domaćem pravu i međunarodnim standardima.

3. Države trebaju, kad je to moguće, poduzeti odgovarajuće mjere kako bi osobe koje pripadaju manjinama imale odgovarajuće uvjete za učenje svog materinskog jezika ili za služenje svojim jezikom u nastavi.

4. Države trebaju, kad je to primjereno, poduzeti mjere u području odgoja i obrazovanja kako bi poticale stjecanje znanja o povijesti, tradiciji, jeziku i kulturi manjina koje žive na njihovu području. Osobe koje pripadaju manjinama trebaju imati odgovarajuće uvjete kako bi stekle znanje o društvu kao cjelini.

5. Države trebaju razmotriti odgovarajuće mjere kako bi osobe koje pripadaju manjinama mogle u potpunosti sudjelovati u gospodarskom napretku i razvoju svoje zemlje.

Članak 5.

1. Državne politike i programi moraju se planirati i provoditi uz uvažavanje legitimnih interesa osoba koje pripadaju manjinama.

2. Programi međudržavne suradnje i potpore moraju se planirati i provoditi uz uvažavanje legitimnih interesa osoba koje pripadaju manjinama.

Članak 6.

U cilju jačanja uzajamnog razumijevanja i povjerenja, države trebaju surađivati na pitanjima koja se odnose na osobe koje pripadaju manjinama, *inter alia*, razmjenjujući informacije i iskustva.

Članak 7.

Države trebaju surađivati u cilju promicanja zaštite prava utvrđenih ovom Deklaracijom.

Članak 8.

1. Ništa u ovoj Deklaraciji ne smije spriječiti države u ispunjavanju njihovih međunarodnih obveza koje se odnose na osobe koje pripadaju manjinama. Države će napose u dobroj vjeri ispunjavati odgovornosti i obveze koje su preuzele pod međunarodnim ugovorima i sporazumima.

2. Ostvarivanje prava utvrđenih ovom Deklaracijom ne smije ugroziti uživanje općepriznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda od strane svih osoba.

3. Mjere koje države poduzmu kako bi osigurale puno uživanje prava utvrđenih ovom Deklaracijom, ne smiju se *prima facie* smatrati suprotnim načelu jednakosti sadržanom u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima.

4. Ništa se u ovoj Deklaraciji ne može tumačiti tako da dopušta ikakvu djelatnost suprotnu svrhama i načelima Ujedinjenih naroda, uključujući suverenu jednakost, teritorijalnu cjelovitost i političku neovisnost država.

Ništa se u ovoj Deklaraciji ne može tumačiti tako da podrazumijeva pravo neke države, grupe ili pojedinca da poduzmu bilo koju akciju ili izvrše bilo koji čin kojim se poništava neko od ovdje utvrđenih prava i sloboda.

Članak 9.

Specijalizirane ustanove i druge organizacije u sustavu Ujedinjenih naroda pridonijet će u svojim područjima punom ostvarenju prava i načela utvrđenih ovom Deklaracijom.

Prevela: *Irena Stanić-Rašin*

TEHERANSKA IZJAVA

usvojena na Međunarodnoj konferenciji o ljudskim pravima
Teheran, 22. travnja - 13. svibnja 1968. godine

Međunarodna konferencija o ljudskim pravima,

sastajući se u Teheranu od 22. travnja do 13. svibnja 1968. godine kako bi ocijenila napredak postignut u dvadeset godina od usvajanja Opće deklaracije o ljudskim pravima i kako bi utvrdila program za budućnost,

razmotrivši probleme u svezi s djelovanjem Ujedinjenih naroda na promicanju i poticanju poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda,

imajući na umu rezolucije koje je Konferencija usvojila,

konstatirajući da se Međunarodna godina ljudskih prava obilježava u vrijeme u kojemu svijet prolazi proces nezapamćenih promjena,

osvrćući se na mogućnosti koje pruža nagli napredak znanosti i tehnologije,

vjerujući da su, u vremenu sukoba i nasilja koji prevladavaju u mnogim dijelovima svijeta, međuovisnost ljudi i potreba za ljudskom solidarnošću očitiji nego ikad prije,

priznajući da mir predstavlja opću težnju čovječanstva te da su mir i pravednost prijeko potrebni za potpuno ostvarenje ljudskih prava i temeljnih sloboda,

svečano proglašava sljedeće:

1. Prijeko je potrebno da članice međunarodne zajednice ispune svoju uzvišenu obvezu promicanja i poticanja poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda za sve, bez ikakve razlike glede rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkih ili drugih uvjerenja.

2. Opća deklaracija o ljudskim pravima izraz je složnosti naroda svijeta po pitanju neotuđivosti i nepovredivosti prava svih članova velike ljudske obitelji i ona obvezuje pripadnike međunarodne zajednice.

3. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima, Deklaracija o priznanju neovisnosti kolonijalnim državama i narodima, Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije kao i ostale konvencije i deklaracije iz područja ljudskih prava usvojene pod pokroviteljstvom Ujedinjenih naroda, specijaliziranih službi i regionalnih međuvladinih organizacija, stvorile su nove standarde i obveze koje države trebaju prihvatiti.

4. Ujedinjeni narodi su, od usvajanja Opće deklaracije o ljudskim pravima, postigli značajan napredak u određivanju standarda uživanja i zaštite ljudskih prava i temeljnih sloboda. Tijekom tog razdoblja usvojeni su mnogi važni međunarodni instrumenti, ali se još mnogo toga treba učiniti u primjeni tih prava i sloboda.

5. Glavni cilj Ujedinjenih naroda u području ljudskih prava jest ostvarenje pune slobode i dostojanstva svake osobe. U svrhu ostvarenja tog cilja, zakoni svake države trebaju svima jamčiti slobodu izražavanja, informiranja, savjesti i vjere, kao i pravo na sudjelovanje u političkom, kulturnom i društvenom životu države, bez obzira na rasu, jezik, vjeru ili političko uvjerenje.

6. Države trebaju ponovno potvrditi svoju spremnost na djelotvorno promicanje načela sadržanih u Povelji Ujedinjenih naroda i drugim međunarodnim instrumentima koji se odnose na ljudska prava i temeljne slobode.

7. Masovno uskraćivanje ljudskih prava pod zaštitom gnusne politike apartheida, problem je koji najviše zabrinjava međunarodnu zajednicu. Politika apartheida, koja je osuđena kao zločin protiv čovječanstva, i dalje ozbiljno ugrožava međunarodni mir i sigurnost. Stoga međunarodna zajednica mora upotrijebiti sva raspoloživa sredstva kako bi iskorijenila to zlo. Borba protiv apartheida smatra se zakonitom.

8. Narodi svijeta moraju u punoj mjeri biti svjesni zla koje sa sobom nosi rasna diskriminacija i zajedničkim snagama se boriti protiv takvih pojava. Primjena načela nediskriminacije, utvrđenog u Povelji Ujedinjenih naroda, Općoj deklaraciji o ljudskim pravima i drugim međunarodnim instrumentima ljudskih prava, predstavlja najžurniji zadatak čovječanstva i na međunarodnoj i na nacionalnoj razini. Sve ideologije koje polaze od rasne superiornosti i nesnošljivosti, moraju se osuditi i spriječiti.

9. Osam godina nakon usvajanja Deklaracije o dodjeli neovisnosti kolonijalnim zemljama i narodima na Općoj skupštini, problemi kolonijalizma ne prestaju zaokupljati međunarodnu zajednicu. U cilju primjene djelotvornih mjera za osiguranje pune primjene Deklaracije, suradnja svih zemalja članica s odgovarajućim tijelima Ujedinjenih naroda postaje neodgodiva.

10. Masovno uskraćivanje ljudskih prava što proizlazi iz agresije i svakog oružanog sukoba s tragičnim posljedicama i što rađa neizrecivom ljudskom bijedom, potiče odgovore koji bi svijet mogli opteretiti još većim neprijateljstvima. Međunarodna zajednica mora surađivati u iskorjenjivanju tih zala.

11. Masovno uskraćivanje ljudskih prava što proizlazi iz diskriminacije temeljene na rasi, vjeri, uvjerenju ili izražavanju mišljenja, vrijeđa savjest čovječanstva i ugrožava temelje slobode, pravde i mira u svijetu.

12. Sve veći jaz između gospodarski razvijenih zemalja i zemalja u razvoju priječi ostvarenje ljudskih prava u međunarodnoj zajednici. Neuspjeh Desetljeća razvoja u ostvarenju najskromnijih ciljeva, dokaz je da bi svaki narod prema svojim mogućnostima i bez izuzetka trebao uložiti najveće moguće napore kako bi se premostio taj jaz.

13. S obzirom da su ljudska prava i temeljne slobode nedjeljivi, puno ostvarenje građanskih i političkih prava nije moguće bez uživanja gospodarskih, socijalnih i kulturnih prava. Postizanje dugoročnog napretka u primjeni ljudskih prava ovisi o smislenim i djelotvornim nacionalnim i međunarodnim politikama gospodarskog i društvenog razvoja.

14. Sedam stotina milijuna nepismenih u svijetu predstavlja ogromnu prepreku svim naporima u ostvarenju svrhe i ciljeva Povelje Ujedinjenih naroda i Opće deklaracije o ljudskim pravima.

Međunarodna akcija na iskorjenjivanju nepismenosti s lica zemlje i širenju odgoja i obrazovanja na svim razinama, zahtijeva neodgodivu pozornost.

15. Mora se ukloniti diskriminacija koje su žrtve i dalje žene u različitim dijelovima svijeta. Podređen status žena u suprotnosti je s Poveljom Ujedinjenih naroda kao i s odredbama Opće deklaracije o ljudskim pravima. Za napredak čovječanstva prijeko je potrebno u punoj mjeri primijeniti Deklaraciju o ukidanju diskriminacije žena.

16. Zaštita obitelji i djece i dalje je predmet brige međunarodne zajednice. Roditeljima pripada temeljno ljudsko pravo da slobodno i odgovorno određuju broj djece i vremenski razmak između njihova rođenja.

17. Težnjama mlade generacije za boljim svijetom u kojemu su ljudska prava i temeljne slobode u potpunosti primijenjeni, mora se dati najveća podrška. Prijeko je potrebno mladeži omogućiti sudjelovanje u oblikovanju budućnosti čovječanstva.

18. Usprkos tomu što su novija znanstvena otkrića i tehnološki razvoj pokrenuli ogromne izglede za gospodarski, društveni i kulturni napredak, oni mogu ugroziti prava i slobode pojedinaca, pa će ih se trebati neprekidno nadgledati.

19. Razoružanjem bi se oslobodila ogromna ljudska i materijalna sredstva koja su sada namijenjena vojnim ciljevima. Ta sredstva bi se trebala koristiti za promicanje ljudskih prava i temeljnih sloboda. Opće i potpuno razoružanje jedna je od najviših težnji svih naroda.

Stoga,

Međunarodna konferencija o ljudskim pravima:

1. potvrđujući svoju vjeru u načela Opće deklaracije o ljudskim pravima i ostale međunarodne dokumente u ovom području,

2. potiče sve narode i vlade da se posvete ostvarenju načela sadržanih u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima i da udvostruče svoje napore kako bi svi živjeli u slobodi i dostojanstvu koji vode tjelesnoj, duhovnoj, društvenoj i duhovnoj dobrobiti.

Prevela: Irena Stanić-Rašin

BEČKA DEKLARACIJA I PROGRAM DJELOVANJA*

usvojeni na Svjetskoj konferenciji o ljudskim pravima
Beč, 14. - 25. lipnja, 1993.
potvrđeni na 48. zasjedanju Opće skupštine Ujedinjenih naroda, 1993. godine (rezolucija 48/121)

Svjetska konferencija o ljudskim pravima,

smatrajući da je promicanje i zaštita ljudskih prava prioritetni zadatak međunarodne zajednice te da Konferencija pruža jedinstvenu priliku za sveobuhvatnu raščlambu međunarodnog sustava ljudskih prava i mehanizama njihove zaštite u cilju pravednijeg i usklađenijeg unaprjeđenja, a time i promicanja potpunije zaštite tih prava;

priznajući i potvrđujući da ljudska prava proizlaze iz dostojanstva i vrijednosti inherentnih ljudskoj osobi, da je ljudska osoba središnji subjekt ljudskih prava i temeljnih sloboda te da u skladu s tim treba biti njihov prioritetni korisnik i aktivno sudjelovati u ostvarenju tih prava i sloboda;

potvrđujući privrženost ciljevima i načelima sadržanim u Povelji Ujedinjenih naroda i Općoj deklaraciji o ljudskim pravima;

potvrđujući svoju obvezu prema čl. 56. Povelje Ujedinjenih naroda o poduzimanju zajedničkih i pojedinačnih akcija, primjereno naglašavajući razvoj djelotvorne međunarodne suradnje u ostvarivanju ciljeva iz čl. 55., uključujući opće poštivanje i zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda svih;

naglašavajući odgovornosti svih država, suglasno Povelji Ujedinjenih naroda, u razvoju i poticanju poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda za sve, bez razlike glede rase, spola, jezika ili vjere;

pozivajući se na preambulu Povelje Ujedinjenih naroda, osobito na odlučnost da se ponovno potvrdi vjera u temeljna ljudska prava, u dostojanstvo i vijednost ljudske osobe, u jednaka prava muškaraca i žena i velikih i malih naroda;

podsjećajući također na odlučnost izraženu u preambuli Povelje Ujedinjenih naroda da se buduće generacije sačuvaju od ratnih strahota, da se uspostave uvjeti u kojima će se pravda i poštivanje obveza koje proizlaze iz ugovora i drugih izvora međunarodnog prava moći ispuniti, da se promiče društveni napredak i bolji životni standard u većoj slobodi, da se živi snošljivost i dobri susjedski odnosi i da se iskoriste međunarodni mehanizmi za promicanje gospodarskog i društvenog napretka svih naroda;

naglašavajući da je Opća deklaracija o ljudskim pravima, koja predstavlja zajednički standard postignuća za sve ljude i sve države, izvor nadahnuća i temelj Ujedinjenih naroda za poticanje razvoja standarda sadržanih u postojećim instrumentima ljudskih prava, osobito Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima i Međunarodnom paktu o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima;

---

* Zbog dužine teksta, izostavljeni su neki dijelovi dokumenta.

imajući na umu glavne promjene koje se zbivaju na međunarodnoj sceni i težnje svih naroda za međunarodnim poretkom temeljenim na načelima sadržanim u Povelji Ujedinjenih naroda, uključujući promicanje i poticanje poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda za sve te poštivanje načela jednakosti prava i samoodređenja naroda, mira, demokracije, pravde, jednakosti, vladavine prava, pluralizma, razvoja, boljeg životnog standarda i solidarnosti;

duboko zabrinuti različitim oblicima diskriminacije i nasilja kojima su žene širom svijeta i dalje izložene;

priznajući da aktivnosti Ujedinjenih naroda u području ljudskih prava treba racionalizirati i podržati, kako bi se ojačao mehanizam Ujedinjenih naroda u tom području i ostvarili ciljevi sveopćeg poštivanja međunarodnih standarda ljudskih prava;

uzimajući u obzir deklaracije usvojene na trima regionalnim sastancima, u Tunisu, San Joseu i Bangkoku, i pridonose vlada, te imajući na umu prijedloge međuvladinih i nevladinih organizacija, kao i studije neovisnih stručnjaka izrađene u sklopu priprema za Svjetsku konferenciju o ljudskim pravima;

pozdravljajući Međunarodnu godinu starosjedilačkih naroda svijeta 1993. kao potvrdu odlučnosti međunarodne zajednice da tim narodima osigura uživanje svih ljudskih prava i temeljnih sloboda, kao i poštivanje vrednota i posebnosti njihovih kultura i identiteta;

priznajući također da međunarodna zajednica treba pronaći načine i sredstva kako bi uklonila sadašnje prepreke i pronašla odgovor na izazov punog ostvarenja svih ljudskih prava, te kako bi spriječila daljnje kršenje ljudskih prava koje iz toga proizlaze širom svijeta;

prizivajući duh našega vremena i naše stvarnosti koji traži od naroda svijeta i svih država članica Ujedinjenih naroda da se ponovno posvete globalnom zadatku promicanja i zaštite svih ljudskih prava i temeljnih sloboda kako bi osigurali puno i opće uživanje tih prava i sloboda;

odlučni poduzeti nove korake u obvezivanju međunarodne zajednice kako bi se postigao značajniji napredak u promicanju ljudskih prava putem šire i održivije međunarodne suradnje i solidarnosti,

svečano usvajamo ***Bečku deklaraciju i Program djelovanja***.

1. Svjetska konferencija o ljudskim pravima potvrđuje svečanu prisegu svih država da će ispuniti svoje dužnosti glede promicanja općeg poštivanja, jamčenja i zaštite svih ljudskih prava i temeljnih sloboda za sve, u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda, drugim instrumentima ljudskih prava i međunarodnim pravom. Opća narav tih prava i sloboda je neupitna.

U tom okviru, jačanje međunarodne suradnje u području ljudskih prava je ključno za puno ispunjenje svrhe Ujedinjenih naroda.

Ljudska prava i temeljne slobode prirodne su svim ljudima; vlade snose prvenstvenu odgovornost za njihovu zaštitu i promicanje.

2. Svi narodi imaju pravo na samoodređenje. U skladu s tim pravom, oni slobodno određuju svoj politički status i ostvaruju svoj gospodarski, društveni i kulturni razvoj.

Uzimajući u obzir posebne okolnosti u kojima se nalaze narodi pod kolonijalnom i drugim oblicima strane dominacije ili okupacije, Svjetska konferencija o ljudskim pravima priznaje pravo narodâ na poduzimanje svake legitimne akcije sukladne Povelji Ujedinjenih naroda, u cilju ostvarenja svog neotuđivog prava na samoodređenje. Svjetska konferencija o ljudskim pravima smatra uskraćivanje prava na samoodređenje kršenjem ljudskih prava i naglašava važnost djelotvornog ostvarenja tog prava.

U skladu s Deklaracijom o načelima međunarodnog prava koja se odnose na prijateljske odnose i suradnju među državama sukladno Povelji Ujedinjenih naroda, to se ne smije tumačiti tako da daje pravo ili potiče bilo koji čin kojim bi se dijelom ili u potpunosti osporio ili povrijedio teritorijalni integritet ili političko jedinstvo suverenih i neovisnih država u kojima se poštuje načelo jednakih prava i samoodređenja naroda i u kojima je vlada predstavnik cjelokupnog naroda koji tom području pripada, bez ikakvih razlika.

3. Djelotvorne međunarodne mjere kojima se jamči i nadzire primjena standarda ljudskih prava, trebalo bi poduzeti za narode koji se nalaze pod stranom okupacijom, dok bi djelotvornu pravnu zaštitu protiv kršenja njihovih ljudskih prava trebalo osigurati u skladu s normama ljudskih prava i međunarodnim pravom, osobito Ženevskom konvencijom o zaštiti civilnih osoba u vrijeme rata, usvojenom 14. kolovoza 1949. godine, te u skladu s drugim važećim normama humanitarnog prava.

4. Promicanje i zaštita svih ljudskih prava i temeljnih sloboda moraju postati prioritetni zadatak Ujedinjenih naroda u skladu s njihovom svrhom i načelima, osobito glede međunarodne suradnje. U sklopu tih ciljeva i načela, promicanje i zaštita svih ljudskih prava i sloboda legitimna je briga međunarodne zajednice. Tijela i specijalizirane službe u području ljudskih prava trebale bi, dakle, što više uskladiti svoje aktivnosti temeljene na dosljednoj i objektivnoj primjeni međunarodnih instrumenata ljudskih prava.

5. Sva ljudska prava su opća, nedjeljiva, međusobno ovisna i povezana. Međunarodna zajednica mora ljudska prava razmatrati globalno, na pravedan i jednak način, pod jednakim uvjetima i s jednakim naglascima. Iako se važnost nacionalnih i regionalnih posebnosti te povijesne, kulturne i vjerske razlike moraju uzeti u obzir, države imaju dužnost, bez obzira na njihove političke, gospodarske i kulturne sustave, promicati i štititi sva ljudska prava i temeljne slobode.

6. Nastojanja sustava Ujedinjenih naroda na općem poštivanju i ostvarenju ljudskih prava i temeljnih sloboda svih, pridonose stabilnosti i dobrobiti prijeko potrebnim za miroljubive i prijateljske odnose među državama, te poboljšanju uvjeta za mir i sigurnost kao i za društveni i gospodarski napredak u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda.

7. Procesi promicanja i zaštite ljudskih prava moraju se odvijati u skladu sa svrhom i načelima Povelje Ujedinjenih naroda i međunarodnim pravom.

8. Demokracija, razvoj i poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda međusobno su ovisni i podupirući. Demokracija se temelji na slobodno izraženoj volji naroda u određivanju svog političkog, gospodarskog, društvenog i kulturnog sustava i svog punog sudjelovanja u svim aspektima života. U tom kontekstu, promicanje i zaštita ljudskih prava i temeljnih sloboda na nacionalnoj i međunarodnoj razini trebaju se provoditi globalno i bezuvjetno. Međunarodna zajednica treba podržati jačanje i promicanje demokracije, razvoj i poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda u cijelom svijetu.

9. Svjetska konferencija o ljudskim pravima još jednom potvrđuje da međunarodna zajednica treba pružiti potporu najslabije razvijenim zemljama, uglavnom afričkim, koje su se odlučile za proces demokratizacije i gospodarske reforme, kako bi s uspjehom prešle u demokraciju i ostvarile pomake u gospodarstvu.

10. Svjetska konferencija o ljudskim pravima ponovno potvrđuje pravo na razvoj u skladu s Deklaracijom o pravu na razvoj, kao opće i neotuđivo pravo i kao sastavni dio temeljnih ljudskih prava.

Kao što se ističe u Deklaraciji o pravu na razvoj, ljudska osoba je središnji subjekt razvoja.

Iako razvoj olakšava uživanje svih ljudskih prava, zastoj u razvoju ne može biti opravdanje za ograničavanja međunarodno priznatih ljudskih prava. Države trebaju međusobno surađivati u osiguranju razvoja i otklanjanju prepreka razvoju. Međunarodna zajednica treba promicati djelotvornu međunarodnu suradnju u cilju ostvarivanja prava na razvoj i otklanjanja prepreka razvoju. Trajni napredak u primjeni prava na razvoj traži djelotvornu razvojnu politiku na nacionalnoj razini te ravnopravne gospodarske odnose i povoljno gospodarsko okruženje na međunarodnoj razini.

11. Pravo na razvoj treba ostvarivati na način da se jednako zadovolje razvojne potrebe sadašnjih i budućih generacija, uključujući potrebe zaštite okoliša. Svjetska konferencija o ljudskim pravima priznaje da nezakonito odlaganje otrovnih i opasnih sastojaka i otpada predstavlja opasnu prijetnju pravu svakog čovjeka na život i zdravlje.

U skladu s tim, Svjetska konferencija o ljudskim pravima poziva sve zemlje da prihvate i bez odlaganja primijene postojeće konvencije o uskladištenju otrovnih i opasnih proizvoda i otpada te da surađuju u suzbijanju nezakonitog odlaganja.

Svatko ima pravo uživati u prednostima znanstvenog napretka i njegove primjene. Svjetska konferencija o ljudskim pravima zamjećuje da neki znanstveni rezultati, napose u biomedicini i znanosti o životu, kao i u informacijskim tehnologijama, mogu imati suprotan učinak na integritet, dignitet i ljudska prava pojedinca te poziva na međunarodnu suradnju kako bi se u područjima od općeg interesa ljudska prava i dostojanstvo poštivali u punoj mjeri.

12. Svjetska konferencija o ljudskim pravima poziva međunarodnu zajednicu da učini sve što je u njenoj moći kako bi zemljama u razvoju pomogla smanjiti vanjski dug koji ih opterećuje i povećala napore njihovih vlada za punim ostvarivanjem gospodarskih, socijalnih i kulturnih prava njihovih naroda.

13. Postoji potreba da države i međunarodne organizacije u suradnji s nevladinim organizacijama, stvore povoljne uvjete na nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini za

osiguranje punog i djelotvornog uživanja ljudskih prava. Države trebaju ukloniti svaku povredu ljudskih prava i njene uzroke, kao i prepreke uživanju tih prava.

14. Slučajevi krajnjeg siromaštva širokih razmjera onemogućuju puno i djelotvorno uživanje ljudskih prava; neodgodivo ublažavanje i moguće uklanjanje siromaštva, moraju i dalje biti najvažniji zadatak međunarodne zajednice.

15. Poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda bez ikakvog razlikovanja, temeljno je pravilo međunarodnog prava ljudskih prava. Brzo i cjelovito otklanjanje svih oblika rasizma i rasne diskriminacije, ksenofobije i drugih oblika nesnošljivosti, najvažniji je zadatak međunarodne zajednice. Vlade trebaju poduzeti djelotvorne mjere za njihovo sprječavanje i borbu protiv tih pojava. Pozivaju se grupe, ustanove, međuvladine i nevladine organizacije i pojedinci da pojačaju svoje napore u surađivanju i usklađivanju svojih akcija protiv takvog zla.

16. Svjetska konferencija o ljudskim pravima pozdravlja napredak postignut u suzbijanju apartheida te poziva međunarodnu zajednicu i sustav Ujedinjenih naroda da pomognu u tom procesu. Svjetska konferencija o ljudskim pravima također izražava svoje žaljenje zbog stalnih pojava nasilja kojima se slabi zahtjev za ukidanjem apartheida mirnim putem.

17. Djela, metode i prakse terorizma u svim njegovim oblicima i manifestacijama, kao i njegova povezanost s trgovinom drogama u nekim zemljama, predstavlja pojavu kojom se niječu ljudska prava, temeljne slobode i demokracija, prijeti teritorijalnoj cjelovitosti i sigurnosti država i destabiliza legitimno uspostavljena vlast. Međunarodna zajednica mora poduzeti prijeko potrebne mjere u cilju unaprjeđenja suradnje u sprječavanju i ukidanju terorizma.

18. Ljudska prava žena i ženske djece neotuđiv su, integralni i nedjeljiv dio općih ljudska prava. Puno i ravnopravno sudjelovanje žena u političkom, građanskom, gospodarskom, društvenom i kulturnom životu na nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini te iskorjenjivanje svih oblika spolne diskriminacije, prioritetni su zadaci međunarodne zajednice. Spolno nasilje i svi oblici spolnog zlostavljanja i iskorištavanja, uključujući ona koja su posljedica kulturnih predrasuda i međunarodne trgovine, nespojivi su s dostojanstvom i vrijednošću ljudske osobe, pa se moraju iskorijeniti. To se može postići pravnim mjerama, državnim akcijama i međunarodnom suradnjom u područjima kao što su gospodarski i društveni razvoj, odgoj i obrazovanje, zaštita materinstva, zdravlja i socijalna potpora.

Ljudska prava žena trebaju biti sastavni dio djelatnosti Ujedinjenih naroda u području ljudskih prava, uključujući promicanje svih instrumenata ljudskih prava koja se odnose na žene. Svjetska konferencija o ljudskim pravima potiče vlade, ustanove, međuvladine i nevladine organizacije da pojačaju napore u zaštiti i promicanju ljudskih prava žena i djevojčica.

19. Imajući na umu važnost promicanja i zaštite prava osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama i pridonos tog promicanja i zaštite političkoj i društvenoj stabilnosti država u kojima te osobe žive, Svjetska konferencija o ljudskim pravima još jednom potvrđuje obvezu država da pripadnicima manjina osiguraju uvjete za puno i djelotvorno uživanje svih ljudskih prava i temeljnih sloboda bez ikakve diskriminacije i u punoj jednakosti pred zakonom, u skladu s Deklaracijom o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama.

To pravo uključuje slobodu očuvanja ili prihvaćanja neke vjere ili uvjerenja po svom osobnom izboru, kao i slobodu da se pojedinačno ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, iskazuje svoju vjeru ili uvjerenje bogoslužjem, obredima, praktičnim vršenjem i poučavanjem.

Osobe koje pripadaju manjinama imaju pravo na slobodu uživanja svoje kulture, ispovijedanja i prakticiranja svoje vjere te privatnog i javnog služenja svojim jezikom, bez miješanja sa strane i bez ikakvog oblika diskriminacije.

20. Svjetska konferencija o ljudskim pravima priznaje prirodno dostojanstvo i jedinstven pridonos starosjedilačkih naroda razvoju i pluralnosti društva te snažno još jednom potvrđuje obvezu međunarodne zajednice u svezi s njihovom gospodarskom, društvenom i kulturnom dobrobiti te njihovim uživanjem plodova održivog razvoja. Države trebaju osigurati puno i slobodno uključivanje starosjedilačkih naroda u rješavanje svih društvenih pitanja, osobito onih za koja su ti narodi neposredno zainteresirani. Imajući na umu važnost promicanja i zaštite prava starosjedilačkih naroda te značenje toga promicanja i zaštite za političku i društvenu stabilnost država u kojima ti narodi žive, države trebaju u skladu s međunarodnim pravom, poduzeti usklađene pozitivne mjere kako bi osigurale poštivanje svih ljudskih prava i temeljnih sloboda starosjedilačkih naroda na temelju jednakosti i nediskriminacije te priznale vrijednost i posebnost njihovih identiteta, kultura i društvene organizacije.

21. Pozdravljajući brzu ratifikaciju Konvencije o pravima djeteta od strane velikog broja zemalja i osvrćući se na priznanje opstanka, zaštite i razvoja djece u Svjetskoj deklaraciji o opstanku, zaštiti i razvoju djece te Planu djelovanja prihvaćenim na Svjetskom sastanku na vrhu o djeci, Svjetska konferencija o ljudskim pravima podupire opću ratifikaciju Konvencije do 1995. godine i njenu djelotvornu primjenu od strane država stranaka na način da se koriste sve zakonodavne, upravne i druge mjere te maksimalno izdvoje raspoloživi resursi. U svim akcijama posvećenim djeci, nediskriminacija i najbolji interes djeteta trebaju biti na prvom mjestu, a dječjem mišljenju treba posvetiti dužnu pozornost. Moraju se pojačati nacionalni i međunarodni mehanizmi i programi za obranu i zaštitu djece, osobito djevojčica i napuštene djece, djece prepuštene ulici, gospodarski i spolno iskorištavane djece (uključujući dječju pornografiju, prostituciju ili prodaju dječjih organa), djece koja pate zbog bolesti (uključujući AIDS), djece izbjeglica i prognanika, zatočene djece, djece u oružanim sukobima, kao i djece koja su žrtve gladi i suše te drugih izvanrednih okolnosti. Treba promicati međunarodnu suradnju i solidarnost u cilju poticanja primjene te Konvencije, a prava djeteta trebaju dobiti prvenstvo u akcijama cjelokupnog sustava Ujedinjenih naroda u području ljudskih prava.

Svjetska konferencija o ljudskim pravima također ističe da je za pun i skladan razvoj djetetove osobnosti prijeko potrebno da ono raste u obiteljskom okruženju koje odgovarajuće podržava širi sustav zaštite.

22. Posebnu pozornost treba posvetiti osiguranju nediskriminacije i jednakom uživanju svih ljudskih prava i temeljnih sloboda osoba s posebnim potrebama, uključujući njihovo aktivno sudjelovanje u svim društvenim pitanjima.

23. Svjetska konferencija o ljudskim pravima još jednom potvrđuje da svatko, bez obzira na bilo koju razliku, ima pravo pred progonom, tražiti i uživati azil u drugim zemljama, kao i pravo na povratak u svoju zemlju. U svezi s tim, ona ističe ulogu Opće deklaracije o ljudskim pravima, Konvencije o statusu izbjeglica iz 1951. i njena protokola iz 1967. godine i regionalnih instrumenata. Ona izražava svoje divljenje zemljama koje nastavljaju primati i smještati velik broj izbjeglica na svoje područje, kao i Uredu visokog povjerenika Ujedinjenih

naroda za izbjeglice zbog njegove posvećenosti tom zadatku. Ona također izražava svoje divljenje Uredu Ujedinjenih naroda za pomoć i zapošljavanje palestinskih izbjeglica na Bliskom istoku.

Svjetska konferencija o ljudskim pravima priznaje da se grube povrede ljudskih prava, uključujući oružane sukobe, nalaze među višestrukim i složenim čimbenicima koji dovode do raseljavanja ljudi.

Svjetska konferencija o ljudskim pravima priznaje da je u svjetlu složenosti globalne izbjegličke krize i u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda, važećim međunarodnim instrumentima, međunarodnom solidarnošću i duhom raspodjele opterećenja, potreban cjelovit pristup međunarodne zajednice, izrađen u zajedništvu i u suradnji sa zainteresiranim državama i odgovarajućim organizacijama, uz poštivanje mandata Visokog povjerenika za izbjeglice. Takav pristup treba obuhvatiti razvoj strategija kojima se rješavaju uzroci i posljedice izbjegličkih i prognaničkih pokreta, jača priprema i odgovor na izvanredna stanja, osigurava djelotvorna zaštita i pomoć, uz poseban osvrt na potrebe žena i djece, te pronalaze trajna rješenja, osobito dostojanstvenog i dobrovoljnog povratka, uključujući i ona rješenja koja su usvojena na međunarodnim konferencijama za izbjeglice.

U svezi s tim, Svjetska konferencija o ljudskim pravima ističe odgovornost država, osobito matičnih.

U svjetlu sveobuhvatnog pristupa, Svjetska konferencija za ljudska prava naglašava ulogu međuvladinih i humanitarnih organizacija u rješavanju problema prognanika, uključujući njihov dobrovoljan i siguran povratak i rehabilitaciju.

U skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda i načelima humanitarnog prava, Svjetska konferencija o ljudskim pravima naglašava važnost i potrebu za humanitarnom pomoći žrtvama svih prirodnih i čovjekom uzrokovanih nedaća.

24. Velika pozornost mora se posvetiti promicanju i zaštiti ljudskih prava osoba koje pripadaju osjetljivim grupama, uključujući radnike migrante, ukidanju svakog oblika diskriminacije tih osoba te jačanju i djelotvornijoj primjeni postojećih instrumenata ljudskih prava. Države su obvezne donijeti i održati odgovarajuće mjere na nacionalnoj razini, osobito u području odgoja i obrazovanja i zdravstvene i socijalne zaštite, kako bi promicale i zaštitile prava osoba koje pripadaju osjetljivim grupama te osigurale sudjelovanje onih njihovih članova koji su zainteresirani da pronađu rješenje za njihove vlastite probleme.

25. Svjetska konferencija o ljudskim pravima potvrđuje da su krajnje siromaštvo i društveno isključivanje činovi nasilja nad ljudskim dostojanstvom te da je potrebno poduzeti žurne korake glede bolje informiranosti o krajnjem siromaštvu i njegovim uzrocima, uključujući probleme razvoja, u cilju promicanja ljudskih prava najsiromašnijih, iskorjenjivanja krajnjeg siromaštva i društvenog isključivanja te promicanja uživanja plodova društvenog napretka. Bitno je da države potiču sudjelovanje najsiromašnijih u procesu donošenja odluka o zajednici u kojoj žive te da promiču ljudska prava i napore kako bi se suzbili slučajevi krajnjeg siromaštva.

26. Svjetska konferencija o ljudskim pravima pozdravlja napredak u sistematizaciji instrumenata ljudskih prava, što je dinamičan i razvojni proces, te poziva na opću ratifikaciju ugovora o ljudskim pravima. Sve države se potiču da pristupe međunarodnim instrumentima;

sve države se potiču da u najvećoj mogućoj mjeri izbjegavaju rezervu prema tim instrumentima.

27. Svaka država treba osigurati djelotvoran sustav pravnih lijekova kao mjeru odštete u slučaju povrede ljudskih prava. Provođenje pravde, uključujući sudove i tužiteljstvo te, osobito, neovisno sudstvo i odvjetništvo, djelovanje kojih je u punoj mjeri usklađeno sa standardima važećih međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava, bitni su za puno i jednakopravno ostvarenje ljudskih prava te nezaobilazni u procesu demokratskog i održivog razvoja. U svezi s tim, ustanove zadužene za provođenje pravde trebaju biti odgovarajuće financirane, a međunarodna zajednica im treba pružiti veću tehničku i financijsku potporu. Na Ujedinjenim narodima je da kao prioritetne koriste posebne savjetodavne programe kako se izgradio snažan i neovisan sustav provođenja pravde.

28. Svjetska konferencija o ljudskim pravima izražava svoju zabrinutost zbog masovnih kršenja ljudskih prava, osobito u obliku genocida, "etničkog čišćenja", sustavnog silovanja žena u ratnim okolnostima, masovnog egzodusa izbjeglica i prognanika. Ozbiljno osuđujući takvu gnusnu praksu, ona još jednom traži da se počinitelji takvih zločina kazne, a takva praksa neodgodivo zaustavi.

29. Svjetska konferencija o ljudskim pravima izražava duboku zabrinutost zbog stalnih kršenja ljudskih prava u svim dijelovima svijeta usprkos postojećim standardima sadržanim u međunarodnim instrumentima ljudskih prava i međunarodnom humanitarnom pravu, kao i zbog nedostatka odgovarajućih i djelotvornih mjera odštete žrtvama.

Svjetska konferencija o ljudskim pravima duboko je zabrinuta zbog kršenja ljudskih prava u oružanim sukobima koji pogađaju civilno stanovništvo, osobito žene, djecu, stare i nemoćne. Konferencija stoga poziva države i sve strane u oružanim sukobima da se strogo pridržavaju odredbi međunarodnog humanitarnog prava utvrđenog Ženevskim konvencijama iz 1949. godine i drugih pravila i načela međunarodnog prava te minimuma standarda za zaštitu ljudskih prava utvrđenih međunarodnim konvencijama.

Svjetska konferencija o ljudskim pravima potvrđuje pravo žrtava na pomoć humanitarnih organizacija kako je to utvrđeno Ženevskim konvencijama iz 1949. godine i drugim odgovarajućim instrumentima međunarodnog humanitarnog prava te zagovara siguran i trajan pristup takvoj pomoći.

30. Svjetska konferencija o ljudskim pravima također izražava svoju zabrinutost i osudu zbog toga što su masovno i sustavno nasilje te okolnosti koje priječe puno uživanje ljudskih prava i dalje prisutni u različitim dijelovima svijeta. Takvo nasilje i prepreke uključuju, osim mučenja te okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupka ili kazne, masovna i samovoljna smaknuća, nestanke, samovoljna zatočenja, sve oblike rasizma, rasne diskriminacije i apartheida, stranu okupaciju i dominaciju, ksenofobiju, siromaštvo, izgladnjelost i druge oblike poricanja gospodarskih, socijalnih i kulturnih prava, vjersku nesnošljivost, terorizam, diskriminaciju žena i nedostatak vladavine prava.

31. Svjetska konferencija o ljudskim pravima poziva države da se suzdrže od jednosmjernih rješenja suprotnih međunarodnom pravu i Povelji Ujedinjenih naroda, koja zaprječuju trgovinske odnose među državama i onemogućuju puno ostvarenje ljudskih prava utvrđenih Općom deklaracijom o ljudskim pravima i međunarodnim instrumentima ljudskih prava, osobito prava svih na životni standard koji odgovara zdravlju i dobrobiti pojedinca,

uključujući prehranu i zdravstvenu zaštitu, stanovanje i prijeko potrebne socijalne usluge. Svjetska konferencija o ljudskim pravima potvrđuje da se hrana ne smije uzimati kao sredstvo političkog pritiska.

32. Svjetska konferencija o ljudskim pravima ponovno iskazuje važnost osiguranja univerzalnosti, objektivnosti i neselektivnosti u razmatranju pitanja ljudskih prava.

33. Svjetska konferencija o ljudskim pravima još jednom potvrđuje da su, prema Općoj deklaraciji o ljudskim pravima i Međunarodnom paktu o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima te drugim međunarodnim instrumentima ljudskih prava, države obvezne osigurati odgoj i obrazovanje usmjeren na poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda. Svjetska konferencija o ljudskim pravima naglašava važnost uključivanja programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava u nastavu i poziva države da učine to isto. Odgoj i obrazovanje treba promicati razumijevanje, snošljivost, mir i prijateljske odnose među narodima i svim rasnim i vjerskim grupama te unaprjeđivati djelovanje Ujedinjenih naroda na ostvarenju tih zadataka. U skladu s tim, odgoj i obrazovanje za ljudska prava i širenje pouzdanih teorijskih i praktičnih informacija igraju važnu ulogu u promicanju i poštivanju ljudskih prava svih, bez razlika rasne, spolne, jezične i vjerske naravi, pa bi to trebalo postati sastavni dio prosvjetnih politika na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Svjetska konferencija o ljudskim pravima napominje da nedostatak resursa i institucionalna neprimjerenost mogu zapriječiti ostvarenje tih ciljeva.

34. Treba pojačati napore kako bi se zainteresiranim zemljama pomoglo ostvariti uvjete u kojima će svi uživati svoja opća ljudska prava i temeljne slobode. Vlade, sustav Ujedinjenih naroda i druge multilateralne organizacije se pozivaju da povećaju sredstva namijenjena programima za uspostavljanje i unaprjeđenje domaćeg zakonodavstva, državnih ustanova i njima odgovarajuće infrastrukture kojima se podržava vladavina prava i demokracija, osigurava pomoć pri izborima i potiče svijest o ljudskim pravima izobrazbom, poučavanjem i obrazovanjem, sudjelovanjem građana i građanskim društvom.

Program savjetodavnih usluga i tehničke suradnje Centra za ljudska prava mora se pojačati, učiniti djelotvornijim i transparentnijim te postati glavna podrška unaprjeđenju poštivanja ljudskih prava. Države se pozivaju da povećaju svoj pridonos tim programima, bilo traženjem većih izdvajanja iz redovitog proračuna Ujedinjenih naroda bilo dobrovoljnim prilozima.

35. Puno i djelotvorno provođenje aktivnosti Ujedinjenih naroda na promicanju i zaštiti ljudskih prava mora odražavati veliku važnost koja je ljudskim pravima priznata Poveljom Ujedinjenih naroda kao i zahtjeve koje Ujedinjenim narodima postavljaju zemlje članice u području ljudskih prava. U tom cilju, potrebno je povećati sredstva za rad Ujedinjenih naroda u području ljudskih prava.

36. Svjetska konferencija o ljudskim pravima ponovno naglašava važnost i konstruktivnost uloge koju državne ustanove imaju u promicanju i zaštiti ljudskih prava, osobito njihovu savjetodavnu ulogu za nadležne vlasti te ulogu u suzbijanju kršenja ljudskih prava, širenju informacija o ljudskim pravima te odgoju i obrazovanju za ljudska prava.

Svjetska konferencija o ljudskim pravima daje potporu osnivanju i jačanju državnih ustanova u skladu s Načelima o statusu državnih ustanova, pri čemu priznaje pravo svake države da za sebe odabere okvir koji najviše odgovara njenim posebnim potrebama na nacionalnoj razini.

37. Regionalni programi igraju najvažniju ulogu u promicanju i zaštiti ljudskih prava. Oni trebaju unaprjeđivati opće standarde ljudskih prava utvrđene međunarodnim instrumentima ljudskih prava, i njihovu zaštitu. Svjetska konferencija o ljudskim pravima daje potporu postojećim naporima na jačanju tih programa i povećanju njihove djelotvornosti, istodobno naglašavajući važnost suradnje u okviru djelovanja Ujedinjenih naroda u području ljudskih prava.

Svjetska konferencija o ljudskim pravima još jednom ističe potrebu uspostavljanja regionalnih i podregionalnih struktura za promicanje i zaštitu ljudskih prava tamo gdje oni još ne postoje.

38. Svjetska konferencija o ljudskim pravima priznaje važnu ulogu nevladinih organizacija u promicanju svih ljudskih prava i humanitarnih aktivnosti na nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini. Svjetska konferencija o ljudskim pravima priznaje njihov pridonos podizanju svijesti javnosti o ljudskim pravima, usmjeravanju odgoja, obrazovanja, poučavanja i istraživanja u tom području te promicanju i zaštiti svih ljudskih prava i temeljnih sloboda. Iako priznaje da države imaju primarnu odgovornost za uspostavljanje standarda ljudskih prava, Konferencija također naglašava pridonos nevladinih organizacija u tom procesu. S tim u svezi, Svjetska konferencija o ljudskim pravima ističe potrebu stalnog dijaloga i suradnje između vlada i nevladinih organizacija.

Nevladine organizacije i njihovi članovi koji su bezinteresno uključeni u područje ljudskih prava trebaju uživati prava i slobode predviđene Općom deklaracijom o ljudskim pravima te zaštitu domaćeg zakonodavstva. Ta prava i slobode ne smiju se koristiti suprotno svrsi i ciljevima Ujedinjenih naroda. Nevladine organizacije trebaju uživati slobodu u provođenju svojih programa u području ljudskih prava bez miješanja sa strane, a u okvirima zakona pojedine zemlje i Opće deklaracije o ljudskim pravima.

39. Naglašavajući važnost objektivnog, odgovornog i nepristranog informiranja o ljudskim pravima i humanitarnim pitanjima, Svjetska konferencija o ljudskim pravima podržava sve veće uključivanje sredstava javnog priopćavanja kojima se mora jamčiti sloboda i zaštita u ustavnim okvirima.

II.

A. UNAPRJEĐENJE SURADNJE U PODRUČJU LJUDSKIH PRAVA U SUSTAVU UJEDINJENIH NARODA

1. Svjetska konferencija o ljudskim pravima preporučuje da se unaprijedi suradnja u sustavu Ujedinjenih naroda u prilog ljudskih prava i temeljnih sloboda. U svezi s tim, Svjetska konferencija o ljudskim pravima potiče sve ustanove, tijela i specijalizirane službe Ujedinjenih naroda, djelatnost kojih zadire u područje ljudskih prava, na suradnju kako bi pojačali, racionalizirali i zajednički usmjerili svoje djelatnosti u cilju izbjegavanja nepotrebnog ponavljanja. Svjetska konferencija o ljudskim pravima također preporučuje glavnom tajniku da visoki dužnosnici u odgovarajućim tijelima i specijaliziranim službama Ujedinjenih naroda, osim usklađivanja svojih djelatnosti, na godišnjim sastancima procijene i utjecaj koji njihove strategije i politike imaju na ostvarivanje ljudskih prava.

2. Štoviše, Svjetska konferencija o ljudskim pravima poziva regionalne organizacije i istaknute međunarodne i regionalne financijske i razvojne ustanove da izvrše procjenu utjecaja svojih politika i programa na uživanje ljudskih prava.

3. Svjetska konferencija o ljudskim pravima priznaje da odgovarajuće specijalizirane službe, tijela i ustanove u sustavu Ujedinjenih naroda kao i druge odgovarajuće međuvladine organizacije koje se bave ljudskim pravima u okviru svojih nadležnosti, igraju bitnu ulogu u određivanju, promicanju i primjeni standarda ljudskih prava te da u svom radu trebaju uzeti u obzir rezultate Svjetske konferencije o ljudskim pravima.

(...)

6. Potvrđujući potrebu za održanjem visoke kvalitete postojećih međunarodnih standarda i izbjegavanjem nepotrebnog množenja instrumenata ljudskih prava, Svjetska konferencija o ljudskim pravima podržava smjernice za izradu novih međunarodnih instrumenata sadržanih u rezoluciji Ujedinjenih naroda 41/120, od 4. prosinca 1986. te poziva tijela Ujedinjenih naroda posvećena ljudskim pravima da prilikom razmatranja izrade novih međunarodnih standarda, te smjernice uzmu u obzir, savjetuju se s tijelima koja se bave ugovorima o ljudskim pravima glede potrebe izrade novih standarda te od tajništva zatraže tehnički pregled novopredloženih instrumenata.

(...)

B. JEDNAKOST, DOSTOJANSTVO I SNOŠLJIVOST

1. ***Rasizam, rasna diskriminacija, ksenofobija i drugi oblici nesnošljivosti***

19. Svjetska konferencija o ljudskim pravima drži da je ukidanje rasizma i rasne diskriminacije, osobito njihovih institucionaliziranih oblika, kao što je apartheid, ili onih koji proizlaze iz doktrina o rasnoj superiornosti ili ekskluzivnosti, ili pak suvremenih oblika i manifestacija rasizma, primarni cilj međunarodne zajednice i općesvjetski program djelovanja u području ljudskih prava. Tijela i ustanove Ujedinjenih naroda trebaju pojačati svoja nastojanja u primjeni tih programa povezanih s trećim desetljećem suzbijanja rasizma i rasne diskriminacije, kao i ostalih djelatnosti koje teže istom cilju. Svjetska konferencija o ljudskim pravima poziva međunarodnu zajednicu da dade velikodušnu potporu Zakladi za Program desetljeća djelovanja u borbi protiv rasizma i rasne diskriminacije.

20. Svjetska konferencija o ljudskim pravima potiče sve vlade da poduzmu neodgodive mjere i donesu čvrste politike kako bi, po potrebi, i pravnim sredstvima, uključujući kaznene mjere, te osnivanjem državnih ustanova za borbu protiv takvih pojava, spriječile i sve oblike i manifestacije rasizma, ksenofobije i nesnošljivosti.

(...)

22. Svjetska konferencija o ljudskim pravima poziva sve vlade da u skladu sa svojim međunarodnim obvezama i domaćim pravnim sustavima, poduzmu sve odgovarajuće mjere kako bi suzbile nesnošljivost i s njom povezane oblike nasilja temeljene na vjeri ili uvjerenju, uključujući pojave diskriminacije žena i oskvrnuće vjerskih objekata i mjesta, uz priznanje da

svaki pojedinac ima pravo na slobodu mišljenja, savjesti, izražavanja i vjere. Konferencija također poziva sve države da u praksi provedu izmjene Deklaracije o suzbijanju svih oblika nesnošljivosti i diskriminacije na temelju vjere ili uvjerenja.

23. Svjetska konferencija o ljudskim pravima naglašava da su sve osobe koje počine ili narede izvršenje kaznenog djela etničkog čišćenja, pojedinačno odgovorne za taj čin te da međunarodna zajednica treba uložiti sav mogući napor kako bi one koji su zakonski odgovorni za takvo kršenje ljudskih prava, privela sudu.

24. Svjetska konferencija o ljudskim pravima poziva sve zemlje da zajednički ili pojedinačno poduzmu neodgodive mjere radi suzbijanja prakse etničkog čišćenja. Žrtve gnusne prakse etničkog čišćenja imaju pravo na odgovarajuću i djelotvornu odštetu.

2. Osobe koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama

25. Svjetska konferencija o ljudskim pravima poziva Komisiju za ljudska prava da ispita načine i sredstva za promicanje i djelotvornu zaštitu prava osoba koje pripadaju manjinama kao što je to utvrđeno u Deklaraciji o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama. U svezi s tim, Svjetska konferencija o ljudskim pravima poziva Centar za ljudska prava da na zahtjev zainteresiranih vlada i kao dio svog programa savjetodavnih usluga i tehničke pomoći, osigura kvalificiranu ekspertizu o pitanjima manjina i ljudskih prava te o sprječavanju i rješavanju nesuglasica, kao i da pruži potporu postojećim ili potencijalnim okolnostima koje uključuju manjine.

26. Svjetska konferencija o ljudskim pravima požuruje države i međunarodnu zajednicu na promicanje i zaštitu prava osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim ili jezičnim manjinama, u skladu s Deklaracijom o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama.

27. Mjere koje će se po potrebi poduzimati trebaju olakšati puno sudjelovanje osoba koje pripadaju manjinama u svim aspektima političkog, gospodarskog, društvenog, vjerskog i kulturnog života te u gospodarskom napretku i razvoju njihove zemlje.

S t a r o s j e d i o c i

28. Svjetska konferencija o ljudskim pravima poziva Radnu grupu o starosjedilačkom stanovništvu Podkomisije o sprječavanju diskriminacije i zaštiti manjina da za svoje jedanaesto zasjedanje završi izradu nacrta deklaracije o pravima starosjedilaca.

(...)

31. Svjetska konferencija o ljudskim pravima potiče države da osiguraju puno i slobodno sudjelovanje starosjedilačkih naroda u svim društvenim pitanjima, osobito onima za koje su oni osobno zainteresirani.

32. Svjetska konferencija o ljudskim pravima preporučuje Općoj skupštini da u dogovoru sa starosjedilačkim narodima proglasi međunarodno desetljeće starosjedilačkih naroda svijeta s programom djelovanja, počevši od siječnja 1994. godine. U tom cilju treba pokrenuti

odgovarajuću zakladu. U okviru tog desetljeća trebalo bi razmotriti osnivanje stalnog foruma za starosjedilačke narode u Ujedinjenim narodima.

R a d n i c i m i g r a n t i

33. Svjetska konferencija o ljudskim pravima potiče države da zajamče zaštitu ljudskih prava svim radnicima migrantima i njihovim obiteljima.

34. Svjetska konferencija o ljudskim pravima smatra izuzetno važnim stvaranje uvjeta za povećanje sklada i snošljivosti između radnika migranata i ostalih građana u državi u kojoj radnici migranti borave.

35. Svjetska konferencija o ljudskim pravima poziva države da u najskorije vrijeme razmotre mogućnost potpisivanja i ratifikacije Međunarodne konvencije o pravima svih radnika migranata i članova njihovih obitelji.

3. Jednak status i ljudska prava žena

36. Svjetska konferencija o ljudskim pravima neizostavno traži da žene u punoj mjeri i jednako uživaju sva ljudska prava te potiče vlade i Ujedinjene narode da to postave kao svoj prioritetni zadatak. Svjetska konferencija o ljudskim pravima također naglašava važnost uključivanja i punog sudjelovanja žena kao nositelja i korisnika procesa razvoja, te još jednom podsjeća na zadatke utvrđene u svezi s globalnim djelovanjem u korist žena, prema održivom i ravnopravnom razvoju, koji su utvrđeni u Deklaraciji o okolišu i razvoju te u točki 24. Agende 21 iz Rija, usvojenim na Konferenciji Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju (Rio de Janeiro, Brazil, 3.-14. lipnja 1992. godine).

37. Jednak/ravnopravan status žena i ljudska prava žena moraju biti sastavni dio najvažnijih djelatnosti cjelokupnog sustava Ujedinjenih naroda. Tim se pitanjima trebaju redovito i sustavno baviti odgovarajuća tijela i mehanizmi Ujedinjenih naroda. Napose je potrebno poduzeti mjere kako bi se unaprijedila suradnja i uskladili ciljevi i zadaci Komisije za status žena, Komisije za ljudska prava, Odbora za ukidanje diskriminacije žena, Fonda Ujedinjenih naroda za unaprjeđenje statusa žena, Programa Ujedinjenih naroda za razvoj i drugih službi Ujedinjenih naroda. U tom kontekstu, treba proširiti suradnju i uskladiti djelatnosti Centra za ljudska prava i Odjela za unaprjeđenje statusa žena.

38. Svjetska konferencija o ljudskim pravima napose naglašava važnost djelovanja na ukidanju nasilja nad ženama u javnom i privatnom životu, ukidanju svih oblika spolnog zlostavljanja, iskorištavanja i trgovine ženama, ukidanju rodnih predrasuda u sudstvu i iskorjenjivanju svake suprotnosti koja se može pojaviti između prava žena i škodljivih učinaka nekih tradicijskih ili običajnih praksi, kulturnih predrasuda i vjerskog ekstremizma. Svjetska konferencija o ljudskim pravima poziva Opću skupštinu da usvoji nacrt deklaracije o nasilju nad ženama i potakne države na borbu protiv takvog nasilja u skladu sa svojim odredbama. Kršenje ljudskih prava žena u oružanim sukobima predstavlja nasilje nad temeljnim načelima međunarodnog prava ljudskih prava i humanitarnog prava. Sva kršenja te vrste, osobito ubojstvo, sustavno silovanje, spolno ropstvo i nasilna trudnoća, zahtijevaju krajnje djelotvoran odgovor.

39. Svjetska konferencija o ljudskim pravima požuruje iskorjenjivanje svih prikrivenih i otvorenih oblika diskriminacije žena. Ujedinjeni narodi trebaju poticati sve zemlje da se do 2000. godine ostvari cilj sveopće ratifikacije Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena. Treba pronalaziti načine i sredstva kako bi se riješio problem postojanja velikog broja rezervi prema tekstu Konvencije. Odbor za ukidanje diskriminacije žena trebao bi, *inter alia*, i dalje pratiti suzdržanost prema Konvenciji. Od država se traži da povuku izjave suzdržanosti koje su u suprotnosti s ciljem i svrhom Konvencije ili one koje su na neki drugi način nespojive s međunarodnim ugovornim pravom.

40. Tijela za nadzor primjene ugovora trebaju širiti prijeko potrebne informacije koje bi ženama osigurale djelotvornije korištenje postojećih mjera u njihovoj težnji za ostvarenjem punog i jednakog uživanja ljudskih prava i nediskriminacije. Potrebno je prihvatiti i nove postupke kako bi se pojačale obveze glede jednakosti/ravnopravnosti žena i ljudskih prava žena. Komisija za status žena i Odbor za ukidanje diskriminacije žena trebaju, pripremom opcijskog protokola uz Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, što skorije ispitati mogućnost uvođenja prava na peticiju. Svjetska konferencija o ljudskim pravima pozdravlja odluku Komisije za ljudska prava da na svojoj 50. sjednici razmotri imenovanje posebnog izvjestitelja o nasilju nad ženama.

41. Svjetska konferencija o ljudskim pravima priznaje važnost cjeloživotnog uživanja najvišeg standarda tjelesnog i duhovnog zdravlja žena. U okviru Svjetske konferencije o ženama i Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, kao i Teheranske izjave iz 1968. godine, a na temelju načela jednakosti/ravnopravnosti žena i muškaraca, Svjetska konferencija o ljudskim pravima ponovno potvrđuje pravo žena na pristupačnu i odgovarajuću zdravstvenu zaštitu i na najširi mogući opseg ustanova za planiranje obitelji, kao i na jednak pristup odgoju i obrazovanju na svim razinama.

42. Tijela za nadzor primjene ugovora trebaju uključiti pitanje statusa žena i ljudskih prava žena u svoja razmatranja i ocjene, koristeći podatke koji su specificirani po spolu. Treba poticati države da u svojim izvješćima koja podnose tijelima za nadzor primjene ugovora daju informacije o *de iure* i *de facto* statusu žena. Svjetska konferencija o ljudskim pravima sa zadovoljstvom bilježi da je Komisija o ljudskim pravima na svom 49. zasjedanju od 8. ožujka 1993. usvojila rezoluciju 1993/46 u kojoj stoji da izvjestitelji i radne grupe u tom području moraju činiti isto. Odjel za unaprjeđenje statusa žena u suradnji s drugim tijelima Ujedinjenih naroda, osobito Centrom za ljudska prava, također treba poduzeti mjere i osigurati da djelatnosti Ujedinjenih naroda u području ljudskih prava redovito obuhvaćaju i povrede ljudskih prava žena, uključujući rodno specifično zlostavljanje. Potrebno je poticati izobrazbu osoblja Ujedinjenih naroda koji rade na zaštiti ljudskih prava i humanitarnoj pomoći kako bi im se pomoglo da prepoznaju i riješe probleme povreda ljudskih prava žena i da svoj posao obavljaju bez rodnih predrasuda.

43. Svjetska konferencija o ljudskim pravima potiče vlade te regionalne i međunarodne organizacije da ženama olakšaju pristup položajima na kojima se donose odluke i sâmo sudjelovanje u tom procesu. Ona podupire nove mjere tajništva Ujedinjenih naroda u svezi s imenovanjem i promicanjem zapošljavanja žena u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda te potiče druga središnja i pomoćna tijela Ujedinjenih naroda da ženama zajamče sudjelovanje pod jednakim uvjetima.

44. Svjetska konferencija o ljudskim pravima pozdravlja Svjetsku konferenciju o ženama što će se održati u Pekingu 1995. godine i ističe da u skladu s najvažnijim temama Svjetske

konferencije o ženama - ravnopravnost, razvoj i mir, ljudska prava žena trebaju igrati važnu ulogu u njenim odlukama.

4. Prava djeteta

45. Svjetska konferencija o ljudskim pravima neprestano ponavlja načelo "Prvi poziv za djecu" i u svezi s tim, naglašava važnost nacionalnih i međunarodnih napora, osobito UNICEF-a, u promicanju poštivanja prava djeteta na preživljavanje, zaštitu, razvoj i sudjelovanje.

46. Treba poduzeti mjere kako bi do 1995. godine sve zemlje ratificirale Konvenciju o pravima djeteta i potpisale Svjetsku deklaraciju o preživljavanju, zaštiti i razvoju djece te Plan djelovanja koji su usvojeni na Svjetskom sastanku na vrhu o djeci, te postigle djelotvornu primjenu tih instrumenata. Svjetska konferencija o ljudskim pravima požuruje države da povuku svoje izjave o rezervi prema Konvenciji o pravima djeteta koje su u suprotnosti s ciljem i svrhom Konvencije ili su na neki drugi način u suprotnosti s međunarodnim ugovornim pravom.

47. Svjetska konferencija o ljudskim pravima požuruje sve nacije da uz pomoć međunarodne suradnje poduzmu mjere kako bi se ostvarili ciljevi Plana djelovanja Svjetskog sastanka na vrhu o djeci. Konferencija poziva države da Konvenciju o pravima djeteta uključe u svoje nacionalne planove djelovanja. U nacionalnim planovima djelovanja i međunarodnim nastojanjima, prvenstvo se mora dati smanjenju smrtnosti djece i majki, smanjenju stope izgladnjelosti i nepismenosti te osiguranju pristupa pitkoj vodi i osnovnom obrazovanju. Nacionalni planovi djelovanja po potrebi se trebaju donijeti za ublažavanje strahota u izvanrednim okolnostima, koje su posljedica prirodnih nedaća i oružanih sukoba kao i za rješavanje jednako ozbiljnog problema djece koja žive u krajnjoj bijedi.

48. Svjetska konferencija o ljudskim pravima potiče sve države da se pozabave akutnim problemom djece koja žive u krajnje teškim okolnostima. Iskorištavanje i zlostavljanje djece treba djelotvorno ukloniti, uključujući uzroke tih pojava. Potrebno je poduzeti djelotvorne mjere protiv usmrćenja ženske djece, opasnog dječjeg rada, prodaje djece i njihovih organa, dječje prostitucije, dječje pornografije i drugih oblika njihova spolnog zlostavljanja.

49. Svjetska konferencija o ljudskim pravima podupire sve mjere Ujedinjenih naroda i njihovih specijaliziranih službi za osiguranje djelotvorne zaštite i promicanje ljudskih prava ženske djece. Svjetska konferencija o ljudskim pravima potiče države da povuku postojeće zakone i propise te da uklone običaje i prakse kojima se diskriminira i nanosi bol ženskoj djeci.

50. Svjetska konferencija o ljudskim pravima snažno podupire prijedlog da glavni tajnik pokrene istraživanje o načinima unaprjeđenja zaštite djece u oružanim sukobima. Potrebno je primijeniti humanitarne standarde i mjere za zaštitu i djelotvornije pružanje pomoći djeci na područjima zahvaćenim ratom. Mjere trebaju uključiti zaštitu djece od nediskriminativnog korištenja svih vrsta oružja, osobito nagaznih mina. Neodgodivo se treba pozabaviti pitanjem skrbi i rehabilitacije djece koja su traumatizirana ratom. Konferencija poziva Odbor za prava djeteta da prouči pitanje jačanja oružanih snaga.

51. Svjetska konferencija o ljudskim pravima preporučuje da se pitanja ljudskih prava i okolnosti u kojima djeca žive, redovito raščlanjuju i nadziru od strane svih odgovarajućih tijela i mehanizama u sustavu Ujedinjenih naroda te nadzornih tijela specijaliziranih službi u skladu s njihovim zaduženjima.

52. Svjetska konferencija o ljudskim pravima priznaje važnost uloge koju nevladine organizacije imaju u djelotvornoj primjeni svih instrumenata ljudskih prava i osobito Konvencije o pravima djeteta.

53. Svjetska konferencija o ljudskim pravima preporučuje da se Odboru za prava djeteta omogući da uz pomoć Centra za ljudska prava brzo i uspješno ispunjava svoja zaduženja, osobito u svezi s neočekivano velikim brojem ratifikacija i nacionalnih izvješća.

5. Sloboda od mučenja

54. Svjetska konferencija o ljudskim pravima pozdravlja ratifikaciju Konvencije protiv mučenja i drugog okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupka ili kazne od strane mnogih zemalja te potiče ostale zemlje članice da učine isto.

55. Svjetska konferencija o ljudskim pravima naglašava da je mučenje jedna od najstravičnijih povreda ljudskog dostojanstva, posljedice koje su uništen ponos i sposobnost žrtve za daljnji život i djelovanje.

56. Svjetska konferencija o ljudskim pravima još jednom potvrđuje da je, u skladu s međunarodnim pravom ljudskih prava i međunarodnim humanitarnim pravom, sloboda od mučenja pravo koje mora biti zaštićeno u svim okolnostima, uključujući unutardržavne i međunarodne nemire ili oružane sukobe.

57. U skladu s tim, Svjetska konferencija o ljudskim pravima potiče sve zemlje da odmah ukinu praksu mučenja i da to zlo zauvijek iskorijene punom primjenom Opće deklaracije o ljudskim pravima i odgovarajućih konvencija te po potrebi jačanjem već postojećih mehanizama. Svjetska konferencija o ljudskim pravima poziva sve zemlje da u potpunosti surađuju s posebnim izvjestiteljem za slučajeve mučenja, kako bi on uspješno obavio svoj posao.

58. Posebnu pozornost treba posvetiti osiguranju općeg poštivanja i djelotvornoj primjeni Načela medicinske etike koja određuju ulogu zdravstvenog osoblja, osobito liječnika, u zaštiti zatvorenih i pritvorenih osoba od mučenja i drugog okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupka ili kazne, usvojenih na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda.

59. Svjetska konferencija o ljudskim pravima naglašava važnost poduzimanja daljnjih konkretnih akcija u sustavu Ujedinjenih naroda u cilju osiguranja pomoći žrtvama mučenja i pronalaženja djelotvornijih mjera odštete radi njihova tjelesnog duševnog i društvenog ozdravljenja. Osiguranju odgovarajućih sredstava treba dati visoki prioritet, *inter alia,* povećanjem ulaganja u Zakladu Ujedinjenih naroda za žrtve mučenja.

60. Države trebaju staviti izvan snage zakone koji omogućuju da oni koji su odgovorni za teške povrede ljudskih prava kao što je mučenje, prođu nekažnjeno, gradeći time čvrst temelj za vladavinu prava.

61. Svjetska konferencija o ljudskim pravima još jednom ističe da se napori na iskorjenjivanju mučenja trebaju prvenstveno usmjeriti na prevenciju te poziva na što brže usvajanje opcijskog protokola Konvencije protiv mučenja i drugog okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupka ili kazne, kojemu je svrha uspostava preventivnog sustava redovitih posjeta mjestima zatočenja.

P r i s i l n i n e s t a n c i

62. Pozdravljajući usvajanje Deklaracije o zaštiti svih osoba od prisilnog nestanka na Općoj skupštini, Svjetska konferencija o ljudskim pravima poziva sve države na donošenje djelotvornih pravnih, administrativnih, sudskih i drugih mjera za sprječavanje, iskorjenjivanje i kažnjavanje djela prisilnog nestanka. Svjetska konferencija o ljudskim pravima još jednom potvrđuje da su države dužne pokrenuti istragu u svim slučajevima za koje se opravdano sumnja na prisilni nestanak, a koji su se zbili na području pod njenom jurisdikcijom i, ako se sumnje potvrde, pokrenuti tužbu protiv počinitelja.

6. Prava osoba s posebnim potrebama

63. Svjetska konferencija o ljudskim pravima ponovno potvrđuje da su sva ljudska prava i temeljne slobode opće i da stoga bezrezervno pripadaju i osobama s posebnim potrebama. Svaki čovjek rađa se jednak i ima ista prava na život i blagostanje, odgoj, obrazovanje i rad, neovisan život i aktivno sudjelovanje u svim društvenim aspektima. U skladu s tim, svaka izravna diskriminacija ili neki drugi negativni diskriminatoran postupak prema osobama s posebnim potrebama, znači povredu njihovih prava. Svjetska konferencija o ljudskim pravima poziva vlade da po potrebi prošire ili prilagode svoje zakone kako bi osobama s posebnim potrebama osigurale pristup tim i drugim pravima.

64. Mjesto koje pripada osobama s posebnim potrebama nalazi se svugdje. Osobama s posebnim potrebama treba zajamčiti jednake mogućnosti uklanjanjem svih društveno proizvedenih prepreka koje priječe njihovo puno sudjelovanje u društvu, bilo da su one fizičke, financijske, društvene ili psihološke naravi.

65. Podsjećajući na Svjetski program djelovanja za osobe s posebnim potrebama, koji je Opća skupština usvojila na svom trideset i sedmome zasjedanju, Svjetska konferencija o ljudskim pravima poziva Opću skupštinu te Gospodarsko i socijalno vijeće da na svojim sastancima tijekom 1993. godine usvoje nacrt standardnih pravila za ujednačavanje mogućnosti za osobe s posebnim potrebama.

C. SURADNJA, RAZVOJ I OSNAŽIVANJE LJUDSKIH PRAVA

66. Svjetska konferencija o ljudskim pravima preporučuje da se prioritet dade nacionalnim i međunarodnim naporima na promicanju demokracije, razvoja i ljudskih prava.

67. Osobitu pozornost treba posvetiti mjerama pružanja potpore u osnaživanju i izgradnji ljudskih prava, jačanju pluralističkog građanskog društva i zaštiti osjetljivih grupa. U svezi s tim, napose je važno vladama na njihovo traženje pružiti potporu u provođenju slobodnih i

poštenih izbora, uključujući aspekte ljudskih prava i informiranja javnosti o izborima. Podjednako je važno pružiti potporu unaprjeđenju vladavine prava, promicanja slobode izražavanja i provođenja pravde te stvarnog i djelotvornog sudjelovanja ljudi u procesu odlučivanja.

(...)

69. Svjetska konferencija o ljudskim pravima osobito preporučuje Ujedinjenim narodima donošenje sveobuhvatnog programa pružanja pomoći državama u svezi s uspostavljanjem i jačanjem odgovarajućih državnih struktura koje izravno pridonose općem poštivanju ljudskih prava i održanju vladavine prava. Pod vodstvom Centra za ljudska prava, takav bi program vladama na njihovo traženje trebao osigurati tehničku i financijsku potporu nacionalnim projektima reformiranja kaznenog i zatvorskog sustava te izobrazbe odvjetnika, sudaca i policije u ljudskim pravima i svakom drugom području koje je u svezi s uspješnim funkcioniranjem vladavine prava. Program bi trebao pružati pomoć državama u primjeni planova djelovanja na promicanju i zaštiti ljudskih prava.

(...)

72. Svjetska konferencija o ljudskim pravima još jednom potvrđuje da se opće i neotuđivo pravo na razvoj, kao što je utvrđeno Deklaracijom o pravu na razvoj, mora poštivati i ostvariti. U tom smislu, Svjetska konferencija o ljudskim pravima pozdravlja odluku Komisije za ljudska prva o imenovanju Radne grupe za pravo na razvoj i potiče ju da u dogovoru i suradnji s drugim tijelima i službama u sustavu Ujedinjenih naroda, neodgodivo donese sveobuhvatne i djelotvorne mjere za uklanjanje prepreka primjeni i ostvarivanju Deklaracije o pravu na razvoj te preporuči načine i sredstva za ostvarenje prava na razvoj u svim državama, kako bi ih se što skorije razmotrilo na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda.

73. Svjetska konferencija o ljudskim pravima preporučuje da se na nacionalnoj i međunarodnoj razini nevladinim i drugim organizacijama građana aktivnih u području razvoja i/ili ljudskih prava osigura glavna uloga u raspravama, aktivnostima i primjeni prava na razvoj i da zajedno s vladama sudjeluju u svim značajnim aspektima suradnje posvećene razvoju.

(...)

77. Svjetska konferencija o ljudskim pravima podržava sve mjere Ujedinjenih naroda i njihovih odgovarajućih specijaliziranih službi za osiguranje djelotvornog promicanja i zaštite prava sindikata, u skladu s Međunarodnim paktom o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima te drugim važećim međunarodnim instrumentima. Ona poziva sve države da u punoj mjeri ispunjavaju svoje obveze utvrđene međunarodnim instrumentima.

D. ODGOJ I OBRAZOVANJE ZA LJUDSKA PRAVA

78. Svjetska konferencija o ljudskim pravima smatra da su obrazovanje, izobrazba i informiranje javnosti u području ljudskih prava bitni za promicanje i uspostavljanje stabilnih i usklađenih odnosa među zajednicama te za unaprjeđenje uzajamnog razumijevanja, snošljivosti i mira.

79. Države trebaju težiti suzbijanju nepismenosti i usmjeravati odgoj i obrazovanje prema punom razvoju ljudske osobe i jačanju poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda. Svjetska konferencija o ljudskim pravima poziva sve države i ustanove da uključe ljudska prava, humanitarno pravo, demokraciju i vladavinu prava u kurikulume svih formalnih i neformalnih odgojnoobrazovnih ustanova.

80. Odgoj i obrazovanje za ljudska prava treba uključivati mir, demokraciju, razvoj i društvenu pravdu, kao što to stoji u međunarodnim i regionalnim instrumentima ljudskih prava, kako bi se došlo do jedinstvenog razumijevanja i svijesti u prilog poticanja opće privrženosti ljudskim pravima.

81. Uzimajući u obzir Svjetski plan djelovanja u odgoju i obrazovanju za ljudska prava i demokraciju koji je u ožujku 1993. godine usvojen na Međunarodnom kongresu o odgoju i obrazovanju za ljudska prava i demokraciju Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu, i druge instrumente ljudskih prava, Svjetska konferencija o ljudskim pravima preporučuje državama da izrade posebne programe i strategije kako bi osigurali najširi mogući pristup odgoju i obrazovanju za ljudska prava i širenje informacija u javnosti, uzimajući osobito u obzir potrebe u području ljudskih prava žena.

82. Uz pomoć nevladinih organizacija vlade trebaju razvijati svijest o ljudskim pravima i uzajamnoj snošljivosti. Svjetska konferencija o ljudskim pravima ističe važnost jačanja Svjetske kampanje za informiranje javnosti o ljudskim pravima koju vode Ujedinjeni narodi. Oni trebaju potaknuti i potpomagati odgoj i obrazovanje u ljudskim pravima i djelotvorno širiti informacije u tom području. Savjetodavne službe i programi tehničke pomoći Ujedinjenih naroda trebaju biti u stanju brzo odgovoriti na zahtjeve zemalja glede pružanja odgoja, obrazovanja i izobrazbe u području ljudskih prava, kao i posebne izobrazbe o standardima sadržanim u međunarodnim instrumentima ljudskih prava i humanitarnom pravu te njihovoj primjeni na posebne grupe, kao što su vojne snage, zaposlenici u sudstvu, policiji i zdravstvu. Proglašenje Desetljeća odgoja i obrazovanja za ljudska prava Ujedinjenih naroda potrebno je razmotriti u kontekstu promicanja, podržavanja i usmjeravanja odgojnoobrazovnih nastojanja u tom području.

E. METODE PRIMJENE I NADZORA

83. Svjetska konferencija o ljudskim pravima potiče vlade da uključe standarde sadržane u međunarodnim instrumentima ljudskih prava u domaće zakonodavstvo i da osnaže državne strukture, ustanove i tijela koji imaju ulogu u promicanju i zaštiti ljudskih prava.

84. Svjetska konferencija o ljudskim pravima preporučuje unaprjeđenje aktivnosti i programa Ujedinjenih naroda kako bi se udovoljilo zahtjevima država koje žele uspostaviti ili ojačati svoje ustanove za promicanje i zaštitu ljudskih prava.

85. Svjetska konferencija o ljudskim pravima također daje potporu unaprjeđenju suradnje između državnih ustanova za promicanje i zaštitu ljudskih prava, osobito u razmjeni informacija i iskustava, kao i njihovu suradnju s regionalnim organizacijama i Ujedinjenim narodima.

86. U tom smislu, Svjetska konferencija o ljudskim pravima jako preopručuje da predstavnici državnih ustanova za promicanje i zaštitu ljudskih prava u određenim razmacima održavaju

sastanke pod pokroviteljstvom Centra za ljudska prava, kako bi provjerili načine i sredstva poboljšanja svojih mehanizama i razmjenjivali iskustva.

87. Svjetska konferencija o ljudskim pravima preporučuje tijelima uspostavljenim po ugovorima o ljudskim pravima, predsjedavajućim tih tijela i sjednicama država stranaka da nastave poduzimati mjere u cilju usklađivanja višestrukih zahtjeva i smjernica za pripremu državnih izvješća koja se odnose na primjenu konvencija o ljudskim pravima i da uzmu u razmatranje prijedlog da bi podnošenje jednog cjelovitog izvješća o ugovornim obvezama od strane država, učinilo te postupke znatno djelotvornijim i povećalo njihov utjecaj.

88. Svjetska konferencija o ljudskim pravima preporučuje da države stranke međunarodnih instrumenata ljudskih prava, Opća skupština i Gospodarsko i socijalno vijeće uzmu u razmatranje postojeća tijela uspostavljena po ugovorima o ljudskim pravima te različite tematske mehanizme i postupke u cilju postizanja veće djelotvornosti i koristi boljom suradnjom različitih tijela, mehanizama i postupaka, uzimajući u obzir potrebu za izbjegavanjem nepotrebnih ponavljanja i preklapanja njihovih ovlasti i zadataka.

89. Svjetska konferencija o ljudskim pravima preporučuje stalno djelovanje na poboljšanju funkcioniranja, uključujući zadatke nadzora, tijela uspostavljenih po ugovorima o ljudskim pravima, uzimajući u obzir višestruke prijedloge koji su s tim u svezi dani, osobito one koji dolaze od samih tih tijela i sa sastanaka predsjedavajućih tih tijela. Sveobuhvatnom nacionalnom pristupu koji primjenjuje Odbor za prava djeteta treba također dati potporu.

90. Svjetska konferencija o ljudskim pravima preporučuje državama strankama ugovora o ljudskim pravima da prihvate sve dostupne opcijske postupke komunikacije.

91. Svjetska konferencija o ljudskim pravima sa zabrinutošću primjećuje da počinitelji zločina ostaju nekažnjeni i podupire nastojanja Komisije za ljudska prava i Podkomisije za sprječavanje diskriminacije i zaštitu manjina da prouče sve aspekte toga problema.

92. Svjetska konferencija o ljudskim pravima preporučuje Komisiji za ljudska prava da izvidi mogućnost bolje primjene postojećih instrumenata ljudskih prava na međunarodnoj i regionalnoj razini i ohrabruje Međunarodnu pravnu komisiju da nastavi svoj rad u svezi s međunarodnim kaznenim sudom.

93. Svjetska konferencija o ljudskim pravima poziva države koje to nisu učinile, da pristupe Ženevskim konvencijama od 12. kolovoza 1949. i njenim Protokolima te da poduzmu sve odgovarajuće mjere, uključujući pravne, radi njihove pune primjene.

94. Svjetska konferencija o ljudskim pravima preporučuje brzu izradu i usvajanje nacrta deklaracije o pravima i odgovornostima pojedinaca, grupa i društvenih tijela u promicanju i zaštiti općeprihvaćenih ljudskih prava i temeljnih sloboda.

95. Svjetska konferencija o ljudskim pravima naglašava važnost očuvanja i unaprjeđenja sustava posebnih postupaka, izvjestitelja, predstavnika, stručnih i radnih grupa Komisije za ljudska prava i Podkomisije za sprječavanje diskriminacije i zaštitu manjina, kako bi oni mogli ispuniti svoje zadaće u svim zemljama širom svijeta, uz pretpostavku da imaju osigurana potrebna ljudska i financijska sredstva. Treba osigurati postupke i mehanizme kako bi oni na povremenim sastancima uskladili i racionalizirali svoj rad.

96. Svjetska konferencija o ljudskim pravima preporučuje da Ujedinjeni narodi preuzmu aktivniju ulogu u promicanju i zaštiti ljudskih prava kako bi osigurali puno poštivanje međunarodnog humanitarnog prava u svim okolnostima oružanog sukoba, u skladu sa svrhom i načelima Povelje Ujedinjenih naroda.

97. Priznajući važnost komponente ljudskih prava u posebnim ugovorima koji se odnose na neke operacije čuvanja mira Ujedinjenih naroda, Svjetska konferencija o ljudskim pravima preporučuje glavnom tajniku da uzme u obzir izvještaje, iskustvo i mogućnosti Centra za ljudska prava i mehanizme ljudskih prava, u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda.

98. U cilju unaprjeđenja uživanja gospodarskih, socijalnih i kulturnih prava, treba ispitati dodatne pristupe, kao što je sustav indikatora za mjerenje napretka u ostvarenju prava utvrđenih Međunarodnim paktom o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima. Nastojanja na osiguranju priznanja gospodarskih, socijalnih i kulturnih prava moraju biti usklađena na nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini.

(...)

Prevela: Vedrana Spajić-Vrkaš

KOPENHAGENSKA DEKLARACIJA O DRUŠTVENOM RAZVOJU*

usvojena na Svjetskom sastanku na vrhu za društveni razvoj
Kopenhagen, 6. - 12. ožujka 1995. godine

1. Po prvi puta u povijesti okupili smo se na poziv Ujedinjenih naroda, kao čelnici država i vlada, kako bismo priznali važnost društvenog razvoja i ljudske dobrobiti za sve i kako bismo dali prvenstvo tim ciljevima, kako danas, tako i za dvadeset i prvo stoljeće.

2. Potvrđujemo da su narodi svijeta na različite načine pokazali neodgodivu potrebu za rješavanjem dubokih društvenih problema, osobito siromaštva, nezaposlenosti i društvenog isključivanja, koji pogađaju sve zemlje. Naša je zadaća rasvijetliti njihove temeljne i strukturne uzroke, kao i njihove mučne posljedice, kako bismo smanjili neizvjesnost i nesigurnost u ljudskom životu.

3. Potvrđujemo da naša društva moraju djelotvornije odgovoriti na materijalne i duhovne potrebe pojedinaca, njihovih obitelji i zajednica u kojima žive širom naših različitih zemalja i područja. Naše djelovanje u tom pravcu nije samo pitanje brzine, već ustrajne i nepokolebljive opredijeljenosti u godinama koje dolaze.

4. Uvjereni smo da demokracija te transparentno i odgovorno vođenje i upravljanje u svim društvenim sektorima, predstavljaju nezamjenjive temelje za ostvarenje društvenog i održivog razvoja usmjerenog na čovjeka.

5. Dijelimo uvjerenje da su društveni razvoj i društvena pravda nezamjenjivi za ostvarenje i održanje mira i sigurnosti unutar i između naših država. Isto tako, društveni razvoj i društvena pravda ne mogu se postići bez mira i sigurnosti ili bez poštivanja svih ljudskih prava i temeljnih sloboda. Ta bitna međuovisnost priznata je prije 50 godina u Povelji Ujedinjenih naroda i otada je postala još izraženijom.

6. Duboko smo uvjereni da su gospodarski rast, društveni razvoj i zaštita okoliša međusobno ovisne i nadopunjujuće komponente održivog razvoja što zatvaraju okvir naših nastojanja za postizanjem bolje kvalitete života svih ljudi. Pravedan društveni razvoj koji priznaje osnaživanje siromašnih kako bi oni na održivi način koristili resurse okoliša, predstavlja nezaobilazan temelj održivog razvoja. Također priznajemo da je široko zamišljen i održivi gospodarski rast u kontekstu održivog razvoja ključna pretpostavka daljnjeg društvenog razvoja i društvene pravde.

7. Priznajemo, stoga, da društveni razvoj zauzima središnje mjesto glede potreba i težnji ljudi cijelog svijeta, kao i glede odgovornosti vlada i svih sektora građanskog društva. Potvrđujemo da su i u gospodarskom i u društvenom smislu, najproduktivnije one politike i ulaganja koji osnažuju ljude kako bi u najvećoj mogućoj mjeri razvili svoje sposobnosti, resurse i mogućnosti. Svjesni smo činjenice da se održivi društveni i gospodarski razvoj ne može osigurati bez punog sudjelovanja žena te da pitanje jednakosti i ravnopravnosti između žena i

* Na Svjetskom sastanku na vrhu je, osim Deklaracije, usvojen i Program djelovanja koji je zbog dužine teksta ovdje izostavljen. (Vidi: *The Copenhagen Declaration and Programme of Action: World Summit for Social Development*, United Nations, 1995.)

muškaraca predstavlja prioritet međunarodne zajednice i da se ono, kao takvo, mora naći u središtu gospodarskog i društvenog razvoja.

8. Potvrđujemo da su ljudi u središtu naše brige za održivi razvoj i da imaju pravo na zdrav i produktivan život u skladu s prirodnim okruženjem.

9. Okupili smo se ovdje kako bismo se mi, naše vlade i naši narodi obvezali na unaprjeđenje društvenog razvoja u cijelome svijetu, kako bi svi muškarci i žene, osobito oni koji žive u siromaštvu, mogli ostvariti prava, koristiti resurse i dijeliti odgovornosti, što im omogućuje da vode zadovoljan život i pridonose dobrobiti svojih obitelji, svojih zajednica i čovječanstva. Podrška i promicanje tih napora mora biti najviši cilj međunarodne zajednice, osobito kad je riječ o ljudima koji pate zbog siromaštva, nezaposlenosti i društvenog isključenja.

10. Preuzimamo na sebe tu svečanu obvezu uoči pedesete obljetnice Ujedinjenih naroda, odlučni zgrabiti jedinstvenu priliku za promicanje društvenog razvoja i društvene pravde koja se nudi okončanjem hladnog rata. Još jednom potvrđujemo načela Povelje Ujedinjenih naroda koja prihvaćamo kao naše ciljeve, kao i sporazume postignute na važnim međunarodnim konferencijama, uključujući Svjetski sastanak na vrhu o djeci, održan u New Yorku 1990. godine;[1] Konferenciju Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju, održanu u Rio de Janeirou 1992. godine;[1] Svjetsku konferenciju o ljudskim pravima, održanu u Beču 1993. godine;[2] Globalnu konferenciju o održivom razvoju malih otočkih zemalja u razvoju, održanu u Bridgetownu, Barbados, 1994. godine[3] te Međunarodnu konferenciju o stanovništvu i razvoju, održanu u Kairu 1994. godine.[4] Ovim Sastankom na vrhu uvodimo novu obvezu prema društvenom razvoju u svim našim zemljama i pokrećemo novo razdoblje međunarodne suradnje vlada i naroda, temeljene na duhu zajedništva koji stavlja potrebe, prava i težnje ljudi u središte naših odluka i zajedničkog djelovanja.

11. Okupili smo se ovdje u Kopenhagenu na Sastanku nade, opredjeljenosti i akcije. Okupili smo se potpuno svjesni težine zadaća koje su pred nama, ali i uvjereni da se veliki napredak može, mora i hoće ostvariti.

12. Opredjeljujemo se za ovu Deklaraciju i Program djelovanja u cilju unaprjeđenja društvenog razvoja i osiguranja dobrobiti za sve širom svijeta, za danas i za dvadeset i prvo stoljeće. Pozivamo ljude iz svih zemalja i iz svih slojeva, kao i međunarodnu zajednicu, da nam se pridruže u našem zajedničkom cilju.

A. SADAŠNJE STANJE DRUŠTVA I RAZLOZI ODRŽAVANJA SASTANKA NA VRHU

---

[1] Vidi: *First Call for Children*, New York: United Nations Children's Fund, 1990.

[1] Vidi: *Report of the United Nations Conference on Environment and Development*, Rio de Janeiro, 3.-14. lipnja 1992., Vol. I. *Resolutions Adopted by the Conference*, United Nations Publication, Sales br. E.93.I.8. i dopune.

[2] Vidi: *Report of the World Conference on Human Rights*, Vienna, 14.-25. lipnja 1993. (A/CONF.157/24; Dio I.).

[3] Vidi: *Report of the Global Conference on the Sustainable Development of Small Island Developing States*, Bridgetown, Barbados, 25. travnja – 6. svibnja 1994. (United Nations Publication, Sales br. E.94.I.18. i dopune).

[4] Vidi: *Report of the International Conference on Population and Development*, Kairo, 5.-13. rujna 1994. (A/CONF.171/13 i Add.1).

13. Svjedoci smo bogaćenja pojedinaca u zemljama širom svijeta, što na žalost prati produbljenje krajnjeg siromaštva ostalih. Ta napadna suprotnost nije prihvatljiva i potrebno ju je riješiti neizostavnim djelovanjem.

14. Globalizacija - posljedica povećane pokretljivosti ljudi, poboljšanih komunikacija, znatno povećane trgovine i protoka kapitala te tehnološkog razvoja - otvara nove mogućnosti za održivi rast i razvoj svjetskog gospodarstva, osobito u zemljama u razvoju. Globalizacija također pruža mogućnost zemljama da razmjenjuju iskustva i uče na tuđim dostignućima i teškoćama, ali i promiče međusobno obogaćivanje ideala, moralnih i kulturnih vrednota i težnji. Istodobno, brze promjene i prilagodbe prati porast siromaštva, nezaposlenost i raspad društva. Prijetnje dobrobiti čovjeka, poput krize okoliša, također se globaliziraju. Nadalje, globalne promjene svjetskog gospodarstva iz temelja mijenjaju parametre društvenog razvoja u svim zemljama. Upravljanje tim procesima i prijetnjama na način da se iz njih izvuče korist i ublaže negativne posljedice za ljude, predstavlja izazov.

15. U nekim područjima društvenog i gospodarskog razvoja postignut je napredak:

a) globalno bogatstvo nacija se usedmerostručilo u posljednjih 50 godina, dok je međunarodna trgovina porasla još i više;

b) očekivano trajanje ljudskog života, pismenost i osnovno obrazovanje, kao i osiguranje primarne zdravstvene zaštite, uključujući planiranje obitelji, povećani su u većini zemalja, a prosječna smrtnost novorođenčadi smanjena i u zemljama u razvoju;

c) demokratski pluralizam, demokratske ustanove i temeljne građanske slobode su proširene. Napori za dekolonizacijom postigli su velik napredak, a ukidanje apartheida predstavlja povijesni uspjeh.

16. Usprkos tome, priznajemo da je prevelik broj ljudi, osobito žena i djece, ugrožen pritiscima i oskudicom. Siromaštvo, nezaposlenost i raspad društva suviše često za posljedicu imaju izdvajanje, marginalizaciju i nasilje. Povećava se nesigurnost koju mnogi ljudi, osobito ugroženi, osjećaju glede njihove budućnosti i budućnosti njihove djece:

a) U mnogim društvima, kako u razvijenim tako i u nerazvijenim zemljama, povećava se jaz između bogatih i siromašnih. Štoviše, usprkos ubrzanom napretku nekih zemalja u razvoju, jaz između razvijenih i nerazvijenih, osobito najnerazvijenijih, proširuje se.

b) Više od milijardu ljudi u svijetu živi u krajnjoj bijedi, od kojih mnogi svakodnevno gladuju. Velik dio, većinom žene, ima krajnje ograničen pristup zaradi, resursima, odgoju i obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti ili hrani, osobito u Africi i u najnerazvijenijim zemljama.

c) Ozbiljni društveni problemi druge naravi i opsega također su prisutni u zemljama gospodarstvo kojih se nalazi u prijelaznom razdoblju i onima koje prolaze korjenite političke, gospodarske i društvene promjene.

d) Glavni uzrok neprekidnog pogoršanja globalnog okoliša je neodrživ obrazac potrošnje i proizvodnje, osobito u industrijaliziranim zemljama, što je predmet ozbiljne zabrinutosti, jer produbljuje siromaštvo i neravnotežu.

e) Stalni rast svjetskog stanovništva, povećanje složenosti njegove strukture i rasprostranjenosti, njegova povezanost sa siromaštvom te s društvenom i rodnom nejednakošću, ugrožava prilagođivajuće sposobnosti vlada, pojedinaca, društvenih ustanova i prirodnog okoliša.

f) Prema službenim podacima, više od 120 milijuna ljudi širom svijeta je nezaposleno, a znatno više radi samo povremeno. Prevelik broj mladeži, uključujući i onu s formalnim obrazovanjem, ima premalo nade za pronalaženje korisnog posla.

g) Više žena nego muškaraca živi u krajnjoj bijedi, s tim da se nesrazmjer stalno povećava, povlačeći za sobom ozbiljne posljedice po žene i njihovu djecu. Žene nose nesrazmjeran dio tereta u borbi sa siromaštvom, raspadom društva, nezaposlenošću, uništavanjem okoliša i posljedicama rata.

h) Jednu od najbrojnijih svjetskih manjina, više od jednog na deset, čine osobe s posebnim potrebama, koje su suviše često prisiljene na siromaštvo, nezaposlenost i društvenu izoliranost. Osim njih, u svim zemljama i starije osobe mogu biti osobito osjetljive na društveno isključivanje, siromaštvo i marginalizaciju.

i) Milijuni ljudi širom svijeta su izbjeglice ili prognanici. Te tragične društvene posljedice imaju kritičan utjecaj na društvenu stabilnost i razvoj njihovih matičnih zemalja, zemalja koje su ih prihvatile i njihovih područja.

17. Osim tih problema koji su po svojoj naravi globalni i koji pogađaju sve zemlje, jasno uočavamo kritično stanje većine zemalja u razvoju, osobito afričkih, i onih najnerazvijenijih, što zahtijeva osobitu pozornost i djelovanje. Također potvrđujemo da zemlje koje prolaze korjenite političke, gospodarske i društvene promjene, uključujući i one koje se nalaze u procesu učvršćivanja mira i demokracije, trebaju potporu međunarodne zajednice.

18. Zemlje s gospodarstvom u prijelaznom razdoblju, koje uz to prolaze i korjenite političke, gospodarske i društvene promjene, također trebaju potporu međunarodne zajednice.

19. I druge zemlje koje prolaze korjenite političke, gospodarske i društvene promjene također trebaju potporu međunarodne zajednice.

20. Ciljevi i zadaci društvenog razvoja traže neprekidne napore kako bi se smanjili i otklonili glavni izvori društvene nevolje i nestabilnosti za obitelj i društvo. Pozivamo da se pozornost prvenstveno usmjeri na borbu protiv onih čimbenika koji u cijelom svijetu ozbiljno prijete zdravlju, sigurnosti, miru, zaštiti i blagostanju naših naroda. Među njima su kronična izgladnjelost, neishranjenost, problemi nedozvoljenog uživanja i trgovine drogama, organizirani kriminal, korupcija, okupacija, oružani sukobi, nedozvoljena trgovina oružjem, terorizam, nesnošljivost i poticanje rasne, etničke, vjerske i druge mržnje, ksenofobija te endemične, zarazne i kronične bolesti. U tom cilju, potrebno je i dalje raditi na usklađivanju i suradnji na nacionalnoj, a osobito na regionalnoj i međunarodnoj razini.

21. U tom kontekstu, moraju se rješavati problemi negativnog utjecaja na razvoj koji proizlaze iz prevelikih vojnih izdataka, trgovine oružjem i ulaganja u proizvodnju i nabavu oružja.

22. Zarazne bolesti predstavljaju ozbiljan zdravstveni problem u svim zemljama i glavni su uzrok smrti u svijetu, a bilježi se i njihov rast. Te bolesti priječe društveni razvoj i često vode

siromaštvu i društvenoj isključenosti. Prevenciji, liječenju i nadzoru nad tim bolestima, od tuberkuloze i malarije do HIV-a (virusa ljudskog nedostatka imuniteta) i AIDS-a (sindroma stečenog nedostatka imuniteta), mora se dati najveće prvenstvo.

23. Povjerenje ljudi u svijetu možemo zadržati samo ako njihove potrebe postanu naš prioritet. Znamo da su siromaštvo, nedostatak korisnog posla i raspad društva uvreda ljudskom dostojanstvu. Također znamo da su te pojave u porastu, da se njima rasipa ljudski potencijal, ali i da su izraz nedjelotvornosti tržišta i gospodarskih i društvenih ustanova i procesa.

24. Izazov koji stoji pred nama jest uspostavljanje okvira za društveni razvoj koji je usmjeren na čovjeka, prema kojemu ćemo se rukovoditi danas i u budućnosti, izgraditi kulturu suradnje i zajedništva te odgovoriti na izravne potrebe onih koji su najviše pogođeni ljudskom nevoljom. Odlučni smo odgovoriti na taj izazov i unaprijediti društveni razvoj u cijelom svijetu.

B. NAČELA I CILJEVI

25. Mi, poglavari država i vlada zalažemo se za političku, gospodarsku, etičku i duhovnu viziju društvenog razvoja koja polazi od ljudskog dostojanstva, ljudskih prava, jednakosti, poštivanja, mira, demokracije, uzajamne odgovornosti i suradnje, od punog poštivanja različitih vjerskih i etičkih vrednota i kultura ljudi. U skladu s tim, najveću važnost u državnoj, regionalnoj i međunarodnoj politici i djelovanju, dat ćemo promicanju društvenog napretka i pravde te poboljšanju položaja čovjeka temeljenom na punom sudjelovanju svih.

26. U tom cilju, izradit ćemo okvir djelovanja kako bismo:

a) postavili ljude u središte razvoja i usmjerili naša gospodarstva prema djelotvornijem zadovoljenju ljudskih potreba;

b) ispunili svoju odgovornost prema sadašnjim i budućim generacijama osiguranjem ravnopravnosti među generacijama te zaštitom cjelovitosti i održivog korištenja našega okoliša;

c) priznali da se društveni razvoj, iako spada pod odgovornost države, ne može uspješno ostvariti bez kolektivne obveze i napora međunarodne zajednice;

d) ujedinili gospodarsku, kulturnu i socijalnu politiku kako bi se te politike mogle međusobno podržavati, te potvrdili međuovisnost javne i privatne sfere djelovanja;

e) priznali da ostvarenje održivog društvenog razvoja traži zdravu i široko postavljenu gospodarsku politiku;

f) promicali demokraciju, ljudsko dostojanstvo, društvenu pravdu i solidarnost na državnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini; osigurali snošljivost, nenasilje, pluralizam i nediskriminaciju, uz puno poštivanje razlika unutar i između društava;

g) promicali pravednu raspodjelu zarade i bolji pristup resursima poštujući ravnopravnost i jednake mogućnosti za sve;

h) priznali obitelj kao temeljnu jedinicu društva i potvrdili da ona ima glavnu ulogu u društvenom razvoju, te da ju kao takvu treba jačati, obraćajući pozornost na prava, mogućnosti i dužnosti njenih članova. U različitim kulturnim, političkim i društvenim sustavima, postoje različiti oblici obiteljskog života. Obitelj ima pravo na sveobuhvatnu zaštitu i potporu;

i) osigurali da ugrožene i posebno osjetljive osobe i grupe budu uključene u društveni razvoj i da društvo potvrdi i odgovori na posljedice bespomoćnosti zaštitom zakonskih prava pojedinca i olakšanjem pristupa fizičkoj i društvenoj sredini;

j) promicali opće poštivanje, primjenu i zaštitu svih ljudskih prava i temeljnih sloboda za sve, uključujući pravo na razvoj, promicali djelotvorno ostvarenje prava i raspodjelu odgovornosti na svim razinama društva, promicali jednakost i ravnopravnost između žena i muškaraca, štitili prava djece i mladeži te poticali jačanje društvene integracije i građanskog društva;

k) još jednom potvrdili pravo svih naroda na samoodređenje, osobito naroda pod kolonijalnom i drugim oblicima strane dominacije ili okupacije, kao i važnost djelotvornog ostvarenja tog prava što je, *inter alia*, potvrđeno i u Bečkoj deklaraciji i Programu djelovanja[6] usvojenim na Svjetskoj konferenciji o ljudskim pravima;

l) poduprli napredak i sigurnost ljudi i zajednica, kako bi svaki pripadnik društva mogao zadovoljiti svoje temeljne ljudske potrebe, potvrditi osobno dostojanstvo te uživati zaštitu i iskazati svoju kreativnost;

m) priznali i podržali starosjedilačke narode u njihovoj težnji za gospodarskim i društvenim razvojem, u punoj mjeri poštujući njihove identitete, tradicije, oblike društvene organizacije i kulturne vrednote;

n) naglasili važnost transparentnog vođenja i upravljanja svim javnim i privatnim ustanovama na državnoj i međunarodnoj razini;

o) priznali da je osnaživanje ljudi, osobito žena, za razvoj njihovih vlastitih sposobnosti, glavni cilj i najvažniji razvojni resurs. Osnaživanje zahtijeva njihovo puno sudjelovanje u donošenju, provođenju i vrednovanju odluka kojima se osigurava funkcioniranje i dobrobit naših društava;

p) branili univerzalnost društvenog razvoja i zacrtali novi, djelotvorniji pristup društvenom razvoju, s obnovljenim poticajem za međunarodnu suradnju i partnerstvo;

q) poboljšali mogućnosti kako bi starije osobe mogle imati bolji život;

r) priznali da nove informacijske tehnologije i novi pristupi u korištenju tehnologija od strane ljudi koji žive u siromaštvu, mogu pridonijeti ostvarenju ciljeva društvenog razvoja i da bi stoga trebalo olakšati njihov pristup tim tehnologijama;

---

[6] [3]Vidi: *Report of the World Conference on Human Rights*, Beč, 14.-25. lipnja 1993. (A/CONF.157/24; Dio I.).

s) ojačali politike i programe koji poboljšavaju, osiguravaju i proširuju sudjelovanje žena kao jednakih/ravnopravnih partnera u svim sferama političkog, društvenog i kulturnog života te olakšali njihov pristup svim resursima koji su im potrebni za puno uživanje njihovih temeljnih prava;

t) stvorili političke, pravne, materijalne i društvene uvjete koji izbjeglicama osiguravaju dobrovoljan, siguran i dostojanstven povratak u njihove zemlje, a prognanicima dobrovoljan i siguran povratak u njihova mjesta i mirnu reintegraciju u njihova društva;

u) naglasili važnost povratka svih ratnih zarobljenika osoba nestalih u akciji i talaca njihovim obiteljima, u skladu s međunarodnim konvencijama, a u cilju ostvarenja punog društvenog razvoja.

27. Potvrđujemo da je ostvarenje tih ciljeva prvenstvena odgovornost država. Također potvrđujemo da same države te ciljeve ne mogu ostvariti. Međunarodna zajednica, Ujedinjeni narodi, multilateralne financijske ustanove, sve regionalne organizacije i lokalne vlasti, kao i svi čimbenici građanskog društva, trebaju uložiti svoj dio truda i sredstava, kako bi se smanjila nejednakost među ljudima i premostio jaz između razvijenih i zemalja u razvoju kao dio globalnih nastojanja za smanjenjem društvene napetosti i stvaranjem veće društvene i gospodarske stabilnosti i sigurnosti. Radikalne političke, društvene i gospodarske promjene u zemljama s gospodarstvom u prijelaznom razdoblju praćene su pogoršanjem njihova gospodarskog i socijalnog stanja. Pozivamo sve ljude da se osobno založe za poboljšanje uvjeta ljudskog života putem konkretnih akcija u njihovim područjima djelovanja i preuzimanjem posebnih građanskih odgovornosti.

C. OBVEZE

28. Naša globalna težnja za društvenim razvojem i preporuke o djelovanju sadržane u Programu djelovanja izrađene su u duhu suglasnosti i međunarodne suradnje, u punom skladu s ciljevima i načelima Povelje Ujedinjenih naroda, uz priznanje da je utvrđivanje i primjena strategija, politika, programa i djelovanja u području društvenog razvoja odgovornost svake pojedine zemlje te da se pri tome moraju u obzir uzeti razlike u njihovim gospodarskim, društvenim i ekološkim uvjetima, uz puno poštivanje razlika glede vjerskih i etičkih vrednota, kultura i filozofijskih nazora njihovih naroda, u skladu sa svim ljudskim pravima i temeljnim slobodama. U tom kontekstu, za punu provedbu programa i akcija za društveni razvoj, bitna je međunarodna suradnja.

29. Na temelju našeg zajedničkog nastojanja za društvenim razvojem koje teži društvenoj pravdi, solidarnosti, skladu i jednakosti unutar i između zemalja, uz puno uvažavanje nacionalnog suvereniteta i teritorijalne cjelovitosti, političkih ciljeva, razvojnih prioriteta, vjerske i kulturne različitosti te svih ljudskih prava i temeljnih sloboda, krećemo u globalni pohod na društveni napredak i razvoj utjelovljen u sljedećim obvezama.

Obveza 1.

Obvezujemo se na stvaranje gospodarskog, političkog, društvenog, kulturnog i pravnog okruženja koje će ljudima omogućiti postignuće društvenog razvoja.

U tom cilju, na državnoj razini mi ćemo:

a) osigurati stabilan pravni okvir u skladu s našim ustavima, zakonima i postupcima te u skladu s međunarodnim pravom i obvezama, koji uključuje i promiče jednakost i ravnopravnost između žena i muškaraca, puno poštivanje svih ljudskih prava i temeljnih sloboda, vladavinu prava, pristup pravdi, otklanjanje svih oblika diskriminacije, transparentno i odgovorno vođenje i upravljanje te suradnju sa slobodnim i predstavničkim ustanovama građanskog društva;

b) stvoriti podupiruće gospodarsko okruženje usmjereno promicanju pravednijeg pristupa zaradi, resursima i socijalnim službama;

c) po potrebi unaprijediti sredstva i uvjete kako bi ljudi mogli sudjelovati u izradi i primjeni socijalnih i gospodarskih politika i programa decentralizacijom, otvorenim upravljanjem javnim ustanovama te proširenjem mogućnosti građanskog društva i lokalnih zajednica da unaprjeđuju svoje organizacije, resurse i akcije;

d) jačati mir promicanjem snošljivosti, nenasilja i poštivanja različitosti, kao i rješavanjem sporova mirnim sredstvima;

e) promicati dinamična, otvorena, slobodna tržišta, priznajući potrebu za povremenim intervencijama, kako bi se spriječio ili osujetio pad tržišta, osigurali stabilnost i dugoročna ulaganja, lojalna konkurencija i etičko ponašanje, te uskladio gospodarski i društveni razvoj, uključujući unaprjeđenje i provođenje odgovarajućih programa koji će jamčiti i potaknuti ljude koji žive u siromašnim i nepovoljnim uvjetima, osobito žene, da potpuno i produktivno sudjeluju u gospodarstvu i društvu;

f) ponovno potvrditi, promicati i težiti ostvarenju prava izloženih u važećim međunarodnim dokumentima i deklaracijama, kao što su Opća deklaracija o ljudskim pravima,[7] Pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima,[8] te Deklaracija o pravu na razvoj,[9] uključujući i one koji se odnose na odgoj, obrazovanje, ishranu, smještaj, zaposlenje, zdravlje i informiranje, osobito radi pomoći ljudima koji žive u siromaštvu;

g) stvarati sveobuhvatne uvjete za dobrovoljan, siguran i dostojanstven povratak izbjeglica u matične zemlje, kao i dobrovoljan i siguran povratak prognanika u mjesta iz kojih potječu te njihovu mirnu reintegraciju u društvo.

Na međunarodnoj razini mi ćemo:

h) promicati međunarodni mir i sigurnost te poduzimati i podržavati sve napore u rješavanju međunarodnih sporova mirnim sredstvima, u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda;

i) jačati međunarodnu suradnju radi ostvarivanja društvenog razvoja;

---

[7] *General Assembly Resolution* 217 A (III).
[8] *General Assembly Resolution* 2200 A (XXI), Annex.
[9] *General Assembly Resolution* 41/128, Annex.

j) promicati i provoditi politike za stvaranje poticajnog vanjskotrgovinskog okruženja putem, *inter alia*, suradnje u izradi i primjeni makroekonomskih politika, liberalizacije trgovine, pokretanja i/ili osiguranja novih i dodatnih financijskih sredstava koja su istovremeno i dostatna i predvidljiva i pokretljiva na način kojim se do krajnjih granica povećava njihova raspoloživost za održivi razvoj, koristeći pri tome sve raspoložive financijske resurse i mehanizme, pojačanu novčanu stabilnost, kao i ravnopravniji pristup zemalja u razvoju svjetskim tržištima, ne zapostavljajući u tome ni potrebe zemalja s gospodarstvima u prijelaznom razdoblju;

k) nastojati osigurati da se međunarodni ugovori koji se odnose na trgovinu, ulaganje, tehnologiju, dugovanje i službenu potporu za razvoj, primjenjuju na način kojim se promiče društveni razvoj;

l) podržati, osobito putem tehničke i financijske suradnje, napore zemalja u razvoju da ostvare brz, široko utemeljen održivi razvoj. Osobitu pozornost treba posvetiti posebnim potrebama malih otočkih zemalja u razvoju, zemalja u razvoju bez izlaza na more kao i najnerazvijenijih zemalja;

m) odgovarajućom međunarodnom suradnjom podržati napore zemalja s gospodarstvom u prijelaznom razdoblju da ostvare brz, široko utemeljen održivi razvoj;

n) ponovno potvrditi i promicati sva ljudska prava, koja su sveopća, nedjeljiva, međuovisna i povezana, uključujući pravo na razvoj kao opće i neotuđivo pravo i kao sastavni dio temeljnih ljudskih prava, te težiti njihovu poštivanju, zaštiti i ostvarivanju.

Obveza 2.

Obvezujemo se na iskorjenjivanje siromaštva u svijetu kao etičkog, društvenog, političkog i gospodarskog imperativa čovječanstva, provođenjem odlučnih akcija na državnoj razini i međunarodnom suradnjom.

U tom cilju, mi ćemo na državnoj razini i u zajedništvu sa svim čimbenicima građanskog društva te u kontekstu multidimenzionalnog i cjelovitog pristupa:

a) izraditi ili pojačati, kao stvar žurnosti, i po mogućnosti do 1996. godine - Međunarodne godine iskorjenjivanja siromaštva,[10] državne politike i strategije usmjerene na postupno smanjenje općeg siromaštva, kao stvar žurnosti, te na smanjenje nejednakosti i iskorjenjivanje krajnje bijede, do roka koji će svaka zemlja odrediti u svom nacionalnom kontekstu;

b) usmjeriti naše napore i politike na rješavanje temeljnih uzroka siromaštva i zadovoljavanje temeljnih potreba za sve. Ti napori trebaju obuhvatiti iskorjenjivanje gladi i neishranjenosti; osiguranje odgovarajuće prehrane, odgoj i obrazovanje, zaposlenje i sredstva potrebna za život, primarnu zdravstvenu zaštitu zajedno s reproduktivnom zdravstvenom zaštitom, pitku vodu i sanitarne uvjete te odgovarajuće stanovanje, kao i sudjelovanje u društvenom i kulturnom životu. Posebna pozornost posvetit će se potrebama

[10] Vidi: *General Assembly Resolution* 48/183.

i pravima žena i djece koji često nose najveći teret siromaštva, kao i potrebama osjetljivih i ugroženih grupa i osoba;

c) osigurati da ljudi koji žive u siromaštvu imaju pristup korisnim resursima, uključujući kredite, zemljišta, opće obrazovanje i stručnu izobrazbu, tehnologiju, znanje i informacije, te pristup javnim službama, ali i da sudjeluju u donošenju odluka o politikama i propisima što bi im omogućilo da iskoriste pogodnosti rasta zaposlenosti i gospodarskih mogućnosti;

d) razvijati i provoditi politike koje će svim ljudima osigurati odgovarajuću gospodarsku i socijalnu zaštitu u uvjetima nezaposlenosti, bolesti, trudnoće, odgoja djece, udovištva, invalidnosti ili starosti;

e) osigurati po potrebi da se državni proračuni i politike usmjere na zadovoljavanje temeljnih potreba i da se kao strateški cilj postavi smanjenje nejednakosti i siromaštva;

f) težiti smanjenju nejednakosti i povećanju mogućnosti i pristupa resursima i zaradi te otkloniti bilo koji politički, pravni, gospodarski i društveni čimbenik i ograničenje koji uzrokuju povećanje i održanje nejednakosti.

Na međunarodnoj razini mi ćemo:

g) nastojati osigurati da međunarodna zajednica i međunarodne organizacije, osobito multilateralne financijske ustanove, pomognu zemljama u razvoju i svim siromašnim zemljama u njihovim naporima da ostvare naš sveobuhvatan cilj iskorjenjivanja siromaštva i osiguranja primarne socijalne zaštite;

h) potaknuti sve međunarodne donatore i banke za multilateralni razvoj da podrže politike i programe za ostvarenje posebnih napora zemalja u razvoju i svih siromašnih zemalja u svezi s održivim razvojem usmjerenim na čovjeka i osiguranjem temeljnih potreba za sve; da ocijene svoje postojeće programe savjetujući se sa zemljama u razvoju na koje se ti programi odnose kako bi se ostvarili dogovoreni programski ciljevi te da teže tome da njihove politike i programi pospješe ostvarenje dogovorenih razvojnih ciljeva usmjerenih na zadovoljenje temeljnih potreba za sve i iskorjenjivanje krajnje bijede. Potrebno je učiniti napor kako bi sudjelovanje ljudi na koje se programi odnose postalo sastavni dio tih programa;

i) usmjeriti pozornost i podržati posebne potrebe zemalja i područja u kojima znatan broj ljudi živi u siromaštvu, osobito u Južnoj Aziji, i koje se zbog toga suočavaju s velikim teškoćama u ostvarenju društvenog i gospodarskog razvoja.

Obveza 3.

Obvezujemo se na promicanje pune zaposlenosti kao najvišeg prioriteta naših gospodarskih i socijalnih politika te na omogućavanje svim muškarcima i ženama da ostvare sigurna i dostatna sredstava za život putem slobodno izabranog korisnog zaposlenja i rada.

U tu svrhu, na državnoj razini mi ćemo:

a) postaviti u središte vladinih strategija i politika otvaranje radnih mjesta, smanjenje nezaposlenosti i promicanje odgovarajućeg i dostatno plaćenog zaposlenja, uz puno poštivanje prava radnika i uz sudjelovanje poslodavaca, radnika i njihovih organizacija, poklanjajući posebnu pozornost problemima strukturne, dugoročne nezaposlenosti i nedovoljne zaposlenosti mladeži, žena, osoba s posebnim potrebama te svih drugih ugroženih grupa i pojedinaca;

b) unaprijediti politike povećanja radnih mogućnosti i produktivnosti u ruralnim i urbanim područjima postizanjem gospodarskog rasta, ulaganjem u razvoj ljudskih potencijala, unaprjeđivanjem tehnologija koje otvaraju produktivna radna mjesta, te promicanjem samozapošljavanja, poduzetništva i malih i srednjih poduzeća;

c) poboljšati pristup zemljištu, kreditima, informacijama, infrastrukturi i ostalim produktivnim resursima, za mala i izuzetno mala poduzeća, uključujući ona u neformalnom području, uz osobit naglasak na ugrožena društvena područja;

d) razvijati politike kojima se radnicima i poslodavcima osigurava obrazovanje, informiranje i izobrazba kako bi se prilagodili promjenljivim gospodarskim uvjetima, tehnologijama i tržištima radne snage;

e) istraživati inovativna rješenja za otvaranje novih radnih mjesta i traženje novih pristupa povećanju zarade i kupovne moći;

f) jačati politike koje ljudima omogućuju usklađivanje plaćenog posla s obiteljskim obvezama;

g) obratiti posebnu pozornost zapošljavanju žena, zaštiti njihova položaja na tržištu radne snage i promicanju jednakog postupka prema ženama i muškarcima, osobito glede plaća;

h) voditi računa o važnosti neformalnog sektora u našim strategijama razvoja zapošljavanja, u cilju povećanja njegova pridonosa iskorjenjivanju siromaštva i društvenoj integraciji u zemljama u razvoju, te razvoja njegove povezanosti s formalnim gospodarskim sektorom;

i) nastojati osigurati kvalitetne poslove i štititi temeljna prava i interese radnika, te u tom cilju slobodno promicati poštivanje važećih konvencija Međunarodne organizacije rada, uključujući one o zabrani prisilnog rada i rada djece, slobodi udruživanja, pravu na kolektivno organiziranje i pregovaranje i načelu nediskriminacije.

Na međunarodnoj razini mi ćemo:

j) osigurati da radnici migranti uživaju zaštitu predviđenu važećim državnim i međunarodnim instrumentima, poduzeti konkretne i djelotvorne mjere protiv iskorištavanja radnika migranata i poticati sve zemlje da ratificiraju i u potpunosti primijene važeće međunarodne instrumente koji se odnose na radnike migrante;

k) pojačati međunarodnu suradnju u makroekonomskoj politici i liberalizaciju trgovine i ulaganja u cilju poticanja održivog gospodarskog rasta i otvaranja novih radnih mjesta te razmjene iskustva glede uspješnih politika i programa povećanja zaposlenosti i smanjenja nezaposlenosti.

Obveza 4.

Obvezujemo se na promicanje društvene integracije jačanjem stabilnih, sigurnih i pravednih društava temeljenih na promicanju i zaštiti svih ljudskih prava, kao i na nediskriminaciji, snošljivosti, poštivanju različitosti, jednakim mogućnostima, solidarnosti, sigurnosti i sudjelovanju svih ljudi, uključujući osjetljive i ugrožene grupe i osobe.

U tom cilju, na državnoj razini mi ćemo:

a) promicati poštivanje demokracije, vladavine prava, pluralizma i različitosti, snošljivosti i odgovornosti, nenasilja i solidarnosti, potičući odgojnoobrazovne sustave, sredstva javnog priopćavanja te lokalne zajednice i organizacije da šire razumijevanje i svijest ljudi o svim aspektima društvene integracije;

b) oblikovati i jačati politike i strategije za otklanjanje svih oblika diskriminacije i ostvarenje društvene integracije temeljene na jednakosti i poštivanju ljudskog dostojanstva;

c) promicati za sve pristup odgoju i obrazovanju, informacijama, tehnologiji i tehničkom znanju kao prijeko potrebnim sredstvima za unaprjeđenje komunikacije i sudjelovanja u građanskom, političkom, gospodarskom, društvenom i kulturnom životu, te osigurati poštivanje građanskih, političkih, gospodarskih, socijalnih i kulturnih prava;

d) osigurati zaštitu i punu integraciju u gospodarstvo i društvo, ugroženim i osjetljivim grupama i osobama;

e) odrediti ili pojačati mjere za osiguranje poštivanja i zaštite ljudskih prava migranata, radnika migranata i njihovih obitelji, radi suzbijanja porasta rasizma i ksenofobije u mnogim društvima, kao i radi promicanja većeg sklada i snošljivosti u svim društvima;

f) priznati i poštivati pravo starosjedilačkih naroda na održanje i razvoj svog identiteta, kulture i interesa, podržati njihove težnje za društvenom pravdom i osigurati okruženje koje im omogućuje sudjelovanje u društvenom, gospodarskom i političkom životu njihove zemlje;

g) unaprjeđivati socijalnu zaštitu i punu integraciju veterana u gospodarstvo i društvo, uključujući veterane i žrtve Drugoga svjetskog rata i drugih ratova;

h) potvrditi i promicati pridonos ljudi svih dobnih skupina kao jednak i vitalno važan za izgradnju skladnog društva, te poticati dijalog između generacija u svim dijelovima društva;

i) priznati i poštivati kulturne, etničke i vjerske razlike, promicati i štititi prava osoba koje pripadaju nacionalnim, etničkim, vjerskim ili jezičnim manjinama, te poduzeti mjere za olakšanje njihova punog sudjelovanja u svim aspektima političkog, gospodarskog, društvenog, vjerskog i kulturnog života njihovih društava, kao i u gospodarskom napretku i društvenom razvoju njihovih zemalja;

j) jačati sposobnost lokalnih zajednica i grupa istih interesa da razvijaju svoje organizacije i resurse te da predlažu politike društvenog razvoja, uključujući i djelovanje putem nevladinih organizacija;

k) jačati ustanove koje povećavaju društvenu integraciju, uz priznanje središnje uloge obitelji i osiguranje okruženja koje joj osigurava zaštitu i potporu. U različitim kulturnim, političkim i društvenim sustavima postoje različiti oblici obitelji;

l) rješavati probleme kriminala, nasilja i narkomanije kao čimbenicima društvenog raspada.

Na međunarodnoj razini mi ćemo:

m) poticati ratifikaciju i primjenu te, u najvećoj mogućoj mjeri, izbjegavanje rezervi na međunarodne instrumente, kao i privrženost međunarodno priznatim deklaracijama koje se odnose na ukidanje diskriminacije i promicanje i zaštitu svih ljudskih prava;

n) nastaviti jačati međunarodne mehanizme za pružanje humanitarne i financijske pomoći izbjeglicama i zemljama primateljima te, u svezi s tim, promicati određenu zajedničku odgovornost;

o) promicati međunarodnu suradnju i partnerstvo na temelju jednakosti te uzajamnog poštivanja i koristi.

Obveza 5.

Obvezujemo se na promicanje punog poštivanja ljudskog dostojanstva i na ostvarivanje jednakosti i ravnopravnosti između žena i muškaraca te na priznavanje i povećanje sudjelovanja i vođenja žena u političkom, građanskom, gospodarskom, društvenom i kulturnom životu i razvoju.

U tu svrhu, na državnoj razini mi ćemo:

a) promicati promjene u stavovima, strukturama, politici, zakonima i praksi kako bi se otklonile sve prepreke ljudskom dostojanstvu, jednakosti i ravnopravnosti u obitelji i društvu te promicati puno i jednako/ravnopravno sudjelovanje gradskih i seoskih žena, kao i žena s posebnim potrebama, u društvenom, gospodarskom i političkom životu, uključujući određivanje, primjenu i praćenje javnih politika i programa;

b) ustanoviti strukture, politike, smjernice i mjerljive ciljeve kako bi se osigurala ravnoteža i ravnopravnost između spolova u procesu odlučivanja na svim razinama, proširiti političke, gospodarske, društvene i kulturne mogućnosti i neovisnost žena te podržati osnaživanje žena, putem, s jedne strane, njihovih raznolikih organizacija, osobito organizacija žena starodsjedilaca, organizacija koje uključuju najšire slojeve žena i organizacija koje pripadaju zajednicama pogođenim siromaštvom i, s druge strane, afirmativnom akcijom gdje se za to ukaže potreba, kao i uključivanjem rodne perspektive u izradu i primjenu gospodarskih i društvenih politika;

c) promicati potpun i jednak pristup žena pismenosti, odgoju, obrazovanju i izobrazbi te ukloniti sve prepreke njihovu pristupu kreditima i drugim korisnim resursima, kao i

njihovim mogućnostima kupnje, posjedovanja i prodaje imovine i zemljišta, kao i muškarcima;

d) poduzeti odgovarajuće mjere kako bi se, u skladu s Programom djelovanja Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju, te na temelju jednakosti/ravnopravnosti muškaraca i žena, osigurao opći pristup najširem krugu zdravstvenih usluga, uključujući reproduktivnu zdravstvenu zaštitu;

e) ukloniti ostale prepreke pravu žena na posjedovanje zemlje, nasljeđivanje imovine ili posuđivanje novca te im osigurati jednako pravo na rad;

f) odrediti politike, ciljeve i zadatke koji unaprjeđuju jednak status, dobrobit i mogućnosti ženske djece, osobito glede njihova zdravlja, prehrane, pismenosti i odgoja i obrazovanja, imajući na umu da rodna diskriminacija počinje u najranijoj životnoj dobi;

g) promicati jednako/ravnopravno partnerstvo između žena i muškaraca u obitelji, životu zajednice i društvu, isticati zajedničku odgovornost muškaraca i žena u skrbi o djeci i pomaganju starijih članova obitelji te naglašavati jednaku odgovornost muškaraca, uz promicanje njihove aktivne uloge, u odgovornom roditeljstvu te spolnom i reproduktivnom ponašanju;

h) poduzeti djelotvorne mjere, uključujući izradu i primjenu zakona, te primjenjivati politike za suzbijanje i otklanjanje svih oblika diskriminacije, iskorištavanja, zlostavljanja i nasilja nad ženama i ženskom djecom, u skladu s važećim međunarodnim instrumentima i deklaracijama;

i) promicati i štititi puno i jednako uživanje svih ljudskih prava i temeljnih sloboda od strane žena;

j) oblikovati i jačati politike i programe koji osiguravaju da žene u punoj mjeri sudjeluju u plaćenim poslovima i zapošljavanju, korištenjem mjera kao što su pozitivna akcija, obrazovanje, izobrazba, odgovarajuća radno-zakonodavna zaštita, osiguranje kvalitetnije skrbi za djecu i drugih usluga.

Na međunarodnoj razini mi ćemo:

k) promicati i štititi ljudska prava žena i po mogućnosti do 2000. godine, potaknuti ratifikaciju i, što je više moguće, izbjegavanje rezervi, kao i primjenu odredaba Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena[11] i drugih odgovarajućih važećih instrumenata, kao i primjenu Naprednih strategija za poboljšanje stausa žena iz Nairobija,[12] Ženevske deklaracije za seoske žene,[13] te Programa djelovanja Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju;

---

[11] *General Assembly Resolution* 34/180, Annex.

[12] *Report of the World Conference to Review and Appraise the Achievements of the United Nations Decade for Women: Equality, Development and Peace*, Nairobi, 15.-26. srpnja 1985. (United Nations Publication, br. E.85.IV.10), pogl. I, odjelj. A.

[13] A/47/308, Annex.

l) usmjeriti posebnu pozornost na Četvrtu svjetsku konferenciju o ženama, koja će se održati u Pekingu u rujnu 1995. godine, te primjeni i praćenju zaključaka s te konferencije;

m) promicati međunarodnu suradnju kako bi se zemljama u razvoju na njihovo traženje pomoglo u naporima koje ulažu u postizanju jednakosti, ravnopravnosti i osnaživanja žena;

n) osigurati primjerena sredstva kako bi se rad žena priznao i učinio vidljivim u njegovu punom rasponu i glede svih doprinosa žena nacionalnom gospodarstvu, uključujući onaj u neplaćenom i kućnom sektoru.

Obveza 6.

Obvezujemo se na promicanje i ostvarivanje ciljeva općeg i pravednog pristupa kvalitetnom odgoju i obrazovanju, najvišeg mogućeg standarda tjelesnog i duhovnog zdravlja, kao i općeg pristupa primarnoj zdravstvenoj zaštiti, nastojeći osobito ispraviti nejednakosti u društvu, bez razlika glede rase, nacionalnog podrijetla, spola, dobi ili posebnih potreba; poštujući i promičući našu zajedničku kulturu i posebne kulture; težeći povećati uloge kulture u razvoju; čuvajući prijeko potrebne temelje održivog razvoja usmjerenog na čovjeka i pridonoseći punom razvoju ljudskih potencijala i društvenom napretku. Svrha tih aktivnosti je iskorjenjivanje siromaštva, promicanje pune i korisne zaposlenosti te povećanje društvene integracije.

U tu svrhu, na državnoj razini mi ćemo:

a) nastojeći postići najviši mogući standard učenja, odrediti i jačati vremenski ograničene nacionalne strategije za iskorjenjivanje nepismenosti i omasovljenje osnovnog obrazovanja, što uključuje odgoj i obrazovanje u ranom djetinjstvu, osnovnoškolsko obrazovanje i obrazovanje nepismenih u svim zajednicama, osobito radi uključivanja nacionalnih jezika u sustav odgoja i obrazovanja, uz korištenje, tamo gdje je to potrebno, različitih oblika neformalnog odgoja i obrazovanja;

b) naglašavati cjeloživotno učenje nastojeći poboljšati kvalitetu odgoja i obrazovanja kako bi se osiguralo da ljudi svih životnih dobi steknu korisno znanje, sposobnost rasuđivanja, vještine te etičke i društvene vrednote koje su potrebne za pun razvoj njihovih potencijala u zdravlju i dostojanstvu, kao i za njihovo puno sudjelovanje u procesu društvenog, gospodarskog i političkog razvoja. U svezi s tim, žene i djevojčice trebaju se uzeti kao prioritetna grupa;

c) osigurati da djeca, osobito djevojčice, uživaju svoja prava i promicati ostvarenje tih prava osiguravajući im pristup odgoju i obrazovanju, odgovarajućoj prehrani i zdravstvenoj zaštiti, u skladu s Konvencijom o pravima djeteta,[14] ali i priznajući prava, dužnosti i odgovornosti roditelja i drugih osoba koje zakonski skrbe o djeci;

d) poduzeti odgovarajuće i afirmative mjere kako bi sva djeca i mladež mogli polaziti i završavati škole te kako bi se premostio jaz među spolovima u osnovnom, srednjem, strukovnom i višem obrazovanju;

[14] *General Assembly Resolution* 44/25, Annex.

e) djevojčicama i ženama osigurati pun i ravnopravan pristup obrazovanju, uz priznanje da je ulaganje u obrazovanje žena ključni element postizanja društvene jednakosti, veće produktivnosti i osiguranja društvenog dobitka glede zdravlja, smanjenja smrtnosti novorođenčadi i smanjenja potrebe za prevelikom plodnošću;

f) integracijom na svim razinama osigurati jednake mogućnosti obrazovanja djeci, mladeži i odraslima s posebnim potrebama, u potpunosti uzimajući u obzir pojedinačne razlike i okolnosti;

g) priznati i podržati pravo starosjedilačkih naroda na odgoj i obrazovanje koji odgovara njihovim posebnim potrebama, težnjama i kulturama, te osigurati njihov puni pristup zdravstvenoj zaštiti;

h) razvijati posebne, rodno osjetljive odgojnoobrazovne politike i odgovarajuće mehanizme na svim društvenim razinama kako bi se ubrzao prijelaz općih i posebnih informacija dostupnih širom svijeta u znanje, a to znanje pretvorilo u kreativnost, povećanu produktivnu sposobnost i aktivno sudjelovanje u društvu;

i) ojačati veze između tržišta radne snage i odgojnoobrazovnih politika, uvažavajući vitalnu ulogu obrazovanja i strukovne izobrazbe u otvaranju novih radnih mjesta, suzbijanju nezaposlenosti i društvenog isključivanja u svim našim zajednicama, te isticati ulogu visokoškolskog obrazovanja i znanstvenog istraživanja u svim programima društvenog razvoja;

j) razvijati široko temeljene odgojnoobrazovne programe kojima se promiče i jača poštivanje svih ljudskih prava i temeljnih sloboda, uključujući pravo na razvoj, vrednote snošljivosti, odgovornosti, poštivanja različitosti i prava drugih, te osigurava izobrazba u mirnom rješavanju sukoba, u znak priznavanja Desetljeća odgoja i obrazovanja za ljudska prava Ujedinjenih naroda (1995.-2005.) ;[15]

k) usmjeriti se na učenje i njegove rezultate, proširiti sredstva i opseg osnovnog obrazovanja, poboljšati okruženje za učenje i povećati suradnju između vlada, nevladinih organizacija, privatnog sektora, lokalnih zajednica, vjerskih grupa i obitelji, kako bi se ostvario cilj obrazovanja za sve;

l) uvesti ili pojačati programe zdravstvenog odgoja i obrazovanja za djecu, mladež i odrasle u školama i zajednici, posvećujući posebnu pozornost djevojkama i ženama, o cijelom nizu zdravstvenih problema kao jednom od preduvjeta društvenog razvoja, poštujući, u skladu s Konvencijom o pravima djeteta, prava, dužnosti i odgovornosti roditelja i drugih osoba koje se zakonski skrbe o djeci;

m) pospješiti napore u postizanju ciljeva nacionalnih strategija zdravlja za sve, temeljenih na jednakosti i društvenoj pravdi u skladu s Deklaracijom o primarnoj zdravstvenoj zaštiti iz Alma Ate,[16] razvijanjem ili osuvremenjivanjem nacionalnih planova ili programa djelovanja kojima se osiguravaju sveobuhvatan i jednak pristup primarnim zdravstvenim uslugama, uključujući sanitarne uvjete i pitku vodu, zaštita zdravlja, promicanje odgoja i obrazovanja o prehrani i preventivni zdravstveni programi;

[15] Vidi General Asssembly Resolution 49/184.
[16] Vidi *Report of the International Conference on Primary Health Care*, Alma-Ata, Kazakhstan, 6.-12. rujna 1978. (Geneva, World Health Organization, 1978.).

n) nastojati osigurati osobama s posebnim potrebama pristup rehabilitaciji, drugim uslugama i potpornoj tehnologiji, kako bi one poboljšale svoje zdravlje, osamostalile se i sudjelovale u društvu;

o) osigurati cjeloviti i međusektorski pristup u zaštiti i unaprjeđenju zdravlja za sve u sklopu gospodarskog i društvenog razvoja, osvješćujući zdravstvenu dimenziju politike u svim sektorima;

p) nastojati ostvariti ciljeve zaštite zdravlja majki i djece, osobito smanjenjem njihove smrtnosti, usvojene na Svjetskom sastanku na vrhu o djeci, Konferenciji Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju i Međunarodnoj konferenciji o stanovništvu i razvoju;

q) pojačati nacionalne napore u pronalaženju što djelotvornijeg rješenja sve šire pandemije HIV/AIDS-a osiguravajući prijeko potrebne odgojnoobrazovne i preventivne usluge, nastojeći da odgovarajuće mjere skrbi i podrške budu dostupne oboljelima od HIV/AIDS-a i poduzimajući sve potrebne mjere za ukidanje svih oblika diskriminacije ili izolacije osoba oboljelih od HIV/AIDS-a;

r) promicati svijest o okolišu, uključujući svijest o neodrživim obrascima potrošnje i proizvodnje, u svim odgojnoobrazovnim i zdravstvenim politikama i programima.

Na međunarodnoj razini mi ćemo:

s) nastojati osigurati da međunarodne organizacije, osobito međunarodne financijske ustanove, podrže te ciljeve i da ih uključe u svoje programske politike i djelovanja na sebi odgovarajući način. Tomu bi trebalo dodati i obnovljenu bilateralnu i regionalnu suradnju;

t) priznati važnost kulturne dimenzije razvoja kako bi se osiguralo poštivanje i kulturnih razlika i našeg zajedničkog ljudskog kulturnog naslijeđa. Kreativnost treba priznati i promicati;

u) uputiti zahtjev specijaliziranim službama, osobito Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu (UNESCO) i Svjetske zdravstvene organizacije (WHO), kao i drugih međunarodnih organizacija koje rade na unaprjeđenju odgoja, obrazovanja, kulture i zdravlja, da veći naglasak stave na ciljeve kao što su iskorjenjivanje siromaštva, promicanje pune korisne zaposlenosti i poticanje društvene integracije;

v) ojačati međuvladine organizacije koje koriste različite oblike odgoja i obrazovanja u promicanju kulture; širiti informacije odgojem, obrazovanjem i sredstvima javnog priopćavanja; pomoći u širenju tehnologija te promicati tehničku i stručnu izobrazbu i znanstveno istraživanje;

w) osigurati potporu čvršćim i skladnijim globalnim akcijama u borbi protiv najopasnijih bolesti koje odnose mnoge ljudske živote, poput malarije, tuberkuloze, kolere, trbušnog tifusa i HIV/AIDS-a i, u tom kontekstu, nastaviti s potporom zajedničkom i udruženim snagama sponzoriranom programu Ujedinjenih naroda za HIV/AIDS;[17]

[17] Vidi: *Economic and Social Council Resolution* 1994/24.

x) razmjenjivati znanje, iskustvo i stručnost te povećati kreativnost, primjerice promicanjem tehnološkog transfera, u planiranju i provođenju djelotvornog odgoja, obrazovanja i izobrazbe te zdravstvenih programa i politika, uključujući razvoj svijesti o ovisnostima te programe prevencije i rehabilitacije, koji će dovesti do, *inter alia*, jačanja unutarnjih sposobnosti pojedinca;

y) pojačati i uskladiti međunarodnu potporu odgojnoobrazovnim i zdravstvenim programima temeljenim na poštivanju ljudskih prava i usmjerenim na zaštitu žena i djece, osobito od iskorištavanja, nezakonite trgovine i štetnih praksi, kao što su dječja prostitucija, sakaćenje spolnih organa žena i maloljetni brakovi.

Obveza 7.

Obvezujemo se na pospješivanje razvoja gospodarskih, društvenih i ljudskih potencijala Afrike i najnerazvijenijih zemalja.

U tu svrhu, mi ćemo:

a) primijeniti, na državnoj razini, politike strukturnog prilagođivanja, koje trebaju sadržavati ciljeve društvenog razvoja, kao i djelotvorne razvojne strategije koje uspostavljaju povoljnije uvjete za trgovinu i ulaganja, daju prednost razvoju ljudskih potencijala i dodatno unaprjeđuju razvoj demokratskih ustanova;

b) putem međunarodne suradnje, uključujući suradnju Jug-Jug te stručnu i financijsku potporu, kao i trgovinu i partnerske poslove, podržati napore Afrike i najnerazvijenijih zemalja u provođenju gospodarskih reformi i primjeni programa za osiguranje prehrane i raznolikosti roba;

c) pronaći djelotvorna, razvoju okrenuta i trajna rješenja za problem vanjskog duga, neodgodivom primjenom odredbi o uvjetima opraštanja dugova dogovorenih u Pariškom klubu u prosincu 1994. godine, koje obuhvaćaju smanjenje dugovanja, uključujući njegovo poništenje ili druge mjere njegova rasterećenja; pozvati međunarodne financijske ustanove da ispitaju inovativne pristupe pomoći zemljama s niskim dohotkom i velikim postotkom multilateralnog duga, u cilju smanjenja njihova dugovanja te unaprijediti postupke pretvorbe dugovanja u programe i projekte društvenog razvoja, u skladu s prioritetima Konferencije na vrhu. Te akcije trebaju uzeti u obzir srednjoročni pregled Nove agende Ujedinjenih naroda za razvoj Afrike u devedesetima[18] i Program djelovanja za najnerazvijenije zemlje u devedesetima, [19] i treba ih provesti što prije;

d) osigurati primjenu strategija i mjera za razvoj Afrike u skladu s odlukama međunarodne zajednice te dati potporu reformama, razvojnim strategijama i programima za koje su se odlučile afričke i najnerazvijenije zemlje;

---

[18] *General Assembly Resolution* 46/151, Annex. odjelj. II.

[19] *Report of the Second United Nations Conference on the Least Developed Countries*, Pariz, 3.-14. rujna 1990. (A/CONF.147/18), Prvi dio.

e) povećati službenu potporu za poticanje razvoja, kako opću tako i onu koja je namijenjena socijalnim programima, ali i njenu djelotvornost, u skladu s gospodarskim prilikama zemalja i njihovim mogućnostima pružanja pomoći te u skladu s obvezama koje proizlaze iz međunarodnih ugovora;

f) razmotriti ratificikaciju Konvencije Ujedinjenih naroda o suzbijanju širenja pustinjskog tla u zemljama koje ugrožavaju velike suše i/ili dezertifikacija, osobito u Africi,[20] i podržati afričke zemlje u provođenju žurnih akcija na suzbijanju širenja pustinjskog tla i ublažavanju posljedica suše;

g) poduzeti sve prijeko potrebne mjere da zarazne bolesti, napose HIV/AIDS, malarija i tuberkuloza, ne ograniče ili ponište rezultate gospodarskog i društvenog razvoja.

Obveza 8.

Obvezujemo se osigurati da dogovoreni programi strukturne prilagodbe sadrže ciljeve društvenog razvoja, osobito iskorjenjivanje siromaštva, promicanje pune i korisne zaposlenosti te povećanje društvene integracije.

U tu svrhu, na državnoj razini mi ćemo:

a) promicati temeljne socijalne programe i izdvajanja, osobito one koji su namijenjeni siromašnima i osjetljivim slojevima društva te ih zaštititi od smanjenja proračuna, istovremeno povećavajući kakvoću i djelotvornost izdvajanja za socijalne potrebe;

b) provjeriti utjecaj programa strukturne prilagodbe na društveni razvoj, po potrebi ocjenjivanjem utjecaja rodne osjetljivosti u društvu, i drugim odgovarajućim metodama, u cilju razvoja politika kojima se smanjuje negativni, a povećava pozitivni utjecaj tih programa; zainteresirane zemlje mogu u tu svrhu zatražiti potporu međunarodnih financijskih ustanova;

c) u zemljama s gospodarstvom u prijelaznom razdoblju, promicati cjelovit pristup procesu transformacije koji će se baviti pitanjem društvenih posljedica reformi i potrebom razvoja ljudskih potencijala;

d) povećati komponente društvenog razvoja u cjelokupnoj politici i programima prilagođivanja, uključujući i one koji su posljedica globalizacije tržišta i brzih tehnoloških promjena, izradom politika kojima se promiče pravedniji i bolji pristup zaradi i resursima;

e) osigurati da žene ne trpe nerazmjerno velik teret cijene prijelaza u tim procesima.

Na međunarodnoj razini mi ćemo:

f) djelovati kako bi se osiguralo da banke za multilateralni razvoj i drugi donatori osiguraju dodatna sredstva za pokrivanje dugova u obliku ulaganja u društveni razvoj;

[20] A/49/84/Add.2, Annex, nadopuna II.

g) nastojati osigurati da strukturni programi prilagođivanja odgovore na gospodarske i društvene uvjete, interese i potrebe svake zemlje;

h) pridobiti potporu i suradnju regionalnih i međunarodnih organizacija i sustava Ujedinjenih naroda, osobito ustanove Bretton Woods, u izradi, društvenom upravljanju i ocjenjivanju politika strukturnog prilagođivanja, u ostvarivanju ciljeva društvenog razvoja te u uključivanju tih ciljeva u njihove politike, programe i operacije.

Obveza 9.

Obvezujemo se na znatno povećavanje i/ili djelotvornije korištenje sredstava namijenjenih društvenom razvoju kako bismo nacionalnim akcijama te regionalnom i međunarodnom suradnjom ostvarili ciljeve ovoga Sastanka.

U tu svrhu, na državnoj razini mi ćemo:

a) razviti gospodarske politike kojima se promiče i mobilizira domaća štednja i privlače vanjska sredstva za korisna ulaganja, te tragati za javnim i privatnim novim izvorima financiranja društvenih programa, istodobno osiguravajući njihovo djelotvorno korištenje;

b) primjenjivati makroekonomske i mikroekonomske politike radi osiguranja održivog gospodarskog rasta i razvoja u korist društvenog razvoja;

c) promicati bolji pristup kreditiranju malih i mikro-poduzeća, uključujući ona u neformalnom sektoru, s posebnim naglaskom na ugrožene sektore društva;

d) osigurati korištenje pouzdane statistike i statističkih pokazatelja za razvoj i ocjenjivanje socijalnih politika i programa, kako bi se gospodarski i društveni resursi upotrebljavali djelotvorno i korisno;

e) osigurati, u skladu s nacionalnim prioritetima i politikama, da su porezni sustavi pravedni, progresivni i gospodarski djelotvorni, u skladu s interesima održivog razvoja, i da su porezne obveze djelotvorno ispunjene;

f) prilikom određivanja proračuna, osigurati transparentnost i odgovornost u korištenju javnih resursa te dati prednost osiguranju i poboljšanju temeljnih socijalnih usluga;

g) poduzeti istraživanja novih metoda stvaranja javnih i privatnih financijskih resursa putem, *inter alia*, odgovarajućeg smanjenja prevelikih vojnih izdataka, uključujući globalne vojne izdatke i trgovinu oružjem te ulaganja u proizvodnju i nabavu oružja, a u skladu s potrebama nacionalne sigurnosti, kako bi se osigurala dodatna sredstva za društveni i gospodarski razvoj;

h) koristiti i u punoj mjeri unaprjeđivati mogućnosti i pridonos zadruga ostvarenju ciljeva društvenog razvoja, osobito u svezi s iskorjenjivanjem siromaštva, postizanjem pune i korisne zaposlenosti i povećanjem društvene integracije.

Na međunarodnoj razini mi ćemo:

i) nastojati pokrenuti nova i dodatna financijska sredstva koja su istovremeno i primjerena i predvidiva, i koja se pokreću na način da se poveća njihova dostupnost i koriste svi raspoloživi resursi i mehanizmi financiranja, *inter alia*, multilateralni, bilateralni i privatni izvori, uključujući i one koji proizlaze iz koncesija ili dotacija;

j) olakšati priliv međunarodnih novčanih sredstava, tehnologije i stručnosti zemljama u razvoju, kako bi se ostvario cilj osiguranja novih i dodatnih, primjerenih i predvidivih sredstava;

k) olakšati priliv međunarodnih novčanih sredstava, tehnologije i stručnosti u zemlje s gospodarstvom u prijelaznom razdoblju;

l) težiti da se što prije dostigne dogovoreni cilj od 0,7 posto izdvajanja iz bruto društvenog proizvoda za ukupnu službenu potporu razvoju te da se poboljša financiranje programa društvenog razvoja razmjerno opsegu i okviru aktivnosti potrebnih za ostvarenje ciljeva i zadataka ove Deklaracije i Plana djelovanja ovoga Sastanka na vrhu;

m) povećati priliv međunarodnih sredstava za pokrivanje potreba zemalja koje su suočene s problemom izbjeglica i prognanika;

n) podržati suradnju Jug-Jug u sklopu koje je moguće koristiti iskustvo zemalja u razvoju koje su prebrodile slične teškoće;

o) osigurati žurnu primjenu postojećih ugovora o rasterećenju dugova i pregovarati, uz već postojeće, o novim inicijativama u smanjenju dugova najsiromašnijih i visoko zaduženih zemalja s niskim dohotkom, napose koristeći mogućnost oprosta duga, uključujući uvjete dogovorene u Pariškom klubu u prosincu 1994. godine, koji uključuju smanjenje duga, primjerice poništenje, ili druge mjere rasterećenja; tim bi zemljama po potrebi trebalo smanjiti bilateralno službeno dugovanje u mjeri koja je potrebna kako bi se oslobodile stalnog reprogramiranja duga i započele svoj rast i razvoj; pozvati međunarodne financijske ustanove da ispitaju inovativne pristupe pomoći zemljama s niskim dohotkom i velikim postotkom multilateralnog duga, u cilju smanjenja njihova dugovanja; razviti tehnike pretvorbe dugovanja u programe i projekte društvenog razvoja, u skladu s prioritetima ovoga Sastanka na vrhu;

p) u potpunosti i prema planu primijeniti Zaključni akt Urugvajskog kruga multilateralnih trgovinskih pregovora[21], uključujući dopunske odredbe navedene u Marakeškom sporazumu kojim je osnovana Svjetska trgovinska organizacija,[21] u znak priznanja činjenice da su široko postavljena povećanja zarada, zaposlenosti i trgovine međusobno povezani, uzimajući pri tome u obzir potrebu za osiguranjem potpore afričkim zemljama i najnerazvijenijim zemljama radi procjene utjecaja koji na njih ima primjena Zaključnog akta, kako bi one od toga imale punu korist;

q) pratiti utjecaj liberalizacije trgovine na napredak zemalja u razvoju glede zadovoljenja temeljnih ljudskih potreba, skrećući posebnu pozornost na nove inicijative kojima se olakšava njihov pristup međunarodnim tržištima;

---

[21] Vidi: *The Results of the Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations: The Legal Texts* (Geneva, Tajništvo GATT-a, 1994.).

r) obratiti pozornost na potrebe zemalja s gospodarstvom u prijelaznom razdoblju u osiguranju međunarodne suradnje te financijske i stručne potpore, naglašavajući pri tome potrebu za punom integracijom tih gospodarstava u svjetsko gospodarstvo, napose u cilju otvaranja tržišta za njihov izvoz u skladu s multilateralnim trgovinskim pravilima i uzimajući u obzir potrebe zemalja u razvoju;

s) podržati napore Ujedinjenih naroda u poticanju razvoja znatnim povećanjem sredstava namijenjenih njihovu operativnom djelovanju, na način da ona budu predvidiva, stalna i sigurna te u srazmjeru s povećanjem potreba zemalja u razvoju i u skladu s Rezolucijom Ujedinjenih naroda 47/199, kao i jačati kapacitete Ujedinjenih naroda i njihovih specijaliziranih službi za ispunjenje njihovih odgovornosti u primjeni rezultata Svjetskog sastanka na vrhu za društveni razvoj.

Obveza 10.

Obvezujemo se poboljšavati i jačati okvir za međunarodnu, regionalnu i podregionalnu suradnju u društvenom razvoju u duhu zajedništva, kroz Ujedinjene narode i druge multilateralne ustanove.

U tu svrhu, na državnoj razini mi ćemo:

a) usvojiti odgovarajuće mjere i mehanizme za primjenu i praćenje rezultata Svjetskog sastanka na vrhu za društveni razvoj te, kad nam bude potrebno, uz potporu specijaliziranih službi, programa i regionalnih komisija u sustavu Ujedinjenih naroda i uz široko sudjelovanje svih sektora građanskog društva.

Na regionalnoj razini mi ćemo:

b) slijediti one mehanizme i mjere koji su potrebni i primjereni određenim regijama i podregijama. Područne komisije, u suradnji s područnim međuvladinim organizacijama i bankama, mogle bi svake dvije godine sazvati sastanak na visokoj političkoj razini, kako bi se ocijenio napredak u ostvarenju zaključaka Sastanka na vrhu, razmijenila iskustva i prihvatile odgovarajuće mjere. Područne komisije bi trebale podnositi izvješća o rezultatima tih sastanaka Gospodarskom i socijalnom vijeću putem odgovarajućih mehanizama.

Na međunarodnoj razini mi ćemo:

c) uputiti svoje predstavnike u organizacijama i tijelima u sustavu Ujedinjenih naroda, međunarodne službe za razvoj i multilateralne banke za razvoj, da traže potporu i suradnju tih organizacija i tijela u poduzimanju odgovarajućih i usklađenih mjera za stalan i održiv napredak u ostvarivanju ciljeva i obveza dogovorenih na Sastanku na vrhu. Ujedinjeni narodi i ustanove Bretton Woods trebaju uspostaviti redovit i konkretan dijalog, uključujući i onaj na najnižoj razini, radi postizanja djelotvornije i korisnije suradnje u poticanju društvenog razvoja;

d) suzdržati se od bilo kakvih jednostranih mjera koje nisu u skladu s međunarodnim pravom i Poveljom Ujedinjenih naroda i koje stvaraju prepreke trgovinskim odnosima između zemalja;

e) učvrstiti strukturu, resurse i procese Gospodarskog i socijalnog vijeća i njegovih tijela te drugih organizacija u sustavu Ujedinjenih naroda koje se bave gospodarskim i društvenim razvojem;

f) uputiti zahtjev Gospodarskom i socijalnom vijeću da, na temelju izvješća nacionalnih vlada, područnih komisija, odgovarajućih radnih komisija i specijaliziranih službi, pregleda i ocijeni napredak međunarodne zajednice u provođenju zaključaka Svjetskog sastanka na vrhu za društveni razvoj i da o tome izradi izvješće za Opću skupštinu, kako bi ga ona mogla odgovarajuće razmotriti i odrediti svoje djelovanje;

g) uputiti zahtjev Općoj skupštini da 2000. godine održi posebno zasjedanje posvećeno cjelovitom pregledu i ocjeni primjene zaključaka Sastanka na vrhu te razmatranju daljnjih akcija i inicijativa.

Prevele: Irena Stanić-Rašin i Vedrana Spajić-Vrkaš

UNESCO

Konvencije

- Konvencija protiv diskriminacije u odgoju i obrazovanju (1960.)
- Konvencija o tehničkom i strukovnom obrazovanju (1989.)

Deklaracije

- Deklaracija o temeljnim načelima doprinosa sredstava javnog priopćavanja učvršćenju mira i međunarodnog razumijevanja, promicanju ljudskih prava i suzbijanju rasizma, apartheida i poticanja rata (1978.)
- Deklaracija o načelima snošljivosti (1995.)
- Opća deklaracija o ljudskom genomu i ljudskim pravima (1997.)

Preporuke

- Preporuka o statusu učitelja (1966.)
- Preporuka o odgoju i obrazovanju za međunarodno razumijevanje, suradnju i mir te poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda (1974.)

Strategijski tekstovi i okviri za djelovanje

- Deklaracija i Cjeloviti okvir djelovanja u odgoju i obrazovanju za mir, ljudska prava i demokraciju (1995.)

Tekstovi usvojeni na međuvladinim konferencijama i svjetskim kongresima u organizaciji ili pod pokroviteljstvom UNESCO-a i sl.

- Načela Međunarodnog kongresa o poučavanju ljudskih prava (1978.)
- Zaključni dokument Svjetskog kongresa o odgoju i obrazovanju za razoružanje (1980.)
- Svjetska deklaracija o odgoju i obrazovanju za sve (1990.)
- Genovska deklaracija o znanosti i društvu Genovskog foruma UNESCO-a (1995.)

Tekstovi usvojeni na međunarodnim skupovima i potvrđeni ili se pozivaju na UNESCO

- Seviljska izjava o nasilju (1989.)
- Svjetski plan djelovanja u odgoju i obrazovanju za ljudska prava i demokraciju s Međunarodnog kongresa o odgoju i obrazovanju za ljudska prava i demokraciju (1993.)
- Deklaracija o ulozi religije u promicanju kulture mira sa sastanka “Pridonos religije kulturi mira” (1994.)

KONVENCIJA PROTIV DISKRIMINACIJE U ODGOJU I OBRAZOVANJU

usvojena na 11. zasjedanju Opće konferencije UNESCO-a, 14. prosinca 1960. godine
stupila na snagu 22. svibnja 1962. godine

Opća konferencija Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu, sastajući se u Parizu na svome 11. zasjedanju od 14. studenoga do 16. prosinca 1960. godine,

podsjećajući da Opća deklaracija o ljudskim pravima priznaje načelo nediskriminacije i proglašava da svatko ima pravo na odgoj i obrazovanje,

smatrajući da diskriminacija u odgoju i obrazovanju predstavlja povredu prava proglašenih u Deklaraciji,

smatrajući da je, u skladu s odredbama svoga Ustava, svrha UNESCO-a uspostavljanje suradnje među narodima u cilju promicanja općeg poštivanja ljudskih prava i jednakih odgojnoobrazovnih mogućnosti za sve,

priznajući da je, u skladu s tim, dužnost UNESCO-a da poštujući različitosti nacionalnih odgojnoobrazovnih sustava, ne samo osudi svaki oblik diskriminacije u odgoju i obrazovanju nego i promiče jednakost odgojnoobrazovnih mogućnosti i pristupa za sve,

imajući pred sobom pod točkom 17.1.4. programa zasjedanja prijedloge koji se odnose na različite oblike diskriminacije u odgoju i obrazovanju,

odlučivši na svojemu desetom zasjedanju da to pitanje učini predmetom međunarodne konvencije kao i preporuka zemljama članicama,

usvaja ovu Konvenciju 14. prosinca 1960. godine.

Članak 1.

l. U svrhu ove Konvencije, izraz "diskriminacija" obuhvaća svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti temeljeno na rasi, boji kože, spolu, vjeri, političkom ili nekom drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, ekonomskom statusu ili rođenju, sa svrhom osporavanja ili ugrožavanja prava na jednakost u odgoju i obrazovanju, osobito:

a) osporavanje bilo kojoj osobi ili grupi pristupa bilo kojoj vrsti ili stupnju odgoja i obrazovanja;

b) ograničavanje bilo koje osobe ili grupe na niži odgojnoobrazovni standard;

c) osnivanje ili održavanje odvojenih odgojnoobrazovnih sustava ili ustanova za osobe ili grupe, izuzimajući slučajeve predviđene odredbama članka 2. ove Konvencije,

d) dovođenje bilo koje osobe ili grupe u položaj koji je nespojiv s ljudskim dostojanstvom.

2. U ovoj Konvenciji izraz "odgoj i obrazovanje" odnosi se na sve vrste i stupnjeve odgoja i obrazovanja i obuhvaća pristup odgoju i obrazovanju, odgojnoobrazovni standard i kvalitetu te uvjete u kojima se odgoj i obrazovanje provodi.

Članak 2.

Ako su odobrene od strane države, sljedeće okolnosti se ne smatraju diskriminacijom u smislu članka 1. ove Konvencije:

a) osnivanje ili održavanje odvojenih odgojnoobrazovnih sustava ili ustanova za učenike različitog spola, ako ti sustavi ili ustanove nude jednak pristup odgoju i obrazovanju, imaju nastavni kadar stručnih kvalifikacija istog standarda, imaju prostor i opremu iste kvalitete i nude mogućnost pohađanja istih ili približno istih programa;

b) osnivanje ili održavanje posebnih odgojnoobrazovnih sustava ili ustanova zbog vjerskih ili jezičnih razloga, u kojima se odgoj i obrazovanje provodi u skladu sa željama učenikovih roditelja ili zakonskih skrbnika, ako se uključivanje u te sustave ili pohađanje tih ustanova temelji na izboru i ako odgoj i obrazovanje koji se u njima provodi odgovara onim standardima koje donose ili odobravaju nadležne vlasti, osobito za odgoj i obrazovanje istog stupnja;

c) osnivanje ili održavanje privatnih odgojnoobrazovnih ustanova, ako cilj tih ustanova nije isključenje bilo koje grupe nego osiguranje dodatnih odgojnoobrazovnih mogućnosti pored onih koje osnivaju javne vlasti, ako se te ustanove vode u skladu s tim ciljem i ako odgoj i obrazovanje koje se u njima provodi odgovara onim standardima koje donose ili odobravaju nadležne vlasti, osobito za odgoj i obrazovanje istog stupnja.

Članak 3.

U cilju otklanjanja i sprječavanja svakog oblika diskriminacije u smislu ove Konvencije, države stranke se obvezuju da će:

a) ukinuti svaku zakonsku odredbu i upravni naputak te prekinuti svaki upravni postupak koji uključuje diskriminaciju u odgoju i obrazovanju;

b) osigurati, pa i zakonima ako je potrebno, da prilikom upisa učenika u odgojnoobrazovne ustanove nema diskriminacije;

c) zabraniti svako pravljenje razlika u postupku javnih vlasti prema građanima, osim onih koje se temelje na sposobnostima ili potrebama, po pitanju školarina i školskih stipendija ili drugih oblika potpore učenicima, uključujući potrebne dozvole i olakšice za studiranje u stranim zemljama;

d) spriječiti da se kod bilo kojeg oblika državne potpore školama na bilo koji način ograničava ili daje prednost isključivo temeljem pripadnosti učenikâ određenoj grupi;

e) omogućiti stranim državljanima koji žive u njihovu području jednak pristup odgoju i obrazovanju kao i svojim građanima.

Članak 4.

Države stranke ove Konvencije se također obvezuju da će, prema svojim mogućnostima i potrebama, odrediti, razraditi i provesti politiku koja teži promicanju jednakih mogućnosti i postupaka u odgoju i obrazovanju te napose:

a) osigurati da osnovno obrazovanje bude slobodno i obvezno; osigurati da srednje obrazovanje u njegovim različitim oblicima bude općeraspoloživo i dostupno svima;

osigurati da visoko obrazovanje bude jednako dostupno svima prema sposobnostima; osigurati da svi udovolje obvezi pohađanja škole kako propisuje zakon;

b) jamčiti istost odgojnoobrazovnih standarda i uvjeta koji određuju kvalitetu odgoja i obrazovanja u svim javnim odgojnoobrazovnim ustanovama istog stupnja;

c) primjenom odgovarajućih metoda, poticati i unaprjeđivati obrazovanje osoba bez osnovne škole ili s nezavršenom osnovnom školom i omogućiti im nastavak školovanja u skladu s pojedinačnim sposobnostima;

d) osigurati izobrazbu i usavršavanje učitelja bez ikakve diskriminacije.

Članak 5.

1. Države stranke su suglasne:

a) da odgoj i obrazovanje treba biti usmjeren punom razvoju ljudske osobe i jačanju poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda. Ono mora promicati razumijevanje, snošljivost i prijateljstvo među svim narodima, rasnim ili vjerskim grupama te podupirati djelatnost Ujedinjenih naroda na održanju mira;

b) da je bitno poštivati slobodu roditelja i, gdje postoji takav slučaj, zakonskih skrbnika ponajprije da mimo ustanova koje su osnovale državne vlasti, za svoju djecu izaberu druge ustanove koje udovoljavaju onim minimalnim odgojnoobrazovnim standardima koje propisuju ili odobravaju nadležne vlasti i, drugo, da djeci osiguraju vjerski i moralni odgoj u skladu sa svojim osobnim uvjerenjima na način koji je u skladu sa zakonima države te da ni jedna osoba ili grupa ne može biti prisiljena na vjerski odgoj koji nije u skladu s njenim uvjerenjem;

c) da je bitno priznati pravo pripadnika nacionalnih manjina na ostvarivanje posebnih odgojnoobrazovnih djelatnosti, uključujući održavanje škola i, ovisno o prosvjetnoj politici svake pojedine zemlje, na služenje svojim jezikom ili vođenje nastave na tom jeziku, uz uvjet:

i) da se to pravo ne ostvaruje na način kojim se sprječava pripadnike tih manjina da razumiju kulturu i jezik zajednice kao cjeline te da sudjeluju u njenim aktivnostima, ili kojim se ugrožava nacionalni suverenitet;

ii) da odgojnoobrazovni standard nije ispod općeg standarda koji propisuju ili odobravaju nadležne vlasti, i

iii) da je pohađanje takvih škola stvar izbora.

2. Države stranke ove Konvencije se obvezuju da će poduzeti sve potrebne mjere kako bi se ostvarila primjena načela utvrđenih u točki l. ovoga članka.

Članak 6.

U primjeni ove Konvencije, njene države stranke se obvezuju da će najveću pozornost posvetiti svakoj preporuci koju usvoji Opća konferencija Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu, kojom se određuju mjere za sprječavanje različitih oblika diskriminacije u odgoju i obrazovanju i kojoj je svrha osiguranje jednakih mogućnosti i postupaka u odgoju i obrazovanju.

Članak 7.

Države stranke će u svojim povremenim izvješćima koja podnose Općoj konferenciji Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu, u razmacima i na način koji odredi Konferencija, davati informacije o zakonodavnim i upravnim mjerama i drugim djelatnostima koje poduzimaju u primjeni ove Konvencije, uključujući one koje poduzimaju radi određivanja i razrade nacionalne politike prema članku 4., kao i o rezultatima i poteškoćama na koje nailaze u primjeni te politike.

Članak 8.

Svaki spor koji nastane između bilo koje dvije ili više država stranaka ove Konvencije u svezi s tumačenjem ili primjenom ove Konvencije, a koji se ne uspije riješiti pregovorima, uputit će se na zahtjev stranaka Međunarodnom sudu pravde, ako drugi načini rješenja spora podbace.

Članak 9.

Rezerve na ovu Konvenciju nisu dopuštene.

Članak 10.

Ova Konvencija nema snagu uskraćivanja prava koje pojedinci ili grupe uživaju temeljem ugovora sklopljenih između dvije ili više država, ako ta prava nisu u suprotnosti sa slovom ili duhom ove Konvencije.

Članak 11.

Ova Konvencija je pisana na engleskom, francuskom, ruskom i španjolskom jeziku, pri čemu su ta četiri teksta jednako vjerodostojna.

Članak 12.

1. Ova Konvencija podliježe ratifikaciji ili prihvaćanju od strane zemalja članica Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu, u skladu s njihovim ustavnim postupcima.

2. Isprave o ratifikaciji ili prihvaćanju polažu se kod glavnog tajnika Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu.

Članak 13.

1. Ova Konvencija je otvorena za pristup svim državama članicama Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu koje u tu svrhu pozove Izvršni odbor Organizacije.

2. Pristup postaje važeći polaganjem isprave o pristupu kod glavnog tajnika Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu.

Članak 14.

Ova Konvencija stupa na snagu tri mjeseca nakon datuma polaganja treće po redu isprave o ratifikaciji, prihvaćanju ili pristupu, ali samo za one države koje su na sam taj dan ili ranije položile svoje isprave. Za svaku drugu zemlju, ona stupa na snagu tri mjeseca nakon polaganja njene isprave o ratifikaciji, prihvaćanju ili pristupu.

Članak 15.

Države stranke ove Konvencije priznaju da se Konvencija neće primjenjivati samo u njihovim matičnim područjima nego i u svim nesamoupravnim područjima koja se nalaze pod njihovim starateljstvom, kolonijalnom upravom i svim drugim područjima za koja su one odgovorne u međunarodnim odnosima. One se obvezuju da će se po potrebi savjetovati s vladama ili nadležnim vlastima tih područja o ratifikaciji, prihvaćanju ili pristupu Konvenciji, kako bi osigurale primjenu Konvencije u tim područjima i da će obavijestiti glavnog tajnika Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu o područjima u kojima se ona primjenjuje, s tim da će obavijest stupiti na snagu tri mjeseca nakon datuma njena prispijeća.

Članak 16.

1. Svaka država stranka ove Konvencije može otkazati ovu Konvenciju u svoje ime ili u ime bilo kojeg područja za koje je ona odgovorna u međunarodnim odnosima.

2. Otkaz se priopćava pisanim dokumentom i polaže kod glavnog tajnika Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu.

3. Otkaz stupa na snagu dvanaest mjeseci nakon prispijeća isprave o otkazu.

Članak 17.

Glavni tajnik Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu obaviještava države članice Organizacije, države koje nisu članice Organizacije prema članku 13., kao i Ujedinjene narode, o polaganju svih isprava o ratifikaciji, prihvaćanju ili pristupu prema članku 12. i 13. te o priopćenjima i otkazima prema članku 15. i 16.

Članak 18.

1. Opća konferencija Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu može donositi izmjene ili dopune na tekst ove Konvencije. Te izmjene ili dopune, međutim, obvezuju samo one države koje su stranke izmijenjene ili dopunjene konvencije.

2. Ako Opća konferencija usvoji novu konvenciju na način da u potpunosti ili djelomično izmijeni ili dopuni ovu Konvenciju i ako se, u tom slučaju, novom konvencijom ne utvrdi drugačije, ova Konvencija prestaje biti otvorena za ratifikaciju, prihvaćanje ili pristup od datuma stupanja na snagu nove izmijenjene ili dopunjene konvencije.

Članak 19.

U skladu s člankom 102. Povelje Ujedinjenih naroda, ova Konvencija će biti registrirana u tajništvu Ujedinjenih naroda na zahtjev glavnog tajnika Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu.

Objavljena u Parizu, petnaestoga dana mjeseca prosinca 1960. godine u dvije jednako vjerodostojne kopije s potpisima predsjedavajućeg jedanaestoga zasjedanja Opće konferencije i glavnog tajnika Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu, ova će Konvencija biti pohranjena u arhivu Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu, dok će potvrđeni izvorni prijepisi biti dostavljeni svim državama iz članka 12. i 13., kao i Ujedinjenim narodima.

Naprijed izneseno predstavlja izvorni tekst Konvencije koju je Opća konferencija Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu usvojila na svom jedanaestome zasjedanju održanom u Parizu, zatvaranje kojega je objavljeno petnaestog dana mjeseca prosinca 1960. godine.

U toj vjeri, stavljamo svoje potpise petnaestoga dana mjeseca prosinca 1960. godine.

Predsjedavajući Opće konferencije Glavni tajnik

Prevela: Vedrana Spajić-Vrkaš

KONVENCIJA O TEHNIČKOM I STRUKOVNOM OBRAZOVANJU

usvojena na 25. zasjedanju Opće konferencije UNESCO-a, 10. studenoga 1989. godine
stupila na snagu 29. kolovoza 1991. godine

Preambula

Opća konferencija Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu, koja se sastala u Parizu od 17. listopada do 16. studenoga 1989. godine na svom dvadeset i petom zasjedanju,

podsjećajući da je promicanje i razvoj odgoja i obrazovanja ustavna obveza Organizacije,

podsjećajući također na načela utvrđena u članku 23. i 26. Opće deklaracije o ljudskim pravima koja se odnose na pravo na rad i odgoj i obrazovanje, načela sadržana u Konvenciji protiv diskriminacije u odgoju i obrazovanju usvojenoj u Parizu, 14. prosinca 1960., na Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, usvojenim u New Yorku, 16. prosinca 1966., kao i na Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, usvojenu na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda 18. prosinca 1979.,

priznajući da unaprjeđenje tehničkog i strukovnog obrazovanja treba pridonijeti očuvanju mira i prijateljskog razumijevanja među državama,

primivši na znanje odredbe Revidirane preporuke o tehničkom i strukovnom obrazovanju te Preporuku o odgoju i obrazovanju za međunarodno razumijevanje, suradnju i mir te poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda, obje usvojene na osamnaestome zasjedanju Opće konferencije,

primivši također na znanje odredbe Preporuke o unaprjeđenju obrazovanja odraslih, usvojene na Općoj konferenciji 1976. i Preporuke o statusu učitelja usvojene na Posebnoj Međudržavnoj konferenciji 1966.,

uzimajući u obzir odgovarajuće preporuke Međunarodne konferencije o odgoju i obrazovanju,

imajući na umu odredbe Konvencije (br. 142.) i Preporuke (br. 150.) o strukovnom usmjeravanju i strukovnoj izobrazbi u razvoju ljudskih resursa usvojenih na šezdesetome zasjedanju Međunarodne konferencije rada 1975.,

primajući na znanje i tijesnu suradnju UNESCO-a s Međunarodnom organizacijom rada u izradi svojih instrumenata u cilju ostvarivanja ujednačenih ciljeva i nastavka plodne suradnje,

razmatrajući potrebu za ulaganjem posebnog napora radi promicanja tehničkog i strukovnog obrazovanja žena i djevojaka,

obraćajući osobitu pozornost različitosti odgojnoobrazovnih sustava te socioekonomskih i kulturnih uvjeta, osobito u zemljama u razvoju koje traže posebnu pozornost i potporu,

smatrajući da, usprkos te različitosti, mnoge zemlje imaju iste opće ciljeve i iste probleme koji ukazuju na potrebu izrade zajedničkih smjernica za tehničko i strukovno obrazovanje,

priznajući da je stupanj tehnološkog, društvenog i gospodarskog razvoja znatno povećao potrebu za širenjem i poboljšanjem tehničkog i strukovnog obrazovanja mladeži i odraslih,

priznajući da tehničko i strukovno obrazovanje odgovara globalnom cilju razvoja i pojedinaca i društava,

uvjerena u potrebu razmjene informacija i iskustava u razvoju tehničkog i strukovnog obrazovanja te u poželjnost međunarodne suradnje u tom području,

uvjerena u važnost međunarodnih pravnih instrumenata za jačanje međunarodne suradnje u razvoju tehničkog i strukovnog obrazovanja,

usvaja ovu Konvenciju ovoga desetoga dana mjeseca studenoga 1989. godine.

Članak 1.

Države potpisnice suglasne su:

a) da se u smislu ove Konvencije pod tehničkim i strukovnim obrazovanjem podrazumijevaju svi oblici i razine odgojnoobrazovnog procesa, koji osim općeg znanja uključuju proučavanje tehnologije i drugih bliskih znanosti te stjecanje praktičnih vještina, *know how* i stavova, kao i poznavanje Konvencije o tehničkom i strukovnom obrazovanju u svezi sa zanimanjima u različitim područjima gospodarskog i društvenog života;

b) da se ova Konvencija odnosi na sve oblike i razine tehničkog i strukovnog obrazovanja koje se provodi u odgojnoobrazovnim ustanovama ili putem programa suradnje koji zajednički izvode, s jedne strane, odgojnoobrazovne ustanove i, s druge strane, industrijski, poljoprivredni, trgovinski i drugi subjekti iz svijeta rada;

c) da će se ova Konvencija primjenjivati u skladu s ustavnim i pravnim odredbama svake države potpisnice.

Članak 2.

1. Države potpisnice suglasne su izraditi politike, odrediti strategije i, u skladu sa svojim potrebama i resursima, u sklopu svojih odgojnoobrazovnih sustava provesti programe i kurikulume tehničkog i strukovnog obrazovanja prilagođene mladeži i odraslima, kako bi oni stekli znanja i vještine bitne za gospodarski i društveni razvoj, kao i za osobno i kulturno ispunjenje pojedinca u društvu.

2. Opći okvir za razvoj tehničkog i strukovnog obrazovanja u svakoj državi potpisnici potvrdit će se odgovarajućim pravnim ili drugim mjerama kojima će se odrediti:

a) zadaci koji se trebaju ostvariti u tehničkom i strukovnom području, uzimajući u obzir potrebe gospodarskog, društvenog i kulturnog razvoja te potrebe pojedinca;

b) odnos između tehničkog i strukovnog obrazovanja, s jedne, te drugih oblika odgoja i obrazovanja, s druge strane, posvećujući osobitu pozornost vertikalnoj i horizontalnoj razradi programâ;

c) organizacija uprave tehničkim i strukovnim obrazovanjem kako to određuju nadležne vlasti;

d) uloge javnih vlasti nadležnih za gospodarsko, društveno i razvojno planiranje u različitim područjima gospodarstva i, gdje je to primjereno, uloge profesionalnih udruga, zaposlenika, poslodavaca i drugih zainteresiranih čimbenika.

3. Države potpisnice će jamčiti da niti jedna osoba koja ima uvjete za upis u tehničko i strukovno obrazovanje neće biti diskriminirana zbog rase, boje kože, spola, rođenja, jezika, vjere, nacionalnog i društvenog podrijetla, političkih i drugih stavova, ekonomskog statusa ili neke druge okolnosti.

Države potpisnice poradit će na ostvarenju prava na jednak pristup tehničkom i strukovnom obrazovanju i na jednake mogućnosti za učenje tijekom cijelog odgojnoobrazovnog procesa.

4. Države potpisnice će posvetiti pozornost osobama s posebnim potrebama i ostalim neprivilegiranim grupama te će poduzeti odgovarajuće mjere kako bi te grupe mogle imati koristi od tehničkog i strukovnog obrazovanja.

Članak 3.

1. Države potpisnice suglasne su osigurati i unaprijediti programe tehničkog i strukovnog obrazovanja koji će u obzir uzeti:

a) odgojnoobrazovne, kulturne i društvene posebnosti određenog stanovništva i njihove strukovne aspiracije;

b) tehničke i stručne vještine, znanja i razine stručne spreme potrebne u različitim područjima gospodarstva i u kontekstu očekivanih tehnoloških i strukturnih promjena;

c) mogućnosti zapošljavanja i izglede za razvoj na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini;

d) zaštitu okoliša i zajedničke baštine čovječanstva;

e) zdravlje, sigurnost i dobrobit u radu.

2. Tehničko i strukovno obrazovanje treba planirati kao dio otvorenih i fleksibilnih struktura u kontekstu cjeloživotnog obrazovanja te osigurati:

a) uvođenje u tehnologiju i svijet rada u sklopu općeg obrazovanja svim mladim ljudima;

b) općeobrazovno i strukovno vođenje i informiranje te savjetovanje temeljem sposobnosti;

c) unaprjeđenje obrazovanja koje vodi usvajanju i širenju znanja i *know how* vještina potrebnih na pojedinim kvalificiranim poslovima;

d) temelje za obrazovanje i izobrazbu koji bi mogli biti bitni za radnu mobilnost, poboljšanje stručne spreme, obnavljanje znanja, vještina i razumijevanja;

e) komplementarno opće obrazovanje za one koji stječu temelje tehničke i strukovne izobrazbe uz rad ili neke druge izobrazbe u klopu ili izvan tehničkih i strukovnih obrazovnih ustanova;

f) tečajeve za kontinuirano obrazovanje i izobrazbu odraslih, osobito radi njihova strukovnog preusmjeravanja, kao i radi dodatne i dopunske izobrazbe onih čije je znanje zastarjelo zbog tehnološkog napretka, promjena u strukturi zapošljavanja ili pak u društvenim i gospodarskim odnosima, kao i za one koji se nalaze u posebnim okolnostima.

3. Programi tehničkog i strukovnog obrazovanja trebaju zadovoljiti tehničke zahtjeve zainteresiranih područja zapošljavanja, ali i osigurati opće obrazovanje prijeko potrebno za osobni i kulturni razvoj pojedinca te, *inter alia*, uključivati društvene, gospodarske i ekološke pojmove potrebne u određenom zanimanju.

4. Države potpisnice se obvezuju da će osigurati potporu i savjet izvanobrazovnim ustanovama koje sudjeluju u provođenju zajedničkih programa u tehničkom i strukovnom obrazovanju.

5. Tražene sposobnosti i vještine za svako zanimanje moraju biti određene što preciznije, a kurikulumi se moraju stalno obnavljati kako bi uključivali nova znanja i tehničke procese.

6. Prilikom ocjenjivanja sposobnosti za obavljanje radnih zadataka i određivanja nagrada u tehničkom i strukovnom obrazovanju, treba voditi računa o teorijskim i praktičnim aspektima određenog tehničkog područja, kako kod osoba koje su prošle izobrazbu tako i kod onih koje su stručno iskustvo stekle radom.

Članak 4 .

Države potpisnice suglasne su u određenim vremenskim razmacima provjeravati strukturu tehničkog i strukovnog obrazovanja, nastavne planove i programe te nastavne metode i materijale, kao i oblike suradnje između školskog sustava i svijeta rada, kako bi se to obrazovanje stalno prilagođivalo znanstvenom, tehnološkom i kulturnom napretku te novim potrebama tržišta rada u različitim područjima gospodarstva i kako bi se u obzir uzeli rezultati istraživanja i inovacije u odgoju i obrazovanju u cilju korištenja najdjelotvornijih nastavnih metoda.

Članak 5.

1. Države potpisnice suglasne su da sve osobe koje rade u nastavi u području tehničkog i strukovnog obrazovanja, bilo da su zaposlene s punim ili skraćenim radnim vremenom, moraju posjedovati odgovarajuće teorijsko i praktično znanje u svojoj struci kao i odgovarajuće sposobnosti poučavanja primjerene vrsti i razini povjerene im nastave.

2. Osobama koje rade u nastavi u tehničkim i strukovnim školama treba omogućiti obnavljanje njihove tehničke spreme, znanja i vještina posebnim tečajevima, periodičnim praktičnim usavršavanjem u tvrtkama ili kojim drugim organiziranim oblikom aktivnosti koji je u svezi sa svijetom rada; osim toga, treba im osigurati informacije i izobrazbu u odgojnoobrazovnim inovacijama koje se odnose na njihovo područje te im omogućiti da sudjeluju u odgovarajućim istraživanjima i razvoju.

3. Učiteljima i drugim stručnjacima u tehničkom i strukovnom obrazovanju treba ponuditi jednake mogućnosti zapošljavanja, bez diskriminacije, pri čemu uvjeti zapošljavanja moraju biti takvi da privuku, uključe i zadrže osoblje koje je stručno osposobljeno za svoj posao.

Članak 6.

U cilju promicanja međunarodne suradnje, države potpisnice suglasne su:

a) poticati prikupljanje i širenje informacija o inovacijama, idejama i iskustvima u tehničkom i strukovnom obrazovanju te aktivno sudjelovati u međunarodnoj razmjeni programa strukovne izobrazbe, učiteljske pripreme, metodičkih standarda i udžbenika;

b) u tehničkom i strukovnom obrazovanju poticati korištenje međunarodnih tehničkih standarda koji se primjenjuju u industriji, trgovini i drugim područjima gospodarstva;

c) promicati mjere za priznanje istosti stručne spreme u tehničkom i strukovnom obrazovanju;

d) poticati međunarodnu razmjenu učitelja, osoba koje rade u upravi i drugih stručnjaka u području tehničkog i strukovnog obrazovanja;

e) omogućiti učenicima iz drugih zemalja, osobito zemalja u razvoju, tehničko i strukovno obrazovanje u svojim ustanovama u cilju olakšanja učenja, usvajanja, prilagođivanja, prenošenja i primjene tehnologija;

f) promicati suradnju u tehničkom i strukovnom obrazovanju između svih zemalja, a osobito između industrijaliziranih zemalja i zemalja u razvoju, s ciljem poticanja tehnološkog razvoja zemalja u razvoju;

g) pokrenuti resurse za unaprjeđenje međunarodne suradnje u području tehničkog i strukovnog obrazovanja.

Članak 7.

Zemlje potpisnice će u svojim izvješćima koje će u određenim vremenskim razmacima podnositi Općoj konferenciji Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu u vrijeme i u onom obliku koje ona odredi, dostavljati podatke o zakonodavnim odredbama, propisima i drugim mjerama koje su poduzele u cilju primjene ove Konvencije.

Članak 8.

Sljedeće odredbe odnose se na one države stranke ove Konvencije koje nisu uređene prema jedinstvenom ustavu:

a) glede odredaba ove Konvencije, primjena kojih spada u nadležnost federalnog ili središnjeg sudstva, federalna ili središnja vlada ima iste obveze kao i države potpisnice s centraliziranim sustavom;

b) glede odredaba ove Konvencije, primjena kojih spada u nadležnost federalnih država i njihovih konstitutivnih zemalja, pokrajina, autonomnih jedinica ili kantona koji prema općem ili temeljnom ustavu federacije nisu obvezni primijeniti njene zakonodavne odredbe, središnja vlada obavještava vlade tih država, zemalja, pokrajina, autonomnih jedinica ili kantona o odredbama Konvencije i daje preporuku da se one prihvate.

Članak 9.

Države članice UNESCO-a kao i države koje nisu njegove članice, a koje je Izvršni odbor UNESCO-a pozvao da pristupe Konvenciji, postaju stranke ove Konvencije polaganjem isprave o ratifikaciji, prihvaćanju, pristupanju ili odobrenju kod glavnog tajnika UNESCO-a.

Članak 10.

Ova Konvencija stupa na snagu tri mjeseca nakon polaganja trećega po redu instrumenta iz članka 9., ali samo za one države koje su svoje instrumente položile do toga datuma. Za svaku drugu državu Konvencija stupa na snagu tri mjeseca nakon polaganja svoga instrumenta.

Članak 11.

1. Svaka država potpisnica ima pravo otkazati ovu Konvenciju formalnom pisanom izjavom koju podnosi glavnom tajniku Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu.

2. Otkaz stupa na snagu 12 mjeseci nakon primitka izjave.

Članak 12.

Glavni tajnik Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu obavještava države članice Organizacije, države nečlanice iz članka 9., kao i Ujedinjene narode o polaganju svih instrumenata iz članka 9. i otkazima prema članku 11.

Članak 13.

1. Opća konferencija Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu može donositi izmjene ili dopune na tekst ove Konvencije. Te izmjene ili dopune, međutim, obvezuju samo one države koje su stranke izmijenjene ili dopunjene konvencije.

2. Ako Opća konferencija usvoji novu konvenciju na način da u potpunosti ili djelomično izmijeni ili dopuni ovu Konvenciju i ako se, u tom slučaju, novom konvencijom ne utvrdi drugačije, ova Konvencija prestaje biti otvorena za nove države stranke od datuma stupanja na snagu nove izmijenjene ili dopunjene konvencije.

Članak 14.

Ova Konvencija sačinjena je na arapskom, kineskom, engleskom, francuskom, ruskom i španjolskom jeziku, pri čemu je svaki tekst jednako vjerodostojan.

Članak 15.

U skladu s člankom 102. Povelje Ujedinjenih naroda, ova Konvencija će biti registrirana u tajništvu Ujedinjenih naroda na zahtjev glavnog tajnika Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu.

Sastavljena u Parizu, ovoga šesnaestog dana mjeseca studenoga 1989. godine u dvije istovjetne kopije s potpisima predsjedavajućeg 25. zasjedanja Opće konferencije i glavnog tajnika Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu, ova Konvencija bit će pohranjena u arhivu Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu, a ovjereni prijepisi će biti dostavljene svim državama iz članka 9., kao i Ujedinjenim narodima.

Prevela: Vedrana Spajić-Vrkaš

DEKLARACIJA O TEMELJNIM NAČELIMA DOPRINOSA SREDSTAVA JAVNOG PRIOPĆAVANJA UČVRŠĆENJU MIRA I MEĐUNARODNOG RAZUMIJEVANJA, PROMICANJU LJUDSKIH PRAVA I SUZBIJANJU RASIZMA, APARTHEIDA I POTICANJA RATA

usvojena na 20. zasjedanju Opće konferencije UNESCO-a, 22. studenoga 1978. godine

Preambula

Opća konferencija,

podsjećajući da je, u skladu s njegovim statutom, svrha UNESCO-a "pridonos miru i sigurnosti promicanjem suradnje među narodima putem odgoja, obrazovanja, znanosti i kulture kako bi se unaprijedilo opće poštivanje pravde, vladavine prava, ljudskih prava i temeljnih sloboda" (čl. 1., st. 1.), te da će u tom cilju UNESCO težiti "promicanju slobodnog protoka ideja pismom i slikom" (čl. 2., st. 2.),

ponovno podsjećajući da su se države članice pod Statutom UNESCO-a, "vjerujući u stvarnu i jednaku mogućnost odgoja i obrazovanja za sve, u neograničeno traženje objektivne istine i u slobodnu razmjenu ideja i znanja, suglasile i odlučile razvijati i pojačati sredstva komunikacije među svojim narodima i staviti ih u službu uzajamnog razumijevanja te istinitijih i potpunijih spoznaja o njihovim životima" (šesti paragraf Preambule),

podsjećajući na ciljeve i načela Ujedinjenih naroda određenih u njihovoj Povelji,

podsjećajući na Opću deklaraciju o ljudskim pravima, usvojenu na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda 1948. godine, i osobito na članak 19. kojim se utvrđuje da "svatko ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja. To pravo obuhvaća slobodu zadržavanja mišljenja bez vanjskih pritisaka te slobodu traženja, primanja i širenja informacija i ideja putem bilo kojeg sredstva javnog priopćavanja i bez obzira na granice.", kao i na Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, usvojen na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda 1966. godine, u kojemu se u članku 19. proglašavaju ista načela, dok se u članku 20. osuđuje poticanje rata, zagovaranje nacionalne, rasne ili vjerske mržnje te svaki oblik diskriminacije, neprijateljstva ili nasilja,

podsjećajući na članak 4. Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, usvojene na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda 1965. godine, kao i na Međunarodnu konvenciju o suzbijanju i kažnjavanju zločina apartheida, usvojenu na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda 1973. godine, kojima se države stranke tih konvencija obvezuju da će usvojiti neodgodive i pozitivne mjere za ukidanje svakog poticanja rasne diskriminacije ili djelovanja u tom pravcu, te pristaju spriječiti svako poticanje na zločin apartheida i slične politike segregacije ili njihove pojavne oblike,

podsjećajući na Deklaraciju o promicanju među mladima ideala mira, uzajamnog poštivanja i razumijevanja među ljudima, usvojenu na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda 1965. godine,

podsjećajući na deklaracije i rezolucije koje su usvojila različita tijela Ujedinjenih naroda glede uspostavljanja novog međunarodnog gospodarskog poretka i uloge koja se u svezi s tim postavlja pred UNESCO,

podsjećajući na Deklaraciju o načelima međunarodne kulturne suradnje koju je Opća konferencija UNESCO-a usvojila 1966. godine,

podsjećajući na rezoluciju 59 (1) Opće skupštine Ujedinjenih naroda usvojenu 1946. godine u kojoj se proglašava:

> *Sloboda informiranja temeljno je ljudsko pravo i mjerilo svih sloboda kojima su posvećeni Ujedinjeni narodi; (...)*
>
> *Sloboda informiranja zahtijeva, kao nezamjenjiv dio, volju i sposobnost korištenja svojih prava bez zlouporabe. Ona kao najvažniju disciplinu pretpostavlja moralnu obvezu traženja činjenica bez predrasude i širenja znanja bez zle namjere; (...)*

podsjećajući na rezoluciju 110 (II) Opće skupštine Ujedinjenih naroda usvojenu 1947. godine, u kojoj se osuđuje svaki oblik propagande kojim se izravno ili neizravno izaziva ili potiče na rat, narušavanje mira ili agresivno djelovanje,

podsjećajući na rezoluciju 127 (II), također usvojenu na Općoj skupštini 1947. godine, u kojoj se države članice pozivaju da u granicama svojih ustavnih postupaka suzbiju širenja lažnih ili iskrivljenih izvješća koja mogu štetiti prijateljskim odnosima među državama, kao i na druge rezolucije Opće skupštine u svezi sa sredstvima javnog priopćavanja i njihovom pridonosu jačanju mira, povjerenja i prijateljskih odnosa među državama,

podsjećajući na rezoluciju 9.12 usvojenu na Općoj konferenciji UNESCO-a 1968. godine, u kojoj se još jednom potvrđuje spremnost UNESCO-a da pomogne u iskorjenjivanju kolonijalizma i rasizma, te na rezoluciju 12.1 usvojenu na Općoj konferenciji 1976. godine, kojom se proglašava da su svi oblici i manifestacije kolonijalizma, neokolonijalizma i rasizma nespojivi s temeljnim ciljevima UNESCO-a,

podsjećajući na rezoluciju 4.301 usvojenu 1970. godine na Općoj konferenciji UNESCO-a o pridonosu sredstava javnog priopćavanja promicanju međunarodnog razumijevanja i suradnje u interesu mira i ljudskog blagostanja, kao i suzbijanju propagande kojom se potiče rat, rasizam, apartheid i mržnja među narodima, te *svjesna* veličine pridonosa što ga sredstva javnog priopćavanja mogu dati ostvarenju tih ciljeva,

podsjećajući na Deklaraciju o rasi i rasnim predrasudama usvojenu na dvadesetome zasjedanju Opće konferencije UNESCO-a,

svjesna složenosti problema izvješćivanja u suvremenom društvu, različitosti rješenja, što potvrđuje i pozornost kojom se ti problemi razmatraju u UNESCO-u, te opravdane želje svih zainteresiranih stranaka da se njihove težnje, stajališta i kulturni identitet primjereno uzmu u obzir,

svjesna težnji zemalja u razvoju za uspostavljanjem novog, pravednijeg i djelotvornijeg informacijskog i komunikacijskog svjetskog poretka,

proglašava na današnji dan, dvadeset i osmoga studenoga 1978. godine, ovu Deklaraciju o temeljnim načelima doprinosa sredstava javnog priopćavanja učvršćenju mira i međunarodnog razumijevanja, promicanju ljudskih prava i suzbijanju rasizma, apartheida i poticanja rata.

Članak 1.

Jačanje mira i međunarodnog razumijevanja, promicanje ljudskih prava te suzbijanje rasizma, apartheida i poticanja rata traži slobodan protok te šire i usklađenije pružanje informacija. U postizanju toga cilja sredstva javnog priopćavanja imaju vodeću ulogu. Njihov pridonos je to veći što su raznolikiji pogledi na temu o kojoj se piše.

Članak 2.

l. Ostvarivanje prava na slobodu mišljenja, izražavanja i informiranja, što je priznato kao nerazdvojan dio čovjekovih prava i temeljnih sloboda, bitan je čimbenik jačanja mira i međunarodnog razumijevanja.

2. Pristup javnosti informacijama mora se jamčiti raznovrsnošću dostupnih izvora i sredstava informacija, kako bi svatko mogao provjeriti točnost činjenica i objektivno procijeniti događaje. U skladu s tim, novinari moraju imati slobodu u izvješćivanju i punom pristupu informacijama. Također je važno da sredstva javnog priopćavanja budu osjetljiva na probleme naroda i pojedinaca te da tako promiču sudjelovanje javnosti u oblikovanju informacija.

3. U svrhu jačanja mira i međunarodnog razumijevanja, promicanja ljudskih prava i suzbijanja rasizma, apartheida i poticanja rata, sredstva javnog priopćavanja širom svijeta pridonose ostvarenju ljudskih prava samom svojom ulogom, osobito omogućavanjem izražavanja potlačenim narodima koji se bore protiv kolonijalizma, neokolonijalizma, strane okupacije te svakog oblika rasne diskriminacije i tlačenja, glas kojih se ne može čuti na njihovom području.

4. Kako bi sredstva javnog priopćavanja bila u mogućnosti svojim djelovanjem promicati načela ove Deklaracije, prijeko je potrebno novinarima i drugim djelatnicima tih sredstava u državi i inozemstvu jamčiti najbolje uvjete za obavljanje njihove djelatnosti.

Članak 3.

1. Sredstva javnog priopćavanja moraju imati važnu ulogu u jačanju mira i međunarodnog razumijevanja te u suzbijanju rasizma, apartheida i poticanja rata.

2. Glede suzbijanja agresivnog rata, rasizma, apartheida i drugih povreda ljudskih prava, što su, *inter alia*, potaknuti neznanjem i predrasudama, sredstva javnog priopćavanja širenjem informacija o ciljevima, željama, kulturama i potrebama svih ljudi, pridonose otklanjanju neznanja i nerazumijevanja među narodima, razvoju osjetljivosti građana pojedine države na potrebe i želje drugih, osiguranju poštivanja prava i dostojanstva svih naroda, grupa i pojedinaca bez razlika glede rase, spola, jezika, vjere ili nacionalnosti te skretanju pozornosti na velika zla koja pogađaju čovječanstvo, kao što su siromaštvo, neuhranjenost i bolesti, promičući time određivanje državnih politika kojima se najdjelotvornije smanjuje međunarodna napetost i osigurava pravedno rješenje međunarodnih sporova.

Članak 4.

Sredstva javnog priopćavanja moraju imati ključnu ulogu u odgoju i obrazovanju mladeži u duhu mira, pravde, slobode te uzajamnog poštivanja i razumijevanja, u cilju promicanja ljudskih prava, jednakosti svih ljudi i svih naroda te gospodarskog i društvenog napretka. Ona također moraju imati važnu ulogu u upoznavanju javnosti s pogledima i aspiracijama mlade generacije.

Članak 5.

U interesu poštivanja prava na slobodu mišljenja, izražavanja i informiranja te iznošenja svih gledišta, važno je iznijeti mišljenja onih koji drže da su o njima objavljene ili širene informacije naškodile njihovim naporima u jačanju mira i međunarodnog razumijevanja, promicanju ljudskih prava ili suzbijanju rasizma, apartheida i poticanja rata.

Članak 6.

U cilju osiguranja nove ravnoteže i većeg uzajamnog protoka informacija koji će omogućiti uspostavu pravednog i trajnog mira te gospodarsku i političku neovisnost zemljama u razvoju, prijeko je potrebno riješiti problem nejednakog protoka informacija prema i iz država u razvoju, kao i među njima. U svezi s tim, bitno je da njihova sredstva javnog priopćavanja raspolažu uvjetima i sredstvima koja im omogućuju jačanje i širenje uzajamne suradnje, kao i suradnje sa sredstvima javnog priopćavanja razvijenih država.

Članak 7.

Nadaleko šireći sve informacije o općeprihvaćenim ciljevima i načelima koja čine polazište rezolucija usvojenih od strane različitih tijela Ujedinjenih naroda, sredstva javnog priopćavanja djelotvorno pridonose jačanju mira i međunarodnog razumijevanja, poštivanju ljudskih prava i uspostavljanju pravednijeg i ravnopravnijeg međunarodnog gospodarskog poretka.

Članak 8.

Strukovne organizacije i osobe koje su uključene u izobrazbu novinara i drugih djelatnika u sredstvima javnog priopćavanja i koje im na odgovoran način pomažu ostvariti njihove uloge, moraju dati osobitu važnost načelima ove Deklaracije prilikom izrade i primjene svojih etičkih kodeksa.

Članak 9.

U duhu ove Deklaracije je da međunarodna zajednica pridonosi stvaranju uvjeta za slobodan, širi i usklađeniji protok informacija te za zaštitu novinara i drugih djelatnika u sredstvima javnog priopćavanja dok obavljaju svoje zadatke. UNESCO je po svom položaju u mogućnosti značajno pridonijeti tom cilju.

Članak 10.

1. Poštujući ustavne odredbe kojima se jamči sloboda informiranja te odgovarajuće međunarodne instrumente i sporazume, prijeko je potrebno u cijelom svijetu stvarati i održavati odnose koji organizacijama i osobama strukovno povezanim sa širenjem informacija omogućuju ostvarenje ciljeva ove Deklaracije.

2. Važno je poticati slobodan protok te veće i uravnoteženije širenje informacija.

3. U tom cilju, prijeko je potrebno poticati osiguranje uvjeta i sredstava za jačanje i širenje sredstava javnog priopćavanja u zemljama u razvoju te podupirati njihovu uzajamnu suradnju kao i suradnju sa sredstvima javnog priopćavanja razvijenih država.

4. Također je potrebno na temelju ravnopravnosti, zajedničke koristi i poštivanja različitosti kultura koje čine zajedničko naslijeđe čovječanstva, poticati i razvijati bilateralne i multilateralne

razmjene informacija između svih država, a osobito između onih koje imaju različita gospodarska i društvena uređenja.

Članak 11.

U cilju pune primjene ove Deklaracije, a uvažavajući zakonodavne i upravne odredbe i druge obveze država članica, potrebno je jamčiti odgovarajuće uvjete za rad sredstvima javnog priopćavanja u skladu s odredbama Opće deklaracije o ljudskim pravima i odgovarajućim načelima proglašenim u Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima, kojega je Opća skupština Ujedinjenih naroda usvojila 1966. godine.

Prevela: Davorka Zmijarević

DEKLARACIJA O NAČELIMA SNOŠLJIVOSTI

usvojena aklamacijom na 28. zasjedanju Opće konferencije UNESCO-a, 16. studenoga 1995. godine

Uvod

Na poticaj UNESCO-a, Opća skupština Ujedinjenih naroda je 1995. godinu proglasila Godinom Ujedinjenih naroda za snošljivost i odredila da UNESCO bude vodeća služba za tu godinu.

U skladu sa svojim ovlastima, a u cilju skretanja pozornosti javnosti širom svijeta na neodgodiv problem nesnošljivosti, Opća konferencija UNESCO-a svečano je usvojila 16. studenoga 1995., na 50. godišnjicu potpisivanja UNESCO-va Ustava, Deklaraciju o načelima snošljivosti.

Države članice Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu, koje su se sastale u Parizu, na 28. zasjedanju Opće konferencije, od 25. listopada do 16. studenoga 1995.,

Preambula

imajući na umu da u Povelji Ujedinjenih naroda stoji: "Mi, narodi Ujedinjenih naroda, odlučni sačuvati buduće generacije od strahota rata, ... povratiti vjeru u temeljna ljudska prava, u dignitet i vrijednost ljudske osobe i u tom cilju ponašati se snošljivo i živjeti zajedno u miru, jedni s drugima kao dobri susjedi",

podsjećajući da u Preambuli Ustava UNESCO-a, usvojenog 16. studenoga 1945. godine, stoji da se "mir, ako ga ne želimo izgubiti, mora temeljiti na intelektualnoj i moralnoj solidarnosti čovječanstva",

podsjećajući također da Opća deklaracija o ljudskim pravima potvrđuje da "Svi imaju pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjere" (članak 18.), "uvjerenja i izražavanja" (članak 19.) i da odgoj i obrazovanje "mora promicati razumijevanje, snošljivost i prijateljstvo među svim narodima, rasnim i vjerskim grupama" (članak 26.),

primajući na znanje važeće međunarodne instrumente, uključujući:

- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima,
- Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima,
- Međunarodnu konvenciju o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije,
- Konvenciju o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida,
- Konvenciju o pravima djeteta,
- Konvenciju o statusu izbjeglica iz 1951., njen Protokol iz 1967. i regionalne instrumente,
- Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena,
- Konvenciju protiv mučenja i drugog okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupka ili kazne,
- Deklaraciju o suzbijanju svih oblika nesnošljivosti i diskriminacije na temelju vjere ili uvjerenja,

- Deklaraciju o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama,
- Deklaraciju o mjerama za borbu protiv međunarodnog terorizma,
- Bečku deklaraciju i Program djelovanja sa Svjetske konferencije o ljudskim pravima,
- Kopenhagensku deklaraciju i Program djelovanja usvojene na Svjetskom sastanku na vrhu za društveni razvoj,
- UNESCO-vu Deklaraciju o rasi i rasnim predrasudama,
- UNESCO-vu Konvenciju i Preporuku protiv diskriminacije u odgoju i obrazovanju,

imajući na umu ciljeve Trećeg desetljeća suzbijanja rasizma i rasne diskriminacije, Svjetskog desetljeća odgoja i obrazovanja za ljudska prava i Međunarodnog desetljeća starosjedilačkih naroda svijeta,

uzimajući u obzir preporuke regionalnih konferencija održanih u sklopu Godine snošljivosti Ujedinjenih naroda, u skladu s rezolucijom 5.14 dvadeset i sedmoga zasjedanja Opće konferencije UNESCO-a, kao i zaključke i preporuke drugih konferencija i sastanaka organiziranih od strane država članica u sklopu programa Godine snošljivosti Ujedinjenih naroda,

uznemireni najnovijim porastom nesnošljivosti, nasilja, terorizma, ksenofobije, agresivnog nacionalizma, rasizma, antisemitizma, isključivanja, marginalizacije i diskriminacije usmjerenih protiv nacionalnih, etničkih, vjerskih i jezičnih manjina, izbjeglica, radnika migranata, useljenika i osjetljivih društvenih grupa, kao i postupcima nasilja i zastrašivanja počinjenih nad pojedincima koji ostvaruju svoje pravo na slobodu mišljenja i izražavanja, što sve prijeti učvršćenju mira i demokracije u nacionalnim i međunarodnim razmjerima te predstavlja smetnju razvoju,

naglašavajući odgovornost država članica u jačanju i poticanju poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda svih, bez razlike glede rase, spola, jezika, nacionalnog podrijetla, vjere ili sposobnosti, kao i suzbijanja nesnošljivosti,

usvajaju i svečano proglašavaju ovu ***Deklaraciju o načelima snošljivosti***.

odlučni poduzeti sve potrebne pozitivne mjere za promicanje snošljivosti u našim društvima, jer snošljivost nije samo hvalevrijedno načelo nego i neprijeporno polazište mira te gospodarskog i društvenog napretka svih ljudi,

izjavljujemo sljedeće:

Članak 1.

Značenje snošljivosti

1.1. Snošljivost je poštivanje, prihvaćanje i uvažavanje bogatstva različitosti kultura našeg svijeta, oblika izražavanja i načina ljudskog postojanja. Ona se osnažuje znanjem, otvorenošću, komunikacijom i slobodom mišljenja, savjesti i vjere. Snošljivost je sklad različitosti. Ona nije samo moralna već politička i pravna obveza. Snošljivost - umijeće koje mir čini mogućim - pridonosi zamjeni kulture rata kulturom mira.

1.2. Snošljivost nije ustupak, čin milosti ili opraštanja. Ona je prije svega djelotvoran stav potaknut poštivanjem općih ljudskih prava i temeljnih sloboda drugih. Ni u kojem slučaju se ne smije koristiti za opravdavanje kršenja tih temeljnih vrednota. Snošljivost mora postati oblik ponašanja kako pojedinaca, tako grupa i država.

1.3. Snošljivost je odgovornost kojom se podupiru ljudska prava, pluralizam (uključujući i kulturni pluralizam), demokracija i vladavina prava. Ona znači odbacivanje dogmatizma i apsolutizma te vodi učvršćenju standarda utvrđenih instrumentima međunarodnog ljudskog prava.

1.4. U skladu s poštivanjem ljudskih prava, snošljivo ponašanje ne znači popustljivost prema društvenoj nepravdi ili pak poništenje ili smanjenje nečije kazne. Ona znači da pojedinac ima slobodu zadržati svoj stav i da isto pravo priznaje drugima. Ona znači prihvaćanje činjenice da ljudska bića, iako prirodno različita po izgledu, uvjetima života, govoru, ponašanju i vrijednostima, imaju pravo živjeti u miru i biti ono što jesu. Ona također znači da se nečiji pogled na svijet ne smije nametati drugima.

Članak 2.

Državna razina

2.1. Snošljivost na državnoj razini zahtijeva pravedne i nepristrane zakone, osnaživanje prava te sudskih i upravnih procesa. Ona također zahtijeva da gospodarske i društvene mogućnosti budu na raspolaganju svima bez ikakve diskriminacije. Isključivanje i marginalizacija mogu dovesti do frustracije, neprijateljstva i fanatizma.

2.2. U cilju izgradnje što snošljivijeg društva, države trebaju ratificirati postojeće međunarodne konvencije o ljudskim pravima i po potrebi donositi nove zakone kako bi osigurale jednakost postupaka i uvjeta svim grupama i pojedincima u društvu.

2.3. Za postizanje međunarodne sloge bitno je da pojedinci, zajednice i nacije prihvate i poštuju multikulturalnu narav ljudske obitelji. Bez snošljivosti nema mira, a bez mira nema ni razvoja demokracije.

2.4. Nesnošljivost može poprimiti oblik marginalizacije osjetljivih grupa i njihova isključenja iz društvenog i političkog života, kao i nasilja i diskriminacije nad njima. Kao što je potvrđeno u Deklaraciji o rasi i rasnim predrasudama: “Sve osobe i grupe imaju pravo biti različite” (članak 1.2.).

Članak 3.

Društvena dimenzija

3.1. U suvremenom svijetu snošljivost je postala važnija nego ikad ranije. Riječ je o vremenu obilježenom globalizacijom gospodarstva i naglim povećanjem pokretljivosti, komunikacija, integracija i međuovisnosti, migracijama i preseljavanjima stanovništva širokih razmjera, urbanizacijom i promjenama društvenih obrazaca. Budući da je svijet različit, porast nesnošljivosti i razdora potencijalno ugrožava svaku regiju. On se ne ograničava na pojedinu zemlju već predstavlja prijetnju globalnih razmjera.

3.2. Snošljivost je prijeko potrebna u odnosima među pojedincima kao i na razini obitelji i zajednice. Promicanje snošljivosti i oblikovanje stavova otvorenosti, međusobnog uvažavanja i solidarnosti moraju naći svoje mjesto u školama i na sveučilištima te, putem neformalnog odgoja i obrazovanja, u domovima i na radnim mjestima. Sredstva javnog priopćavanja mogu odigrati konstruktivnu ulogu u promicanju slobodnog i otvorenog dijaloga i rasprave, širenju vrednota snošljivosti i rasvjetljavanju opasnosti od ravnodušnosti prema jačanju nesnošljivih grupa i ideologija.

3.3. Kao što je istaknuto u UNESCO-voj Deklaraciji o rasi i rasnim predrasudama, mjere za osiguranje jednakosti u dostojanstvu i pravima pojedinaca i grupa moraju se poduzeti gdje god se

za to ukaže potreba. U svezi s tim, osobita pozornost mora se posvetiti ranjivim grupama koje se nalaze u društveno i gospodarski nepovoljnom položaju, na način da im se osigura pravna i socijalna zaštita, osobito glede stanovanja, zapošljavanja i zdravlja, poštuje izvornost njihovih kultura i vrednota te, ponajviše odgojem i obrazovanjem, promiče njihov društveni i profesionalni razvoj, kao i integracija.

3.4. U cilju usklađivanja odgovora međunarodne zajednice na taj globalni izazov, potrebno je provesti odgovarajuća znanstvena istraživanja i pokrenuti mreže, uključujući sociološke raščlambe glavnih uzroka i djelotvornih protumjera te istraživanja i praćenja koja bi zemljama članicama pomogla u donošenju odluka i pokretanju akcija.

Članak 4.

Odgoj i obrazovanje

4.1. Odgoj i obrazovanje je najdjelotvornije sredstvo sprječavanja nesnošljivosti. Prvi korak u odgoju i obrazovanju za snošljivost je poučiti ljude njihovim zajedničkim pravima i slobodama kako bi ih oni poštivali, i promicati spremnost na zaštitu prava drugih.

4.2. Odgoj i obrazovanje za snošljivost mora biti shvaćeno kao neodgodiv imperativ; zbog toga je potrebno promicati primjenu sustavnih i racionalnih metoda poučavanja snošljivosti kojima će se razotkrivati kulturni, društveni i gospodarski, politički i vjerski izvori nesnošljivosti – glavni korijeni nasilja i izdvajanja. Odgojnoobrazovne politike i programi trebaju pridonositi razvoju razumijevanja, solidarnosti i snošljivosti među pojedincima kao i među etničkim, društvenim, kulturnim, vjerskim i jezičnim grupama i nacijama.

4.3. Odgoj i obrazovanje za snošljivost treba težiti sprječavanju utjecaja koji rađaju strahom i izdvajanjem drugih te podupirati mladež da razvije sposobnosti neovisnog prosuđivanja, kritičkog mišljenja i moralnog rasuđivanja.

4.4. Zalažemo se za davanje podrške i pokretanje programa društvenih istraživanja te odgoja i obrazovanja za snošljivost, ljudska prava i nenasilje. To znači posvetiti posebnu pozornost poboljšanju izobrazbe učitelja, kurikuluma, sadržaja udžbenika i obrade nastavnih jedinica te drugih odgojnoobrazovnih materijala, uključujući nove odgojnoobrazovne tehnologije, kako bi se pripremili brižni i odgovorni građani otvoreni prema drugim kulturama, sposobni uvažiti vrednotu slobode, poštivati ljudsko dostojanstvo i različitosti te spriječiti sukobe ili ih razriješiti nenasilnim sredstvima.

Članak 5.

Obveza djelovanja

Obvezujemo se da ćemo promicati snošljivost i nenasilje putem programa i ustanova u području odgoja, obrazovanja, znanosti, kulture i komunikacija.

Članak 6.

Međunarodni dan snošljivosti

U namjeri da se potakne javnost, istakne opasnost od nesnošljivosti i još jednom odgovori obvezivanjem i akcijom za snošljivost i odgoj i obrazovanje za snošljivost, svečano proglašavamo 16. studenoga kao Međunarodni dan snošljivosti koji će se obilježavati svake godine.

Prevela: Davorka Zmijarević

OPĆA DEKLARACIJA O LJUDSKOM GENOMU I LJUDSKIM PRAVIMA

usvojena aklamacijom na 29. zasjedanju Opće konferencije UNESCO-a, 11. studenoga 1997. godine
potvrđena na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda 1998. godine

Opća konferencija,

podsjećajući da Preambula Statuta UNESCO-a spominje "demokratska načela dostojanstva, ravnopravnosti i uzajamnog poštivanja među ljudima", odbacuje svaku "doktrinu o neravnopravnosti ljudi i rasa", ističe "da su širenje kulture te odgoj i obrazovanje čovječanstva za pravdu, slobodu i mir nezamjenjivi za dostojanstvo ljudi te da predstavljaju svetu dužnost koju svi narodi trebaju ispuniti u duhu uzajamne potpore i skrbi", proglašava da se "mir mora temeljiti na intelektualnoj i moralnoj solidarnosti čovječanstva", te spominje da UNESCO, "putem odgojnoobrazovnih, znanstvenih i kulturnih odnosa među narodima svijeta", teži promicanju "ciljeva međunarodnog mira i opće dobrobiti čovječanstva, zbog kojih je ta organizacija Ujedinjenih naroda osnovana i koji su proglašeni u njenoj Povelji",

svečano podsjećajući na svoju privrženost općim načelima ljudskih prava koja su posebno učvršćena u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima od 10. prosinca 1948. godine, kao i u dvama međunarodnim paktovima Ujedinjenih naroda o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima te o građanskim i političkim pravima od 16. prosinca 1966. godine, Konvenciji Ujedinjenih naroda o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida od 9. prosinca 1948. godine, Međunarodnoj konvenciji Ujedinjenih naroda o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije od 21. prosinca 1965. godine, Deklaraciji Ujedinjenih naroda o pravima mentalno zaostalih osoba od 20. prosinca 1971. godine, Deklaraciji Ujedinjenih naroda o pravima osoba s posebnim potrebama od 9. prosinca 1975. godine, Konvenciji Ujedinjenih naroda o ukidanju svih oblika diskriminacije žena od 18. prosinca 1979. godine, Deklaraciji Ujedinjenih naroda o temeljnim načelima pravde za žrtve zločina i zlouporabe moći od 29. studenoga 1985. godine, Konvenciji Ujedinjenih naroda o pravima djeteta od 20. studenoga 1989. godine, Standardnim pravilima Ujedinjenih naroda o ujednačavanju uvjeta za osobe sa smetnjama od 20. prosinca 1993. godine, Konvenciji o zabrani razvoja, proizvodnje i nagomilavanja bakteriološkog (biološkog) i toksičnog oružja i o njegovu uništavanju od 16. prosinca 1971. godine, UNESCO-voj Konvenciji protiv diskriminacije u odgoju i obrazovanju od 14. prosinca 1960. godine, UNESCO-voj Deklaraciji o načelima međunarodne kulturne suradnje od 4. studenoga 1966. godine, UNESCO-voj Preporuci o statusu znanstvenih istraživača od 20. studenoga 1974. godine, UNESCO-voj Deklaraciji o rasi i rasnim predrasudama od 27. studenoga 1978. godine, Konvenciji (br. 111) Međunarodne organizacije rada o diskriminaciji u zapošljavanju i radu od 25. lipnja 1958. godine te u Konvenciji (br. 169) Međunarodne organizacije rada o starosjedilačkim i plemenskim narodima u neovisnim državama od 27. lipnja 1989. godine,

imajući na umu i bez predrasuda, međunarodne instrumente koji mogu imati ulogu u primjeni genetike na područje intelektualnog vlasništva, *inter alia*, Bernsku konvenciju o zaštiti književnih i umjetničkih djela od 9. rujna 1886. godine i UNESCO-vu Opću konvenciju o autorskim pravima od 6. rujna 1952. godine koja je zadnji put revidirana u Parizu 24. srpnja 1971. godine, Parišku konvenciju o zaštiti industrijskog vlasništva od 20. ožujka 1883. godine koja je zadnji put revidirana u Stockholmu 14. srpnja 1967. godine, Budimpeštanski WIPO pakt o međunarodnom

priznanju pohranjivanja mikroorganizama u svrhu postupaka patentiranja od 28. travnja 1977. godine te Sporazum o trgovinskim aspektima intelektualnog vlasništva (TRIPs) koji je pridružen Sporazumu o osnivanju Svjetske trgovinske organizacije, na snazi od 1. siječnja 1995. godine,

imajući na umu i Konvenciju Ujedinjenih naroda o biološkoj raznolikosti od 5. lipnja 1992. godine te, u svezi s tim, *naglašavajući* da priznanje genetske raznolikosti čovječanstva ne smije dovesti ni do kakvog tumačenja društvene ili političke naravi koje bi dovelo u pitanje "prirodno dostojanstvo te (…) jednaka i neotuđiva prava svih članova ljudske obitelji", iz Preambule Opće deklaracije o ljudskim pravima,

podsjećajući na rezoluciju 13.1. s 22. zasjedanja Opće konferencije, rezoluciju 13.1. s 23. zasjedanja Opće konferencije, rezoluciju 13.1. s 24. zasjedanja Opće konferencije, rezoluciju 5.2. i 7.3. s 25. zasjedanja Opće konferencije, rezoluciju 5.15. s 27. zasjedanja Opće konferencije i rezolucije 0.12., 2.1. i 2.2. s 28. zasjedanja Opće konferencije, u kojima se UNESCO poziva da, u okvirima poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda, promiče i unaprjeđuje etičke studije i njima odgovarajuće djelovanje o posljedicama znanstvenog i tehnološkog razvoja u biologiji i genetici,

priznajući da istraživanja ljudskog genoma i primjena njihovih rezultata otvaraju široke mogućnosti za poboljšanje zdravlja pojedinaca i čovječanstva u cjelini, ali *naglašavajući* da takva istraživanja trebaju u punoj mjeri poštivati ljudsko dostojanstvo, slobodu i ljudska prava, kao i zabranu svih oblika diskriminacije temeljenu na genetskim obilježjima,

proglašava sljedeća načela i *usvaja* ovu Deklaraciju.

A. Ljudsko dostojanstvo i ljudski genom

Članak 1.

Ljudski genom je temelj najdubljeg jedinstva svih članova ljudske obitelji, kao i priznanja njihova prirodnog dostojanstva i raznolikosti. U simboličkom smislu, on predstavlja nasljeđe čovječanstva.

Članak 2.

a) Svatko ima pravo na poštivanje svog dostojanstva i svojih prava bez obzira na svoja genetska svojstva.

b) To dostojanstvo neizostavno traži da se pojedinci ne svode na njihova genetska svojstva i da se poštuje njihova jedinstvenost i različitost.

Članak 3.

Ljudski genom, koji se po svojoj prirodi razvija, podložan je mutacijama. On sadrži mogućnosti koje se izražavaju na različite načine, ovisno o prirodnom i društvenom okolišu pojedinca, uključujući njegovo zdravstveno stanje, životne uvjete, prehranu te odgoj i obrazovanje.

Članak 4.

Ljudski genom u svom prirodnom stanju ne smije voditi financijskoj koristi.

B. Prava zainteresiranih osoba

Članak 5.

a) Istraživanje, liječenje ili dijagnoza koji utječu na genom neke osobe, poduzet će se samo nakon prethodne stroge procjene štete i koristi, i u skladu sa svakim drugim zahtjevom kako ga određuje domaći zakon.

b) U svim slučajevima, prethodno se mora dobiti slobodan i upućen pristanak zainteresirane osobe. Ako osoba nije u stanju dati svoju suglasnost, ta se suglasnost ili ovlaštenje mora osigurati na način koji je propisan zakonom i koji je u njenu najboljem interesu.

c) Treba poštivati pravo svake osobe na odluku o tome želi li ili ne želi biti informirana o rezultatima genetskog ispitivanja i posljedicama koje iz njega proizlaze.

d) U slučaju istraživanja, istraživački se postupak također mora podvrgnuti prethodnoj provjeri, u skladu s odgovarajućim domaćim i međunarodnim istraživačkim standardima ili smjernicama.

e) Ako osoba nije u stanju dati svoju punopravnu suglasnost, istraživanje njena genoma može se provesti samo ako ona od toga ima izravnu zdravstvenu korist, pod uvjetom da se dobije odobrenje i zaštita u skladu sa zakonom. Istraživanje od kojega se nema izravne zdravstvene koristi, može se poduzeti samo iznimno i krajnje restriktivno, pod uvjetom da je određena osoba izložena najmanjem riziku i najmanjem naporu, da se istraživanjem nastoji pridonijeti zdravstvenoj dobrobiti drugih osoba iste dobne skupine ili istih genetskih uvjeta na način propisan zakonom i da se istraživanjem štite ljudska prava osobe.

Članak 6.

Nitko ne smije biti izložen diskriminaciji temeljenoj na genetskim svojstvima kojom se nastoji povrijediti ili koja ima za posljedicu povredu ljudskih prava, temeljnih sloboda i ljudskog dostojanstva.

Članak 7.

Genetski podaci o osobi koju je moguće identificirati i koji su pohranjeni ili obrađeni u istraživačke ili neke druge svrhe, moraju se čuvati kao povjerljiv materijal u skladu s uvjetima propisanim zakonom.

Članak 8.

Svatko mora, u skladu s međunarodnim pravom i domaćim zakonom, imati pravo na pravednu naknadu za svaku štetu koju pretrpi kao izravnu i krajnju posljedicu zadiranja u njegov genom.

Članak 9.

U cilju zaštite ljudskih prava i temeljnih sloboda, načelo suglasnosti i tajnosti može se u izuzetnim slučajevima ograničiti samo zakonom, samo iz nužde u okvirima javnog međunarodnog prava i međunarodnog prava ljudskih prava.

C. Istraživanje ljudskog genoma

Članak 10.

Nikakvo istraživanje niti primjena istraživačkih rezultata koji se odnose na ljudski genom, osobito u području biologije, genetike i medicine, ne smije prevagnuti nad poštivanjem ljudskih prava, temeljnih sloboda i ljudskog dostojanstva pojedinaca ili, u određenim slučajevima, grupa ljudi.

Članak 11.

Postupci koji su u suprotnosti s ljudskim dostojanstvom, kao što je reproduktivno kloniranje ljudskih bića, nisu dopušteni. Države i nadležne međunarodne organizacije pozivaju se na suradnju u otkrivanju takvih postupaka i poduzimanju mjera na državnoj i međunarodnoj razini kako bi se osiguralo poštivanje načela utvrđenih u ovoj Deklaraciji.

Članak 12.

a) Korist od napretka u biologiji, genetici i medicini u svezi s ljudskim genom, mora se staviti na raspolaganje svima, uz dužno poštivanje dostojanstva i ljudskih prava svakog pojedinca.

b) Sloboda istraživanja koja je prijeko potrebna za napredak znanja, dio je slobode mišljenja. Primjenom istraživanja koja se odnose na ljudski genom, uključujući primjenu u biologiji, genetici i medicini, mora se nastojati ublažiti patnja i poboljšati zdravlje pojedinaca i čovječanstva u cjelini.

D. Uvjeti za provođenje znanstvene djelatnosti

Članak 13.

Zbog etičkih i društvenih posljedica koje istraživanje ljudskog genoma ima, osobitu pozornost treba posvetiti odgovornostima inherentnim istraživačevoj djelatnosti, primjerice preciznosti, oprezu, intelektualnom poštenju i čestitosti tijekom istraživanja te tijekom predstavljanja i primjene otkrića. U tom smislu, posebnu odgovornost snose javni i privatni nositelji znanstvene politike.

Članak 14.

Države trebaju poduzimati odgovarajuće mjere za stvaranje intelektualnih i materijalnih uvjeta koji pridonose slobodi istraživanja ljudskog genoma i razmotriti etičke, pravne, društvene i gospodarske posljedice takvih istraživanja, na temelju načela utvrđenih u ovoj Deklaraciji.

Članak 15.

Države trebaju poduzeti odgovarajuće mjere kako bi osigurale okvir za slobodno provođenje istraživanja na ljudskom genomu poštujući pri tome načela utvrđena u ovoj deklaraciji, kako bi osigurale poštivanje ljudskih prava, temeljnih sloboda i ljudskog dostojanstva te zaštitile javno zdravlje. One trebaju nastojati osigurati da se rezultati istraživanja ne koriste u druge svrhe osim miroljubivih.

Članak 16.

Države trebaju priznati vrijednost i na više razina poticati osnivanje neovisnih, multidisciplinarnih i pluralističkih etičkih odbora zaduženih za procjenu etičkih, pravnih i društvenih problema do kojih dolazi istraživanjem ljudskog genoma i primjenom njegovih rezultata.

E. Solidarnost i međunarodna suradnja

Članak 17.

Države trebaju poštivati i promicati praksu solidarnosti prema pojedincima, obiteljima i grupama stanovništva koji su posebno osjetljivi ili pogođeni bolešću ili nedostacima genetičke naravi. One trebaju, *inter alia*, poticati istraživanja usmjerena na prepoznavanje, zaštitu i liječenje bolesti genetske naravi ili onih koje su genetski uvjetovane, osobito rijetkih i endemskih bolesti koje pogađaju velik dio svjetskog stanovništva.

Članak 18.

Države trebaju uložiti sve napore, odgovarajuće poštujući načela utvrđena u ovoj Deklaraciji, kako bi se nastavilo međunarodno širenje znanstvenih spoznaja o ljudskom genomu, ljudskoj raznolikosti i genetskim istraživanjima i, u tom smislu, unaprjeđivala znanstvena i kulturna suradnja, osobito između industrijaliziranih zemalja i zemalja u razvoju.

Članak 19.

a) U sklopu međunarodne suradnje sa zemljama u razvoju, države trebaju težiti promicanju mjera koje omogućuju:

(i) procjenu štete i koristi od istraživanja ljudskog genoma i sprječavanje zlouporabe;

(ii) razvijanje i jačanje sposobnosti zemalja u razvoju da provode istraživanja u području humane biologije i genetike, vodeći pri tome računa o njihovim posebnim problemima;

(iii) zemljama u razvoju da koriste rezultate znanstvenih i tehnoloških istraživanja kako bi njihova primjena u cilju gospodarskog i društvenog napretka koristila svima;

(iv) slobodnu razmjenu znanstvenih spoznaja i informacija u području biologije, genetike i medicine.

b) Odgovarajuće međunarodne organizacije trebaju podržavati i promicati inicijative koje države poduzimaju u gore spomenute svrhe.

F. Promicanje načela utvrđenih ovom Deklaracijom

Članak 20.

Države trebaju poduzeti odgovarajuće mjere za promicanje načela utvrđenih u ovoj Deklaraciji putem odgoja i obrazovanja i sličnim sredstvima, *inter alia*, istraživanjem i izobrazbom u interdisciplinarnim područjima i unaprjeđenjem obrazovanja u području bioetike na svim razinama, osobito za one koji su odgovorni za znanstvenu politiku.

Članak 21.

Države trebaju poduzeti odgovarajuće mjere za poticanje drugih oblika istraživanja, izobrazbe i širenja informacija koji pridonose podizanju društvene i pojedinačne svijesti o odgovornostima glede temeljnih pitanja obrane ljudskog dostojanstva, koja mogu biti potaknuta istraživanjima u biologiji, genetici i medicini, kao i primjenom njihovih rezultata. U svezi s tim, one trebaju nastojati poticati vođenje međunarodnih rasprava i osigurati slobodno izražavanje različitih društvenokulturnih, vjerskih i filozofskih mišljenja.

G. Primjena Deklaracije

Članak 22.

Države trebaju uložiti svaki mogući napor u cilju promicanja načela utvrđenih u ovoj Deklaraciji i njihove primjene putem svih odgovarajućih mjera.

Članak 23.

Države trebaju poduzeti odgovarajuće mjere kako bi odgojem, obrazovanjem, izobrazbom i širenjem informacija, promicale poštivanje gore navedenih načela, poticale njihovo priznanje i djelotvornu primjenu. Države također trebaju poticati razmjenu i umrežavanje novoosnovanih neovisnih etičkih odbora u cilju ostvarivanja njihove pune suradnje.

Članak 24.

UNESCO-v Međunarodni bioetički odbor treba pridonijeti širenju načela utvrđenih u ovoj Deklaraciji i daljnjem istraživanju pitanja koja su posljedica njihove primjene i razvoja tehnologija. On treba organizirati odgovarajuće dogovore sa zainteresiranim stranama, primjerice osjetljivim grupama. U skladu s UNESCO-vim ustavnim postupcima, on treba sastaviti preporuke za Opću konferenciju te dati savjete o primjeni ove Deklaracije, osobito kad je riječ o utvrđivanju postupaka koji su suprotni ljudskom dostojanstvu, kao što su intervencije u ljudski zametak.

Članak 25.

Ništa se u ovoj Deklaraciji ne može tumačiti tako da podrazumijeva pravo neke države, grupe ili pojedinca da poduzmu bilo koju akciju ili da izvrše bilo koji čin koji je u suprotnosti s ljudskim pravima i temeljnim slobodama, uključujući načela utvrđena u ovoj Deklaraciji.

Prevela: Irena Stanić-Rašin i Vedrana Spajić-Vrkaš

PREPORUKA O STATUSU UČITELJA

usvojena na Posebnoj sjednici Međuvladine konferencije o statusu učitelja,
pod pokroviteljstvom UNESCO-a
Pariz, 5. listopada 1966. godine

Posebna međuvladina konferencija o statusu učitelja,

podsjećajući da je pravo na odgoj i obrazovanje temeljno ljudsko pravo,

svjesna odgovornosti država za osiguranje odgovarajućeg odgoja i obrazovanja za sve u skladu s člankom 26. Opće deklaracije o ljudskim pravima, načelima 5.,7. i 10. Deklaracije o pravima djeteta te Deklaracijom Ujedinjenih naroda o promicanju među mladima ideala mira, uzajamnog poštivanja i razumijevanja među ljudima,

svjesna potrebe za proširenjem i omasovljenjem općeg, tehničkog i strukovnog obrazovanja u cilju punog iskorištavanja talenata i intelektualnih sposobnosti svih, kao bitnog pridonosa neprekidnom moralnom i kulturnom napretku te gospodarskom i društvenom razvoju,

priznajući bitnu ulogu učitelja u unaprjeđenju odgoja i obrazovanja te u razvoju čovjeka i suvremenog društva,

zainteresirana da se učiteljima osigura status u skladu s tom ulogom,

uzimajući u obzir razlike u zakonima, propisima i običajima kojima se određuju obrasci i organizacija odgoja i obrazovanja u različitim zemljama,

uzimajući također u obzir razlike u statusu koji prosvjetna struka ima u različitim zemljama, osobito glede primjenjivosti propisa o javnim službama na nju,

uvjerena da se usprkos tim razlikama u svim zemljama postavljaju ista pitanja glede statusa učitelja i da ta pitanja traže primjenu niza zajedničkih standarda i mjera, određivanje kojih je svrha ove Preporuke,

primajući na znanje postojeće međunarodne konvencije primjenjive na učitelje, osobito instrumente koji se odnose na temeljna ljudska prava, kao što su Konvencija o slobodi udruživanja i zaštiti prava na organiziranje, iz 1948.; Konvencija o pravu na organiziranje i sindikalno pregovaranje, iz 1949.; Konvencija o jednakoj naknadi, iz 1951. te Konvencija o diskriminaciji (u zapošljavanju i radu), iz 1958., koje su usvojene na Općoj konferenciji Međunarodne organizacije rada, kao i Konvencija protiv diskriminacije u odgoju i obrazovanju, iz 1960., koja je usvojena na Općoj konferenciji Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu,

primajući na znanje također i preporuke o različitim aspektima pripreme i statusa učitelja u osnovnim i srednjim školama, usvojene na Međunarodnoj konferenciji o javnom obrazovanju koju su zajedno sazvali Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu i Međunarodni ured za obrazovanje, kao i Preporuku o tehničkom i strukovnom obrazovanju koja je 1962. usvojena na Općoj konferenciji Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu,

želeći postojeće standarde dopuniti odredbama koje se odnose na pitanja od posebnog interesa za učitelje i ublažiti problem nedostatka učitelja,

usvaja ovu *Preporuku*:

I. DEFINICIJE

1. U svrhu ove Preporuke:

a) izraz “učitelj” podrazumijeva sve osobe u školama koje su odgovorne za odgoj i obrazovanje učenika;

a) izraz “status” kako se rabi za učitelje, znači i položaj ili priznanje koje im se daje, a što se očituje u razini uvažavanja važnosti njihove uloge i njihove sposobnosti da se nose s tom ulogom, kao i u radnim uvjetima, naknadi i drugim materijalnim dobitcima koji im se dodjeljuju kao grupi glede drugih struka.

II. OPSEG

2. Ova Preporuka se odnosi na sve učitelje u javnim i privatnim školama, završno sa srednjoškolskom razinom odgoja i obrazovanja, bilo da je riječ o jaslicama, dječjim vrtićima, osnovnim ili srednjim školama, uključujući i one koje pružaju tehničko, strukovno ili umjetničko obrazovanje.

III. VODEĆA NAČELA

3. Odgoj i obrazovanje od najranije školske dobi treba usmjeriti na cjelovit razvoj ljudske osobe i duhovni, moralni, društveni, kulturni i gospodarski napredak zajednice, kao i na usađivanje dubokog poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda. U sklopu tih vrednota, najveću važnost treba dati pridonosu odgoja i obrazovanja vrednotama mira, razumijevanja, snošljivosti i prijateljstva među narodima i različitim rasnim i vjerskim grupama.

4. Treba priznati da napredak u odgoju i obrazovanju u velikoj mjeri ovisi o stručnoj spremi i sposobnostima učiteljstva općenito i o ljudskim, pedagoškim i tehničkim osobinama svakog pojedinog učitelja.

5. Status učiteljâ bi trebalo uskladiti s potrebama odgoja i obrazovanja koje proizlaze iz njegovih ciljeva i zadataka. Treba priznati da primjeren status učitelja i odgovarajući javni ugled prosvjetne struke imaju najveću važnost za puno ostvarenje tih ciljeva i zadataka.

6. Poučavanje treba smatrati strukom. To je javna usluga koja od učitelja traži stručno znanje i specijalizirane vještine koje se stječu i održavaju strogim i stalnim učenjem. Ono također zahtijeva od njih osjećaj osobne i zajedničke odgovornosti za odgoj, obrazovanje i dobrobit učenika koji su im povjereni.

7. Svi aspekti pripreme i zapošljavanja učitelja trebaju biti slobodni od svakog oblika diskriminacije temeljene na rasi, boji kože, spolu, vjeri, političkom uvjerenju, nacionalnom i socijalnom podrijetlu ili ekonomskom statusu.

8. Radni uvjeti učitelja trebaju biti takvi da na najbolji način promiču uspješno učenje i da im omoguće koncentraciju na njihove stručne zadaće.

9. Učiteljske organizacije trebaju biti priznate kao snaga koja može znatno pridonijeti unaprjeđenju odgoja i obrazovanja i, u skladu s tim, trebaju sudjelovati u određivanju odgojnoobrazovne politike.

IV. ODGOJNOOBRAZOVNI CILJEVI I POLITIKE

10. Treba poduzeti odgovarajuće mjere u svakoj zemlji kako bi se odredile sveobuhvatne odgojnoobrazovne politike sukladne Vodećim načelima, uz korištenje svih raspoloživih ljudskih i drugih resursa. Nadležne vlasti trebaju voditi računa o posljedicama koje po učitelje imaju sljedeća načela i ciljevi:

a) temeljno je pravo svakog djeteta da mu se pruže sve mogućnosti odgoja i obrazovanja; osobitu pozornost treba posvetiti djeci s posebnim potrebama u odgoju i obrazovanju;

b) sve olakšice trebaju biti jednako dostupne kako bi svatko mogao uživati svoje pravo na odgoj i obrazovanje bez diskriminacije glede spola, rase, boje kože, vjere, političkog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla ili ekonomskog statusa;

c) budući da je odgoj i obrazovanje usluga od temeljne važnosti za opće javne potrebe, treba odrediti da je država dužna jamčiti odgovarajuću mrežu škola, besplatno obrazovanje u tim školama i materijalnu potporu učenicima s potrebama; ostvarenje tog zadatka ne bi smjelo ugroziti slobodu roditelja i, gdje postoji takav slučaj, zakonskih skrbnika, da mimo škola koje su osnovale državne vlasti, za svoju djecu odaberu druge škole, ili pak slobodu pojedinaca ili pravnih osoba da osnuju ili upravljaju odgojnoobrazovnim ustanovama koje udovoljavaju minimalnim odgojnoobrazovnim standardima kako ih odredi ili prihvati država;

d) budući da je odgoj i obrazovanje bitan čimbenik gospodarskog rasta, odgojnoobrazovni planovi trebaju biti sastavni dio sveukupnog gospodarskog i društvenog plana kojemu je svrha poboljšanje životnih uvjeta;

e) budući da je odgoj i obrazovanje trajni proces, treba usklađivati različite dijelove prosvjetne službe kako bi se poboljšala i kvaliteta odgoja i obrazovanja svih učenika i status učitelja;

f) treba uspostaviti slobodan pristup fleksibilnom sustavu dobro povezanih škola kako ništa ne bi ograničavalo mogućnosti svakog djeteta da napreduje do bilo kojeg stupnja i vrste obrazovanja;

g) glede zadataka odgoja i obrazovanja, niti jedna država se ne bi smjela zadovoljiti isključivo kvantitetom, već treba nastojati poboljšati kvalitetu odgoja i obrazovanja;

h) u odgoju i obrazovanju su prijeko potrebni i kratkoročni i dugoročni planovi i programi; djelotvorno uključivanje današnjih učenika u zajednicu više ovisi o budućim potrebama nego o sadašnjim zahtjevima;

i) svako planiranje u odgoju i obrazovanju treba na svakom stupnju uključivati odredbe o izobrazbi i usavršavanju potrebnog broja krajnje sposobnih i osposobljenih učitelja koji pripadaju određenoj zemlji, koji poznaju život svoga naroda i koji mogu poučavati na materinskom jeziku;

j) ujednačeno sustavno i kontinuirano istraživanje i djelovanje u području učiteljske pripreme i stručnog usavršavanja, uključujući zajedničke projekte i razmjenu rezultata istraživanja na međunarodnoj razini, su bitni;

k) u cilju određivanja odgojnoobrazovne politike i njenih jasnih ciljeva, treba uspostaviti tijesnu suradnju između nadležnih tijela, učiteljskih organizacija, poslodavaca i zaposlenika, roditelja, kulturnih organizacija te odgojnoobrazovnih i istraživačkih ustanova;

l) budući da ostvarenje ciljeva i zadataka odgoja i obrazovanja u velikoj mjeri ovisi o financijskim sredstvima koja tom području stoje na raspolaganju, u svim zemljama najviše

prvenstvo treba dati izdvajanju odgovarajućeg dijela nacionalnog dohotka iz nacionalnog proračuna za razvoj odgoja i obrazovanja.

V. PRIPREMA ZA STRUKU

Odabir

11. Politika ulaska u sustav izobrazbe za rad u nastavi treba polaziti od potrebe da se društvu osigura primjeren broj učitelja koji posjeduju prijeko potrebne moralne, intelektualne i fizičke osobine te stručno znanje i vještine.

12. Kako bi zadovoljile takvu potrebu, prosvjetne vlasti trebaju osigurati odgovarajuće uvjete za pripremu učitelja i dovoljno mjesta u za to primjerenim ustanovama.

13. Od svih osoba koje ulaze u tu službu treba tražiti završavanje službeno potvrđenog programa u odgovarajućoj ustanovi za pripremu učitelja.

14. Pristup izobrazbi učitelja treba temeljiti na završenom odgovarajućem srednjem obrazovanju i na potvrdi o posjedovanju osobnih kvaliteta koje tim osobama mogu pomoći da postanu vrijedni pripadnici ove struke.

15. Pod uvjetom da se poštuju opći standardi pristupa izobrazbi učitelja, moguće je odobriti upis i osobama koje ne ispunjavaju neke od formalnih akademskih zahtjeva, ali koje posjeduju vrijedno iskustvo, osobito u tehničkim i strukovnim područjima.

16. Studentima koji se pripremaju za rad u nastavi trebaju na raspolaganju biti odgovarajuće stipendije ili materijalna potpora kako bi oni mogli pratiti studijske programe i pristojno živjeti; nadležne vlasti trebaju koliko god je to moguće težiti uvođenju sustava besplatnih ustanova za izobrazbu učitelja.

17. Informacije o mogućnostima, stipendijama ili materijalnoj potpori za izobrazbu učitelja trebaju biti uvijek dostupne studentima i drugim osobama koje se žele osposobiti za rad u nastavi.

18. (1) Treba nepristrano razmotriti kvalitetu programa izobrazbe za rad u nastavi koji se ostvaruju u drugim zemljama i u kojima se uvodi pravo na punu ili skraćenu praksu.

(2) Potrebno je poduzeti mjere za međunarodno priznanje učiteljskih diploma čime se profesionalni status potvrđuje prema međunarodno priznatim standardima.

Programi izobrazbe učitelja

19. Svrha programa izobrazbe učitelja treba biti razvoj općeg obrazovanja i osobne kulture svakog studenta, razvoj njegovih sposobnosti poučavanja, odgoja i obrazovanja drugih te svijesti o načelima na kojima se temelje dobri međuljudski odnosi unutar i izvan nacionalnih granica, kao i osjećaja odgovornosti da se poučavanjem i primjerom pridonosi društvenom, kulturnom i gospodarskom napretku.

20. Program izobrazbe za rad u nastavi treba sadržavati ove temeljne elemente:

a) opći studij;

b) studij najvažnijih postavki filozofije, psihologije i sociologije primijenjenih na odgoj i obrazovanje, teoriju i povijest odgoja i obrazovanja, komparativnu pedagogiju, eksperimentalnu pedagogiju, upravljanje školom i metode poučavanja u različitim predmetima;

c) studij područja u kojemu student namjerava poučavati;

d) praktične vježbe za rad u nastavi i provođenje izvannastavnih aktivnosti pod vodstvom u punom smislu osposobljenih učitelja.

21. (1) Svi učitelji se trebaju pripremati za opće, stručne i pedagoške predmete na sveučilištima ili ustanovama na razini sveučilišta, ili pak u posebnim ustanovama za izobrazbu učitelja.

(2) Sadržaj programa za pripremu učitelja može se u razumnoj mjeri razlikovati glede zadataka koje učitelji moraju ispuniti u različitim školama, kao što su ustanove za djecu s posebnim potrebama ili tehničke i strukovne škole. U potonjem slučaju programi mogu sadržavati neka praktična iskustva koja se stječu u industriji, trgovini ili poljoprivredi.

22. Program pripreme učitelja može uključivati i neki stručni predmet koji se sluša istovremeno ili po završetku akademskog, specijalističkog obrazovanja, ili stjecanja određenih vještina.

23. Izobrazbu za rad u nastavi treba provoditi kao redoviti program; posebni programi, koji omogućuju da se redovita nastava ili jedan njen dio završe u kraćem roku, mogu se uvesti za osobe koje ulaze u službu u starijoj dobi i za one koji spadaju u posebne kategorije, pod uvjetom da su ti programi i kriteriji upisa izjednačeni s redovitim programima.

24. Potrebno je razmotriti potrebu za izobrazbom različitih profila učitelja - osnovnoškolskih, srednjoškolskih, tehničkih, specijalističkih ili strukovnih škola - u sklopu organski povezanih ili prostorno bliskih ustanova.

Ustanove za pripremu učitelja

25. Osoblje u ustanovama za pripremu učitelja treba biti osposobljeno za nastavu u svojim područjima na razini koja odgovara višem i visokom obrazovanju. Osoblje koje drži nastavu iz pedagoških predmeta treba imati iskustvo poučavanja u školi i po mogućnosti to iskustvo povremeno obnavljati preuzimanjem nastavnih dužnosti u školama.

26. Istraživanje i eksperimentiranje u odgoju i obrazovanju i u nastavi pojedinih predmeta trebaju poticati zaposlenici i studenti na način da se omoguće uvjeti i sredstava za istraživanje u ustanovama za pripremu učitelja i istraživanje. Nastavno osoblje uključeno u izobrazbu učitelja treba poznavati rezultate istraživanja u svom području i njih nastojati prenijeti svojim studentima.

27. Studentima i osoblju treba omogućiti izražavanje svojih stavova o uvjetima života, rada i disciplini u ustanovama za izobrazbu učitelja.

28. Ustanove za izobrazbu učitelja trebaju biti središte razvoja odgoja i obrazovanja, dostavljati školama informacije o rezultatima istraživanja i metodičkim inovacijama te u svom radu odražavati iskustvo škola i učitelja.

29. Ustanove za pripremu učitelja trebaju, pojedinačno ili zajedno, ali i u suradnji s drugim ustanovama višeg i visokog obrazovanja, ili pak s nadležnim prosvjetnim vlastima ili mimo njih, snositi odgovornost za izdavanje potvrda o uspješnom završetku izobrazbe.

30. Školska uprava treba, u suradnji s ustanovama za izobrazbu učitelja, poduzeti odgovarajuće mjere kako bi tek završenim učiteljima osigurala zaposlenje sukladno njihovoj stručnoj spremi, pojedinačnim željama i postojećim uvjetima.

VI. DALJNJE OBRAZOVANJE UČITELJA

31. Nadležna tijela i učitelji trebaju priznati važnost stručnog usavršavanja kojemu je svrha sustavno poboljšanje kvalitete i sadržaja odgoja i obrazovanja te tehnika poučavanja.

32. Nadležna tijela trebaju, u dogovoru s učiteljskim organizacijama, poticati uspostavu širokog sustava besplatnog stručnog usavršavanja za sve učitelje. Takav sustav bi trebao osigurati različite programe i uključiti ustanove za pripremu učitelja, znanstvene i kulturne ustanove te učiteljske organizacije. Trebalo bi osigurati i programe obnove stručnog znanja, osobito za one učitelje koji se nakon nekog vremena vraćaju u službu.

33.(1) Programi i drugi oblici usavršavanja trebaju biti tako smišljeni da učiteljima omoguće poboljšanje njihove stručne spreme, promjenu ili proširenje njihova područja rada, unaprjeđenje na poslu ili upoznavanje s metodičkim i sadržajnim inovacijama u njihovu predmetu i odgojnoobrazovnom području.

(2) Potrebno je poduzeti odgovarajuće mjere kako bi knjige i drugi materijali bili dostupni učiteljima u svrhu poboljšanja njihova općeg obrazovanja i stručne spreme.

34. Učiteljima treba dati priliku i poticaj da sudjeluju u programima i da u punoj mjeri koriste povlastice usavršavanja.

35. Školska uprava mora poduzimati sve što je u njenoj moći da se u školama mogu primjenjivati odgovarajući rezultati istraživanja, kako u nastavnim predmetima, tako i u nastavnim metodama.

36. Nadležna tijela moraju poticati i, koliko je god to moguće, dati potporu grupnim i pojedinačnim putovanjima učitelja po zemlji i inozemstvu u svrhu njihova daljnjeg obrazovanja.

37. Bilo bi dobro da se mjere koje se poduzimaju radi pripremanja i stručnog usavršavanja učitelja unaprjeđuju i dopunjuju preko međunarodne i regionalne financijske i tehničke suradnje.

VII. ZAPOŠLJAVANJE I KARIJERA

Pripravnički staž

38. Politiku zapošljavanja i pravila koja određuju obveze i prava učitelja, treba jasno odrediti na odgovarajućoj razini i u suradnji s učiteljskim organizacijama.

39. Učitelji i poslodavci trebaju prihvatiti pripravnički staž kao priliku za poticanje i pružanje pomoći pripravniku, za uspostavljanje i održavanje odgovarajućih profesionalnih standarda, kao i za razvoj učiteljevih predavačkih vještina. Redovito trajanje pripravničkog staža treba biti poznato unaprijed, a njegov uspješan završetak usko povezan sa stručnim umijećima. Ukoliko učitelj tijekom pripravničkog staža ne zadovolji postavljene kriterije, treba biti informiran o uzrocima neuspjeha i imati pravo na ogledno predavanje.

Napredovanje i promicanje u struci

40. Učiteljima treba omogućiti da se ovisno o svojoj stručnoj spremi mogu kretati unutar odgojnoobrazovne službe od jednog tipa ili stupnja škole do drugoga.

41. Organizacija i struktura odgojnoobrazovne službe, uključujući onu koja važi za pojedinu školu, treba uključivati i odgovarajuće uvjete za dodatne odgovornosti učitelja i za priznanje tih odgovornosti, pod uvjetom da one ne ometaju kvalitetu ili redovitost njihova nastavnog rada.

42. Trebalo bi obratiti pozornost na prednosti koje imaju škole dovoljno velike da od njih učenici imaju koristi, a osoblje mogućnosti što proizlaze iz opsega odgovornosti koje preuzimaju različiti učitelji.

43. U odgovorne službe ili položaje, kao što su inspektor, tajnik, ravnatelj i slični s posebnim odgovornostima, treba u što većoj mjeri birati iskusne učitelje.

44. Promicanje u struci treba biti temeljeno na objektivnoj procjeni učiteljeve osposobljenosti za novo mjesto, uz strogo pridržavanje kriterija postavljenih u dogovoru s učiteljskim organizacijama.

Sigurnost zaposlenja

45. Stabilnost zaposlenja i sigurnost službe od bitnog su interesa za odgoj i obrazovanje i za učitelje te bi trebali biti zajamčeni čak i u slučaju organizacijskih promjena školskog sustava ili nekog njegova dijela.

46. Učitelji trebaju na odgovarajući način biti zaštićeni od proizvoljnih postupaka koji utječu na njihov profesionalni status ili karijeru.

Disciplinski postupci u svezi s povredom ponašanja u struci

47. Disciplinske mjere koje se primjenjuju na učitelje zbog neprofesionalnog ponašanja, trebaju biti jasno određene. S postupcima i bilo kojom akcijom koja eventualno uslijedi, javnost se može upoznati samo na zahtjev učitelja, osim u slučaju zabrane rada u nastavi, odnosno kad zaštita ili dobrobiti učenika zahtijevaju drugačije.

48. Vlasti ili tijela koja su nadležna za predlaganje ili primjenu sankcija i kazni, moraju biti jasno utvrđeni.

49. Prilikom pokretanja disciplinskog postupka treba se savjetovati s organizacijama učitelja.

50. Svaki učitelj treba uživati jednaku zaštitu u svakoj fazi disciplinskog postupka, a osobito glede:

a) prava da bude pismeno obaviješten o optužbama i razlozima optužbi;

b) pravo na potpun pristup dokazima u sporu;

c) pravo da se brani i da ima branitelja po svom izboru te odgovarajuće vrijeme za pripremu obrane;

d) pravo da bude pismeno obaviješten o odlukama i razlozima donošenja takvih odluka;

e) pravo na žalbu jasno utvrđenim nadležnim vlastima ili tijelima.

51. Nadležna tijela trebaju priznati da se djelotvornost disciplinskih mjera i same discipline znatno povećava ako se učiteljima sudi uz prisustvo njihovih kolega.

52. Odredbe prema člancima 47.-51. ni na koji način ne utječu na postupak koji se primjenjuje prema domaćim zakonima ili propisima za djela koja su kažnjiva po kaznenom zakonu.

Liječnički pregledi

53. Učitelji se trebaju povremeno podvrgavati liječničkim pregledima koji moraju biti besplatni.

Učiteljice s obiteljskim obvezama

54. Brak ne bi smio biti prepreka učiteljicama u zapošljavanju ili zadržavanju radnog mjesta niti utjecati na njihovu naknadu za rad ili druge uvjete na poslu.

55. Treba zabraniti poslodavcima raskidanje ugovora o radu zbog trudnoće ili porodiljskog dopusta.

56. Treba razmotriti, gdje je potrebno, mogućnost otvaranja jaslica ili vrtića koji bi skrbili o djeci učitelja s obiteljskim obvezama.

57. Treba poduzeti mjere kako bi se učiteljicama s obiteljskim obvezama omogućilo radno mjesto u blizini njihova doma, a bračnim parovima učitelja da rade u blizini ili istoj školi.

58. U određenim okolnostima treba ohrabrivati učiteljice s obiteljskim obvezama koje su svoj posao napustile prije mirovine, da se vrate nastavnom radu.

Skraćeno radno vrijeme

59. Vlasti i škole trebaju, tamo gdje je potrebno, priznati vrijednost skraćenog radnog vremena za stručno osposobljene učitelje koji zbog određenih razloga ne mogu raditi s punom satnicom.

60. Učitelji koji su redovito zaposleni sa skraćenim radnim vremenom, trebali bi:

a) primati proporcionalno jednaku naknadu i imati jednake radne uvjete kao i učitelji s punim radnim vremenom;

b) imati jednaka prava na plaćene praznike, bolovanje i porodiljski dopust kao učitelji s punim radnim vremenom i

c) imati pravo na odgovarajuću i prihvatljivu socijalnu zaštitu, uključujući mirovinsko osiguranje prema uvjetima koje primjenjuje poslodavac.

VIII. PRAVA I ODGOVORNOSTI UČITELJA

Profesionalna sloboda

61. Učiteljska struka treba uživati akademsku slobodu u ispunjavanju svojih profesionalnih dužnosti. Budući da su učitelji stručno osposobljeni za donošenje sudova o primjerenosti nastavnih sredstava i metoda koje najviše odgovaraju njihovim učenicima, mora im se osigurati bitno mjesto u odabiru i prilagodbi nastavnih materijala te u odabiru udžbenika i metoda u sklopu odobrenih programa i uz potporu prosvjetnih vlasti.

62. Učitelji i njihove organizacije trebaju sudjelovati u izradi novih programa, udžbenika i nastavnih sredstava.

63. Svaki sustav inspekcije ili nadzora treba biti tako uređen da potiče i pomaže učiteljima u ispunjavanju njihovih profesionalnih zadataka i ne umanjuje njihovu slobodu, inicijativu i odgovornost.

64. (1) Kad god se traži bilo koja ocjena učiteljeva rada, takva ocjena mora biti objektivna i s njom učitelj treba biti upoznat.

(2) Učitelji trebaju imati pravo na ulaganje žalbe zbog ocjenjivanja kojega smatraju nepravednim.

65. Učitelji trebaju biti slobodni u korištenju tehnika vrednovanja koje smatraju korisnim za prosuđivanje učenikova napretka, ali i osigurati nepristranost ocjene rezultata pojedinih učenika.

66. Vlasti trebaju dužnu pozornost posvetiti preporukama učitelja o podobnosti pojedinih učenika za određene programe i za nastavak različitih vrsta obrazovanja.

67. Treba učiniti svaki mogući napor za promicanje bliske suradnje između učitelja i roditelja u interesu učenika, no učitelje treba zaštititi od pristranog i neopravdanog upletanja roditelja u stvari koje čine bitan dio učiteljeve profesionalne odgovornosti.

68. (1) Roditeljima koji imaju prigovor na rad škole ili učitelja, treba omogućiti da problem najprije rasprave s ravnateljem i učiteljem na koga se prigovor odnosi. Svaki prigovor koji se naknadno upućuje višim vlastima, treba biti u pisanom obliku, a kopija dostavljena učitelju.

(2) Istragu slijedom prigovora treba voditi na način da se učitelju osiguraju pravedni uvjeti za njegovu obranu i da postupak ne iziđe u javnost.

69. I dok učitelji trebaju postupati tako da s najvećom pozornošću čuvaju učenike od nezgoda, njihovi ih poslodavci trebaju zaštititi od štete koja po njih može nastati u slučaju povrede učenika u školi ili tijekom školskih aktivnosti izvan prostora škole.

Odgovornosti učitelja

70. Priznajući da status njihove struke u velikoj mjeri ovisi o njima samima, svi učitelji trebaju težiti dostizanju najviših mogućih standarda u svom radu.

71. Profesionalne standarde koji važe za učitelje treba utvrditi i održavati uz sudjelovanje učiteljskih organizacija.

72. Učitelji i učiteljske organizacije trebaju nastojati u punoj mjeri surađivati s vlastima u interesu učenika, obrazovanja i društva općenito.

73. Učiteljske organizacije trebaju izraditi etičke kodekse ili kodekse ponašanja budući da oni znatno pridonose ugledu struke i ispunjavanju dužnosti u skladu s dogovorenim načelima.

74. Učitelji trebaju biti pripremljeni kako bi preuzeli dio izvannastavnih aktivnosti u korist učenika i odraslih.

Odnos između učitelja i odgojnoobrazovnog sustava u cjelini

75. Kako bi učitelji ispunjavali svoje odgovornosti, vlasti trebaju uspostaviti i redovito se služiti priznatim načinima dogovaranja s učiteljskim organizacijama po pitanjima kao što su odgojnoobrazovna politika, organizacija škola i inovacije u odgojnoobrazovnom sustavu.

76. Vlasti i učitelji moraju priznati važnost sudjelovanja učitelja u određivanju i izradi mjera za poboljšanje kvalitete odgojnoobrazovnih usluga, u istraživanjima odgoja i obrazovanja te u razvoju i širenju novih nastavnih metoda, preko svojih organizacija ili na neki drugi način.

77. Vlasti trebaju potpomagati osnivanje i rad stručnih aktiva u školi i izvan nje, u cilju promicanja suradnje među učiteljima istog predmeta te posvetiti dužnu pozornost mišljenjima i prijedlozima tih aktiva.

78. Upravno i drugo osoblje odgovorno za pojedine dijelove odgojnoobrazovnog sustava, treba nastojati uspostaviti dobre odnose s učiteljima, i obratno.

Prava učitelja

79. Treba podržavati sudjelovanje učitelja u društvenom i javnom životu u interesu njihova osobnog napretka, razvoja odgojnoobrazovnog sustava i društva u cjelini.

80. Učitelji trebaju imati slobodu u ostvarenju svih građanskih prava koja građani općenito uživaju i imati pravo na pristup javnim službama.

81. Ako zbog preuzimanja javne službe učitelj mora ostaviti svoje nastavne obveze, treba ga ostaviti u struci zbog starosnih ili mirovinskih prava i omogućiti mu da se vrati na svoje ranije ili neko drugo odgovarajuće radno mjesto nakon isteka mandata u javnoj službi.

82. I plaće i radni uvjeti učitelja trebaju se određivati pregovorima između učiteljske organizacije i poslodavaca.

83. Treba ustanoviti statutarni ili dobrovoljni mehanizam kojim se osigurava pravo učitelja da sa svojim poslodavcima, bilo privatnim, bilo javnim, pregovaraju preko svojih organizacija.

84. Treba uspostaviti odgovarajući zajednički mehanizam za rješavanje sporova između učitelja i poslodavaca oko pitanja i uvjeta zapošljavanja. Ukoliko se sredstva i postupci ustanovljeni u tu svrhu iscrpe, ili ako dođe do prekida pregovora između stranaka, učiteljske organizacije trebaju imati pravo poduzeti druge mjere koje redovito stoje na raspolaganju drugim organizacijama u obrani njihovih zakonski utvrđenih interesa.

IX. UVJETI USPJEŠNOG POUČAVANJA I UČENJA

85. Budući da je učitelj dragocjen stručnjak, njegov se rad treba organizirati i potpomagati tako da se izbjegne gubitak njegova vremena i energije.

Veličina razrednog odjela

86. Veličina razrednog odjela treba biti takva da učitelj može posvetiti pozornost svakom pojedinom učeniku. S vremena na vrijeme treba osigurati uvjete za rad s manjim grupama ili jednim učenikom, radi dopunskog učenja, ili koristiti audiovizualna sredstava u radu s većim grupama.

Pomoćno osoblje

87. Kako bi se učiteljima omogućilo da se koncentriraju na svoje profesionalne zadatke, školama se treba odobriti zapošljavanje pomoćnog osoblja za ispunjavanje nenastavnih dužnosti.

Nastavna sredstva i pomagala

88. (1) Vlasti trebaju učiteljima i učenicima osigurati suvremena nastavna sredstva i pomagala. Ona ne mogu biti zamjena za učitelja nego se koriste za poboljšanje kvalitete nastave i za širenje inovacija u odgoju i obrazovanju na što veći broj učenika.

(2) Vlasti trebaju promicati istraživanja o uporabi takvih sredstava i pomagala te poticati učitelje da u njima aktivno sudjeluju.

Radno vrijeme

89. Dnevno i tjedno radno vrijeme učitelja treba utvrditi u dogovoru s učiteljskim organizacijama.

90. Prilikom utvrđivanju broja nastavnih sati treba uzeti u obzir sve čimbenike opterećenosti učitelja, kao što su:

a) broj učenika s kojima učitelj radi dnevno i tjedno;

b) vrijeme potrebno za planiranje, pripremu nastavnih jedinica i ocjenjivanje;

c) broj nastavnih jedinica predviđenih za dnevnu obradu;

d) vrijeme koje je učitelju potrebno za sudjelovanje u istraživanju, dopunskoj i dodatnoj nastavi, izvannastavnim aktivnostima, praćenju i savjetovanju učenika;

e) vrijeme potrebno za izvješćivanje ili savjetovanje roditelja o napretku učenika.

91. Učiteljima treba osigurati vrijeme potrebno za sudjelovanje u programima stručnog usavršavanja.

92. Sudjelovanje u izvannastavnim aktivnostima ne bi smjelo previše opterećivati učitelje niti ih ometati u ispunjavanju njihovih glavnih nastavnih obveza.

93. Učiteljima koji osim nastave u učionici imaju posebne obveze u školi treba u odgovarajućem omjeru smanjiti broj nastavnih sati.

Plaćeni godišnji odmori

94. Svi učitelji trebaju uživati pravo na odgovarajući godišnji odmor koji je plaćen u punom iznosu.

Studijski dopust

95. (1) Učiteljima se treba jamčiti plaćeni ili dijelom plaćeni studijski dopust u određenim vremenskim razmacima.

(2) Vrijeme provedeno na studijskom dopustu treba uračunati u starosni i mirovinski staž.

(3) Učiteljima koji rade u udaljenim nenaseljenim područjima koje kao takve priznaju javne vlasti, treba omogućiti češće studijske dopuste.

Poseban dopust

96. Dopust koji se jamči u okviru bilateralne ili multilateralne kulturne razmjene treba smatrati dijelom radne obveze.

97. Učiteljima koji su uključeni u projekte tehničke potpore treba jamčiti dopust, a njihovo starosno pravo, pravo na unaprjeđenje i mirovinsko pravo u zemlji treba biti zajamčeno. Nadalje, potrebno je utvrditi posebne uvjete kako bi se pokrili njihovi izvanredni troškovi.

98. Stranim gostima učiteljima njihove matične zemlje također trebaju jamčiti dopust i njihova mirovinska i starosna prava.

99. (1) Učiteljima povremeno treba jamčiti plaćeni dopust kako bi mogli sudjelovati u radu svojih organizacija.

(2) Učitelji trebaju imati pravo na preuzimanje službe u svojim organizacijama; u takvim slučajevima oni imaju ista prava kao i učitelji koji se nalaze u javnoj službi.

100. Učiteljima treba jamčiti plaćeni dopust zbog odgovarajućih osobnih razloga prema uvjetima koji su određeni prilikom zapošljavanja.

Bolovanje i porodiljski dopust

101. (1) Učiteljima se treba jamčiti pravo na plaćeno bolovanje.

(2) Prilikom utvrđivanja razdoblja za koje će biti plaćena puna ili djelomična naknada, potrebno je voditi računa o slučajevima kad učitelji trebaju na duže vrijeme biti odvojeni od učenika.

102. Treba primijeniti standarde koje je postavila Međunarodna organizacija rada u području zaštite materinstva, osobito Konvenciju o zaštiti materinstva iz 1919. i Konvenciju o zaštiti materinstva (izmijenjena) iz 1952., kao i standarde navedene u članku 126. ove Preporuke.

103. Učiteljice s djecom treba poticati da ostanu u službi donošenjem takvih mjera koje im omogućuju da na osobni zahtjev uzmu neplaćeni dopust do jedne godine nakon rođenja djeteta bez gubitka zaposlenja, uz puno jamčenje svih prava koja proizlaze iz zaposlenja.

Razmjena učitelja

104. Vlasti trebaju priznati važnost stručne i kulturne razmjene među zemljama i putovanja učitelja u inozemstvo za odgojnoobrazovni sustav i za same učitelje; one trebaju nastojati proširivati takve mogućnosti i uvažavati iskustvo koje pojedini učitelji stječu u inozemstvu.

105. Odabir za takve razmjene treba izvršiti bez ikakve diskriminacije, a odabrane osobe ne bi trebalo smatrati zastupnicima nekog političkog stava.

106. Učiteljima koji putuju radi studija i rada u inozemstvu treba osigurati odgovarajuće olakšice i na odgovarajući način zaštititi njihovo radno mjesto i status.

107. Učitelje treba poticati da razmjenjuju nastavna iskustva stečena u inozemstvu s drugim pripadnicima struke.

Školske zgrade

108. Školske zgrade trebaju biti sigurne, privlačne izgledom i svrhovito izvedene; one trebaju omogućiti djelotvornu nastavu, izvannastavne aktivnosti i, osobito u seoskim područjima, biti središta lokalne zajednice; one trebaju biti sagrađene u skladu s utvrđenim higijenskim standardima imajući u vidu trajnost, prilagodljivost te lakoću i ekonomičnost održavanja.

109. Prosvjetne vlasti trebaju osigurati primjereno održavanje škola tako da se ni u kojem slučaju ne dovede u pitanje zdravlje i sigurnost učenika i učitelja.

110. Prilikom planiranja novih škola potrebno je uzeti u obzir mišljenje predstavnika učitelja. U slučaju izgradnje novih ili dodatnih prostora u postojećoj školi, treba se savjetovati s osobljem škole.

Posebne odredbe za učitelje u seoskim ili udaljenim područjima

111. (1) Učiteljima i njihovim obiteljima u područjima koja su udaljena od velikih središta i kojima javne vlasti priznaju takav status, treba osigurati pristojno stanovanje, po mogućnosti besplatno ili po povlaštenoj cijeni.

(2) U zemljama gdje se od učitelja očekuje da pored svojih redovitih nastavnih obveza promiče i potiče aktivnosti lokalne zajednice, razvojni planovi i programi trebaju uključivati odredbe o odgovarajućem smještaju takvih učitelja.

112. (1) U slučaju zapošljavanja ili premještaja učitelja u škole u udaljenim područjima, njima i njihovim obiteljima treba platiti troškove selidbe i putne troškove.

(2) U takvim područjima učiteljima treba po potrebi pokriti troškove putovanja kad je ono poduzeto radi održanja profesionalnog standarda.

(3) Učiteljima koji su premješteni u udaljena područja treba kao olakšicu jednom godišnje kad odlaze na odmor nadoknaditi putne troškove od mjesta u kojemu rade do mjesta stalnog prebivališta.

113. Svaki put kad rade u otežanim uvjetima, učitelji trebaju primiti dodatak na plaću za otežane uvjete rada uključen u dobit koja ulazi u osnovicu za mirovinu.

X. PLAĆE UČITELJA

114. Među mnogim čimbenicima koji utječu na status učitelja, osobitu pozornost treba posvetiti plaćama, jer u današnjem svijetu drugi čimbenici, poput položaja ili ugleda koji im se priznaje i stupnja poštivanja važnosti njihove funkcije, kao i u drugim sličnim službama, umnogome ovise o njihovu ekonomskom statusu.

115. Plaće učitelja trebaju:

a) odražavati važnost koju društvo pridaje nastavi, a time i učitelju, kao i sve odgovornosti koje preuzimaju ulaskom u službu;

b) odgovarati plaćama u drugim zanimanjima za koja se traži slična ili ista sprema;

c) omogućiti pristojan život učitelja i njihovih obitelji, ulaganje u daljnje obrazovanje ili praćenje kulturnih događanja, čime unaprjeđuju svoju stručnu spremu;

d) odražavati činjenicu da neka radna mjesta zahtijevaju višu stručnu spremu i iskustvo te da nose i veću odgovornost.

116. Učitelji trebaju biti plaćeni prema platnim razredima određenim u suglasnosti s učiteljskim organizacijama. Ni pod kojim uvjetima stručno osposobljeni učitelji koji se nalaze na pripravničkom stažu ili su zaposleni s pola radnog vremena, ne smiju biti plaćeni prema nižim stopama od onih koje su utvrđene za učitelje u stalnom radnom odnosu.

117. Struktura plaća treba biti tako određena da ne povlači za sobom nepravdu ili nepravilnosti koje bi dovele do sukoba između različitih grupa učitelja.

118. Tamo gdje je utvrđen maksimalan broj sati rada u učionici, učitelj čija redovna satnica prelazi uobičajeni maksimum, treba dobivati dodatnu naknadu prema utvrđenom rasponu.

119. Razlike u plaćama se trebaju temeljiti na objektivnim mjerilima, kao što su stupanj stručne spreme, godine iskustva ili stupanj odgovornosti, pri čemu razlika između najniže i najviše plaće mora biti razumno odmjerena.

120. Pri utvrđivanju osnovnog platnog razreda za učitelje stručnih ili tehničkih predmeta koji nemaju akademsko zvanje, naknada treba uzeti u obzir vrijednost njihove praktične izobrazbe i iskustva.

121. Plaće učitelja treba utvrđivati po godišnjoj osnovi.

122. (1) Treba osigurati napredovanje u istom platnom razredu, po mogućnosti jamčenjem redovitog godišnjeg povećanja plaća.

(2) Prijelaz od najnižeg do najvišeg platnog razreda ne bi se trebao protezati na razdoblje duže od 10 do 15 godina.

(3) Učiteljima treba jamčiti povećanje plaće tijekom pripravničkog staža ili privremenog zaposlenja.

123. (1) Platni razredi za učitelje trebaju se povremeno mijenjati kako bi se uzeli u obzir čimbenici kao što su rast životnih troškova, rast proizvodnje koji vodi povećanju životnog standarda u zemlji ili opći rast nadnica ili visine plaća.

(2) Tamo gdje je prihvaćen sustav automatskog prilagođivanja plaća indeksu životnih troškova, u odabiru indeksa trebaju sudjelovati učiteljske organizacije, a svaku zajamčenu naknadu za životne troškove treba smatrati sastavnim dijelom zarade koja se uzima u obzir kao osnovica za mirovinu.

124. Nikakav sustav rangiranja zasluga u svrhu određivanja plaća ne treba uvoditi bez dogovora i pristanka učiteljskih organizacija.

XI. SOCIJALNA SIGURNOST

Opće odredbe

125. Svi učitelji, neovisno o vrsti škole u kojoj rade, trebaju uživati jednaku ili sličnu socijalnu zaštitu. Zaštita treba obuhvatiti i pripravničko razdoblje i razdoblje usavršavanja redovito zaposlenih učitelja.

126. (1) Učitelji trebaju biti zaštićeni mjerama socijalne sigurnosti u skladu sa svim odredbama Konvencije Međunarodne organizacije rada o socijalnoj sigurnosti (Minimalni standardi) iz 1952., kao što su zdravstvena zaštita, naknada za bolest, naknada za nezaposlenost, starosna naknada, naknada za povredu na radu, naknada za obitelj, naknada za materinstvo, naknada za invaliditet i naknada u slučaju smrti.

(2) Standardi socijalne sigurnosti namijenjeni učiteljima trebaju biti povoljni barem u onoj mjeri u kojoj je to predviđeno odgovarajućim dokumentima Međunarodne organizacije rada, osobito Konvencijom o socijalnoj sigurnosti (Minimalni standardi) iz 1952. godine.

(3) Naknade socijalne sigurnosti trebaju učiteljima biti zajamčene kao njihovo pravo.

127. Socijalna zaštita učitelja treba odražavati posebne uvjete njihove službe, kao što je navedeno u člancima 128.-140.

Zdravstvena zaštita

128. U područjima s nedovoljno razvijenom liječničkom uslugom, učiteljima treba nadoknaditi putne troškove kako bi dobili odgovarajuću zdravstvenu zaštitu.

Naknada za bolovanje

129. (1) Naknada za bolovanje treba biti zajamčena tijekom bilo kojeg razdoblja radne nesposobnosti koja podrazumijeva ukidanje redovitih prihoda.

(2) Ona se treba isplaćivati od prvog dana obustave prihoda.

(3) U slučajevima kad je trajanje naknade za bolovanje ograničeno određenim rokom, treba odrediti uvjete produženja ako je prijeko potrebno da učitelj bude odvojen od učenika.

Naknada za povredu na radu

130. Učitelji trebaju biti zaštićeni od posljedica povreda pretrpljenih ne samo tijekom nastave u školi, već i za vrijeme obavljanja svojih dužnosti izvan školskih prostora.

131. Neke zarazne bolesti koje vladaju među djecom, treba smatrati profesionalnim bolestima kad od njih oboli učitelj koji je bio u dodiru s učenicima.

Zaštita u starijoj dobi

132. Mirovinska prava koja je učitelj stekao radeći pod bilo kojom prosvjetnom vlašću u nekoj zemlji, trebaju se prenijeti ukoliko učitelj preuzme posao pod nekom drugom vlašću u toj zemlji.

133. Uzimajući u obzir domaće propise, učiteljima koji u slučaju nedostatka nastavnog osoblja ostanu u službi i nakon dospijeća roka za mirovinu, treba u obračun za mirovinu uključiti i naknadu za dodatne godine rada ili im preko odgovarajuće službe omogućiti da dobiju dodatnu mirovinu.

134. Naknade koje se dobivaju u starijoj dobi trebaju biti odmjerene prema zadnjim zaradama, kako bi učitelj mogao održavati odgovarajući životni standard.

Naknade za invaliditet

135. Učitelji koji su prisiljeni na prekid rada zbog tjelesne ili mentalne oštećenosti, trebaju dobiti naknadu za invaliditet. Potrebno je odrediti mjere osiguranja mirovine za slučaj kad ona nije pokrivena naknadama za produženo bolovanje ili drugim sredstvima.

136. U slučaju djelomične nesposobnosti kad učitelj može raditi dio radnog vremena, treba osigurati djelomičnu naknadu za invaliditet.

137. (1) Naknada za invaliditet treba biti odmjerena prema zadnjim zaradama kako bi učitelj mogao održavati odgovarajući životni standard.

(2) Treba odrediti mjere osiguranja liječničke skrbi i njome povezane naknade radi izlječenja ili, tamo gdje to nije moguće, poboljšanja zdravlja učitelja invalida, kao i radi rehabilitacije koja bi učitelju invalidu omogućila povratak njegovim ranijim radnim obvezama.

Naknade za slučaj smrti

138. Uvjeti za stjecanje prava na naknadu u slučaju smrti i visina naknade trebaju biti takvi da nositelju tog prava omoguće odgovarajući životni standard i da djeci preminuloga zajamče dobrobit i obrazovanje.

Sredstva za osiguranje socijalne sigurnosti učitelja

139. (1) Zaštitu socijalne sigurnosti učitelja treba po mogućnosti osigurati u sklopu općeg sustava zaštite koji se odnosi na sve zaposlene u javnom ili privatnom sektoru.

(2) Tamo gdje se općim sustavom ne pokriva jedna ili više potreba, treba uspostaviti posebne statutarne i nestatutarne mjere.

(3) Tamo gdje je visina naknada u sklopu općeg sustava ispod razine utvrđene ovom Preporukom, treba je podići do preporučenih standarda korištenjem mjera dopune.

140. Treba razmotriti mogućnost povezivanja predstavnika učiteljskih organizacija s upravom posebnih i dopunskih sustava, uključujući ulaganja njihovih fondova.

XII. NEDOSTATAK UČITELJA

141. (1) Treba se rukovoditi načelom da se svaki veći problem nedovoljnog broja učitelja rješava mjerama koje se priznaju kao izvanredne i koje ni na koji način ne smanjuju ili ugrožavaju

uspostavljene profesionalne standarde ili one koji se tek uspostavljaju te koje svode gubitak za učenike na najmanju moguću mjeru.

(2) Ukoliko neke priznate mjere koje su poduzete u svrhu rješavanja problema nedovoljnog broja učitelja, kao što su preveliki razredni odjeli ili nerazumno produženje sati nastave, nisu u skladu s ciljevima odgoja i obrazovanja i nanose štetu učenicima, nadležne vlasti trebaju te mjere što prije proglasiti nepotrebnim i obustaviti njihovu primjenu.

142. U zemljama u razvoju u kojima nedostatak učitelja nužno traži kratkoročne programe za brzu pripremu učitelja, treba pripremiti krajnje stručne i ekstenzivne programe kako bi se dobio dovoljan broj stručno osposobljenih učitelja.

143. (1) Studente koji prolaze kratkoročnu izobrazbu po intenzivnim programima treba birati prema istim kriterijima koji važe za studente redovitih stručnih programa ili čak višima kako bi oni kasnije mogli ispuniti zahtjeve redovitog programa.

(2) Takvim studentima treba posebnim programima i povlasticama omogućiti stjecanje kvalifikacija uz rad.

144. (1) Koliko god je to moguće, nekvalificirano osoblje treba raditi pod nadzorom i uz stručno vodstvo osposobljenih učitelja.

(2) Uvjet za ostanak u službi takvih osoba treba biti stjecanje diplome u struci.

145. Vlasti trebaju priznati da su poboljšanje socijalnog i ekonomskog statusa učitelja, uvjeta njihova života i rada, zaposlenja i izgleda za karijeru, najbolji put za svladavanje problema nedovoljnog broja stručno osposobljenih i iskusnih učitelja, kao i za privlačenje i ostanak u učiteljskoj službi dovoljnog broja osoba s punom stručnom spremom.

XIII. ZAVRŠNA ODREDBA

146. U slučaju da učitelji uživaju status koji je u nekim aspektima povoljniji od standarda utvrđenih ovom Preporukom, na te se standarde ne smije pozivati kako bi se pogoršao već zajamčeni status.

Naprijed rečeno je izvorni tekst Preporuke usvojen na Posebnoj međuvladinoj konferenciji o statusu učitelja održanoj u Parizu, zatvaranje koje je objavljeno petoga dana mjeseca listopada 1966. godine

U dobroj vjeri stavili smo naše potpise ovoga petoga dana mjeseca listopada 1966. godine.

Predsjedavajući
Posebne Međuvladine
konferencije o statusu učitelja

Glavni tajnik
Organizacije Ujedinjenih naroda
za obrazovanje, znanost i kulturu

Prevele: Vedrana Spajić-Vrkaš i Irena Stanić-Rašin

PREPORUKA O ODGOJU I OBRAZOVANJU ZA MEĐUNARODNO RAZUMIJEVANJE, SURADNJU I MIR TE POŠTIVANJE LJUDSKIH PRAVA I TEMELJNIH SLOBODA

usvojena na 18. zasjedanju Opće konferencije UNESCO-a, 19. studenoga .1974. godine

Opća konferencija Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu na svojoj 18. sjednici održanoj u Parizu od 17. listopada do 23. studenoga 1974. godine,

imajući na umu odgovornost država članica da odgojem i obrazovanjem ostvare ciljeve postavljene u Povelji Ujedinjenih naroda, Statutu UNESCO-a, Općoj deklaraciji o ljudskim pravima, Konvenciji o zaštiti žrtava rata od 12. kolovoza 1949. godine, kako bi se promicalo međunarodno razumijevanje, suradnja i mir te poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda,

ponovno potvrđujući obvezu UNESCO-a da u državama članicama potiče i podupire svaku aktivnost kojom se osigurava obrazovanje za sve radi jačanja pravde, slobode, ljudskih prava i mira,

primjećujući ipak da aktivnost UNESCO-a i njegovih država članica ponekad ima učinka samo na manji dio sve većeg broja školske djece, studenata, mladeži i odraslih koji nastavljaju svoje obrazovanje, te prosvjetnih djelatnika, kao i da programi i metode međunarodnog odgoja i obrazovanja nisu uvijek u skladu s potrebama i željama mladeži i odraslih,

primjećujući, štoviše, da u mnogim slučajevima postoji velik nesrazmjer između proklamiranih ideala, deklariranih namjera i stvarnih okolnosti,

odlučivši na svojoj 17. sjednici da će takav odgoj i obrazovanje biti predmet preporuke državama članicama,

prihvaća ovoga devetnaestoga dana mjeseca listopada 1974. godine ovu Preporuku.

Opća konferencija preporučuje državama članicama primjenu sljedećih odredbi uz poduzimanje svih potrebnih zakonodavnih i drugih mjera u skladu s ustavnom praksom svake pojedine države, kako bi u svojim područjima primijenile načela utvrđena u ovoj Preporuci.

Opća konferencija preporučuje državama članicama da o Preporuci izvijeste vlasti, odsjeke ili tijela nadležna za školstvo, više i izvanškolsko obrazovanje te različite organizacije koje prosvjetno djeluju među mladima i odraslima, kao što su studentski i omladinski pokreti, udruge roditelja i sindikati učitelja te ostale zainteresirane stranke.

Opća konferencija preporučuje državama članicama da Konferenciji podnose izvješća o akcijama koje su poduzele u skladu s Preporukom u onim vremenskim razmacima i na način kako to Konferencija odredi.

l. ZNAČENJE IZRAZA

1. U ovoj Preporuci:

a) izraz “odgoj i obrazovanje” podrazumijeva cjelokupan proces društvenog života preko kojega pojedinci i društvene grupe uče, unutar nacionalne i međunarodne zajednice i za njihovu

dobrobit, kako svjesno razvijati i izgrađivati sveukupnost svojih sposobnosti, stavova, vještina i znanja. Taj proces nije ograničen ni na kakvu posebnu aktivnost.

b) Izrazi "međunarodno razumijevanje", "suradnja" i "mir" trebaju se promatrati kao nedjeljiva cjelina temeljena na načelu prijateljskih odnosa između naroda i država različitih društvenih i političkih sustava te na poštivanju ljudskih prava i temeljnih sloboda. U tekstu Preporuke ponekad se različita značenja tih triju pojmova sažimaju u izrazu "međunarodni odgoj i obrazovanje".

c) Izrazi "ljudska prava" i "temeljne slobode" određeni su u Povelji Ujedinjenih naroda, Općoj deklaraciji o ljudskim pravima, Međunarodnom paktu o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima te Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima.

II. OPSEG

2. Ova se Preporuka odnosi na sve stupnjeve i oblike obrazovanja.

III. TEMELJNA NAČELA

3. Odgoj i obrazovanje treba biti prožet ciljevima i svrhom utvrđenim u Povelji Ujedinjenih naroda, Statutu UNESCO-a i Općoj deklaraciji o ljudskim pravima, osobito članku 26., stavku 2. u kojemu stoji: "Odgoj i obrazovanje mora biti usmjeren punom razvoju ljudske osobe i jačati poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda. On mora promicati razumijevanje, snošljivost i prijateljstvo medu svim narodima, rasnim ili vjerskim grupama te podupirati djelatnost Ujedinjenih naroda na održanju mira".

4. Kako bi se svakoj osobi omogućilo aktivno sudjelovanje u ostvarivanju ciljeva iz točke 3. i promicala međunarodna solidarnost i suradnja, prijeko potrebna u rješavanju svjetskih problema koji utječu na živote pojedinca i zajednica, te kako bi se ostvarila temeljna prava i slobode, sljedeće ciljeve treba smatrati vodećim načelima odgojnoobrazovne politike:

a) međunarodna dimenzija i globalna perspektiva na svim stupnjevima i u svim oblicima odgoja i obrazovanja;

b) razumijevanje i poštivanje svih naroda, njihovih kultura, civilizacija, vrednota i načina života, uključujući domaće etničke kulture i kulture drugih naroda;

c) svijest o sve većoj globalnoj međusobnoj ovisnosti naroda i država;

d) sposobnost komuniciranja s drugima;

e) svijest ne samo o pravima nego i o odgovornostima što ih pojedinci, društvene grupe i narodi imaju jedni prema drugima;

e) razumijevanje prijeke potrebe za međunarodnom solidarnošću i suradnjom;

g) spremnost pojedinca da sudjeluje u rješavanju problema svoje zajednice, svoje države i cijeloga svijeta.

5. Povezivanjem učenja, izobrazbe, informiranja i djelovanja, međunarodni odgoj i obrazovanje treba poticati odgovarajući intelektualni i emocionalni razvoj pojedinca. On treba razvijati osjećaj društvene odgovornosti i solidarnosti s nepovlaštenim grupama i težiti primjeni načela ravnopravnosti u svakodnevnom životu. On također treba pomoći u razvoju osobina, sposobnosti

i vještina koje pojedincu omogućuju da kritički promatra probleme na nacionalnoj i međunarodnoj razini, da razumije i tumači činjenice, stavove i ideje, da radi u grupi, da prihvaća i sudjeluje u otvorenim raspravama, da poštuje temeljna proceduralna načela što vrijede za svaku raspravu te da svoje vrijednosne sudove i odluke temelji na racionalnoj analizi relevantnih činjenica i čimbenika.

6. Odgoj i obrazovanje treba staviti naglasak na nedopustivost pribjegavanja ratu u svrhu ekspanzije, agresije i dominacije, odnosno uporabe sile i nasilja u svrhu represije, te svaku osobu dovesti do toga da razumije i prihvati osobnu odgovornost za očuvanje mira. On treba pridonijeti međunarodnom razumijevanju i jačanju svjetskoga mira, borbi protiv kolonijalizma i neokolonijalizma u svim njihovim oblicima i manifestacijama te borbi protiv svih oblika i vrsti rasizma, fašizma i apartheida, kao i drugih ideologija koje rađaju nacionalnu i rasnu mržnju i koje su suprotne ciljevima ove Preporuke.

IV. DRŽAVNA POLITIKA, PLANIRANJE I UPRAVA

7. Svaka država članica treba izraditi i provoditi državnu politiku usmjerenu na povećanje djelotvornosti odgoja i obrazovanja u svim njegovim oblicima i na povećanje njegova pridonosa razumijevanju i suradnji, očuvanju i razvijanju pravednog mira, uspostavljanju društvene pravde, poštivanju i ostvarivanju ljudskih prava i temeljnih sloboda te otklanjanju predrasuda, pogrešnih shvaćanja, neravnopravnosti i svih oblika nepravde koji sprječavaju ostvarenje tih ciljeva.

8. Države članice trebaju u suradnji s nacionalnim komisijama za UNESCO poduzeti mjere za osiguranje suradnje između ministarstava i odjela državne uprave i za usklađivanje njihovih napora u izradi i provođenju programa međunarodnog odgoja i obrazovanja.

9. Države članice trebaju, u skladu sa svojim ustavnim odredbama, pružiti financijsku, administrativnu, materijalnu i moralnu potporu primjeni ove Preporuke.

V. POSEBNI ASPEKTI UČENJA, POUČAVANJA I DJELOVANJA

Etički i građanski aspekti

10. Države članice trebaju poduzeti odgovarajuće mjere kako bi se u procesu učenja i poučavanja jačali i razvijali stavovi i ponašanje temeljeni na priznanju ravnopravnosti i prijeko potrebne međuovisnosti država i naroda.

11. Države članice trebaju poduzeti mjere kako bi osigurale da načela Opće deklaracije o ljudskim pravima i Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije postanu sastavni dio osobnog razvoja svakog djeteta, mladeži i odraslih, na način da se ta načela svakodnevno primjenjuju na svim stupnjevima i u svim oblicima odgoja i obrazovanja i tako svakom pojedincu omoguće da osobno pridonese obnovi i širenju odgoja i obrazovanja u naznačenom pravcu.

12. Države članice trebaju poticati učitelje da u suradnji s učenicima, roditeljima, organizacijama koje se bave tom problematikom i sa zajednicom u cjelini, primjenjuju metode kojima se potiče stvaralačka mašta djece i mladeži, kao i njihovo društveno djelovanje, te ih tako pripremiti za ostvarivanje svojih prava i sloboda uz istovremeno priznavanje i poštivanje prava drugih, kao i za ispunjavanje njihovih društvenih obveza.

13. Države članice trebaju na svakom stupnju odgoja i obrazovanja promicati aktivnu građansku izobrazbu, koja svakoj osobi omogućuje stjecanje znanja o načinima rada javnih ustanova, bilo lokalnih, državnih ili međunarodnih, upoznavanje s postupcima rješavanja ključnih problema te sudjelovanje u kulturnom i javnom životu zajednice. To bi sudjelovanje po potrebi trebalo osigurati povezivanje obrazovanja i djelovanja u cilju rješavanja problema na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini.

14. Odgoj i obrazovanje treba uključiti kritičku analizu povijesnih i suvremenih čimbenika gospodarske i političke naravi, koji su uzrokom suprotnosti i napetosti među državama, kao i istraživanje postupaka kojima se prevladavaju te suprotnosti, koje predstavljaju stvarnu prepreku razumijevanju, istinskoj međunarodnoj suradnji i razvoju svjetskog mira.

15. Odgoj i obrazovanje treba naglasiti istinske interese narodâ i nespojivost tih interesa s interesima monopolističkih grupa koje imaju gospodarsku i političku moć, provode eksploataciju i potiču rat.

16. Sudjelovanje učenika u organizaciji učenja i odgojnoobrazovnih ustanova, treba samo po sebi biti čimbenik građanskog odgoja i obrazovanja i važan element međunarodnog odgoja i obrazovanja.

Kulturni aspekti

17. Države članice trebaju na različitim stupnjevima i u različitim oblicima odgoja i obrazovanja promicati proučavanje drugih kultura, njihovih uzajamnih utjecaja, svjetonazora i načina života, kako bi potakli uzajamno poštivanje razlika među njima. U proučavanju bi primjerice trebalo odgovarajuću važnost dati učenju stranih jezika, civilizacija i kulturnih baština, kao sredstvu promicanja međunarodnog i interkulturalnog razumijevanja.

Proučavanje glavnih problema čovječanstva

18. Odgoj i obrazovanje treba usmjeriti kako na ukidanje okolnosti koje produžuju i produbljuju najveće probleme ljudskog opstanka i blagostanja - nejednakost, nepravdu, međunarodne odnose temeljene na uporabi sile - tako i na mjere međunarodne suradnje koje mogu pridonijeti rješavanju tih problema. U tom pogledu, obrazovanje treba biti interdisciplinarno i usmjereno na probleme kao što su:

a) ravnopravnost svih naroda i pravo naroda na samoodređenje;

b) održanje mira; razne vrste rata, njihovi uzroci i posljedice; razoružanje; nedopustivost uporabe znanosti i tehnologije u ratne svrhe i njihova primjena u izgradnji mira i napretku; narav i učinak gospodarskih, kulturnih i političkih odnosa među zemljama i važnost međunarodnog prava za te odnose, napose u održanju mira;

c) djelatnost kojom se osigurava primjena i poštivanje ljudskih prava, uključujući prava izbjeglica; rasizam i njegovo iskorjenjivanje; borba protiv svih oblika diskriminacije;

d) gospodarski rast i društveni razvoj te njihov odnos prema društvenoj pravdi; kolonijalizam i dekolonizacija; postupci i sredstva potpore državama u razvoju; borba protiv nepismenosti;

borba protiv bolesti i gladi; borba za kvalitetniji život i najviši mogući zdravstveni standard; porast stanovništva i problemi koji su s tim povezani;

e) korištenje, upravljanje i očuvanje prirodnih resursa; zagađivanje okoliša;

f) očuvanje kulturne baštine čovječanstva;

g) uloga i metode djelovanja sustava Ujedinjenih naroda u rješavanju spomenutih problema te mogućnost unaprjeđivanja i proširivanja tog djelovanja.

19. Potrebno je poduzeti korake kako bi se razvijale one znanstvene discipline koje izravno pridonose ispunjavanju sve raznovrsnijih obveza i odgovornosti u međunarodnim odnosima.

Ostali aspekti

20. Države članice trebaju poticati prosvjetne vlasti i učitelje da sadržajima odgoja i obrazovanja koji se planiraju u skladu s ovom Preporukom, pridaju interdisciplinarna i problemska obilježja, koja odgovaraju složenosti problema ostvarivanja ljudskih prava i međunarodne suradnje i koja sama po sebi ilustriraju ideje recipročnog utjecaja, uzajamne potpore i solidarnosti. Takvi bi se programi trebali temeljiti na odgovarajućim istraživanjima, eksperimentima i posebnim odgojnoobrazovnim ciljevima.

21. Države članice trebaju nastojati međunarodnom odgoju i obrazovanju posvetiti posebnu pozornost i osigurati potrebna sredstva u osobito osjetljivim i eskplozivnim društvenim okolnostima, primjerice kad postoji očita nejednakost u pristupu odgoju i obrazovanju.

VI. AKCIJE U RAZLIČITIM ODGOJNOOBRAZOVNIM PODRUČJIMA

22. Treba uložiti pojačane napore u razvoj i uključivanje međunarodne i interkulturalne dimenzije u sve stupnjeve i oblike odgoja i obrazovanja.

23. Države članice trebaju koristiti iskustva projekta Udruženih škola koje uz UNESCO-vu pomoć provode programe međunarodnog odgoja i obrazovanja. Oni koji su povezani s Udruženim školama u državama članicama trebali bi pojačati i obnoviti svoja nastojanja kako bi program proširili na druge odgojnoobrazovne ustanove i zauzeti se za opću primjenu programskih rezultata. Slične akcije treba poduzeti i u drugim državama članicama što je moguće prije. Iskustvo odgojnoobrazovnih ustanova koje uspješno provode programe međunarodnog odgoja i obrazovanja također treba proučavati i širiti.

24. Kako se predškolski odgoj razvija, države članice i u tom području trebaju podupirati djelatnosti sukladne svrsi ove Preporuke, jer se temeljni stavovi, kao što je primjerice poimanje rase, oblikuju već u predškolskoj dobi. U tom smislu, treba prihvatiti da je stav roditelja odlučujući čimbenik u odgoju djece i da u obrazovanju odraslih, na što se odnosi članak 30., osobitu pozornost treba posvetiti pripremi roditelja za njihovu ulogu u predškolskom odgoju. Prva škola treba biti uređena i organizirana poput društvene zajednice koja ima svoja posebna obilježja i vrijednosti, u kojoj će različite okolnosti, uključujući igre, omogućiti djeci da postanu svjesna svojih prava, da slobodno izražavaju svoju osobnost i prihvaćaju svoje odgovornosti te da izravnim iskustvom ojačaju i prošire osjećaj pripadnosti sve širim zajednicama - obitelji i školi, a potom lokalnoj, nacionalnoj i svjetskoj zajednici.

25. Države članice trebaju poticati nadležne vlasti, profesore i studente da u određenim razmacima propituju mogućnosti unaprjeđenja višeg i visokog obrazovanja kako bi ono moglo što potpunije pridonijeti ostvarenju ciljeva ove Preporuke.

26. U visoko obrazovanje treba uključiti građanski odgoj i obrazovanje za sve studente kako bi se produbilo njihovo znanje o najvećim problemima u rješavanju kojih trebaju sudjelovati, razvile njihove vještine za izravno i trajno djelovanje u tom pravcu i unaprijedilo njihovo shvaćanje međunarodne suradnje.

27. Budući da visokoškolske ustanove, osobito sveučilišta, pohađa sve veći broj ljudi, one bi trebale uvesti programe međunarodnog odgoja i obrazovanja kao dio svoje proširene uloge u sklopu cjeloživotnog obrazovanja, te prihvatiti globalni pristup u nastavi. Služeći se svim dostupnim komunikacijskim sredstvima, trebale bi osigurati mogućnosti i uvjete za učenje i djelovanje prilagođene stvarnim interesima, problemima i težnjama ljudi.

28. U cilju unaprjeđenja studija i međunarodne suradnje, visokoškolske ustanove trebaju sustavno koristiti prednosti svih oblika njima svojstvenog međunarodnog djelovanja, kao što su posjeti stranih profesora i studenata, suradnja između profesora i istraživačkih timova iz različitih zemalja. One bi osobito trebale provoditi istraživanja i eksperimente o jezičnim, društvenim, emocionalnim i kulturnim preprekama, napetostima, stavovima i djelovanju koji utječu, kako na strane studente, tako i na ustanove koje ih primaju.

29. Svaki stupanj specijalizirane strukovne izobrazbe treba uključivati nastavu koja bi osposobila učenike za razumijevanje uloge koju oni i njihova zvanja imaju u razvoju njihovih društava, u poboljšanju međunarodne suradnje, očuvanju i jačanju mira te za što ranije aktivno preuzimanje svojih uloga.

30. Svi ciljevi i oblici izvanškolskog odgoja i obrazovanja, uključujući obrazovanje odraslih, trebaju polaziti od sljedećih razmatranja:

a) globalni pristup treba u što većoj mjeri primjenjivati u svim izvanškolskim programima, uz uključivanje odgovarajućih moralnih, građanskih, kulturnih, znanstvenih i tehničkih aspekata međunarodnog odgoja i obrazovanja;

b) sve zainteresirane strane trebale bi udružiti svoje snage u prilagođivanju i korištenju mogućnosti sredstava javnog priopćavanja, samoobrazovanja i interaktivnog učenja te ustanova kao što su muzeji i javne knjižnice, kako bi pojedincu prenijele potrebna znanja, razvile kod njega pozitivne stavove i spremnost na pozitivno djelovanje, te kako bi širile spoznaje i razumijevanje o odgojnoobrazovnim kampanjama i programima planiranim u skladu s ciljevima ove Preporuke;

c) sve zainteresirane strane, javne i privatne, trebaju nastojati iskoristiti povoljne okolnosti i mogućnosti, kao što su društvene i kulturne djelatnosti omladinskih centara i klubova, kulturnih centara, društvenih domova ili sindikata; omladinske skupove i festivale, sportske priredbe, susrete sa stranim posjetiteljima, studentima ili doseljenicima te općenito svaku vrstu razmjene.

31. Treba poduzeti korake kako bi se poduprlo osnivanje i jačanje organizacija kao što su udruge studenata i učitelja za suradnju s Ujedinjenim narodima, klubovi za međunarodnu suradnju i UNESCO-vi klubovi, koje treba uključiti u pripremu i provođenje zajedničkih programa međunarodnog odgoja i obrazovanja.

32. Države članice trebaju osigurati da djelatnosti kojima se ostvaruju ciljevi ove Preporuke budu usklađene na svim stupnjevima školskog i izvanškolskog odgoja i obrazovanja te da međusobno tvore smislenu cjelinu u sklopu nastavnih programa za različite razine i vrste obrazovanja, učenja

i nastave. Načela suradnje i udruživanja koja su ugrađena u ovu Preporuku treba primijeniti u svim odgojnoobrazovnim djelatnostima.

VII. PRIPREMA UČITELJA

33. Države članice trebaju stalno poboljšavati metode i sredstva pripreme i osposobljavanja učitelja i drugih djelatnika u odgoju i obrazovanju za ostvarivanje ciljeva ove Preporuke, te bi u tu svrhu trebale:

a) motivirati učitelje za njihov posao: odanost etici ljudskih prava i ciljevima promjenjivog društva kako bi se ljudska prava primijenila u praksi; shvaćanje temeljnog jedinstva čovječanstva; sposobnost da druge nauče poštivati bogatstva što ih različitost kultura može pružiti svakom pojedincu, grupi ili narodu;

b) osigurati učiteljima stjecanje interdisciplinarnih znanja o svjetskim problemima i problemima međunarodne suradnje, između ostalog, i njihovim sudjelovanjem u rješavanju tih problema;

c) pripremiti učitelje za aktivno sudjelovanje u izradi programa međunarodnog odgoja i obrazovanja i u izboru nastavne opreme i materijala, poštujući pri tome potrebe učenika i tijesno surađujući s njima;

d) uvesti eksperiment u aktivne metode odgoja, obrazovanja i izobrazbe, barem u elementarne tehnike vrednovanja, osobito one koje su primjenjive na socijalno ponašanje i stavove djece, mladeži i odraslih;

e) poticati sklonosti i vještine, kao što su želja i sposobnost za uvođenje novina u odgoj, obrazovanje i stručno usavršavanje, iskustvo timskog rada i interdisciplinarnog istraživanja, razumijevanje grupne dinamike te sposobnost stvaranja i iskorištavanja povoljnih mogućnosti;

f) uključiti eksperiment u međunarodni odgoj i obrazovanje, osobito inovativne eksperimente iz drugih zemalja, te osigurati zainteresiranima što je moguće više prilika za izravne susrete sa stranim učiteljima.

34. Države članice trebaju osigurati onima koji su povezani s upravljanjem, nadzorom ili vođenjem - primjerice inspektorima, prosvjetnim savjetnicima, ravnateljima ustanova za izobrazbu učitelja i organizatorima odgojnoobrazovnih programa za mladež i odrasle - izobrazbu, informiranje i savjete koji su im potrebni kako bi pomogli učiteljima da se usmjere prema ciljevima ove Preporuke, uzimajući u obzir aspiracije mladih ljudi glede međunarodnih problema i novih odgojnoobrazovnih metoda koje bi mogle poboljšati izglede za ostvarivanje tih želja. U tu svrhu treba organizirati seminare ili tečajeve za stručno usavršavanje u području međunarodnog i interkulturalnog odgoja i obrazovanja, na kojima bi se okupili predstavnici prosvjetnih vlasti i učitelji. Na ostalim seminarima ili tečajevima nadzornici i učitelji mogli bi se naći zajedno s predstavnicima drugih grupa, kao što su roditelji, učenici i studenti te učiteljske udruge. Budući da ulogu odgoja i obrazovanja treba postupno, ali temeljito izmijeniti, nastava, informiranje i savjetovanje trebaju odražavati rezultate istraživanja o promjeni strukture i hijerarhijskih odnosa u sustavu odgoja i obrazovanja.

35. Države članice trebaju nastojati osigurati da svaki program stručnog usavršavanja učitelja i uprave sadrži komponente međunarodnog odgoja i obrazovanja te mogućnosti za usporedbu njihovih iskustava u tom području.

36. Države članice trebaju poticati i olakšavati studij odgoja i obrazovanja i tečajeve za stručno usavršavanje u inozemstvu, napose dodjelom stipendija, te takve tečajeve priznati kao dio

redovitog procesa dodiplomske izobrazbe, zapošljavanja, stručnog usavršavanja i napredovanja učitelja.

37. Države članice trebaju organizirati ili potpomagati bilateralnu razmjenu učitelja na svim razinama odgoja i obrazovanja.

VIII. NASTAVNA OPREMA I MATERIJALI

38. Imajući na umu da u mnogim zemljama učenici i studenti najveći dio svoga znanja o međunarodnim problemima stječu izvan škole putem sredstava javnog priopćavanja, države članice trebaju povećati svoje napore kako bi obnovile, proizvele, distribuirale i razmijenile opremu i materijale za međunarodni odgoj i obrazovanje. U cilju zadovoljavanja potreba onih koji su uključeni u međunarodni odgoj i obrazovanje, treba se usmjeriti na rješavanje problema nedovoljne nastavne opreme i na podizanje njene kvalitete. Akciju treba provoditi u sljedećim smjerovima:

a) svu postojeću opremu i pomagala, od udžbenika do televizora, kao i nove odgojnoobrazovne tehnologije, treba primjereno i konstruktivno koristiti;

b) u nastavu treba uključiti komponentu posebnog medijskog odgoja i obrazovanja, kako bi se učenicima pomoglo pri izboru i analizi informacija što ih prenose sredstva javnog priopćavanja;

c) prilikom pisanja udžbenika i drugih sredstava učenja, treba primijeniti globalni pristup kojim se uvodi međunarodna komponenta i koji može poslužiti kao okvir za predstavljanje lokalnih i nacionalnih dimenzija predmeta te biti ilustracija znanstvene i kulturne povijesti čovječanstva, uključujući vrednote likovne i glazbene umjetnosti kao čimbenika koji pridonose razumijevanju među kulturama;

d) pisane i audiovizualne materijale interdisciplinarne naravi koji ilustriraju najvažnije probleme čovječanstva i koji pojedinačno upućuju na potrebu međunarodne suradnje i njenu praktičnu primjenu, treba prirediti na jeziku ili jezicima određene zemlje, a uz pomoć obavijesti dobivenih od Ujedinjenih naroda, UNESCO-a i drugih specijaliziranih službi Ujedinjenih naroda;

e) svaka zemlja treba prirediti i drugima poslati podatke i druge materijale koji ilustriraju njenu kulturu i način života, najvažnije probleme s kojima se ona susreće i njeno sudjelovanje u djelatnostima od svjetske važnosti.

39. Države članice trebaju poduzeti odgovarajuće mjere kako bi osigurale da nastavna sredstva, osobito udžbenici, ne sadrže elemente koji mogu dovesti do nesporazuma, nepovjerenja, rasističkih reakcija, prijezira ili mržnje prema drugim grupama ili narodima. Nastavni materijali trebaju pružati široka temeljna znanja koja će pomoći učenicima da procijene informacije i ideje u sredstvima javnog priopćavanja koje bi mogle biti suprotne ciljevima ove Preporuke.

40. Svaka država članica trebala bi, u skladu sa svojim potrebama i mogućnostima, osnovati ili pružiti potporu osnivanju jednoga ili više dokumentacijskih centara koji bi nudili pisane i audiovizualne materijale pripremljene u skladu s ciljevima ove Preporuke i prilagođene različitim oblicima i stupnjevima odgoja i obrazovanja. Centri bi trebali unaprjeđivati međunarodni odgoj i obrazovanje, osobito poticanjem i širenjem inovativnih ideja i materijala te organizirati i poticati razmjenu informacija s drugim zemljama.

IX. ISTRAŽIVANJE I EKSPERIMENT

41. Države članice trebaju poticati i podupirati istraživanja o polazištima, temeljnim načelima, načinima provođenja i učincima međunarodnog odgoja i obrazovanja te o inovacijama i eksperimentalnim aktivnostima u tom području, poput onih koje se provode u Udruženim školama. To pretpostavlja suradnju između sveučilišta, istraživačkih centara, ustanova za izobrazbu učitelja, ustanova za obrazovanje odraslih i odgovarajućih nevladinih organizacija.

42. Države članice trebaju poduzeti odgovarajuće mjere kako bi osigurale da učitelji i zainteresirane vlasti uvedu međunarodni odgoj i obrazovanje na čvrstim psihološkim i sociološkim temeljima, primjenjujući pritom rezultate domaćih istraživanja o formiranju i razvoju poželjnih i nepoželjnih stavova i ponašanja, promjenama ponašanja, međusobnom utjecaju razvoja osobnosti i obrazovanja te o pozitivnim i negativnim učincima odgojnoobrazovne djelatnosti. Znatan dio tih istraživanja trebao bi biti posvećen aspiracijama mladeži glede međunarodnih problema i odnosa.

X. MEĐUNARODNA SURADNJA

43. Države članice trebaju međunarodnu suradnju smatrati obvezom pri razvoju međunarodnog odgoja i obrazovanja. Prilikom primjene ove Preporuke trebaju se suzdržati od zahvata u probleme koji, u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda, spadaju u nadležnost druge države. Svojim bi djelovanjem trebale pokazati da je i sama primjena ove Preporuke vježba u međunarodnom razumijevanju i suradnji. One bi, primjerice, trebale organizirati ili pomoći odgovarajućim ustanovama i nevladinim organizacijama da organiziraju sve veći broj međunarodnih sastanaka i stručnih skupova o međunarodnom odgoju i obrazovanju, pojačati svoje programe primanja stranih studenata, znanstvenih istraživača, učitelja i drugih prosvjetnih djelatnika koji dolaze iz radničkih udruga i udruga za obrazovanje odraslih, promicati razmjenu učenika, studenata i učitelja, proširiti i pojačati razmjenu informacija o kulturama i načinima života te prevoditi, prihvaćati i širiti informacije i prijedloge koji dolaze iz drugih zemalja.

44. Države članice trebaju uz potporu UNESCO-a poticati suradnju svojih Udruženih škola s Udruženim školama iz drugih zemalja, kako bi proširivanjem svojih iskustava u međunarodnom obzoru uzajamno imale koristi.

45. Države članice trebaju podupirati širu razmjenu udžbenika, osobito iz povijesti i zemljopisa, te, tamo gdje je to primjereno i moguće, sklapati bilateralne i multilateralne ugovore o zajedničkom istraživanju i revidiranju udžbenika i ostalih nastavnih materijala, kako bi osigurale njihovu pouzdanost, usklađenost, aktualnost, nepristranost te istinski pridonijele uzajamnom poznavanju i razumijevanju različitih naroda.

Naprijed navedeno je izvorni tekst Preporuke koju je Opća konferencija Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu usvojila tijekom svoga osamnaestog zasjedanja u Parizu, završenog dvadeset i trećega dana mjeseca studenoga 1974. godine.

U dobroj vjeri stavili smo naše potpise ovoga dvadeset petoga dana mjeseca studenoga 1974. godine.

Predsjedavajući Glavni tajnik

Opće konferencije

Prevela: Vedrana Spajić-Vrkaš

DEKLARACIJA I CJELOVITI OKVIR DJELOVANJA U ODGOJU I OBRAZOVANJU

ZA MIR, LJUDSKA PRAVA I DEMOKRACIJU

usvojeni na 44. zasjedanju Međunarodne konferencije o odgoju i obrazovanju
Ženeva, 8. listopada 1994. godine
potvrđeni na 28. zasjedanju Opće konferencije UNESCO-a, 16. studenoga 1995. godine

Deklaracija 44. zasjedanja međunarodne konferencije o odgoju i obrazovanju

1. Mi, ministri prosvjete, okupljeni na četrdeset i četvrtome zasjedanju Međunarodne konferencije o odgoju i obrazovanju,

duboko zabrinuti pojavama nasilja, rasizma, ksenofobije, agresivnog nacionalizma i kršenjem ljudskih prava, vjerskom netrpeljivošću, porastom terorizma u svim njegovim oblicima i manifestacijama te sve većim jazom između bogatih i siromašnih zemalja - pojavama koje priječe uspostavu mira i demokracije na nacionalnoj i međunarodnoj razini i koje zaustavljaju razvoj,

svjesni svoje odgovornosti za odgoj i obrazovanje građana privrženih promicanju mira, ljudskih prava i demokracije u skladu s tekstom i duhom Povelje Ujedinjenih naroda, Ustavom UNESCO-a, Općom deklaracijom o ljudskim pravima i drugim odgovarajućim instrumentima, kao što su Konvencija o pravima djeteta i konvencije o pravima žena, kao i u skladu s Preporukom o odgoju i obrazovanju za međunarodno razumijevanje, suradnju i mir te poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda,

uvjereni da prosvjetne politike trebaju pridonositi unaprjeđenju razumijevanja, solidarnosti i snošljivosti među pojedincima, etničkim, društvenim, kulturnim i vjerskim grupama te suverenim državama,

uvjereni da odgoj i obrazovanje treba promicati znanje, vrednote, stavove i vještine koji vode poštivanju ljudskih prava i aktivnom zalaganju za obranu tih prava, kao i izgradnji kulture mira i demokracije,

podjednako uvjereni u:

- veliku odgovornost koju imaju ne samo roditelji nego i društvo u cjelini, da zajedno sa svim subjektima odgojnoobrazovnog sustava i nevladinim organizacijama u potpunosti ostvare ciljeve odgoja i obrazovanja za mir, ljudska prava i demokraciju i tako pridonesu održivom razvoju i kulturi mira;
- potrebu traženja jedinstva formalnog odgojnoobrazovnog sustava i različitih oblika neformalnog odgoja i obrazovanja, kako bi odgoj i obrazovanje usklađen s ciljevima Svjetske deklaracije o obrazovanju za sve, usvojene u Jomtienu, postao stvarnost;
- odlučujuću ulogu koju neformalne odgojnoobrazovne organizacije imaju u procesu oblikovanja osobnosti mladeži;

2. *odlučno težimo*:

2.1. postavljanju odgoja i obrazovanja na načelima i metodama koje pridonose razvoju osobnosti učenika, studenata i odraslih spremnih poštivati druge i odlučnih zalagati se za mir, ljudska prava i demokraciju;

2.2. poduzimanju odgovarajućih mjera kako bi se u odgojnoobrazovnim ustanovama stvorilo ozračje koje pridonosi odgoju i obrazovanju za međunarodno razumijevanje i kako bi te ustanove postale najpogodnija mjesta za vježbanje snošljivosti, poštivanje ljudskih prava i demokracije te za učenje o različitosti i bogatstvu kulturnih identiteta;

2.3. poduzimanju akcije za otklanjanje svakog oblika izravne i neizravne diskriminacije djevojčica i žena u odgojnoobrazovnim sustavima i uvođenju posebnih mjera kako bi one ostvarile svoje pune potencijale;

2.4. davanju posebne pozornosti poboljšanju nastavnih planova i programa, sadržaja udžbenika i ostalog nastavnog materijala, uključujući nove tehnologije, kako bi se pripremili brižni i odgovorni građani, koji su otvoreni prema drugim kulturama i koji znaju cijeniti vrednotu slobode, te koji umiju spriječiti sukobe ili ih riješiti nenasilnim načinima;

2.5. prihvaćanju mjera za unaprjeđenje uloge i statusa prosvjetnih djelatnika u formalnom i neformalnom odgoju i obrazovanju, kao i onih kojima se daje prednost izobrazbi prije i tijekom zapošljavanja te prekvalifikacijama prosvjetnih djelatnika, uključujući planere i menadžere škola, a koje su osobito usmjerene prema profesionalnoj etici, građanskom i moralnom odgoju i obrazovanju, kulturnim razlikama, domaćim zakonima i međunarodno priznatim standardima ljudskih prava i temeljnih sloboda;

2.6. poticanju razvoja inovativnih strategija primjerenih novim izazovima koji proizlaze iz potrebe za odgojem i obrazovanjem građana privrženih miru, ljudskim pravima, demokraciji i održivom razvoju, te provođenju odgovarajućih mjera za vrednovanje i ocjenjivanje tih strategija;

2.7. što žurnijoj pripremi programa djelovanja za primjenu ove Deklaracije, vodeći računa o ustavnom ustroju svake pojedine države.

3. *Odlučni smo povećati naše napore kako bismo*:

3.1. dali najveću prednost odgoju i obrazovanju djece i mladeži koji su posebno osjetljivi na nasilje, rasizam i ksenofobiju;

3.2. omogućili suradnju između svih čimbenika koji učiteljima mogu pomoći da odgojnoobrazovni proces što više približe stvarnom životu i pretvore ga u praksu snošljivosti i solidarnosti, poštivanja ljudskih prava, demokracije i mira;

3.3. nastavili unaprjeđivati razmjenu iskustava i istraživanja u odgoju i obrazovanju na nacionalnoj i međunarodnoj razini te poticati izravne kontakte učenika, prosvjetnih djelatnika i istraživača, kao i bratimljenja i susrete škola, osobito uzevši u obzir iskustva eksperimentalnih škola, kao što su UNESCO-ve udružene škole, UNESCO-ve katedre, inovacijske mreže u odgoju i obrazovanju te UNESCO-vi klubovi i udruge;

3.4. primijenili Deklaraciju i Program djelovanja Svjetske konferencije o ljudskim pravima (Beč, lipanj 1993.) i Svjetski plan djelovanja u odgoju i obrazovanju za ljudska prava i demokraciju usvojenim na Međunarodnom kongresu o odgoju i obrazovanju za ljudska prava i demokraciju (Montreal, ožujak 1993.), te kako bismo međunarodno priznate instrumente ljudskih prava stavili na raspolaganje svim odgojnoobrazovnim ustanovama;

3.5. posebnim aktivnostima pridonijeli obilježavanju Godine snošljivosti Ujedinjenih naroda (1995.) i, osobito, proglašenju Međunarodnog dana snošljivosti prigodom pedesete obljetnice osnutka Ujedinjenih naroda i UNESCO-a.

U skladu s tim, mi ministri prosvjete okupljeni na četrdeset i četvrtome zasjedanju Međunarodne konferencije o odgoju i obrazovanju, *usvajamo* ovu Deklaraciju i *pozivamo* glavnog tajnika da Općoj konferenciji predstavi Okvir djelovanja koji državama članicama i UNESCO-u omogućuje da uključe odgoj i obrazovanje za mir, ljudska prava i demokraciju u jednu cjelovitu politiku usmjerenu prema održivom razvoju.

Cjeloviti okvir djelovanja u odgoju i obrazovanju za mir, ljudska prava i demokraciju

I. UVOD

1. Cilj ovoga Cjelovitoga okvira djelovanja u odgoju i obrazovanju za mir, ljudska prava i demokraciju jest primjena Deklaracije 44. sjednice Međunarodne konferencije o odgoju i obrazovanju. U njemu se donose najvažnije smjernice za izradu strategija, politika i planova djelovanja na institucionalnoj i državnoj razini, u skladu s okolnostima različitih zajednica.

2. U vremenu tranzicije i ubrzanih promjena na nacionalnoj i međunarodnoj razini obilježenim izrazima nesnošljivosti, rasne i etničke mržnje, porastom terorizma u svim njegovim pojavnim oblicima, diskriminacijom, ratom i nasiljem prema onima koji se smatraju "drugima" te povećanjem razlika između bogatih i siromašnih, strategije djelovanja moraju biti usmjerene kako na osiguranje temeljnih sloboda, mira, ljudskih prava i demokracije tako i na promicanje održivog i pravednog gospodarskog i društvenog razvoja, što sve igra bitnu ulogu u izgradnji kulture mira. To traži promjenu tradicionalnih stilova odgojnoobrazovnog djelovanja.

3. Međunarodna zajednica nedavno je izrazila svoju čvrstu odlučnost da osigura instrumente prilagođene postojećim izazovima u svijetu kako bi mogla djelovati složno i uspješno. U tom smislu, Bečka deklaracija i Program djelovanja za ljudska prava, koji su usvojeni na Svjetskoj konferenciji o ljudskim pravima (Beč, lipanj 1993. godine), Svjetski plan djelovanja u odgoju i obrazovanju za ljudska prava i demokraciju, usvojen na Međunarodnom kongresu o odgoju i obrazovanju za ljudska prava i demokraciju (Montreal, ožujak 1993. godine), te Strategija i plan djelovanja Projekta udruženih škola za razdoblje od 1994. do 2000., predstavljaju pokušaje da se pronađe odgovor na izazov promicanja kulture mira, ljudskih prava, demokracije i razvoja.

4. Nadahnut tekstom Preporuke o odgoju i obrazovanju za međunarodno razumijevanje, suradnju i mir te poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda, ovaj Okvir djelovanja nastoji ponuditi državama članicama i međunarodnim vladinim i nevladinim organizacijama suvremen i cjelovit pristup problemima i strategijama u odgoju i obrazovanju za mir, ljudska prava i demokraciju. Izrađen je na zahtjev dvadeset i osme sjednice Opće konferencije u skladu s postojećim planovima djelovanja, a sa svrhom povećanja njihove praktične vrijednosti i djelotvornosti. Ideja je da se sredi nagomilano iskustvo kako bi se odredile nove smjernice za odgoj i obrazovanje građana u svakoj zemlji. U skladu s tim, Okvirom djelovanja utvrđuju se načela i ciljevi djelovanja te iznose prijedlozi za razmatranje namijenjeni nositeljima politike u svakoj državi i prijedlozi za suradnju između zemalja na temelju obveza sadržanih u Deklaraciji s kojom je ovaj Okvir čvrsto povezan. Njime se također nastoje u jedinstvenu cjelinu spojiti različite mjere kojima se određuju područja učenja, usklađuje odgoj i obrazovanje na svim razinama, vrednuju

metode i postojeći nastavni materijali, potiču istraživanja i unaprjeđuje izobrazba učitelja, kako bi se odgojnoobrazovni sustav što više otvorio društvu u skladu s načelom aktivnog partnerstva.

5. Sva su ljudska prava opća, nedjeljiva, međusobno ovisna i povezana. Strategije djelovanja kojima je cilj primjena tih prava moraju uzeti u obzir povijesne, vjerske i kulturne okolnosti.

II. CILJEVI ODGOJA I OBRAZOVANJA ZA MIR, LJUDSKA PRAVA I DEMOKRACIJU

6. Krajnji cilj odgoja i obrazovanja za mir, ljudska prava i demokraciju jest da se u svakom pojedincu razvije osjećaj za opće vrednote i oblike ponašanja na kojima se temelji kultura mira. Čak i u različitim društveno-kulturnim sredinama moguće je izdvojiti vrednote koje mogu prihvatiti svi.

7. Odgoj i obrazovanje mora razvijati osjećaj poštivanja slobode i vještine koje su potrebne kako bi se odgovorilo tim izazovima. To znači pripremiti građane za svladavanje teškoća i nesigurnih okolnosti te jačanje njihove neovisnosti i odgovornosti. Svijest o osobnoj odgovornosti mora se povezati s prihvaćanjem građanske privrženosti i zajedništva u rješavanju problema i nastojanju na stvaranju pravedne, miroljubive i demokratske zajednice.

8. Odgoj i obrazovanje mora razvijati sposobnost razumijevanja i prihvaćanja razlika među pojedincima, spolovima, narodima i kulturama kao vrednotu te razvijati sposobnost komunikacije, razmjene i suradnje s drugima. Građani pluralnog društva i multikulturalnog svijeta trebali bi biti spremni prihvatiti činjenicu da je njihovo tumačenje određene okolnosti i problema ukorijenjeno u njihovim osobnim životima, u povijesti njihova društva i njihovim kulturnim tradicijama te da stoga niti jedna osoba ili grupa ne posjeduje jedan jedini odgovor na probleme; da za svaki problem može postojati više od jednog rješenja. U skladu s tim, ljudi bi trebali razumjeti i poštivati jedni druge te pregovarati na ravnopravnoj osnovi kako bi se tražilo zajedničko rješenje. Odgoj i obrazovanje dakle mora jačati osobni identitet i ohrabrivati međusobno približavanje ideja i rješenja što učvršćuju mir, prijateljstvo i solidarnost među pojedincima i narodima.

9. Odgoj i obrazovanje mora razviti sposobnost nenasilnog rješavanja sukoba. On, štoviše, kod učenika mora jačati unutarnji mir kako bi se u njima učvrstile vrednote snošljivosti, suosjećanja, bliskosti i brige za druge.

10. Odgoj i obrazovanje mora kod građana razviti sposobnost znalačkog izbora, na način da u svojim prosudbama i djelovanju polaze ne samo od raščlambi postojećih okolnosti već i od vizije poželjne budućnosti.

11. Odgoj i obrazovanje mora usmjeriti građane na poštivanje kulturne baštine, zaštitu okoliša i na prihvaćanje metoda proizvodnje i obrazaca potrošnje koji vode održivom razvoju. Također je prijeko potrebno uspostaviti ravnotežu između pojedinačnih i kolektivnih vrijednosti te između trenutačnih općih potreba i dugoročnih interesa.

12. Glede ujednačenog i dugoročnog razvoja, odgoj i obrazovanje također mora njegovati osjećaj solidarnosti i ravnopravnosti na nacionalnoj i međunarodnoj razini.

III. STRATEGIJE

13. Radi ostvarenja tih ciljeva, trebat će mijenjati strategije i oblike rada odgojnoobrazovnih sustava, kako nastave, tako i upravljanja. Štoviše, osiguranje odgoja i osnovnog obrazovanja za

sve te promicanje prava žena kao sastavnog i neodvojivog dijela općih ljudskih prava, nezaobilazno je u odgoju i obrazovanju za mir, ljudska prava i demokraciju.

14. Strategije u odgoju i obrazovanju za mir, ljudska prava i demokraciju moraju:

a) biti sveobuhvatne i cjelovite, što znači uključivati vrlo širok raspon čimbenika od kojih su neki detaljnije opisani dalje u tekstu;

b) biti primjenjive na sve vrste, razine i oblike odgoja i obrazovanja;

c) okupljati sve djelatnike u odgoju i obrazovanju i različite čimbenike socijalizacije, uključujući nevladine organizacije i druge organizacije u zajednici;

d) biti primijenjene lokalno, državno, regionalno i globalno;

e) uključivati one oblike vođenja i upravljanja, koordinacije i praćenja koji odgojnoobrazovnim ustanovama osiguravaju veću samostalnost u provođenju posebnih oblika djelovanja, povezivanju s lokalnom zajednicom, poticanju inovacija i njegovanju aktivnog i demokratskog sudjelovanja svih čimbenika koji utječu na život ustanove;

f) biti prilagođene dobi i psihologiji ciljne grupe i biti usmjerene na razvoj sposobnosti učenja pojedinca;

g) biti primjenjivane neprekidno i dosljedno. Postignuća i neuspjesi se trebaju pratiti kako bi se strategije prilagođivale promjenama;

h) uključivati odgovarajuće pretpostavke za ostvarivanje navedenih ciljeva u odgoju i obrazovanju kao cjelini, a osobito glede potreba marginaliziranih i neprivilegiranih grupa.

15. O stupnju potrebne izmjene, prioritetima i slijedu djelovanja, treba se odlučivati na svim razinama donošenja odluka uvažavajući povijesne, kulturno-tradicijske i razvojne razlike među regijama i zemljama, pa čak i unutar pojedine zemlje.

IV. POLITIKE I PRAVCI DJELOVANJA

16. Uvođenje nastavnih jedinica o miru, ljudskim pravima i demokraciji u nastavne programe na svim razinama formalnog i neformalnog odgoja i obrazovanja ima ključnu ulogu.

Sadržaj odgoja i obrazovanja

17. U cilju poticanja usvajanja vrednota i razvoja sposobnosti kao što su solidarnost, kreativnost, građanska odgovornost, rješavanje sukoba nenasilnim sredstvima i kritička pronicljivost, prijeko je potrebno u nastavne programe na svim razinama uvesti istinski građanski odgoj i obrazovanje s međunarodnom dimenzijom. Poučavanje se prije svega treba baviti pretpostavkama izgradnje mira; različitim oblicima sukoba, njihovim uzrocima i posljedicama; etičkim, vjerskim i filozofskim temeljima ljudskih prava, njihovim povijesnim izvorima, putovima njihova razvoja i načinima na koji su prevedeni u nacionalne i međunarodne standarde, kao što su Opća deklaracija o ljudskim pravima, Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena i Konvencija o pravima djeteta; temeljima demokracije i njenim različitim institucionalnim modelima; problemima rasizma te poviješću borbe protiv seksizma i svih drugih oblika diskriminacije i isključivanja. Osobita pozornost mora se posvetiti kulturi, problemu razvoja i povijesti svakog naroda, kao i ulozi Ujedinjenih naroda i međunarodnih ustanova. Odgoj i obrazovanje za mir, ljudska prava i demokraciju mora naći svoje mjesto u nastavi. Ono se, međutim, ne smije

ograničiti na poseban predmet i usvajanje znanja. Ova poruka mora prožeti cjelokupni odgoj i obrazovanje, a ozračje ustanove mora se uskladiti s demokratskim standardima. U skladu s tim, reforma kurikuluma treba naglasiti poznavanje, razumijevanje i poštivanje drugih kultura na nacionalnoj i globalnoj razini te povezanost globalne međuovisnosti problema i lokalnog djelovanja. Glede vjerskih i kulturnih razlika, svaka zemlja može odlučiti koji je pristup moralnom odgoju najprimjereniji njenom kulturnom kontekstu.

Nastavni materijali i izvori

18. Svi koji sudjeluju u tim promjenama moraju na raspolaganju imati odgovarajuća nastavna sredstva i izvore. U svezi s tim, prijeko je potrebno revidirati udžbenike kako bi se uklonili negativni stereotipi i iskrivljene predodžbe o "drugom". Valjalo bi pojačati međunarodnu suradnju u izradi udžbenika. Novi nastavni materijali, udžbenici i slična sredstva trebaju odražavati postojeće promjene. Udžbenici trebaju ponuditi različite pristupe određenoj temi i jasno ukazivati na nacionalne i kulturne pretpostavke od kojih polaze. Njihov se sadržaj treba temeljiti na znanstvenim spoznajama. Poželjno bi bilo da se dokumenti UNESCO-a i drugih ustanova Ujedinjenih naroda široko distribuiraju i koriste u cjelokupnom odgojnoobrazovnom sustavu, osobito u zemljama u kojima je, zbog gospodarskih teškoća, izrada nastavnog materijala usporena. Tehnologije obrazovanja na daljinu i sva suvremena komunikacijska sredstva moraju se staviti u službu odgoja i obrazovanja za mir, ljudska prava i demokraciju.

Programi čitanja, izražavanja i promicanja stranih jezika

19. Promicanje odgoja i obrazovanja za mir, ljudska prava i demokraciju čvrsto je povezano s unaprjeđenjem programa čitanja te usmenog i pisanog izražavanja. Cjelovito razumijevanje čitane, pisane i izgovorene riječi olakšava građanima pristup informacijama, puno razumijevanje okolnosti u kojima se nalaze, izražavanje svojih potreba i sudjelovanje u društvenim aktivnostima. Na isti način, učenje stranih jezika omogućuje dublje razumijevanje drugih kultura, što može biti polazištem boljeg međusobnog razumijevanja zajednica i naroda. UNESCO-v projekt LINGUAPAX može u tom smislu poslužiti za primjer.

Odgojnoobrazovne ustanove

20. Prijedlozi odgojnoobrazovnih promjena nalaze svoje prirodno mjesto u školama i učionicama. Metode poučavanja i učenja, oblici djelovanja i smjernice institucionalne politike moraju dovesti do toga da mir, ljudska prava i demokracija postanu dio svakodnevne prakse i sadržaj učenja. Glede izbora metoda, potrebno je poticati primjenu aktivnih metoda, grupni rad, rasprave o moralnim pitanjima i nastavu usmjerenu na učenika. Glede smjernica institucionalne politike, djelotvorno upravljanje i sudjelovanje moraju promicati demokratski školski management, uz uključivanje učitelja, učenika, roditelja i lokalne zajednice u cjelini.

21. Potrebno je promicati susrete i redovite razmjene učenika, studenata, učitelja i drugih djelatnika u odgoju i obrazovanju iz različitih zemalja ili kultura, osobito susjednih, te organizirati posjete ustanovama u kojima se provode uspješni eksperimenti i inovacije. Ustanove iz različitih zemalja trebaju ostvarivati zajedničke projekte u cilju rješavanja zajedničkih problema. Štoviše, trebalo bi pokrenuti međunarodnu mrežu učenika, studenata i istraživača koji

se bave istim problemima. Uključivanje škola koje se nalaze u vrlo teškim uvjetima zbog krajnjeg siromaštva ili nesigurnosti, trebao bi postati najvažniji zadatak tih mreža. U svezi s tim, bitno je podupirati i razvijati UNESCO-v sustav Udruženih škola. Ovisno o raspoloživim sredstvima, sve spomenute aktivnosti trebaju postati sastavni dio nastavnih programa.

22. Smanjenju školskog neuspjeha mora se dati prvenstvo. U skladu s tim, odgoj i obrazovanje treba uskladiti s mogućnostima pojedinog učenika. Jačanje samopoštovanja i motivacije za uspjeh u učenju, bitne su pretpostavke bolje društvene integracije. Veća autonomija škola znači veću odgovornost učitelja i zajednice za rezultate odgoja i obrazovanja. Međutim, stupanj autonomije treba odrediti u odnosu na razvojne stupnjeve odgojnoobrazovnog sustava, kako se ne bi ugrozilo sadržaj odgoja i obrazovanja.

Izobrazba učitelja

23. Izobrazba osoblja za sve razine odgojnoobrazovnog sustava – učitelja, tehničkog osoblja, ravnatelja, mentora – mora uključivati odgoj i obrazovanje za mir, ljudska prava i demokraciju. U dodiplomsku i stručnu izobrazbu i usavršavanje trebalo bi uvesti *in situ* metodologije, eksperimente praćenja nastave i vrednovanje njihovih rezultata. U cilju uspješnog ostvarivanja odgojnoobrazovnih zadataka, škole, ustanove za izobrazbu učitelja i ustanove s neformalnim odgojnoobrazovnim programima, trebaju tražiti pomoć od osoba s iskustvom u području mira, ljudskih prava i demokracije (političari, pravnici, sociolozi i psiholozi) te od nevladinih organizacija specijaliziranih za ljudska prava. Isto tako bi pedagogija i stvarna praksa razmjene učitelja trebali postati sastavni dio tečajeva za izobrazbu i usavršavanje svih djelatnika u odgoju i obrazovanju.

24. Izobrazba učitelja mora postati nerazdvojnim dijelom sveobuhvatne politike unaprjeđenja učiteljske struke. Međunarodni eksperti, stručna tijela i sindikati učitelja trebaju biti uključeni u izradu i primjenu strategija promjene, jer oni imaju važnu ulogu u promicanju kulture mira među učiteljima.

Akcije u korist ranjivih grupa

25. Potrebno je žurno donijeti posebne strategije za obrazovanje ranjivih grupa, kao i onih koji su tek izloženi sukobu ili žive u takvim okolnostima, pri čemu osobitu pozornost treba posvetiti djeci koja su izložena riziku te djevojkama i ženama koje su žrtve spolnog zlostavljanja i drugih oblika nasilja. Neke od praktičnih mjera mogle bi primjerice biti posebni forumi i radionice izvan područja sukoba što bi se organizirali za djelatnike u odgoju i obrazovanju, članove obitelji i predstavnike sredstava javnog priopćavanja koji pripadaju sukobljenim stranama, te intenzivna izobrazba djelatnika u odgoju i obrazovanju po prestanku sukoba. Te bi mjere po mogućnosti trebalo provoditi u suradnji s vladama.

26. Potrebno je žurno primijeniti odgojnoobrazovne programe za napuštenu djecu, djecu koja žive na ulici, izbjeglice i raseljenu djecu te onu koja su ekonomski i spolno iskorištavana.

27. Također je potrebno žurno izraditi posebne programe za mladež u kojima bi osobita pozornost bila posvećena sudjelovanju djece i mladeži u akcijama solidarnosti i zaštite okoliša.

28. Nadalje, potrebno je uložiti napore kako bi se zadovoljile posebne potrebe osoba s teškoćama u učenju te im se pružilo obrazovanje koje ih ne izdvaja nego uključuje u odgojnoobrazovnu sredinu.

29. Štoviše, u svrhu uspostavljanja razumijevanja među različitim društvenim grupama, mora se poštivati pravo na odgoj i obrazovanje nacionalnih ili etničkih, vjerskih i jezičnih manjina, kao i starosjedilaca, što se mora odraziti na nastavnim planovima i programima, nastavnim metodama i organizaciji odgoja i obrazovanja.

Istraživanje i razvoj

30. Novi problemi zahtijevaju nova rješenja. U svezi s tim, prijeko je potrebno pronaći strategije djelotvornijeg iskorištavanja istraživačkih rezultata, uvesti nove nastavne metode i pristupe te poboljšati suradnju između istraživačkih ustanova u području društvenih znanosti i obrazovanja, kako bi se na što primjereniji i uspješniji način objasnila složena narav odgoja i obrazovanja za mir, ljudska prava i demokraciju. Uspješnost upravljanja odgojnoobrazovnim ustanovama treba povećati istraživanjem procesa donošenja odluka od strane svih koji sudjeluju u procesu odgoja i obrazovanja (prosvjetne vlasti, učitelji, roditelji itd.). Istraživanje bi također trebalo usmjeriti na pronalaženje novih pristupa mijenjanju stavova javnosti o pravima čovjeka, osobito žena, i pitanjima zaštite okoliša. Praćenje rezultata odgojnoobrazovnih programa moglo bi se poboljšati razvojem sustava pokazatelja uspjeha, pokretanjem banke podataka o inovativnim eksperimentima i unaprjeđenjem nacionalnih i međunarodnih sustava širenja i razmjene informacija i rezultata istraživanja.

Visoko obrazovanje

31. Ustanove visokog obrazovanja mogu na više načina pridonijeti odgoju i obrazovanju za mir, ljudska prava i demokraciju. U svezi s tim, u nastavne programe treba uključiti znanja, vrijednosti i vještine povezane s mirom, ljudskim pravima, pravdom, demokracijom, etikom struke, građanskom privrženošću i društvenom odgovornošću. Štoviše, visokoškolske bi ustanove trebale osigurati da studenti prihvaćaju međuovisnost država u sve globalnijem društvu.

Suradnja između odgojnoobrazovnog sektora i ostalih čimbenika socijalizacije

32. Odgoj i obrazovanje građana ne može biti isključiva odgovornost odgojnoobrazovnog sektora. Radi uspješnijeg ostvarivanja svoje zadaće u tom području, odgojnoobrazovni sektor treba tijesno surađivati ponajviše s obitelji, sredstvima javnog priopćavanja, uključujući tradicionalna sredstva komunikacije, svijetom rada i nevladinim organizacijama.

33. Glede suradnje između škole i obitelji, potrebno je poduzeti poticajne mjere za veće sudjelovanje roditelja u školskim programima. Štoviše, bitnu ulogu u unaprjeđenju školske djelatnosti imaju obrazovni programi namijenjeni odraslima i cjelokupnoj zajednici.

34. Utjecaj sredstava javnog priopćavanja na socijalizaciju djece i mladeži sve se više priznaje. Stoga bitnom postaje priprema učitelja i učenika za kritičku analizu i korištenje sredstava javnog priopćavanja, te razvoj njihovih sposobnosti da selektivnim izborom programa iz njih izvuku najbolje. S druge strane, potrebno je sredstva javnog priopćavanja potaknuti na promicanje vrednote mira, poštivanja ljudskih prava, demokracije i snošljivosti, osobito izbjegavanjem programa i drugih proizvoda kojima se potiče mržnja, nasilje, okrutnost i povreda ljudskog dostojanstva.

Neformalno obrazovanje mladeži i odraslih

35. Mladež koja vrijeme provodi izvan škole i koja najčešće nema pristup formalnom odgoju i obrazovanju, stručnoj izobrazbi ili mogućnostima zaposlenja, kao i ona mladež koja se nalazi na odsluženju vojnog roka, predstavlja izuzetno važne ciljne grupe u odgojnoobrazovnim programima za mir, ljudska prava i demokraciju. Budući da oni traže lakši pristup formalnom odgoju i obrazovanju i stručnoj izobrazbi, vrlo je važno osigurati im takve neformalne programe koji zadovoljavaju njihove potrebe i pripremaju ih za odgovorno i djelotvorno prihvaćanje građanske uloge. Štoviše, odgoj i obrazovanje za mir, ljudska prava i vladavinu prava mora se osigurati i za mladež koja se nalazi u zatvorima, popravilištima i centrima za preodgoj.

36. Programi obrazovanja odraslih – u kojima nevladine organizacije imaju veoma važnu ulogu – trebaju omogućiti svima da shvate povezanost lokalnih uvjeta života i svjetskih problema. Predmeti koji se odnose na mir, ljudska prava i demokraciju trebaju imati posebno mjesto u programima osnovnog obrazovanja. U masovnom obrazovanju treba koristiti sve kulturno prihvatljive medije, kao što su folklor, popularna kazališta, lokalne debatne grupe i radio.

Regionalna i međunarodna suradnja

37. Promicanje mira i demokracije traži regionalnu suradnju, međunarodnu solidarnost i unaprjeđenje veza između međunarodnih i vladinih tijela, nevladinih organizacija, znanstvene zajednice, poslovnih krugova, industrije i sredstava javnog priopćavanja. Ta solidarnost i suradnja mora pomoći zemljama u razvoju da zadovolje svoje potrebe za promicanjem odgoja i obrazovanja za mir, ljudska prava i demokraciju.

38. UNESCO bi trebao svoje institucionalne mogućnosti, kao i svoje regionalne i međunarodne inovacijske mreže, staviti u službu ostvarenja ovoga Okvira djelovanja. Projekt udruženih škola, UNESCO-vi klubovi i udruge, UNESCO-ve katedre, glavni odgojnoobrazovni projekti za Afriku, Aziju i Pacifik, Latinsku Ameriku i Karibe, arapske države i Europu, tijela koja prate primjenu odluka Svjetske konferencije iz Jomtiena, te regionalne i međunarodne konferencije ministara prosvjete, trebaju tome dati naročit pridonos. Aktivno sudjelovanje nacionalnih komisija za UNESCO treba postati strategijski oslonac u osiguranju uspjeha predloženih akcija na nacionalnoj razini.

39. UNESCO bi trebao pitanje provođenja ovoga Okvira djelovanja postaviti na sastancima koji se održavaju na najvišoj regionalnoj i međunarodnoj razini, izraditi programe za izobrazbu i usavršavanje prosvjetnih djelatnika, podržati ili pokrenuti razvoj institucionalnih mreža te provoditi komparativna istraživanja nastavnih programa, metoda i materijala. U skladu s obvezama prihvaćenim u Deklaraciji o odgoju i obrazovanju za mir, ljudska prava i demokraciju, ti bi se programi trebali redovito vrednovati.

40. U tom kontekstu i u skladu s akcijama Ujedinjenih naroda, kao što su *Program za mir*, *Program za razvoj*, *Agenda 21*, *Sastanak na vrhu za društveni razvoj* i *Četvrta svjetska konferencija o ženama*, a u cilju izrade globalnog plana djelovanja i utvrđivanja prioriteta zajedničkog i usklađenog djelovanja, UNESCO treba potaknuti provođenje tih programa u suradnji s drugim tijelima u sustavu Ujedinjenih naroda, kao i s drugim regionalnim i međunarodnim organizacijama. To bi moglo obuhvatiti i osnivanje fonda za međunarodnu suradnju u odgoju i obrazovanju za mir, ljudska prava i demokraciju pod upravom UNESCO-a.

41. Potrebno je poticati domaće i međunarodne nevladine organizacije da aktivno sudjeluju u provođenju ovoga Okvira djelovanja.

Prevela: Irena Stanić-Rašin

NAČELA MEĐUNARODNOG KONGRESA O POUČAVANJU LJUDSKIH PRAVA

usvojeni na Međunarodnom kongresu o poučavanju ljudskih prava
Beč, 12. - 16. rujna, 1978. godine

Međunarodni kongres o poučavanju ljudskih prava, kojega je sazvao glavni tajnik UNESCO-a i koji je održan u Beču od 12. do 16. rujna 1978. godine na prijedlog saveznog ministra vanjskih poslova Republike Austrije na 19. zasjedanju Opće konferencije UNESCO-a,

uzimajući u obzir Rezoluciju 3 (XXXITI), koju je usvojila Komisija za ljudska prava i Rezoluciju 32/I23, usvojenu na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda, kao i Odluku 103 EX/6.2., kojom je Izvršno vijeće UNESCO-a pozvalo glavnog tajnika da sazove ovaj zbor,

izražavajući zahvalnost Saveznoj vladi i narodu Republike Austrije na gostoprimstvu i značajnom pridonosu uspjehu ovog savjetovanja,

podsjećajući da je Opća skupština Ujedinjenih naroda proglasila Opću deklaraciju o ljudskim pravima kao "zajedničku tekovinu svih naroda i država, kako bi svaki pojedinac i svaki dio društva, imajući ovu Deklaraciju stalno na umu, poučavanjem i učenjem težili promicanju ljudskih prava i sloboda …",

smatrajući da poučavanje, odgoj i obrazovanje o ljudskim pravima treba unaprjeđivati na svim stupnjevima formalnog i neformalnog odgoja i obrazovanja, kako bi oni kao dio stvarnog sustava doživotnog obrazovanja bili dostupni svim muškarcima i ženama u svim zemljama, bez obzira na njihov pravni, društveni ili politički status,

smatrajući da takvo poučavanje i odgoj i obrazovanje mogu bitno pridonijeti održanju i promicanju mira, kao i gospodarskom razvoju i društvenom napretku širom svijeta,

smartrajući da se poučavanje ljudskih prava također treba pobrinuti za osiguranje primjene ljudskih prava u slučaju oružanog sukoba, te da ono treba uključiti i poučavanje međunarodnog humanitarnog prava,

I.

Međunarodni kongres o poučavanju ljudskih prava,

pozivajući se na Preporuku o odgoju i obrazovanju za međunarodno razumijevanje, suradnju i mir te poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda,

vjeruje da poučavanje ljudskih prava treba biti vođeno sljedećim načelima i razmišljanjima:

1. Odgoj, obrazovanje i poučavanje o ljudskim pravima trebaju biti utemeljeni na načelima Povelje Ujedinjenih naroda, Opće deklaracije o ljudskim pravima, međunarodnih sporazuma o ljudskim pravima i drugih međunarodnih instrumenata ljudskih prava. U skladu s tim, jednak naglasak treba staviti na gospodarska, socijalna, kulturna, građanska i politička prava, kao i na individualna i kolektivna prava. Potrebno je poštivati načelo nedjeljivosti svih ljudskih prava.

2. Pojam ljudskih prava ne bi se smio određivati na tradicionalan ili klasičan način, već bi trebao uključiti povijesno iskustvo i pridonose svih naroda, osobito po pitanju najvažnijih problema sadašnjice, kao što su samoodređenje i svi oblici diskriminacije i iskorištavanja.

3. Odgoj, obrazovanje i poučavanje o ljudskim pravima moraju težiti:

(i) povećanju snošljivosti, poštivanja i solidarnosti svojstvenih ljudskim pravima;

(ii) širenju znanja o ljudskim pravima u nacionalnim i međunarodnim okvirima te u ustanovama osnovanim radi njihove primjene;

(iii) razvijanju svijesti pojedinca o načinima i sredstvima prenošenja ljudskih prava u društvenu i političku stvarnost na nacionalnoj i međunarodnoj razini.

4. Osim što odgoj i obrazovanje treba pojedinca učiniti svjesnim njegovih prava, on istovremeno treba u njega usaditi poštivanje prava drugih.

5. Pozornost treba stalno usmjeravati na osvješćivanje odnosa između ljudskih prava, razvoja i mira, uključujući, *inter alia*, razoružanje. Podsticanje raščlambi i razumijevanja tih odnosa treba postati glavni zadatak UNESCO-a.

6. Ljudska prava se moraju promatrati kao sastavni dio profesionalne, etičke i društvene odgovornosti u svim područjima istraživanja, učenja, poučavanja i rada.

7. Odgojem, obrazovanjem i poučavanjem o ljudskim pravima treba naglašavati da je novi međunarodni gospodarski, društveni i kulturni poredak temelj koji omogućuje uživanje ljudskih prava svim ljudima i koji promiče i olakšava odgoj i obrazovanje o ljudskim pravima na svim razinama i u svim zemljama.

8. Ljudska prava moraju se poučavati na svim stupnjevima odgojnoobrazovnog sustava, ali i u izvanškolskom okruženju, uključujući obitelj, kao i u sklopu cjeloživotnog obrazovanja, uključujući programe opismenjavanja i usavršavanja. Države trebaju težiti unaprjeđenju i proširenju odgoja, obrazovanja i poučavanja o ljudskim pravima i uzajamno surađivati kako bi ostvarile taj cilj.

9. Osiguranje poučavanja, odgoja i obrazovanja u duhu poštivanja ljudskih prava samo po sebi nije dovoljno. Ljudska prava treba poučavati kao predmet koji je uključen u odgovarajuće discipline i određena područja, kao što su filozofija, političke znanosti, pravo i teologija, u kojima se ona poučavaju kao samostalne cjeline.

10. Kako bi učitelji/ce koji poučavaju ljudska prava mogli na odgovarajući način ostvariti svoj zadatak, vrlo je važno da njihov osobni integritet i sloboda izražavanja budu zajamčeni.

II.

Bečki međunarodni kongres o poučavanju ljudskih prava,

smatrajući da se u ovoj godini u kojoj se slavi trideseta obljetnica Opće deklaracije o ljudskim pravima, treba dati novi poticaj razvoju poučavanja, odgoja i obrazovanja o ljudskim pravima izradom šestogodišnjeg plana kojeg bi trebao pripremiti odbor stručnjaka posebno imenovan u tu

svrhu, uz oslonac na preporuke usvojene na ovom Međunarodnom kongresu u Beču, koje bi bile dopuna konačnom dokumentu;

traži od glavnog tajnika da pitanje poučavanja ljudskih prava uvrsti u dnevni red 20. zasjedanja Opće konferencije, kako bi se preliminarno ispitali stavovi o eventualnoj pripremi UNESCO-ve konvencije o poučavanju, odgoju i obrazovanju o ljudskim pravima, čime bi se podržalo načelo sadržano u članku 26. stavku 2. Opće deklaracije o ljudskim pravima, u kojemu stoji da "odgoj i obrazovanje mora težiti punom razvoju ljudske osobe i jačati poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda";

traži od glavnog tajnika da uputi zahtjev zemljama članicama da one, u okviru UNESCO-va programa i uz podršku Opće skupštine Ujedinjenih naroda, razmotre mogućnost pokretanja Zaklade za unaprjeđenje znanja o ljudskim pravima odgojem, obrazovanjem i informiranjem, koje bi glavni cilj bio osigurati materijalnu potporu aktivnostima vođenim u skladu sa Šestogodišnjim planom i drugim aktivnostima koje bi provodile pojedine zemlje članice i njihove stručne ustanove.

Prevela: Irena Stanić-Rašin

ZAKLJUČNI DOKUMENT SVJETSKOG KONGRESA O ODGOJU I OBRAZOVANJU ZA RAZORUŽANJE*

usvojen na Svjetskom kongresu o odgoju i obrazovanju za razoružanje
UNESCO, Pariz, 11. lipnja 1980. godine

Svjetski kongres o odgoju i obrazovanju za razoružanje,

(.....)

uvjeren da odgoj, obrazovanje i informiranje mogu znatno pridonijeti smanjenju napetosti i promicanju razoružanja te da u tim područjima treba što prije poduzeti odlučne korake,

(.....)

želeći osigurati primjenu Preporuke o odgoju i obrazovanju za međunarodno razumijevanje, suradnju i mir te poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda, usvojene na osamnaestome zasjedanju Opće konferencije 1974. godine,

(.....)

vjeruje da se odgoj i obrazovanje za razoružanje mora provoditi poštujući sljedeća načela i obzire:

Odnos odgoja i obrazovanja prema razoružanju

1. Odgoj i obrazovanje za razoružanje, kao bitan dio odgoja i obrazovanja za mir, istovremeno uključuje obrazovanje *o* razoružanju i obrazovanje *za* razoružanje. Svi koji djeluju u području obrazovanja ili komunikacija mogu pridonijeti odgoju i obrazovanju za razoružanje znanjem i razvojem svijesti o čimbenicima koji utječu na proizvodnju i trgovinu oružjem, društvenim, političkim, gospodarskim i kulturnim posljedicama utrke u naoružanju te velikoj opasnosti za preživljavanje čovječanstva zbog postojanja i moguće uporabe nuklearnog oružja.

Određenje razoružanja

2. U sklopu odgoja i obrazovanja za razoružanje, razoružanje je moguće odrediti kao svako djelovanje koje teži ograničenju, kontroli ili smanjenju naoružanja, uključujući jednostrane inicijative u razoružanju i, konačno, opće i potpuno razoružanje pod djelotvornim međunarodnim nadzorom. Ono se može razumjeti i kao proces koji teži preobrazbi postojećeg sustava naoružanih nacionalnih država u novi svjetski poredak planiranog nenaoružanog mira, u kojemu rat prestaje biti sredstvo nacionalne politike i u kojemu narodi određuju svoju budućnost i žive u sigurnosti temeljenoj na pravdi i solidarnosti.

Uloga informacija

* Izostavljeni su neki dijelovi teksta dokumenta.

3. Odgoj i obrazovanje za razoružanje ovisi o prikupljanju i širenju pouzdanih informacija iz izvora s najvišim stupnjem objektivnosti u sklopu slobodnog i znatno usklađenijeg međunarodnog protoka informacija. Takav odgoj i obrazovanje treba sve koji uče uputiti na potrebu strogog poštivanja slobode mišljenja, izražavanja i informiranja, kako bi se mogli oduprijeti poticanju na rat, vojnoj propagandi i militarizmu uopće.

Odnos prema gospodarskoj i političkoj stvarnosti

4. Odgoj i obrazovanje za razoružanje, međutim, ne bi smio ostati samo na pružanju podataka i širenju informacija o projektima i izgledima za razoružanje, niti na tumačenju nada i ideala koji ga nadahnjuju. Potrebno je u punoj mjeri prepoznati ulogu koju razoružanje ima u međunarodnoj sigurnosti i razvoju. Kako bi se osiguralo uspješno djelovanje u tom pravcu, odgoj i obrazovanje za razoružanje treba povezati sa životom i potrebama onih koji uče te s političkom stvarnošću koja pogoduje razoružanju. Štoviše, takav odgoj i obrazovanje mora voditi razumijevanju političkih, gospodarskih i društvenih čimbenika povećanja sigurnosti naroda.

Istraživanje i donošenje odluka

5. Osim što treba biti dostupan sveopćoj javnosti, odgoj i obrazovanje za razoružanje ima i poseban, podjednako važan zadatak - pružanje racionalnih argumenata za razoružanje temeljenih na neovisnim znanstvenim istraživanjima koja mogu usmjeravati donositelje odluka i, što je više moguće, ispravljati predodžbe o potencijalnom neprijatelju uzrokovane nepotpunim i neprovjerenim informacijama.

Glavni pristupi

6. Kao jedan od pristupa međunarodnom miru i sigurnosti, odgoj i obrazovanje za razoružanje treba uvažavati načela međunarodnog prava koja polaze od Povelje Ujedinjenih naroda, osobito suzdržavanje od prijetnji ili uporabe sile protiv teritorijalne cjelovitosti ili političke neovisnosti država, mirno rješavanje sporova, nemiješanje u unutarnje poslove država i samoodređenje naroda. U odgojnoobrazovnom radu treba polaziti i od međunarodnog prava ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava koji se primjenjuje u oružanim sukobima, te razmatrati alternativne pristupe sigurnosti, uključujući nevojne sustave obrane, kao što su nenasilni civilni postupci. Osobitu važnost u tom procesu ima učenje o djelovanju Ujedinjenih naroda i mjerama stvaranja povjerenja, očuvanja mira i nenasilnog rješavanja sukoba te drugim oblicima uspostave međunarodnog nadzora nad nasiljem. Potrebnu pozornost u programima odgoja i obrazovanja za razoružanje treba posvetiti pravu na prigovor savjesti i pravu na odbijanje da se sudjeluje u ubijanju. Odgoj i obrazovanje za razoružanje mora osigurati uvjete za nepristrano proučavanje povezanosti dubokih uzroka individualnog i kolektivnog nasilja i razoružanja te objektivnih i subjektivnih uzroka napetosti, kriza, sporova i sukoba svojstvenih današnjim državnim i međunarodnim strukturama koje skrivaju čimbenike nejednakosti i nepravde.

Povezanost s ljudskim pravima i razvojem

7. Kao dio odgoja i obrazovanja za mir, odgoj i obrazovanje za razoružanje tijesno je povezano s odgojem i obrazovanjem za ljudska prava, kao i s odgojem i obrazovanjem za razvoj, i to u tolikoj mjeri da se svaki od ta tri pojma - mir, ljudska prava i razvoj – mora određivati u odnosu

na druga dva. Štoviše, odgoj i obrazovanje za razoružanje nudi mogućnost razjašnjenja novih pojmova, kao što su individualna i kolektivna prava na mir i razvoj, koja podrazumijevaju istovremeno zadovoljavanje materijalnih i nematerijalnih potreba čovjeka.

Pedagoški zadaci

8. Bilo da se shvaća u smislu odgoja i obrazovanja u duhu razoružanja, kao uključivanje novih sadržaja u postojeće discipline ili kao razvijanje posebnog područja istraživanja, u odgoju i obrazovanju za razoružanje treba primjenjivati najmaštovitije odgojnoobrazovne metode, osobito one koje spadaju u područje participativnog učenja i koje su prilagođene kulturnim i društvenih posebnostima te stupnju odgoja i obrazovanja. Odgoj i obrazovanje za razoružanje usmjeren je na poučavanje o tome *kako* misliti o razoružanju, a ne *što* misliti o njemu. U skladu s tim, treba biti usmjeren na problem kako bi se potakao razvoj analitičkih i kritičkih sposobnosti za istraživanje i vrednovanje praktičnih koraka u smanjenju naoružanja i ukidanju rata kao prihvatljive međunarodne prakse.

Vrednote

9. Odgoj i obrazovanje za razoružanje treba utemeljiti na vrednoti međunarodnog razumijevanja, snošljivosti prema ideološkim i kulturnim razlikama te privrženosti društvenoj pravdi i ljudskoj solidarnosti.

Ciljni društveni sektori

10. Odgoj i obrazovanje za razoružanje treba postati briga svih društvenih sektora i javnog mnijenja. Na ostvarenju tog zadatka trebaju sudjelovati svi: škole, neformalni čimbenici odgoja i obrazovanja, kao što su obitelj, društvene organizacije i radna sredina, sveučilišta i druge istraživačke ustanove te sredstva javnog priopćavanja. Odgojitelji i djelatnici u sredstvima javnog priopćavanja trebaju težiti usavršavanju jezika i metoda poučavanja koji su najprimjereniji i najdjelotvorniji u određenim okolnostima. Izazov je tim veći što je ulog veći.

Prevela: Davorka Zmijarević

SVJETSKA DEKLARACIJA O ODGOJU I OBRAZOVANJU ZA SVE

usvojena na Svjetskoj konferenciji o odgoju i obrazovanju za sve "Zadovoljavanje temeljnih potreba za učenjem"
Jomtien, Tajland, 5. - 9. ožujka 1990. godine

Preambula

Progovarajući kroz Opću deklaraciju o ljudskim pravima, narodi svijeta su prije više od 40 godina utvrdili da "svatko ima pravo na odgoj i obrazovanje". Unatoč zamjetnim naporima zemalja širom svijeta da osiguraju pravo na odgoj i obrazovanje za sve, i dalje susrećemo sljedeće pojave:

- Više od sto milijuna djece, uključujući barem 60 milijuna djevojčica, nema pristup osnovnom školovanju.
- Više od 960 milijuna odraslih, od čega dvije trećine čine žene, nepismeno je, pri čemu je funkcionalna nepismenost značajan problem svih zemalja, kako industrijaliziranih tako i onih u razvoju.
- Više od jedne trećine odraslih u svijetu nema pristup pisanim izvorima znanja ni novim vještinama i tehnologijama pomoću kojih bi mogli povećati kvalitetu svoga života, određivati i prilagođivati se društvenim i kulturnim promjenama.
- Više od 100 milijuna djece i ogroman broj odraslih ne završava osnovno obrazovanje; više milijuna odgovori na zahtjev za polaskom u školu, ali ne dobije temeljna znanja i vještine.

Istodobno je svijet suočen sa zastrašujućim problemima: znatno povećanje opterećenosti dugovima, prijetnja gospodarskom stagnacijom i nazadovanjem, ubrzan porast stanovništva, povećanje gospodarske nejednakosti između i unutar naroda, rat, okupacija, građanski sukob, nasilni kriminal, smrt milijuna djece koja se može spriječiti te sveopća ugroženost okoliša. Ti problemi ugrožavaju napore u zadovoljavanju temeljnih potreba za znanjem, dok nedostatak osnovnog obrazovanja znatnog dijela stanovništva sprječava društva da se odlučno i ciljno posvete rješavanju takvih problema.

Ti su problemi osamdesetih godina doveli do velikog zastoja u širenju osnovnog obrazovanja u mnogim najnerazvijenijim zemljama. U nekima pak gospodarski rast može financijski podnijeti širenje obrazovanja, ali unatoč tome mnogo milijuna ljudi ostaje živjeti u siromaštvu, bez škole ili nepismeno. I u nekim industrijaliziranim zemljama je smanjenje vladinih izdvajanja u osamdesetima dovelo do pogoršanja stanja u obrazovanju.

Štoviše, svijet se istodobno nalazi i na pragu novog stoljeća, sa svim njegovim obećanjima i mogućnostima. Danas postoji istinski napredak u mirnom popuštanju napetosti i većoj suradnji među narodima. Danas se ženama priznaju njihova temeljna prava i sposobnosti. Danas raspolažemo mnogim korisnim znanstvenim i kulturnim postignućima. Danas je količina dostupnih informacija u svijetu – mnoge od kojih su bitne za preživljavanje i zadovoljavanje temeljnih potreba – eksponencijalno veća od one kojom smo raspolagali prije samo nekoliko godina, a stopa rasta se ubrzava. Među tim informacijama su i one o stjecanju većeg znanja o poboljšanju života – ili o učenju kako učiti. Jedinstveno djelovanje postiže se kad se važne informacije povežu s još jednim suvremenim dostignućem – novom mogućnošću komuniciranja.

Kad se udruže te nove snage s kumulativnim iskustvom reforme, inovacija, istraživanja i značajnim pomacima u odgoju i obrazovanju mnogih zemalja, osnovno obrazovanje za sve – po prvi puta u povijesti – postaje ostvariv cilj.

Stoga mi, sudionici *Svjetske konferencije o odgoju i obrazovanju za sve*, okupljeni u Jomtienu, Tajland, od 5. do 9. ožujka 1990. godine:

podsjećajući da je odgoj i obrazovanje temeljno pravo svih ljudi, žena i muškaraca svih dobi širom svijeta;

shvaćajući da odgoj i obrazovanje može pridonijeti izgradnji sigurnijeg, zdravijeg, naprednijeg i ekološki skladnijeg svijeta te istovremeno pridonijeti društvenom, gospodarskom i kulturnom napretku, snošljivosti i međunarodnoj suradnji;

svjesni da je odgoj i obrazovanje prijeko potreban ključ, iako ne i dostatan uvjet, osobnog i društvenog razvoja;

priznajući da su tradicijsko znanje i starosjedilačko kulturno naslijeđe vrijedni i značajni sami po sebi te da mogu pridonijeti određivanju i promicanju razvoja;

potvrđujući da je opće stanje odgoja i obrazovanja danas vrlo nezadovoljavajuće te da odgoj i obrazovanje mora postati primjereniji, kvalitetniji i dostupan svima;

priznajući da je solidno osnovno obrazovanje pretpostavka razvoja viših stupnjeva obrazovanja te znanstvene i tehnološke pismenosti i sposobnosti, a time i sigurnijeg napretka, i

priznajući potrebu za širenjem vizije i obnavljanjem brige za osnovno obrazovanje sadašnjih i budućih generacija, kako bi one mogle odgovoriti veličini i složenosti izazova,

proglašavamo sljedeću

Svjetsku deklaraciju o odgoju i obrazovanju za sve: Zadovoljavanje temeljnih potreba za učenjem

ODGOJ I OBRAZOVANJE ZA SVE: SVRHA

Članak 1.
Zadovoljavanje temeljnih potreba za učenjem

1. *Svim osobama – djeci, mladeži i odraslima – mora se jamčiti korištenje odgojnoobrazovnih mogućnosti u zadovoljavanju temeljnih potreba za učenjem*. Te potrebe obuhvaćaju i primarna oruđa za učenje (kao što su pismenost, usmeno izražavanje, računanje i rješavanje problema) i primarni sadržaj učenja (kao što su znanje, vještine, vrijednosti i stavovi), koji su čovjeku potrebni za preživljavanje, puni razvoj njegovih sposobnosti, dostojanstven život i rad, aktivno sudjelovanje u razvoju, poboljšanje kvalitete života, donošenje znalačkih odluka i nastavak učenja. Opseg temeljnih potreba za znanjem i način njihova zadovoljavanja, razlikuju se među zemljama i kulturama, a vremenom se neizbježno mijenjaju.

2. Zadovoljavanje tih potreba osnažuje pojedince u svakom društvu i čini ih spremnim za preuzimanje obveza poštivanja i izgradnje zajedničkog kulturnog, jezičnog i duhovnog naslijeđa, zalaganja za odgoj i obrazovanje drugih, promicanja ideje socijalne pravde, ostvarenja zaštite

okoliša, snošljivosti prema drugačijim društvenim, političkim i religioznim sustavima, zaštite općeprihvaćenih humanističkih vrednota i ljudskih prava te djelovanja u prilog međunarodnom miru i solidarnosti u jednom međusobno ovisnom svijetu.

3. Nadalje, podjednako bitan cilj razvoja odgoja i obrazovanja jest prenošenje i obogaćivanje zajedničkih kulturnih i moralnih vrednota. Upravo u tim vrednotama, pojedinac i društvo pronalaze svoj identitet i značenje.

4. Osnovno obrazovanje nije svrha samom sebi. Ono je temelj cjeloživotnog učenja i ljudskog razvoja na kojemu države postupno mogu graditi više stupnjeve i oblike obrazovanja i izobrazbe.

ODGOJ I OBRAZOVANJE ZA SVE: PROŠIRENA VIZIJA I OBNOVLJENA OBVEZA

Članak 2.
Određivanje vizije

Zadovoljenje temeljnih potreba za učenjem svih zahtijeva više od povećanja obveza prema postojećem osnovnom obrazovanju. Ono što je potrebno jest "proširena vizija" koja nadilazi raspoloživa sredstva, institucionalne strukture, kurikulume i konvencionalne sustave ponude te koja se nastavlja na ono najbolje što postoji u sadašnjoj praksi. Danas raspolažemo novim mogućnostima koje su rezultat porasta informacija i nezapamćenih mogućnosti komuniciranja. Te mogućnosti moramo iskoristiti kreativno i odlučno, kako bismo povećali njihovu djelotvornost.

Kao što je razrađeno u člancima 3. i 4., proširena vizija obuhvaća:

- sveopću dostupnost i promicanje jednakosti;
- usmjerenost na učenje;
- proširenje pristupa i opsega osnovnog obrazovanja;
- poboljšanje okruženja za učenje;
- učvršćivanje suradnje.

Pokretanje ogromnih potencijala za čovjekov razvoj i osnaživanje ovisi o tome hoćemo li steći obrazovanje i izgraditi temelje preko kojih je moguće uključiti se u rastuće more odgovarajućeg znanja i nove načine njegove razmjene.

Članak 3.
Sveopća dostupnost i promicanje jednakosti

1. *Osnovno obrazovanje treba osigurati svoj djeci, mladeži i odraslima*. U tom cilju, potrebno je proširiti kvalitetno osnovno obrazovanje i provesti cjelovite mjere za smanjenje razlika.

2. Da bi osnovno obrazovanje bilo jednako za sve, svoj djeci, mladeži i odraslima mora se pružiti prilika da dostignu i održe potrebnu razinu učenja.

3. Najvažnije je osigurati i unaprijediti kvalitetu obrazovanja djevojčica i žena te otkloniti sve prepreke njihovu aktivnom sudjelovanju. U odgoju i obrazovanju treba suzbiti svaki oblik stereotipiziranja spolova.

4. Potrebno se aktivno zalagati za ukidanje razlika u obrazovanju. Grupe kojima je uskraćen odgoj i obrazovanje (siromašni, djeca koja žive na ulici i djeca koja rade; seosko stanovništvo i stanovništvo udaljenih krajeva; nomadi i radnici migranti; starosjedilački narodi; etničke, rasne i

jezične manjine; izbjeglice; prognanici i narodi pod okupacijom), ne smiju biti izloženi diskriminaciji u korištenju mogućnosti učenja.

5. Potrebe za učenjem osoba s posebnim potrebama traže posebnu pozornost. Potrebno je poduzeti mjere za osiguranje jednakog pristupa odgoju i obrazovanju svim kategorijama osoba s posebnim potrebama, kao dijelu sustava odgoja i obrazovanja.

Članak 4.
Usmjerenost na učenje

Pretvaranje proširenih odgojnoobrazovnih mogućnosti u smisleni razvoj – za pojedinca ili za društvo – najviše ovisi o tome je li ljudsko učenje zaista posljedica tih mogućnosti, tj. ujedinjuju li korisno znanje, sposobnost rasuđivanja, vještine i vrijednosti. Osnovno obrazovanje se, dakle, mora usmjeriti na stvarno učenje i postizanje rezultata, a ne isključivo na upis, redovito polaženje organiziranih programa i ispunjavanje uvjeta za dobivanje svjedodžbe. Aktivni i participativni pristupi osobito su dragocjeni u osiguranju učenja i ostvarenju punog potencijala učenika. Stoga je u odgojnoobrazovnim programima prijeko potrebno odrediti odgovarajuće razine naučenog te poboljšati i primijeniti sustave ocjenjivanja postignuća u učenju.

Članak 5.
Proširivanje pristupa i opsega osnovnog obrazovanja

Različitost, složenost i promjenjivost osnovnih potreba za znanjem kod djece, mladeži i odraslih, zahtijeva proširivanje i neprekidno mijenjanje opsega osnovnog obrazovanja kako bi ono uključilo sljedeće komponente:

- *Učenje počinje rođenjem*. To znači osiguranje skrbi za dijete od ranog djetinjstva i primarnog obrazovanja, po potrebi koristeći različite pristupe koji uključuju obitelji, lokalne zajednice ili institucionalne programe.
- *Glavni sustav ponude za osnovno obrazovanje djece izvan obitelji je osnovno školovanje*. Obrazovanje u osnovnim školama mora biti opće, osigurati zadovoljavanje osnovnih potreba za učenjem sve djece i uzeti u obzir kulturu, potrebe i mogućnosti zajednice. Dopunski alternativni programi mogu pomoći u osiguranju osnovnih potreba za učenjem one djece kojoj je ograničen ili onemogućen pristup školovanju, pod uvjetom da slijede iste standarde učenja koji važe za škole i da imaju odgovarajuću potporu.
- *Osnovne potrebe za učenjem mladeži i odraslih su raznolike i trebaju se zadovoljiti različitošću ponuda*. Programi opismenjavanja su nezaobilazni jer je pismenost prijeko potrebna kao vještina sama po sebi i kao temelj ostalih životnih umijeća. Pismenost na materinskom jeziku jača kulturni identitet i naslijeđe. Ostale potrebe mogu se zadovoljiti stručnom izobrazbom, naukovanjem te formalnim i neformalnim odgojnoobrazovnim programima u području zaštite zdravlja, prehrane, stanovništva, poljoprivrednih tehnika, okoliša, znanosti, tehnologije i obiteljskog života, uključujući svijest o problemu plodnosti i drugim društvenim pitanjima.
- *Sva raspoloživa sredstva i načini informiranja, komuniciranja i društvenog djelovanja mogu pomoći u prenošenju prijeko potrebnog znanja, informacija i obrazovanja ljudi o društvenim pitanjima*. Osim tradicionalnih pristupa, mogu se pokrenuti potencijali knjižnica, televizije, radija i ostalih sredstava javnog priopćavanja kako bi se zadovoljile osnovne potrebe za učenjem svih.

Te komponente trebaju biti dijelovi cjelovitog sustava, uzajamno se nadopunjavati i učvršćivati, njihovi kriteriji trebaju biti međusobno usporedivi i pridonijeti stvaranju i razvoju uvjeta za cjeloživotno učenje.

Članak 6.
Poboljšanje okruženja za učenje

Učenje se ne zbiva u izolaciji. Društva stoga moraju osigurati svima koji uče potrebnu prehranu, zdravstvenu zaštitu te opću fizičku i emocionalnu potporu kako bi aktivno sudjelovali u odgoju i obrazovanju, i od toga imali koristi. Znanje i vještine koje poboljšavaju okruženje za učenje djece, trebaju biti dio nastavnih programa koji u zajednici već postoje za odrasle. Obrazovanje djece i njihovih roditelja ili drugih skrbnika je povezano, pa bi njihovo međudjelovanje trebalo iskoristiti za stvaranje dinamičnog i toplog okruženja za učenje svih.

Članak 7.
Učvršćivanje suradnje

Nacionalne, regionalne i lokalne prosvjetne vlasti imaju jedinstvenu obvezu da osiguraju osnovno obrazovanje za sve, ali se od njih ne može očekivati da zadovolje sve ljudske, materijalne ili organizacijske uvjete za ostvarenje tog zadatka. Potrebni su novi i obnovljeni oblici suradnje na svim razinama: suradnja između svih stupnjeva i oblika odgoja i obrazovanja, uz priznanje posebne uloge učitelja, uprave i drugih djelatnika u odgoju i obrazovanju; suradnja između prosvjete i drugih vladinih sektora, uključujući planiranje, financiranje, radnu snagu, komunikacije i druga društvena područja; suradnja između vladinih i nevladinih organizacija, privatnog sektora, lokalnih zajednica, vjerskih grupa i obitelji. Priznanje vitalne uloge obitelji i učitelja, napose je važno. U svezi s tim, mjerila i uvjeti rada učitelja, kao i njihov status, koji su odlučujući čimbenik u ostvarivanju odgoja i obrazovanja za sve, moraju se žurno poboljšati u svim zemljama u skladu sa zajedničkom ILO/UNESCO Preporukom o statusu učitelja (1966). Istinska suradnja pridonosi planiranju, provođenju, upravljanju i vrednovanju programa osnovnog obrazovanja. Upravo je suradnja srž onoga što nazivamo "proširenom vizijom i obnovljenim zalaganjem".

ODGOJ I OBRAZOVANJE ZA SVE: ZAHTJEVI

Članak 8.
Razvijanje podržavajućeg političkog konteksta

1. *Politike potpore u društvenom, kulturnom i gospodarskom području potrebne su kako bi se u punom smislu ostvarile pretpostavke i mogućnosti osnovnog obrazovanja za pojedinačni i društveni razvoj*. Osiguranje osnovnog obrazovanja za sve ovisi o političkom zalaganju i političkoj volji koji su podržani odgovarajućim financijskim mjerama i pojačanim reformama prosvjetne politike i institucijskim osnaživanjem. Odgovarajuće politike u području gospodarstva, trgovine, radne snage, zapošljavanja i zdravstva potaknut će inicijative i pridonos učenika društvenom razvoju.

2. Društva također trebaju osigurati snažno intelektualno i znanstveno okruženje za osnovno obrazovanje. To uključuje poboljšanje visokog obrazovanja i razvoj znanstvenih istraživanja. Blisku vezu s tehnološkim i znanstvenim znanjem treba osigurati na svim stupnjevima obrazovanja.

Članak 9.
Pokretanje sredstava

1. *Želimo li zadovoljiti osnovne potrebe za znanjem svih ljudi koristeći mnogo šire akcije nego što je to bio slučaj u prošlosti, bitno je pokrenuti postojeća i nova javna, privatna i donatorska financijska sredstva i ljudske potencijale*. Tome treba pridonijeti cijelo društvo, svjesno činjenice

da su vrijeme, energija i financijska sredstva uložena u osnovno obrazovanje vjerojatno najznačajnije ulaganje u ljude i budućnost neke zemlje.

2. Proširena potpora javnog sektora znači korištenje resursa svih vladinih službi odgovornih za ljudski razvoj, na način da se povećaju apsolutna i relativna izdvajanja za osnovno obrazovanje uz jasno priznanje konkurentnih potraživanja u državnim fondovima, od kojih obrazovanje jest važno, ali nije i jedino potraživanje. Posvećivanje ozbiljne pozornosti povećanju djelotvornosti postojećih resursa i programa odgoja i obrazovanja ne samo da će proizvesti više, nego se može očekivati da će privući i nova sredstva. Žurno rješavanje zadatka zadovoljenja osnovnih potreba za učenjem može zahtijevati preraspodjelu sektorskih sredstava, primjerice prijenos sredstava namijenjenih vojnim potrebama u sredstva za odgoj i obrazovanje. Iznad svega, potrebno je zaštititi osnovno obrazovanje u zemljama koje prolaze razdoblje strukturnih promjena i koje su suočene s ozbiljnim teretom vanjskog duga. Danas se, više nego ikad ranije, na odgoj i obrazovanje mora gledati kao na ključnu dimenziju svakog društvenog, kulturnog i gospodarskog planiranja.

Članak 10.
Učvršćivanje međunarodne solidarnosti

1. *Zadovoljenje osnovnih potreba za znanjem predstavlja zajedničku i sveopću ljudsku odgovornost. Ono iziskuje međunarodnu solidarnost te jednake i pravedne gospodarske odnose kako bi se otklonile postojeće gospodarske razlike*. Svi narodi raspolažu dragocjenim znanjem i iskustvom koje mogu razmjenjivati u izradi djelotvornih politika i programa u području odgoja i obrazovanja.

2. Potrebna su znatna i dugotrajna povećanja sredstava za osnovno obrazovanje. Na svjetskoj je zajednici, uključujući međuvladina tijela i ustanove, neodgodiva odgovornost za ublažavanje ograničenja koja sprječavaju neke zemlje da ostvare cilj odgoja i obrazovanja za sve. To će značiti prihvaćanje mjera za povećanje državnih proračuna najsiromašnijih zemalja ili smanjenje njihove velike opterećenosti dugovima. Vjerovnici i dužnici moraju tražiti nove i nepristrane načine smanjenja tih opterećenja, jer će to mnogim zemljama u razvoju uvelike pomoći da djelotvorno odgovore na odgojnoobrazovne i druge osnovne potrebe.

3. Osnovne potrebe za učenjem odraslih i djece trebaju se zadovoljavati gdje god one postojale. Najnerazvijenije i zemlje s niskim dohotkom imaju posebne potrebe koje trebaju postati prioritet u međunarodnoj potpori osnovnom obrazovanju u devedesetim godinama.

4. Sve zemlje također moraju zajednički djelovati na rješavanju sukoba i borbi, obustavi vojnih okupacija i zbrinjavanju raseljenog stanovništva, ili olakšavanju njihovog povratka u matične zemlje, kao i na osiguranju zadovoljavanja njihovih potreba za učenjem. Samo postojano i mirno okruženje može pružiti uvjete u kojima se svako ljudsko biće, djeca i odrasli podjednako, mogu koristiti ciljevima ove Deklaracije.

Mi, sudionici Svjetske konferencije o odgoju i obrazovanju za sve, ponovno potvrđujemo pravo svih ljudi na odgoj i obrazovanje. To je temelj naše odlučnosti da svaki za sebe i u zajedništvu, osiguramo odgoj i obrazovanje za sve.

Obvezujemo se da ćemo, unutar svojih odgovornosti, djelovati jedinstveno, poduzimajući sve potrebne korake kako bismo ostvarili ciljeve odgoja i obrazovanja za sve. Svi zajedno pozivamo vlade, odgovarajuće organizacije i pojedince da nam se pridruže u tom neodgodivom pothvatu.

Osnovne potrebe za znanjem svakog čovjeka mogu se i moraju zadovoljiti. To je najsmisleniji put za obilježavanje Međunarodne godine pismenosti, za promicanje ciljeva Desetljeća osoba s posebnim potrebama pod pokroviteljstvom Ujedinjenih naroda (1983.-92.), Svjetskog desetljeća za kulturni razvoj (1988.-97.), četvrtog Desetljeća razvoja pod pokroviteljstvom Ujedinjenih naroda (1991.-2000.), Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, kao i Naprednih strategija za unaprjeđenje statusa žena te Konvencije o pravima djeteta. Ovo je najpovoljniji trenutak da se obvežemo na stvaranje uvjeta za učenje svim ljudima svijeta.

Stoga usvajamo ovu *Svjetsku deklaraciju o odgoju i obrazovanju za sve: Zadovoljavanje temeljnih potreba za učenjem* i prihvaćamo *Okvir za djelovanje na zadovoljenju temeljnih potreba za učenjem*, u svrhu ostvarivanja ciljeva utvrđenih ovom *Deklaracijom*.

Prevela: Irena Stanić-Rašin

GENOVSKA DEKLARACIJA O ZNANOSTI I DRUŠTVU

usvojena na sastanku Genovskog foruma UNESCO-a za znanost i društvo
Genova, Italija, 8. – 9. listopada 1995. godine

Svjesni činjenice da budućnost čovječanstva bitno ovisi o stalnoj vitalnosti znanosti i njenoj primjeni, predstavnici vodećih akademija znanosti u svijetu i međunarodne znanstvene zajednice okupili su se na pragu novog tisućljeća u gradu Genovi kako bi ojačali globalnu svijest o znanosti i njenoj važnosti za dobrobit čovječanstva.

Protekla tri stoljeća svjedoci su rađanja suvremene znanosti i njenog eksplozivnog razvoja. Utjecaj znanosti danas je proširen na gotovo sva područja znanja i njegove primjene, od fizike do biologije, od agronomije do ekologije, od neurologije do psihologije, od znanosti o materiji do informatičke tehnologije, od medicinskih do društvenih znanosti itd.

Samo u ovom stoljeću, konceptualni okvir ljudskog znanja i razumijevanja doživio je radikalnu preobrazbu. Determinizam je postupno popustio pred otvorenijim shvaćanjima, onima koji čovječanstvu omogućuju porast svijesti o njegovoj slobodi i odgovornosti.

Nadalje, sve brži preobražaj temelja tehnologije, od empirijskog do znanstvenoga, doveo je do toga da znanost ima presudnu ulogu u svim djelatnostima, od društveno-gospodarskih i industrijskih do filozofijskih, etičkih, kulturnih i političkih.

Znanost je dala ogroman pridonos društvu, usprkos tome što se njeni rezultati mogu zlorabiti i što se to ponekad i čini. Pa ipak, važno je i dalje osiguravati i učvršćivati pozitivan odnos između znanosti i društva. Među potencijalnim prijetnjama tom odnosu, koje mogu biti društveno specifične, su iracionalnost, različite prepreke slobodi znanstvenog rada i širenju znanstvenih rezultata te podcjenjivanje uloge znanosti.

Univerzalnost, sloboda i kritičko mišljenje čine temeljne dijelove znanstvenog procesa i nit koja povezuje sve kulture. U skladu s tim, znanost može značajno pridonijeti konstruktivnom dijalogu između različitih kultura i tako djelovati kao snažan protulijek za nesnošljivost i ideološke i rasne prepreke.

Štoviše, napredak i primjena znanstvenih spoznaja može pružiti djelotvorna sredstva za rješenje mnogih problema s kojima se čovječanstvo susreće, uključujući i one koji su posljedica zlouporabe znanosti.

Svjesni važnosti i velikog potencijala znanosti za osiguranje bolje budućnosti čovječanstva u kojoj će prevladavati kultura mira, još jednom potvrđujemo svoju privrženost slijedećim općim načelima:

- poštivanje različitosti kultura u društvu i promicanje znanosti kao posebnog i važnog čimbenika zbližavanja različitih kultura i zagovaranja miroljubivog suživota u skladu s načelima slobode, neovisnosti i razboritosti;
- uzajamna suradnja temeljena na svijesti da su proizvodnja i korištenje znanstvenog i tehnološkog znanja odlučujući za dobrobit čovječanstva u budućnosti i da znanost zbog svoje univerzalnosti, ima jedinstvenu mogućnost poslužiti kao laboratorij u kojemu čovječanstvo

može zajednički raditi na osiguranju bolje budućnosti, u skladu s načelima odgovornosti, solidarnosti i poštivanja prava pojedinaca i naroda.

Stoga akademije i druge znanstvene ustanove predstavljene na ovom sastanku, ponovno potvrđuju svoju obvezu promicanja:

- svijesti da je znanost, kao rezultat povijesti i stvaralaštva čovječanstva, sastavni dio svih kultura;
- znanstvenog obrazovanja na svim stupnjevima i usmjeravanja mladih generacija prema novoj viziji kulture koja uključuje znanstveni "etos" i duh slobodnog istraživanja karakterističan za znanost;
- što šireg i boljeg razumijevanja znanosti i tehnologije od strane javnosti;
- skladnog razvoja znanosti i tehnologije, uz shvaćanje da su i temeljne i primijenjene znanosti presudne za zadovoljavanje ljudskih potreba i rješenje problema kao što su glad i bolest, uništenje okoliša, propadanje sela i gradova, te za, u dugoročnom smislu, smanjenje razlika između bogatih i siromašnih nacija.

Međunarodna suradnja je zapanjujuće obilježje našeg stoljeća. Kao svjedoci dramatičnog prijelaza na nove društveno-gospodarske strukture u svijetu koji traži nove ciljeve i pristupe, energično predlažemo da se poseban napor usmjeri na razvoj znanstvenih i tehnoloških mogućnosti zemalja u razvoju.

Sastajemo se uoči pedesete obljetnice Ujedinjenih naroda i UNESCO-a, čiji mu ustav nalaže da promiče intelektualnu i znanstvenu suradnju u obitelji Ujedinjenih naroda. Pozivamo UNESCO da preuzme vodeću ulogu u primjeni načela i preporuka ovoga dokumenta.

(slijede potpisi 24 predstavnika nacionalnih akademija znanosti i umjetnosti i drugih međunarodnih i nacionalnih znanstvenih ustanova i udruga.)

Prevela: Irena Stanić-Rašin

SEVILJSKA IZJAVA O NASILJU

usvojena na sastanku u Sevilli,, Španjolska, 16. svibnja 1986. godine;
potvrđena na 25. zasjedanju Opće konferencije UNESCO-a 1989. godine

Uvjereni da se u svojim znanstvenim područjima moramo osvrnuti na najopasnije i najpogubnije ponašanje naše vrste - nasilje i rat;

shvaćajući znanost kao čovjekov kulturni proizvod koji ne može biti konačan niti sveobuhvatan i

primajući sa zahvalnošću podršku seviljskih vlasti i predstavnika španjolskog UNESCO-a;

mi, dolje potpisani znanstvenici iz različitih dijelova svijeta i različitih disciplina,

sastali smo se i usvojili sljedeću

Izjavu o nasilju.

U njoj propitujemo neke biološke postavke koje se koriste, čak i od strane nekih naših kolega, za opravdanje nasilja i rata. Budući da su one pridonijele pesimističkom ozračju u naše vrijeme, smatramo da bi otvoreno, argumentirano odbijanje tih krivih postavki moglo znatno pridonijeti Međunarodnoj godini mira.

Zlouporaba znanstvenih teorija i podataka radi opravdavanja nasilja i rata nije novina, nego prateća pojava suvremenih znanosti. Teorijom evolucije se, primjerice nije samo opravdavao rat, nego i genocid, kolonijalizam i tlačenje slabijih.

Svoj stav razrađujemo u pet teza. Svjesni smo da postoje još mnoga pitanja o nasilju i ratu na koja bi se moglo uspješno odgovoriti u sklopu naših disciplina, no ovdje se ograničavamo samo na ona koja su po našem mišljenju bitna za poduzimanje prvog koraka.

Znanstveno je netočno tvrditi da smo od naših predaka naslijedili potrebu za ratovanjem. Iako je sukob raširena pojava u svim životinjskim vrstama, samo je u nekoliko slučajeva zabilježena borba na smrt između organiziranih grupa koje pripadaju istoj vrsti, iako se ni u jednom od tih slučajeva nisu koristila štetna sredstva slična oružju. Prirodno hranjenje drugim vrstama ne može se izjednačiti s nasiljem unutar iste vrste. Vođenje rata isključivo je ljudski fenomen i ne nalazimo ga kod drugih životinja.

Činjenica da se ratovanje tijekom vremena tako radikalno izmijenilo, potvrđuje da je ono kulturni proizvod. Ono svoju biološku povezanost prvenstveno ostvaruje preko jezika koji omogućuje homogenizaciju grupe, prenošenje tehnologije i korištenje oruđa. Rat je biološki moguć, ali nije neizbježan, što potvrđuju vremenske i prostorne razlike u naravi i načinu vođenja rata. Postoje

kulture koje nisu ratovale stoljećima, kao i kulture koje ratuju često samo u određenim razdobljima.

Znanstveno je netočno tvrditi da je rat ili bilo koji drugi oblik nasilnog ponašanja genetski programiran u ljudskoj naravi. Iako geni sudjeluju na svim razinama funkcioniranja našeg živčanog sustava, oni samo predstavljaju određeni razvojni potencijal koji se isključivo ostvaruje vezom s prirodnim i društvenim okruženjem. Iako se pojedinci međusobno razlikuju po utjecaju koje iskustvo ima na njihove predispozicije, o interakciji između njihova genetskog sklopa i odgojnog okruženja ovisi razvoj njihovih osobnosti. Osim rijetkih patoloških primjera, geni ne proizvode pojedince koji su predodređeni za nasilje. No oni ne određuju ni suprotno. Iako sudjeluju u oblikovanju našeg ponašanja, geni sami po sebi ne utječu na rezultat tog oblikovanja.

Znanstveno je netočno tvrditi da je tijekom ljudskog razvoja agresivnost odabrana na štetu drugih oblika ponašanja. U svim dobro proučenim vrstama status pojedinca u grupi ovisi o sposobnosti suradnje i ispunjavanju društvenih uloga važnih za strukturu grupe. "Dominacija" uključuje društveno povezivanje i privrženost; ona se ne svodi samo na posjedovanje i uporabu tjelesne sile, iako sadrži agresivne oblike ponašanja. Ako se agresivno ponašanje umjetno usadi u životinje, ono vrlo brzo stvara krajnje agresivne jedinke, što znači da agresija nije u potpunosti odabrana prirodnim putem. Kad se eksperimentalno stvorene pretjerano agresivne životinje ubace u grupu, one ili poremete njenu društvenu strukturu, ili ih grupa odbaci. Nasilje ne proizlazi niti iz naslijeđa evolucije niti iz naših gena.

Znanstveno je netočno tvrditi da ljudi imaju "nasilan um". Iako posjedujemo živčani mehanizam za nasilno ponašanje, njega automatski ne aktiviraju ni unutarnji ni vanjski stumulusi. Za razliku od drugih životinja, uz izuzetak viših primata, viši živčani procesi kod čovjeka filtriraju te stimuluse prije njihova aktiviranja. Naše ponašanje rezultat je procesa uvjetovanja i socijalizacije. U našem neurofiziološkom sklopu ne postoji ništa što bi nas navodilo na nasilno ponašanje.

Znanstveno je netočno tvrditi da je rat potaknut "instinktom" ili nekim drugim porivom. Suvremeno stanje rata prešlo je put na kojemu su u početku bili najvažniji emocionalni i motivacijski čimbenici, ponekad nazvani "instinktima", a kasnije kognitivni. Suvremeni rat podrazumijeva institucionalnu uporabu određenih osobina ličnosti, kao što su poslušnost, podložnost sugestijama i idealizam; socijalnih vještina, poput jezika, i racionalnog mišljenja, kao što su izračunavanje troškova, planiranje i informiranje. Tehnologija suvremenog rata potiče pojavu osobina povezanih s nasiljem, kako u pripremanju vojnika, tako i u osiguranju civilne potpore za vođenje rata. Takva pretjerivanja često dovode do toga da se osobine pogrešno drže uzrokom, a ne posljedicom vođenja rata.

Skloni smo zaključku da biologija ne osuđuje čovječanstvo na rat te da se ono može osloboditi okova biološkog pesimizma i sebe ojačati preuzimanjem transformativnih zadataka koje je potrebno ostvariti u Međunarodnoj godini mira i drugim godinama što su ispred nas. Iako su ti zadaci uglavnom institucionalni i kolektivni, njihovo ostvarenje ovisi o spoznaji svakog pojedinog sudionika koji u pesimizmu i optimizmu vidi presudne čimbenike. Kao što "rat započinje u našim glavama", u njima započinje i mir. Vrsta koja je izmislila rat, sposobna je izmisliti i mir. Svaki od nas snosi dio te odgovornosti.

Sevilla, 16. svibnja 1986.

(slijede potpisi 19 znanstvenika i sveučilišnih profesora iz 12 zemalja)

Prevela: Vedrana Spajić-Vrkaš

SVJETSKI PLAN DJELOVANJA U ODGOJU I OBRAZOVANJU ZA LJUDSKA PRAVA I DEMOKRACIJU

usvojen na Međunarodnom kongresu o odgoju i obrazovanju za ljudska prava i demokraciju[*]

Montreal, Kanada, 8. - 11. ožujka 1993. godine

UVOD

Tko?

Svjetski plan djelovanja namijenjen je, pored ostalih, i:

pojedincima, obiteljima, grupama i zajednicama, djelatnicima u odgoju i obrazovanju, odgojnoobrazovnim ustanovama i njihovim vijećima, studentima, mladeži, sredstvima javnog priopćavanja, poslodavcima i sindikatima, pokretima građana, političkim strankama, zastupnicima parlamenata, javnim djelatnicima, lokalnim i međunarodnim nevladinim organizacijama, svim multilateralnim i međudržavnim organizacijama, Organizaciji Ujedinjenih naroda, osobito njenom Centru za ljudska prava, specijaliziranim ustanovama u sustavu Ujedinjenih naroda, osobito UNESCO-u i državama članicama.

Zastupnici ovoga Plana dolaze iz svih dijelova društva. On je namijenjen žrtvama kršenja ljudskih prava i braniteljima ljudskih prava i demokracije, kao i donositeljima odluka.

Plan nije sveobuhvatna strategija formalnog i neformalnog odgoja i obrazovanja. On je više okvir za djelovanje kojega će različiti sudionici prekrajati i dorađivati. Ti su sudionici bolje pripremljeni za usklađivanje primjene Plana sa svojim prioritetima, resursima i posebnim okolnostima. Plan će stoga ovisiti o svima, uključujući djelatnike u odgoju i obrazovanju po selima, izbjegličkim kampovima, ugroženim područjima, siromašnim gradskim četvrtima i ratnim područjima širom svijeta.

U ovom Planu se odgoj i obrazovanje shvaća u njegovom najširem značenju – odgoj i obrazovanje svih dobnih skupina, spolova, klasnih, etničkih, nacionalnih, vjerskih i jezičnih grupa u svim dijelovima društva. On podržava globalni pristup odgoju i obrazovanju, putem strategija učenja u formalnim i neformalnim okruženjima, a uključuje masovno obrazovanje i obrazovanje odraslih, odgoj i obrazovanje u obitelji, izvanškolski odgoj i obrazovanje mladeži, odgoj i obrazovanje posebnih grupa te odgoj i obrazovanje u otežanim uvjetima.

Što?

Plan djelovanja poziva na opću mobilizaciju snaga i sredstava, od obitelji do Ujedinjenih naroda, kako bi se pojedinci i grupe odgojili i obrazovali o ljudskim pravima i kako bi se ponašanje kojim se krše ljudska prava promijenilo, sva prava bila poštivana, a građansko društvo preobrazilo u skladu s miroljubivim i participativnim društvenim modelom. Učenje nije samo sebi cilj već sredstvo za ukidanje kršenja ljudskih prava i izgradnju kulture mira koja se temelji na demokraciji, razvoju, snošljivosti i uzajamnom poštivanju.

[*] Međunarodni kongres o obrazovanju za ljudska prava i demokraciju organizirali su UNESCO i Centar za ljudska prava Ujedinjenih naroda u suradnji s Kanadskom komisijom za UNESCO.

Plan polazi od korpusa međunarodnih ljudska prava i humanitarnog prava. U njemu se ljudska prava shvaćaju kao opća i nedjeljiva.

Kao strategija okrenuta budućnosti, ovaj Plan polazi od, *inter alia*, Preporuke o odgoju i obrazovanju za međunarodno razumijevanje, suradnju i mir te poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda iz 1974. godine te od preporuka proisteklih iz UNESCO-va Međunarodnog kongresa o poučavanju ljudskih prava, održanog u Beču 1978., UNESCO-va Međunarodnog kongresa o poučavanju, informiranju i dokumentaciji u ljudskim pravima, održanog na Malti 1987. godine, te od Međunarodnog foruma o odgoju i obrazovanju za demokraciju, održanog u Tunisu, u prosincu 1992. godine.

Planom su ljudska prava obuhvaćena najšire i uključuju, *inter alia*, učenje o snošljivosti i prihvaćanju drugih, solidarnost, sudjelujuće građanstvo i važnost izgradnje uzajamnog poštivanja i razumijevanja.

Zašto?

Kontekst iz kojega ovaj Plana izvire, mora biti shvaćen kao uznemirujući i neodgodiv. Zacijelo, hladni rat je završen, zidovi su srušeni, a neki diktatori su svrgnuti. Pa ipak, posljednje desetljeće dvadesetog stoljeća bilježi obnovu najnasilnijih oblika kršenja ljudskih prava, prouzročenih porastom nacionalizma, rasizma, ksenofobije, seksizma i vjerske nesnošljivosti. Ta je obnova dovela do najgnusnijih oblika etničkog čišćenja, uključivši sustavno silovanje žena, iskorištavanje, zanemarivanje i zlostavljanje djece te organizirano nasilje nad strancima, izbjeglicama, prognanicima, manjinama, starosjediocima i drugim ranjivim grupama.

Usprkos propasti autoritarnih režima i pojavi novih demokracija širom svijeta zadnjih godina, pojavljuju se novi oblici autokracije. Zabilježen je alarmantan porast rasizma, različitih oblika ekstremizma i vjerskog fanatizma te uznemirujuća nestabilnost nekih post-autoritarnih država. Za zaštitu ljudskih prava podjednako su problematične opasnosti koje proizlaze iz ugroženosti ljudskog okoliša, nove biomedicinske tehnologije te pokore HIV-a i AIDS-a.

Odgoj i obrazovanje za ljudska prava u promjenjivom svijetu, polazište je ovoga Plana djelovanja. On treba biti participativan, operativan, kreativan, inovativan i poticajan za sve razine građanskog društva. Spomenuti rast nacionalizma i nesnošljivosti traži posebne i anticipativne odgojnoobrazovne strategije usmjerene na prevenciju izbijanja nasilnih sukoba i kršenja ljudskih prava. Dosad postignute promjene više ne zadovoljavaju. Odgoj i obrazovanje treba njegovati demokratske vrednote, podržavati težnje za demokratizacijom i promicati društveni preobražaj temeljen na ljudskim pravima i demokraciji.

Ovaj Plan djelovanja uzima u obzir razvoj normi ljudskih prava i uvođenje mehanizama za promicanje i zaštitu ljudskih prava na nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini.

Glavni izazov za budućnost je promicanje univerzalnosti ljudskih prava njihovim usađivanjem u različite kulturne tradicije. Djelotvorna primjena ljudskih prava ovisi i o stupnju odgovornosti pojedinaca prema zajednici.

Kada ?

S primjenom Svjetskog plana djelovanja treba započeti odmah, radom na posebnim dostižnim ciljevima prema rasporedu kojega utvrde suradnici na primjeni Plana. Opažanja iznesena povodom pedesete obljetnice Organizacije Ujedinjenih naroda 1995. godine te ona u svezi s Općom deklaracijom o ljudskim pravima iz 1998. godine, mogu biti smjernice za djelovanje, programe i projekte u području odgoja i obrazovanja za ljudska prava te poslužiti njihovoj ocjeni i širenju. Valjalo bi, od lokalnih zajednica naviše, uključujući globalnu razinu, organizirati susrete radi razmjene iskustava i ocjene rezultata. Takve razmjene i procjene trebale bi do kraja desetljeća biti podvrgnute općoj i cjelovitoj provjeri radi planiranja budućih akcija i izrade programa za dvadeset i prvo stoljeće.

Kako?

Za uspjeh ovoga Plana bitno je aktivno sudjelovanje pojedinačnih država, gdje god je to moguće. Svaka se država treba obvezati na određivanje ciljeva odgoja i obrazovanja za ljudska prava i podizanje svijesti unutar vladinih struktura i ustanova. Država treba osigurati fondove podrške domaćim inicijativama. Posvećenost država odgoju i obrazovanju za ljudska prava pokazatelj je političke volje za izgradnjom održivog demokratskog društva. Kvaliteta odgoja i obrazovanja za ljudska prava je sama po sebi izraz te volje kako u sadašnjosti, tako i u budućnosti. Inicijative država na tom području, čine temelj ocjenjivanja. U tom kontekstu, važno je da države prihvate sve instrumente ljudskih prava.

Sustav Ujedinjenih naroda, napose UNESCO i Centar za ljudska prava Ujedinjenih naroda, te brojne vladine i međunarodne vladine i nevladine organizacije već djeluju u području odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokraciju. Njihov rad treba smatrati važnim dijelom primjene Plana, kao polaznu točku i kao izvor ideja, materijala, iskustava i uvida te ga treba pojačati. Veći naglasak trebalo bi napose staviti na odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokraciju u sklopu Programa savjetodavnih usluga i tehničke pomoći u području ljudskih prava Ujedinjenih naroda. U svezi s tim, Planom bi se mogle osigurati smjernice za unaprjeđenje suradnje na programima odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokraciju.

Predlaže se sljedećih sedam glavnih strategija:

1. Izrada i distribucija *standardnog obrasca za planiranje, primjenu i ocjenu* Plana od strane UNESCO-a. To će pomoći vladinim i nevladinim organizacijama u planiranju, usklađivanju i ocjenjivanju različitih programa, projekata i djelatnosti kako bi se postigli ciljevi Svjetskog plana djelovanja. UNESCO bi trebao voditi bilješke o svim poduzetim inicijativama o kojima primi izvješća sudionika.

2. Razvoj aktivnih *nacionalnih, regionalnih i međunarodnih mreža* radi izrade materijala, kurikuluma i programa, kao i radi razmjene metoda i materijala te unaprjeđenja pristupa "najbolja praksa";

3. Pristup *najnovijim informacijama i dokumentaciji*, uz osiguranje praktičnih i jeftinih nastavnih materijala;

4. Održavanje regionalnih i svjetskih *konferencija za pokretanje akcija*;

5. Unaprjeđenje *Zaklade Ujedinjenih naroda za savjetodavne usluge i tehničku pomoć u području ljudskih prava* i *Volonterskog fonda UNESCO-a za unaprjeđenje znanja o ljudskim pravima odgojem, obrazovanjem i informiranjem*, kako bi oni dali odlučniju potporu

projektima u području odgoja, obrazovanja, informiranja i dokumentiranja o ljudskim pravima na općesvjetskoj razini, uključujući projekte nevladinih organizacija, te potakli druge *javne i privatne fondacije i izvore* na davanje potpore tim projektima;

6. Stavljanje naglaska na *pravo na odgoj i obrazovanje te osobito na odgoj i obrazovanje za ljudska prava* od strane Komisije za ljudska prava Ujedinjenih naroda i njenih mehanizama praćenja, regionalnih komisija za ljudska prava, kao i stručnih tijela koja nadgledaju primjenu međunarodnih ugovora o ljudskim pravima, napose, Odbora za prava djeteta;

7. Odbor za praćenje, koji bi trebao osnovati UNESCO u suradnji s Centrom za ljudska prava Ujedinjenih naroda, širit će Plan, primati odgovarajuće dopise i izvješća te nadzirati primjenu Plana.

U Planu se ističe da je svrha učenja spoznaja da znanje mora voditi djelovanju, da pristup znanju treba olakšati, da je učenje sudjelujući proces i da je učenik ujedno i učitelj, i *vice versa*. U izboru metoda odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokraciju treba voditi računa o pravima učenika i težiti da te metode budu demokratske po svojoj organizaciji i primjeni.

Ovaj Plan zahtijeva primjenu metoda kojima se dospijeva do najvećeg broja osoba na najdjelotvorniji način, kao što su korištenje sredstava javnog priopćavanja, stručno usavršavanje učitelja, mobilizacija pokreta građana na akciju, mogućnost osnivanja svjetske televizijske i radio mreže pod pokroviteljstvom Ujedinjenih naroda.

CILJEVI

Plan teži:

1. učiniti informacije o normama i instrumentima ljudskih prava, kao i o glavnim postupcima i mehanizmima zaštite ljudskih prava dostupnim na nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini. Potrebno je uložiti poseban napor kako bi takve informacije stigle do mladeži;

2. pomoći učenicima da razumiju vezu između gospodarskih uvjeta i pristupa ljudskim pravima te ohrabriti prosvjetne djelatnike da podrže nenasilne i demokratske strategije promjene;

3. podići svijest prosvjetnih djelatnika na svim područjima i razinama, o prednostima suradnje i usklađivanja djelatnosti putem umrežavanja i pomoći im u izgradnji mreža u području odgoja i obrazovanja za ljudska prava;

4. potaknuti vlade i međunarodnu zajednicu da osiguraju i jačaju kulturu mira temeljenu na ljudskim pravima;

5. učiniti da ljudska prava te nacionalni, regionalni i međunarodni instrumenti kojima se ona jamče postanu šire poznati.

GLAVNI PRAVCI DJELOVANJA

Konačna svrha ovoga Plana je stvaranje kulture ljudskih prava i razvoj demokratskih društava u kojima će pojedinci i grupe moći svoja neslaganja i sukobe riješiti nenasilnim metodama.

Izazov da se odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokraciju učini što djelotvornijim i obuhvatnijim širom svijeta, zahtijevat će:

1. utvrđivanje najprikladnijih ciljnih grupa kako bi se osiguralo brzo i djelotvorno uvođenje odgoja i obrazovanja za ljudska prava;

2. usmjeravanje potpore za odgoj i obrazovanje tamo gdje je ona najpotrebnija i najdjelotvornija, uz provjeru primjerenosti projekata mogućim korisnicima;

3. poticanje i razvoj inicijativa kojima se mobiliziraju ljudi i koriste nove metodologije;

4. shvaćanje procesa odgoja, obrazovanja i izobrazbe za ljudska prava ciljnih grupa kao vježbu demokracije. To se može postići primjenom načela jednakosti u praksi i jačanjem participativnog i inkluzivnog konteksta učenja i kurikuluma kao odgovora na stvarne potrebe ljudi. Odgojnoobrazovni procesi i metode moraju postati model za ono što se Planom želi postići u društvu kao cjelini. Programi učenja moraju također uključivati pristupe koji ljudima pomažu u razumijevanju i raščlanjivanju njihova odnosa prema vlasti, stilovima vođenja i zlouporabi ovlasti;

5. razvoj pedagoških istraživanja različitih pitanja odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokraciju s posebnim naglaskom na postojeće promjene;

6. provođenje sustavne izmjene i dopune školskih udžbenika radi otklanjanja primjera ksenofobije, rasizma, seksizma i ostalih stereotipa;

7. izgradnju odnosa ili mreža među pojedincima, zaposlenicima, grupama i ustanovama u odgoju i obrazovanju, osobito putem zajedničkih sastanaka te bilateralne i multilateralne suradnje;

8. jačanje obveze određivanja i povećanja sredstava namijenjenih odgoju i obrazovanju za ljudska prava i demokraciju na nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini. Bitno je da nevladine organizacije mogu djelovati slobodno;

9. usmjeravanje pozornosti na isplative i održive odgojnoobrazovne programe;

10. poticanje globalne obveze povećanja sredstava namijenjenih odgoju i obrazovanju za ljudska prava i demokraciju te, u tu svrhu, utvrđivanje fondova u sklopu projekata za razvoj.

RAZINE DJELOVANJA

Sljedeće razine djelovanja trebaju se naglasiti:

Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokraciju u nastavnim planovima i programima na svim stupnjevima školskog sustava

C i l j: Izraditi cjelovit i široko postavljen kurikulum koji istovremeno prožima sve nastavne predmete i poučava se kao poseban predmet, kako bi odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokraciju bio stalno prisutan tijekom stjecanja osnovnog obrazovanja pojedinca. Teme prava, odgovornosti i demokratskih procesa trebaju biti utkane u sve ili gotovo sve nastavne jedinice i biti sastavni dio vrednota školskog života i procesa socijalizacije.

Pozornost treba usmjeriti na:

- predškolske ustanove;
- osnovne škole;
- srednje i strukovne škole;
- više i visokoškolsko obrazovanje;
- izobrazbu/obrazovanje učitelja;
- učiteljske organizacije i sindikate;
- školske odbore i ostale razine uprave u odgoju i obrazovanju;
- organizacije roditelja.

Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokraciju u neformalnom okruženju

C i l j e v i: U neformalno obrazovanje uključiti grupe odraslih i mladeži, kao i one koji su napustili škole, uz pomoć obitelji, stručnih udruga, radnih organizacija, ustanova, interesnih grupa itd. Cilj programa bit će jačanje svijesti pojedinaca okupljenih u formalnim i neformalnim grupama, o njihovim pravima i odgovornostima te o njihovom punom sudjelovanju u društvu kao cjelini. Posebna pozornost posvetit će se mobilizaciji žena, bez obzira na razinu njihove dotadašnje prisutnosti u javnom životu.

Da bi se ostvario taj cilj, odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokraciju mora se provoditi u posebnom okruženju i biti usmjereno na određene grupe, primjerice:

- one na radnom mjestu (sindikati, poslodavci);
- stručne udruge;
- vjerske i kulturne organizacije;
- mladež, uključujući i onu okupljenu u interesnim i sportskim klubovima;
- UNESCO-ve klubove, centre i udruge;
- grupe koje su manje prisutne u javnom životu (primjerice, ljudi koji žive u seoskim ili udaljenim područjima);
- grupe koje rade na opismenjivanju, zastupanju i pružanju pomoći onima koji žive u krajnjoj bijedi;
- službe sigurnosti, vojsku, policiju, zatvorsko osoblje itd.;
- javne dužnosnike i donositelje odluka;
- suce, odvjetnike i druge koji rade u području pravne zaštite;
- djelatnike u sredstvima javnog priopćavanja;
- liječnike, zdravstvene djelatnike i znanstvenike, uključujući i one koji se bave biološkim istraživanjima.

Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokraciju u posebnim i teškim okolnostima

C i l j: Usmjeriti napore kako bi se ljudima koji se nalaze u teškim okolnostima zbog kršenja njihovih prava, osigurale odgovarajuće informacije i obrazovanje.

Osim naprijed predloženih zadataka (1. i 2.), pozornost valja posvetiti i ranjivim grupama te potencijalnim i stvarnim prekršiteljima zakona, kako bi se onemogućile povrede prava i zaštitile žrtve. Stupanj intervencije u obrazovanju i zaštiti ovisit će o:

A. *Okolnostima*, primjerice:
1. oružani sukobi međunarodne ili lokalne naravi
2. unutarnje napetosti, nemiri, pobune i stanje neposredne opasnosti
3. prijelaz iz diktature ili razdoblja prijetnji u demokraciju
4. strana okupacija
5. prirodne nepogodnosti

B. *Potrebama posebnih grupa*, primjerice:
1. žene
2. djeca
3. starosjedioci
4. izbjeglice i prognanici
5. politički zatvorenici
6. manjine
7. radnici migranti
8. osobe s posebnim potrebama
9. oboljeli od AIDS-a/HIV-a.

Treba spomenuti da bi skoro usvajanje nacrta deklaracije Ujedinjenih naroda o pravima i odgovornostima pojedinaca i društvenih tijela u promicanju i zaštiti ljudskih prava, bio najveći pridonos primjeni Plana.

ISTRAŽIVANJE, INFORMIRANJE I DOKUMENTACIJA

Imajući na umu bitnu ulogu istraživanja, informiranja i dokumentiranja u primjeni Plana djelovanja i provođenju Kampanje Ujedinjenih naroda o informiranju javnosti za ljudska prava, trebalo bi najveće napore usmjeriti na različite izvore informacija, dokumentaciju i materijale za nastavu i učenje kako bi se zadovoljile praktične potrebe odgoja, obrazovanja i izobrazbe na različitim stupnjevima i za različite korisnike. Podjednako je važno unaprijediti postojeće nacionalne, regionalne i međunarodne informacijske mreže, po potrebi pomoći izgradnju novih i poduprijeti osnivanje lokalnih informacijskih i dokumentacijskih centara radi prikupljanja odgovarajućeg materijala te razvoja vještina prikupljanja informacija i izrade dokumentacije putem:

- jeftinog i lakog pristupa novim informacijama;
- jednostavnih sustava kompjutorizacije i pretraživanja;
- određivanja, osnivanja i jačanja nacionalnih, regionalnih i međunarodnih istraživačkih centara i centara za razmjenu informacija o ljudskim pravima;
- poticanja razmjene informacija u području ljudskih prava na pravcu jug-jug, istok-zapad i sjever-jug, namijenjenih i prosvjetnim djelatnicima i dokumentalistima, a u suradnji s nevladinim organizacijama koje djeluju u informativnom području;
- zaštite i osiguranja informacija dobivenih u misijama za prikupljanje podataka, projektima u odgoju i obrazovanju za ljudska prava itd.;

- razvoja drugih medija osim tiskovina, uključujući audiovizualne materijale, grafoskopske projekcije, plakate, glazbu, igre, igračke i druga sredstva primjerena nepismenim osobama i djeci. Trebat će pronaći odgovarajuća sredstva kako bi se ti materijali pojavili na lokalnim jezicima;
- potpore istraživanjima koja se temelje na globalnom pristupu ljudskim pravima, uzimajući u obzir tijesnu vezu između ljudskih prava, razvoja, demokracije i okoliša.

Uloga UNESCO-a napose je značajna za podizanje kvalitete publikacija u području odgoja i obrazovanja za ljudska prava, kao i za djelotvorno korištenje i širenje informacija, dokumenata i materijala. Takve djelatnosti pretpostavljaju, *inter alia*, unaprjeđenje UNESCO-ve infrastrukture i njegovu tijesnu suradnju s drugim dokumentacijskim i informacijskim centrima, uključujući one u sustavu Ujedinjenih naroda.

PREPREKE KOJE TREBA SAVLADATI

Treba napose naglasiti da uspjeh Plana ovisi o shvaćanju da se planiranjem na odgovarajući način trebaju riješiti slijedeći problemi:

- nedostatak političke volje kod nekih suradnika;
- opasnost od marginalizacije procesa na međunarodnoj i nacionalnoj razini;
- izostanak ciljnih grupa u razvijanju i korištenju odgojnoobrazovnih materijala, procesa i politika;
- moguća uporaba neodgovarajućih metoda;
- nedostatna izobrazba mnogih sudionika;
- nedovoljna usklađenost i suradnja između nacionalne, regionalne i međunarodne razine;
- povremeni pokušaji da se odgoj i obrazovanje za ljudska prava svede na pravnu struku;
- zanemarivanje multidisciplinarnog pristupa;
- otpor promjeni kao posljedica novih odnosa temeljenih na ljudskim pravima.

ZAKLJUČAK

Izazov s kojim će se Svjetski plan djelovanja u odgoju i obrazovanju za ljudska prava i demokraciju morati suočiti jest prevođenje pojmova ljudskih prava, demokracije i mira, održivog razvoja i međunarodne solidarnosti u društvene norme i ponašanje. Riječ je o kušnji pred kojom se nalazi čovječanstvo: izgradnja miroljubivog, demokratskog, uspješnog i pravednog svijeta. Uspješan odgovor ovisit će o stalnom i djelotvornom odgoju, obrazovanju i učenju.

Treba vjerovati da će ovaj Plan djelovanja primijeniti svi odani narodi, pojedinci, grupe, društvene ustanove i međunarodna zajednica u cjelini, kako bi osigurali njegov puni uspjeh na dobrobit današnjih i budućih generacija.

Prevela: Vedrana Spajić-Vrkaš

DEKLARACIJA O ULOZI RELIGIJE U PROMICANJU KULTURE MIRA

prihvaćena na sastanku "Pridonos religije kulturi mira"
Barcelona, Španjolska, 12 - 18. prosinca 1994. godine[*]

Mi, sudionici sastanka *Pridonos religije kulturi mira,* organiziranog od strane UNESCO-a i UNESCO-va Centra u Catalunyji, koji je održan u Barceloni od 12. do 18. prosinca 1994. godine,

duboko zabrinuti postojećim stanjem u svijetu, osobito porastom oružanih sukoba i nasilja, siromaštva, društvene nepravde i tlačiteljskih struktura;

uvjereni da je religija važna sastavnica ljudskog života;

izjavljujemo:

Naš svijet

1. Živimo u svijetu u kojemu izolacija više nije moguća. Živimo u vremenu ranije neviđene pokretljivosti naroda i miješanja kultura. Svi smo ovisni jedni o drugima i svi dijelimo neizbježnu odgovornost za dobrobit cijeloga svijeta.

2. Suočeni smo s krizom koja nas može dovesti do samouništenja ili ponovno probuditi i obdariti novom nadom. Vjerujemo da je mir moguć. Znamo da religija nije jedini lijek za sve bolesti čovječanstva, ali ona ima odlučujuću ulogu u ovim krajnje kritičnim vremenima.

3. Svjesni smo kulturne i religijske različitosti svijeta. Svaka kultura je svijet za sebe, ali nije zatvorena. Kulture religijama daju jezik, a religije kulturama konačno značenje. Sve dotle dok ne prihvatimo pluralizam i ne počnemo poštivati razlike, mir nije moguć. Težimo skladu koji je srž mira.

4. Shvaćamo da je kultura način na koji razumijemo svijet i živimo u njemu. Ona znači i njegovanje onih vrednota i oblika življenja u kojima se odražava svjetonazor svake kulture. Stoga se ni značenje mira ni značenje religije ne može svesti samo na jedan jedini, kruti pojam, kao što se ni veličina ljudskog iskustva ne može izraziti samo jednim jezikom.

5. U nekim kulturama religija je način života koji prožima svaku ljudsku djelatnost. U drugima, ona predstavlja najvišu težnju ljudskog postojanja, a u trećima, religije su ustanove koje tvrde da nose poruku spasenja.

6. Religije pridonose miru u svijetu, ali vode i podjelama, mržnji i ratu. Vjernici su prečesto kršili visoke ideale koje su sami propovijedali. Osjećamo obvezu pozvati na iskrena djela pokajanja i uzajamnog opraštanja, pojedinačno ali i kolektivno, jedni drugima, čovječanstvu u cjelini, Zemlji i svim živim bićima.

[*] Sastanak su organizirali UNESCO i UNESCO-v centar iz Catalunye.

Mir

7. Mir znači da su ljubav, sućut, ljudsko dostojanstvo i pravda potpuno zaštićeni.

8. Mir znači da smo svjesni ovisnosti jednih o drugima i usmjerenosti jednih na druge. Svi smo pojedinačno i kolektivno odgovorni za opće dobro, uključujući dobrobit budućih generacija.

9. Mir traži poštivanje Zemlje i svih oblika života, osobito ljudskog života. Naša etička svijest traži da se postave ograničenja tehnologijama. Naše napore treba usmjeriti u pravcu iskorjenjivanja potrošačkog mentaliteta i unaprjeđenja kvalitete života.

10. Mir je putovanje – beskonačni proces.

Obveza

11. Moramo biti u miru sa samima sobom; težimo postizanju unutarnjeg mira vlastitim promišljanjem i duhovnim rastom, te njegovanju duhovnosti koja se iskazuje činom.

12. Obvezujemo se da ćemo podržavati i jačati dom i obitelj kao gojilišta mira.

U domovima i obiteljima, zajednicama, narodima i svijetu:

13. Obvezujemo se da ćemo rješavati ili preobražavati sukobe bez uporabe nasilja i da ćemo ih zaustavljati odgojem, obrazovanjem i poštivanjem pravde.

14. Obvezujemo se da ćemo se aktivno zalagati za suzbijanje skandaloznih gospodarskih razlika među ljudskim grupama i drugih oblika nasilja i prijetnji miru, kao što su nekontrolirano trošenje resursa, krajnje siromaštvo, rasizam, sve vrste terorizma, nedostatak skrbi, korupcija i kriminal.

15. Obvezujemo se da ćemo nadvladati sve oblike diskriminacije, kolonijalizma, iskorištavanja i dominacije te promicati ustanove temeljene na podjeli odgovornosti i participaciji. Ljudska prava, uključujući vjersku slobodu i prava manjina, moraju se poštivati.

16. Obvezujemo se da ćemo osigurati istinski human odgoj i obrazovanje za sve. Ističemo važnost odgoja i obrazovanja za mir, slobodu i ljudska prava te vjerskog odgoja za promicanje otvorenosti i snošljivosti.

17. Obvezujemo se da ćemo izgraditi građansko društvo u kojemu će se poštivati okoliš i društvena pravda. Taj proces počinje na lokalnoj, a nastavlja se na nacionalnoj i međunarodnoj razini.

18. Obvezujemo se da ćemo naše snage usmjeriti prema svijetu bez oružja i zaustavljanju ratne industrije.

Religijska odgovornost

19. Naše vjerske zajednice moraju promicati odnose nadahnute mudrošću, suosjećanjem, davanjem, milosrđem, solidarnošću i ljubavlju, uz poticanje jednoga i svih da izaberu put slobode i odgovornosti. Religije moraju biti izvor korisne energije.

20. Ostat ćemo pri uvjerenju da se naše religije ne smiju poistovijetiti s političkim, gospodarskim ili društvenim silama kako bi bile slobodne djelovati u korist pravde i mira. Ne smijemo zaboraviti da konfesionalni politički režimi mogu ozbiljno ugroziti religijske vrednote i društvo. Trebamo razlučivati fanatizam od vjerskog oduševljenja.

21. Pridonosit ćemo miru suprotstavljajući se sklonosti pojedinaca i zajednica prema stavovima ili čak poučavanju o prirodnoj superiornosti nad drugima. Priznajemo i poštujemo nenasilne mirotvorce. Odričemo se ubijanja u ime religije.

22. Promicat ćemo dijalog i sklad između i unutar religija, priznajući i poštujući traženje istine i mudrosti koje su izvan naše religije. Uspostavit ćemo dijalog sa svima, težeći ostvarenju iskrenog pobratimstva na našem zemaljskom hodočašću.

Poziv

23. Polazeći od naše vjere, gradit ćemo kulturu mira temeljenu na nenasilju, snošljivosti, dijalogu, uzajamnom razumijevanju i pravdi. Tražimo od ustanova našega građanskog društva, Ujedinjenih naroda, vlada, vladinih i nevladinih organizacija, korporacija i sredstava javnog priopćavanja da učvrste svoje obveze prema miru i poslušaju plač žrtava i obezvlašćenih. Pozivamo različite religijske i kulturne tradicije da nam se pridruže u ovom naporu i da u suradnji s nama šire poruke mira.

Prevele: Vedrana Spajić-Vrkaš

Vijeće Europe

Temeljni tekstovi

Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, prema izmjenama Protokolom br. 11. (1950.)

Europska socijalna povelja (izmijenjena) (1961.)

Konvencije

Europska okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina (1995.)

Dokumenti sa sastanaka na vrhu

Deklaracija sa Sastanka na vrhu Vijeća Europe (Bečka deklaracija) (1993.)

Završna deklaracija Drugog sastanka na vrhu Vijeća Europe (1997.)

Dokumenti Savjetodavne/Parlamentarne skupštine

Preporuka br. 453 (1966) o mjerama koje treba poduzeti protiv poticanja na rasnu, nacionalnu i vjersku mržnju

Odluka br. 743 (1980) o potrebi suzbijanja oživljene fašističke propagande i njenih rasističkih aspekata

Preporuka br. 968 (1983) o ksenofobičnim stavovima i pokretima u zemljama članicama

Preporuka br. 1034 (1986) o promicanju međusobnog razumijevanja između etničkih zajednica u Europi

Dokumenti Odbora ministara

Deklaracija o nesnošljivosti - prijetnji demokraciji (1981.)

Preporuka br. R (85) 7 o poučavanju i učenju o ljudskim pravima u školama (1985.)

Preporuka br. (92) 12 o odnosima u zajednici (1992.)

Deklaracija za proširenu Europu bez granica razgraničenja (Budimpeštanska deklaracija) (1999.)

Deklaracija i program odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo temeljeno na pravima i odgovornostima građana (1999.)

KONVENCIJA ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA I TEMELJNIH SLOBODA, PREMA IZMJENAMA PROTOKOLOM BR. 11.[*][□]

usvojena u Rimu, 4. studenoga 1950. godine
stupila na snagu 3. rujna 1953.; izmijenjena Protokolom br. 11, 1. studenoga 1998. godine
(*Serija europskih međunarodnih ugovora* br. 5; br. 155)

Vlade potpisnice, članice Vijeća Europe,

uzimajući u obzir Opću deklaraciju o ljudskim pravima koju je Opća skupština Ujedinjenih naroda proglasila 10. prosinca 1948.;

uzimajući u obzir da ta Deklaracija nastoji osigurati opće i djelotvorno priznanje i poštovanje u njoj proglašenih prava;

uzimajući u obzir da je cilj Vijeća Europe postizanje većeg jedinstva njegovih članica, da je jedan od načina postizanja toga cilja očuvanje i daljnje ostvarivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda;

potvrđujući svoju duboku privrženost tim temeljnim slobodama koje su osnova pravde i mira u svijetu i koje su najbolje zaštićene istinskom političkom demokracijom, s jedne strane, te zajedničkim razumijevanjem i poštovanjem ljudskih prava o kojima te slobode ovise, s druge strane;

odlučne, kao vlade europskih država koje su vođene istinskim duhom političkih ideala i tradicije poštivanja slobode i vladavine prava, koji su njihova zajednička baština, poduzeti početne korake da bi zajednički osigurale ostvarivanje određenih prava utvrđenih Općom deklaracijom,

sporazumjele su se kako slijedi:

Članak 1.[1]

Obveza za poštovanje ljudskih prava

---

[*] Službeni prijevod - NN, MU, 1997., br. 18; pročišćeni tekst: NN, MU, 1999., br. 6; ispravak, NN, MU, 1999., br. 8.
Konvencija je stupila na snagu 4. studenoga 1953., a za Hrvatsku 5. studenoga 1997.

[□] Tekst Konvencije izmijenjen je u skladu s odredbama Protokola br. 3 (ETS br. 45) koji je stupio na snagu 21. rujna 1970., Protokola br. 5 (ETS br. 55) koji je stupio na snagu 20. prosinca 1971., Protokola br. 8 (ETS br. 118) koji je stupio na snagu 1. siječnja 1990. Sadrži također i tekst Protokola br. 2 (ETS br. 44) koji je u skladu s člankom 5., stavkom 3. navedenog Protokola postao sastavnim dijelom Konvencije nakon 21. rujna 1970., kada je stupio na snagu. Sve odredbe koje su bile mijenjane ili dodavane tim protokolima mijenjaju se Protokolom br. 11 (ETS br. 155), od datuma njegova stupanja na snagu 1. studenoga 1998. Od tog datuma Protokol br. 9 (ETS br. 140), koji je stupio na snagu 1. listopada 1994., je ukinut.

Budući da smo zbog postojanja službenog prijevoda na hrvatski jezik Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda dužni objaviti taj tekst bez ikakvih izmjena, on nije jezično usklađen s prijevodima dokumenata koji su pripremljeni u projektu "Obrazovanje za mir i ljudska prava za hrvatske osnovne škole".

[1] Naslov je dodan u skladu s odredbama Protokola br. 11 (*European Treaty Series* - ETS br. 155).

Visoke ugovorne stranke osigurat će svakoj osobi pod svojom jurisdikcijom prava i slobode određene u odjeljku I. ove Konvencije.

ODJELJAK I[1].

Prava i slobode

Članak 2.[1]

Pravo na život

l. Pravo svakoga na život zaštićeno je zakonom. Nitko ne smije biti namjerno lišen života osim u izvršenju sudske presude na smrtnu kaznu za kaznena djela za koja je ta kazna predviđena zakonom.

2. Nije u suprotnosti s odredbama ovog članka lišenje života proizašlo iz upotrebe sile koja je bila nužno potrebna:

a) pri obrani bilo koje osobe od protupravnog nasilja;

b) pri zakonitom uhićenju ili pri sprječavanju bijega osobe zakonito lišene slobode;

c) radi suzbijanja pobune ili ustanka u skladu sa zakonom.

Članak 3.[1]

Zabrana mučenja

Nitko se ne smije podvrgnuti mučenju ni nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kazni.

Članak 4.[1]

Zabrana ropstva i prisilnog rada

1. Nitko se ne smije držati u ropstvu ili ropstvu sličnom odnosu.

2. Nitko se ne smije siliti na prisilan ili obvezatan rad.

3. U svrhu tumačenja ovoga članka pojam "prisilni ili obvezatni rad" ne obuhvaća:

a) svaki rad koji se u skladu s člankom 5. ove Konvencije zahtjeva od neke osobe na redovitom izdržavanju kazne ili za vrijeme uvjetnog otpusta na slobodu;

b) svaku vojnu službu ili, u zemljama gdje se dopušta odbijanje obnašanja vojne službe zbog prigovora savjesti, drugu službu određenu umjesto obvezatne vojne službe;

c) svaku službu koja se traži u slučaju nepogode ili nesreće koje ugrožavaju život i blagostanje zajednice;

d) svaki rad ili službu koji su dio uobičajenih građanskih obveza.

[1] Naslov je dodan u skladu s odredbama Protokola br. 11 (ETS br. 155).

Članak 5.[1]

Pravo na slobodu i sigurnost

1. Svatko ima pravo na slobodu i na osobnu sigurnost. Nitko se ne smije lišiti slobode, osim u sljedećim slučajevima i u postupku propisanim zakonom:

a) ako je zatvoren u skladu sa zakonom nakon presude nadležnog suda;

b) ako je zakonito uhićen ili pritvoren zbog nepoštovanja zakonitog sudskog naloga radi osiguranja izvršenja neke zakonom propisane obveze;

c) ako je zakonito uhićen ili pritvoren radi dovođenja nadležnoj sudbenoj vlasti kad postoji osnovana sumnja da je počinio kazneno djelo ili kad je razumno vjerovati da je to nužno radi sprječavanja izvršenja kaznenog djela ili bijega nakon njegova počinjenja;

d) ako se radi o zakonitom zatvaranju maloljetnika radi izricanja odgojne mjere nadzora ili o njegovu zakonitom pritvoru radi dovođenja nadležnoj sudbenoj vlasti;

e) ako se radi o zakonitom lišenju slobode osoba radi sprječavanja širenja zaraznih bolesti, o pritvaranju umobolnika, alkoholičara, ovisnika o drogi ili skitnica;

f) ako se radi o zakonitom uhićenju ili pritvoru neke osobe kako bi je se spriječilo da neovlašteno uđe u zemlju ili osobe protiv koje je u tijeku postupak protjerivanja ili izručenja.

2. Svatko tko je uhićen mora u najkraćem roku biti obaviješten, na jeziku koji razumije, o razlozima toga uhićenja i o svakoj optužbi protiv sebe.

3. Svatko uhićen ili pritvoren u uvjetima predviđenim stavkom 1. c) ovoga članka mora se u najkraćem roku izvesti pred suca, ili pred drugo zakonom određeno tijelo sudbene vlasti, i ima pravo u razumnom roku biti suđen ili pušten na slobodu do suđenja. Puštanje na slobodu može se uvjetovati davanjem jamstva da će ta osoba pristupiti suđenju.

4. Svatko tko je lišen slobode uhićenjem ili pritvaranjem ima pravo pokrenuti sudski postupak u kojemu će se brzo odlučiti o zakonitosti njegova pritvaranja ili o njegovu puštanju na slobodu ako je pritvaranje bilo nezakonito.

5. Svatko tko je žrtva uhićenja ili pritvaranja suprotno odredbama ovoga članka ima izvršivo pravo na odštetu.

Članak 6.[1]

Pravo na pošteno suđenje

1. Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ili u slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo protiv njega svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično, javno i u razumnom roku ispita njegov slučaj. Presuda se mora izreći javno, ali se sredstva priopćavanja i javnost mogu isključiti iz cijele rasprave ili njezinog dijela zbog razloga koji su nužni u demokratskom društvu radi interesa morala, javnog reda ili državne sigurnosti, kad interesi maloljetnika ili privatnog života stranaka to traže, ili u opsegu koji je po mišljenju suda bezuvjetno potreban u posebnim okolnostima gdje bi javnost mogla biti štetna za interes pravde.

---

[1] Naslov je dodan u skladu s odredbama Protokola br. 11 (ETS br. 155).

2. Svatko optužen za kazneno djelo smatrat će se nevinim sve dok mu se ne dokaže krivnja u skladu sa zakonom.

3. Svatko optužen za kazneno djelo ima najmanje sljedeća prava:

a) da u najkraćem roku bude obaviješten, potanko i na jeziku koji razumije, o prirodi i razlozima optužbe koja se podiže protiv njega;

b) da ima odgovarajuće vrijeme i mogućnost za pripremu svoje obrane;

c) da se brani sam ili uz branitelja po vlastitom izboru, a ako nema dovoljno sredstava platiti branitelja, ima pravo na besplatnog branitelja, kad to nalažu interesi pravde;

d) da ispituje ili dade ispitati svjedoke optužbe i da se osigura prisustvo i ispitivanje svjedoka obrane pod istim uvjetima kao i svjedoka optužbe;

e) besplatnu pomoć tumača ako ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljava u sudu.

Članak 7.[1]

Nema kazne bez zakona

l. Nitko ne može biti proglašen krivim za kazneno djelo počinjeno činom ili propustom koji, u času počinjenja, po unutarnjem ili po međunarodnom pravu nisu bili predviđeni kao kazneno djelo. Isto se tako ne može odrediti teža kazna od one koja je bila primjenjiva u času kad je kazneno djelo počinjeno.

2. Ovaj članak ne priječi suđenje ili kažnjavanje bilo koje osobe za neki čin ili propust koji je u času počinjenja predstavljao kazneno djelo u skladu s općim načelima prava priznatim od civiliziranih naroda.

Članak 8.[1]

Pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života

1. Svako ima pravo na poštivanje svog privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja.

2. Javna vlast se neće miješati u ostvarivanje tog prava, osim u skladu sa zakonom i ako je u demokratskom društvu nužno radi interesa državne sigurnosti, javnog reda i mira, ili gospodarske dobrobiti zemlje, te radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

Članak 9.[1]

Sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi

l. Svatko ima pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi; to pravo uključuje slobodu da se promijeni vjeroispovijed ili uvjerenje i slobodu da pojedinačno ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, iskazuje svoju vjeroispovijed ili uvjerenje bogoslužjem, poučavanjem, praktičnim vršenjem i obredima.

---

[1] Naslov je dodan u skladu s odredbama Protokola br. 11 (ETS br. 155).

2. Sloboda iskazivanja vjeroispovijedi ili uvjerenja podvrgnut će se samo takvim ograničenjima koja su propisana zakonom i koja su u demokratskom društvu nužna radi interesa javnog reda i mira, zaštite javnog reda, zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

Članak 10.[1]

Sloboda izražavanja

1. Svatko ima pravo na slobodu izražavanja. To pravo obuhvaća slobodu mišljenja i slobodu primanja i širenja informacija i ideja bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj članak ne sprječava države da podvrgnu režimu dozvola ustanove koje obavljaju djelatnost radija ili televizije te kinematografsku djelatnost.

2. Kako ostvarivanje tih sloboda obuhvaća dužnosti i odgovornosti, ono može biti podvrgnuto formalnostima, uvjetima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom, koji su u demokratskom društvu nužni radi interesa državne sigurnosti, teritorijalne cjelovitosti ili javnog reda i mira, radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala, radi zaštite ugleda ili prava drugih, radi sprječavanja odavanja povjerljivih informacija ili radi očuvanja autoriteta i nepristranosti sudbene vlasti.

Članak 11.[1]

Sloboda okupljanja i udruživanja

1. Svatko ima pravo na slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja s drugima, uključujući pravo osnivati sindikate ili im pristupati radi zaštite svojih interesa.

2. Ne mogu se postavljati nikakva ograničenja ostvarivanju tih prava, osim onih koja su propisana zakonom i koja su u demokratskom društvu nužna radi interesa državne sigurnosti ili javnog reda i mira, radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih. Ovaj članak ne zabranjuje da se nameću zakonska ograničenja u ostvarivanju tih prava pripadnicima oružanih snaga, policije ili državne uprave.

Članak 12.[1]

Pravo na brak

Muškarci i žene u dobi za sklapanje braka imaju pravo stupiti u brak i osnovati obitelj, u skladu s domaćim zakonima koji uređuju ostvarenje tog prava.

Članak 13.[1]

Pravo na djelotvoran pravni lijek

Svatko čija su prava i slobode koje su priznate u ovoj Konvenciji povrijeđeni, ima pravo na djelotvorna pravna sredstva pred domaćim državnim tijelom čak i u slučaju kad su povredu počinile osobe koje su djelovale u službenom svojstvu.

---

[1] Naslov je dodan u skladu s odredbama Protokola br. 11 (ETS br. 155).

Članak 14.[1]

Zabrana diskriminacije

Uživanje prava i sloboda koje su priznate u ovoj Konvenciji osigurat će se bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi, kao što je spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijed, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili druga okolnost.

Članak 15.[1]

Derogiranje u vrijeme izvanrednog stanja

1. U vrijeme rata ili drugog izvanrednog stanja koje ugrožava opstanak naroda svaka visoka ugovorna stranka može, u opsegu koji je strogo određen potrebama tih izvanrednih prilika, poduzeti mjere koje derogiraju njezine obveze iz ove Konvencije, uz uvjet da te mjere nisu nespojive s njezinim ostalim obvezama po međunarodnom pravu.

2. Na temelju te odredbe ne može se derogirati članak 2., osim za slučajeve smrti prouzročene zakonitim ratnim činima, niti članci 3., 4. (stavak 1.) i 7.

3. Svaka visoka ugovorna stranka koja se posluži tim pravom derogiranja svojih obveza mora glavnog tajnika Vijeća Europe u cijelosti obavijestiti o mjerama koje je poduzela i o razlozima radi kojih je to učinila. Ona će također obavijestiti glavnog tajnika Vijeća Europe o prestanku djelovanja tih mjera i o ponovnoj punoj primjeni svih odredaba ove Konvencije.

Članak 16.[1]

Ograničenja političke djelatnosti stranaca

Ništa u člancima 10.,11. i 14. neće se smatrati kao da sprječava visoke ugovorne stranke u nametanju ograničenja političkoj djelatnosti stranaca.

Članak 17.[1]

Zabrana zloupotrebe prava

Ništa se u ovoj Konvenciji ne može tumačiti kao da uključuje za bilo koju državu, skupinu ili pojedinca neko pravo da se upusti u neku djelatnost ili da izvrši neki čin koji bi smjerali na uništenje prava ili sloboda priznatih u ovoj Konvenciji ili na njihovo ograničenje u većoj mjeri nego što se u njoj predviđa.

Članak 18.[1]

Granice primjene ograničenja prava

---

[1] Naslov je dodan u skladu s odredbama Protokola br. 11 (ETS br. 155).

Ograničenja prava i sloboda dopuštena ovom Konvencija neće se primjenjivati u druge svrhe osim onih za koje su propisana.

ODJELJAK II.[2]

Europski sud za ljudska prava

Članak 19.

Ustanovljenje Suda

Radi osiguranja poštovanja obveza koje su visoke ugovorne stranke preuzele Konvencijom i dodatnim protokolima, ustanovljuje se Europski sud za ljudska prava, dalje: "Sud". On djeluje kao stalni Sud.

Članak 20.

Broj sudaca

Sud se sastoji od broja sudaca jednakog broju visokih ugovornih stranaka.

Članak 21.

Uvjeti za obavljanje službe

1. Suci moraju biti visokog moralnog ugleda i ispunjavati uvjete što se traže za obavljanje visokih sudačkih službi, ili pravnici priznati kao ugledni stručnjaci.

2. Suci djeluju u Sudu u osobnom svojstvu.

3. Tijekom svoga mandata suci ne mogu obavljati nikakve djelatnosti koje bi bile inkompatibilne s njihovom neovisnosti, nepristranosti ili sa zahtjevom punog radnog vremena njihove službe; o svim pitanjima koja proizađu iz primjene ovoga stavka odlučuje Sud.

Članak 22.

Izbor sudaca

1. Suce u ime svake visoke ugovorne stranke bira Parlamentarna skupština većinom glasova, s liste od tri kandidata koje predlaže visoka ugovorna stranka.

2. Isti se postupak primjenjuje pri popunjavanju Suda u slučaju pristupa novih visokih ugovornih stranaka i pri popunjavanju ispražnjenih mjesta.

Članak 23.

Trajanje mandata.

[2] Tekst je izmijenjen u skladu s odredbama Protokola br. 11 (ETS br. 155).

l. Suci se biraju na razdoblje od šest godina. Oni se mogu ponovno birati. Međutim, mandat polovice sudaca izabranih na prvom izboru istječe na kraju treće godine.

2. Suci čiji mandat istječe krajem početnog razdoblja od tri godine određuju se ždrijebom što ga vuče glavni tajnik Vijeća Europe neposredno nakon njihova izbora.

3. Da bi se, koliko je to moguće, osiguralo obnavljanje mandata polovice sudaca svake tri godine, Parlamentarna skupština može prije pristupanja svakom sljedećem izboru, odlučiti da mandat jednog suca ili mandati više sudaca koji se imaju izabrati ne traje šest godina, ali da ne bude duži od devet ni kraći od tri godine.

4. U slučajevima kada se radi o više od jednog mandata, a Parlamentarna skupština primjenjuje prethodni stavak, mandati će se rasporediti ždrijebom što ga vuče glavni tajnik Vijeća Europe neposredno nakon izbora.

5. Sudac izabran na mjesto suca kojemu mandat još nije istekao završava razdoblje mandata svog prethodnika.

6. Mandat sudaca istječe kad navrše 70 godina.

7. Suci ostaju na dužnosti dok ne budu zamijenjeni. Međutim, oni nastavljaju rješavanje slučajeva što su ih bili započeli.

Članak 24.

Razrješenje sudaca

Sudac ne može biti razriješen svoje službe osim ako ostali suci dvotrećinskom većinom odluče da je on prestao ispunjavati tražene uvjete.

Članak 25.

Tajništvo i pravni suradnici

Sud ima tajništvo čije se funkcije i organizacija propisuju poslovnikom Suda. Sudu u radu pomažu pravni suradnici.

Članak 26.

Plenarna sjednica

Sud u plenarnoj sjednici:

a) bira svoga predsjednika i jednog ili dva potpredsjednika na razdoblje od tri godine; oni se mogu ponovno birati;

b) osniva vijeća za određeno razdoblje;

c) bira predsjednike sudskih vijeća; oni se mogu ponovno birati;

d) usvaja poslovnik Suda, i

e) bira tajnika i jednog ili više zamjenika tajnika.

Članak 27.

Odbori, vijeća i veliko vijeće

1. Sud razmatra slučajeve koji su mu podneseni u odborima od tri suca, u vijećima od sedam sudaca i u velikom vijeću od sedamnaest sudaca. Sudska vijeća osnivaju odbore za određeno razdoblje.

2. U vijeće i veliko vijeće ulazi, po službenoj dužnosti, sudac koji je izabran u ime zainteresirane stranke ili, ako takvoga nema ili je spriječen, u svojstvu suca, osoba koju ta država izabere.

3. Veliko vijeće uključuje i predsjednika Suda, potpredsjednike, predsjednike vijeća i ostale suce izabrane u skladu s poslovnikom Suda. Kada veliko vijeće razmatra neki slučaj na temelju članka 43., niti jedan sudac iz vijeća koje je donijelo presudu ne može sudjelovati u radu velikog vijeća, s izuzetkom predsjednika vijeća i suca izabranog u ime države stranke o kojoj se radi.

Članak 28.

Proglašavanje zahtjeva nedopuštenim od strane odbora

Odbor može jednoglasnom odlukom proglasiti nedopuštenim ili brisati s liste slučajeva pojedinačni zahtjev podnesen na temelju članka 34. kada takvu odluku može donijeti bez daljnjeg razmatranja. Odluka je konačna.

Članak 29.

Odluke vijeća o dopuštenosti i osnovanosti

1. Ako nije donesena odluka na temelju članka 28., vijeće odlučuje o dopuštenosti i osnovanosti pojedinačnih zahtjeva podnesenih na temelju članka 34.

2. Vijeće odlučuje o dopuštenosti i osnovanosti međudržavnih zahtjeva podnesenih na temelju članka 33.

3. Odluka o dopuštenosti donosi se odvojeno, osim ako Sud, u iznimnim slučajevima, odluči drukčije.

Članak 30.

Ustupanje nadležnosti velikom vijeću

Ako se pri razmatranju slučaja pred vijećem pojavi neko važno pitanje koje utječe na tumačenje Konvencije ili dodatnih protokola, ili ako rješenje nekog pitanja pred vijećem može dovesti do rezultata koji je nespojiv s prije donesenom presudom Suda, vijeće može, u bilo kojem času prije donošenja presude, ustupiti nadležnost velikom vijeću, osim ako jedna od stranaka spora tome prigovori.

Članak 31.

Ovlasti velikog vijeća

Veliko vijeće:

a) odlučuje o zahtjevima podnesenim na temelju članka 33. ili članka 34. kad je vijeće prepustilo nadležnost prema članku 30., ili kada mu je slučaj podnesen prema članku 43., te

b) razmatra zahtjeve za savjetodavnim mišljenjima podnesene na temelju članka 47.

Članak 32.

Nadležnost Suda

1. Nadležnost Suda proteže se na sve predmete glede tumačenja i primjene Konvencije i dodatnih protokola što su mu podneseni kao što je određeno u člancima 33., 34. i 47.

2. U slučaju spora o nadležnosti Suda odlučuje Sud.

Članak 33.

Međudržavni sporovi

Svaka visoka ugovorna stranka može se obratiti sudu povodom svake navodne povrede odredaba Konvencije i dodatnih protokola od strane druge visoke ugovorne stranke.

Članak 34.

Pojedinačni zahtjevi

Sud može primati zahtjeve bilo koje fizičke osobe, nevladine organizacije ili skupine pojedinaca koji tvrde da su žrtve povrede prava priznatih u ovoj Konvenciji ili dodatnim protokolima što ih je počinila jedna visoka ugovorna stranka. Visoke ugovorne stranke obvezuju se da ni na koji način neće sprječavati djelotvorno vršenje toga prava.

Članak 35.

Uvjeti dopuštenosti

1. Sud može razmatrati predmet samo nakon što su iscrpljena sva raspoloživa domaća pravna sredstva, u skladu s općeprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i unutar razdoblja od šest mjeseci od dana donošenja konačne odluke.

2. Sud neće razmatrati niti jedan pojedinačni zahtjev podnesen na temelju članka 34. koji je:

a) anoniman, ili

b) u osnovi isti kao neki predmet što ga je Sud već ispitao, ili koji je već podvrgnut nekom drugom međunarodnom postupku istrage ili rješavanja te ako ne sadrži nikakve nove relevantne činjenice.

3. Sud će proglasiti nedopuštenim svaki pojedinačni zahtjev podnesen na temelju članka 34. koji smatra inkompatibilnim s odredbama Konvencije i dodatnih protokola, očito neosnovanim ili zloupotrebom prava na podnošenje zahtjeva.

4. Sud će odbaciti svaki zahtjev koji smatra nedopuštenim na temelju ovoga članka. Takva odluka može biti donesena u bilo kojem stadiju postupka.

Članak 36.

Intervencija treće stranke

1. U svim slučajevima koji se razmatraju pred vijećem ili velikim vijećem visoka ugovorna stranka čiji je državljanin podnositelj zahtjeva ima pravo podnositi pisana očitovanja i sudjelovati u raspravi.

2. Predsjednik Suda može, u interesu pravilnog suđenja, pozvati svaku visoku ugovornu stranku koja nije stranka u postupku ili svaku zainteresiranu osobu koja nije podnositelj zahtjeva da podnesu pisana očitovanja ili da sudjeluju u raspravi.

Članak 37.

Brisanje zahtjeva s liste

1. Sud može u svakom stadiju postupka odlučiti da izbriše neki zahtjev s liste slučajeva kad okolnosti dovode do zaključka:

a) da podnositelj ne namjerava ustrajati u svojem zahtjevu, ili

b) da je predmet riješen, ili

c) da iz nekog drugog razloga koji utvrdi Sud više nije opravdano nastaviti s daljnjim ispitivanjem zahtjeva.

Međutim, Sud će nastaviti ispitivanje zahtjeva ako to traže interesi poštovanja ljudskih prava zajamčenih Konvencijom i dodatnim protokolima.

2. Sud može odlučiti da vrati zahtjev na svoju listu slučajeva ako smatra da to okolnosti opravdavaju.

Članak 38.

Razmatranje slučaja i postupak postizanja prijateljskog rješenja

1. Ako Sud zahtjev proglasi dopuštenim, on će:

a) nastaviti s ispitivanjem slučaja, zajedno s predstavnicima stranaka, i ako bude potrebno, provesti istragu za čije će djelotvorno provođenje zainteresirane države pružiti svu potrebnu suradnju;

b) staviti se na raspolaganje zainteresiranim strankama kako bi se postiglo prijateljsko rješenje predmeta na temelju poštovanja ljudskih prava kako ih priznaju Konvencija i dodatni protokoli.

2. Postupci prema stavku 1.b) povjerljive su prirode.

Članak 39.

Postizanje prijateljskog rješenja

Ako je postignuto prijateljsko rješenje, Sud će izbrisati slučaj sa svoje liste odlukom koja će sadržavati kratku izjavu o činjenicama i postignutom rješenju.

Članak 40.

Javnost rasprava i pristup dokumentima

1. Rasprave su javne, osim kad Sud u iznimnim slučajevima drukčije odluči.

2. Dokumenti položeni kod tajnika dostupni su javnosti, osim kad predsjednik Suda drukčije odluči.

Članak 41.

Pravedna naknada

Ako sud utvrdi da je došlo do povrede Konvencije i dodatnih protokola, a unutarnje pravo zainteresirane visoke ugovorne stranke omogućava samo djelomičnu odštetu, Sud će, prema potrebi, dodijeliti pravednu naknadu povrijeđenoj stranci.

Članak 42.

Presude vijeća

Presude vijeća postaju konačne u skladu s odredbama članka 44., stavak 2.

Članak 43.

Podnošenje velikom vijeću

1. U razdoblju od tri mjeseca nakon dana donošenja presude vijeća, svaka stranka spora može, u iznimnim slučajevima, zahtijevati podnošenje slučaja velikom vijeću.

2. Odbor od pet sudaca velikog vijeća prihvatit će zahtjev ako slučaj postavlja neko važno pitanje koje utječe na tumačenje ili primjenu Konvencije ili dodatnih protokola ili neki ozbiljan problem općeg značenja.

3. Ako odbor prihvati zahtjev, veliko će vijeće riješiti slučaj presudom.

Članak 44.

Konačne presude

1. Presuda velikog vijeća je konačna.

2. Presuda vijeća je konačna:

a) kada stranke izjave da neće uložiti zahtjev za podnošenje slučaja velikom vijeću; ili

b) tri mjeseca nakon dana donošenja presude, ako nije uložen zahtjev za podnošenje slučaja velikom vijeću; ili

c) kad odbor velikog vijeća odbije zahtjev o podnošenju na temelju članka 43.

3. Konačna se presuda objavljuje.

Članak 45.

Obrazloženje presuda i odluka

1. Presude i odluke o proglašenju zahtjeva dopuštenim ili nedopuštenim trebaju biti obrazložene.

2. Ako presuda u cijelosti ili djelomično ne izražava jednoglasno mišljenje sudaca, svaki sudac ima pravo da dade izdvojeno mišljenje.

Članak 46.

Obvezna snaga i izvršenje presuda

1. Visoke se ugovorne stranke obvezuju da će se podvrgnuti konačnoj presudi Suda u svakom sporu u kojem su stranke.

2. Konačna presuda Suda dostavlja se Odboru ministara, koji nadzire njezino izvršenje.

Članak 47.

Savjetodavna mišljenja

1. Sud može, na zahtjev Odbora ministara, davati savjetodavna mišljenja o pravnim pitanjima glede tumačenja Konvencije i dodatnih protokola.

2. Takva se mišljenja ne smiju odnositi na pitanja vezana uz sadržaj ili domašaj prava i sloboda određenih u odjeljku I. Konvencije i dodatnim protokolima, ili na bilo koje drugo pitanje koje bi Sud ili Odbor ministara mogli razmatrati na temelju nekog postupka koji je započeo u skladu s Konvencijom.

3. Odluke Odbora ministara da od Suda traži neko savjetodavno mišljenje donose se većinom glasova predstavnika koji imaju pravo djelovati u Odboru.

Članak 48.

Savjetodavna nadležnost Suda

Sud odlučuje je li zahtjev za savjetodavnim mišljenjem koji je podnio Odbor ministara unutar njegove nadležnosti kako je određuje članak 47.

Članak 49.

Obrazloženje savjetodavnih mišljenja

1. Savjetodavna mišljenja Suda trebaju biti obrazložena.

2. Ako savjetodavno mišljenje u cijelosti ili djelomično ne izražava jednoglasno mišljenje sudaca, svaki sudac ima pravo da dade posebno mišljenje.

3. Savjetodavna mišljenja Suda upućuju se Odboru ministara.

Članak 50.

Troškovi Suda

Troškove Suda snosi Vijeće Europe.

Članak 51.

Povlastice i imuniteti sudaca

Suci uživaju za vrijeme vršenja svojih funkcija povlastice i imunitete predviđene člankom 40. Statuta Vijeća Europe te sporazumima sklopljenim na temelju tog članka.

ODJELJAK III.[1,2]

Mješovite odredbe

Članak 52.[1]

Upiti glavnog tajnika

Na zahtjev glavnog tajnika Vijeća Europe svaka visoka ugovorna stranka dostavit će objašnjenje o načinu na koji njezino unutarnje pravo osigurava djelotvornu primjenu svih odredaba Konvencije.

Članak 53.[1]

Osiguranje postojećih ljudskih prava

Ništa u ovoj Konvenciji neće se tumačiti kao da ograničava ili ukida bilo koje ljudsko pravo i temeljnu slobodu koji su priznati zakonima neke visoke ugovorne stranke ili bilo kojim drugim sporazumom kojega je ona stranka.

Članak 54.[1]

Ovlasti Odbora ministara

Ništa u ovoj Konvenciji ne ograničuje ovlasti Odbora ministara povjerene mu Statutom Vijeća Europe.

Članak 55.[1]

Isključenje drugih sredstava rješavanja sporova

Visoke ugovorne stranke sporazumne su da se, osim u slučaju posebnog sporazuma, neće pozivati na ugovore, konvencije ili izjave koji su između njih na snazi kako bi neki spor proizišao iz tumačenja ili primjene ove Konvencije tužbom podvrgle rješavanju putem nekog drugog sredstva osim onih koja su predviđena ovom Konvencijom.

Članak 56.[1]

Teritorijalna primjena

---

[1] Naslov je dodan u skladu s odredbama Protokola br. 11 (ETS br. 155).
[2] Članci ovoga odjeljka su prenumerirarni u skladu s odredbama Protokola br. 11 (ETS br. 155).

1.[3] Svaka država može, prilikom ratifikacije ili u bilo kojem kasnijem času, notifikacijom upućenom glavnom tajniku Vijeća Europe izjaviti da će se ova Konvencija, podložno stavku 4. ovoga članka, primjenjivati na sva ili na neka područja za čije je međunarodne odnose ona odgovorna.

2. Konvencija će se primjenjivati na području ili područjima navedenim u notifikaciji od tridesetoga dana nakon što glavni tajnik Vijeća Europe primi tu notifikaciju.

3. Na tim će se područjima odredbe ove Konvencije primjenjivati vodeći računa o lokalnim uvjetima.

4.[3] Svaka država koja je dala izjavu u skladu sa stavkom 1. ovoga članka može naknadno u svakom času izjaviti da za jedno ili više područja na koja se izjava odnosi, prihvaća nadležnost Suda da prima tužbe fizičkih osoba, nevladinih organizacija ili skupina pojedinaca u skladu s člankom 34. ove Konvencije.

Članak 57.[1]

Rezerve

1. Prilikom potpisivanja ove Konvencije ili polaganja isprave o njezinoj ratifikaciji svaka država može staviti rezervu na određenu odredbu ove Konvencije ukoliko neki zakon koji je u tom času na snazi na njezinom području nije u skladu s tom odredbom. Na temelju ovoga članka nije dozvoljeno stavljanje rezervi opće naravi.

2. Svaka rezerva stavljena na temelju ovoga članka treba sadržavati kratak prikaz zakona na koji se odnosi.

Članak 58.[1]

Otkazivanje

1. Visoka ugovorna stranka može otkazati ovu Konvenciju samo nakon isteka roka od pet godina od dana kada je ona postala stranka Konvencije i šest mjeseci nakon što je svoju namjeru da otkaže Konvenciju notificirala glavnom tajniku Vijeća Europe, koji će o tome obavijestiti druge visoke ugovorne stranke.

2. Takvo otkazivanje ne može dotičnu visoku ugovornu stranku osloboditi njezinih obveza na temelju ove Konvencije u odnosu na bilo koji čin koji bi mogao predstavljati kršenje tih obveza, a koji je ona poduzela prije dana od kojega je otkazivanje postalo pravovaljano.

3. Uz istu rezervu prestaje biti strankom ove Konvencije svaka visoka ugovorna stranka koja prestaje biti članicom Vijeća Europe.

4.[1] Konvencija se može otkazati, u skladu s odredbama prethodnih stavaka, glede svakog područja na koje je njezina primjena protegnuta na temelju članka 56.

---

[3] Tekst je izmijenjen u skladu s odredbama Protokola br. 11 (ETS br. 155).

[1] Naslov je dodan u skladu s odredbama Protokola br. 11 (ETS br. 155).

[2] Tekst je izmijenjen u skladu s odredbama Protokola br. 11 (ETS br. 155).

Članak 59.[2]

Potpisivanje i ratifikacija

1. Ova će Konvencija biti otvorena za potpisivanje članicama Vijeća Europe. Ona podliježe ratifikaciji. Ratifikacije se polažu kod glavnog tajnika Vijeća Europe.

2. Ova Konvencija stupa na snagu nakon polaganja deset isprava o ratifikaciji.

3. Za svaku potpisnicu koja je naknadno ratificira, Konvencija stupa na snagu na dan polaganja njezine isprave o ratifikaciji.

4. Glavni tajnik Vijeća Europe notificirat će svakom članu Vijeća Europe stupanje na snagu Konvencije, imena visokih ugovornih stranaka koje su je ratificirale i polaganje svih isprava o ratifikaciji do kojih naknadno dođe.

SASTAVLJENO u Rimu 4. studenoga 1950. na engleskom i francuskom, s tim da su oba teksta jednako vjerodostojna, u jednom primjerku koji će se položiti u arhiv Vijeća Europe. Glavni tajnik Vijeća Europe dostavit će ovjerovljene prijepise svim potpisnicama.

[2] Naslov je dodan u skladu s odredbama Protokola br. 11 (ETS br. 155).

EUROPSKA SOCIJALNA POVELJA (IZMIJENJENA)*

usvojena u Torinu, 18. listopada 1961.; stupila na snagu 26. veljače 1965.; izmijenjena 3. svibnja 1996. godine

(*Serija europskih međunarodnih ugovora* br. 35; br. 163)

Preambula

Vlade potpisnice, članice Vijeća Europe,

- smatrajući da je cilj Vijeća Europe ostvarenje većeg jedinstva između njegovih članica radi čuvanja i promicanja ideala i načela koji su njihova zajednička baština te pospješivanja njihova gospodarskog i socijalnog napretka, osobito održanjem i daljnjim razvitkom ljudskih prava i temeljnih sloboda;

- smatrajući da su se Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, potpisanom u Rimu 4. studenoga 1950., države članice Vijeća Europe suglasile svojem stanovništvu osigurati građanska i politička prava i slobode navedene u tim dokumentima;

- smatrajući da su se Europskom socijalnom poveljom, otvorenom za potpisivanje u Torinu 18. listopada 1991., kao i njenim protokolima, države članice Vijeća Europe suglasile svojem stanovništvu osigurati socijalna prava navedena u tim dokumentima s ciljem poboljšanja njegova životnog standarda i promicanja njegove dobrobiti;

- podsjećajući da je Konferencija ministara o ljudskim pravima, održana u Rimu 5. studenoga 1990., s jedne strane istaknula nužnost očuvanja nedjeljivosti ljudskih prava, građanskih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih, i da je, s druge strane, dala nov poticaj Europskoj socijalnoj povelji;

- odlučne, kao što je zaključeno na Konferenciji ministara u Torinu 21. i 22. studenoga 1991., osuvremeniti i prilagoditi materijalni sadržaj Povelje, vodeći posebno računa o temeljnim društvenim promjenama koje su se desile nakon njezina usvajanja;

- uviđajući prednosti unošenja u izmijenjenu Povelju, predviđenu da postupno zamijeni Europsku socijalnu povelju, prava zajamčenih Poveljom i dopunjenih izmjenama, prava zajamčenih Dodatnim protokolom iz 1988. te dodavanjem novih prava,

sporazumjele su se o sljedećem:

---

* Europska socijalna povelja u prijevodu V. Puljiza objavljena je u knjizi *Izbor međunarodnih ugovora Vijeća Europe*, ur. K. Sajko, Zagreb, RiFF, 2001. Ovdje je objavljujemo s dopuštenjem prevoditelja i bez jezičnog usklađivanja s prijevodima dokumenata koji su pripremljeni u projektu "Obrazovanje za mir i ljudska prava za hrvatske osnovne škole".

DIO I.

Stranke kao cilj politike koju će, na nacionalnoj i međunarodnoj razini, slijediti svim primjerenim sredstvima prihvaćaju ostvarenje uvjeta u kojima će se osigurati učinkovito ostvarivanje sljedećih prava i načela:

1. Svatko treba imati mogućnost zarađivati za svoj život slobodno izabranim radom.

2. Svi zaposlenici imaju pravo na pravične radne uvjete.

3. Svi zaposlenici imaju pravo na sigurnost i zaštitu zdravlja na radu.

4. Svi zaposlenici imaju pravo na pravičnu plaću koja će njima, kao i njihovim obiteljima, osigurati dostojan životni standard.

5. Svi zaposlenici i poslodavci, radi zaštite svojih ekonomskih i socijalnih interesa, imaju pravo slobodno se udružiti u nacionalne ili međunarodne organizacije.

6. Svi zaposlenici i poslodavci imaju pravo na kolektivno pregovaranje.

7. Djeca i mladež imaju pravo na posebnu zaštitu od fizičkih i moralnih opasnosti kojima su izloženi.

8. Zaposlenice u slučaju majčinstva imaju pravo na posebnu zaštitu.

9. Svatko ima pravo koristiti odgovarajuće pogodnosti profesionalnog usmjeravanja kako bi mu se pomoglo izabrati zanimanje koje odgovara njegovim osobnim sposobnostima i interesima.

10. Svatko ima pravo koristiti odgovarajuće pogodnosti profesionalne izobrazbe.

11. Svatko ima pravo koristiti sve mjere koje mu omogućavaju ostvarivanje najboljeg dostupnog zdravstvenog standarda.

12. Svi zaposlenici i od njih uzdržavane osobe imaju pravo na socijalnu sigurnost.

13. Svatko bez dovoljno sredstava za život ima pravo na socijalnu i medicinsku pomoć.

14. Svatko ima pravo koristiti se uslugama socijalnih službi.

15. Svaka hendikepirana osoba ima pravo na autonomiju, socijalnu integraciju i sudjelovanje u životu zajednice.

16. Obitelj, kao osnovna jedinica društva, radi osiguranja svog punog razvoja, ima pravo na socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu.

17. Djeca i mladež imaju pravo na odgovarajuću socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu.

18. Državljani svake stranke imaju pravo obavljati plaćenu djelatnost na teritoriju svake druge stranke pod jednakim uvjetima kao i njeni državljani, osim u slučajevima ograničenja uvjetovanih ozbiljnim razlozima gospodarskog i socijalnog karaktera.

19. Radnici migranti, državljani jedne od država stranaka, kao i njihove obitelji, imaju pravo na zaštitu i pomoć na teritoriju svake druge stranke.

20. Svi zaposlenici imaju pravo na jednake mogućnosti i uvjete u pogledu zaposlenja i profesije, bez diskriminacije prema spolu.

21. Zaposlenici imaju pravo na informiranje i savjetovanje u poduzeću.

22. Zaposlenici imaju pravo sudjelovati u određivanju i poboljšanju radnih uvjeta i radne sredine u poduzeću.

23. Svaka starija osoba ima pravo na socijalnu zaštitu.

24. Svi zaposlenici imaju pravo na zaštitu u slučaju otpuštanja s posla.

25. Svi zaposlenici imaju pravo na zaštitu svojih potraživanja u slučaju insolventnosti njihova poslodavca.

26. Svi zaposlenici imaju pravo na dostojanstvo u radu.

27. Svatko tko ima obiteljske odgovornosti i tko je zaposlen ili se želi zaposliti ima pravo to činiti bez diskriminacije i na način da to, koliko je moguće, ne izaziva sukob između njegove zaposlenosti i obiteljskih odgovornosti.

28. Predstavnici zaposlenika u poduzeću imaju pravo na zaštitu od radnji koje im mogu štetiti i trebaju uživati pogodnosti koje su primjerene za obavljanje njihovih dužnosti.

29. Svi zaposlenici imaju pravo na informiranje i savjetovanje u postupku kolektivnog otpuštanja.

30. Svatko ima pravo na zaštitu od siromaštva i socijalnog isključenja.

31. Svatko ima pravo na stan.

DIO II.

Stranke prihvaćaju da će poštivati, kao što je to predviđeno u dijelu III., obveze koje proizlaze iz članaka i stavaka koji slijede.

Članak 1.
Pravo na rad

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava na rad, stranke se obvezuju:

1. priznati jednim od svojih glavnih ciljeva i odgovornosti postizanje i održavanje što je moguće više i stabilnije razine zaposlenosti, pri tome nastojeći ostvariti punu zaposlenost;

2. učinkovito štititi pravo zaposlenika da zarađuju za svoj život slobodno izabranim radom;

3. uspostaviti ili održavati besplatne službe zapošljavanja za sve zaposlenike;

4. osigurati ili promicati odgovarajuće profesionalno usmjeravanje, izobrazbu i rehabilitaciju.

Članak 2.

Pravo na pravične radne uvjete

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava na pravične radne uvjete, stranke se obvezuju:

1. utvrditi razumno trajanje dnevnog i tjednog rada, postupno smanjujući radni tjedan koliko to dopušta povećanje produktivnosti i ostali mjerodavni čimbenici;

2. osigurati plaćene državne blagdane;

3. osigurati plaćeni godišnji odmor od najmanje četiri tjedna;

4. otkloniti rizike svojstvene opasnim i nezdravim poslovima i, kada ti rizici nisu još uklonjeni ili dovoljno smanjeni, zaposlenicima koji rade na takvim poslovima osigurati ili skraćeni rad ili dodatni plaćeni odmor;

5. osigurati tjedni odmor koji se, koliko je to moguće, podudara s danom u tjednu koji je kao dan odmora priznat prema tradiciji ili običajima zemlje ili regije.

6. brinuti se da zaposlenici što je brže moguće, a u svakom slučaju najkasnije dva mjeseca nakon zapošljavanja, budu pismeno obaviješteni o bitnim aspektima radnog ugovora i radnog odnosa.

7. osigurati da zaposlenici koji obavljaju noćni rad koriste pogodnosti koje odgovaraju specifičnoj prirodi tog rada.

Članak 3.

Pravo na sigurnost i zaštitu zdravlja na radu

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava na sigurnost i zaštitu zdravlja na radu, stranke se obvezuju:

1. utvrditi, primijeniti i periodično preispitati cjelokupnu nacionalnu politiku u području sigurnosti, zdravlja zaposlenika i radne sredine. Ta će politika kao prvenstveni cilj imati poboljšanje sigurnosti i zdravlja na radu, sprječavanje nesreća i ugrožavanja zdravlja koji proizlaze iz rada, vezani su uz rad ili se pojavljuju tijekom rada, posebno do minimuma smanjujući uzroke rizika svojstvenih radnoj sredini;

2. donijeti propise o sigurnosti i zdravstvenim uvjetima rada;

3. odrediti mjere nadzora primjene tih propisa;

4. promicati postupni razvitak zdravstvenih usluga na radu za sve zaposlenike, čija je bitna uloga preventivna i savjetodavna.

Članak 4.

Pravo na pravičnu plaću

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava na pravičnu plaću, stranke se obvezuju:

1. priznati zaposlenicima pravo na plaću koja će njima i njihovim obiteljima osigurati dostojan životni standard;

2. priznati zaposlenicima pravo na uvećan iznos plaće za prekovremeni rad, osim u nekim iznimnim slučajevima;

3. priznati zaposlenicima, muškarcima i ženama, pravo na jednaku plaću za jednako vrijedan rad;

4. priznati svim zaposlenicima pravo na primjeren otkazni rok u slučaju prestanka radnog odnosa;

5. dopustiti odbitke od plaće samo pod uvjetima i u opsegu propisanim nacionalnim zakonima ili drugim propisima, ili utvrđenim kolektivnim ugovorima ili arbitražnim odlukama.

Ostvarivanje tih prava treba osigurati ili slobodno sklopljenim kolektivnim ugovorima, ili zakonskim postupkom utvrđivanja plaća, ili na koji drugi način primjeren nacionalnim uvjetima.

Članak 5.

Pravo organiziranja

Radi jamčenja i promicanja slobode zaposlenika i poslodavaca da osnivaju lokalne, nacionalne ili međunarodne organizacije za zaštitu svojih ekonomskih i socijalnih interesa i radi udruživanja u te organizacije, stranke se obvezuju da nacionalno zakonodavstvo neće ugrožavati tu slobodu niti će biti primijenjeno tako da je ugrožava. U kojoj će se mjeri jamstva predviđena ovim člankom primjenjivati na policiju, utvrdit će se nacionalnim zakonima ili drugim propisima. Načelo i opseg primjene tih jamstava na pripadnike vojnih snaga također se utvrđuju nacionalnim zakonima ili drugim propisima.

Članak 6.

Pravo na kolektivno pregovaranje

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava na kolektivno pregovaranje, stranke se obvezuju:

1. promicati paritetna savjetovanja između zaposlenika i poslodavaca;

2. promicati, kada je to potrebno i prikladno, uspostavu mehanizama dobrovoljnog pregovaranja između poslodavaca ili organizacija poslodavaca, s jedne strane, i organizacija zaposlenika, s druge strane, radi uređenja uvjeta zaposlenja kolektivnim ugovorima;

3. promicati uspostavu i korištenje odgovarajućih mehanizama mirenja i dobrovoljne arbitraže radi rješavanja radnih sporova;

i priznaju:

4. pravo zaposlenika i poslodavaca na kolektivnu akciju u slučaju interesnih sukoba, uključujući i pravo na štrajk, ograničeno obvezama koje mogu proizići iz prethodno prihvaćenih kolektivnih ugovora.

Članak 7.

Pravo djece i mladeži na zaštitu

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava djece i mladeži na zaštitu, stranke se obvezuju:

1. propisati da je 15 godina najniža životna dob za zapošljavanje, s tim da se i mlađa djeca iznimno mogu zaposliti na propisanim lakšim poslovima koji nisu štetni za njihovo zdravlje, moral ili obrazovanje;

2. utvrditi 18 godina kao najnižu dob zapošljavanja na određenim poslovima koji se smatraju opasnim ili štetnim za zdravlje;

3. zabraniti da se djeca koja su na obveznom školovanju zapošljavaju na poslovima koji će ih onemogućiti u stjecanju svih koristi od tog školovanja;

4. ograničiti radno vrijeme zaposlenika mlađih od 18 godina kako bi ono bilo usklađeno sa zahtjevima njihova razvoja, a posebice s potrebama njihove profesionalne izobrazbe;

5. priznati mladim zaposlenicima i naučnicima pravo na pravičnu plaću ili drugu odgovarajuću naknadu;

6. osigurati da se vrijeme koje mladi, uz pristanak poslodavca, provedu u profesionalnoj izobrazbi tijekom redovitog radnog vremena smatra dijelom radnog dana;

7. osigurati zaposlenicima mlađim od 18 godina najmanje četiri tjedna godišnjeg plaćenog odmora;

8. zabraniti osobama mlađim od 18 godina noćni rad, osim kada se radi o poslovima koji su predviđeni nacionalnim zakonima ili drugim propisima;

9. predvidjeti da se zaposlenici mlađi od 18 godina zaposleni na poslovima utvrđenim nacionalnim zakonima ili drugim propisima moraju podvrgnuti redovitoj medicinskoj kontroli;

10. osigurati posebnu zaštitu od fizičkih i moralnih opasnosti kojima su djeca i mladež izloženi, a posebno od onih koje izravno ili neizravno proizlaze iz njihova rada.

Članak 8.

Pravo zaposlenica na zaštitu majčinstva

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava zaposlenica na zaštitu majčinstva, stranke se obvezuju:

1. osigurati ženama odsustvo s rada prije i poslije poroda u trajanju od najmanje 14 tjedana i to kao plaćeni dopust, ili odgovarajućim naknadama na temelju socijalnog osiguranja ili naknadama iz javnih fondova;

2. smatrati nezakonitim otkaz koji bi poslodavac dao ženi u razdoblju između trenutka kada ga je obavijestila o svojoj trudnoći i isteka njena porodnog dopusta ili nekog drugog datuma tako da bi otkazni rok istekao tijekom tog razdoblja;

3. osigurati majkama koje doje djecu za tu namjenu primjerene stanke;

4. propisati noćni rad trudnica, žena koje su nedavno rodile ili koje doje svoju djecu;

5. zabraniti svaki rad trudnica, žena koje su nedavno rodile ili koje doje svoju djecu na radnim mjestima u podzemnim rudnicima i na svim drugim poslovima koji su po prirodi opasni, teški ili za zdravlje štetni, te poduzeti odgovarajuće mjere radi zaštite prava tih žena u području zaposlenosti.

Članak 9.

Pravo na profesionalno usmjeravanje

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava na profesionalno usmjeravanje, stranke se obvezuju da će, prema potrebi, osigurati ili promicati službu koja će pomagati svim osobama, uključujući i hendikepirane, u rješavanju problema izbora zanimanja ili napredovanja u zanimanju, vodeći računa o njihovim osobnim sposobnostima i mogućnostima zapošljavanja; ta pomoć mora biti besplatna, kako za mladež, uključujući djecu školske dobi, tako i za odrasle.

Članak 10.

Pravo na profesionalnu izobrazbu

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava na profesionalnu izobrazbu, stranke se obvezuju:

1. osigurati ili promicati, kada je to potrebno, stručnu i profesionalnu izobrazbu svih osoba, uključujući i hendikepirane, uz savjetovanje s organizacijama poslodavaca i zaposlenika, te omogućiti pogodnosti za pristup višem stručnom i sveučilišnom obrazovanju, poštujući kao jedini kriterij individualne sposobnosti;

2. osigurati ili promicati sustav naukovanja i druge sustave izobrazbe dječaka i djevojčica za razna zanimanja;

3. prema potrebi osigurati i promicati:

a. odgovarajuće i lako dostupne pogodnosti izobrazbe odraslih zaposlenika;

b. posebne mjere radi dodatne profesionalne izobrazbe odraslih zaposlenika, koje iziskuje tehnički napredak ili novi trendovi u zapošljavanju;

4. osigurati ili promicati, prema potrebi, posebne mjere doškolavanja i reintegracije duže vrijeme nezaposlenih;

5. ohrabrivati puno korištenje predviđenih pogodnosti pomoću odgovarajućih mjera, kao što su:

a. smanjenje ili ukidanje svih pristojbi ili troškova;

b. dodjela financijske pomoći u odgovarajućim slučajevima;

c. uključivanje u redovite radne sate vremena što ga zaposlenik, na zahtjev poslodavca, provede na tečajevima dodatne izobrazbe;

d. jamstvo, putem odgovarajućeg nadzora i uz savjetovanje s organizacijama poslodavaca i zaposlenika, učinkovitog sustava naukovanja i svakog drugog sustava izobrazbe mladih zaposlenika i, općenito, odgovarajuće zaštite mladih zaposlenika.

Članak 11.

Pravo na zdravstvenu zaštitu

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu, stranke se obvezuju poduzeti, bilo izravno bilo u suradnji s javnim ili privatnim organizacijama, odgovarajuće mjere posebno usmjerene na to da:

1. uklone, koliko je to moguće, uzroke slabog zdravlja;

2. osiguraju službe savjetovanja i obrazovanja radi poboljšanja zdravlja i razvoja osobne odgovornosti za zdravlje;

3. spriječe, koliko je to moguće, epidemijske, endemijske i druge bolesti, kao i nesreće.

Članak 12.

Pravo na socijalnu sigurnost

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava na socijalnu sigurnost, stranke se obvezuju:

1. uspostaviti ili održavati sustav socijalne sigurnosti;

2. održavati sustav socijalne sigurnosti na zadovoljavajućoj razini, barem onakvoj kakva je potrebna za ratifikaciju Europskog zakonika socijalne sigurnosti;

3. nastojati sustav socijalne sigurnosti postupno podići na višu razinu;

4. poduzeti mjere, sklapanjem odgovarajućih dvostranih ili mnogostranih ugovora ili drugim sredstvima, i u skladu s uvjetima utvrđenim u tim ugovorima, kako bi osigurale:

a. jednakost svojih državljana i državljana drugih stranaka u pogledu prava na socijalnu sigurnost, uključujući i očuvanje prava proizašlih iz zakonodavstva o socijalnoj sigurnosti, bez obzira na preseljavanja osiguranih osoba na teritorijima stranaka;

b. priznavanje, održavanje i uspostavljanje prava na socijalnu sigurnost sredstvima kao što su zbrajanje razdoblja osiguranja ili zaposlenja ostvarenih sukladno zakonodavstvu svake od stranaka.

Članak 13.

Pravo na socijalnu i medicinsku pomoć

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava na socijalnu i medicinsku pomoć stranke se obvezuju:

1. osigurati da svatko tko nema dovoljno prihoda i tko ih nije u mogućnosti ostvariti vlastitim naporima ili ih dobiti iz nekog drugog izvora, posebice u obliku davanja temeljem sustava socijalne sigurnosti, može dobiti odgovarajuću pomoć i, u slučaju bolesti, njegu koju iziskuje njegovo stanje;

2. jamčiti da osobama koje se koriste takvom pomoći zbog toga neće biti smanjena politička ili socijalna prava;

3. osigurati da svatko može od nadležnih javnih ili privatnih službi dobiti svaki savjet i svaku osobnu pomoć potrebnu da bi se spriječila, uklonila ili olakšala osobna ili obiteljska ugroženost;

4. primjenjivati odredbe predviđene stavcima 1., 2. i 3. ovoga članka kako na svoje državljane tako i na državljane drugih stranaka koji zakonito borave na njihovom teritoriju, sukladno obvezama koje imaju temeljem Europske konvencije o socijalnoj i medicinskoj pomoći, potpisane u Parizu 11. prosinca 1953.

Članak 14.

Pravo korištenja usluga socijalnih službi

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava korištenja usluga socijalnih službi, stranke se obvezuju:

1. promicati ili organizirati službe koje će primjenom metoda socijalnog rada pridonijeti dobrobiti i razvoju pojedinaca i skupina u zajednici, kao i njihovoj prilagodbi socijalnoj sredini;

2. ohrabrivati sudjelovanje pojedinaca te dobrovoljnih ili drugih organizacija u stvaranju i održavanju takvih službi.

Članak 15.

Pravo hendikepiranih osoba na autonomiju, socijalnu integraciju i sudjelovanje u životu zajednice

Radi jamčenja hendikepiranim osobama, bez obzira na dob, prirodu i podrijetlo njihova hendikepa, učinkovitog ostvarivanja prava na autonomiju, socijalnu integraciju i sudjelovanje u životu zajednice, stranke se osobito obvezuju:

1. poduzeti nužne mjere da se hendikepiranim osobama omogući profesionalno usmjeravanje, obrazovanje i obučavanje u okviru općih prava svaki put kada je to moguće, ili, ako to nije moguće, u specijaliziranim javnim ili privatnim ustanovama;

2. promicati zapošljavanje hendikepiranih osoba svim mjerama koje će ohrabriti poslodavce da zaposle i održe zaposlenost hendikepiranih osoba u uobičajenoj radnoj sredini te da prilagode uvjete rada potrebama tih osoba ili da, u slučaju nemogućnosti zbog hendikepa, prilagode postojeća ili stvore zaštićena radna mjesta prilagođena stupnju sposobnosti hendikepiranih. U nekim slučajevima te mjere podrazumijevaju korištenje specijaliziranih službi zapošljavanja i potpore;

3. promicati njihovu punu integraciju i sudjelovanje u društvenom životu, posebno mjerama, uključujući i tehničku pomoć, kojima je cilj svladavanje barijera u komunikaciji i kretanju i omogućavanje pristupa hendikepiranih prijevoznim sredstvima, stanovima, kulturnim aktivnostima i rekreaciji.

Članak 16.

Pravo obitelji na socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu

Radi osiguranja uvjeta potrebnih za puni razvoj obitelji kao osnovne jedinice društva, stranke se obvezuju promicati ekonomsku, pravnu i socijalnu zaštitu obiteljskog života, posebice pomoću socijalnih i obiteljskih potpora, fiskalnih olakšica, poticanja gradnje stanova prilagođenih potrebama obitelji, pomoći mladim obiteljima i drugim odgovarajućim mjerama.

Članak 17.

Pravo djece i mladeži na socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava djece i mladeži na odrastanje u sredini povoljnoj za puni razvoj njihove ličnosti kao i razvoj njihovih fizičkih i umnih sposobnosti, stranke se obvezuju poduzeti, bilo neposredno bilo u suradnji s javnim ili privatnim organizacijama, sve potrebne i odgovarajuće mjere usmjerene na to da:

1. a. osiguraju djeci i mladeži, vodeći računa o pravima i obvezama roditelja, skrb, pomoć, obrazovanje i osposobljavanje koje im je potrebno, posebno uspostavljanjem ili održavanjem ustanova ili službi prikladnih i dostatnih za ostvarivanje toga cilja;

   b. zaštite djecu i mladež od zanemarivanja, nasilja ili iskorištavanja;

   c. osiguraju zaštitu i posebnu pomoć države djetetu ili mladoj osobi privremeno ili definitivno lišenoj obiteljske podrške;

2. osiguraju djeci i mladeži besplatno osnovno i srednje obrazovanje, te potiču njihovo redovito pohađanje škole.

Članak 18.

Pravo obavljanja plaćene djelatnosti na teritoriju drugih stranaka

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava obavljanja plaćene djelatnosti na teritoriju svake druge stranke, stranke se obvezuju:

1. primjenjivati postojeće propise u liberalnom duhu;

2. pojednostavniti postojeće formalnosti te smanjiti ili ukinuti sudske takse i druge pristojbe koje plaćaju strani radnici ili njihovi poslodavci;

3. liberalizirati propise koji, individualno ili kolektivno, uređuju zapošljavanje stranih radnika;

i priznati:

4. svojim državljanima pravo odlaska iz zemlje radi obavljanja plaćene djelatnosti na teritoriju drugih stranaka.

Članak 19.

Pravo radnika migranata i njihovih obitelji na zaštitu i pomoć

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava radnika migranata i njihovih obitelji na zaštitu i pomoć na teritoriju drugih stranaka, stranke se obvezuju:

1. održavati ili osigurati djelovanje odgovarajućih besplatnih službi zaduženih za pomoć tim radnicima i, posebice, službi za davanje točnih informacija te poduzimati sve potrebne mjere, u okviru nacionalnih zakona ili drugih propisa, protiv svake obmanjujuće propagande koja se odnosi na iseljavanje i useljavanje;

2. poduzeti, u granicama svoje nadležnosti, odgovarajuće mjere koje će olakšati odlazak, putovanje i prihvaćanje tih radnika i njihovih obitelji, te im, u granicama svojih nadležnosti, za vrijeme putovanja osigurati potrebne sanitarne i medicinske usluge, kao i dobre higijenske uvjete;

3. promicati, prema potrebi, suradnju između socijalnih, javnih ili privatnih službi zemalja iseljenja i useljenja;

4. jamčiti radnicima koji zakonito borave na njihovu teritoriju, u mjeri u kojoj je to uređeno zakonima ili drugim propisima ili je u nadležnosti upravnih organa, jednake životne i radne uvjete kao i svojim državljanima, u pogledu:

   a. primanja te drugih uvjeta zaposlenja i rada;

   b. članstva u sindikalnim organizacijama i korištenja prava iz kolektivnih ugovora;

   c. stanovanja;

5. osigurati radnicima koji zakonito borave na njihovu teritoriju jednakost sa svojim građanima u pogledu poreza, pristojbi i doprinosa koje plaćaju kao zaposlenici;

6. olakšati, koliko je to moguće, spajanje obitelji radnika migranta kojemu je odobreno da se nastani na njihovu teritoriju;

7. osigurati radnicima koji zakonito borave na njihovu teritoriju jednakost sa svojim državljanima u pitanjima spomenutim u ovom članku;

8. jamčiti radnicima koji zakonito borave na njihovu teritoriju da neće biti protjerani osim ako ugrožavaju sigurnost države ili ako krše javni red ili moralne norme;

9. dopustiti, u zakonom predviđenim granicama, prijenos onog dijela zarada i ušteđevina radnika migranata koji oni žele;

10. proširiti zaštitu i pomoć predviđenu ovim člankom i na radnike migrante koji obavljaju samostalnu djelatnost, ako se te mjere na njih mogu primijeniti;

11. promicati i olakšati radnicima migrantima i članovima njihovih obitelji učenje jezika države useljenja ili, ako ih je više, jednog od njenih jezika;

12. promicati i olakšati, koliko je to moguće, učenje materinjeg jezika radnicima migrantima i njihovoj djeci.

Članak 20.

Pravo na jednake mogućnosti i uvjete u pogledu zaposlenja i profesije, bez diskriminacije prema spolu

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava na jednake mogućnosti i uvjete u pogledu zaposlenja i profesije bez diskriminacije prema spolu, stranke se obvezuju priznati to pravo te poduzeti prikladne mjere da se ono osigura ili promiče u sljedećim područjima:

a) pristupa zaposlenju, zaštiti od otkaza i profesionalnoj reintegraciji;

b) profesionalnom usmjeravanju, izobrazbi, prekvalifikaciji i rehabilitaciji;

c) uvjetima zaposlenja i rada, uključujući i plaće za rad;

d) profesionalnom razvoju, uključujući i unapređenja.

Članak 21.

Pravo na informiranje i savjetovanje

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava zaposlenika na informiranje i savjetovanje u poduzeću, stranke se obvezuju poduzimati ili promicati mjere koje će zaposlenicima i predstavnicima zaposlenika, sukladno nacionalnom zakonodavstvu i praksi, omogućiti:

a) da se redovito ili u prikladno vrijeme i na razumljiv način obavještavaju o ekonomskoj i financijskoj okolnosti ustanove u kojoj rade, s time da se može zabraniti širenje nekih informacija koje bi mogle štetiti poduzeću ili se može zahtijevati da te informacije ostanu povjerljive; i

b) da se pravodobno savjetuju o predloženim odlukama koje bi mogle bitno utjecati na interese zaposlenika te posebice o onima koje bi mogle imati značajne posljedice na stanje zaposlenosti u poduzeću.

Članak 22.

Pravo sudjelovanja u određivanju i poboljšanju radnih uvjeta i radne sredine

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava zaposlenika da sudjeluju u određivanju i poboljšanju radnih uvjeta i radne sredine u poduzeću, stranke se obvezuju usvojiti ili promicati mjere koje će zaposlenicima ili njihovim predstavnicima, sukladno nacionalnom zakonodavstvu i praksi, omogućiti da pridonesu:

a) utvrđivanju i poboljšanju radnih uvjeta, organizacije rada i radne sredine;

b) zaštiti zdravlja i sigurnosti u poduzeću;

c) organizaciji socijalnih i socijalno-kulturnih službi i pogodnosti u poduzeću;

d) nadzoru nad poštovanjem propisa u tim područjima.

Članak 23.

Pravo starijih osoba na socijalnu zaštitu

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava starijih osoba na socijalnu zaštitu, stranke se obvezuju usvojiti i promicati, bilo izravno bilo u suradnji s javnim ili privatnim organizacijama, odgovarajuće mjere kojima je osobito svrha:

- omogućiti starijim osobama da što je moguće duže ostanu punopravni članovi društva, tako da im se osigura:

a) dovoljno sredstava koja će im omogućiti dostojan život i aktivno sudjelovanje u javnom, društvenom i kulturnom životu;

b) informacije o postojećim uslugama i pogodnostima za starije osobe i o mogućnostima da se njima koriste;

- omogućiti starijim osobama da slobodno izaberu svoj način života i da vode neovisan život u svojoj uobičajenoj sredini toliko dugo koliko to žele i koliko je to moguće, tako da im se osiguraju:

a) stanovi prilagođeni njihovim potrebama i njihovom zdravstvenom stanju ili odgovarajuća pomoć za uređenje stana;

b) zdravstvena njega i usluge koje iziskuje njihovo zdravstveno stanje;

- jamčiti starijim osobama koje žive u ustanovama odgovarajuću pomoć, poštujući pritom njihov privatni život, i sudjelovanje u odlučivanju o uvjetima života u tim ustanovama.

Članak 24.

Pravo na zaštitu u slučaju otkaza

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava na zaštitu u slučaju otkaza, stranke se obvezuju priznati:

a) pravo zaposlenika da ne budu otpušteni bez valjanog razloga vezanog uz njihove sposobnosti ili ponašanje, ili temeljenog na potrebama funkcioniranja poduzeća, ustanove ili službe;

b) pravo zaposlenika otpuštenih bez valjanog razloga na odgovarajuću odštetu ili drugu primjerenu naknadu.

S tim ciljem stranke se obvezuju osigurati da zaposlenik koji smatra da je otpušten bez valjanog razloga ostvari pravo na žalbu protiv te mjere pred nepristranim tijelom.

Članak 25.

Pravo zaposlenika na zaštitu potraživanja u slučaju insolventnosti poslodavca

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava zaposlenika na zaštitu potraživanja u slučaju insolventnosti poslodavca, stranke se obvezuju odrediti da potraživanja zaposlenika koja

proizlaze iz ugovora o radu ili odnosa zaposlenosti budu osigurana institucijom jamstva ili nekim drugim oblikom učinkovite zaštite.

Članak 26.

Pravo na dostojanstvo u radu

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava svih zaposlenika na zaštitu njihova dostojanstva u radu, stranke se obvezuju da će savjetujući se s organizacijama poslodavaca i zaposlenika:

1) promicati senzibilitet, informiranje i prevenciju u pogledu spolnog zlostavljanja na radnom mjestu ili u svezi s radom te poduzeti odgovarajuće mjere radi zaštite zaposlenika protiv takvog ponašanja;

2) promicati senzibilitet, informiranje i prevenciju u pogledu nedopuštenih ili izrazito neprijateljskih i agresivnih radnji višekratno usmjerenih protiv zaposlenika na radnom mjestu ili u svezi s radom, te poduzeti odgovarajuće mjere radi zaštite zaposlenika protiv takvih ponašanja.

Članak 27.

Pravo na jednake mogućnosti i uvjete zaposlenika koji imaju obiteljske odgovornosti

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava na jednake mogućnosti i uvjete zaposlenika oba spola koji imaju obiteljske odgovornosti te između takvih i drugih zaposlenika, stranke se obvezuju:

1. poduzeti odgovarajuće mjere kako bi:

a) omogućile zaposlenicima koji imaju obiteljske odgovornosti da se zaposle i održe kao zaposlenici, ili da se vrate na posao nakon odsutnosti uzrokovane obiteljskim odgovornostima, uključujući i mjere u području profesionalnog usmjeravanja i izobrazbe;

b) vodile računa o njihovim potrebama u pogledu uvjeta zaposlenja i socijalne sigurnosti;

c) razvile ili promicale javne ili privatne službe, posebno službe za dnevno čuvanje te druge oblike skrbi o djeci;

2. predvidjeti mogućnost da svaki roditelj, tijekom razdoblja nakon porodnog dopusta, može koristiti roditeljski dopust radi skrbi o djetetu, a čije će se trajanje i uvjeti utvrditi nacionalnim zakonodavstvom, kolektivnim ugovorima ili praksom;

3. osigurati da obiteljske odgovornosti kao takve ne budu valjan razlog za otpuštanje s posla.

Članak 28.

Pravo predstavnika zaposlenika na zaštitu u poduzeću i na pripadajuće im pogodnosti

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava predstavnika zaposlenika u obavljanju njihove predstavničke funkcije, stranke se obvezuju osigurati da oni u poduzeću:

a) koriste učinkovitu zaštitu od radnji koje ih mogu ugroziti, uključujući otpuštanje s posla, a koje bi bile temeljene njihovim statusom ili aktivnostima u svojstvu predstavnika zaposlenika u poduzeću;

b) imaju odgovarajuće pogodnosti koje će im omogućiti brzo i učinkovitog obavljanje njihovih funkcija, vodeći računa o sustavu profesionalnih odnosa u zemlji, kao i o potrebama, opsegu i mogućnostima dotičnih poduzeća.

Članak 29.

Pravo na informiranje i savjetovanje u postupku kolektivnog otpuštanja

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava zaposlenika na informiranje i savjetovanje u slučaju kolektivnog otpuštanja, stranke se obvezuju osigurati da poslodavci pravodobno, prije kolektivnog otpuštanja, informiraju i savjetuju se s predstavnicima zaposlenika o mogućnostima da se izbjegne kolektivno otpuštanje ili ograniči broj otpuštenih i ublaže posljedice kolektivnog otpuštanja, na primjer korištenjem pratećih socijalnih mjera posebno usmjerenih na pomoć radi ponovnog zapošljavanja ili prekvalifikacije dotičnih zaposlenika.

Članak 30.

Pravo na zaštitu od siromaštva i socijalnog isključenja

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava na zaštitu od siromaštva i socijalnog isključenja, stranke se obvezuju:

a) poduzeti, u okviru ukupnog i usklađenog pristupa, mjere radi promicanja dostupnosti posebice zapošljavanja, stanovanja, obučavanja, obrazovanja, kulture, socijalne i medicinske pomoći osobama i njihovim obiteljima koje se nalaze ili im prijeti opasnost da se nađu u okolnostima socijalne isključenosti ili siromaštva;

b) preispitati te mjere radi njihove eventualne prilagodbe.

Članak 31.

Pravo na stan

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava na stan, stranke se obvezuju poduzeti mjere koje će:

1. promicati dostupnost stana zadovoljavajuće kvalitete;

2. spriječiti ili smanjiti beskućništvo s ciljem njegove postupne eliminacije;

3. učiniti troškove stanovanja prihvatljivim osobama koje ne raspolažu s dovoljno sredstava.

DIO III.

Članak A

Obveze

1. Uz rezerve sadržane u odredbama narednog članka B svaka stranka se obvezuje:

a. smatrati dio I. Povelje izjavom koja određuje ciljeve čijem će ostvarivanju težiti svim prikladnim sredstvima, sukladno odredbama uvodnog stavka tog dijela Povelje;

b. smatrati se obvezanom s najmanje šest od devet sljedećih članaka iz dijela II. Povelje: članci 1., 5., 6., 7., 12., 13., 16., 19. i 20.;

c. smatrati se obvezanom dodatnim brojem članaka ili stavaka navedenih u dijelu II. Povelje, koje će ona odabrati, tako da ukupan broj naznačenih članaka i stavaka koji je obvezuju ne bude manji od šesnaest članaka ili šezdeset tri stavka.

2. Odabrane članke ili stavke, sukladno točkama b) i c) stavka 1. ovoga članka, stranke će notificirati glavnom tajniku Vijeća Europe u trenutku polaganja isprave o ratifikaciji, prihvatu ili odobrenju.

3. Svaka stranka može kasnije u svako doba, notifikacijom glavnome tajniku, izjaviti da se smatra obvezanom svakim drugim naznačenim člankom ili stavkom dijela II. Povelje koji ona još nije prihvatila sukladno odredbama stavka 1. ovoga članka. Te naknadne obveze smatrat će se sastavnim dijelom ratifikacije, prihvata ili odobrenja Povelje te će imati iste učinke počevši od prvog dana mjeseca koji slijedi poslije isteka razdoblja od mjesec dana nakon datuma notifikacije.

4. Svaka stranka imat će odgovarajući sustav inspekcije rada sukladno nacionalnim uvjetima.

Članak B

Veze s Europskom socijalnom poveljom i Dodatnim protokolom iz 1988.

1. Nijedna ugovorna stranka Europske socijalne povelje ili Dodatnog protokola od 5. svibnja 1988. godine ne može ratificirati, prihvatiti ili odobriti ovu Povelju, a da se ne smatra u najmanju ruku obvezanom odredbama koje odgovaraju odredbama Europske socijalne povelje i, kada je to slučaj, Dodatnog protokola, kojima je bila obvezana.

2. Prihvaćanje obveza iz svake odredbe ove Povelje imat će za posljedicu, počevši od datuma stupanja na snagu tih obveza u odnosu na dotičnu stranku, da će se odgovarajuće odredbe Europske socijalne povelje i, kada je to slučaj, njena Dodatnog protokola iz 1988. godine, prestati primjenjivati na dotičnu stranku ako je ta stranka bila obvezana prvim od dva navedena dokumenta ili s oba dokumenta.

DIO IV.

Članak C

Nadzor nad primjenom obveza sadržanih u ovoj Povelji

Primjena pravnih obveza sadržanih u ovoj Povelji bit će podvrgnuta istom nadzoru kao i primjena Europske socijalne povelje.

Članak D

Kolektivne žalbe

1) Odredbe Dodatnog protokola Europske socijalne povelje koje predviđaju sustav kolektivnih žalbi primjenjivat će se na odredbe sadržane u ovoj Povelji za države koje su ratificirale Protokol.

2) Svaka država koja nije obvezana Dodatnim protokolom Europske socijalne povelje koji predviđa sustav kolektivnih žalbi moći će, prilikom polaganja isprave o ratifikaciji, prihvatu

ili odobrenju ove Povelje ili u svakoj drugoj sljedećoj prigodi, notifikacijom upućenoj glavnom tajniku Vijeća Europe izjaviti da prihvaća nadzor nad ispunjavanjem obveza proizašlih iz ove Povelje prema postupku predviđenom u Protokolu.

DIO V.

Članak E

Nediskriminacija

Korištenje prava priznatih ovom Poveljom treba osigurati bez ikakve diskriminacije osobito s obzirom na rasu, boju kože, spol, jezik, vjeru, političko ili bilo kakvo drugo mišljenje, nacionalnu pripadnost ili socijalno podrijetlo, zdravlje, pripadnost nacionalnoj manjini, rođenje ili svaki drugi status.

Članak F

Dokidanje u slučaju rata ili javne opasnosti

1. U slučaju rata ili neke druge javne opasnosti koja prijeti životu nacije, svaka stranka može poduzeti mjere radi dokidanja obveza predviđenih ovom Poveljom, u mjeri strogo određenoj potrebom okolnosti i pod uvjetom da te mjere ne proturječe drugim obvezama prema međunarodnom pravu.

2. Svaka stranka koja je primijenila ovo pravo dokidanja dužna je, u razumnom roku, u potpunosti obavijestiti glavnog tajnika Vijeća Europe o poduzetim mjerama i o motivima koji su te mjere potaknuli. Ona će također obavijestiti glavnoga tajnika o datumu prestanka važenja tih mjera i o datumu kada će se odredbe Povelje koje je usvojila ponovno u potpunosti primjenjivati.

Članak G

Sužavanje

1. Prava i načela iznesena u dijelu I., jednom provedena u djelo, te učinkovito ostvarivanje tih prava i načela, kao što je predviđeno u dijelu II. , ne mogu biti predmetom sužavanja i ograničenja koja nisu točno navedena u dijelu I. i II., izuzimajući ona koja su propisana zakonom i koja su u demokratskom društvu nužna radi poštovanja prava i sloboda drugoga ili radi zaštite javnoga reda, nacionalne sigurnosti, javnog zdravlja ili morala zemlje.

2. Sužavanja navedena u ovoj Povelji koja se odnose na prava i obveze što ih ona priznaje mogu se primjenjivati isključivo radi postizanja cilja radi kojeg su ta sužavanja bila predviđena.

Članak H

Odnosi između Povelje i unutarnjeg prava ili međunarodnih sporazuma

Odredbe ove Povelje ne mogu se primjenjivati na uštrb domaćih pravnih odredbi ili dvostranih ili mnogostranih ugovora, konvencija ili sporazuma koji su stupili ili će stupiti na snagu i koji su povoljniji za osobe na koje se odnose.

Članak I

Primjena preuzetih obveza

1. Ne škodeći načinima primjene sadržanim u ovim člancima, obveze koje proizlaze iz članaka 1. do 31. dijela II. ove Povelje primjenjuju se:

a) zakonima ili drugim propisima;

b) ugovorima između poslodavaca ili organizacija poslodavaca i organizacija zaposlenika;

c) kombinacijom tih dvaju načina;

d) drugim prikladnim sredstvima.

2. Obveze koje proistječu iz stavaka 1., 2., 3., 4., 5. i 7. članka 2., stavaka 4., 6. i 7. članka 7., stavaka 1., 2., 3. i 5. članka 10. i članaka 21. i 22. dijela II. ove Povelje smatrat će se ispunjenima ako se te odredbe, sukladno stavku 1. ovoga članka, budu primjenjivale na veliku većinu zaposlenika kojih se tiču.

Članak J

Izmjene

1. Svaka izmjena dijelova I. i II. ove Povelje namijenjena proširenju prava zajamčenih ovom Poveljom i svaka izmjena dijelova III. do VI. koje predloži jedna stranka ili Odbor vlada, dostavlja se glavnom tajniku Vijeća Europe, a glavni tajnik prosljeđuje je strankama potpisnicama Povelje.

2. Svaku predloženu izmjenu, sukladno odredbama prethodnog stavka, razmatra Odbor vlada koji prihvaćeni tekst nakon savjetovanja Parlamentarne skupštine, dostavlja na odobrenje Odboru ministara. Nakon odobrenja Odbora ministara tekst se šalje na prihvat strankama.

3. Svaka izmjena dijelova I. i II. ove Povelje, za stranke koje su je prihvatile, stupit će na snagu prvog dana mjeseca koji slijedi nakon isteka razdoblja od mjesec dana poslije datuma kada su tri stranke obavijestile glavnog tajnika da su je prihvatile.

Za svaku stranku koja će je kasnije prihvatiti izmjena će stupiti na snagu prvog dana mjeseca koji slijedi nakon isteka razdoblja od mjesec dana poslije datuma kada je spomenuta stranka glavnog tajnika obavijestila o njenu prihvatu.

4. Svaka izmjena dijelova III. i IV. ove Povelje stupit će na snagu prvog dana mjeseca koji slijedi nakon isteka razdoblja od mjesec dana nakon datuma kada su sve stranke informirale glavnog tajnika da su je prihvatile.

DIO VI.

Članak K

Potpisivanje, ratifikacija i stupanje na snagu

1. Ova je Povelja otvorena za potpisivanje članicama Vijeća Europe. Ona će se ratificirati, prihvatiti ili odobriti. Isprave o ratifikaciji, prihvatu ili odobrenju bit će položene kod glavnog tajnika Vijeća Europe.

2. Ova Povelja stupa na snagu prvog dana mjeseca koji slijedi nakon isteka razdoblja od mjesec dana poslije datuma kada su tri države članice Vijeća Europe izrazile svoj pristanak da budu obvezane ovom Poveljom sukladno odredbama prethodnog stavka.

3. Za svaku državu članicu koja će naknadno izraziti svoj pristanak na obvezanost ovom Poveljom ona će stupiti na snagu prvog dana mjeseca nakon isteka razdoblja od mjesec dana nakon polaganja isprave o ratifikaciji, prihvatu ili odobrenju.

Članak L

Teritorijalna primjena

1. Ova se Povelja primjenjuje na matični teritorij svake stranke. Svaka potpisnica može, pri potpisivanju ili polaganju isprave o ratifikaciji, prihvatu ili odobrenju, izjavom upućenom glavnom tajniku Vijeća Europe, naznačiti teritorij koji ona u tom smislu smatra matičnim.

2. Svaka potpisnica može, pri polaganju isprave o ratifikaciji, prihvatu ili odobrenju, ili kasnije u svako doba, notifikacijom upućenom glavnom tajniku Vijeća Europe izjaviti da će se Povelja, u cijelosti ili djelomično, primjenjivati na jedan ili više nematičnih teritorija koji su naznačeni u toj izjavi, a za čije međunarodne odnose ona odgovara ili preuzima odgovornost. U toj će izjavi posebno navesti članke ili stavke dijela II. Povelje koje ona prihvaća kao obvezujuće za svaki teritorij naznačen u izjavi.

3. Povelja se primjenjuje na teritorij ili na teritorije naznačene u izjavi iz prethodnoga stavka počevši od prvog dana mjeseca koji slijedi nakon isteka razdoblja od mjesec dana poslije datuma kada je glavni tajnik primio notifikaciju o toj izjavi.

4. Svaka stranka može kasnije u svako doba, notifikacijom upućenom glavnom tajniku Vijeća Europe izjaviti da prihvaća kao obvezujući svaki naznačeni članak ili stavak koji još nije prihvatila za jedan ili više teritorija na kojima se Povelja već primjenjuje u skladu sa stavkom 2 ovoga članka. Te će se naknadne obveze smatrati sastavnim dijelom izvorne izjave koja se odnosi na dotični teritorij i proizvest će isti učinak počevši od prvog dana mjeseca nakon isteka razdoblja od mjesec dana nakon datuma kada je glavni tajnik primio notifikaciju te izjave.

Članak M

Otkazivanje

1. Nijedna stranka ne može otkazati ovu Povelju prije isteka petogodišnjeg razdoblja nakon datuma kada je Povelja za nju stupila na snagu, ili prije isteka svakog narednog dvogodišnjeg razdoblja, a u svakom slučaju nakon što to najavi glavnom tajniku Vijeća Europe šest mjeseci unaprijed, s čime će on upoznati ostale stranke.

2. Svaka stranka može, sukladno odredbama prethodnog stavka, otkazati svaki članak ili stavak dijela II. Povelje koji je prihvatila, pod uvjetom da ukupan broj članaka ili stavaka koji obvezuju tu stranku nikada ne bude manji od šesnaest članaka i od šezdeset tri stavka te da taj broj članaka ili stavaka i dalje sadrži članke što ih je ta stranka izabrala između onih na koje se posebno poziva članak 20., stavak 1., točka b).

3. Svaka stranka može otkazati ovu Povelju ili svaki članak ili stavak dijela II. Povelje pod uvjetima predviđenim u stavku 1. ovoga članka, s obzirom na svaki teritorij na koji se primjenjuje Povelja u skladu s izjavom učinjenom sukladno stavku 2. članka L.

Članak N

Prilog

Prilog ovoj Povelji njen je sastavni dio.

Članak O

Notifikacije

Glavni tajnik Vijeća Europe obavijestit će države članice Vijeća Europe i glavnog ravnatelja Međunarodnog ureda rada o:

a) svakom potpisivanju;

b) polaganju svake isprave o ratifikaciji, prihvatu ili odobrenju;

c) svakom stupanju na snagu ove Povelje sukladno njenom članku K;

d) svakoj izjavi vezanoj uz primjenu članaka A, stavaka 2. i 3., D, stavaka 1. i 2., F, stavka 2., i L, stavaka 1., 2., 3. i 4.;

e) svakoj izmjeni sukladno članku J;

f) svakom otkazivanju sukladno članku M;

g) svakom drugom činu notifikacije ili komunikacije koji se odnosi na ovu Povelju.

U pogledu toga su potpisnici, za to propisno ovlašteni, potpisali ovu revidiranu Povelju.

Sastavljeno u Strasbourgu 3. svibnja 1996. na francuskom i engleskom jeziku, s tim da su oba teksta jednako vjerodostojna, u jednom jedinom primjerku koji se pohranjuje u arhiv Vijeća Europe. Glavni tajnik Vijeća Europe dostavit će ovjerovljene prijepise svim državama članicama Vijeća Europe i glavnom tajniku Međunarodnog ureda rada.

Preveo: Vlado Puljiz

OKVIRNA KONVENCIJA ZA ZAŠTITU NACIONALNIH MANJINA*

usvojena u Strasbourgu, 10. studenoga 1995; stupila na snagu 1. veljače 1998. godine

(*Serija europskih međunarodnih ugovora* br. 157)

Države članice Vijeća Europe i druge države potpisnice ove Okvirne konvencije,

Smatrajući da je cilj Vijeća Europe postići veće jedinstvo njegovih članova u svrhu osiguranja i ostvarivanja ideala i načela njihove zajedničke baštine,

Smatrajući da je jedna od metoda ostvarivanja tog cilja izražavanje i dalje ostvarivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda,

U želji da slijede Deklaraciju šefova država i vlada država članica Vijeća Europe usvojenu u Beču 9. listopada 1993. godine,

Odlučne u nakani da na svojim područjima zaštite postojanje nacionalnih manjina,

Smatrajući da je burna povijest Europe pokazala kako je zaštita nacionalnih manjina bitna za stabilnost, demokratsku sigurnost i mir na ovom kontinentu,

Smatrajući da pluralističko i istinski demokratsko društvo treba ne samo poštivati etničku, kulturnu, jezičnu i vjersku samobitnost svakog pripadnika nacionalne manjine, već im također stvoriti odgovarajuće uvjete za izražavanje, očuvanje i razvijanje te samobitnosti,

Smatrajući da je stvaranje ozračja snošljivosti i dijaloga nužno kako bi kulturna raznolikost bila izvorom i čimbenikom ne podjela, već obogaćivanja svakog društva,

Smatrajući da stvaranje tolerantne i bogate Europe ne ovisi samo o suradnji među državama već iziskuje i međugraničnu suradnju lokalnih i regionalnih vlasti, a da se time ne dovodi u pitanje ustav i teritorijalna cjelovitost svake države,

S obzirom na Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda i na pripadajuće Protokole,

S obzirom na obveze glede zaštite nacionalnih manjina po konvencijama i deklaracijama Ujedinjenih naroda i po dokumentima Konferencije o sigurnosti i suradnji u Europi, posebice Kopenhaškom dokumentu od 29. lipnja 1990.,

---

* Službeni prijevod - NN, br. 14, od 9. listopada 1997.
Odluku o proglašenju Zakona o potvrđivanju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina Zastupnički dom Sabora RH donio je 29. rujna 1997. godine.

Budući da smo zbog postojanja službenog prijevoda na hrvatski jezik Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina dužni objaviti ovaj tekst bez ikakvih izmjena, on nije jezično usklađen s prijevodima dokumenata koji su pripremljeni u projektu "Obrazovanje za mir i ljudska prava za hrvatske osnovne škole". Tako se ovdje, između ostaloga, u prvim člancima spominje "pripadnik manjine" umjesto "osobe koja pripada manjini", kako je to u izvornom tekstu. Iako je moguće riječ o nepreciznosti, valja napomenuti da je izraz "pripadnik manjine" u suprotnosti s individualističko-liberalnim duhom međunarodnih dokumenata u kojima se dosljedno naglašava osoba, pojedinac, kao nositelj prirodnih prava i sloboda, pa on stoga i ovdje ostaje "osoba koja pripada manjini", a ne "pripadnik manjine". Tekst je i u nekim drugim dijelovima neprecizan i neujednačen pa bi bilo dobro da se on službeno pročisti.

Odlučne u nakani da odrede načela koja valja poštivati i obveze što proizlaze iz njih s ciljem osiguranja, kako u državama članicama tako i u drugim državama koje usvoje ovaj instrument, učinkovite zaštite nacionalnih manjina, te prava i sloboda pripadnika tih manjina, u okviru zakona i uz poštivanje teritorijalne cjelovitosti i nacionalnog suvereniteta država,

Odlučne u nakani da primijene načela utvrđena u ovoj Okvirnoj konvenciji putem nacionalnog zakonodavstva i odgovarajuće vladine politike,

Sporazumjele su se kako slijedi:

ODJELJAK I.

Članak 1.

Zaštita nacionalnih manjina, te prava i sloboda pripadnika manjina čini sastavni dio međunarodne zaštite ljudskih prava i kao takva spada u područje međunarodne suradnje.

Članak 2.

Odredbe ove Okvirne konvencije primjenjuju se u dobroj vjeri, u duhu razumijevanja i snošljivosti, te u skladu s načelima dobrosusjedstva, prijateljskih odnosa i suradnje među državama.

Članak 3.

1. Svaki pripadnik nacionalne manjine ima pravo slobodno izabrati da li da bude ili ne bude tretiran kao takav, te nikakve štete ne smiju proisteći iz takva izbora ili iz korištenja prava vezanih za takav izbor.

2. Pripadnici nacionalnih manjina mogu koristiti prava i uživati u slobodama što proizlaze iz načela sadržanih u ovoj Okvirnoj konvenciji, i to kako pojedinačno tako i u zajednici s drugima..

ODJELJAK II.

Članak 4.

1. Stranke se obvezuju jamčiti pripadnicima nacionalnih manjina pravo jednakosti pred zakonom i jednake pravne zaštite. U svezi s tim zabranjuje se bilo kakva diskriminacija temeljena na pripadnosti nacionalnoj manjini.

2. Stranke se obvezuju da će po potrebi usvojiti odgovarajuće mjere s ciljem promicanja pune i učinkovite jednakosti između pripadnika nacionalne manjine i pripadnika većinskog pučanstva u svim područjima gospodarskog, društvenog, političkog i kulturnog života. U

svezi s tim stranke će na odgovarajući način uzeti u obzir specifičnosti pripadnika nacionalnih manjina.

3. Mjere usvojene u skladu sa stavkom 2. ne smatraju se činom diskriminacije.

Članak 5.

1. Stranke se obvezuju unaprijediti uvjete potrebne za pripadnike nacionalnih manjina radi održavanja i razvijanja njihove kulture, te očuvanja bitnih sastavnica njihove samobitnosti odnosno njihove vjere, jezika, tradicije i kulturne baštine.

2. Ne dirajući u mjere poduzete u vođenju opće integracijske politike, stranke će se suzdržati od politike ili prakse asimilacije pripadnika nacionalnih manjina protiv njihove volje, te će takve osobe zaštititi od svake akcije kojoj je cilj takva asimilacija.

Članak 6.

1. Stranke će poticati duh snošljivosti i međukulturnog dijaloga i poduzeti učinkovite mjere na promicanju uzajamnog poštovanja, razumijevanja i suradnje medu svim ljudima koji žive na njihovu području, bez obzira na etničku, kulturnu, jezičnu ili vjersku pripadnost tih ljudi, posebice na području obrazovanja, kulture i medija.

2. Stranke se obvezuju poduzeti odgovarajuće mjere zaštite osoba koje bi mogle biti izložene prijetnjama ili diskriminaciji, neprijateljstvu ili nasilju radi njihove etničke, kulturne, jezične ili vjerske pripadnosti.

Članak 7.

Stranke su dužne osigurati poštovanje prava svakog pripadnika nacionalne manjine na slobodu mirnog okupljanja, slobodu udruživanja, slobodu izražavanja, te slobodu misli, savjesti i vjere.

Članak 8.

Stranke se obvezuju priznati svakom pripadniku nacionalne manjine prava na očitovanje svoje vjere ili uvjerenja, te na osnivanje vjerskih ustanova, organizacija i udruga.

Članak 9.

1. Stranke se obvezuju priznati da pravo na slobodu izražavanja svakog pripadnika nacionalne manjine uključuje slobodu na vlastita mišljenja, te na primanje i širenje informacija i ideja na manjinskom jeziku bez miješanja javnih vlasti i neovisno o granicama. Stranke su dužne osigurati, u okviru svojih pravnih sustava, da pripadnici nacionalne manjine ne budu diskriminirani glede pristupa medijima.

2. Stavak 1. ne sprječava stranke da traže dozvolu, bez diskriminacije i na temelju objektivnih kriterija, za radijske postaje i televizijske postaje ili za kinematografska poduzeća.

3. Stranke neće ometati pripadnike nacionalnih manjina u osnivanju i uporabi tiskovnih medija. U zakonskim će okvirima radio-televizijskog emitiranja što više osigurati, uzimajući u obzir odredbe stavka 1., da pripadnicima nacionalnih manjina bude pružena mogućnost osnivanja i korištenja vlastitih medija.

4. U okviru svojih pravnih sustava stranke će usvojiti odgovarajuće mjere s ciljem olakšanja pristupa medijima pripadnika nacionalnih manjina, te s ciljem promicanja snošljivosti i omogućavanja kulturnog pluralizma.

Članak 10.

1. Stranke se obvezuju priznati pravo da svaki pripadnik nacionalne manjine ima pravo slobodno i bez miješanja koristiti svoj manjinski jezik, privatno i javno, u govoru i u pismu.

2. Na područjima nastanjenim osobama koje tradicionalno ili u znatnijem broju pripadaju nacionalnim manjinama, ukoliko te osobe to zatraže te ondje gdje takav zahtjev odgovara stvarnoj potrebi, stranke će uznastojati, koliko je to moguće, osigurati uvjete koji će omogućiti korištenje manjinskog jezika u ophođenju tih osoba s tijelima vlasti.

3. Stranke se obvezuju svakoj osobi koja pripada nacionalnoj manjini jamčiti pravo na to da smjesta bude informirana, na jeziku kojeg razumije, o razlozima svojeg uhićenja te o naravi i povodu optužbe protiv nje, kao i da se brani na tom jeziku, u slučaju potrebe i uz slobodnu pomoć prevoditelja.

Članak 11.

1. Stranke se obvezuju priznati da svaka osoba koja pripada nacionalnoj manjini ima pravo koristiti svoje prezime i ime na manjinskom jeziku te da joj ono bude službeno priznato, u skladu s modalitetima koje predviđa njihov pravni sustav.

2. Stranke se obvezuju priznati da svaka osoba koja pripada nacionalnoj manjini ima pravo na svojemu manjinskom jeziku isticati oznake, natpise i druge informacije privatne naravi a javno uočljive.

3. Na područjima tradicionalno nastanjenima znatnijim brojem osoba koje pripadaju nacionalnoj manjini, stranke će u okviru svojih pravnih sustava, uključujući - gdje je to prikladno - sporazume s drugim državama te uzimajući u obzir njihove specifične uvjete, uznastojati istaknuti tradicionalne lokalne nazive, nazive ulica i druge topografske oznake namijenjene javnosti također na manjinskom jeziku kad za takve oznake postoji dostatno zanimanje.

Članak 12.

1. Gdje je to prikladno, stranke poduzimaju mjere na području obrazovanja i istraživanja radi promicanja spoznaje o kulturi, povijesti, jeziku i vjeri njihovih nacionalnih manjina i većine.

2. U tom kontekstu stranke će, između ostalog, pružiti odgovarajuće mogućnosti za obuku nastavnika i pristup udžbenicima, te olakšati kontakte između učenika i nastavnika različitih zajednica.

3. Stranke se obvezuju promicati jednaku dostupnost obrazovanja osobama koje pripadaju nacionalnim manjinama na svim razinama.

Članak 13.

1. Unutar svojih obrazovnih sustava stranke priznaju da osobe koje pripadaju nacionalnoj manjini imaju pravo ustanovljavati i upravljati vlastitim privatnim ustanovama za obrazovanje i obuku.

2. Korištenje ovoga prava ne uključuje nikakvu financijsku obvezu za stranke.

Članak 14.

1. Stranke se obvezuju priznati da svaka osoba koja pripada nacionalnoj manjini ima pravo učiti na svom manjinskom jeziku.

2. Na područjima tradicionalno ili u znatnijem broju nastanjenom osobama koje pripadaju nacionalnim manjinama, ako za to postoji dostatno zanimanje, stranke će uznastojati osigurati, koliko je to moguće te u okvirima svojih obrazovnih sustava, da osobe koje pripadaju tim manjinama imaju odgovarajuće mogućnosti da uče manjinski jezik ili da ih se poučava na manjinskom jeziku.

3. Stavak 2. ovoga članka primjenjuje se tako ne dirajući u učenje službenog jezika ili nastave na tom jeziku.

Članak 15.

Stranke će stvoriti uvjete nužne za učinkovito sudjelovanje osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama u kulturnom, društvenom i gospodarskom životu i javnim poslovima, posebice koji se tiču njih samih.

Članak 16.

Stranke se uzdržavaju od mjera koje mijenjaju omjere među pučanstvom na područjima nastanjenima osobama koje pripadaju nacionalnim manjinama, a koje su usmjerene na ograničavanje prava i sloboda koje proizlaze iz načela sadržanih u aktualnoj Okvirnoj konvenciji.

Članak 17.

1. Stranke se obvezuju da se neće miješati u prava osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama da uspostavljaju i održavaju slobodne i miroljubive kontakte preko granica s osobama koje legalno borave u drugim državama, osobito s onima s kojima dijele etnički, kulturni, jezični ili vjerski identitet ili pak zajedničko kulturno nasljeđe.

2. Stranke se obvezuju da se neće miješati u pravo osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama da sudjeluju u djelatnostima nevladinih organizacija, kako na državnoj tako i na međunarodnoj razini.

Članak 18.

1. Stranke će nastojati, gdje je to potrebno, zaključiti bilateralne i multilateralne sporazume s drugim državama, osobito sa susjednim državama, radi osiguranja zaštite osoba koje pripadaju dotičnim nacionalnim manjinama.

2. Tamo gdje je to relevantno, stranke poduzimaju mjere za poticanje prekogranične suradnje.

Članak 19.

Stranke se obvezuju da će poštivati i primjenjivati načela sadržana u aktualnoj Okvirnoj konvenciji, uz samo ona ograničenja, restrikcije ili derogacije - tamo gdje je to nužno - koja su predviđena međunarodnopravnim instrumentima, osobito Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, u onoj mjeri u kojoj se oni odnose na prava i slobode koji proizlaze iz spomenutih načela.

ODJELJAK III.

Članak 20.

U korištenju prava i sloboda koja proizlaze iz načela sadržanih u aktualnoj Okvirnoj konvenciji svaka osoba koja pripada nacionalnoj manjini poštovat će zakonodavstvo dotične države i prava drugih, posebice prava osoba koje pripadaju većini ili drugim nacionalnim manjinama.

Članak 21.

Ništa u ovoj Okvirnoj konvenciji neće se tumačiti kao da implicira bilo kakvo pravo na obavljanje bilo kakve djelatnosti ili izvršavanje čina suprotnih temeljnim načelima međunarodnog prava te posebice suverene jednakosti, teritorijalne cjelovitosti i političke nezavisnosti država.

Članak 22.

Ništa se u ovoj Okvirnoj konvenciji ne smije tumačiti kao ograničenje ijednog od ljudskih prava i temeljnih sloboda koja mogu biti osigurana po zakonima koje od ugovornih stranaka ili po bilo kojemu drugom sporazumu čija je stranka dotična ugovorna stranka.

Članak 23.

Za prava i slobode koji proizlaze iz načela sadržanih u ovoj Okvirnoj konvenciji u onoj mjeri u kojoj su oni predmet odgovarajuće odredbe Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda ili pak Protokola uz nju, smatra se da su u skladu s potonjim odredbama.

ODJELJAK IV.

Članak 24.

1. Odbor ministara Vijeća Europe pratit će provedbu ove Okvirne konvencije od strane ugovornih stranaka.

2. Stranke, koje nisu članice Vijeća Europe, sudjelovat će u mehanizmima provedbe, prema modalitetima koje treba utvrditi.

Članak 25.

1. U roku od godine dana od stupanja na snagu ove Okvirne konvencije za pojedinu ugovornu stranku, dotična će Glavnom tajniku Vijeća Europe proslijediti potpune informacije o zakonodavnim i drugim mjerama, koje su poduzete za ostvarivanje načela izloženih u ovoj Okvirnoj konvenciji.

2. Nakon toga, svaka će stranka Glavnom tajniku, u pravilnim razmacima i kad god to zatraži Odbor ministara, prosljeđivati sve daljnje informacije koje su značajne, za provedbu ove Okvirne konvencije.

3. Glavni tajnik proslijedit će Odboru ministara informacije koje su proslijeđene pod uvjetima iz ovog članka.

Članak 26.

1. U ocjenjivanju mjera koje su stranke poduzele za ostvarenje načela izloženih u ovoj Okvirnoj konvenciji, Odboru ministara pomagat će savjetodavni odbor, čiji članovi moraju imati priznato stručno znanje na području zaštite nacionalnih manjina.

2. Sastav tog savjetodavnog odbora i njegove postupke odredit će Odbor ministara u roku od godine dana od stupanja na snagu ove Okvirne konvencije.

ODJELJAK V.

Članak 27.

Ova će Okvirna konvencija biti otvorena za potpisivanje od strane država članica Vijeća Europe. Do datuma stupanja na snagu Konvencije, bit će otvorena i za potpisivanje od strane bilo koje države koju pozove Odbor ministara. Podložna je ratifikaciji, prihvatu ili odobrenju. Isprave o ratifikaciji, prihvatu ili odobrenju bit će položene kod Glavnog tajnika Vijeća Europe.

Članak 28.

1. Ova Okvirna konvencija stupa na snagu prvog dana mjeseca koji slijedi nakon isteka perioda od tri mjeseca nakon datuma kojeg dvanaest članica Vijeća Europe izraze pristanak da se obvežu na Konvenciju u skladu s odredbama članka 27.

2. U pogledu bilo koje zemlje članice koja naknadno izrazi pristanak da se na nju obveže, Okvirna konvencija stupa na snagu prvog dana mjeseca koji slijedi nakon isteka razdoblja od tri mjeseca nakon polaganja isprave o ratifikaciji, prihvatu ili odobrenju.

Članak 29.

1. Nakon stupanja na snagu ove Okvirne konvencije i nakon konsultacija s državama ugovornicima, Odbor ministara Vijeća Europe, može, odlukom većine koju predviđa članak 20.d. Statuta Vijeća Europe, pozvati da pristupi Konvenciji svaku državu nečlanicu Vijeća

Europe, koja je pozvana da je potpiše u skladu s odredbama članka 27. ali to još nije učinila, kao i bilo koju drugu državu nečlanicu.

2. Za svaku državu koja pristupa Konvenciji, Okvirna konvencija stupit će na snagu prvog dana mjeseca koji slijedi nakon isteka razdoblja od tri mjeseca od polaganja isprave o pristupu kod Glavnog tajnika Vijeća Europe.

Članak 30.

l. Svaka država može, u vrijeme potpisivanja ili polaganja svoje isprave o ratifikaciji, prihvatu, odobrenju ili pristupu, navesti područje ili područja za čije je međunarodne odnose odgovorna, na koje će se primjenjivati ova Okvirna konvencija.

2. Svaka država može kasnije, izjavom Glavnom tajniku Vijeća Europe, proširiti primjenu ove Okvirne konvencije na bilo koje drugo područje navedeno u izjavi. U pogledu tog područja, Okvirna konvencija stupa na snagu prvog dana mjeseca koji slijedi nakon isteka razdoblja od tri mjeseca od dana kada je Glavni tajnik primio takvu izjavu.

3. Svaka izjava dana prema dvama prethodnim stavcima može se, u pogledu bilo kojeg područja navedenog u takvoj izjavi, povući notifikacijom upućenom Glavnom tajniku. Povlačenje izjave proizvodi učinke od prvog dana mjeseca koji slijedi nakon isteka razdoblja od tri mjeseca od dana kada je Glavni tajnik primio takvu notifikaciju.

Članak 31.

1. Svaka stranka može u bilo koje vrijeme otkazati ovu Okvirnu konvenciju, i to putem notifikacije upućene Glavnom tajniku Vijeća Europe.

2. Takav otkaz proizvodi učinke od prvog dana mjeseca koji slijedi nakon isteka razdoblja od šest mjeseci od dana kada je glavni tajnik primio takvu notifikaciju.

Članak 32.

Glavni tajnik Vijeća Europe obavijestit će države članice Vijeća, druge države potpisnice i bilo koju državu koja je pristupila ovoj Okvirnoj konvenciji, o:

a) svakom potpisu,

b) polaganju svake isprave o ratifikaciji, prihvatu, odobrenju ili pristupu,

c) svakom danu stupanja na snagu ove Okvirne konvencije u skladu s člancima 28., 29. i 30.,

d) svakom drugom činu, notifikaciji ili priopćenju u vezi s Okvirnom konvencijom.

U potvrdu gore navedenog, dolje potpisani, propisno ovlašteni za to, potpisali su ovu Okvirnu konvenciju.

Sastavljeno u Strasbourgu, dana 1. veljače 1995. na engleskom i francuskom, pri čemu su obje verzije jednako vjerodostojne, u samo jednom primjerku koji će se položiti u arhiv Vijeća Europe. Glavni tajnik Vijeća Europe proslijedit će ovjerene kopije svakoj državi članici Vijeća Europe i svakoj državi koja je pozvana da potpiše ovu Okvirnu konvenciju ili da joj pristupi.

DEKLARACIJA SA SASTANKA NA VRHU VIJEĆA EUROPE (BEČKA DEKLARACIJA)

usvojena u Beču, 9. listopada 1993. godine

Mi, čelnici država i vlada država članica Vijeća Europe, sastajući se prvi put u povijesti naše Organizacije na ovom Bečkom sastanku na vrhu, svečano izjavljujemo sljedeće:

Kraj podjele Europe pruža povijesnu mogućnost učvršćenja mira i stabilnosti na kontinentu. Sve su se naše zemlje obvezale na pluralizam i parlamentarnu demokraciju, nedjeljivost i univerzalnost ljudskih prava, vladavinu prava i zajedničku kulturnu baštinu obogaćenu različitošću. Europa dakle može postati široko područje demokratske sigurnosti.

Ova Europa je izvorište beskrajne nade koja ni u kojem slučaju ne smije biti uništena teritorijalnim ambicijama, oživljavanjem agresivnog nacionalizma, produživanjem sfera utjecaja, nesnošljivošću ili totalitarnim ideologijama.

Osuđujemo sva takva zastranjivanja. Ona su gurnula narode bivše Jugoslavije u mržnju i rat i zaprijetile drugim područjima. Pozivamo vođe tih naroda da okončaju svoje sukobe. Pozivamo te narode da nam se pridruže u stvaranju i ujedinjenju nove Europe.

Svjesni smo da je zaštita nacionalnih manjina bitan element stabilnosti i demokratske sigurnosti na kontinentu.

Vijeće Europe je najistaknutija europska ustanova koja je, pod jednakim uvjetima i unutar istog ustroja, spremna primiti demokracije Europe oslobođene komunističkog tlačenja. Zbog toga je pristup tih zemalja Vijeću Europe ključni čimbenik procesa europske izgradnje temeljene na vrednotama naše Organizacije.

Taj pristup pretpostavlja da je zemlja koja podnosi zahtjev uskladila svoje ustanove i pravni sustav s temeljnim načelima demokracije, vladavine prava i poštivanja ljudskih prava. Predstavnici naroda moraju biti izabrani putem slobodnih i poštenih izbora na temelju općeg prava glasa. Zajamčena sloboda govora, osobito sredstava javnog priopćavanja, zaštita nacionalnih manjina i poštivanje načela međunarodnog prava moraju, po našem mišljenju, ostati ključni kriteriji procjene svakog zahtjeva za primanje u članstvo. Što ranije potpisivanje Europske konvencije o ljudskim pravima i prihvaćanje njena nadzornog ustroja u cjelini, također je bitno. Mi smo odlučni osigurati puno izvršenje obveza koje su prihvatile države članice Vijeća Europe.

Potvrđujemo našu spremnost da integriramo nove države članice i pokrenemo prijeko potrebne reforme naše Organizacije, uzimajući u obzir prijedloge Parlamentarne skupštine, kao i one koji su u interesu lokalnih i regionalnih vlasti, a koji su bitni za demokratsko izražavanje naroda.

Potvrđujemo politiku otvorenosti i suradnje *vis-à-vis* svih zemalja srednje i istočne Europe koje su se opredijele za demokraciju. Programi Vijeća Europe za potporu demokratskim promjenama moraju se unaprjeđivati i stalno usklađivati s potrebama naših novih partnera.

Namjeravamo osigurati da Vijeće Europe bude u potpunosti kadro pridonijeti demokratskoj sigurnosti i odgovoriti društvenim izazovima u 21. stoljeću, pravno uređujući vrednote koje određuju naš europski identitet i vode poboljšanju kvalitete života.

Ostvarivanje tih ciljeva traži bolju usklađenost djelatnosti Vijeća Europe s djelatnostima drugih organizacija uključenih u izgradnju demokratske i sigurne Europe, čime se zadovoljava potreba za komplementarnim i boljim korištenjem resursa.

S tim u svezi, pozdravljamo suradnju uspostavljenu s Europskom zajednicom – prvenstveno na temelju dogovora iz 1987. godine – osobito širenje zajedničkih projekata, ponajviše u korist zemalja Srednje i Istočne Europe. Smatramo da takvo partnerstvo na sve širem području djelovanja odražava poseban i otvoren odnos između te dvije ustanove.

Isto tako, u cilju očuvanja demokratske sigurnosti, skloni smo jačati funkcionalnu suradnju u području ljudske dimenzije između Vijeća Europe i Konferencije za sigurnost i suradnju u Europi. S Konferencijom je moguće utanačivati djelotvorne programe, uključujući njen Ured za demokratske ustanove i ljudska prava i njenog Visokog povjerenika za nacionalne manjine.

*
* *

Odlučni smo u potpunosti iskoristiti politički forum koji nam osigurava Odbor ministara i Parlamentarna skupština, kako bismo u skladu s mogućnostima i nadležnostima Organizacije jačali demokratsku sigurnost u Europi. Politički dijalog u sklopu naše Organizacije dat će vrijedan pridonos stabilnosti našeg kontinenta. Bit ćemo u tome djelotvorniji budemo li u stanju takav dijalog uspostaviti sa svim europskim državama koje izraze želju za poštivanjem načela Vijeća.

U uvjerenju da je uspostava odgovarajuće pravne strukture i osposobljavanje uprave bitna pretpostavka uspjeha gospodarskih i političkih promjena u Srednjoj i Istočnoj Europi, najveću važnost pridajemo razvoju i koordinaciji programa pomoći u ostvarivanju toga cilja, u suradnji s Europskom zajednicom.

Izgradnja snošljive i prosperitetne Europe ne ovisi samo o suradnji između država. To traži i prekograničnu suradnju između lokalnih i regionalnih vlasti, uz poštivanje ustroja i teritorijalnog integriteta svake države. Potičemo Organizaciju da ustraje u svojim nastojanjima u tom području i proširi ih na suradnju između udaljenih regija.

Izražavamo naše uvjerenje da je kulturna suradnja - putem odgoja i obrazovanja, sredstava javnog priopćavanja, kulturnih akcija, zaštite i obogaćivanja kulturne baštine te većeg sudjelovanja mladeži – u kojoj je Vijeće Europe glavni čimbenik, bitna za izgradnju povezane, a ipak različite Europe. Naše se vlade obvezuju da će imati na umu prioritete i smjernice Vijeća Europe u svojoj bilateralnoj i multilateralnoj suradnji.

U cilju pridonosa povezivanju naših društava, naglašavamo važnost obveza prihvaćenih u okviru Socijalne povelje Vijeća Europe i Europskog kodeksa socijalne sigurnosti koji zemljama članicama pružaju odgovarajući sustav socijalne zaštite.

Priznajemo važnost suradnje u sklopu Vijeća Europe za zaštitu prirodnog i unaprjeđenje izgrađenog okoliša.

Štiteći slobodu kretanja unutar Europe, nastavit ćemo naše napore kako bismo olakšali društvenu integraciju zakonito useljenih migranata i unaprijedili upravljanje i nadzor nad migracijskim tokovima. U skladu s tim, potičemo " Bečku grupu" da nastavi svoj rad i da na taj način, zajedno s drugim nadležnim grupama, pridonese u sveobuhvatnom pristupu migracijskim izazovima.

Učvršćeni našim prijateljskim vezama s neeuropskim državama s kojima dijelimo iste vrednote, želimo s njima jačati naše zajedničke napore u promicanju mira i demokracije.

Potvrđujemo, također, da nas produbljenje suradnje u novim europskim okolnostima ni u kojem slučaju ne smije odvratiti od naše odgovornosti za međusobnu povezanost i solidarnost Sjevera i Juga.

*
* *

U tako zacrtanom političkom kontekstu, mi, čelnici država i vlada država članica Vijeća Europe, odlučni smo:

- povećati djelotvornost Europske konvencije o ljudskim pravima uspostavom posebnog Suda kako bi se osiguralo provođenje obveza koje su po njoj preuzete (vidi Dodatak I.);
- prihvatiti političke i pravne obveze u svezi sa zaštitom nacionalnih manjina u Europi i dati upute Odboru ministara da razradi odgovarajuće međunarodne pravne instrumente (vidi odluku u Dodatku II.);
- provoditi politiku suzbijanja rasizma, ksenofobije, antisemitizma i nesnošljivosti te u tu svrhu prihvatiti Deklaraciju i Plan djelovanja (vidi odluku u Dodatku III.);
- odobriti načelo osnivanja savjetodavnog tijela koje bi na autentičan način predstavljalo lokalne i regionalne vlasti u Europi;
- pozvati Vijeće Europe da prouči odredbe instrumenata za poticanje razvoja europskih kulturnih obrazaca u području suradnje, uključujući javne vlasti i cjelokupnu zajednicu;
- dati upute Odboru ministara da uskladi Statut Organizacije s potrebama njena djelovanja, uz uvažavanje prijedloga Parlamentarne skupštine.

DODATAK I.

Reforma mehanizama nadzora Europske konvencije o ljudskim pravima

Mi, čelnici država i vlada država članica Vijeća Europe odlučili smo, u svezi s reformom mehanizama nadzora Europske konvencije o ljudskim pravima, sljedeće:

S Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, koja je stupila na snagu prije 40 godina, Vijeće Europe je ustanovilo međunarodni sustav zaštite ljudskih prava koji je jedinstven u toj kategoriji. Njegovo glavno razlikovno obilježje jest u tome što države stranke prihvaćaju obvezu djelotvorne zaštite ljudskih prava obuhvaćenih Konvencijom i međunarodnog nadzora s tim u svezi. Ta je odgovornost do sada bila u nadležnosti Europske komisije za ljudska prava i Europskog suda za ljudska prava.

Otkad je Konvencija 1953. godine stupila na snagu, broj država koje su joj pristupile gotovo se utrostručio, a nove države će joj pristupiti nakon što postanu članice Vijeća Europe. Uvjereni smo da je prijeko potrebno što prije prilagoditi postojeće mehanizme nadzora tom razvoju kako bi se i u budućnosti osigurala djelotvorna međunarodna zaštita ljudskih prava. Svrha ove reforme jest povećanje djelotvornosti sredstava zaštite, skraćenje postupaka i održanje sadašnje visoke kvalitete zaštite ljudskih prava.

U tom cilju, određujemo da se kao sastavni dio Konvencije umjesto postojećih nadzornih tijela osnuje poseban Europski sud za ljudska prava.

Ovlašćujemo Odbor ministara Vijeća Europe da dovrši nacrt protokola kojim se nadopunjuje Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, u čemu je već postignut znatan napredak, kako bi se tekst usvojio i otvorio za potpisivanje na sastanku ministara u svibnju 1994. godine. Mi ćemo nakon toga osigurati da se protokol dostavi za ratifikaciju u najkraćem mogućem roku.

DODATAK II.

Nacionalne manjine

Mi, čelnici država i vlada država članica Vijeća Europe suglasili smo se, glede zaštite nacionalnih manjina, u sljedećem:

Nacionalne manjine koje su se u Europi pojavile kao posljedica povijesnih preokreta, trebaju biti zaštićene i poštivane kako bi mogle pridonijeti stabilnosti i miru.

U Europi kakvu želimo izgraditi, treba odgovoriti na ovaj izazov: osigurati zaštitu prava osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama u okviru vladavine prava, poštujući teritorijalnu cjelovitost i nacionalni suverenitet država. Pod tim će uvjetima manjine značajno pridonijeti životu naših društava.

Ozračje snošljivosti i dijaloga prijeko je potrebno stvarati kako bi svi sudjelovali u političkom životu. U svezi s tim, važan pridonos trebaju dati regionalne i lokalne vlasti.

Države u svom djelovanju trebaju osigurati poštivanje načela koja su temelj naše zajedničke europske tradicije: jednakost pred zakonom, nediskriminaciju, jednake mogućnosti, slobodu udruživanja i okupljanja kao i aktivno sudjelovanje u javnom životu.

Države trebaju osigurati osobama koje pripadaju nacionalnim manjinama prijeko potrebne uvjete za razvoj njihovih kultura, uključujući očuvanje njihove vjere, tradicije i običaja. Tim se osobama mora omogućiti da privatno i javno koriste svoj jezik, a pod određenim uvjetima i da ga upotrebljavaju u svojim odnosima s javnim vlastima.

Naglašavamo važnost koju bilateralni sporazumi između država, usmjereni na zaštitu dotičnih nacionalnih manjina, mogu imati za stabilnosti i mir u Europi.

Potvrđujemo našu odlučnost da u potpunosti ispunimo obveze glede zaštite nacionalnih manjina koje su sadržane u Kopenhagenskom i drugim dokumentima Konferencije za europsku sigurnost i suradnju.

Smatramo da Vijeće Europe treba u najvećoj mogućoj mjeri nastojati da se političke obveze pretvore u pravne odgovornosti.

Glede svog temeljnog poziva, Vijeće Europe je u izrazito povoljnom položaju da pridonese rješavanju problema nacionalnih manjina. U svezi s tim, namjeravamo nastaviti blisku suradnju između Vijeća Europe i Visokog povjerenika za nacionalne manjine Konferencije za europsku sigurnost i suradnju.

U skladu s tim, odlučili smo dati upute Odboru ministara da:

- izradi mjere za uspostavu povjerenja usmjerene na povećanje snošljivosti i razumijevanja među narodima;
- odgovori na zahtjeve za pružanjem pomoći u pregovorima i primjeni ugovora o pitanjima koja se odnose na nacionalne manjine, kao i sporazuma o prekograničnoj suradnji;
- u najkraćem roku izradi nacrt okvirne konvencije i odredi načela, na poštivanje kojih bi se države stranke obvezale kako bi se osigurala zaštita nacionalnih manjina. Taj bi instrument također bio otvoren za potpisivanje državama nečlanicama;
- pokrene izradu nacrta protokola kojim se dopunjuje Europska konvencija o ljudskim pravima u području kulture uvođenjem odredbi koje jamče prava pojedincu, osobito osobama koje pripadaju nacionalnim manjinama.

DODATAK III.

Deklaracija i plan djelovanja u borbi protiv rasizma, ksenofobije, antisemitizma i nesnošljivosti

Mi, čelnici država i vlada država članica Vijeća Europe,

uvjereni da je raznolikost tradicija i kultura stoljećima bila jedno od europskih bogatstava i da je načelo snošljivosti jamstvo očuvanja Europe kao otvorenog društva koje poštuje kulturne razlike;

uvjereni da izgradnja demokratskog i pluralističkog društva koje poštuje dostojanstvo svih ljudskih bića ostaje jedan od primarnih ciljeva europske izgradnje;

zabrinuti današnjim ponovnim oživljavanjem rasizma, ksenofobije i antisemitizma, jačanjem ozračja nesnošljivosti, porastom nasilja, osobito protiv migranata i ljudi imigrantskog podrijetla te ponižavajućim postupcima i pratećim diskriminacijskim praksama;

jednako uznemireni i porastom agresivnog nacionalizma i etnocentrizma koji predstavljaju nove izraze ksenofobije;

zabrinuti pogoršanjem gospodarskog stanja koje ugrožava povezanost europskih društava time što rađa novim oblicima isključivanja koji prijete porastom društvene napetosti i ksenofobije;

uvjereni da ta očitovanja nesnošljivosti predstavljaju prijetnju demokratskim društvima i njihovim temeljnim vrednotama te da potkapaju temelje europske izgradnje;

potvrđujući Deklaraciju Odbora ministara od 14. svibnja 1981., u kojoj Odbor ozbiljno osuđuje sve oblike nesnošljivosti i pratećeg im nasilja;

ponovo potvrđujući vrednotu solidarnosti koja sve članove društva mora potaknuti na smanjenje marginalizacije i isključivanja;

uvjereni nadalje da budućnost Europe od pojedinaca i grupa ne zahtijeva samo snošljivost nego i spremnost na zajedničko djelovanje i kombiniranje svojih različitih pridonosa,

- najglasnije osuđujemo svaki oblik rasizma, ksenofobiju, antisemitizam i nesnošljivost te sve oblike vjerske diskriminacije;
- potičemo države članice da i dalje ulažu napore kako bi suzbile te pojave i obvezujemo se da ćemo jačati domaće zakone i međunarodne instrumente te poduzeti odgovarajuće mjere na nacionalnoj i europskoj razini;
- obvezujemo se da ćemo suzbijati svaku ideologiju, politiku i praksu koja potiče na rasnu mržnju, nasilje i diskriminaciju, kao i svako djelovanje ili govor koji bi mogao povećati strah i napetost između različitih rasnih, etničkih, nacionalnih, vjerskih ili socijalnih grupa;
- upućujemo neodgodiv poziv europskim narodima, grupama i građanima, osobito mladeži, da se odlučno uključe u borbu protiv svakog oblika nesnošljivosti i da aktivno sudjeluju u izgradnji europskog društva temeljenog na zajedničkim vrednotama, obilježenog demokracijom, snošljivošću i solidarnošću.

U tom cilju, upućujemo Odbor ministara da u najkraćem mogućem roku razradi i provede sljedeći plan djelovanja i da osigura potrebnu materijalnu potporu za njegovu primjenu.

Plan djelovanja

1. Pokrenuti široku Kampanju europske mladeži kako bi se mobilizirala javnost u izgradnji snošljivog društva temeljenog na dostojanstvu svih njegovih članova, a protiv izraza rasizma, ksenofobije, antisemitizma i nesnošljivosti.

Ova će kampanja, koju će voditi Vijeće Europe u suradnji s europskim organizacijama mladeži, imati nacionalnu i lokalnu dimenziju osnivanjem nacionalnih odbora.

Ona će napose biti usmjerena na pokretanje pilot-projekata koji će uključivati sve društvene sektore.

2. Pozvati države članice da pojačaju jamstva protiv svih oblika diskriminacije temeljenih na rasi, nacionalnom ili etničkom podrijetlu ili vjeri, te u tom cilju da:
   - još jednom bez odlaganja preispitaju svoje zakone i propise radi ukidanja odredbi koje bi mogle poticati na diskriminaciju po nekoj od navedenih osnova ili održavati predrasude;
   - osiguraju djelotvornu primjenu zakona kojima se suzbija rasizam i diskriminacija;
   - pojačaju i primijene preventivne mjere za suzbijanje rasizma, ksenofobije, antisemitizma i nesnošljivosti, posvećujući osobitu pozornost mjerama osvještavanja i izgradnje povjerenja.
3. Uspostaviti Odbor vladinih stručnjaka ovlašten da:
   - pregledava i utvrđuje djelotvornost zakona, politika i drugih mjera država članica za suzbijanje rasizma, ksenofobije, antisemitizma i nesnošljivosti;
   - predlaže daljnje akcije na lokalnoj, nacionalnoj i europskoj razini;
   - izrađuje preporuke opće naravi državama članicama;
   - proučava međunarodne pravne instrumente primjenjive u ovom području kako bi ih se po potrebi osnažilo.

Odbor stručnjaka redovito će slati izvješća Odboru ministara, koji će tražiti mišljenja nadležnih upravnih odbora.

O dodatnim oblicima djelovanja tog novog mehanizma odluku donosi Odbor ministara.

4. Unaprijediti uzajamno razumijevanje i povjerenje među ljudima korištenjem programa suradnje i pomoći Vijeća Europe. Rad u tom području bit će napose usmjeren na:
   - proučavanje dubokih uzroka nesnošljivosti i načina njihova suzbijanja, osobito preko seminara i potpore istraživačkim programima;
   - promicanje odgoja i obrazovanja u području ljudskih prava i poštivanja kulturnih razlika;
   - jačanje programa namijenjenih suzbijanju predrasuda u nastavi povijesti naglašavanjem pozitivnog utjecaja među različitim zemljama, vjerama i idejama u povijesnom razvoju Europe;
   - poticanje prekogranične suradnje između lokalnih vlasti radi jačanja povjerenja;
   - povećanje zajedničkih napora na poboljšanju odnosa među zajednicama i proširivanju jednakih mogućnosti;
   - unaprjeđenje politika za borbu protiv društvenog isključivanja i krajnjeg siromaštva.
5. Uputiti zahtjev djelatnicima u sredstvima javnog priopćavanja da činjenično i odgovorno izvješćuju i komentiraju o ispadima rasizma i nesnošljivosti te da unaprjeđuju etičke kodekse svoje struke u kojima će se odražavati ti zahtjevi.

U provođenju ovoga Plana, Vijeće Europe će uzeti u obzir UNESCO-v rad u području snošljivosti, osobito pripreme za 1995. kao “Godinu snošljivosti”.

Prvo izvješće o primjeni Plana djelovanja podnijet će se Odboru ministara na njegovu 94. zasjedanju, 14. svibnja 1994. godine.

Prevela: *Irena Stanić-Rašin* i *Vedrana Spajić-Vrkaš*

ZAVRŠNA DEKLARACIJA
DRUGOG SASTANKA NA VRHU VIJEĆA EUROPE

usvojena u Strasbourgu, 11. listopada 1997. godine

Mi, čelnici država i vlada država članica Vijeća Europe, sastajući se u Strasbourgu 10. i 11. listopada 1997. na Drugom sastanku na vrhu naše Organizacije,

uvjereni da dalekosežne promjene u Europi i veliki izazovi za naša društva traže pojačanu suradnju između svih europskih demokracija,

ohrabreni značajnim proširenjem naše Organizacije čime je postavljen temelj za proširenje područja demokratske sigurnosti na našem kontinentu,

utvrdivši promjene od našeg Prvog sastanka na vrhu u Beču 1993. kao i provođenje naših odluka o uspostavi jedinstvenog europskog Suda za ljudska prava, zaštiti nacionalnih manjina i borbi protiv rasizma, ksenofobije, antisemitizma i nesnošljivosti,

pozdravljajući postignuća Vijeća Europe u pripremi zemalja kandidatkinja u članstvo i osiguranje njihova punog uključivanja u širu europsku obitelj te podvlačeći doprinos Parlamentarne skupštine, kao i Kongresa lokalnih i regionalnih vlasti u pružanju potpore demokratskom razvoju država članica,

- ponovno svečano potvrđujemo našu privrženost *temeljnim načelima Vijeća Europe*: pluralističkoj demokraciji, poštivanju ljudskih prava, vladavini prava, kao i obvezi naših vlada na punu suglasnost sa zahtjevima i ispunjavanje odgovornosti koje proizlaze iz članstva u našoj Organizaciji,
- podvlačimo bitnu *ulogu* Vijeća Europe u *postavljanju standarda* u području ljudskih prava i razvoju međunarodnog prava putem europskih konvencija, te potvrđujemo našu odlučnost glede osiguranja pune primjene tih standarda i konvencija, osobito unaprjeđenjem programa suradnje za učvršćenje demokracije u Europi,
- potvrđujemo naš cilj postizanja većeg jedinstva između država članica radi izgradnje *slobodnijeg, snošljivijeg i pravednijeg europskog društva* temeljenog na zajedničkim vrednotama, kao što su sloboda izražavanja i informiranja, kulturna različitost i jednako dostojanstvo svih ljudi,
- odlučni smo, u skladu s tim, dati novi poticaj onim djelatnostima Vijeća Europe koje su usmjerene na pružanje podrške državama članicama u njihovim naporima da odgovore *društvenim promjenama* na prijelazu u novo stoljeće,
- izražavamo našu punu potporu Vijeću Europe u cilju jačanja njegova pridonosa *koheziji, stabilnosti i sigurnosti u Europi*, te pozdravljamo unaprjeđenje njegove suradnje s drugim europskim i transatlantskim organizacijama, osobito Europskom unijom i OESS-om,

i, na temelju toga, izjavljujemo sljedeće:

uvjereni da i promicanje ljudskih prava i jačanje pluralističke demokracije pridonose stabilnosti u Europi:

- odlučni smo pojačati *zaštitu ljudskih prava* osiguranjem djelotvornosti naših ustanova u obrani prava pojedinaca širom Europe,
- pozivamo na *opće ukidanje smrtne kazne* a, u međuvremenu, tražimo da se zadrži postojeći moratorij na izvršenja u Europi,
- izražavamo našu odlučnost glede unaprjeđenja sredstava za zaštitu i suzbijanje *mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupka ili kazne,*
- pozivamo na jačanje borbe protiv *rasizma, ksenofobije, antisemitizma i nesnošljivosti,*
- naglašavamo važnost ravnopravnije zastupljenosti muškaraca i žena u svim društvenim sektorima, uključujući politički život, i pozivamo na stalno unaprjeđenje tog odnosa, u cilju postizanja djelotvornih *jednakih mogućnosti između muškaraca i žena,*
- potvrđujemo našu odlučnost da poboljšamo suradnju u svezi sa zaštitom svih osoba koje pripadaju *nacionalnim manjinama,*
- odlučni smo i dalje pružati aktivnu potporu *demokratskom razvoju* u svim državama članicama i povećati naše napore u promicanju zajedničkih pravnih standarda diljem Europe;

priznajući da je društvena kohezija jedna od najvažnijih potreba proširene Europe i da se ona treba shvatiti kao bitna sastavnica promicanja ljudskih prava i dostojanstva:

- odlučni smo promicati i u potpunosti iskoristiti instrumente koji državama i socijalnim partnerima služe kao okvir i sredstvo djelovanja, osobito *Europsku socijalnu povelju*, u pravnom području, i *Fond za društveni razvoj*, u financijskom području,
- suglasni smo da se pregleda *zakonodavstvo u socijalnom području* radi suzbijanja svih oblika isključenja i osiguranja bolje zaštite za najnemoćnije članove društva,
- naglašavamo važnost zajedničkog i usuglašenog pristupa temeljenog na međunarodnoj solidarnosti, pitanjima *izbjeglica i azilanata* i, u svezi s tim, pozivamo matične države da odgovore na obvezu povratka tih osoba u njihova područja u skladu s međunarodnim pravom,
- podsjećamo na zaštitu koju smo dužni pružiti *žrtvama sukoba*, na važnost poštivanja humanitarnog međunarodnog prava i poznavanja njegovih načela na državnoj razini, osobito u oružanim snagama i policiji,
- potvrđujemo našu odlučnost glede zaštite prava *radnika migranata* s pravom boravka i olakšanja njihove integracije u društva u kojima žive;

dijeleći zabrinutost građana zbog novih dimenzija prijetnji njihovoj sigurnosti i opasnostima koje iz tih prijetnji proizlaze za demokraciju:

- još jednom potvrđujemo našu glasnu osudu *terorizma* i našu odlučnost da u potpunosti iskoristimo postojeće mehanizme u borbi protiv svih njegovih manifestacija, istodobno osiguravajući poštivanje zakona i ljudskih prava,
- odlučni smo tražiti zajedničke odgovore na izazove koji su posljedica porasta *korupcije, organiziranog kriminala* i *trgovine drogama* širom Europe,
- odlučili smo pojačati našu suradnju radi unaprjeđenja *pravne zaštite djece,*
- potvrđujemo našu odlučnost u borbi protiv *nasilja nad ženama* i svim oblicima spolnog iskorištavanja žena,
- podupiremo napore Vijeća Europe te lokalnih, regionalnih i državnih vlasti u poboljšanju *kvalitete života* u neprivilegiranim gradskim i industrijaliziranim područjima;

svjesni odgojnoobrazovne i kulturne dimenzije najvažnijih izazova s kojima će se Europa suočiti u budućnosti, kao i ključne uloge koju kultura i odgoj i obrazovanje imaju u jačanju uzajamnog razumijevanja i povjerenja među našim narodima:

- izražavamo našu želju za razvojem *odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo* temeljeno na pravima i odgovornostima građana, kao i sudjelovanja mladeži u građanskom društvu,
- ponovno ističemo važnost koju pridajemo zaštiti naše *europske kulturne i prirodne baštine* te promicanju svijesti o toj baštini,
- odlučni smo tražiti zajedničke odgovore na razvoj *novih informacijskih tehnologija*, temeljenih na standardima i vrednotama Vijeća Europe, uz osiguranje odgovarajuće ravnoteže između prava na informiranje i poštivanja privatnog života,
- priznajemo ulogu *sporta* u promicanju društvene integracije, osobito među mladim ljudima,
- potičemo *razumijevanje između građana Sjevera i Juga*, napose putem informiranja i građanskog odgoja i obrazovanja mladeži, kao i putem inicijativa kojima se promiče uzajamno poštivanje i solidarnost među narodima.

*

* *

Imajući na umu potrebu za redefiniranjem naših prioriteta i za prilagođivanjem naše Organizacije novom europskom kontekstu, izradili smo *Plan djelovanja*. Tim se dokumentom, koji se nalazi u dodatku ove *Deklaracije*, nastoje odrediti glavni zadaci Vijeće Europe u godinama što dolaze, s osobitim osvrtom na razdoblje koje vodi njegovoj pedesetoj obljetnici.

PLAN DJELOVANJA

Čelnici država i vlada, sastajući se u Strasbourgu 10. i 11. listopada 1997., izradili su *Plan djelovanja* na razvoju *demokratske stabilnosti* u državama članicama i, u skladu s tim, odredili četiri glavna područja u kojima se može očekivati brz napredak, kao i praktične mjere, uz dodatak petog područja koje se odnosi na strukturne reforme.

I. Demokracija i ljudska prava

1. *Jedinstveni sud za ljudska prava*: čelnici država i vlada pozdravljaju ratifikaciju Protokola br. 11 Europske konvencije o ljudskim pravima od strane svih ugovornih stranaka, što će omogućiti uspostavu novog Jedinstvenog suda za ljudska prava, i daju upute Odboru ministara da poduzme prijeko potrebne mjere kako bi Sud počeo s radom 1. studenoga 1998. godine.
2. *Povjerenik za ljudska prava*: čelnici država i vlada pozdravljaju prijedlog o osnivanju Ureda povjerenika za ljudska prava radi jačanja zaštite ljudskih prava u državama članicama i daju upute Odboru ministara da, uz poštivanje nadležnosti Jedinstvenoga suda, prouči mogućnost ostvarenja tog prijedloga.
3. *Ispunjavanje obveza država članica*: čelnici država i vlada odlučni su osigurati djelotvorno ispunjavanje obveza koje su preuzele države članice, uz korištenje mogućnosti povjerljivog, konstruktivnog, nediskriminativnog dijaloga u okviru Odbora ministara i uzimajući u obzir promatračke postupke Parlamentarne skupštine; oni potvrđuju svoju odlučnost da zajednički traže rješenja problema s kojima se suočavaju države članice i smatraju da taj promatrački proces, kad je to potrebno, mora dobiti praktičnu potporu Vijeća Europe.
4. *Zabrana kloniranja ljudskih bića*: čelnici država i vlada obvezuju se da će uvesti zabranu na svako korištenje tehnika kloniranja kojima je cilj stvaranje genetski identičnih ljudskih bića i, u skladu s tim, daju upute Odboru ministara da, što je moguće prije, prihvati dodatni protokol uz Konvenciju o ljudskim pravima i biomedicini iz Oviedoa.
5. *Borba protiv rasizma, ksenofobije, antisemitizma i nesnošljivosti*: čelnici država i vlada pozdravljaju akciju koju je u tom području poduzelo Vijeća Europe nakon Sastanka na vrhu održanog u Beču te su, u tom cilju, odlučni proširiti aktivnosti Europske komisije protiv rasizma i nesnošljivosti, uz istodobno naglašavanje važnosti njene bliske suradnje s Europskom unijom.
6. *Zaštita nacionalnih manjina*: uzimajući u obzir skoro stupanje na snagu Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina, čelnici država i vlada odlučuju proširiti postignuća Vijeća Europe u uvođenju standarda u tom području pokretanjem praktičnih inicijativa, kao što su mjere za jačanje povjerenja i suradnje, uz uključivanje vlada i građanskog društva.

II. Društvena kohezija

1. *Promicanje ljudskih prava*: čelnici država i vlada obvezuju se na promicanje socijalnih standarda u skladu sa Socijalnom poveljom i drugim instrumentima Vijeća Europe te pozivaju na najveću moguću privrženost tim instrumentima; oni su odlučni poboljšati razmjenu primjera dobre prakse i informacija između država članica, kao i unaprijediti njihovu suradnju u tom području.
2. *Nove strategije za društvenu koheziju*: čelnici država i vlada pozivaju Odbor ministara da odredi socijalne strategije kojima bi se odgovorilo na društvene izazove i provela odgovarajuća strukturna reforma unutar Vijeća Europe, uključujući osnivanje specijalizirane jedinice za praćenje, usporedbu i rješavanje pitanja društvene kohezije.
3. *Program za djecu*: čelnici država i vlada podupiru prihvaćanje programa za promicanje interesa djece u suradnji s odgovarajućim međunarodnim i nevladinim udrugama.
4. *Fond za socijalni razvoj*: čelnici država i vlada odlučuju pojačati rad Fonda za socijalni razvoj te ga pozivaju na aktivno sudjelovanje u akciji Vijeća Europe za društvenu koheziju i potiču da poveća ulaganja namijenjena socijalnom području i otvaranju novih radnih mjesta.

III. Sigurnost građana

1. *Borba protiv terorizma*: čelnici država i vlada pozivaju na prihvaćanje daljnjih mjera za sprječavanje terorizma i jačanje međunarodne suradnje u borbi protiv terorizma, u skladu s odredbama međunarodnog prava, uključujući međunarodne standarde o ljudskim pravima, i u svjetlu preporuka usvojenih na ministarskoj konferenciji o terorizmu održanoj u Parizu 30. srpnja 1996.; oni sa zanimanjem očekuju skoro održavanje parlamentarne konferencije posvećene fenomenu terorizma u demokratskom društvu.
2. *Borba protiv korupcije i organiziranog kriminala*: u cilju poboljšanja suradnje između država članica u borbi protiv korupcije, uključujući vezu između korupcije, organiziranog kriminala i pranja novca, čelnici država i vlada potiču Odbor ministara da:
   - do kraja godine usvoji smjernice za unaprjeđenje domaćeg zakonodavstva i sudske prakse;
   - osigura brzo dovršavanje međunarodnih pravnih instrumenata u skladu s Programom djelovanja Vijeća Europe protiv korupcije;
   - bez odlaganja uspostavi odgovarajući i djelotvoran mehanizam za praćenje primjene smjernica i spomenutih međunarodnih pravnih instrumenata.

Oni pozivaju sve države da ratificiraju Konvenciju o pranju, istrazi, zaplijeni i konfiskaciji dobiti od kriminala.

3. *Sprječavanje zlouporabe droga*: čelnici država i vlada odlučuju preko Grupe Pompidou unaprijediti suradnju na rješavanju problema uživanja i trgovanja zabranjenim drogama; oni s odobravanjem primaju na znanje novi radni program Grupe i napose pozdravljaju akcije pokrenute radi sprječavanja zlouporabe droga među mladim ljudima i olakšanja ponovnog uključivanja ovisnika o drogi i korisnika droge u društvo.

4. *Zaštita djece*: čelnici država i vlada odlučuju pregledati domaće zakonodavstvo kako bi osigurali zajedničke standarde za zaštitu djece koja trpe nečovječne postupke ili su u opasnosti od takvih postupaka; oni su suglasni da u sklopu Vijeća Europe prošire svoju suradnju u cilju sprječavanja svakog oblika iskorištavanja djece, uključujući proizvodnju, prodaju, oglašavanje i posjedovanje pornografskog materijala koji uključuje djecu.

IV. Demokratske vrednote i kulturna raznolikost

1. *Odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo*: čelnici država i vlada odlučuju, aktiviranjem postojeće mreže i uvođenjem novog programa razmjene mladeži, pokrenuti akciju u odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo s ciljem jačanja svijesti građana o njihovim pravima i odgovornostima u demokratskom društvu.
2. *Promicanje europske baštine*: poštujući kulturne razlike, čelnici država i vlada odlučuju godine 1999. pokrenuti kampanju na temu "Europa - zajednička baština" koja bi koristila postojeće ili neke nove oblike suradnje između vlada, prosvjetnih i kulturnih ustanova, i industrije.
3. *Nove informacijske tehnologije*: čelnici država i vlada odlučuju unaprijediti europsku politiku primjene novih informacijskih tehnologija u cilju osiguranja poštivanja ljudskih prava i kulturne različitosti, jačanja slobode izražavanja i informiranja te punog iskorištavanja odgojnoobrazovnog i kulturnog potencijala tih tehnologija; oni pozivaju Vijeće Europe da u tom smislu potraži odgovarajuće oblike suradnje.

V. Strukture i radne metode

1. *Strukturna reforma*: pripremajući se za obilježavanje pedesetogodišnjice Vijeća Europe 1999. godine, čelnici država i vlada upućuju Odbor ministara na provođenje strukturne reforme kako bi se Organizacija prilagodila svojim novim zadacima i proširenom članstvu te poboljšala svoj proces donošenja odluka.
2. *Primjena Plana djelovanja:* čelnici država i vlada potiču Odbor ministara na poduzimanje odgovarajućih koraka kako bi ovaj Plan djelovanja što brže počela provoditi različita tijela Vijeća Europe u suradnji s europskim i drugim međunarodnim organizacijama.

Prevele: *Anita Mikulić i Vedrana Spajić-Vrkaš*

PREPORUKA BR. 453 (1966) O MJERAMA KOJE TREBA PODUZETI PROTIV POTICANJA NA RASNU, NACIONALNU I VJERSKU MRŽNJU

usvojena na 17. redovitom zasjedanju Savjetodavne skupštine Vijeća Europe 1966. godine

Ova Skupština,

1. smatrajući da je cilj Vijeća Europe stvaranje većeg jedinstva među svojim članicama, uz poštivanje vladavine prava i temeljnih ljudskih prava;

2. smatrajući, nadalje, da članak 14. Europske konvencije o ljudskim pravima nalaže da se prava i slobode navedeni u Konvenciji "moraju osigurati bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, uključujući spol, rasu, boju kože, jezik, vjeru, političko ili neko drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo...";

3. opažajući u državama članicama sporadične, ali i sve brojnije slučajeve povrede sloboda pojedinca zajamčene domaćim ustavima i Europskom konvencijom o ljudskim pravima, kojima se potiče javnost, osobito mladež, na rasnu, nacionalnu ili vjersku mržnju putem političkih ili kvazi-političkih organizacija, aktivnosti ili propagande, a u nekim slučajevima i pod krinkom školskog i sveučilišnog obrazovanja;

4. vjerujući da se takvim povredama nanosi ogromna šteta međunarodnom razumijevanju i napose vrednotama koje čine bitan dio zajedničke baštine država članica Vijeća Europe;

5. podsjećajući da se u Deklaraciji o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, usvojenoj na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda, 20. studenog 1963. godine, tvrdi da se svako poticanje ili izražavanje nasilja od strane pojedinaca ili organizacija nad bilo kojom rasom ili grupom ljudi druge boje kože ili etničke pripadnosti mora shvatiti kao napad na društvo i zakonom zabraniti, te da se u njoj pozivaju sve države da poduzmu neodgodive i pozitivne mjere, uključujući pravne i druge mjere, kako bi se pred sud dovele i/ili zabranile organizacije koje zagovaraju ili potiču na rasnu diskriminaciju ili na nasilje, odnosno koje nasilno djeluju radi diskriminacije na temelju rase, boje kože ili etničkog podrijetla;

6. svečano poziva sve Europljane, osobito zakonodavne, državne, sudbene i prosvjetne vlasti država članica da poduzmu odgovarajuće mjere, po potrebi i pravne, kako bi ukinuli takve povrede i osobito osigurali da se mladež odgaja u duhu poštivanja vladavine prava i dostojanstva svakog ljudskog bića, bez obzira na rasno, vjersko, nacionalno ili etničko podrijetlo;

7. preporučuje Odboru ministara da:

a) pozove vlade članice da donesu djelotvorne zakone protiv poticanja na rasnu, nacionalnu i vjersku mržnju i nasilje te da u državama članicama u kojima već postoje takvi zakoni, zatraži od vlada članica da preispitaju opseg i djelotvornost tih zakona u svjetlu suvremenih okolnosti i da poduzmu sve što je u njihovoj moći kako bi se osigurala stroga primjena tih zakona;

b) prenese vladama članica ovu Preporuku i priloženi prijedlog zakona koji je sastavljen njima na pomoć, olakšicu i uporabu prilikom pokretanja izrade i pregleda zakona protiv poticanja na rasnu, nacionalnu i vjersku mržnju, i koji sadrži pravna načela na kojima bi se, prema mišljenju ove Skupštine

a, ti zakoni trebali temeljiti;

c) uputi Odbor vladinih stručnjaka na izradu nacrta Europske konvencije o jedinstvenom zakonu protiv poticanja na rasnu, nacionalnu i vjersku mržnju koji bi bio sastavljen prema priloženom nacrtu zakona.

Prevela: *Irena Stanić-Rašin*

ODLUKA BR. 743 (1980) O POTREBI SUZBIJANJA OŽIVLJENE FAŠISTIČKE PROPAGANDE I NJENIH RASISTIČKIH ASPEKATA

usvojena na 32. redovitom zasjedanju Parlamentarne skupštine Vijeća Europe 1980. godine

Ova Skupština,

1. ponovno potvrđujući svoju privrženost načelima demokracije i poštivanja ljudskih prava koji čine temelj Vijeća Europe;

2. duboko zabrinuta pojavom opasne propagande kojom se nastoje obnoviti fašističke teorije i rasizam u nekoliko država članica;

3. pozivajući se na svoju *Preporuku broj 453 (1966)*, iz koje je proizišla Rezolucija broj (68) 30 Odbora ministara o mjerama koje treba poduzeti protiv poticanja na rasnu, nacionalnu i vjersku mržnju;

4. osuđuje najnovije napade, koji su to više odvratni jer su počinjeni nad nevinim građanima, židovskom djecom, radnicima doseljenicima i izbjeglicama;

5. najenergičnije osuđuje propagandu koju bučno koriste ekstremističke grupe i koja, u uvjetima gospodarske i socijalne nesigurnosti, nalazi odjeka u određenom dijelu stanovništva te koja, korištenjem znatno suptilnijih metoda, nastoji naći svoje mjesto u ideologijama nekih široko poduprtih političkih stranaka;

6. pozivajući se na svoj zahtjev Odboru ministara u *Preporuci broj 453 (1966)* "da pozove vlade članice da donesu djelotvorne zakone protiv poticanja na rasnu, nacionalnu i vjersku mržnju i nasilje te da u državama članicama u kojima već postoje takvi zakoni, zatraži od vlada članica da preispitaju opseg i djelotvornost tih zakona u svjetlu suvremenih okolnosti i da poduzmu sve što je u njihovoj moći kako bi se osigurala stroga primjena tih zakona";

7. skreće pozornost novinarima i drugim odgovornim osobama u sredstvima javnog priopćavanja na njihovu odgovornost u svezi s plasiranjem informacija u javnost koje mogu potaći rasističke i elitističke reakcije;

8. pozdravlja:

a) inicijativu Centra europske mladeži Vijeća Europe da se organizira Konferencija o nesnošljivosti u Europi, u Strasbourgu od 9. do 11. prosinca 1980. godine;

b) važnost koju Vijeće za kulturnu suradnju pridaje pripremi školske djece za život u demokratskom društvu pokretanjem projekta o srednjoškolskom obrazovanju pod nazivom "Priprema za život";

9. poziva vlade i parlamente država članica da:

a) poduzmu odgovarajuće mjere kako bi se iskorijenilo zlo koje rađa takvu propagandu, osiguravajući svima jednak pristup pravdi, pravu na rad, kulturi te odgoju i obrazovanju koji osobito trebaju uključivati odgovarajuću nastavu suvremene povijesti, kako bi mladež bila bolje pripremljena za promicanje demokracije;

b) donesu zakone, tamo gdje oni još ne postoje, koji zabranjuju djelovanje potaknuto rasizmom i ksenofobijom, u skladu s člankom 2., stavkom 1.d Konvencije Ujedinjenih naroda o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, koja je na snazi od 4. siječnja 1969. godine, kao i s Rezolucijom Odbora ministara broj (68) 30 od 31. siječnja 1968. godine o zabrani rasne, nacionalne i vjerske diskriminacije;

10. poziva Odbor ministara da zatraži od vlada članica poduzimanje pozitivnijih i primjerenijih mjera protiv subverzivnih fašističkih i nacističkih grupa te da zaštite slobodne i demokratske ustanove od nasilja koje već dostiže razinu učestalih krvoprolića;

11. poziva Odbor ministara da počne djelovati u skladu s Preporukom broj 855 ove Skupštine od 2. veljače 1979. godine i da zatraži od vlada članica da potpišu i ratificiraju Europsku konvenciju o neprimjenjivosti statutarnih ograničenja na zločine protiv čovječnosti i ratne zločine, iz 1974. godine (stavak 10.i Preporuke), poduzmu sve potrebne mjere kako bi se zločini kaznili (stavak 10.ii) i poboljšaju međusobnu suradnju kako bi se počinitelji tih teških zločina osudili (stavak 10.iii).

Prevela: *Irena Stanić-Rašin*

PREPORUKA BR. 968 (1983) O KSENOFOBIČNIM STAVOVIMA I POKRETIMA U ZEMLJAMA ČLANICAMA

usvojena na 35. redovitom zasjedanju Parlamentarne skupštine Vijeća Europe 1983. godine

Ova Skupština,

1. bilježeći pojavu ksenofobičnih stavova i pokreta u nekim zemljama članicama Vijeća Europe, koji ponekad poprimaju oblik nasilja s dramatičnim posljedicama;

2. opažajući da su ksenofobični stavovi i pokreti znatno ojačali s porastom nezaposlenosti prouzročene gospodarskom recesijom koja pogađa većinu zemalja članica;

3. uočavajući da rasplamsavanju tih pokreta također pogoduju optužbe:

a) gospodarske naravi: tvrdnja da strani radnici zauzimaju radna mjesta koja bi inače pripala domaćem stanovništvu;

b) socijalne naravi: tvrdnja da strani radnici i njihove obitelji uživaju socijalne povlastice koje financira domaće stanovništvo i da zauzimaju stanove koji bi mogli pripasti domaćem stanovništvu;

c) moralne naravi: tvrdnja da su strani radnici uzrok porasta nasilja i delinkvencije;

d) odgojnoobrazovne naravi: tvrdnja da djeca stranih radnika otežavaju normalan napredak odgojnoobrazovne grupe u kojoj se nađu;

4. potvrđujući pristranost takvih optužbi jer se u njima ne uzimaju u obzir čimbenici koji određuju status radnika migranata niti njihova prava utvrđena u Europskoj konvenciji o pravnom statusu radnika migranata;

5. uočavajući da se takve optužbe ponekad koriste u izborne svrhe na štetu elementarnog poštivanja ljudskih prava;

6. potvrđujući da je za objektivno sagledavanje problema prijeko potrebno uzeti u obzir:

a) uzroke iseljavanja: prvo - relativno siromaštvo matičnih zemalja koje ponekad izgleda nepodnošljivo u usporedbi s blagostanjem zemalja domaćina; drugo - u razdoblju gospodarskog blagostanja zemlje domaćini pozivaju stranu radnu snagu;

b) važnu ulogu radnika migranata u gospodarskom razvoju zemalja domaćina;

c) poslovi koji preuzimaju radnici migranti ne privlače domaće stanovništvo, ili zato što su im nezanimljivi ili zato što zahtijevaju promjenu boravka;

d) neprimjerenost i povremeni nedostatak politika koje bi radnicima migrantima pomogle da se prilagode jeziku i običajima zemlje domaćina, da žive u odgovarajućim materijalnim uvjetima i da dovedu svoje obitelji;

e) posebne teškoće s kojima se suočavaju žene radnika migranata zbog nepoznavanja jezika zemlje domaćina i izolacije koja iz toga slijedi;

f) poteškoće djece radnika migranata u prilagođivanju odgojnoobrazovnom sustavu zemlje domaćina što kod nekih, osim osjećaja iskorijenjenosti, stvara osjećaj malodušnosti, odbojnosti i otuđenja, pa se njima znatno teže vratiti u matičnu zemlju nego njihovim roditeljima, kao i probleme koji nastaju kao posljedica rada škole;

g) posljedice nedostatka takvih politika, osobito pojavu okolnosti koje dovode do povlačenja u sebe, otuđenja, koncentracije velikog broja radnika u sirotinjskim četvrtima i delinkvenciju;

7. osuđujući sklonost da se strance optužuje za delinkventno ponašanje, što opovrgavaju i podaci iz sudske prakse;

8. osuđujući povrede posebnog statusa, primjerice sezonskih radnika, zajamčenog stranim radnicima koji ga trebaju i uživati;

9. uzimajući u obzir sljedeće:

a) mnogi koji upravljaju gospodarstvom u zemljama domaćinima zabrinuti su mogućnošću masovnog odlaska stranih radnika zbog njihove uloge i zastupljenosti u različitim područjima rada;

b) Europa se suočava s demografskim padom koji ugrožava normalnu smjenu generacija;

c) u skladu s tim, povezanost nekadašnjih i sadašnjih interesa trebala bi navesti ksenofobe da preispitaju svoje stavove o vezi između prisustva stranih radnika i sadašnjih teškoća;

d) bez obzira na povezanost interesa, poštivanje prava svih radnika, pa tako i radnika migranata, traži se od svih zemalja, a osobito od europskih zemalja koje su potpisnice Europske konvencije o ljudskim pravima i Europske socijalne povelje;

e) kao izraz općeg prava na slobodu kretanja, nastanak višekulturalnih društava u Europi, nepovratna je i, štoviše, poželjna pojava u smislu daljnjeg promicanja europskih ideala i europske svjetske misije;

f) unaprjeđenje bilo koje razmjene, uključujući gospodarsku, u Europi i između Europe i ostalih kontinenata, ovisi o poznavanju kultura drugih naroda, što potvrđuju slučajevi odbacivanja tehnološke civilizacije u nekim dijelovima svijeta;

g) u skladu s tim, prisutnost stranih kulturnih zajednica u Europi veoma je važan srednjoročni i dugoročni dobitak za Europu, pod uvjetom da se provodi politika koja potiče otvorenost i razumijevanje različitosti;

10. vjerujući da je unaprjeđenje međukulturalnog razumijevanja u školama i zajednici, pozitivan i važan pridonos općem promicanju snošljivosti u zapadnom društvu te da stoga predstavlja važan cilj prosvjetne politike zemalja članica;

11. pozivajući se na svoju Preporuku broj 963 (1983) o kulturnim i odgojnoobrazovnim sredstvima suzbijanja nasilja;

12. pozivajući se na svoju Preporuku broj 786 (1976) o odgojnoobrazovnom i kulturnom razvoju migranata te pozdravljajući pozornost koju Vijeće za kulturnu suradnju i Stalna konferencija europskih ministara prosvjete posvećuju migrantima;

13. shvaćajući da je, unatoč tomu, postotak stranih radnika u nekim mjestima toliko visok da uzrokuje napetosti i sukobe zbog pomanjkanja odgovarajućih struktura;

14. vjerujući da radnici migranti napuštaju svoje zemlje zato što u njima ne mogu zaraditi za pristojan život, zbog čega bi uspješna politika pomoći nerazvijenim područjima Europe i Trećeg svijeta trebala:

a) omogućiti većem broju radnika da ostvare svoje interese u svojim matičnim područjima, umjesto da drugdje traže nesigurnu dobit;

b) olakšati položaj zemalja primatelja usklađivanjem razine priliva radnika migranata sa postojećom strukturom i kapacitetima;

15. vjerujući da i matične zemlje snose dio odgovornosti za teškoće s kojima se susreću zemlje primatelji zbog tog što ne poduzimaju odgovarajuće mjere kako bi svoje građane pripremili za dulji boravak u inozemstvu, nego se zadovoljavaju nižom stopom nezaposlenosti u svojim statistikama i novčanim pošiljkama tih građana;

16. preporučuje Odboru ministara:

I. da pozove vlade zemalja članica:

i) da ratificiraju Europsku konvenciju o pravnom statusu radnika migranata i Europsku socijalnu povelju, ako to ranije nisu učinile:

ii) da, u okvirima multilateralne suradnje na europskoj i međunarodnoj razini, pridonesu razvoju nerazvijenih područja Europe i Trećega svijeta, kako bi se smanjio neplanirani masovni egzodus migranata koji utječe na pojavu i jačanje ksenofobičnih pokreta;

iii) da poduzmu mjere protiv poslodavaca koji potiču nezakoniti ulazak radnika migranata i u njihovom vrbovanju nalaze osobnu korist, te da osiguraju punu primjenu važećih propisa i zakona kojima se određuju naknade i socijalna prava u njihovim zemljama;

iv) da usvoje ili strože primijene zakone kojima se suzbija ili kažnjava diskriminativno ili ksenofobično ponašanje;

v) da promiču razumijevanje između pripadnika zemalja domaćina i stranih radnika:

a) pokretanjem kampanje koja bi povezala sredstva javnog priopćavanja, sindikate i radničke udruge u objektivnom tumačenju čimbenika koji dovode do iseljavanja i porasta predrasuda i zabluda u optužbama protiv stranih radnika, njihova pridonosa dosadašnjem gospodarskom razvoju, njihove presudne uloge u sadašnjim gospodarskim okolnostima i njihova pridonosa smjeni generacija što, zbog sadašnje i vjerojatno buduće neravnoteže, može prouzročiti ozbiljne društvene teškoće;

b) razvijanjem bilateralne suradnje osobito u svrhu:

1. širenja informacija u matičnim zemljama o stvarnim mogućnostima zapošljavanja i boravka u zemljama odlaska, kako bi se spriječila neplanirana i masovna odlaženja;

2. upoznavanja radnika prije odlaska s osnovama jezika i običaja zemlje primateljice;

3. poduzimanja akcija u zemlji primateljici koje bi lokalnoj javnosti pomogle da prihvati kulturu zemalja iseljenja i bolje upozna mentalitete radnika migranata;

4. provođenja prijedloga o odgoju i obrazovanju migranata sa Stalne konferencije europskih ministara prosvjete, osobito rezolucije usvojene na konferenciji u Dublinu, u svibnju 1983. godine;

5. otvaranja mogućnosti glasnogovornicima stranih zajednica da svoje posebne probleme iznesu pred odgovarajuća tijela koja ih mogu razmotriti i riješiti (radio, televizija, komisije za probleme s kojima se suočavaju stranci itd.);

6. jamčenja prioriteta onim djelatnostima kojima je svrha jasno i nepristrano procjenjivanje položaja radnika migranata te međusobno prožimanje kultura s onu stranu kulturnih klišeja, bez čega bi primjena sankcija iz stavka 16.I.iv) mogla dovesti do još većih emocionalnih opterećenja, čineći lijek gorim od same bolesti;

II. da na Europskoj razini osigura:

i) uvođenje programa multilateralnih aktivnosti, kao što je Europska nagrada za najbolju televizijsku emisiju za promicanje kulturnog razumijevanja;

ii) okvirni program koji bi poslužio kao temelj za pokretanje inicijativa država članica u sklopu nacionalnih kampanja preporučenih u stavku 16.I.v)a) i za usklađivanje njihovih inicijativa.

Prevela: *Irena Stanić-Rašin*

PREPORUKA BR. 1034 (1986) O PROMICANJU RAZUMIJEVANJA MEĐU ETNIČKIM ZAJEDNICAMA U EUROPI "ODVAŽITI SE ŽIVJETI ZAJEDNO"

usvojena na 38. redovitom zasjedanju Parlamentarne skupštine Vijeća Europe 1986. godine

Ova Skupština,

1. pozivajući se na Deklaraciju o nesnošljivosti - prijetnji demokraciji, koju je Odbor ministara usvojio 14. svibnja 1981. godine kao i na svoju Preporuku broj 968 (1983) o ksenofobičnim stavovima i pokretima u zemljama članicama prema radnicima migrantima;

2. skrećući pozornost na interes koji je u javnosti, osobito među mladim ljudima, izazvala Konferencija o nesnošljivosti u Europi održana u Europskom centru za mladež u prosincu 1980. godine, sporovi na konferenciji "Stranci u Europi: Prijetnja ili povlastica?", koju je ova Skupština održala u svibnju 1984. godine te seminar na temu "Što učiniti da multietnička društva uspiju?", koji je u studenome 1984. godine održao Upravni odbor za europske migracije;

3. uznemirena iskorištavanjem ksenofobičnih i rasističkih tema u izborne svrhe od strane političkih grupa i pojedinih političara, kao i nepoštivanjem ljudskih prava kojih je zaštita primarna zadaća Vijeća Europe;

4. uočavajući da:

i) su sredstva javnog priopćavanja usmjerena na dramatične događaje koji mogu biti potaknuti rasističkim i ksenofobičnim akcijama te da zanemaruju pozitivna iskustva zajedničkog života;

ii) kao posljedicu, javno mnijenje može steći krivi dojam o odnosima u zajednici;

5. zamjećujući da se velika većina stranaca koji u Europi žive niz godina nije odlučila na povratak u zemlje podrijetla, usprkos politici poticanja povratka koju su prihvatile neke zemlje primateljice;

6. smatrajući da:

i) politike koje smjeraju suzbijanju svih oblika diskriminacije u domaćem zakonodavstvu moraju, ako žele biti djelotvorne, dovesti do promjene stavova koji će omogućiti razumijevanje među različitim etničkim zajednicama;

ii) sklad između tih zajednica može biti samo posljedica društvenih, kulturnih i odgojnoobrazovnih akcija;

7. uočavajući da se najveća moguća pozornost treba posvetiti nacionalnim i lokalnim projektima namijenjenim uspostavi snošljivosti i uzajamnog razumijevanja među različitim etničkim zajednicama;

8. namjeravajući organizirati Europske dane u 1987. godini u cilju unaprjeđenja konstruktivnih inicijativa i politika koje su prihvaćene u različitim zemljama članicama;

9. preporučuje Odboru ministara da bez odlaganja pozove vlade zemalja članica kako bi one obvezale postojeće ili novoosnovane nacionalne odbore da:

a) pokrenu inicijative i, gdje je to primjereno, prošire već postojeće inicijative usmjerene na unaprjeđenje razumijevanja među etničkim zajednicama;

b) do proljeća 1987. godine, sačine pregled nacionalnih aktivnosti i predstave ih na Europskim danima spomenutim u prethodnom članku.

Prevela: *Irena Stanić-Rašin*

DEKLARACIJA O NESNOŠLJIVOSTI - PRIJETNJI DEMOKRACIJI

usvojena na 68. zasjedanju Odbora ministara Vijeća Europe, 14. svibnja 1981. godine

Odbor ministara Vijeća Europe,

1. uvjeren da je snošljivost i poštivanje dostojanstva te intrinzične jednakosti svih ljudskih bića temeljno polazište demokratskog i pluralnog društva;

2. krajnje uznemiren oživljavanjem različitih oblika nasilja;

3. ponovno potvrđujući svoju odlučnost da osigura učinkovitu političku demokraciju u skladu s tekstom Preambule Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda;

4. podsjećajući da su ljudska prava i slobode temelj pravde i mira u svijetu;

5. imajući na umu da je Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda uspješno osigurala učinkovitu i ravnopravnu međunarodnu zaštitu svakoj osobi koja se nalazi pod sudbenom vlašću zemalja stranaka;

6. podsjećajući da su, u skladu s Međunarodnom konvencijom o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije Ujedinjenih naroda i Rezolucijom Odbora ministara (68) 30 o mjerama koje treba poduzeti protiv poticanja na rasnu, nacionalnu i vjersku mržnju, od 31. listopada 1968. godine, neke države članice donijele nove ili pojačale postojeće zakone protiv rasističkog djelovanja;

7. pozdravljajući usvajanje Odluke 743 (1980.) na Savjetodavnoj skupštini o potrebi suzbijanja obnovljene fašističke propagande i njenih rasističkih aspekata;

8. smatrajući da je najbolji način suprotstavljanja svim oblicima nesnošljivosti očuvanje i učvršćenje demokratskih ustanova, jačanje povjerenja građana u te ustanove i poticanje njihova aktivnog sudjelovanja u radu tih ustanova;

9. uvjeren u vitalnu ulogu odgoja, obrazovanja i informiranja u suzbijanju nesnošljivosti koja korijene ima u neznanju - izvoru nerazumijevanja, mržnje, pa i nasilja,

I. oštro osuđuje sve oblike nesnošljivosti, bez obzira na njihovo podrijetlo, polazišta ili ciljeve, kao i akte nasilja koji se iz njih rađaju, osobito kad su u pitanju ljudski životi;

II. odbija svaku ideologiju koja uključuje prijezir prema pojedincu ili nijekanje intrinzične jednakosti ljudskih bića;

III. svečano podsjeća na svoju nepokolebljivu privrženost načelima pluralističke demokracije i poštivanja ljudskih prava što su kamen temeljac članstva u Vijeću Europe, kao i Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda - središnjem instrumentu u učinkovitoj primjeni tih prava;

IV. odlučuje:

i. povećati svoje napore na nacionalnoj i međunarodnoj razini, osobito u okviru Vijeća Europe, kako bi se zaustavilo širenje totalitarnih i rasističkih ideologija te uspješno djelovalo protiv svakog oblika nesnošljivosti;

ii. u skladu s tim ciljem, poduzeti sve potrebne mjere i provesti program djelovanja, uključujući prije svega pregled odgovarajućih pravnih instrumenata u cilju njihova osnaživanja, ako za to postoji potreba;

iii. promicati svijest o pretpostavkama ljudskih prava i osigurati odgovornosti u demokratskom društvu te u tom cilju, osim odgoja i obrazovanja za ljudska prava, od osnovne škole naviše stvarati ozračje aktivnog razumijevanja i poštivanja vrijednosti drugih kultura;

V. suglasan je da države članice ulože svaki napor kako bi gore utvrđena načela prihvatile i druge međunarodne organizacije;

VI. poziva sve ustanove, pokrete i udruge te sve političke i društvene snage da pridonesu trajnom naporu u suzbijanju prijetnje demokraciji, kao što je nesnošljivost.

Prevela: *Irena Stanić-Rašin*

PREPORUKA BR. R (85) 7 O POUČAVANJU I UČENJU O LJUDSKIM PRAVIMA U ŠKOLAMA

usvojena od strane Odbora ministara Vijeća Europe, 14. svibnja 1985. godine, na 385. sastanku zamjenika ministara

U skladu sa stavkom 15.b Statuta Vijeća Europe, Odbor ministara,

smatrajući da je cilj Vijeća Europe postizanje većeg jedinstva između svojih članica radi očuvanja i ostvarivanja ideala i načela koji predstavljaju njihovu zajedničku baštinu,

ponovno potvrđujući nastojanja u području ljudskih prava sadržana u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima, Konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda te u Europskoj socijalnoj povelji,

osvrćući se na obveze prema odgoju i obrazovanju za ljudska prava koja su na međunarodnim i europskim konferencijama prihvatile države članice tijekom zadnjeg desetljeća;

pozivajući se na svoju:
- Rezoluciju (78) 41 o poučavanju ljudskih prava,
- Deklaraciju o "Nesnošljivosti - prijetnji demokraciji", od 14. svibnja 1981.,
- Preporuku br. R (83) 13 o ulozi srednje škole u pripremanju mladih ljudi za život;

primajući na znanje Preporuku 963 (1983) Savjetodavne skupštine Vijeća Europe o kulturnim i odgojnoobrazovnim sredstvima za suzbijanja nasilja;

svjestan potrebe za stalnim potvrđivanjem demokratskih vrednota pred:
- nesnošljivošću, aktima nasilja i terorizmom,
- obnovom javnog iskazivanja rasističkih i ksenofobičnih stavova,
- razočaranjem mnogih mladih ljudi u Europi pogođenih ekonomskom recesijom i svjesnih daljnjeg širenja siromaštva i nejednakosti u svijetu;

vjerujući stoga da svi mladi ljudi trebaju tijekom cijele svoje karijere učiti o ljudskim pravima kao dijelu svoje pripreme za život u pluralističkoj demokraciji;

uvjeren da su škole zajednice koje mogu i trebaju biti primjer poštivanja dostojanstva osobe, različitosti, snošljivosti i jednakih mogućnosti,

I. preporučuje vladama država članica da, ovisno o svojim nacionalnim sustavima odgoja i obrazovanja i njihovim zakonodavnim temeljima:

a. promiču poučavanje i učenje o ljudskim pravima u školama u skladu s prijedlozima koji su sadržani u dodatku,

b. skrenu pozornost osoba i tijela koji se bave odgojem i obrazovanjem u školi na tekst ove Preporuke;

II. daje uputu glavnom tajniku da ovu Preporuku prenese vladama država stranaka Europske konvencije o kulturi koje nisu članice Vijeća Europe.

Dodatak Preporuci br. R (85) 7

IDEJE ZA POUČAVANJE I UČENJE O LJUDSKIM PRAVIMA

1. Ljudska prava u školskom kurikulumu

1.1. Razumijevanje i uživanje ljudskih prava važan je dio pripreme svih mladih ljudi za život u demokratskom i pluralističkom društvu. To je dio društvenog i političkog odgoja i obrazovanja te uključuje interkulturalno i međunarodno razumijevanje.

1.2. Pojmovi povezani s ljudskim pravima mogu se i moraju usvojiti što ranije. Na primjer, iskustvo nenasilnog rješavanja sukoba i poštivanja drugih ljudi mora se steći već u predškolskoj dobi ili u nižim razredima osnovne škole.

1.3. Mogućnost upoznavanja mladeži s apstraktnim pojmovima ljudskih prava, kao što je razumijevanje filozofskih, političkih i pravnih pojmova, otvara se u srednjoj školi, osobito u predmetima kao što su povijest, zemljopis, sociologija, moralni i vjerski odgoj, jezik i književnost te politika i gospodarstvo.

1.4. Ljudska prava neizbježno uključuju područje politike. Poučavanje o ljudskim pravima stoga treba uvijek polaziti od međunarodnih sporazuma i konvencija, a učitelji trebaju izbjegavati nametanje svojih uvjerenja učenicima i uključivanje učenika u ideološke sukobe.

2. Vještine

Vještine povezane s razumijevanjem i podržavanjem ljudskih prava uključuju:

i) *intelektualne vještine*, napose:

- vještine povezane s pismenim i govornim izražavanjem, uključujući umijeće slušanja i raspravljanje te umijeće branjenja svojih stavova;
- vještine koje uključuju prosuđivanje, kao što su:
  - prikupljanje i istraživanje materijala iz različitih izvora, uključujući sredstva javnog priopćavanja, i umijeće raščlanjivanja tih materijala u cilju izvođenja nepristranih i objektivnih zaključaka;
  - prepoznavanje pristranosti, predrasuda, stereotipa i diskriminacije;

ii) *socijalne vještine*, napose:

- prepoznavanje i prihvaćanje različitosti;

- uspostavljanje pozitivnih i ravnopravnih odnosa s drugima;
- nenasilno rješavanje sukoba;
- prihvaćanje odgovornosti;
- sudjelovanje u donošenju odluka;
- razumijevanje primjene mehanizama zaštite ljudskih prava na lokalnoj, regionalnoj, europskoj i svjetskoj razini.

3. Znanje koje se treba usvojiti proučavanjem ljudskih prava

3.1. Proučavanju ljudskih prava u školi pristupit će se na različite načine, ovisno o dobi i uvjetima u kojima se učenik nalazi te o posebnim okolnostima školskih i odgojnoobrazovnih sustava. Učenje o ljudskim pravima moglo bi uključiti sljedeće teme:

i) glavne kategorije ljudskih prava, dužnosti, obveze i odgovornosti;

ii) različiti oblici nepravde, nejednakosti i diskriminacije, uključujući seksizam i rasizam;

iii) ljudi, pokreti i ključni povijesni događaji, i uspješni i neuspješni, u trajnoj borbi za ljudska prava;

iv) glavne međunarodne deklaracije i konvencije o ljudskim pravima, kao što su Opća deklaracija o ljudskim pravima i Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

3.2. U poučavanju i učenju o ljudskim pravima naglasak treba staviti na pozitivne primjere. Kod učenika koji se suočavaju s prevelikim brojem primjera nasilja i nepoštivanja ljudskih prava može se razviti osjećaj nemoći i obeshrabrenja. Stoga je potrebno koristiti primjere koji potvrđuju napredak i uspjeh.

3.3. Proučavanje ljudskih prava u školama treba voditi razumijevanju i prihvaćanju načela pravde, jednakosti, slobode, mira, dostojanstva, prava i demokracije. Razumijevanje treba biti spoznajne, iskustvene i osjećajne naravi. Škole stoga trebaju osigurati uvjete u kojima će učenici neposredno doživjeti ostvarivanje ljudskih prava i svoje osjećaje izražavati dramom, umjetnošću, glazbom, kreativnim pisanjem i korištenjem audiovizualnih medija.

4. Školsko ozračje

4.1. Demokracija se najbolje uči u demokratskom okruženju koje potiče sudjelovanje, izražavanje stavova i otvorene rasprave, u kojemu postoji sloboda izražavanja i za učenike i za učitelje i gdje vlada poštenje i pravednost. Odgovarajuće ozračje je, dakle, bitan element djelotvornog učenja o ljudskim pravima.

4.2. Škole u svom djelovanju trebaju poticati sudjelovanje roditelja i ostalih članova zajednice. Dobro bi bilo da škole surađuju s nevladinim organizacijama koje im mogu osigurati informacije, prikazati rezultate proučavanja pojedinačnih slučajeva i prenijeti iskustva iz prve ruke o uspješnim kampanjama za ljudska prava i dostojanstvo.

4.3. Škole i učitelji trebaju nastojati pozitivno djelovati na sve svoje učenike i znati da je svaki njihov uspjeh važan, bio on akademski, umjetnički, glazbeni, sportski ili praktični.

5. Izobrazba učitelja

5.1. Dodiplomska izobrazba treba učitelje pripremiti za njihov budući pridonos poučavanju o ljudskim pravima u školama. Na primjer, budući učitelji bi trebali:

i) pokazivati interes za nacionalne i svjetske probleme;

ii) imati priliku studirati ili raditi u stranoj zemlji ili u drugačijem okruženju;

iii) biti spremni prepoznati i suprotstaviti se svim oblicima diskriminacije u školi i društvu te poduprijeti osvješćivanje i prevladavanje osobnih predrasuda.

5.2. Budući učitelji i oni koji već rade u školi, trebali bi poznavati:

i) najvažnije međunarodne deklaracije i konvencije o ljudskim pravima;

ii) djelovanje i postignuća međunarodnih organizacija koje se bave zaštitom i promicanjem ljudskih prava, primjerice putem studijskih putovanja i posjeta.

5.3. Svim učiteljima treba dati mogućnost da usavršavanjem uz rad obnove svoja znanja i osposobe se za nove nastavne metode. To se može postići proučavanjem pozitivne nastavne prakse u ljudskim pravima kao i unaprjeđenjem odgovarajućih nastavnih metoda i materijala.

6. Međunarodni dan ljudskih prava

Škole i ustanove za izobrazbu učitelja treba poticati na obilježavanje Međunarodnog dana ljudskih prava (10. prosinca).

Prevela: *Vedrana Spajić-Vrkaš*

PREPORUKA BR. (92) 12
O ODNOSIMA U ZAJEDNICI

usvojena od strane Odbora ministara Vijeća Europe, 21. rujna 1992. godine, na 480. zasjedanju zamjenika ministara

Odbor ministara, u skladu s člankom 15.b) Statuta Vijeća Europe,

smatrajući da su se kao posljedica migracijskih tokova posljednjih nekoliko desetljeća, stanovnici drugačijeg nacionalnog ili etničkog podrijetla od domaćeg stanovništva, koji su u početku došli kao privremeni migranti, stalno naselili u većini država članica Vijeća Europe;

uvjeren, stoga, da važan cilj vladine politike mora postati integracija migranata s pravom boravka i stanovništva imigrantskog podrijetla;

uvjeren da vlade, u suradnji s regionalnim i lokalnim vlastima te nevladinim udrugama, osobito udrugama doseljenika i organizacijama solidarnosti, imaju ključnu ulogu u stvaranju uvjeta za dobre odnose u zajednici;

imajući na umu opsežan multidisciplinarni projekt Vijeća Europe o odnosima u zajednici;

imajući na umu završno izvješće projekta o odnosima u zajednici pod nazivom "Zajednica i etnički odnosi u Europi";

imajući na umu rezoluciju usvojenu na četvrtoj Konferenciji europskih ministara za migracije;

preporučuje vladama zemalja članica da usvoje jasne politike o odnosima u zajednici i osiguraju njihovu primjenu nizom mjera, pri čemu bi te politike trebale polaziti od sljedećih načela:

1. siguran boravak legalnih migranata, osobito onih koji u zemlji domaćinu žive više godina;

2. odlučno djelovanje na postizanje istinski jednakih mogućnosti, osobito u području odgoja i obrazovanja, zapošljavanja i stanovanja te na suzbijanju svih oblika diskriminacije;

3. poduzimanje djelotvornih mjera za suzbijanje rasizma i ksenofobije, uključujući dobro zacrtane mjere u području informiranja, odgoja i obrazovanja i zakonodavstva;

4. poticanje migranata i osoba imigrantskog podrijetla da u najvećoj mogućoj mjeri sudjeluju u društvenom životu zemlje u kojoj žive;

5. otvorenost prema kulturama i običajima migranata sve dotle dok su one u skladu s domaćim zakonima.

Prevela: *Irena Stanić-Rašin*

BUDIMPEŠTANSKA DEKLARACIJA
ZA PROŠIRENU EUROPU BEZ GRANICA RAZDVAJANJA

usvojena na 104. zasjedanju Odbora ministara Vijeća Europe, 7. svibnja 1999. godine u Budimpešti

Pola stoljeća nakon osnivanja Vijeća Europe, koje je demokraciju, ljudska prava i vladavinu prava učinilo stalnim prioritetima poslijeratne Europe,

deset godina nakon velikih političkih prevrata koji su otvorili put ujedinjenju našeg kontinenta na temeljima ideala i načela koji čine zajedničku baštinu svih europskih država,

u vrijeme u kojemu se u srcu našeg kontinenta odbacuju i uskraćuju vrednote na kojima počiva Vijeće Europe,

MI, MINISTRI VANJSKIH POSLOVA DRŽAVA ČLANICA VIJEĆA EUROPE, OKUPLJENI U BUDIMPEŠTI NA NAŠEM 104. ZASJEDANJU:

potvrđujemo svoju odlučnost da u potpunosti iskoristimo nadležnost Vijeća Europe, kao najistaknutije političke ustanove koja je u stanju ravnopravno i uz pomoć stalnih struktura okupiti sve zemlje Proširene Europe,

obvezujemo se izgraditi takvu Proširenu Europu bez granica razdvajanja.

U tu svrhu, mi ćemo:

1. nastaviti s jačanjem *stabilnost našeg kontinenta koja počiva na demokratskim ustanovama*,
   - poštivati sve obveze koje imamo jedni prema drugima, Vijeću Europe i svojim građanima,
   - aktivno sudjelovati u svim strukturama koje smo uspostavili kako bismo osigurali ispunjenje tih obveza,
   - proširiti pomoć na države članice koje nastoje izgraditi demokratske ustanove, promijeniti svoje politike i provesti pravne reforme, u cilju dostizanja jednakih standarda demokratskog razvoja širom kontinenta,
   - nastaviti borbu protiv terorizma, agresivnog nacionalizma i prijetnji teritorijalnoj cjelovitosti država,

2. težiti jačanju *političkog, pravnog, društvenog i kulturnog zajedništva Proširene Europe*:
   - proširiti zajedničko pravno područje među državama članicama Vijeća Europe, što već obuhvaća 173 konvencije i više od tisuću preporuka vladama,
   - suzbijati čimbenike razdvajanja koji proizlaze iz rasizma, ksenofobije, nesnošljivosti - političke, kulturne ili vjerske, i diskriminacije manjina,

- izgrađivati zajednicu kulture koju čini Europa obogaćena svojom raznolikošću, sigurna u svoj identitet i otvorena prema svijetu,
- pronalaziti zajedničke odgovore na izazove s kojima se suočavaju moderna društva, kao što je razvoj novih informacijskih tehnologija, koristeći već postojeće smjernice europske politike sadržane u Deklaraciji u Dodatku 1.,[1]

3. ponovno potvrditi *prvenstvo ljudske osobe u našoj politici*:
   - djelotvorno jamčiti temeljna prava koja pojedincima u našim državama članicama osigurava Europska konvencija o ljudskim pravima pod nadzorom Europskog suda za ljudska prava,
   - promicati ta prava, kao i ona zaštićena drugim temeljnim instrumentima Vijeća Europe, osobito uz pomoć povjerenika za ljudska prava Vijeća Europe koji se imenuje u skladu s Rezolucijom sadržanom u Dodatku 2.,[2]
   - čvrsto se suprotstaviti svakom pristupu koji bi mogao dovesti do uvođenja dvostrukih standarda u rješavanju pitanja ljudskih prava,
   - razraditi novi odgojnoobrazovni pristup demokratskom građanstvu, temeljenom na pravima i odgovornostima građana, u skladu s Deklaracijom i Programom sadržanim u Dodatku 3.,[3]

4. nastaviti promicati *našu jedinstvenu privrženost demokraciji i vladavini prava* jačanjem postojeće suradnje između:
   - vlada država članica Vijeća Europe, poštujući načelo jednakosti među državama i izražavajući nadu da će uskoro sve zemlje Europe moći prihvatiti temeljna načela Organizacije,
   - vlada i parlamenata država koje su zastupljene u Odboru ministara i Parlamentarnoj skupštini - upravnim tijelima Vijeća Europe; lokalnih i regionalnih vlasti koje su u Vijeću Europe zastupljene u Kongresu europskih lokalnih i regionalnih vlasti, i struktura koje omogućuju povezivanje nevladinih organizacija i građanskog društva u sklopu međuvladine suradnje,
   - Vijeća Europe, u sklopu svojih nadležnosti, i drugih organizacija - uključujući regionalne - koje pomažu u razvoju i izgradnji našeg kontinenta, osobito Europske unije i OESS-a.

Odlučni smo u 21. stoljeću nastaviti izgrađivati demokratsku stabilnost i suradnju u Europi. U skladu s tim, obvezujemo se da ćemo:

- provesti *strukturnu i programsku reformu Vijeća Europe* i prilagoditi Organizaciju izazovima budućnosti,
- tražiti politička i pravna rješenja kojima se nadilaze državne granice i promiče miroljubiv i skladan suživot naroda, manjina, te kulturnih, jezičnih i vjerskih zajednica koje zajedno čine naš kontinent; u tom duhu, mi ćemo osigurati da Vijeće

[1] Odnosi se na Deklaraciju o europskoj politici za nove informacijske tehnologije koju je Odbor ministara usvojio na istom zasjedanju.
[2] Odnosi se na Rezoluciju (99) 50 o povjereniku za ljudska prava Vijeća Europe koju je Odbor ministara usvojio na istom zasjedanju.
[3] Odnosi se na Deklaraciju i Program o obrazovanju za demokratsko građanstvo temeljeno na pravima i odgovornostima građana.

Europe pridonese programu stabilnosti za Jugoistočnu Europu, raditi za mir i za puno poštivanje ljudskih prava i vladavine prava širom Europe.

Prevela: *Irena Stanić-Rašin*

DEKLARACIJA I PROGRAM ODGOJA I OBRAZOVANJA ZA DEMOKRATSKO GRAĐANSTVO TEMELJENO NA PRAVIMA I ODGOVORNOSTIMA GRAĐANA

usvojena na 104. zasjedanju Odbora ministara Vijeća Europe, 7. svibnja 1999. godine u Budimpešti

Odbor ministara,

1. u povodu pedesete obljetnice osnivanja Vijeća Europe,

2. podsjećajući da je misija Vijeća Europe izgradnja slobodnijeg, snošljivijeg i pravednijeg društva temeljenog na solidarnosti, zajedničkim vrednotama i kulturnoj baštini obogaćenoj raznolikošću;

3. ponovno potvrđujući svoju privrženost duhovnim i moralnim vrednotama koje su stvarni izvor slobode pojedinca, političkog pluralizma i vladavine prava, načelima koja čine temelj svake istinske demokracije;

4. naglašavajući primarnu ulogu Europske konvencije o ljudskim pravima i drugih temeljnih instrumenata Vijeća Europe i Ujedinjenih naroda koji pojedincima jamče primjenu njihovih neotuđivih prava;

5. uzimajući u obzir Završnu deklaraciju i Plan djelovanja usvojene na Drugom sastanku na vrhu čelnika država i vlada država članica Vijeća Europe u kojima se naglašava potreba za razvojem odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo temeljeno na pravima i odgovornostima građana;

6. ustrajavajući na neodgodivom jačanju svijesti i razumijevanja pojedinaca glede svojih prava i odgovornosti, a u cilju razvijanja sposobnosti primjene tih prava i poštivanja prava drugih;

7. naglašavajući ključnu ulogu odgoja i obrazovanja u promicanju aktivnog sudjelovanja svih osoba u demokratskom životu na svim razinama: lokalnoj, regionalnoj i državnoj;

8. priznajući djelovanje Vijeća Europe u svim područjima koja utječu na jačanje odgovornog građanstva u demokratskom društvu;

9. zabrinut razvojem nasilja, ksenofobije, rasizma, agresivnog nacionalizma i vjerske nesnošljivosti, što predstavljaju glavnu prijetnju jačanju mira i demokracije na nacionalnoj i svjetskoj razini;

10. svjestan odgovornosti prema sadašnjim i budućim generacijama glede očuvanja zdravog i visokovrijednog prirodnog i od strane čovjeka izgrađenog okoliša,

11. *proglašava* da *odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo temeljeno na pravima i odgovornostima građana*:

i) predstavlja cjeloživotno iskustvo učenja i procesa sudjelovanja stečeno u različitim kontekstima: u obitelji, odgojnoobrazovnim ustanovama, na radnom mjestu, u profesionalnim, političkim i nevladinim organizacijama, lokalnim zajednicama, slobodnom vremenu i kulturnim aktivnostima te sredstvima javnog priopćavanja, kao i u akcijama na zaštiti i poboljšanju prirodnog i od strane čovjeka stvorenog okoliša;

ii) osposobljava muškarce i žene za aktivno sudjelovanje u javnom životu i odgovorno upravljanje svojom sudbinom i sudbinom svoga društva;

iii) teži usaditi kulturu ljudskih prava koja će osigurati puno poštivanje tih prava i razumijevanje odgovornosti koje iz njih proizlaze;

iv) priprema ljude za život u multikulturalnom društvu i za znalački, razborit, snošljiv i moralan odnos prema razlikama;

v) jača društvenu koheziju, uzajamno razumijevanje i solidarnost;

vi) mora uključivati sve dobne skupine i dijelove društva;

12. *naglašava* važnost postojećih aktivnosti u odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo koje se provode kao dio Plana djelovanja usvojenog na Sastanku na vrhu u Strasbourgu;

13. *smatra* prijeko potrebnim i dalje djelovati na uključivanju odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo (na održivoj osnovi) na svim razinama i u svim područjima;

14. *poziva* države članice da:

- promiču demokratsko građanstvo temeljeno na očuvanju i daljnjem ostvarenju ljudskih prava i temeljnih sloboda;
- učine odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo temeljeno na pravima i odgovornostima građana bitnom komponentom svih politika i praksi u području odgoja, obrazovanja, izobrazbe, kulture i rada s mladeži;

15. *odlučuje*:

- dati visoki prioritet odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo temeljeno na pravima i odgovornostima građana u programu rada Vijeća Europe;
- usvojiti Program koji se nalazi u dodatku ove Deklaracije i suglasiti se da ga koordinirano provode odgovarajuća tijela Vijeća Europe;
- do kraja 2000. godine prihvatiti smjernice i preporuke državama članicama u svjetlu prijedloga odgovarajućih specijaliziranih ministarskih konferencija.

PROGRAM ODGOJA I OBRAZOVANJA ZA DEMOKRATSKO GRAĐANSTVO TEMELJENO NA PRAVIMA I ODGOVORNOSTIMA GRAĐANA

1. Uvod

- Čelnici država i vlada država članica Vijeća Europe, okupljeni u Strasbourgu na svom Drugom sastanku na vrhu, izrazili su "želju za razvojem odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo temeljeno na pravima i odgovornostima građana, kao i sudjelovanja mladeži u građanskom društvu" (Završna deklaracija).

2. Ciljevi

Program smjera primjeni Završne deklaracije osiguravanjem europskog okvira za jačanje odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo na svim razinama. Temeljem svog ranijeg i sadašnjeg djelovanja, Vijeće Europe treba u godinama koje dolaze pojačati svoje napore glede:

2.1. utvrđivanja i razvijanja novih i djelotvornih strategija, načina i postupaka jačanja demokratskog ustroja društva;

2.2. istraživanja najvažnijih pitanja odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo temeljeno na pravima i odgovornostima građana;

2.3. razmjenjivanja i širenja znanja, iskustva i dobre prakse širom Europe;

2.4. osiguranja pomoći reformama odgoja i obrazovanja i drugim odgovarajućim politikama;

2.5. izrade platforme umrežavanja i suradnje;

2.6. poticanja svijesti javnosti o pravima pojedinaca i razumijevanju njihovih odgovornosti.

3. Ključna pitanja

U Programu će se pozornost usmjeriti na sljedeća posebna pitanja:

3.1. razvojni koncept demokratskog građanstva u svezi s njegovom političkom, pravnom, kulturnom i društvenom dimenzijom;

3.2. ljudska prava, uključujući njihovu društvenu dimenziju, i dužnost svake osobe da poštuje prava drugih;

3.3. odnosi između prava i odgovornosti kao i zajedničke odgovornosti za suzbijanje društvene isključenosti, marginalizacije, građanske apatije, nesnošljivosti i nasilja;

3.4. temeljne sposobnosti za demokratsko građanstvo temeljeno na pravima i odgovornostima građana;

3.5. razvoj aktivnog građanstva korištenjem različitih inovativnih metoda aktivnog i sudjelujućeg učenja u kontekstu cjeloživotnog učenja;

3.6. učenje demokracije kroz život u školi i na sveučilištu, uključujući sudjelovanje u odlučivanju i udruživanje učenika, studenata i učitelja;

3.7. suradnja između odgojnoobrazovnih ustanova, lokalnih zajednica, nevladinih organizacija i političke vlasti;

3.8. narav i veze između različitih pristupa odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo temeljeno na pravima i odgovornostima građana, kao što su odgoj i obrazovanje o ljudskim pravima, građanski odgoj i obrazovanje, međukulturni odgoj i

obrazovanje, učenje povijesti, izobrazba demokratskog vodstva, rješavanje sukoba i izgradnja povjerenja;

3.9. uloga sredstava javnog priopćavanja i novih informacijskih tehnologija u odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo temeljeno na pravima i odgovornostima građana;

3.10. promjenjivi obrasci rada i njihov utjecaj na procese socijalizacije;

3.11. oblici dobrovoljnog rada i sudjelovanja u građanskom društvu, posebice na lokalnoj razini;

3.12. stilovi života mladih ljudi i različiti oblici njihova uključivanja u društvo.

4. Aktivnosti

Glavne aktivnosti Programa bit će:

4.1. Izrada politike

4.1.1. donijeti smjernice i preporuke o odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo temeljeno na pravima i odgovornostima građana koje će biti predstavljene na predstojećoj konferenciji europskih ministara prosvjete (Krakow, 2000.), kao i na drugim odgovarajućim ministarskim konferencijama;

4.1.2. pružiti pomoć izradi nacionalnih planova odgoja i obrazovanja za ljudska prava kao sastavnom dijelu Desetljeća odgoja i obrazovanja za ljudska prava Ujedinjenih naroda;

4.1.3. poticati izradu nacionalnih planova odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo temeljeno na pravima i odgovornostima građana u državama članicama;

4.1.4. pružiti pomoć državama članicama u reformiranju sustava odgoja, obrazovanja i izobrazbe (unaprjeđenje kurikuluma i udžbenika te izobrazbe učitelja), u cilju uključivanja odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo temeljeno na pravima i odgovornostima građana u programe na svim razinama;

4.1.5. razmotriti uvođenje instrumenata kojima bi se dobrovoljno društveno djelovanje i razdoblje neformalnog učenja priznalo kao sredstvo promicanja odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo temeljeno na pravima i odgovornostima građana.

4.2. Istraživanje i prikupljanje podataka

4.2.1. proučiti gore navedena ključna pitanja na seminarima, kolokvijima i putem akcijskih istraživanja;

4.2.2. dati pregled razvoja odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo na državnoj razini u različitim zemljama, u uskoj suradnji s nevladinim organizacijama i širokim snagama građanskog društva;

4.2.3. osigurati stručnu pomoć i informacije o dostupnim sredstvima i projektima unutar i izvan Vijeća Europe;

4.2.4. prikupiti i ocijeniti primjere dobre prakse.

4.3. Izobrazba i podizanje svijesti

4.3.1. izraditi sredstva za učenje u nastavi i stručnu izobrazbu, koristeći osobito audio-vizualna pomagala i nove tehnologije;

4.3.2. pokrenuti forum praktičara preko Interneta;

4.3.3. proširiti i pojačati organizaciju i potporu državnim, regionalnim i lokalnim radionicama i seminarima za informiranje i izobrazbu;

4.3.4. povezati postojeće programe za izobrazbu Vijeća Europe s gore navedenim ključnim pitanjima;

4.3.5. pripremiti praktične, na akciju usmjerene materijale za podizanje svijesti;

4.3.6. izraditi planove o pokretanju europske kampanje za odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo temeljeno na pravima i odgovornostima građana.

5. Radne metode

Aktivnosti bi trebale:

5.1. istovremeno biti i istraživačke i praktične, okrenute inovacijama, izobrazbi i podizanju svijesti, te prijenosu znanja i proceduralnih vještina;

5.2. biti provođene uz korištenje međusektorske i multidisciplinarne suradnje unutar Vijeća Europe i država članica;

5.3. smjerati tijesnoj suradnji i zajedničkim projektima s drugim međunarodnim organizacijama koje djeluju u odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo, kao što su Europska unija, Ujedinjeni narodi, UNESCO i OESS, kao i s nevladinim ogranizacijama i privatnim sektorom;

5.4. osloniti se na interaktivnu mrežu "žarišnih točaka" koja će se pokrenuti u državama članicama;

5.5. pokrenuti proces akcijskog istraživanja u državama članicama, gdje god je to moguće, kako bi se osiguralo da u njemu sudjeluju zainteresirane osobe i da najšira javnost koristi rezultate istraživanja.

Prevela: *Vedrana Spajić-Vrkaš*

MULTILATERALNI SASTANCI

- Pak o stabilnosti za Jugoistočnu Europu (1999.)
- Završna deklaracija Zagrebačkog sastanka na vrhu (2000.)

PAKT O STABILNOSTI ZA JUGOISTOČNU EUROPU

usvojen u Kölnu, 10. lipnja 1999. godine

I. SUDIONICI, OPIS OKOLNOSTI

1. Mi, ministri vanjskih poslova država članica Europske Unije, Europske komisije, ministri vanjskih poslova Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Hrvatske, Mađarske, Rumunjske, Ruske Federacije, Slovenije i bivše jugoslavenske Republike Makedonije, Turske, Sjedinjenih Američkih Država, predsjedavajući Organizacije za europsku sigurnost i suradnju (OESS-a) i predstavnik Vijeća Europe koji predstavlja sudionike današnje konferencije o Jugoistočnoj Europi, ministri vanjskih poslova Kanade i Japana, predstavnici Ujedinjenih naroda, Visokog povjerenika UN-a za izbjeglice (UNHCR-a), Sjevernoatlantskog pakta (NATO-a), Organizacije za gospodarsku suradnju i razvoj (OECD-a), Zapadnoeuropske unije (WEU-a), Međunarodnog monetarnog fonda (IMF-a), Svjetske banke, Europske investicijske banke (EIB-a) i Europske banke za obnovu i razvoj (EBRD-a), djelujući u skladu sa svojim nadležnostima, predstavljajući zemlje sudionice, organizacije i ustanove današnje konferencije, kao i predstavnici Royamount procesa, Crnomorske gospodarske suradnje (BSEC-a), Srednjoeuropske inicijative (CEI-a), Jugoistočnoeuropske inicijative za suradnju (SECI-ja) i SEECP-a, susreli su se u Kölnu, 10. lipnja 1999., kao odgovor na poziv Europske Unije da se prihvati Pakt o stabilnosti za Jugoistočnu Europu.

2. Zemlje Jugoistočne Europe priznaju da su dužne raditi u sklopu međunarodne zajednice kako bi razvili zajedničku strategiju za stabilnost i rast regije te surađivali između sebe i s najvažnijim donatorima u cilju primjene te strategije. Iskorištavanje mogućnosti rješavanja strukturnih nedostataka i neriješenih pitanja, ubrzat će demokratski i gospodarski razvoj regije.

3. Težit ćemo postizanju trajnog mira, blagostanja i stabilnosti za Jugoistočnu Europu. Taj cilj ćemo dostići putem sveobuhvatnog i koherentnog pristupa regiji, uz uključivanje EU-a, OESS-a, Vijeća Europe, UN-a, NATO-a, OECD-a, WEU-a, IFI-ja i regionalnih inicijativa. Pozdravljamo potporu Europske Unije i Sjedinjenih Američkih Država koje su Paktu o stabilnosti dale prioritet u njihovu Novom transatlantskom programu, kao i činjenicu da su Europska Unija i Ruska Federacija odredile Pakt o stabilnosti kao prioritet u svom političkom dijalogu.

4. Rješavanje kosovskog sukoba kritično je za našu sposobnost punog ostvarenja ciljeva Pakta o stabilnosti i rada u pravcu trajnih, dugoročnih mjera za budućnost mira i međuetničke harmonije, bez straha od novog izbijanja rata.

II. NAČELA I STANDARDI

5. Svečano potvrđujemo našu privrženost svim načelima i normama sadržanim u Povelji UN-a, Helsinškom završnom aktu, Pariškoj povelji, Kopenhagenskom dokumentu iz 1990. i drugim OESS-ovim dokumentima te, kad je to primjereno, punoj primjeni važećih odluka Vijeća sigurnosti Ujedinjenih Naroda, važećih konvencija Vijeća Europe i Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, u cilju unaprjeđenja dobrosusjedskih odnosa.

6. U našim nastojanjima oslonit ćemo se na bilateralne i multilateralne sporazume o dobrosusjedskim odnosima sklopljenim od strane država iz regije koje sudjeluju u Paktu i tražiti zaključenje takvih sporazuma tamo gdje oni još ne postoje. Oni će činiti bitan element Pakta o stabilnosti.

7. Ponovo potvrđujemo da smo odgovorni našim građanima kao i jedni prema drugima glede poštivanja OESS-ovih standarda i načela za provođenje naših obveza. Također naglašavamo da su obveze prema ljudskoj dimenziji koje smo preuzeli svojim članstvom u OESS-u stvar izravne i legitimne brige svih država sudionica Pakta o stabilnosti i da one ne pripadaju isključivo unutarnjim poslovima pojedinih država. Poštivanje tih obveza predstavlja jedan od temeljaca međunarodnog poretka, kojemu namjeravamo značajno pridonijeti.

8. Uzimamo na znanje da su se države u regiji koje sudjeluju u Paktu o stabilnosti obvezale na trajne demokratske i gospodarske reforme, kao što je to razrađeno u stavku 10., kao i na bilateralnu i regionalnu suradnju između sebe, kako bi ubrzali svoje uključivanje u euroatlantske strukture na pojedinačnoj osnovi. Države članice EU i druge države sudionice, međunarodne organizacije i ustanove obvezuju se da će učiniti sve što je u njihovoj moći kako bi pridonijele brzom i značajnom napretku u tom pravcu. Ponovno potvrđujemo inherentno pravo svake pojedine države sudionice da slobodno bira i mijenja svoje sigurnosne sustave, uključujući i buduće savezničke paktove. Svaka država sudionica će u tom smislu poštivati prava svih drugih država. One neće jačati vlastitu sigurnost na štetu sigurnosti drugih država.

III. CILJEVI

9. Cilj Pakta o stabilnosti jest pružanje potpore jugoistočnoeuropskim državama u njihovim naporima na jačanju mira, demokracije, poštivanja ljudskih prava i gospodarskog blagostanja kako bi se postigla stabilnost u cijeloj regiji. One države u regiji koje teže uključivanju u euroatlantske strukture, zajedno s drugim sudionicima Pakta čvrsto vjeruju da će pokretanje ovoga procesa pomoći ostvarenju njihova cilja.

10. U tom cilju, obvezujemo se da ćemo surađivati kako bismo:

- spriječili i priveli kraju sve napetosti i krize, što je preduvjet trajne stabilnosti. To uključuje sklapanje i provođenje multilateralnih i bilateralnijh sporazuma te uvođenje domaćih mjera za rješenje postojećih opasnosti od sukoba;

- pokrenuli zrele demokratske i političke procese koji polaze od slobodnih i poštenih izbora, vladavine prava i punog poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda, uključujući prava osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama, pravo na slobodne i neovisne medije, zakonodavna tijela koja su odgovorna građanima, neovisno sudstvo, borbu protiv korupcije te produbljivanje i jačanje civilnog društva;

- stvarali miroljubive i dobrosusjedske odnose u regiji strogo poštujući načela Helsinškog završnog akta, izgradnje povjerenja i pomirenja, potičući rad OESS-a i drugih organizacija i tijela zaduženih za primjenu regionalnih mjera izgradnje povjerenja i mehanizama sigurnosne suradnje;

- očuvali nacionalnu i etničku raznolikost država u regiji i zaštitili manjine;

- uspostavili snažna tržišna gospodarstva temeljena na pouzdanim makroekonomijama, tržišta koja su otvorena široko rasprostranjenoj vanjskoj trgovini i privatnim ulaganjima, djelotvorne i transparentne carinske i trgovinske/regulatorne sustave, razvijajući snažna tržišta kapitala i raznolike oblike vlasništva, uključujući privatizaciju, čime će se osigurati veće blagostanje za sve naše građane;

- jačali gospodarsku suradnju u regiji te između regije i ostatka Europe i svijeta, uključujući područja slobodne trgovine;

- promicali neometane odnose među građanima;

- suzbili organizirani kriminal, korupciju i terorizam te sve oblike kriminala i nezakonitog djelovanja;

- spriječili nasilno premještanje stanovništva uzrokovano ratom, progonstava i građanske sukobe te migracije uzrokovane siromaštvom;

- omogućili siguran i slobodan povratak svih izbjeglica i prognanika svojim kućama i istovremeno podijelili s državama u regiji nametnuti im teret;

- stvorili uvjete da se države Jugoistočne Europe mogu u potpunosti uključiti u političke, gospodarske i sigurnosne strukture po vlastitom izboru.

11. Trajni mir i stabilnost u Jugoistočnoj Europi biti će mogući jedino ako demokratska načela i vrednote, za koje se već aktivno zalažu mnoge države u regiji, puste svoje korijene posvuda, uključujući i Federativnu Republiku Jugoslaviju. Međunarodni napori se moraju usmjeriti na učvršćenje i povezivanje stabilnih područja u regiji, kako bi se položili čvrsti temelji za prelazak regije kao cjeline u mirnu i demokratsku budućnost.

Izjavljujemo da će Federativna Republika Jugoslavija biti pozdravljena kao punopravna i ravnopravna članica Pakta o stabilnosti nakon političkog rješenja kosovske krize na temeljima načela dogovorenih od strane G8 ministara vanjskih poslova i uzimajući u obzir potrebu za poštivanjem načela i ciljeva ovoga Pakta od strane svih sudionika.

Da bismo Federativnu Republiku Jugoslaviju doveli bliže tom cilju, uz poštivanje njena suvereniteta i teritorijalnog integriteta, razmotrit ćemo načine kako da Republika Crna Gora postane raniji korisnik Pakta. U tom kontekstu, pozdravljamo uključenje predstavnika Crne Gore kao konstitutivne republike Federativne Republike Jugoslavije u naše sastanke. Također bilježimo namjeru Europske Unije i drugih zainteresiranih sudionika da nastave tijesno surađivati s njenom demokratski izabranom vladom.

IV. MEHANIZMI PAKTA O STABILNOSTI

12. Da bismo ostvarili ciljeve koje smo si postavili, suglasni smo oko uspostave Regionalnog stola za Jugoistočnu Europu. Regionalni stol za Jugoistočnu Europu će nadzirati napredak pod Paktom o stabilnosti, promicati njegovu primjenu i određivati smjernice za poboljšanje njegovih ciljeva.

13. Pakt o stabilnosti imat će posebnog koordinatora kojega će imenovati Europska Unija nakon dogovora s predstojnikom ureda OESS-a i drugim sudionicima, a potvrdit će ga predstojnik ureda OESS-a. Poseban koordinator predsjedavat će Regionalnim stolom za Jugoistočnu Europu i biti odgovoran za promicanje ciljeva Pakta unutar i između pojedinih zemalja, uz potporu odgovarajućih struktura uspostavljenih prema potrebi, u tijesnoj suradnji s vladama i odgovarajućim ustanovama pojedinih zemalja, osobito drugim zainteresiranim zemljama Europske Unije, kao i odgovarajućim međunarodnim organizacijama i ustanovama. U skladu s postupcima OESS-a, posebni koordinator će dostavljati periodična izvješća OESS-u, u ime Regionalnog stola za Jugoistočnu Europu.

14. Regionalni stol za Jugoistočnu Europu će koordinirati rad sljedećih radnih stolova koji će se oslanjati na postojeću ekspertizu, ustanove i inicijative i biti podijeljeni u sljedeće podstolove:

- Radni stol o demokratizaciji i ljudskim pravima;
- Radni stol o gospodarskoj obnovi, razvoju i suradnji;
- Radni stol o sigurnosnim pitanjima.

15. Odgovornosti tih radnih stolova opisane su u Dodatku ovog dokumenta. Radni stolovi će se baviti pitanjima u njihovoj nadležnosti koja će se odrediti prema programskim obrascima dogovorenim za svaki stol.

16. Regionalni stol za Jugoistočnu Europu i radne stolove činit će sudionici Pakta o stabilnosti. Države koje se pojavljuju kao facilitatori, organizacije i ustanove kao i regionalne inicijative iz stavka 1. ovog dokumenta imaju pravo sudjelovati u radu radnih stolova i u Regionalnom stolu za Jugoistočnu Europu, ako to žele. Susjedne i druge zemlje, osobito druge zainteresirane zemlje pridružene EU-u, kao i odgovarajuće međunarodne organizacije i ustanove, mogu se prema potrebi pozvati kao sudionici ili promatrači da pridonesu ciljevima Pakta o stabilnosti, bez ikakvih naknadnih obaveza po njih prema Regionalnom stolu o Jugoistočnoj Europi i/ili radnim stolovima.

V. ULOGE I SURADNJA MEĐU SUDIONICIMA

17. Rad u Paktu o stabilnosti treba uzeti u obzir raznolike okolnosti u kojima se nalaze sudionici. Kako bi ostvarili ciljeve ovoga Pakta, mi ćemo osigurati djelotvornu koordinaciju između zemalja sudionica, zemalja koje se pojavljuju kao facilitatori, međunarodnih i regionalnih organizacija i ustanova koje posjeduju jedinstveno znanje i ekspertizu da pridonesu zajedničkim nastojanjima. Težimo aktivnom i kreativnom sudjelovanju svih zainteresiranih, kako bismo ostvarili uvjete koji će zemljama u regiji pomoći da iskoriste priliku koja se nudi ovim Paktom. Svaki od sudionika nastojat će osigurati pomak prema ciljevima Pakta o stabilnosti svojim vlastitim sudjelovanjem u svim odgovarajućim međunarodnim organizacijama i ustanovama.

Uloga EU

18. Pozdravljamo inicijativu Europske Unije u pokretanju Pakta o stabilnosti i vodeću ulogu koju EU preuzima u suradnji s drugim zemljama sudionicama i facilitatoricama, međunarodnim organizacijama i ustanovama. Pokretanje Pakta osigurat će čvrsto europsko

uporište u regiji. Njegov konačni uspjeh će uvelike ovisiti o naporima koje zainteresirane države ulože u ostvarenje ciljeva Pakta i razvijanje regionalne suradnje putem multilateralnih i bilateralnih sporazuma.

19. Toplo pozdravljamo spremnost Europske Unije da aktivno podrži zemlje u regiji i da im omogući postizanje ciljeva Pakta o stabilnosti. Pozdravljamo i djelatnost EU-a na jačanju demokratskih i gospodarskih ustanova u regiji, putem brojnih odgovarajućih programa. Opažamo napredak u uspostavi i razvoju ugovornih odnosa između EU i zemalja regije, na pojedinačnoj osnovi i u sklopu regionalnog pristupa. Bilježimo, također, da će na temelju Bečkih zaključaka Europskog vijeća, EU pripremiti "Zajedničku strategiju prema Zapadnom Balkanu", kao temeljnu inicijativu.

20. EU će regiju približiti mogućnostima punog uključivanja tih zemalja u svoje strukture. U slučaju zemalja koje još nisu zaključile sporazume o pridruživanju EU-u, to će se provoditi putem nove vrste ugovornog odnosa koji u potpunosti uzima u obzir pojedinačne okolnosti svake zemlje glede članstva u EU-u na temelju Amsterdamskog Ugovora i nakon što se ispune Kopenhagenski kriteriji. Zapažamo spremnost Europske Unije da, i pored neovisnog odlučivanja, uzme u obzir postignuće ciljeva Pakta o stabilnosti, a osobito napredovanje u razvoju regionalne suradnje, među važne elemente procjene valjanosti takve perspektive.

Uloga zemalja u regiji

21. Visoko cijenimo pridonos i solidarnost zemalja u regiji da uz napore međunarodne zajednice dođu do mirnog rješenja o Kosovu. Pozdravljamo dosadašnje napore i rezultate koje su postigle zemlje Jugoistočne Europe u demokratizaciji, gospodarskim reformama i regionalnoj suradnji i stabilnosti. Ove zemlje bit će glavni korisnici Pakta i one priznaju da njegova uspješna primjena i napredovanje prema euroatlantskim strukturama zainteresiranih zemalja, u najvećoj mjeri ovisi o njihovoj posvećenosti ostvarenju ciljeva Pakta, a posebno o njihovoj spremnosti na suradnju na bilateralnoj i multilateralnoj razini, kao i na promicanje ciljeva Pakta u sklopu njihovih nacionalnih struktura.

Uloga OESS-a

22. Pozdravljamo namjeru OESS-a, kao jedine paneuropske sigurnosne organizacije, regionalnog mehanizma prema članku VIII. Povelje UN-a i primarnog instrumenta za rano upozoravanje, sprječavanje sukoba, upravljanje krizom i postkonfliktnu rehabilitaciju, da dade značajan doprinos naporima poduzetim u sklopu Pakta o stabilnosti. Ponovno potvrđujemo da OESS ima ključnu ulogu u jačanju svih dimenzija sigurnosti i stabilnosti. U skladu s tim, tražimo da se Pakt o stabilnosti stavi pod nadležnost OESS-a i da države sudionice djeluju u skladu s odredbama Pakta o stabilnosti oslanjajući se u potpunosti na OESS-ove postupke i važeća načela.

23. Oslonit ćemo se na OESS-ove ustanove i instrumente i njihovu stručnost kako bismo pridonijeli radu Regionalnog stola za Jugoistočnu Europu i radnih stolova, a osobito Radnog stola za demokratizaciju i ljudska prava. Njihova jedinstvena stručnost bit će vrlo potrebna u produbljivanju ciljeva Pakta o stabilnosti. U slučajevima koji traže uključivanje OESS-a, a u svezi s poštivanjem njegovih načela u primjeni Pakta o stabilnosti, izražavamo našu namjeru da se po potrebi oslonimo na instrumente i postupke OESS-a, uključujući one koji se odnose na sprječavanja sukoba, mirno rješenje sporova i ljudsku dimenziju. Države stranke

Konvencije kojom se uspostavlja Sud za pomirenje i arbitražu, mogu također obavijestiti Sud o mogućim sporovima i zatražiti pravno neobvezujuće mišljenje.

Uloga Vijeća Europe

24. Pozdravljamo spremnost Vijeća Europe da sve zemlje u regiji uključi u punopravno članstvo na temelju načela pluralnog društva, ljudskih prava i vladavine zakona. Vijeće Europe može značajno pridonijeti ciljevima Pakta putem svojih parlamentarnih i međuvladinih tijela i ustanova, svojih europskih normi sadržanih u važećim, pravno obvezujućim konvencijama, prvenstveno Europskoj konvenciji o ljudskim pravima (i Sudu), svojih instrumenata i programa pomoći u području demokratskih ustanova, ljudskih prava, prava, pravde, odgoja i obrazovanja, kao i svojih čvrstih veza s civilnim društvom. U tom kontekstu, s velikim interesom uzimamo na znanje Stabilizacijski program Vijeća Europe za Jugoistočnu Europu koji će se primijeniti zajedno i u uskoj suradnji sa zainteresiranim zemljama i drugim međunarodnim i regionalnim organizacijama koje djeluju u tom području.

Uloga UN-a, uključujući UNHCR

25. Naglašavamo središnju ulogu UN-a u regiji u postizanju mira i sigurnosti, i trajnoj političkoj normalizaciji, kao i u humanitarnim naporima i gospodarskoj obnovi. Snažno podupiremo vodeću ulogu UNHCR-a u svim pitanjima koja se odnose na izbjeglice, osobito u zaštiti i povratku izbjeglica i prognanika te ključnu ulogu koju imaju WFP, UNICEF, WHO, UNDP, UNHCHR i druge članice UN-ova sustava. Radujemo se aktivnom uključivanju odgovarajućih UN-ovih službi u Regionalni stol za Jugoistočnu Europu. Uviđamo da Gospodarska komisija Ujedinjenih naroda za Europu ima stručnost koja može pridonijeti uspjehu radnih stolova Pakta o stabilnosti.

Uloga NATO-a

26. Stavljamo na znanje odluku NATO-a da proširi suradnju sa zemljama Jugoistočne Europe i njegovu privrženost otvorenosti, kao i namjeru NATO-a, Euroatlantskog partnerskog vijeća (EAPC) i Partnerstva za mir, da rade zajedno s drugim euroatlantskim strukturama, kako bi pridonijeli stabilnosti i sigurnosti te održali i proširili razgovore sa zemljama u regiji. Pozivamo ih da, u skladu s Paktom, sudjeluju u regionalnoj suradnji na jačanju sigurnosti, sprečavanju sukoba i upravljanju. Pozdravljamo te stabilizacijske aktivnosti kojima je cilj promicanje ciljeva ovoga Pakta. Pojačano korištenje NATO-vih mogućnosti i mehanizama, razvoj EAPC-ovog mehanizma suradnje i veće angažiranje Partnerstva za mir služit će Paktom predviđenim ciljevima opće stabilnosti, suradnje i dobrosusjedstva.

27. Članice NATO-a i znatan broj drugih sudionika naglašavaju da Savez ima važnu ulogu u ostvarivanju ciljeva Pakta, uz osobito naglašavanje NATO-ve novije odluke da se okrene prema zemljama u regiji.

Uloga Sjedinjenih Američkih Država

28. Budući da su usko surađivale s Europskom Unijom u pokretanju ovoga Pakta, Sjedinjene Američke Države će i dalje imati vodeću ulogu u razvoju i primjeni Pakta, radeći u suradnji s drugim sudionicima i onima koji facilitiraju proces. Vjerujemo da aktivna uloga Sjedinjenih

Američkih Država potvrđuje vitalnu važnost koju zemlje regije pridaju integraciji u euroatlantske strukture.

Bilježimo spremnost Sjedinjenih Američkih Država da podrže ovu inicijativu, s obzirom da te zemlje rade na tome da postanu što je moguće ozbiljniji kandidati za eventualno članstvo u euroatlantskim ustanovama. Pozdravljamo pridonos Sjedinjenih Američkih Država zemljama Jugoistočne Europe putem, između ostaloga, programa gospodarske i tehničke pomoći i sudjelovanjem u vođenju međunarodnih financijskih ustanova. Sjedinjene Američke Države će koordinirati i surađivati s drugim donatorima kako bi osigurale najveću moguću iskoristivost pomoći regiji.

Uloga Ruske Federacije

29. Rusija je imala i dalje će imatii ključnu ulogu u regiji. Cijene se ruski napori i pridonosi u postizanju mirnog rješenja sukoba u regiji, osobito kosovske krize. Budući da je bila uključena u ranoj fazi pokretanja ovoga Pakta, Ruska Federacija će nastaviti igrati vodeću i konstruktivnu ulogu u razvoju i primjeni Pakta, u suradnji s EU-om, UN-om, OESS-om, Vijećem Europe, međunarodnim gospodarskim i financijskim organizacijama i ustanovama, kao i regionalnim inicijativama i pojedinim zemljama. Ruska Federacija može dati vrijedan pridonos aktivnostima kojima je cilj unaprjeđenje mira, sigurnosti i postkonfliktne suradnje.

Uloga međunarodnih financijskih ustanova

30. Međunarodni monetarni fond (IMF), Svjetska Banka, Europska banka za obnovu i razvoj (EBRD) i Europska investicijska banka (EIB), kao financijske ustanove Europske Unije, imaju, sukladno svojim posebnim nadležnostima, važnu ulogu u pružanju potpore zemljama u regiji u ostvarenju gospodarske stabilizacije, reforme i razvoja regije. Oslanjamo se na njih u razvoju usklađene strategije međunarodne pomoći za regiju i unaprjeđenja zdravih makroekonomskih i strukturalnih politika zainteresiranih zemalja. Pozivamo te međunarodne financijske ustanove da preuzmu aktivnu ulogu u Regionalnom stolu za Jugoistočnu Europu i u odgovarajućim radnim stolovima.

Uloga OECD-a

31. Zapažamo jedinstvenu snagu Organizacije za gospodarsku suradnju i razvoj (OECD) kao foruma za dijalog o srednjoročnoj strukturalnoj politici i najboljim praksama. Oslanjamo se na OECD svjesni njegove dobro poznate kompetentnosti za rad s gospodarstvima u tranziciji i njegov otvoreni dijalog sa zemljama Jugoistočne Europe, da će preuzeti aktivnu ulogu u Regionalnom stolu za Jugoistočnu Europu i pomoći u procesu gospodarske obnove, jačanju dobrog vodstva i upravnih mogućnosti, te u daljnjem uključivanju pogođenih država u europsko i globalno gospodarstvo.

Uloga Zapadnoeuropske Unije (WEU)

32. Pozdravljamo ulogu koju WEU ima u promicanju stabilnosti u regiji. Bilježimo, u tom smislu, i doprinos koji je WEU dao sigurnosti na zahtjev Europske Unije, putem svojih misija u zemljama regije.

VI. REGIONALNE INICIJATIVE I ORGANIZACIJE

33. Naglašavamo naš interes za održive regionalne inicijative i organizacije koje jačaju prijateljsku suradnju između susjednih zemalja. Pozdravljamo podregionalne sheme suradnje između zemalja sudionica. Nastojat ćemo osigurati suradnju i kordinaciju između tih inicijativa i Pakta o stabilnosti, koji će se međusobno pojačavati. Nastavit ćemo graditi na njihovim postignućima.

34. Zapažamo da je Royaumont proces već uspostavio dinamičke okvire za suradnju u području demokracije i civilnog društva. U skladu s tim, Royaumont ima ključnu ulogu u ovom području, osobito u okviru prvog Radnog stola Pakta o stabilnosti.

35. Zapažamo ulogu Organizacije za crnomorsku gospodarsku suradnju u promicanju uzajamnog razumijevanja, poboljšanju općeg političkog ozračja i poticanju gospodarskog razvoja crnomorske regije. Pozdravljajući njene napore u pravcu mira, sigurnosti i stabilnosti putem gospodarske suradnje, pozivamo BSEC da pridonese primjeni Pakta o stabilnosti za Jugoistočnu Europu.

36. Zapažamo da je Srednjeeuropska inicijativa (CEI) sa zemljama u regiji uspostavila stabilan i integriran okvir za dijalog, koordinaciju i suradnju u političkom, gospodarskom, kulturnom i parlamentarnom području. Temeljem tog iskustva, ona ima važnu ulogu u sklopu Regionalnog stola za Jugoistočnu Europu.

37. Zapažamo da je Jugoistočnoeuropska inicijativa za suradnju (SECI) u svom području djelatnosti razvila novi pristup suradnji u gospodarstvu i infrastrukturi u regiji olakšavajući zajedničko donošenje odluka od strane jugoistočnoeuropskih zemalja. Kao takva, ona ima ključnu ulogu u regionalnim gospodarskim pitanjima, osobito u uklanjanju smetnji privatnim investicijama u regiji, u sklopu Pakta o stabilnosti.

38. Preporučujemo Jugoistočnoeuropski proces suradnje kao još jednu uspješnu regionalnu shemu suradnje. Potičemo njen daljnji razvoj i institucionalizaciju, uključujući završavanje njene povelje o dobrosusjedskim odnosima i suradnji.

39. Zapažamo pridonos grupe Jugoistočnoeuropskih ministara obrane (SEDM) sigurnosnoj dimenziji; ona poduzima različite suradničke aktivnosti koje su povećale transparentnost i uzajamno povjerenje, kao što je nova Multinacionalna mirovna snaga za Jugoistočnu Europu.

40. Očekujemo da će predložena Konferencija o području Jadranskog i Jonskog mora dati pozitivan pridonos regiji.

VII. PROCES MEĐUNARODNE MOBILIZACIJE I USKLAĐIVANJA DONATORA

41. Ponovno potvrđujemo našu čvrstu obvezu da podržimo obnovu, stabilizaciju i integraciju regije te pozivamo međunarodnu zajednicu donatora da velikodušno u tome sudjeluje. Pozdravljamo napredak što su ga Svjetska Banka i Europska Unija postigle preko Europske komisije, na uspostavi procesa usklađivanja donatora. Taj proces će se odvijati u suradnji s odgovarajućim radnim stolom i odredit će primjerene načine upravljanja i usmjeravanja međunarodne pomoći. Svjetska Banka i Europska komisija bit će također odgovorne za

koordinaciju sveobuhvatnog pristupa regionalnom razvoju i prijeko potrebnih donatorskih konferencija.

VIII. MEHANIZMI PRIMJENE I PREGLEDA

42. Djelotvorna primjena ovoga Pakta ovisit će o razvoju i jačanju upravljačkih i institucijskih kapaciteta, kao i civilnog društva u zainteresiranim zemljama - na nacionalnoj i lokalnoj razini - kako bi se što više konsolidirale demokratske strukture te dugoročno osigurala djelotvorna uprava i međunarodna pomoć za to područje.

43. Regionalni stol za Jugoistočnu Europu i radni stolovi sastat će se prvi put što je moguće ranije na poziv Predsjedništva Europske Unije. Oni će nastojati postići konkretne rezultate prema dogovorenim rokovima, u skladu s ciljevima Pakta o stabilnosti. Regionalni stol za Jugoistočnu Europu sastajat će se periodično, na dogovorenoj razini, kako bi utvrdio napredak pod radnim stolovima. Regionalni stol za Jugoistočnu Europu će osigurati vođenje radnih stolova.

DODATAK

Organizacija Regionalnog stola za Jugoistočnu Europu i radnih stolova Pakta o stabilnost za Jugoistočnu Europu

A. Regionalni stol za Jugoistočnu Europu provodit će Pakt o stabilnosti djelujući kao središnja ustanova za sva načelna pitanja u svezi s Paktom o stabilnosti i njegovom primjenom te kao upravljačko tijelo u tom procesu. Regionalni stol za Jugoistočnu Europu će osigurati vođenje radnih stolova.

B. Radni stolovi su instrumenti za održavanje i unaprjeđenje dobrosusjedskih odnosa u regiji uz korištenje konstruktivnog pristupa i olakšavanje rješenja pitanja koja su im povjerena. Posebni ciljevi radnih stolova bit će:

- rasprava o pitanjima u multilateralnom okviru kojom se nalaze načini za rješavanje nedostataka i smanjenje razlika dogovorima i sporazumima, uz korištenje stručnosti i potpore zemalja sudionica i facilitatorica, organizacija, ustanova i regionalnih inicijativa, osobito OESS-a i Vijeća Europe;

- utvrđivanje projekata kojima je cilj olakšavanje izvršenja dogovora, sporazuma i mjera u skladu s ciljevima Pakta. Osobitu pozornost treba dati projektima koji uključuju dvije ili više zemalja u regiji;

- po potrebi, osiguranje poticaja u onim područjima u kojima je potrebno ostvariti daljnji napredak.

C. Svaki radni stol razmotrit će sljedeća pitanja i po potrebi donijeti odluku o osnivanju podstolova sa sudionicima i facilitatorima.

- *Radni stol o demokratizaciji i ljudskim pravima* koji će razmatrati:

  i) pitanja demokratizacije i ljudskih prava, uključujući prava osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama; slobodne i neovisne medije; izgradnju civilnog društva; vladavinu prava i primjenu zakona; izgradnju ustanova; djelotvornu upravu i dobro vodstvo; razvoj zajedničkih pravila ponašanja o graničnim pitanjima i druga pitanja od važnosti za sudionike;

  ii) pitanja izbjeglica, uključujući zaštitu i povratak izbjeglica i prognanika.

- *Radni stol o gospodarskoj obnovi, razvoju i suradnji*, uključujući gospodarsku suradnju u regiji te između regije i ostalog dijela Europe i svijeta; promicanje slobodnih trgovinskih zona; malogranični promet; snabdijevanje energijom i uštedu energije; deregulirnje i transparentnost; infrastrukturu; razvoj privatnog sektora; pitanja okoliša; trajnu reintegraciju izbjeglica i druga pitanja od interesa za sudionike, uz istovremeno očuvanje cjelovitosti procesa koordinacije donatora;

- *Radni stol o sigurnosnim pitanjima*, koji će:

  i) razmatrati pravna pitanja i unutarnje poslove, kao i probleme migracija; usmjeriti se na mjere suzbijanja organiziranog kriminala, korupcije, terorizma i svih kriminalnih i nelegalnih aktivnosti, prekogranične rizike za okoliš i druga pitanja od interesa za sudionike;

  ii) redovito primati informacije od kompetentnih tijela koja se bave pitanjima transparentnosti i mjerama za izgradnju povjerenja u regiji. Ovaj stol će također poticati trajnu primjenu članka 1V. Dayton/Paris Sporazuma o nadzoru nad naoružanjem i pratiti napredak u pregovorima u svezi s člankom V., te razmatrati trebaju li se kompetentna tijela dodatno baviti mjerama za nadzor nad naoružanjem, sigurnost i uspostavu povjerenja, uzimajući u obzir postojeće dužnosti i obaveze pod CFE paktom.

  iii) redovito primati informacije od kompetentnih tijela koja se bave pitanjima suradnje u obrani/vojnim snagama, u cilju jačanja stabilnosti u regiji i između zemalja članica regije, te olakšati trajni angažman svih koji se bave pitanjem postizanja regionalne sigurnosti, sprečavanjem sukoba i upravljanjem. Rad ovog stola bit će komplementaran i u skladu s nastojanjima da se postigne sigurnost u regiji koja poduzimaju različite europske i euroatlantske inicijative i strukture.

D. Radni stolovi će izraditi radne planove u skladu s ciljevima Pakta o stabilnosti. U okviru svojih nadležnosti, oni mogu uspostaviti manje stolove ili sazvati sastanke i konferencije o pitanjima posebne ili podregionalne naravi. U tom kontekstu, posebna pozornost mora se usmjeriti na jačanje razmjene među građanima (napose mladeži), društvenim grupama, poduzetnicima i poduzećima kao i nevladinim organizacijama i njihovim partnerima u zemljama regije. Oni će osobito paziti da njihov rad bude koherentan i u skladu s postojećim aktivnostima i nastojati promicati komplementarnost i sinergiju te izbjegavati dupliciranje postojećih aktivnosti.

E. Regionalni stol za Jugoistočnu Europu imenovat će predsjedavajuće radnih stolova. Radni stolovi će izvješćivati Regionalni stol za Jugoistočnu Europu. Predsjedavajući Regionalnog stola za Jugoistočnu Europu i radnih stolova sastajat će se redovito i po potrebi kako bi vodili rasprave o aktivnostima radnih stolova, usklađivali te aktivnosti i pratili proces.

F. Mjesto i vrijeme pojedinih radnih stolova treba odrediti tako da se u najvećoj mogućoj mjeri olakša dolazak sudionika koji sudjeluju u više od jednog radnog stola, i da se ne isključuju drugi stolovi koji imaju svoj vlastiti raspored i dinamiku. Stolovi se mogu održavati ili rotiranjem zemalja regije, ili na poziv pojedinih zemalja Europske Unije, ili u Beču u Stalnom vijeću OESS-a.

G. Zemlja ili organizacija koja je domaćin, treba iz svojih sredstava osigurati uvjete koji su potrebni za održanje sastanka, kao što su konferencijske dvorane, tehnička pomoć i prevoditelji. Europska Unija izrazila je svoju spremnost da pokrije takve troškove onda kad se sastanci održavaju u sjedištu njenih ustanova.

Prevela: *Vedrana Spajić-Vrkaš*

ZAVRŠNA DEKLARACIJA ZAGREBAČKOG SASTANKA NA VRHU

usvojena u Zagrebu, 24. studenoga 2000.godine

1. Mi, šefovi država i Vlada država članica Europske unije, Albanije, bivše jugoslavenske Republike Makedonije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije, kao i ministar vanjskih poslova Slovenije, te predsjednik Europske komisije, u nazočnosti glavnog tajnika/visokog predstavnika za Zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku, posebnog predstavnika glavnog tajnika UN-a, posebnog izaslanika EU koji djeluje kao koordinator za Pakt o stabilnosti i visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu, sastajemo se u Zagrebu u trenutku kada demokracija počinje prevladavati širom regije.

Godina 2000. započela je demokratskim promjenama u Hrvatskoj, nakon predsjedničkih i parlamentarnih izbora. Nastavila se pobjedom demokratskih snaga u SRJ na izborima 24. rujna. Takav razvoj u interesu je svih zemalja regije kojima se otvaraju nove perspektive.

2. Nedavne povijesne promjene otvaraju put regionalnoj pomirbi i suradnji. One omogućavaju svim zemljama regije uspostavu novih odnosa povoljnih za svaku od njih, za stabilnost u regiji, te mir i stabilnost na europskom kontinentu. One daju novi poticaj politici dobrosusjedstva utemeljenoj na rješavanju sporova pregovorima, poštivanju prava manjina, poštivanju međunarodnih obveza, uključujući i obveze glede ICTY-ja, trajnom rješenju pitanja izbjeglica i prognanika, te poštivanju međunarodnih granica država. One jačaju regionalnu sigurnost i moraju potaknuti sve države na koje se to odnosi na zaključivanje pregovora o kontroli i smanjenju naoružanja na regionalnoj razini predviđenih Daytonskim sporazumima.

Želimo istaknuti važan pridonos Pakta o stabilnosti provođenju reformi, gospodarskom razvoju i jačanju regionalne sigurnosti i suradnje. Europska unija kao inicijator Pakta o stabilnosti, i dalje će imati pokretačku ulogu.

Naš je cilj održati drugu regionalnu financijsku konferenciju tijekom koje bi dotične zemlje trebale predstaviti programe gospodarske obnove i reforme.

Demokracija, pomirba i regionalna suradnja s jedne strane, te približavanje svake od ovih zemalja Europskoj uniji s druge strane, čine jedinstvenu cjelinu.

3. Od sada, šefovi država i Vlada pet zemalja na koje se proces odnosi obvezuju se da će između svojih država sklopiti sporazume o regionalnoj suradnji koje predviđaju politički dijalog, regionalno područje slobodne trgovine, kao i blisku suradnju na području pravosuđa i unutarnjih poslova, osobito radi jačanja sudstva i njegove neovisnosti, borbe protiv organiziranog kriminala, korupcije, pranja novca, ilegalnog useljavanja, trgovine ljudima i svakog drugog krijumčarenja. Ti sporazumi bit će ugrađeni u sporazume o stabilizaciji i pridruživanju kako se oni budu sklapali s Europskom unijom. Šefovi država i Vlada pet dotičnih zemalja istaknuli su važnost koju pridaju obuci policajaca, sudaca i jačanju kontrole granica.

Približavanje Europskoj uniji ići će ukorak s tim procesom razvoja regionalne suradnje. Različite inicijative koje su pokrenuli partneri također pridonose tom cilju. Razvoj regionalne suradnje tako poprima prioritetni karakter i treba se primijeniti na konkretne projekte poput ponovne uspostave plovidbe Dunavom. Slijedom toga bilježimo sa zadovoljstvom da je

izvanredni sastanak Jadransko-jonske inicijative jutros održan u Zagrebu, uz sudjelovanje Predsjednika Europske komisije.

Europska unija je sa zadovoljstvom primila na znanje prve napretke ostvarene s ciljem rješavanja pitanja sukcesije SFRJ i potiče zainteresirane strane da nastave u tom smjeru. ona također pozdravlja brzu uspostavu diplomatskih odnosa među državama regije tamo gdje još nisu uspostavljeni.

4. U tom kontekstu, svim zemljama regije od sada je otvoren put za približavanje Europskoj uniji u okviru Procesa stabilizacije i pridruživanja.

Europska unija potvrđuje svoju volju da pridonese konsolidaciji demokracije i Odlučno podupre proces pomirbe i suradnje između dotičnih zemalja. Ona ponovno potvrđuje europsku perspektivu zemalja obuhvaćenih Procesom stabilizacije i pridruživanja i njihov status potencijalnih kandidata za članstvo, sukladno zaključcima iz Feire.

Proces stabilizacije i pridruživanja u središtu je politike Unije u korist pet dotičnih zemalja. On uzima u obzir stanje u svakoj zemlji i temelj i se na poštivanju uvjeta koje je utvrdilo Vijeće 29. travnja 1997. glede demokratskih, gospodarskih i institucionalnih reformi. Na osnovi tih kriterija, Unija predlaže svakoj od tih zemalja individualizirani pristup, čiji se sadržaj nalazi u aneksu.

Perspektiva primanja u članstvo daje se temeljem odredbi Ugovora o Europskoj uniji, poštivanja kriterija koje je utvrdilo Europsko vijeće u Kopenhagenu u lipnju 1993., te napretka koji će se postići u primjeni Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, osobito u području regionalne suradnje.

Europska unija će vrlo uskoro pokrenuti jedinstveni program pomoći Zajednice u korist zemalja obuhvaćenih Procesom stabilizacije i pridruživanja pod nazivom C A R D S (Community Assistance for Reconstruction, Democratisation and Stabilisation).

Ovaj novi instrument Zajednice namijenjen Albaniji, bivšoj jugoslavenskoj Republici Makedoniji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i SRJ raspolagat će iznosom od 4,65 milijardi eura u razdoblju od 2000. do 2006. On će pratiti i osnažiti proces demokratskih, gospodarskih i institucionalnih reformi pet dotičnih zemalja.

Unija provodi i proširit će na pet dotičnih zemalja posebne asimetrične trgovinske povlastice koje će pospješiti pristup njihovih industrijskih i poljoprivrednih proizvoda tržištu zajednice i time pridonijeti ponovnom oživljavanju njihovih gospodarstava kroz poticanje izvoza. Unija poziva te zemlje da nastave svoje reforme kako bi u najvećoj mogućoj mjeri iskoristile trgovinske mogućnosti stvorene tim mjerama. Cilj je uspostaviti uravnoteženo područje slobodne trgovine između tih država i Europske unije, sukladno pravilima Svjetske trgovinske organizacije.

ANEKS

Proces stabilizacije i pridruživanja na individualiziranoj osnovi

***Albanija*:** Unija je pozdravila postignuti napredak od kada je Komisija izradila studiju o izvedivosti, te poziva čelnike te države da nastave sa svojim naporima. Unija je odlučila

intenzivirati suradnju i utvrditi reforme koje treba provesti. U tu svrhu, dogovoreno je da će se ustrojiti upravljačka skupina Europska unija/Albanija na visokoj razini. Vijeću će se predati izvješće prije kraja prvog polugodišta 2001. na putu pripreme pregovora o Sporazumu o stabilizaciji pridruživanju.

***Bivša jugoslavenska Republika Makedonija*:** Danas parafiramo prvi Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, koji predstavlja značajnu etapu u provođenju već postignutih reformi. Unija poziva čelnike ove države da nastave s naporima u provođenju reformi u smislu odredbi Sporazuma.

***Bosna i Hercegovina*:** Unija poziva vlasti ove države da nastave, na temelju postignutog napretka, sa svojim naporima kako bi Bosna i Hercegovina do kraja prvog polugodišta 2001. ispunila sve uvjete utvrđene u road-mapi prošloga proljeća, a kako bi Komisija mogla započeti s izradom studije o izvedivosti.

***Hrvatska*:** Unija pozdravlja sveobuhvatne napore i uspjeh reformi koje su vlasti ove države poduzele od početka godine. Te reforme danas omogućuju otvaranje pregovora o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju: želimo da ti pregovori brzo napreduju.

***SRJ*:** Od sada je otvorena perspektiva za Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sukladno pozivu Vijeća od 9. listopada 2000. Odlučeno je da se ustroji Konzultativna radna skupina EU/SRJ. Komisija će raditi u smjeru studije o izvedivosti s perspektivom smjernica.

Organizacija za europsku sigurnost i suradnju (OESS)

- Helsinški završni akt (1974.)
- Pariška povelja za Novu Europu (1990.)
- Haške preporuke o pravu nacionalnih manjina na odgoj i obrazovanje

HELSINŠKI ZAVRŠNI AKT
(ZAVRŠNI AKT KONFERENCIJE O EUROPSKOJ SIGURNOSTI I SURADNJI)*

usvojen na Konferenciji o europskoj sigurnosti i suradnji
Helsinki, 1. kolovoza 1975. godine

Konferencija o europskoj sigurnosti i suradnji, koja je započeta u Helsinkiju 3. srpnja 1973. i nastavljena u Ženevi od 18. rujna 1973. do 21. srpnja 1975., zaključena je u Helsinkiju, 1. kolovoza 1975. od strane visokih predstavnika Austrije, Belgije, Kanade, Cipra, Čehoslovačke, Danske, Finske, Francuske, Demokratske Republike Njemačke, Federalne Republike Njemačke, Grčke, Svete Stolice, Mađarske, Islanda, Irske, Italije, Lihtenštajna, Luksemburga, Malte, Monaka, Nizozemske, Norveške, Poljske, Portugala, Rumunjske, San Marina, Španjolske, Švedske, Švicarske, Turske, Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika, Ujedinjenog Kraljevstva, Sjedinjenih Američkih Država i Jugoslavije.

Na otvaranju i zatvaranju Konferencije, sudionicima se obratio glavni tajnik Ujedinjenih naroda kao njihov počasni član. Glavni tajnik UNESCO-a i Izvršni tajnik Komisije za gospodarstvo Ujedinjenih naroda obratili su se Konferenciji tijekom njene druge faze.

Na sastancima druge faze, svoje priloge s izjavama na različita pitanja iz programa dostavile su slijedeće mediteranske zemlje koje nisu sudjelovale na Konferenciji: Demokratska Narodna Republika Alžir, Arapska Republika Egipat, Izrael, Kraljevina Maroko, Sirijska Arapska Republika i Tunis.

Motivirani političkom voljom da, u interesu narodâ, poboljšaju i intenziviraju svoje odnose i pridonesu europskom miru, sigurnosti, pravdi, i suradnji, kao i međusobnom približavanju i približavanju drugim državama svijeta,

Odlučni, u skladu s tim, dati punu pozornost rezultatima Konferencije te među svojim državama i širom Europe osigurati njihove prednosti i time proširiti, produbiti te učiniti stalnim i trajnim proces detanta,

visoki predstavnici država sudionica svečano usvajaju sljedeće:

PITANJA SIGURNOSTI U EUROPI

Države sudionice Konferencije o europskoj sigurnosti i suradnji,

* Ovdje objavljujemo samo prvi dio Helsinškog završnog akta u kojemu se utvrđuju načela odnosa među državama i primjena nekih od tih načela.

ponovno potvrđujući svoj zadatak promicanja boljih međusobnih odnosa i osiguranja takvih uvjeta u kojima će njihovi narodi živjeti u stvarnom i trajnom miru, bez prijetnji ili ugrožavanja njihove sigurnosti;

uvjerene u potrebu za poduzimanjem napora kako bi detant postao i stalan i trajan i sveobuhvatan, opsegom univerzalan proces, kao i da će primjena rezultata Konferencije o europskoj sigurnosti i suradnji biti glavni pridonos tom procesu;

smatrajući da bi solidarnost među narodima kao i zajednička namjera država sudionica da ostvare ciljeve utvrđene na Konferenciji o europskoj sigurnosti i suradnji, trebale dovesti do sve boljih i tješnjih odnosa među njima u svim područjima, a time i do rješavanja sporova koji proizlaze iz naravi njihovih prijašnjih odnosa, kao i do njihova boljeg međusobnog razumijevanja;

svjesne zajedničke povijesti i priznajući da im postojanje zajedničkih elemenata u njihovim tradicijama i vrijednosnim sustavima može pomoći u unaprjeđenju njihovih odnosa, te u namjeri da, uz potpuno poštivanje individualnosti i različitosti svojih polazišta i stavova, traže mogućnosti udruživanja svojih napora kako bi prevladale nepovjerenje i povećale povjerenje te riješile probleme koji ih razdvajaju i surađivale u interesu čovječanstva;

priznajući nerazdvojivost sigurnosti u Europi, kao zajednički interes za unaprjeđenje suradnje u Europi kao cjelini i među sobom, te izražavajući svoju namjeru da u skladu s tim poduzmu odgovarajuće napore;

priznajući tijesnu vezu između mira i sigurnosti u Europi i svijetu kao cjelini, te svjesne potrebe da svaka pojedinačno pridonese jačanju svjetskog mira i sigurnosti kao i promicanju temeljnih prava, gospodarskog i društvenog napretka i blagostanja svih naroda;

prihvaćaju sljedeće:

1.

a) Deklaracija o načelima na kojima se uređuju odnosi između država sudionica

Države sudionice,

ponovno potvrđujući svoju obvezu prema miru, sigurnosti i pravdi kao i prema trajnom razvoju prijateljskih odnosa i suradnje;

priznajući da ta obveza, koja odražava interese i težnje naroda, svakoj državi sudionici nameće sadašnju i buduću odgovornost, povećanu iskustvom prošlosti;

ponovno potvrđujući, sukladno svom članstvu u Ujedinjenim narodima te njihovom svrhom i ciljevima, svoju punu i aktivnu potporu Ujedinjenim narodima, osnaživanju njihove uloge i djelotvornosti u jačanju međunarodnog mira, sigurnosti i pravde, kao i u rješavanju međunarodnih problema te razvoju prijateljskih odnosa i suradnje među državama;

izražavajući zajedničku privrženost načelima koja su naprijed utvrđena i koja su u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda, kao i zajedničku volju za djelovanjem u primjeni tih načela, u skladu s ciljevima i načelima Povelje Ujedinjenih naroda;

proglašavaju spremnost da u svojim odnosima s drugim državama sudionicama, bez obzira na njihov politički, gospodarski ili društveni sustav i veličinu, zemljopisni položaj ili razinu gospodarskog razvoja, poštuju i provedu u praksi sljedeća načela, od kojih svako ima primarnu ulogu u usmjeravanju njihovih međusobnih odnosa:

I. ***Suverena jednakost, poštivanje prava svojstvenih suverenosti***

Države sudionice uzajamno će poštivati suverenu jednakost i individualnost kao i sva prava koja su svojstvena i koja obuhvaća suverenost, osobito pravo svake države na međunarodnu ravnopravnost, teritorijalnu cjelovitost te slobodu i političku neovisnost. One će također uzajamno poštivati pravo druge države da slobodno bira i razvija svoj politički, društveni, gospodarski i kulturni sustav kao i pravo da donosi svoje zakone i propise.

U okviru međunarodnog prava, sve države sudionice imaju jednaka prava i dužnosti. One će uzajamno poštivati pravo države da po svojoj želji određuje i ostvaruje odnose s drugim državama u skladu s međunarodnim pravom i duhom ove Deklaracije. One smatraju da se njihove granice mogu mijenjati u skladu s međunarodnim pravom, mirnim putem i sporazumno. One također imaju pravo pripadati ili ne pripadati međunarodnim organizacijama, sudjelovati ili ne sudjelovati u bilateralnim ili multilateralnim ugovorima, uključujući pravo da budu ili ne budu stranke ugovora o sklapanju saveza; one imaju i pravo na neutralnost.

II. ***Suzdržavanje od prijetnje ili primjene sile***

Države sudionice će se između sebe i u međunarodnim odnosima općenito, suzdržati od prijetnje ili primjene sile protiv teritorijalne cjelovitosti ili političke neovisnosti bilo koje države, ili od nekog dugog postupka koji je suprotan ciljevima Ujedinjenih naroda i ovoj Deklaraciji. Ne može se pozivati ni na kakav razlog kako bi se opravdalo pribjegavanje prijetnji ili primjeni sile u suprotnosti s tim načelom.

U skladu s tim, države sudionice suzdržat će se od svakog djelovanja koje znači prijetnju silom, odnosno izravnu ili neizravnu primjenu sile protiv druge države sudionice. Isto tako, suzdržat će se od svake manifestacije sile kojoj je svrha prisiljavanje druge države da se odrekne pune primjene svojih suverenih prava. Također će se u međusobnim odnosima suzdržati od svakog čina nasilne odmazde.

Nikakvu prijetnju ili primjenu sile neće koristiti kao sredstvo rješavanja sporova ili pitanja koja bi mogla dovesti do spora među njima.

III. ***Nepovredivost granica***

Države sudionice uzajamno potvrđuju da su sve njihove granice kao i granice svih država u Europi nepovredive, pa će se stoga sada i ubuduće suzdržavati od povrede tih granica.

U skladu s tim, one će se također suzdržati i od svakog zahtjeva ili samog čina prisvajanja ili osvajanja dijela ili cijelog teritorija bilo koje države sudionice.

IV. ***Teritorijalna cjelovitost država***

Države sudionice poštivat će teritorijalnu cjelovitost svake države sudionice.

U skladu s tim, suzdržat će se od svakog djelovanja koje je u suprotnosti s ciljevima i načelima Povelje Ujedinjenih naroda glede teritorijalne cjelovitosti, političke neovisnosti ili jedinstvenosti bilo koje države sudionice, a osobito od svakog djelovanja koje predstavlja prijetnju ili primjenu sile.

Države sudionice će se suzdržati i od toga da teritorij druge države podvrgnu vojnoj okupaciji ili drugim izravnim ili neizravnim mjerama prisile suprotnim međunarodnom pravu, ili pak da ga učine predmetom prisvajanja kao posljedicom takvih mjera ili prijetnje takvim mjerama. Niti jedna takva okupacija ili prisvajanje neće biti pravno priznato.

V. ***Mirno rješavanje sporova***

Države sudionice rješavat će međusobne sporove mirnim putem na način koji ne ugrožava međunarodni mir, sigurnost i pravdu.

One će nastojati u punoj vjeri i u duhu suradnje postići brzo i pravedno rješenje u skladu s međunarodnim pravom.

U tu svrhu, po svom izboru će koristiti sredstva kao što su pregovaranje, istraživanje, posredovanje, mirenje, arbitraža, sudsko izravnanje i drugi mirni načini, uključujući svaki postupak koji su već dogovorile u cilju rješavanja međusobnog spora.

U slučaju izostanka rješenja na neki od naprijed navedenih mirnih načina, stranke u sporu nastavit će zajednički tražiti put do mirnog rješenja spora.

Države sudionice koje su stranke u sporu, kao i ostale države sudionice, suzdržat će se od svakog djelovanja koje bi moglo pogoršati okolnosti do te mjere da se ugrozi međunarodni mir i sigurnost, a mirno rješenje spora učini još težim.

VI. ***Nemiješanje u unutarnja pitanja***

Bez obzira na međusobne odnose, države sudionice suzdržat će se od svakog pojedinačnog ili kolektivnog, izravnog ili neizravnog miješanja u unutarnja ili vanjska pitanja koja su pod jurisdikcijom druge države sudionice.

U skladu s tim, suzdržat će se od svakog oblika vojne intervencije ili prijetnje vojnom intervencijom upućene nekoj drugoj državi sudionici.

Također će se, bez obzira na okolnosti, suzdržati od svakog drugog čina vojne, političke, gospodarske ili druge prisile kojim bi u svoju korist onemogućile primjenu prava svojstvenih suverenosti i interesima druge države sudionice, a u svrhu osiguranja prednosti bilo koje vrste.

U skladu s tim, one će se, *inter alia*, suzdržati od izravne ili neizravne potpore terorističkim, subverzivnim ili nekim drugim djelovanjima usmjerenim na nasilno svrgavanje režima neke druge države sudionice.

VII. *Poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda, uključujući slobodu mišljenja, savjesti, vjere ili uvjerenja*

Države sudionice poštivat će ljudska prava i temeljne slobode, uključujući slobodu mišljenja, savjesti, vjere ili uvjerenja svih, bez obzira na rasu, spol, jezik ili vjeru.

One će promicati i poticati djelotvornu primjenu građanskih, političkih, gospodarskih, socijalnih, kulturnih i drugih prava i sloboda, od kojih svako proizlazi iz prirodnog dostojanstva ljudske osobe i prijeko su potrebna za njen slobodan i potpun razvoj.

U tom okviru, države članice priznat će i poštivati slobodu pojedinca da sam ili u zajednici s drugima ispovijeda i prakticira svoju vjeru ili uvjerenje, na način kako mu nalaže njegova savjest.

Države sudionice na čijem teritoriju žive nacionalne manjine, poštivat će pravo pripadnika tih manjina na jednakost pred zakonom, osigurati im punu mogućnost stvarnog uživanja ljudskih prava i temeljnih sloboda te na taj način štititi njihove zakonske interese u tom području.

Države sudionice priznaju opće značenje ljudskih prava i temeljnih sloboda, poštivanje kojih je bitan čimbenik mira, pravde i blagostanja prijeko potrebnih za siguran razvoj prijateljskih odnosa i suradnje među njima, kao i suradnje među svim državama.

One će neprekidno poštivati ta prava i slobode u međusobnim odnosima te, zajednički i pojedinačno, kao i u suradnji s Ujedinjenim narodima, nastojati promicati njihovu sveopću i djelotvornu primjenu.

One potvrđuju pravo pojedinca da zna i da djeluje u skladu sa svojim pravima i dužnostima u tom području.

U području ljudskih prava i temeljnih sloboda, države sudionice postupat će u skladu s ciljevima i načelima Povelje Ujedinjenih naroda i Opće deklaracije o ljudskim pravima. Također će ispunjavati svoje obveze utvrđene međunarodnim deklaracijama i sporazumima u tom području, uključujući, *inter alia*, međunarodne paktove o ljudskim pravima, kojih mogu biti stranke.

VIII. *Jednaka prava i samoodređenje naroda*

Države sudionice poštivat će jednaka prava naroda i njihovo pravo na samoodređenje, uvijek postupajući u skladu s ciljevima i načelima Povelje Ujedinjenih naroda kao i s važećim normama međunarodnog prava, uključujući i one koje se odnose na teritorijalnu cjelovitost država.

Na temelju načela jednakih prava i samoodređenja naroda, svi narodi imaju pravo u punoj slobodi i bez miješanja izvana, odrediti svoj unutarnji i vanjski politički status, kad i kakav žele, te poticati svoj politički, gospodarski, društveni i kulturni razvoj prema svojim željama.

Države sudionice ponovno potvrđuju sveopće značenje poštivanja i djelotvorne primjene načela jednakih prava i samoodređenja naroda za razvoj prijateljskih odnosa među njima kao i među svim državama; one također pozivaju na potrebu uklanjanja svakog oblika kršenja toga načela.

IX. *Suradnja među državama*

Države sudionice razvijat će suradnju između sebe i sa svim drugim državama u svim područjima, u skladu s ciljevima i načelima Povelje Ujedinjenih naroda. Razvijajući suradnju, države sudionice će staviti naglasak na ona područja koja su zacrtana okvirom Konferencije o europskoj sigurnosti i suradnji, pri čemu će svaka od njih svoj pridonos ostvariti u uvjetima pune ravnopravnosti.

Razvijajući suradnju u punoj ravnopravnosti, one će promicati međusobno razumijevanje i povjerenje, prijateljske i dobrosusjedske odnose, međunarodni mir, sigurnost i pravdu. Jednako tako će, razvijajući suradnju, nastojati povećati blagostanje narodâ i pridonijeti ispunjenju njihovih težnji korištenjem, *inter alia*, prednosti koje proizlaze iz povećanog zajedničkog znanja, napretka i postignuća u gospodarskom, znanstvenom, tehnološkom, društvenom, kulturnom i humanitarnom području. One će poduzeti mjere u cilju stvaranja uvjeta u kojima će te prednosti biti dostupne svima; smanjujući razlike u gospodarskom razvoju, one će uzeti u obzir interese svih, osobito zemalja u razvoju širom svijeta.

One potvrđuju da vlade, ustanove, organizacije i pojedinci imaju značajnu i pozitivnu ulogu u ispunjenju ciljeva njihove uzajamne suradnje.

Jačanjem te suradnje, one će između sebe nastojati uspostaviti bliskije odnose na kvalitetnijim i trajnijim temeljima, za dobrobit svih ljudi.

X. *Ispunjenje obveza prema međunarodnom pravu u dobroj vjeri*

Države sudionice ispunjavat će u dobroj vjeri svoje obveze prema međunarodnom pravu, kako one koje proizlaze iz općepriznatih načela i pravila međunarodnog prava tako i one koje proizlaze iz ugovora i drugih sporazuma kojih su stranke, u skladu s međunarodnim pravom.

Primjenjujući svoja suverena prava, uključujući i pravo na određivanje svojih zakona i propisa, pridržavat će se pravnih obveza prema međunarodnom pravu; također će poštivati i primjenjivati odredbe Završnog akta Konferencije o europskoj sigurnosti i suradnji.

Države sudionice potvrđuju da će u slučaju sukoba između obveza članica Ujedinjenih naroda prema Povelji Ujedinjenih naroda i obveza prema bilo kojem ugovoru ili drugom međunarodnom sporazumu, prevladati njihove obveze prema Povelji Ujedinjenih naroda, u skladu s člankom 103. Povelje.

Sva naprijed utvrđena načela od primarnog su značenja te će se u skladu s tim jednako i bezrezervno primjenjivati, a svako će od njih biti tumačeno na način da se u obzir uzmu ostala načela.

Države sudionice izražavaju svoju odlučnost da u svojim međusobnim odnosima i suradnji u potpunosti poštuju i primjenjuju ta načela kako su ona utvrđena u ovoj Deklaraciji u svim njihovim aspektima, kako bi se svakoj državi sudionici osiguralo da se koristi prednostima koje proizlaze iz sveopćeg poštivanja i primjene tih načela.

Poštujući naprijed izložena načela i osobito prvu rečenicu desetoga načela: "Ispunjenje obveza prema međunarodnom pravu u dobroj vjeri ", države sudionice napominju da ova Deklaracija ne utječe na njihova prava i obveze, kao ni na ugovore, druge sporazume i dogovore koji su s tim pravima i obvezama povezani.

Države sudionice izražavaju svoje uvjerenje da će poštivanje ovih načela potaknuti razvoj normalnih i prijateljskih odnosa među njima te poboljšati njihovu uzajamnu suradnju u svim područjima. Također izražavaju uvjerenje da će poštivanje tih načela potaknuti razvoj političkih odnosa među njima, koji će, zauzvrat, pridonijeti boljem uzajamnom razumijevanju njihovog položaja i stavova.

Države sudionice očituju svoju namjeru da svoje odnose sa svim drugim zemljama razvijaju u duhu načela sadržanih u ovoj Deklaraciji.

b) Pitanja primjene nekih od naprijed utvrđenih načela

i) Države sudionice,

ponovno potvrđujući da će poštivati i primjenjivati načelo suzdržavanja od prijetnje ili primjene sile te uvjerene u potrebu da ono postane djelotvornom normom međunarodnog života;

izjavljuju da su u međusobnim odnosima spremne poštivati i izvršavati, *inter alia*, sljedeće odredbe koje su u skladu s Deklaracijom o načelima na kojima se uređuju odnosi između država sudionica:

- Svim prihvatljivim načinima i oblicima ispunjavati i iskazivati obvezu suzdržavanja od prijetnje ili primjene sile u međusobnim odnosima.

- Suzdržati se od svake primjene oružane sile protivne ciljevima i načelima Povelje Ujedinjenih naroda i odredbama Deklaracije o načelima na kojima se uređuju odnosi između država sudionica, protiv neke druge države sudionice, osobito od invazije ili napada na njen teritorij.

- Suzdržati se od manifestacije sile u cilju prisiljavanja neke druge države sudionice da se odrekne pune primjene svojih suverenih prava.

- Suzdržati se od svakog čina gospodarske prisile sa svrhom da podredi svojim interesima primjenu prava neke druge države sudionice, koja su svojstvena njenoj suverenosti te da tako sebi osigura bilo koju prednost.

- Poduzeti djelotvorne mjere koje po opsegu i naravi predstavljaju korak naprijed do konačnog ostvarenja općeg i potpunog razoružanja pod strogim i uspješnim međunarodnim nadzorom.

- Svim sredstvima koje smatraju primjerenim, promicati ozračje povjerenja i poštivanja među narodima, u skladu sa svojom obvezom da se suzdrže od propagiranja agresivnih ratova i svake prijetnje ili primjene sile protiv druge države sudionice koje su protivne ciljevima Ujedinjenih naroda i Deklaraciji o načelima na kojima se uređuju odnosi između država sudionica.

- Poduzeti svaki napor kako bi isključivo mirnim putem rješavali sve međusobne sporove nastavak kojih bi mogao ugroziti međunarodni mir i suradnju u Europi, te prvenstveno tražiti miroljubiva rješenja izložena u članku 33. Povelje Ujedinjenih naroda.

  Suzdržati se od svake akcije koja bi mogla zapriječiti mirno rješavanje sporova između država sudionica.

(ii) Države sudionice,

ponovno potvrđujući svoju spremnost na rješavanje sporova u skladu s Načelom mirnog rješavanja sporova;

uvjerene da je mirno rješavanje sporova dopuna suzdržavanju od prijetnje ili primjene sile i da su to bitni, iako ne i isključivi čimbenici održanja i učvršćenja mira i sigurnosti;

želeći pojačati i poboljšati postupke koji im stoje na raspolaganju za mirno rješavanje sporova;

1. Odlučne su nastaviti s razmatranjem i razrađivanjem općeprihvaćene metode mirnog rješavanja sporova sa svrhom dopune postojećih metoda, i u tom cilju nastaviti rad na Nacrtu konvencije o europskom sustavu za mirno rješavanje sporova, kojeg je u drugoj fazi Konferencije o europskoj sigurnosti i suradnji predložila Švicarska, kao i druge prijedloge u svezi s tim, a koji smjeraju na razradu takve metode.

2. Donose odluku da se na poziv Švicarske sazove sastanak stručnjaka svih država sudionica kako bi se ispunila obveza iz prethodnoga 1. stavka, u onom okviru i onim postupcima koji su predviđeni za nastavak Konferencije i koji su navedeni u poglavlju "Nastavak konferencije".

3. Taj sastanak stručnjaka održat će se nakon zasjedanja predstavnika imenovanih od strane ministara vanjskih poslova država sudionica u 1977. godini, u skladu s poglavljem "Nastavak konferencije", a rezultati rada tog sastanka stručnjaka bit će dostavljeni vladama.

2.

DOKUMENT O MJERAMA ZA IZGRADNJU POVJERENJA I NEKIM ASPEKTIMA SIGURNOSTI I RAZORUŽANJA

Države sudionice,

želeći otkloniti moguće uzroke međusobnih napetosti i time pridonijeti jačanju mira u svijetu;

odlučne jačati međusobno povjerenje i time pridonijeti većoj stabilnosti i sigurnosti u svijetu;

odlučne, nadalje, u odnosima između sebe i općenito u međunarodnim odnosima, suzdržati se od prijetnje ili primjene sile protiv teritorijalne cjelovitosti ili političke neovisnosti bilo koje države, ili od bilo kojeg drugog načina koji je protivan ciljevima Ujedinjenih naroda i Deklaraciji o načelima na kojima se uređuju odnosi između država sudionica, kao što je usvojeno u ovom Završnom aktu;

priznajući potrebu da pridonesu smanjenju opasnosti od oružanog sukoba i nesporazuma ili krive procjene vojnih aktivnosti, što može izazvati strah, osobito u okolnostima u kojima države sudionice ne raspolažu jasnim i provjerenim informacijama o naravi takvih aktivnosti;

uzimajući u obzir razmatranja o naporima za smanjenjem napetosti i promicanjem razoružanja;

priznajući da će razmjena promatrača pozvanih na vojne vježbe pomoći promicanju njihovih međusobnih susreta i razumijevanja;

proučivši pitanje prethodne najave većih vojnih pokreta u kontekstu izgradnje povjerenja;

priznajući da postoje i drugi načini kojima pojedine države mogu još i više pridonijeti zajedničkim ciljevima;

uvjerene u političku važnost prethodne najave većih vojnih vježbi za promicanje međusobnog razumijevanja i jačanje povjerenja, stabilnosti i sigurnosti;

prihvaćajući odgovornost svake od sudionica za promicanje tih ciljeva i provođenje te mjere, u skladu s usvojenim kriterijima i načinima, kao bitnim elementima ostvarenja tih ciljeva;

priznajući da ova mjera proizlazi iz dragovoljne političke odluke;

usvajaju sljedeće:

I. *Prethodna najava većih vojnih vježbi*

One će obavijestiti sve ostale države sudionice o svojim većim vojnim vježbama uobičajenim diplomatskim putem i u skladu sa sljedećim odredbama:

Najavit će se veće vojne vježbe u kojima sudjeluje više od 25.000 vojnika u samostalnim postrojbama ili u kombinaciji s bilo kojom zračnom ili mornaričkom komponentom (u ovom kontekstu riječ "postrojba" uključuje vodozemske i zračne snage). Ako je riječ o samostalnim vježbama vodozemskih ili zračnih postrojbi, ili kombiniranim vježbama u kojima one sudjeluju, te se postrojbe uključuju u ukupan broj. Nadalje, u slučaju kombiniranih vježbi koje ne dostižu naprijed navedeni ukupan broj, ali koje uključuju kopnene snage i veći broj bilo vodozemskih bilo zračnih postrojbi, ili i jedne i druge, vježbe se također mogu najaviti.

Najavit će se veće vojne vježbe koje se održavaju u Europi na području bilo koje države sudionice i, ako to bude potrebno, u susjednom morskom i zračnom prostoru.

Ako je riječ o državi sudionici čiji se teritorij proteže izvan Europe, prethodno će se najaviti samo vježbe koje se odvijaju u prostoru 250 kilometara udaljenom od granice koja je okrenuta ili je zajednička s granicom bilo koje europske države sudionice, no država sudionica ne treba najaviti vježbe kad to područje dotiče granicu države sudionice koja je okrenuta prema ili je zajednička s granicom neeuropske države nesudionice.

Obavijest će se poslati najkasnije 21 dan prije početka vježbi ili, u slučaju da je vježba pripremljena kasnije, u najkraćem mogućom roku prije njena početka.

Najava će sadržavati informacije o odredištu, ako ono postoji, općem cilju vježbi, državama koje u vježbi sudjeluju, vrsti ili vrstama te veličini uključenih snaga, kao i o području i predviđenom vremenskim okviru njihova održavanja. Države sudionice će također po mogućnosti dati dodatne informacije, posebice one koje se odnose na komponente uključenih snaga i vremenski okvir njihova sudjelovanja.

Prethodna najava ostalih vojnih vježbi

Države sudionice priznaju da mogu dodatno pridonijeti jačanju povjerenja i povećanju sigurnosti i stabilnosti, te da u tom cilju mogu i manje vojne vježbe najaviti drugim državama sudionicama, posvećujući osobitu pozornost državama koje se nalaze uz područja tih vježbi.

U tom cilju, države sudionice priznaju da mogu najaviti i druge vojne vježbe koje budu izvodile.

Razmjena promatrača

Države sudionice će, dobrovoljno i na bilateralnoj osnovi, u duhu uzajamnosti i dobre volje prema svim državama sudionicama, uputiti poziv drugim državama sudionicama da pošalju promatrače za praćenje vojnih vježbi.

Država koja upućuje poziv odredit će u svakom pojedinom slučaju broj promatrača, postupke i uvjete njihova sudjelovanja te dati ostale informacije koje smatra korisnim. Ona će osigurati odgovarajuće uvjete i brinuti se o gostima.

Poziv će biti upućen onoliko unaprijed koliko se to može uobičajenim diplomatskim putem.

Prethodna najava većih vojnih pokreta

Države sudionice su, u skladu sa Završnim preporukama Helsinških savjetovanja, razmotrile pitanje prethodne najave većih vojnih pokreta kao mjere jačanja povjerenja.

U skladu s tim, države sudionice priznaju da, u skladu sa svojom prosudbom i u cilju pridonosa izgradnji povjerenja, one mogu najaviti veće vojne pokrete.

U tom će duhu države koje sudjeluju na Konferenciji o europskoj sigurnosti i suradnji detaljno razmotriti pitanje prethodne najave većih vojnih pokreta, osobito imajući na umu iskustvo stečeno u primjeni mjera utvrđenih u ovom dokumentu.

Ostale mjere za izgradnju povjerenja

Države sudionice priznaju da postoje i druga sredstva kojima se mogu promicati njihovi zajednički ciljevi.

Poštujući uzajamnost i u svrhu boljeg međusobnog razumijevanja, one će posebice promicati razmjenu vojnog osoblja, uključujući posjete vojnih delegacija.

* * *

Kako bi što više pridonijele zajedničkom cilju izgradnje povjerenja, države sudionice će tijekom provođenja vojnih aktivnosti u području obuhvaćenom odredbama o prethodnoj najavi većih vojnih vježbi, primjereno tome uzeti u obzir i poštivati taj cilj.

One također priznaju da bi iskustvo stečeno primjenom naprijed utvrđenih odredbi, zajedno s daljnjim naporima, moglo unaprijediti i proširiti mjere jačanja povjerenja.

II. Pitanja razoružanja

Države sudionice priznaju svoj zajednički interes u naporima usmjerenim na popuštanje vojne napetosti i promicanje razoružanja, koji su zamišljeni kao nadopuna političkom detantu u Europi i jačanju sigurnosti. One su uvjerene u prijeku potrebu poduzimanja djelotvornih mjera u tim područjima koje po opsegu i naravi predstavljaju korak naprijed prema konačnom ostvarenju općeg i potpunog razoružanja pod strogim i djelotvornim međunarodnim nadzorom, što bi trebalo dovesti do učvršćenja mira i sigurnosti u cijelom svijetu.

III. Opća razmatranja

Razmotrivši stavove o različitim pitanjima jačanja sigurnosti u Europi putem ulaganja zajedničkih napora usmjerenih na promicanje detanta i razoružanja, države sudionice će, u tom kontekstu, prilikom sudjelovanja u tim naporima posebice polaziti od sljedećih bitnih stavova:

- komplementarnost političkih i vojnih aspekata sigurnosti;

- veza između sigurnosti svake države sudionice i sigurnosti Europe kao cjeline te odnos koji u širem kontekstu svjetske sigurnosti postoji između sigurnosti u Europi i sigurnosti u Sredozemlju;

- poštivanje interesa za sigurnošću svih država sudionica Konferencije o europskoj sigurnosti i suradnji, što proizlazi iz njihove jednake suverenosti;

- važnost da sudionici pregovaračkih tijela osiguraju dostavljanje informacija na odgovarajući način o značajnim pomacima, napretku i rezultatima ostalim državama sudionicama Konferencije o europskoj sigurnosti i suradnji, te zauzvrat, opravdanost interesa bilo koje države sudionice za uvažavanjem njenih stavova.

(.....)

Prevela: *Vedrana Spajić-Vrkaš*

PARIŠKA POVELJA ZA NOVU EUROPU

usvojena na Konferenciji o europskoj sigurnosti i suradnji

Pariz, 21. studenoga 1990. godine

Zasjedanje čelnika država ili vlada zemalja sudionica Konferencije o europskoj sigurnosti i suradnji (KESS-a): Austrije, Belgije, Bugarske, Kanade, Cipra, Federalne Republike Češke i Slovačke, Danske, Finske, Francuske, Njemačke, Grčke, Svete Stolice, Mađarske, Islanda, Irske, Italije, Europske zajednice, Lihtenštajna, Luksemburga, Malte, Monaka, Nizozemske, Norveške, Poljske, Portugala, Rumunjske, San Marina, Španjolske, Švedske, Švicarske, Turske, Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika, Ujedinjenog Kraljevstva, Sjedinjenih Američkih Država i Jugoslavije, Pariz, 19. - 21. studenoga 1990.

NOVO DOBA DEMOKRACIJE, MIRA I JEDINSTVA

Mi, čelnici država ili vlada država sudionica Konferencije o europskoj sigurnosti i suradnji (KESS), okupili smo se u Parizu u vremenu dubokih promjena i povijesnih očekivanja. Doba europskih sukoba i podjela je završeno. Izjavljujemo da će odsada naši odnosi biti temeljeni na poštivanju i suradnji.

Europa se oslobađa ostavštine prošlosti. Hrabrost muškaraca i žena, snaga volje narodâ i moć ideja Helsinškog završnog akta otvorili su novo doba demokracije, mira i jedinstva u Europi.

Ovo je doba ispunjenja nada i očekivanja što su ih naši narodi desetljećima gajili: čvrsto obvezivanje na demokraciju temeljenu na ljudskim pravima i temeljnim slobodama; blagostanje putem gospodarske slobode i društvene pravde te jednaka sigurnost za sve naše zemlje.

Deset načela Završnog akta vodit će nas prema toj ambicioznoj budućnosti, na isti način na koji su nam ona osvjetljavala put prema boljim odnosima u proteklih petnaest godina. Postupno provođenje svih obveza OESS-a mora biti temelj inicijativa koje sada poduzimamo kako bi naši narodi mogli živjeti u skladu sa svojim težnjama.

Ljudska prava, demokracija i vladavina prava

Obvezujemo se izgrađivati, ujednačavati i učvršćivati demokraciju kao jedini sustav vladanja našim nacijama. U tom nastojanju ustrajat ćemo na sljedećem:

Ljudska prava i temeljne slobode prirođena su prava svih ljudi, ona su neotuđiva i zajamčena zakonom. Njihova zaštita i promicanje prvenstvena je odgovornost države. Njihovo

poštivanje je bitna zaštita od prevelike državne moći. Njihova zaštita i puna primjena temelji su slobode, pravde i mira.

Demokratska vlast temelji se na volji naroda koja se redovito izražava putem slobodnih i poštenih izbora. U temeljima demokracije su poštivanje ljudske osobe i vladavine prava. Demokracija je najbolja zaštita slobode izražavanja, snošljivosti svih društvenih grupa i jednakih mogućnosti za svakog čovjeka.

Demokracija sa svojim predstavljačkim i pluralističkim obilježjem pretpostavlja odgovornost biračkog tijela i obvezu javnih vlasti da poštuju zakon i nepristrano izvršenje pravde. Nitko nije iznad zakona.

Potvrđujemo da svaki pojedinac ima pravo bez diskriminacije na:

- slobodu mišljenja, savjesti i vjere ili uvjerenja,
- slobodu izražavanja,
- slobodu udruživanja i mirnog okupljanja,
- slobodu kretanja;

da nitko ne smije biti:

- podvrgnut samovoljnom uhićenju ili pritvoru,
- podvrgnut mučenju ili drugom okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem postupku ili kazni;

da svatko također ima pravo:

- znati i djelovati u skladu sa svojim pravima,
- sudjelovati u slobodnim i poštenim izborima,
- na pošteno i javno suđenje ako je protiv njega podignuta optužnica,
- posjedovati imovinu sam ili u zajedništvu i baviti se poduzetništvom,
- uživati gospodarska, socijalna i kulturna prava.

Potvrđujemo da će se etnički, kulturni i jezični identitet nacionalnih manjina štititi i da će osobe koje pripadaju nacionalnim manjinama imati pravo na slobodno izražavanje, očuvanje i razvoj svog identiteta bez ikakve diskriminacije i u punoj jednakosti pred zakonom.

Osigurat ćemo da svatko raspolaže djelotvornim državnim ili međunarodnim pravnim sredstvima protiv bilo kakve povrede svojih prava.

Puno poštivanje ovih pravila predstavlja temelj na kojemu ćemo nastojati graditi novu Europu.

Naše države će surađivati i podupirati jedna drugu kako bi se prednosti demokracije jednom za svagda osigurale.

Gospodarska sloboda i odgovornost

Gospodarska sloboda, društvena pravda i odgovornost prema okolišu, nezaobilazne su za blagostanje.

Slobodna volja pojedinca koja se ostvaruje u demokraciji i štiti vladavinom prava, predstavlja prijeko potreban temelj uspješnog gospodarskog i društvenog razvoja. Promicat ćemo gospodarsko djelovanje koje poštuje i podržava ljudsko dostojanstvo.

Sloboda i politički pluralizam nužni su elementi našeg zajedničkog cilja razvijanja tržišnih gospodarstava u pravcu održivog gospodarskog rasta, blagostanja, društvene pravde, povećanja zaposlenosti i djelotvornog korištenja gospodarskih resursa. Uspjeh zemalja koje

ulažu svoje napore kako bi prešle na tržišno gospodarstvo je važan i u interesu je svih nas. On će nam omogućiti diobu veće razine blagostanja, što je naš zajednički cilj. Mi ćemo surađivati do tog cilja.

Očuvanje okoliša zajednička je odgovornost svih naših naroda. Podržavajući nacionalna i regionalna nastojanja u tom području, također moramo zadovoljiti i neodgodivu potrebu za udruženim djelovanjem širih razmjera.

Prijateljski odnosi među državama sudionicama

Sada kad je u Europi na pomolu novo doba, odlučni smo proširiti i učvrstiti prijateljske odnose i suradnju između država Europe, Sjedinjenih Američkih Država i Kanade, te promicati prijateljstvo među našim narodima.

U cilju poticanja i promicanja demokracije, mira i jedinstva u Europi, svečano se obvezujemo da ćemo u punoj mjeri poštivati Deset načela Helsinškog završnog akta. Potvrđujemo trajnu vrednotu tih Deset načela i našu odlučnost da ih primijenimo u praksi. Sva se načela primjenjuju jednako i bez ograničenja, a svako od njih tumači se tako da se u obzir uzmu ostala. Ona su temelj naših odnosa.

U skladu sa svojim dužnostima prema Povelji Ujedinjenih naroda i obvezama koje proizlaze iz Helsinškog završnog akta, ponovno potvrđujemo da ćemo se suzdržati od prijetnje ili uporabe sile protiv teritorijalne cjelovitosti ili političke neovisnosti bilo koje države, ili od svakog djelovanja koje je nespojivo s načelima ili ciljevima tih dokumenata. Podsjećamo da neispunjenje obveza prema Povelji Ujedinjenih naroda predstavlja povredu međunarodnog prava.

Ponovno potvrđujemo svoju obvezu da sporove rješavamo mirnim putem. Odlučujemo se unaprijediti mehanizme za sprječavanje i rješavanje sukoba među državama sudionicama.

S prestankom europskih podjela, težit ćemo novoj kvaliteti u našim sigurnosnim odnosima i, u svezi s tim, uzajamno poštivati slobodu izbora. Sigurnost je nedjeljiva, a sigurnost svake pojedine države sudionice neraskidivo je povezana sa sigurnošću svih drugih. Stoga se obvezujemo da ćemo surađivati u jačanju uzajamnog povjerenja i sigurnosti te u promicanju nadzora nad naoružanjem i razoružanjem.

Pozdravljamo Zajedničku deklaraciju dvadeset i dvije države o poboljšanju svojih odnosa.

Naši odnosi počivat će na zajedničkoj privrženosti demokratskim vrednotama, ljudskim pravima i temeljnim slobodama. Uvjereni smo da je za jačanje mira i sigurnosti među našim državama prijeko potrebno unaprijediti demokraciju te poštivati i djelotvorno primjenjivati ljudska prava. Ponovno potvrđujemo jednaka prava naroda i njihovo pravo na samoodređenje u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda i važećim normama međunarodnog prava, uključujući one koje se odnose na teritorijalnu cjelovitost država.

Odlučni smo jačati političke dogovore i širiti suradnju kako bismo riješili gospodarske, društvene, ekološke i humanitarne probleme. Takva zajednička odlučnost i naša sve veća međuovisnost pridonijet će prevladavanju desetljećima dugog nepovjerenja, povećanju stabilnosti i izgradnji ujedinjene Europe.

Želimo da Europa bude izvor mira, otvorena dijalogu i suradnji s drugim zemljama, spremna na razmjene i uključena u traženje zajedničkih odgovora na buduće izazove.

Sigurnost

Učvršćenje demokracije i jačanje sigurnosti koristit će prijateljskim odnosima među nama.

Pozdravljamo potpisivanje Pakta o europskim konvencionalnim oružanim snagama od strane dvadeset i dvije države sudionice, koji će dovesti do smanjenja oružanih snaga. Potvrđujemo usvajanje novog značajnog paketa Mjera za izgradnju povjerenja i sigurnosti, koji će povećati otvorenost i povjerenje među svim državama sudionicama. To su važni koraci prema većoj europskoj stabilnosti i sigurnosti.

Neočekivano smanjenje oružanih snaga, kao posljedice Pakta o europskim konvencionalnim oružanim snagama, zajedno s novim pristupima sigurnosti i suradnji u sklopu procesa KESS-a, dovest će do novog pristupa europskoj sigurnosti i uvesti novu dimenziju u naše odnose. U tom kontekstu, u potpunosti priznajemo slobodu država da same odaberu svoj program sigurnosti.

Jedinstvo

Cjelovita i slobodna Europa zahtjeva novi početak. Pozivamo naše narode da se pridruže u tom značajnom nastojanju.

S velikim zadovoljstvom osvrćemo se na Pakt o konačnom rješenju u svezi s Njemačkom, potpisanim u Moskvi 12. rujna 1990. godine, i iskreno pozdravljamo ujedinjenje njemačkog naroda u jednu državu u skladu s načelima Završnog akta o europskoj sigurnosti i suradnji i uz punu suglasnost njihovih susjeda. Uspostava nacionalnog jedinstva Njemačke važan je pridonos pravednom i trajnom mirovnom poretku za ujedinjenu, demokratsku Europu svjesnu svoje odgovornosti za stabilnost, mir i suradnju.

Sudjelovanje i Sjeverne Amerike i europskih država, temeljno je obilježje KESS-a; njime se naglašavaju postignuti rezultati, a bitno je i za budućnost procesa KESS-a. Trajna privrženost zajedničkim vrednotama i našem zajedničkom naslijeđu, veze su koje nas drže zajedno. Uz svu bogatu raznolikost naših naroda, ujedinjeni smo u obvezi da proširimo našu suradnju u svim područjima. Izazovi s kojima se suočavamo mogu se svladati samo zajedničkim djelovanjem, suradnjom i solidarnošću.

KESS i svijet

Sudbina naših naroda povezana je sa sudbinom svih drugih naroda. U potpunosti podržavamo Ujedinjene narode i jačanje njihove uloge u promicanju međunarodnog mira, sigurnosti i pravde. Ponovno potvrđujemo svoju privrženost načelima i ciljevima Ujedinjenih naroda sadržanim u Povelji Ujedinjenih naroda i osuđujemo svako kršenje tih načela. Sa zadovoljstvom priznajemo sve veću ulogu Ujedinjenih naroda u svjetskim zbivanjima i njihovu sve veću djelotvornost, koja je ojačana poboljšanjem odnosa među našim državama.

Svjesni krajnje oskudice velikog dijela svijeta, obvezujemo se na solidarnost sa svim drugim zemljama. Stoga danas iz Pariza upućujemo poziv svim narodima svijeta. Spremni smo

pridružiti se svakoj državi i svim državama zajedno u zajedničkim naporima na zaštiti i unaprjeđenju zajednice temeljnih ljudskih vrijednosti.

SMJERNICE ZA BUDUĆNOST

Polazeći od naše čvrste obveze da u punoj mjeri primijenimo sva načela i odredbe KESS-a, sada smo spremni dati novi poticaj usklađenom i sveobuhvatnom razvoju naše suradnje, kako bismo zadovoljili potrebe i težnje naših naroda.

Ljudska dimenzija

Izjavljujemo da je naše poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda neopozivo. Mi ćemo u potpunosti primjenjivati i određivati se prema odredbama koje se odnose na ljudsku dimenziju KESS-a.

Oslanjajući se na Dokument Kopenhagenskog sastanka Konferencije o ljudskoj dimenziji, surađivat ćemo na jačanju demokratskih ustanova i promicanju primjene vladavine prava. U tom cilju, donosimo odluku o održanju seminara stručnjaka u Oslu od 4. do 15. rujna 1991. godine.

Odlučni u njegovanju bogatog pridonosa nacionalnih manjina životu naših društava, obvezujemo se i dalje poboljšavati njihov položaj. Ponovno potvrđujemo svoje duboko uvjerenje da prijateljski odnosi između naših naroda, jednako kao i mir, pravda, stabilnost i demokracija, traže zaštitu etničkog, kulturnog, jezičnog i vjerskog identiteta nacionalnih manjina, kao i stvaranje uvjeta za promicanje tog identiteta. Izjavljujemo da se pitanja nacionalnih manjina mogu uspješno riješiti samo u demokratskom političkom okviru. Priznajemo, nadalje, da se prava pripadnika nacionalnih manjina moraju u potpunosti poštivati kao dio općih ljudskih prava. Svjesni prijeke potrebe za povećanom suradnjom i boljom zaštitom nacionalnih manjina, odlučujemo se sazvati sastanak stručnjaka za nacionalne manjine koji će se održati u Ženevi od 1. do 19. srpnja 1991. godine.

Izražavamo svoju odlučnost u suzbijanju svih oblika rasne i etničke mržnje, antisemitizma, ksenofobije i diskriminacije bilo koga, kao i proganjanja po vjerskoj ili ideološkoj osnovi.

U skladu s našim obvezama prema KESS-u, naglašavamo da su sloboda kretanja i susreti između naših građana, kao i slobodan protok informacija i ideja, presudni za održanje i razvoj slobodnih društava i cvjetanje kultura. Pozdravljamo porast turizma i posjete između naših zemalja.

Mehanizam ljudske dimenzije potvrdio se kao koristan i mi smo ga, dosljedno tome, spremni proširiti novim postupcima koji, *inter alia*, uključuju usluge stručnjaka ili registar istaknutih osoba s iskustvom u pitanjima ljudskih prava koji bi se mogli koristiti kao dio tog mehanizma. U sklopu tog mehanizma, osigurat ćemo uključivanje pojedinaca u zaštitu svojih prava. U svezi s tim ćemo nastaviti proširivati svoje obveze, osobito na Moskovskom sastanku Konferencije o ljudskoj dimenziji, bez štete po obveze prema postojećim međunarodnim dokumentima kojih su naše države stranke.

Priznajemo važan pridonos Vijeća Europe promicanju ljudskih prava i demokratskih načela te vladavine prava, kao i razvoju kulturne suradnje. Pozdravljamo korake nekolicine država sudionica u pridruživanju Vijeću Europe i pristupu Europskoj konvenciji o ljudskim pravima.

Također pozdravljamo spremnost Vijeća Europe da svoje iskustvo stavi na raspolaganje KESS-u.

Sigurnost

Promijenjene političke i vojne okolnosti u Europi otvaraju nove mogućnosti zajedničkim nastojanjima u području vojne sigurnosti. Nastavit ćemo sa važnim ostvarenjima koja su postignuta Paktom o europskim konvencionalnim oružanim snagama i Pregovorima o mjerama za izgradnju povjerenja i sigurnosti. Obvezujemo se nastaviti pregovore o mjerama za izgradnju povjerenja i sigurnosti pod istim mandatom te ih zaključiti prije narednog zasjedanja KESS-a koji će se održati u Helsinkiju 1992. godine. Također pozdravljamo odluku država sudionica o nastavku pregovora o europskim konvencionalnim oružanim snagama pod istim mandatom i njihovu zaključenju najkasnije do narednog Helsinškog zasjedanja. Nakon razdoblja priprema na državnoj razini, očekujemo organiziraniju suradnju između svih država sudionica po pitanju sigurnosti, kao i rasprave i savjetovanja između trideset i četiri države sudionice, kako bi se, temeljem odluke narednog zasjedanja u Helsinkiju, 1992. godine, pokrenuli novi pregovori o razoružanju i izgradnji povjerenja i sigurnosti, otvoreni za sve države sudionice.

Tražimo što skorije moguće zaključenje Konvencije o djelotvornoj, globalnoj i sveobuhvatnoj zabrani kemijskog oružja, a namjeravamo biti i njeni prvi potpisnici.

Ponovno potvrđujemo važnost inicijative Otvorenog neba te pozivamo na uspješno i što skorije zaključenje tih pregovora.

Iako je u Europi došlo do smanjenja prijetnji sukobom, druge opasnosti ugrožavaju stabilnost naših društava. Spremni smo surađivati na obrani demokratskih ustanova od djelovanja kojima se narušava neovisnost, suverena jednakost ili teritorijalna cjelovitost država sudionica. Ona obuhvaćaju nelegalna djelovanja, kao što su vanjski pritisak, prisila i prevrat.

Bez izuzetka osuđujemo kao zločinački čin svaki postupak i praksu terorizma te izražavamo svoju odlučnost da putem bilateralne i multilateralne suradnje, pridonesemo njegovu iskorjenjivanju. Također ćemo se udružiti u borbi protiv nedopuštene trgovine drogama.

Svjesni činjenice da je mirno rješenje sporova bitna dopuna odgovornosti država za suzdržavanje od prijetnje ili uporabe sile, budući da je jedno i drugo bitan uvjet održavanja i učvršćivanja međunarodnog mira i sigurnosti, ne samo da ćemo političkim sredstvima tražiti djelotvorne načine sprječavanja sukoba koji bi se mogli pojaviti, nego ćemo u skladu s međunarodnim pravom odrediti i odgovarajuće mehanizme za mirno rješenje svih mogućih sporova. U skladu s tim, obvezujemo se na traženje novih oblika suradnje u tom području, posebice sklopa metoda za mirno rješavanje sporova koji će obvezno obuhvatiti uključivanje treće strane. Naglašavamo da je u svezi s tim potrebno u punoj mjeri iskoristiti mogućnosti sastanka o mirnom rješavanju sporova, koji će se održati u Valleti početkom 1991. godine. Vijeće ministara vanjskih poslova uzet će u obzir izvješće sastanka u Valletti.

Gospodarska suradnja

Naglašavamo da gospodarska suradnja temeljena na tržišnom gospodarstvu predstavlja bitan dio naših odnosa i da će ona pridonijeti izgradnji napredne i ujedinjene Europe. Demokratske ustanove i gospodarska sloboda potiču gospodarski i društveni napredak, što je priznato u

Dokumentu Bonske konferencije o gospodarskoj suradnji, zaključke kojega čvrsto podržavamo.

Ističemo da je suradnja u području gospodarstva, znanosti i tehnologije sada glavni nosač KESS-a. Države sudionice trebaju periodično ocjenjivati napredak i davati nove poticaje u tim područjima.

Uvjereni smo da treba proširiti našu cjelokupnu suradnju te potaknuti i ojačati slobodno poduzetništvo u skladu s pravilima GATT-a. Promicat ćemo društvenu pravdu i napredak te povećati blagostanje naših naroda. U tom okviru priznajemo važnost djelotvornih politika u rješavanju problema nezaposlenosti.

Ponovno potvrđujemo potrebu za pružanjem daljnje podrške demokratskim zemljama u prijelaznom razdoblju, u cilju pokretanja tržišnog gospodarstva i stvaranja temelja za njihov samoodrživi gospodarski i društveni razvoj, što je već učinila grupa od dvadeset i četiri zemlje. Nadalje, ističemo prijeku potrebu za njihovom boljom integracijom u međunarodni gospodarski i financijski sustav, što podrazumijeva prihvaćanje ograničenja i prednosti.

Smatramo da se u sve većem naglašavanju gospodarske suradnje u sklopu procesa KESS-a trebaju uzeti u obzir interesi država sudionica u razvoju.

Podsjećamo na vezu između poštivanja i promicanja ljudskih prava i temeljnih sloboda, na jednoj, i znanstvenog napretka, na drugoj strani. Suradnja u području znanosti i tehnologije odigrat će bitnu ulogu u gospodarskom i društvenom razvoju. U skladu s tim, ona se mora razvijati u pravcu šireg korištenja odgovarajućih znanstvenih i tehnoloških informacija i znanja u cilju premošćivanja tehnološkog jaza među državama sudionicama. I dalje potičemo države sudionice da zajedničkim snagama razvijaju ljudski potencijal i duh slobodnog poduzetništva.

Odlučni smo dati potreban poticaj suradnji između naših država u području energetike, prometa i turizma u cilju unaprjeđenja gospodarskog i društvenog razvoja. Posebice pozdravljamo poduzimanje praktičnih mjera u stvaranju optimalnih uvjeta za gospodarski i planski razvoj energetskih resursa, uz puno poštivanje zahtjeva zaštite okoliša.

Priznajemo važnu ulogu Europske zajednice u političkom i gospodarskom razvoju Europe. Međunarodne organizacije u području gospodarstva, kao što su Komisija Ujedinjenih naroda za europsko gospodarstvo (ECE), Zaklade Bretton Woods, Organizacija za gospodarsku suradnju i razvoj (OECD), Europska udruga za slobodnu trgovinu (EFTA) i Međunarodna gospodarska komora (ICC), također imaju značajnu ulogu u promicanju gospodarske suradnje, koja će se dodatno povećati osnivanjem Europske banke za obnovu i razvoj (EBRD). Da bismo ostvarili naše ciljeve, ističemo potrebu djelotvornog usklađivanja rada tih organizacija i pronalaženja načina da sve naše države sudjeluju u tim aktivnostima.

Okoliš

Priznajemo potrebu neodgodivog rješavanja problema okoliša i važnost pojedinačnih i zajedničkih napora u tom području. Obvezujemo se pojačati naše napore u zaštiti i unaprjeđenju našeg okoliša u cilju obnove i održanja zdrave ekološke ravnoteže zraka, vode i tla. Stoga smo odlučni u potpunosti koristiti KESS kao okvir za utvrđivanje zajedničkih obveza i ciljeva u zaštiti okoliša, nastavljajući tako rad o kojemu se govori u Izvješću sa Sastanka o zaštiti okoliša održanog u Sofiji.

Ističemo važnu ulogu dobro informiranog društva u proširivanju mogućnosti javnosti i pojedinaca da pokrenu inicijative za poboljšanje okoliša. U tu svrhu, obvezujemo se u javnosti promicati svijest i odgoj i obrazovanje o okolišu kao i izvještavati javnost o utjecaju politike, projekata i programa na okoliš.

Pridajemo veliku važnost uvođenju čiste, niskootpadne tehnologije, svjesni potrebe za osiguranjem potpore zemljama koje još nemaju svojih sredstava za uvođenje odgovarajućih mjera.

Ističemo da bi politike zaštite okoliša trebalo podržati odgovarajućim pravnim mjerama i organizacijom uprave kako bi se osigurala njihova uspješna primjena.

Naglašavamo potrebu uvođenja novih mjera kojima bi se osiguralo sustavno vrednovanje pridržavanja postojećih obveza i, štoviše, uvođenje još zahtjevnijih obveza glede obavješćivanja i razmjene informacija o stanju okoliša i mogućim ekološkim opasnostima. Također pozdravljamo osnivanje Europske agencije za okoliš (EEA).

Pozdravljamo operativne aktivnosti, problemski orijentirana istraživanja i preglede politika u sklopu postojećih međunarodnih organizacija koje se bave zaštitom okoliša, kao što su Program za okoliš Ujedinjenih naroda (ECE) i Organizacija za gospodarsku suradnju i razvoj (OECD). Naglašavamo potrebu učvršćivanja njihove suradnje i uspješnog usklađivanja njihovih djelatnosti.

Kultura

Priznajemo značajni pridonos naše zajedničke europske kulture i naših zajedničkih vrijednosti u rješavanju problema podijeljenosti kontinenta. Stoga ističemo svoju privrženost slobodi stvaralaštva te zaštiti i promicanju našeg kulturnoga i duhovnog naslijeđa, u njegovu cjelokupnom bogatstvu i različitosti.

Glede najnovijih promjena u Europi, ističemo sve veću važnost Krakowskog simpozija i s nestrpljenjem očekujemo raspravu o smjernicama za jačanje suradnje u području kulture. Pozivamo Vijeće Europe da pridonese radu tog simpozija.

U svrhu promicanja boljeg međusobnog poznavanja naših naroda, potičemo osnivanje kulturnih centara u gradovima drugih država sudionica, kao i tješnju suradnju u audiovizualnom području, te širu razmjenu u području glazbe, kazališta, književnosti i umjetnosti.

Odlučni smo poduzeti posebne napore u našim nacionalnim politikama kako bismo putem kulturne razmjene, suradnje u svim područjima odgoja i obrazovanja i, još određenije, poučavanjem i učenjem jezika drugih država sudionica, posebice među mladim ljudima, promicali veće razumijevanje. Namjeravamo razmotriti prve rezultate ove akcije na narednom sastanku u Helsinkiju 1992. godine.

Radnici migranti

Priznajemo da pitanja radnika migranata i njihovih obitelji, koji legalno borave u zemljama primateljicama, imaju svoj gospodarski, kulturni i socijalni aspekt, i svoju ljudsku dimenziju. Ponovno potvrđujemo da je zaštita i promicanje njihovih prava, kao i ispunjavanje važećih međunarodnih obveza naša zajednička briga.

Sredozemlje

Smatramo da duboke političke promjene koje se zbivaju u Europi pozitivno utječu na područje Sredozemlja. Stoga ćemo nastaviti s naporima na učvršćenju sigurnosti i suradnje u Sredozemlju, kao važnom čimbeniku stabilnosti Europe. Pozdravljamo Izvješće sa Sastanka o Sredozemlju održanog u Palma de Mallorci, zaključke kojega svi podržavamo.

Zabrinuti smo zbog stalnih napetosti u tom području i obnavljamo svoju odlučnost da pojačamo napore u cilju iznalaženja pravednih, održivih i trajnih rješenja najvećih problema mirnim putem i poštujući načela Završnog akta.

Želimo promicati povoljne uvjete za skladan razvoj i sve raznolikije odnose sa sredozemnim državama nesudionicama. Nastojat ćemo uspostaviti bolju suradnju s tim državama u cilju promicanja njihova gospodarskog i društvenog razvoja, a time i jačanja stabilnosti na tom području. U tom cilju mi ćemo, u zajedništvu s tim zemljama, nastojati što više smanjiti jaz u blagostanju između Europe i njenih sredozemnih susjeda.

Nevladine organizacije

Podsjećamo na vodeću ulogu koju nevladine organizacije, vjerske i ostale grupe imaju u ostvarenju ciljeva KESS-a, pa ćemo i dalje olakšavati njihovo djelovanje na provođenju obveza KESS-a od strane država sudionica. Te organizacije, grupe i pojedinci moraju na odgovarajući način biti uključeni u aktivnosti i nove strukture KESS-a kako bi oni ispunili svoje važne zadaće.

NOVE STRUKTURE I USTANOVE PROCESA KESS-a

Naši zajednički napori na učvršćivanju poštivanja ljudskih prava, demokracije i vladavine prava, jačanju mira i promicanju europskog jedinstva traže novu kvalitetu političkog dijaloga i suradnje, a time i poboljšanje struktura KESS-a.

Intenziviranje naših razgovora na svim razinama ima primarnu važnost za oblikovanje naših budućih odnosa. U tom cilju, odlučujemo se za sljedeće:

Mi, čelnici država ili vlada, sastat ćemo se sljedeći put u Helsinkiju na narednom zasjedanju KESS-a 1992. godine. Nakon toga, sastajat ćemo se prigodom novih zasjedanja.

Naši ministri vanjskih poslova sastajat će se kao Vijeće ministara redovito i najmanje jednom godišnje. Ti će sastanci biti središnji forum za politička savjetovanja u okviru procesa KESS-a. Vijeće će razmatrati pitanja koja se odnose na Konferenciju o europskoj sigurnosti i suradnji i donositi odgovarajuće odluke.

Prvi sastanak Vijeća održat će se u Berlinu.

Odbor visokih dužnosnika pripremat će sastanke Vijeća i provoditi njegove odluke. Odbor će imati pregled nad tekućim pitanjima i može donositi odgovarajuće odluke, uključujući one u obliku preporuka Vijeću.

Dodatni sastanci predstavnika država sudionica mogu se po dogovoru sazvati kako bi se raspravilo o problemima neodgodive naravi.

Vijeće će razmotriti izradu odredaba za sazivanje sjednica Odbora visokih dužnosnika u neodgodivim okolnostima.

Sastanci drugih ministara mogu se također sazvati dogovorom između država.

U svrhu osiguranja administrativne potpore tim razgovorima, osniva se tajništvo u Pragu.

Naredna zasjedanja država sudionica u pravilu će se održavati svake dvije godine kako bi se omogućilo državama sudionicama da procijene napredak, ispitaju ispunjenje svojih obveza i razmotre daljnje korake u procesu KESS-a.

Odlučujemo u Beču osnovati Centar za sprječavanje sukoba, koji će Vijeću pružati pomoć u smanjenju opasnosti od sukoba.

Odlučujemo u Varšavi osnovati Ured za slobodne izbore, koji će olakšavati susrete i razmjenu informacija o izborima između država sudionica.

Svjesni važne uloge koju bi zastupnici u parlamentima mogli imati u procesu KESS-a, pozivamo parlamente na veće sudjelovanje u KESS-u, posebice osnivanjem parlamentarne skupštine KESS-a koja bi uključila članove parlamenata svih država sudionica. U tom cilju, potičemo organizaciju susreta na parlamentarnoj razini na kojima bi se vodile rasprave o djelovanju, metodama rada i proceduralnim pravilima takvog parlamentarnog ustroja KESS-a, uz korištenje postojećeg iskustva i ostvarenog rada u tom području.

Tražimo od naših ministara vanjskih poslova da ovo pitanje razmotre na svom prvom zasjedanju kao Vijeće.

* * *

Proceduralni i organizacijski modaliteti povezani s određenim odredbama koje sadrži ova Pariška povelja za novu Europu izloženi su u Dopunskom dokumentu koji se usvaja zajedno s Pariškom poveljom.

Povjeravamo Vijeću daljnje mjere koje bi mogle biti potrebne kako bi se osiguralo provođenje odluka utvrđenih u ovom i Dopunskom dokumentu, kao i razmatranje daljnjih napora na jačanju europske sigurnosti i suradnje. Bude li to smatralo potrebnim, Vijeće može usvojiti bilo koji amandman na Dopunski dokument.

* * *

Izvornik Pariške povelje za novu Europu, sastavljen na engleskom, francuskom, njemačkom, talijanskom, ruskom i španjolskom jeziku, bit će dostavljen vladi Republike Francuske, koja će ga pohraniti u svom arhivu. Svaka država sudionica primit će od vlade Republike Francuske vjerodostojan prijepis Pariške povelje.

Tekst Pariške povelje bit će objavljen u svim državama sudionicama, koje će ga razaslati i učiniti poznatim u najširim razmjerima.

Od vlade Republike Francuske traži se da glavnom tajniku Ujedinjenih naroda dostavi tekst Pariške povelje za novu Europu, za kojega nije predviđen upis prema članku 102. Povelje Ujedinjenih naroda, kako bi ga ta Organizacija dostavila svim svojim članicama kao službeni dokument Ujedinjenih naroda.

Od vlade Republike Francuske također se traži da tekst Pariške povelje dostavi svim ostalim međunarodnim organizacijama koje se spominju u tekstu.

Razlog zbog kojega mi, dolje potpisani visoki predstavnici država sudionica, svjesni velike političke važnosti koju pridajemo rezultatima Sastanka na vrhu, i iskazujući svoju odlučnost djelovati u skladu s usvojenim odredbama, stavljamo svoje potpise:

Obavljeno u Parizu, 21. studenoga 1990. godine u ime .... (slijede potpisi sudionika).

Prevela: *Irena Stanić-Rašin*

HAŠKE PREPORUKE O PRAVU NACIONALNIH MANJINA NA ODGOJ I OBRAZOVANJE*

OESS-ova Visokog povjerenika za nacionalne manjine

Haague, 1996. godine

(.....)

Duh međunarodnih instrumenata

1. Pravo osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama na očuvanje svog identiteta može u punoj mjeri biti ostvareno jedino ako oni u odgojnoobrazovnom procesu ovladaju znanjem svog materinskog jezika. Istodobno su osobe koje pripadaju nacionalnim manjinama dužne uključiti se u šire društvo učenjem službenog jezika države u kojoj žive.

2. Prilikom primjene međunarodnih instrumenata od kojih osobe koje pripadaju nacionalnim manjinama mogu imati koristi, države se trebaju dosljedno držati temeljnih načela jednakosti i nediskriminacije.

3. Treba imati na umu da važeće međunarodne dužnosti i obveze predstavljaju minimalne međunarodne standarde. Bilo bi suprotno njihovu duhu i namjeri kad bi se te dužnosti i obveze tumačile restriktivno.

Mjere i resursi

4. Države trebaju pristupiti pravima manjina na odgoj i obrazovanje proaktivno. Tamo gdje je to potrebno, države trebaju usvojiti posebne mjere kako bi, uz maksimalno korištenje raspoloživih resursa, djelotvorno primijenile prava na odgoj i obrazovanje na jeziku manjina, samostalno i putem međunarodne pomoći i suradnje, osobito gospodarske i tehničke.

Decentralizacija i sudjelovanje

5. Države trebaju stvoriti uvjete kako bi osigurale da ustanove koje predstavljaju osobe koje pripadaju određenim nacionalnim manjinama djelotvorno sudjeluju u razvoju i primjeni politika i programa povezanih s odgojem i obrazovanjem manjina.

6. Države trebaju regionalnim i lokalnim vlastima dati odgovarajuće ovlasti u svezi s odgojem i obrazovanjem manjina i na taj način olakšati sudjelovanje manjina u procesu određivanja politika na regionalnoj i/ili lokalnoj razini.

7. Države trebaju usvojiti mjere za poticanje roditelja na sudjelovanje i izbor u odgojnoobrazovnom sustavu na lokalnoj razini, uključujući odgoj i obrazovanje na jeziku manjina.

---

* Ovdje objavljujemo samo tekst Preporuka, bez uvodnog dijela i bilješke o njihovoj primjeni.

Javne i privatne ustanove

8. Sukladno međunarodnom pravu, osobe koje pripadaju nacionalnim manjinama imaju kao i drugi pravo na osnivanje i upravljanje svojim privatnim odgojnoobrazovnim ustanovama u skladu s domaćim zakonodavstvom. Te ustanove mogu uključivati škole s nastavom na jeziku manjine.

9. Budući da osobe koje pripadaju nacionalnim manjinama imaju pravo na osnivanje svojih odgojnoobrazovnih ustanova i upravljanje njima, države ne mogu priječiti uživanje toga prava postavljanjem neopravdano teških pravnih i upravnih zahtjeva kojima se uređuje osnivanje i upravljanje tim ustanovama.

10. Privatne odgojnoobrazovne ustanove na jeziku manjina imaju pravo tražiti vlastite izvore financiranja bez ikakve zapreke ili diskriminacije od strane državnog proračuna, međunarodnih izvora i privatnog sektora.

Odgoj i obrazovanje manjina na osnovnom i srednjem stupnju

11. Prve godine odgoja i obrazovanja najvažnije su u dječjem razvoju. Istraživanja odgoja i obrazovanja pokazuju da je na *predškolskoj* i *vrtićkoj* razini jezik djeteta idealan medij za učenje. Gdjegod je to moguće, države trebaju stvarati uvjete kako bi roditelji iskoristili tu mogućnost.

12. Istraživanja također pokazuju da se u *osnovnim školama* kurikulum treba ostvarivati na jeziku manjine. Jezik manjine treba poučavati kao redoviti predmet. Službeni jezik države također treba poučavati kao redoviti nastavni predmet, najbolje od strane bilingvalnog učitelja koji dobro poznaje kulturno i jezično podrijetlo djece. Pri kraju tog odgojnoobrazovnog razdoblja, treba uvesti nekoliko praktičnih ili neteorijskih predmeta na službenom jeziku države. Gdjegod je moguće, države trebaju stvarati uvjete kako bi roditelji iskoristili tu mogućnost.

13. U *srednjoj školi* znatan dio kurikuluma treba ostvarivati na jeziku manjine. Jezik manjine treba poučavati kao redoviti nastavni predmet. Službeni jezik države također treba poučavati kao redoviti predmet, najbolje od strane bilingvalnog učitelja koji dobro poznaje kulturno i jezično podrijetlo djece. Tijekom cijelog tog razdoblja, trebalo bi postupno povećavati broj nastavnih predmeta na službenom jeziku države. Rezultati istraživanja pokazuju da je takvo postupno povećanje bolje za dijete.

14. Održavanje odgoja i obrazovanja na jeziku manjine u osnovnim i srednjim školama uglavnom ovisi o raspoloživosti učitelja koji su stručno osposobljeni na materinskom jeziku za sve predmete. Stoga bi, u skladu sa svojom obvezom stvaranja odgovarajućih uvjeta za odgoj i obrazovanje na jeziku manjine, države trebale osigurati uvjete i za primjerenu izobrazbu učitelja i olakšati pristup takvoj izobrazbi.

Odgoj i obrazovanje manjina u strukovnim školama

15. Stručno obrazovanje na jeziku manjine treba osigurati u posebnim predmetima kad osobe koje pripadaju određenoj nacionalnoj manjini izraze želju i potrebu za tim i kad to opravdava njihov broj.

16. Kurikulume stručnih škola koji se ostvaruju na materinskom jeziku treba tako izraditi da nakon završetka tih programa učenici mogu obavljati svoj posao i na manjinskom jeziku i na službenom jeziku države.

Obrazovanje manjina na višim razinama

17. Osobe koje pripadaju nacionalnim manjinama trebaju imati pristup visokom obrazovanju na svom vlastitom jeziku kad izraze potrebu za tim i kad to opravdava njihov broj. Više obrazovanje na jeziku manjine može se legitimno osigurati nacionalnim manjinama otvaranjem mogućnosti u sklopu postojećih odgojnoobrazovnih struktura, pod uvjetom da te strukture mogu primjereno zadovoljiti potrebe zainteresirane nacionalne manjine. Osobe koje pripadaju nacionalnim manjinama također mogu tražiti načine i sredstva za osnivanje vlastitih odgojnoobrazovnih ustanova na višoj razini.

18. U slučaju da neka nacionalna manjina već drži i upravlja vlastitim ustanovama za više obrazovanje, to se treba priznati prilikom određivanja budućih odredbi .

Razvoj kurikuluma

19. U svjetlu važnosti i vrijednosti što ih međunarodni instrumenti pripisuju interkulturalnom odgoju i obrazovanju te rasvjetljavanja povijesti manjina, njihovih kultura i tradicija, državne prosvjetne vlasti trebaju osigurati da obvezni kurikulumi uključuju nastavu povijesti, kultura i tradicija njihovih nacionalnih manjina. Poticanje pripadnika većine da uče jezike nacionalnih manjina koje žive u državi, pridonijelo bi porastu snošljivosti i multikulturalizma unutar države.

20. Dio sadržaja kurikuluma koji se odnosi na manjine treba unaprjeđivati uz aktivno sudjelovanje predstavničkih tijela zainteresirane manjine.

21. Države trebaju olakšati osnivanje centara za unaprjeđenje i praćenje kurikuluma za odgoj i obrazovanje na jeziku manjina. Ti centri se mogu povezivati s postojećim ustanovama pod uvjetom da su one u mogućnosti primjereno ostvariti kurikulumske ciljeve.

Prevela : *Vedrana Spajić-Vrkaš*

II. dio

DOMAĆI DOKUMENTI

Ustav Republike Hrvatske (pročišćeni tekst, 2001.)
Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj (pročišćeni tekst, 2000.)
Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj (2000.)
Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku u pismu nacionalnih manjina (2000.)

USTAV REPUBLIKE HRVATSKE

(pročišćeni tekst)*

(NN br. 41, od 7. svibnja 2001.)

I. IZVORIŠNE OSNOVE

Izražavajući tisućljetnu nacionalnu samobitnost i državnu opstojnost hrvatskoga naroda, potvrđenu slijedom ukupnoga povijesnoga zbivanja u različitim državnim oblicima te održanjem i razvitkom državotvorne misli o povijesnom pravu hrvatskoga naroda na punu državnu suverenost, što se očitovalo:

- u stvaranju hrvatskih kneževina u VII. stoljeću;
- u srednjovjekovnoj samostalnoj državi Hrvatskoj utemeljenoj u IX. stoljeću;
- u Kraljevstvu Hrvata uspostavljenome u X. stoljeću;
- u održanju hrvatskoga državnog subjektiviteta u hrvatsko-ugarskoj personalnoj uniji;
- u samostalnoj i suverenoj odluci Hrvatskoga sabora godine 1527. o izboru kralja iz Habsburške dinastije;
- u samostalnoj i suverenoj odluci Hrvatskoga sabora o pragmatičnoj sankciji iz godine 1712.;
- u zaključcima Hrvatskoga sabora godine 1848. o obnovi cjelovitosti Trojedne Kraljevine Hrvatske pod banskom vlašću, na temelju povijesnoga, državnoga i prirodnoga prava hrvatskog naroda;
- u Hrvatsko-ugarskoj nagodbi 1868. godine o uređenju odnosa između Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije i Kraljevine Ugarske na temelju pravnih tradicija obiju država i Pragmatičke sankcije iz godine 1712.;
- u odluci Hrvatskoga sabora 29. listopada godine 1918. o raskidanju državnopravnih odnosa Hrvatske s Austro-Ugarskom te o istodobnu pristupanju samostalne Hrvatske, s pozivom na povijesno i prirodno nacionalno pravo, Državi Slovenaca, Hrvata i Srba, proglašenoj na dotadašnjem teritoriju Habsburške Monarhije;
- u činjenici da odluku Narodnoga vijeća Države SHS o ujedinjenju sa Srbijom i Crnom Gorom u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca (1. prosinca 1918. godine), poslije (3. listopada 1929. godine) proglašenoj Kraljevinom Jugoslavijom, Hrvatski sabor nikada nije sankcionirao;
- u osnutku Banovine Hrvatske godine 1939. kojom je obnovljena hrvatska državna samobitnost u Kraljevini Jugoslaviji;
- u uspostavi temelja državne suverenosti u razdoblju drugoga svjetskog rata, izraženoj nasuprot proglašenju Nezavisne Države Hrvatske (1941.) u odlukama Zemaljskoga antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (1943.), a potom u Ustavu Narodne Republike Hrvatske (1947.) i poslije u ustavima Socijalističke Republike Hrvatske (1963.-1990.).

Na povijesnoj prekretnici odbacivanja komunističkog sustava i promjena međunarodnog poretka u Europi, hrvatski je narod, na prvim demokratskim izborima (godine 1990.), slobodno

---

* Odbor za Ustav, Poslovnik i politički sustav Hrvatskoga sabora na temelju svoje nadležnosti iz članka 57. Poslovnika Hrvatskoga sabora, na sjednici 23. travnja 2001. godine utvrdio je pročišćeni tekst Ustava Republike Hrvatske. Pročišćeni tekst Ustava Republike Hrvatske obuhvaća Ustav Republike Hrvatske ("Narodne novine" br. 56/90., 135/97., 8/98. pročišćeni tekst, 113/2000., 124/2000. – pročišćeni tekst) te Promjenu Ustava Republike Hrvatske objavljenu u "Narodnim novinama" broj 28/2001., u kojima je naznačeno vrijeme njihova stupanja na snagu.

izraženom voljom potvrdio svoju tisućgodišnju državnu samobitnost. Novim Ustavom Republike Hrvatske (1990.) i pobjedom u Domovinskom ratu (1991.-1995.) hrvatski je narod iskazao svoju odlučnost i spremnost za uspostavu i očuvanje Republike Hrvatske kao samostalne i nezavisne, suverene i demokratske države.

Polazeći od iznesenih povijesnih činjenica, te općeprihvaćenih načela u suvremenu svijetu i neotuđivosti i nedjeljivosti, neprenosivosti i nepotrošivosti prava na samoodređenje i državnu suverenost hrvatskog naroda, uključujući i neokrnjeno pravo na odcjepljenje i udruživanje, kao osnovnih preduvjeta za mir i stabilnost međunarodnog poretka, Republika Hrvatska ustanovljuje se kao nacionalna država hrvatskog naroda i država pripadnika autohtonih nacionalnih manjina: Srba, Čeha, Slovaka, Talijana, Madžara, Židova, Nijemaca, Austrijanaca, Ukrajinaca, Rusina i drugih, koji su njezini državljani, kojima se jamči ravnopravnost s građanima hrvatske narodnosti i ostvarivanje nacionalnih prava u skladu s demokratskim normama OUN i zemalja slobodnoga svijeta.

Poštujući, na slobodnim izborima odlučno izraženu volju hrvatskoga naroda i svih građana, Republika Hrvatska oblikuje se i razvija kao suverena i demokratska država u kojoj se jamče i osiguravaju ravnopravnost, slobode i prava čovjeka i državljanina, te promiče njihov gospodarski i kulturni napredak i socijalno blagostanje.

II. TEMELJNE ODREDBE

Članak 1.
Republika Hrvatska jedinstvena je i nedjeljiva demokratska i socijalna država.
U Republici Hrvatskoj vlast proizlazi iz naroda i pripada narodu kao zajednici slobodnih i ravnopravnih državljana.
Narod ostvaruje vlast izborom svojih predstavnika i neposrednim odlučivanjem.

Članak 2.

Suverenitet Republike Hrvatske neotuđiv je, nedjeljiv i neprenosiv.

Suverenitet Republike Hrvatske prostire se nad njezinim kopnenim područjem, rijekama, jezerima, prokopima, unutrašnjim morskim vodama, teritorijalnim morem te zračnim prostorom iznad tih područja.

Republika Hrvatska ostvaruje, u skladu s međunarodnim pravom, suverena prava i jurisdikciju u morskim područjima i u podmorju Jadranskoga mora izvan državnoga područja do granica sa susjedima.

Hrvatski sabor ili narod neposredno, samostalno, u skladu s Ustavom i zakonom, odlučuje:

- o uređivanju gospodarskih, pravnih i političkih odnosa u Republici Hrvatskoj;
- o očuvanju prirodnog i kulturnog bogatstva i korištenju njime;
- o udruživanju u saveze s drugim državama.

Saveze s drugim državama Republika Hrvatska sklapa zadržavajući suvereno pravo da sama odlučuje o prenesenim ovlastima i pravo da slobodno iz njih istupa.

Članak 3.
Sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova, mirotvorstvo, socijalna pravda, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav najviše su vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava.

Članak 4.

U Republici Hrvatskoj državna je vlast ustrojena na načelu diobe vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudbenu a ograničena je Ustavom zajamčenim pravom na lokalnu i područnu (regionalnu) samoupravu.

Načelo diobe vlasti uključuje oblike međusobne suradnje i uzajamne provjere nositelja vlasti propisane Ustavom i zakonom.

Članak 5.
U Republici Hrvatskoj zakoni moraju biti u suglasnosti s Ustavom, a ostali propisi i s Ustavom i sa zakonom.
Svatko je dužan držati se Ustava i zakona i poštivati pravni poredak Republike Hrvatske.

Članak 6.
Osnivanje političkih stranaka je slobodno.
Unutarnje ustrojstvo političkih stranaka mora biti sukladno temeljnim ustavnim demokratskim načelima.
Stranke moraju javno polagati račun o porijeklu svojih sredstava i imovine.
Protuustavne su političke stranke koje svojim programom ili nasilnim djelovanjem smjeraju podrivanju slobodnoga demokratskog poretka ili ugrožavaju opstojnost Republike Hrvatske. O protuustavnosti odlučuje Ustavni sud Republike Hrvatske.
Zakonom se uređuje položaj i financiranje političkih stranaka.

Članak 7.
Oružane snage Republike Hrvatske štite njezin suverenitet i neovisnost te brane njenu teritorijalnu cjelovitost.

Oružane snage Republike Hrvatske mogu prijeći njezine granice ili djelovati preko njezinih granica samo na temelju prethodne odluke Hrvatskoga sabora.

Oružane snage mogu prijeći granice Republike Hrvatske u sklopu vježbi u okviru međunarodnih obrambenih organizacija kojima je Republika Hrvatska pristupila ili pristupa na temelju međunarodnih ugovora te radi pružanja humanitarne pomoći i bez prethodne odluke Hrvatskoga sabora.
U slučajevima predviđenim u člancima 17. i 100. Ustava, oružane se snage mogu, ako to zahtijeva narav pogibelji, koristiti kao pomoć policiji i drugim državnim tijelima.
Obrambeno ustrojstvo, zapovijedanje, upravljanje i demokratski nadzor nad oružanim snagama Republike Hrvatske uređuje se Ustavom i zakonom.

Članak 8.
Granice se Republike Hrvatske mogu mijenjati samo odlukom Hrvatskoga sabora.

Članak 9.
Hrvatsko državljanstvo, njegovo stjecanje i prestanak uređuje se zakonom.
Državljanin Republike Hrvatske ne može biti prognan iz Republike Hrvatske niti mu se može oduzeti državljanstvo, a ne može biti ni izručen drugoj državi.

Članak 10.
Republika Hrvatska štiti prava i interese svojih državljana koji žive ili borave u inozemstvu i promiče njihove veze s domovinom.
Dijelovima hrvatskog naroda u drugim državama jamči se osobita skrb i zaštita Republike Hrvatske.

Članak 11.

Grb Republike Hrvatske povijesni je hrvatski grb čija je osnovica 25 naizmjeničnih crvenih i bijelih (srebrenih) polja.

Zastava Republike Hrvatske sastoji se od tri boje: crvene, bijele i plave, s povijesnim hrvatskim grbom u sredini.

Himna je Republike Hrvatske "Lijepa naša domovino".

Opis povijesnoga hrvatskog grba i zastave i tekst himne te uporaba i zaštita tih i drugih državnih znamenja uređuje se zakonom.

Članak 12.
U Republici Hrvatskoj u službenoj je uporabi hrvatski jezik i latinično pismo.

U pojedinim lokalnim jedinicama uz hrvatski jezik i latinično pismo u službenu se uporabu može uvesti i drugi jezik te ćirilično ili koje drugo pismo pod uvjetima propisanima zakonom.

Članak 13.
Glavni je grad Republike Hrvatske Zagreb.

Zakonom se uređuje položaj, djelokrug i ustroj glavnog grada Zagreba.

III. ZAŠTITA LJUDSKIH PRAVA I TEMELJNIH SLOBODA

1. Zajedničke odredbe

Članak 14.
Svatko u Republici Hrvatskoj ima prava i slobode, neovisno o njegovoj rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama.
Svi su pred zakonom jednaki.

Članak 15.
U Republici Hrvatskoj jamči se ravnopravnost pripadnicima svih nacionalnih manjina.

Ravnopravnost i zaštita prava nacionalnih manjina uređuje se ustavnim zakonom koji se donosi po postupku za donošenje organskih zakona.

Zakonom se može, pored općega biračkog prava, pripadnicima nacionalnih manjina osigurati posebno pravo da biraju svoje zastupnike u Hrvatski sabor.
Pripadnicima svih nacionalnih manjina jamči se sloboda izražavanja nacionalne pripadnosti, slobodno služenje svojim jezikom i pismom i kulturna autonomija.

Članak 16.
Slobode i prava mogu se ograničiti samo zakonom da bi se zaštitila sloboda i prava drugih ljudi te pravni poredak, javni moral i zdravlje.

Svako ograničenje slobode ili prava mora biti razmjerno naravi potrebe za ograničenjem u svakom pojedinom slučaju.

Članak 17.
U doba ratnog stanja ili neposredne ugroženosti neovisnosti i jedinstvenosti države, te velikih prirodnih nepogoda pojedine slobode i prava zajamčena Ustavom mogu se ograničiti. O tome odlučuje Hrvatski sabor dvotrećinskom većinom svih zastupnika, a ako se Hrvatski sabor ne može sastati, na prijedlog Vlade i uz supotpis predsjednika Vlade, Predsjednik Republike.

Opseg ograničenja mora biti primjeren naravi pogibelji, a za posljedicu ne može imati nejednakost osoba s obzirom na rasu, boju kože, spol, jezik, vjeru, nacionalno ili socijalno podrijetlo.
Niti u slučaju neposredne opasnosti za opstanak države ne može se ograničiti primjena odredbi Ustava o pravu na život, zabrani mučenja, surovog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, o pravnoj određenosti kažnjivih djela i kazni, te o slobodi misli, savjesti i vjeroispovijedi.

Članak 18.
Jamči se pravo na žalbu protiv pojedinačnih pravnih akata donesenih u postupku prvog stupnja pred sudom ili drugim ovlaštenim tijelom.

Pravo na žalbu može biti iznimno isključeno u slučajevima određenima zakonom ako je osigurana druga pravna zaštita.

Članak 19.
Pojedinačni akti državne uprave i tijela koja imaju javne ovlasti moraju biti utemeljeni na zakonu.

Zajamčuje se sudska kontrola zakonitosti pojedinačnih akata upravnih vlasti i tijela koja imaju javne ovlasti.

Članak 20.
Tko se ogriješi o odredbe Ustava o ljudskim pravima i temeljnim slobodama, osobno je odgovoran i ne može se opravdati višim nalogom.

2. Osobne i političke slobode i prava

Članak 21.
Svako ljudsko biće ima pravo na život.
U Republici Hrvatskoj nema smrtne kazne.

Članak 22.
Čovjekova je sloboda i osobnost nepovrediva.
Nikomu se ne smije oduzeti ili ograničiti sloboda, osim kada je to određeno zakonom, o čemu odlučuje sud.

Članak 23.
Nitko ne smije biti podvrgnut bilo kakvu obliku zlostavljanja ili, bez svoje privole, liječničkim ili znanstvenim pokusima.
Zabranjen je prisilni i obvezatni rad.

Članak 24.
Nitko ne može biti uhićen ili pritvoren bez pisanoga, sudbenog i na zakonu utemeljenog naloga. Takav nalog mora biti pročitan i uručen uhićeniku prilikom oduzimanja slobode.

Bez sudbenoga naloga redarstvo može uz obvezu da je odmah preda sudu uhititi osobu protiv koje postoji osnovana sumnja da je počinila teško kazneno djelo određeno zakonom. Uhićena osoba mora odmah na način njoj razumljiv biti obaviještena o razlozima uhićenja, te o svojim pravima utvrđenima zakonom.
Svaka se osoba koja je uhićena ili pritvorena ima pravo žaliti sudu, koji će bez odgode odlučiti o zakonitosti lišenja slobode.

Članak 25.
Sa svakim se uhićenikom i osuđenikom mora postupati čovječno i poštivati njegovo dostojanstvo.

Tko je god pritvoren i optužen zbog kaznenog djela, ima pravo u najkraćem roku, određenom zakonom, biti izveden pred sud i u zakonskom roku oslobođen ili osuđen.

Pritvorenik se, uz zakonsko jamstvo, može pustiti da se brani sa slobode.

Svatko tko je bio nezakonito lišen slobode ili osuđen ima, u skladu sa zakonom, pravo na odštetu i javnu ispriku.

Članak 26.
Svi su državljani Republike Hrvatske i stranci jednaki pred sudovima i drugim državnim i inim tijelima koja imaju javne ovlasti.

Članak 27.
Odvjetništvo kao samostalna i neovisna služba osigurava svakome pravnu pomoć, u skladu sa zakonom.

Članak 28.
Svatko je nedužan i nitko ga ne može smatrati krivim za kazneno djelo dok mu se pravomoćnom sudskom presudom ne utvrdi krivnja.

Članak 29.
Svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično i u razumnom roku odluči o njegovim pravima i obvezama, ili o sumnji ili optužbi zbog kažnjivog djela.

U slučaju sumnje ili optužbe zbog kažnjivog djela osumnjičenik, okrivljenik ili optuženik ima pravo:

- da u najkraćem roku bude obaviješten potanko i na jeziku koji razumije o naravi i razlozima optužbe koja se diže protiv njega i o dokazima koji ga terete,
- da ima odgovarajuće vrijeme i mogućnost za pripremu obrane,
- na branitelja i nesmetano uspostavljanje veze s braniteljem, i s tim pravom mora biti upoznat,
- da se brani sam ili uz branitelja po vlastitom izboru, a ako nema dovoljno sredstava da plati branitelja, ima pravo na besplatnog branitelja pod uvjetom propisanim zakonom,
- da mu se sudi u njegovoj nazočnosti, ukoliko je dostupan sudu,
- da ispituje ili dade ispitati svjedoke optužbe i da zahtijeva da se osigura nazočnost i ispitivanje svjedoka obrane pod istim uvjetima kao i svjedoka optužbe,
- na besplatnu pomoć tumača ako ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljava na sudu.

Osumnjičenik, okrivljenik i optuženik ne smije se siliti da prizna krivnju.

Dokazi pribavljeni na nezakonit način ne mogu se uporabiti u sudskom postupku.

Kazneni postupak može se pokrenuti samo pred sudom na zahtjev ovlaštenog tužitelja.

Članak 30.
Kaznena osuda za teška i osobito nečasna kaznena djela može, u skladu sa zakonom, imati za posljedicu gubitak stečenih ili zabranu stjecanja na određeno vrijeme nekih prava na obavljanje određenih poslova, ako to zahtijeva zaštita pravnog poretka.

Članak 31.

Nitko ne može biti kažnjen za djelo koje prije nego je počinjeno nije bilo utvrđeno zakonom ili međunarodnim pravom kao kazneno djelo, niti mu se može izreći kazna koja nije bila određena zakonom. Ako zakon nakon počinjenog djela odredi blažu kaznu, odredit će se takva kazna.

Nikome se ne može ponovno suditi niti ga se može kazniti u kaznenom postupku za kazneno djelo za koje je već pravomoćno oslobođen ili osuđen u skladu sa zakonom.
Samo se zakonom, u skladu s Ustavom i međunarodnim ugovorom, mogu propisati slučajevi i razlozi za obnovu postupka iz stavka 2. ovoga članka.

Članak 32.
Svatko tko se zakonito nalazi na teritoriju Republike Hrvatske ima pravo slobodno se kretati i birati boravište.

Svaki državljanin Republike Hrvatske ima pravo u bilo koje doba napustiti teritorij države i naseliti se trajno ili privremeno u inozemstvu i bilo kada se vratiti u domovinu.

Pravo kretanja na teritoriju Republike Hrvatske, pravo ulaska u nju i izlaska iz nje može se iznimno ograničiti zakonom, ako je to nužno radi zaštite pravnog poretka, ili zdravlja, prava i sloboda drugih.

Članak 33.
Strani državljanin i osobe bez državljanstva mogu dobiti utočište u Republici Hrvatskoj, osim ako su progonjeni za nepolitičke zločine i djelatnosti oprečne temeljnim načelima međunarodnog prava.
Stranac koji se zakonito nalazi na teritoriju Republike Hrvatske ne može biti protjeran ni izručen drugoj državi, osim kad se mora izvršiti odluka donesena u skladu s međunarodnim ugovorom i zakonom.

Članak 34.
Dom je nepovrediv.

Samo sud može obrazloženim pisanim nalogom utemeljenim na zakonu odrediti da se dom ili drugi prostor pretraži.

Pravo je stanara da on ili njegov zastupnik i obvezatno dva svjedoka budu nazočni pri pretrazi doma ili drugoga prostora.

U skladu s uvjetima što ih predviđa zakon, redarstvene vlasti mogu i bez sudskog naloga ili privole držatelja stana ući u dom ili prostorije te izvršiti pretragu bez nazočnosti svjedoka, ako je to neophodno radi izvršenja naloga o uhićenju ili radi hvatanja počinitelja kaznenog djela odnosno otklanjanja ozbiljne opasnosti po život i zdravlje ljudi ili imovinu većeg opsega.

Pretraga radi pronalaženja ili osiguranja dokaza za koje postoji osnovana vjerojatnost da se nalaze u domu počinitelja kaznenog djela, može se poduzeti samo u nazočnosti svjedoka.

Članak 35.
Svakom se jamči štovanje i pravna zaštita njegova osobnog i obiteljskog života, dostojanstva, ugleda i časti.

Članak 36.
Sloboda i tajnost dopisivanja i svih drugih oblika općenja zajamčena je i nepovrediva.
Samo se zakonom mogu propisati ograničenja nužna za zaštitu sigurnosti države ili provedbu kaznenog postupka.

Članak 37.

Svakom se jamči sigurnost i tajnost osobnih podataka. Bez privole ispitanika, osobni se podaci mogu prikupljati, obrađivati i koristiti samo uz uvjete određene zakonom.

Zakonom se uređuje zaštita podataka te nadzor nad djelovanjem informatičkih sustava u državi.

Zabranjena je uporaba osobnih podataka suprotna utvrđenoj svrsi njihovoga prikupljanja.

Članak 38.
Jamči se sloboda mišljenja i izražavanja misli.
Sloboda izražavanja misli obuhvaća osobito slobodu tiska i drugih sredstava priopćavanja, slobodu govora i javnog nastupa i slobodno osnivanje svih ustanova javnog priopćavanja.
Zabranjuje se cenzura. Novinari imaju pravo na slobodu izvještavanja i pristupa informaciji.
Jamči se pravo na ispravak svakomu komu je javnom viješću povrijeđeno Ustavom i zakonom utvrđeno pravo.

Članak 39.
Zabranjeno je i kažnjivo svako pozivanje ili poticanje na rat ili uporabu nasilja, na nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju ili bilo koji oblik nesnošljivosti.

Članak 40.
Jamči se sloboda savjesti i vjeroispovijedi i slobodno javno očitovanje vjere ili drugog uvjerenja.

Članak 41.
Sve vjerske zajednice jednake su pred zakonom i odvojene od države.
Vjerske zajednice slobodne su, u skladu sa zakonom, javno obavljati vjerske obrede, osnivati škole, učilišta, druge zavode, socijalne i dobrotvorne ustanove te upravljati njima, a u svojoj djelatnosti uživaju zaštitu i pomoć države.

Članak 42.
Svakom se priznaje pravo na javno okupljanje i mirni prosvjed u skladu sa zakonom.

Članak 43.
Svakom se jamči pravo na slobodno udruživanje radi zaštite njihovih probitaka ili zauzimanja za socijalna, gospodarska, politička, nacionalna, kulturna ili druga uvjerenja i ciljeve. Radi toga svatko može slobodno osnivati sindikate i druge udruge, uključivati se u njih ili iz njih istupati u skladu sa zakonom.
Pravo slobodnog udruživanja ograničeno je zabranom nasilnog ugrožavanja demokratskoga ustavnog poretka, te neovisnosti, jedinstvenosti i teritorijalne cjelovitosti Republike Hrvatske.

Članak 44.
Svaki državljanin Republike Hrvatske ima pravo, pod jednakim uvjetima, sudjelovati u obavljanju javnih poslova i biti primljen u javne službe.

Članak 45.
Hrvatski državljani imaju opće i jednako biračko pravo s navršenih 18 godina u skladu sa zakonom. Biračko se pravo ostvaruje na neposrednim izborima tajnim glasovanjem.
U izborima za Hrvatski sabor i Predsjednika Republike ostvarivanje biračkog prava Republika Hrvatska osigurava i svojim državljanima koji se u doba izbora zateknu izvan njezinih granica tako da mogu glasovati i u državama u kojima se nalaze ili na koji drugi način određen zakonom.

Članak 46.

Svatko ima pravo slati predstavke i pritužbe, davati prijedloge državnim i drugim javnim tijelima i dobiti na njih odgovor.

Članak 47.
Vojna obveza i obrana Republike Hrvatske dužnost je svih za to sposobnih državljana.
Dopušten je prigovor savjesti onima koji poradi svojih vjerskih ili moralnih nazora nisu pripravni sudjelovati u obavljanju vojničkih dužnosti u oružanim snagama. Te su osobe obvezane ispunjavati druge dužnosti određene zakonom.

3. Gospodarska, socijalna i kulturna prava

Članak 48.
Jamči se pravo vlasništva.
Vlasništvo obvezuje. Nositelji vlasničkog prava i njihovi korisnici dužni su pridonositi općem dobru.
Strana osoba može stjecati pravo vlasništva uz uvjete određene zakonom.
Jamči se pravo nasljeđivanja.

Članak 49.
Poduzetnička i tržišna sloboda temelj su gospodarskog ustroja Republike Hrvatske.
Država osigurava svim poduzetnicima jednak pravni položaj na tržištu. Zabranjena je zlouporaba monopolskog položaja određenog zakonom.
Država potiče gospodarski napredak i socijalno blagostanje građana i brine se za gospodarski razvitak svih svojih krajeva.
Prava stečena ulaganjem kapitala ne mogu se umanjiti zakonom niti drugim pravnim aktom.
Inozemnom ulagaču jamči se slobodno iznošenje dobiti i uloženog kapitala.

Članak 50.
Zakonom je moguće u interesu Republike Hrvatske ograničiti ili oduzeti vlasništvo, uz naknadu tržišne vrijednosti.
Poduzetnička se sloboda i vlasnička prava mogu iznimno oganičiti zakonom radi zaštite interesa i sigurnosti Republike Hrvatske, prirode, ljudskog okoliša i zdravlja ljudi.

Članak 51.
Svatko je dužan sudjelovati u podmirenju javnih troškova, u skladu sa svojim gospodarskim mogućnostima.
Porezni se sustav temelji na načelima jednakosti i pravednosti.

Članak 52.
More, morska obala i otoci, vode, zračni prostor, rudno blago i druga prirodna bogatstva, ali i zemljište, šume, biljni i životinjski svijet, drugi dijelovi prirode, nekretnine i stvari od osobitog kulturnoga, povijesnoga, gospodarskog i ekološkog značenja, za koje je zakonom određeno da su od interesa za Republiku Hrvatsku, imaju njezinu osobitu zaštitu.
Zakonom se određuje način na koji dobra od interesa za Republiku Hrvatsku mogu upotrebljavati i iskorištavati ovlaštenici prava na njima i vlasnici, te naknada za ograničenja kojima su podvrgnuti.

Članak 53.
Hrvatska narodna banka je središnja banka Republike Hrvatske.
Položaj, prava i dužnosti Hrvatske narodne banke uređuju se zakonom.

Hrvatska narodna banka u svom je radu samostalna i odgovorna Hrvatskom saboru.

Članak 54.
Svatko ima pravo na rad i slobodu rada.
Svatko slobodno bira poziv i zaposlenje i svakomu je pod jednakim uvjetima dostupno svako radno mjesto i dužnost.

Članak 55.
Svaki zaposleni ima pravo na zaradu kojom može osigurati sebi i obitelji slobodan i dostojan život.
Najduže radno vrijeme određuje se zakonom.
Svaki zaposleni ima pravo na tjedni odmor i plaćeni godišnji odmor i ovih se prava ne može odreći.
Zaposleni mogu imati, u skladu sa zakonom, udjela pri odlučivanju u poduzeću.

Članak 56.
Pravo zaposlenih i članova njihovih obitelji na socijalnu sigurnost i socijalno osiguranje uređuje se zakonom i kolektivnim ugovorom.
Prava u svezi s porođajem, materinstvom i njegom djece uređuju se zakonom.

Članak 57.
Slabim, nemoćnima i drugim, zbog nezaposlenosti ili nesposobnosti za rad, nezbrinutim osobama država osigurava pravo na pomoć za podmirenje osnovnih životnih potreba.
Posebnu skrb država posvećuje zaštiti invalidnih osoba i njihovu uključivanju u društveni život.
Ne može se zabraniti primanje humanitarne pomoći iz inozemstva.

Članak 58.
Svakom se jamči pravo na zdravstvenu zaštitu u skladu sa zakonom.

Članak 59.
Radi zaštite svojih gospodarskih i socijalnih interesa, svi zaposleni imaju pravo osnivati sindikate i slobodno u njih stupati i iz njih istupati.
Sindikati mogu osnivati svoje saveze i udruživati se u međunarodne sindikalne organizacije. U oružanim snagama i redarstvu zakonom se može ograničiti sindikalno organiziranje.
Poslodavci imaju pravo osnivati udruge i slobodno u njih stupati i iz njih istupati.

Članak 60.
Jamči se pravo na štrajk.
U oružanim snagama, redarstvu, državnoj upravi i javnim službama određenima zakonom može se ograničiti pravo na štrajk.

Članak 61.
Obitelj je pod osobitom zaštitom države.
Brak i pravni odnosi u braku, izvanbračnoj zajednici i obitelji uređuju se zakonom.

Članak 62.
Država štiti materinstvo, djecu i mladež te stvara socijalne, kulturne, odgojne, materijalne i druge uvjete kojima se promiče ostvarivanje prava na dostojan život.

Članak 63.

Roditelji su dužni odgajati, uzdržavati i školovati djecu te imaju pravo i slobodu da samostalno odlučuju o odgoju djece.
Roditelji su odgovorni osigurati pravo djetetu na potpun i skladan razvoj njegove osobnosti.
Tjelesno i duševno oštećeno i socijalno zapušteno dijete ima pravo na osobitu njegu, obrazovanje i skrb.
Djeca su dužna brinuti se za stare i nemoćne roditelje.
Država osobitu skrb posvećuje maloljetnicima bez roditelja i onima za koje se ne brinu roditelji.

Članak 64.
Dužnost je svih da štite djecu i nemoćne osobe.
Djeca ne mogu biti primljena na rad prije zakonom određene dobi niti smiju biti prisiljavana na rad koji štetno utječe na njihovo zdravlje ili ćudoređe, niti im se takav rad smije dopustiti.
Mladež, majke i invalidne osobe imaju pravo na osobitu zaštitu na radu.

Članak 65.
Osnovno je školovanje obvezatno i besplatno.
Svakomu je dostupno, pod jednakim uvjetima, srednjoškolsko i visokoškolsko obrazovanje u skladu s njegovim sposobnostima.

Članak 66.
Uz uvjete propisane zakonom mogu se osnivati privatne škole i učilišta.

Članak 67.
Jamči se autonomija sveučilišta.
Sveučilište samostalno odlučuje o svom ustrojstvu i djelovanju, u skladu sa zakonom.

Članak 68.
Jamči se sloboda znanstvenoga, kulturnog i umjetničkog stvaralaštva.
Država potiče i pomaže razvitak znanosti, kulture i umjetnosti.
Država štiti znanstvena, kulturna i umjetnička dobra kao duhovne narodne vrednote.
Jamči se zaštita moralnih i materijalnih prava koja proistječu iz znanstvenoga, kulturnog, umjetničkog, intelektualnog i drugog stvaralaštva.
Država potiče i pomaže skrb o tjelesnoj kulturi i športu.

Članak 69.
Svatko ima pravo na zdrav život.
Država osigurava uvjete za zdrav okoliš.
Svatko je dužan, u sklopu svojih ovlasti i djelatnosti, osobitu skrb posvećivati zaštiti zdravlja ljudi, prirode i ljudskog okoliša.

IV. USTROJSTVO DRŽAVNE VLASTI

1. Hrvatski sabor

Članak 70.
Hrvatski sabor je predstavničko tijelo građana i nositelj zakonodavne vlasti u Republici Hrvatskoj.

Članak 71.

Hrvatski sabor ima najmanje 100, a najviše 160 zastupnika koji se, na temelju općeg i jednakoga biračkog prava, biraju neposredno tajnim glasovanjem.

Članak 72.
Zastupnici se u Hrvatski sabor biraju na vrijeme od četiri godine.
Zakonom se određuje broj, uvjeti i postupak izbora zastupnika u Hrvatski sabor.

Članak 73.
Izbori se za zastupnike u Hrvatski sabor održavaju najkasnije 60 dana nakon isteka mandata ili raspuštanja Hrvatskoga sabora.
Prvo zasjedanje Hrvatskoga sabora održava se najkasnije 20 dana nakon provedenih izbora.
Hrvatski sabor konstituira se izborom predsjednika na prvoj sjednici na kojoj je nazočna većina zastupnika.

Članak 74.
Zastupnici u Hrvatskom saboru nemaju obvezujući mandat.
Zastupnici u Hrvatskom saboru primaju stalnu novčanu naknadu i imaju druga prava određena zakonom.

Članak 75.
Zastupnici u Hrvatskom saboru imaju imunitet.
Zastupnik ne može biti pozvan na kaznenu odgovornost, pritvoren ili kažnjen za izraženo mišljenje ili glasovanje u Hrvatskom saboru.
Zastupnik ne može biti pritvoren niti se protiv njega može pokrenuti kazneni postupak bez odobrenja Hrvatskoga sabora.
Zastupnik može biti pritvoren bez odobrenja Hrvatskoga sabora samo ako je zatečen da vrši kažnjivo djelo za koje je propisana kazna zatvora u trajanju dužem od pet godina. O takvom se slučaju izvješćuje predsjednika Hrvatskoga sabora.
Ako Hrvatski sabor nije na okupu, odobrenje da se zastupnik liši slobode ili da se protiv njega nastavi kazneni postupak daje i o njegovu pravu na imunitet odlučuje mandatno-imunitetno povjerenstvo, s time što njegovu odluku mora naknadno potvrditi Hrvatski sabor.

Članak 76.
Trajanje mandata zastupnicima u Hrvatskom saboru može se zakonom produžiti samo u slučaju rata ili u slučajevima iz članka 17. i 100. Ustava.

Članak 77.
Hrvatski sabor može se raspustiti radi raspisivanja prijevremenih izbora, ako to odluči većina svih zastupnika.
Predsjednik Republike može sukladno odredbama članka 103. Ustava, raspustiti Hrvatski sabor.

Članak 78.
Hrvatski sabor redovito zasjeda dva puta godišnje: prvi put, između 15. siječnja i 15. srpnja i drugi put, između 15. rujna i 15. prosinca.
Hrvatski sabor zasjeda izvanredno na zahtjev Predsjednika Republike, Vlade ili većine zastupnika.
Predsjednik Hrvatskoga sabora može uz prethodno pribavljeno mišljenje klubova zastupnika parlamentarnih stranaka sazvati Hrvatski sabor na izvanredno zasjedanje.

Članak 79.
Hrvatski sabor ima predsjednika i jednog ili više podpredsjednika.

Unutarnje ustrojstvo i način rada Hrvatskoga sabora uređuje se poslovnikom.
Poslovnik se donosi većinom glasova svih zastupnika.

Članak 80.
Hrvatski sabor:
- odlučuje o donošenju i promjeni Ustava,
- donosi zakone,
- donosi državni proračun,
- odlučuje o ratu i miru,
- donosi akte kojima izražava politiku Hrvatskoga sabora,
- donosi Strategiju nacionalne sigurnosti i Strategiju obrane Republike Hrvatske,
- ostvaruje građanski nadzor nad oružanim snagama i službama sigurnosti Republike Hrvatske,
- odlučuje o promjeni granica Republike Hrvatske,
- raspisuje referendum,
- obavlja izbore, imenovanja i razrješenja, u skladu s Ustavom i zakonom,
- nadzire rad Vlade Republike Hrvatske i drugih nositelja javnih dužnosti odgovornih Hrvatskom saboru, u skladu s Ustavom i zakonom,
- daje amnestiju za kaznena djela,
- obavlja druge poslove utvrđene Ustavom.

Članak 81.
Ako Ustavom nije drugačije određeno, Hrvatski sabor donosi odluke većinom glasova ukoliko je na sjednici nazočna većina zastupnika.

Zastupnici glasuju osobno.

Članak 82.
Zakone (organski zakoni) kojima se uređuju prava nacionalnih manjina Hrvatski sabor donosi dvotrećinskom većinom glasova svih zastupnika.
Zakone (organski zakoni) kojima se razrađuju Ustavom utvrđena ljudska prava i temeljne slobode, izborni sustav, ustrojstvo, djelokrug i način rada državnih tijela te ustrojstvo i djelokrug lokalne i područne (regionalne) samouprave Hrvatski sabor donosi većinom glasova svih zastupnika.
Odluku iz članka 7. stavka 2. i članka 8. Ustava Hrvatski sabor donosi dvotrećinskom većinom glasova svih zastupnika.

Članak 83.
Sjednice su Hrvatskoga sabora javne.

Članak 84.
Pravo predlagati zakone ima svaki zastupnik, klubovi zastupnika i radna tijela Hrvatskoga sabora te Vlada Republike Hrvatske.

Članak 85.
Zastupnici Hrvatskoga sabora imaju pravo postavljati Vladi Republike Hrvatske i pojedinim ministrima zastupnička pitanja.
Najmanje jedna desetina zastupnika Hrvatskoga sabora može podnijeti interpelaciju o radu Vlade Republike Hrvatske ili pojedinog njezinog člana.
Postavljanje zastupničkih pitanja i podnošenje interpelacije pobliže se uređuju poslovnikom.

Članak 86.

Hrvatski sabor može raspisati referendum o prijedlogu za promjenu Ustava, o prijedlogu zakona ili o drugom pitanju iz svog djelokruga.

Predsjednik Republike može na prijedlog Vlade i uz supotpis predsjednika Vlade raspisati referendum o prijedlogu promjene Ustava ili o drugom pitanju za koje drži da je važno za neovisnost, jedinstvenost i opstojnost Republike Hrvatske.

O pitanjima iz stavka 1. i 2. ovoga članka Hrvatski sabor će raspisati referendum u skladu sa zakonom ako to zatraži deset posto od ukupnog broja birača u Republici Hrvatskoj.

Na referendumu se odlučuje većinom birača koji su glasovali, uz uvjet da je referendumu pristupila većina od ukupnog broja birača u Republici Hrvatskoj.
Odluka donosena na referendumu obvezatna je.
O referendumu se donosi zakon.

Članak 87.
Hrvatski sabor može, najviše na vrijeme od godinu dana, ovlastiti Vladu Republike Hrvatske da uredbama uređuje pojedina pitanja iz njegova djelokruga, osim onih koja se odnose na razradu Ustavom utvrđenih ljudskih prava i temeljnih sloboda, nacionalna prava, izborni sustav, ustrojstvo, djelokrug i način rada državnih tijela i lokalne samouprave.
Uredbe na temelju zakonske ovlasti ne mogu djelovati unatrag.
Uredbe donesene na temelju zakonske ovlasti prestaju vrijediti istekom roka od godinu dana od dana dobivene ovlasti, ako Hrvatski sabor ne odluči drukčije.

Članak 88.
Predsjednik Republike proglasit će zakone u roku od osam dana od kada su izglasani u Hrvatskom saboru.
Ako Predsjednik Republike smatra da proglašeni zakon nije u skladu s Ustavom, može pokrenuti postupak za ocjenu ustavnosti zakona pred Ustavnim sudom Republike Hrvatske.

Članak 89.
Prije nego što stupe na snagu zakoni i drugi propisi državnih tijela objavljuju se u “Narodnim novinama”, službenom listu Republike Hrvatske.
Propisi tijela koja imaju javne ovlasti prije stupanja na snagu moraju biti objavljeni na dostupan način u skladu sa zakonom.
Zakon stupa na snagu najranije osmi dan od dana njegove objave, osim ako nije zbog osobito opravdanih razloga zakonom drukčije određeno.
Zakoni i drugi propisi državnih tijela i tijela koja imaju javne ovlasti ne mogu imati povratno djelovanje.
Iz posebno opravdanih razloga samo pojedine odredbe zakona mogu imati povratno djelovanje.

Članak 90.
Državni se prihodi i rashodi utvrđuju u državnom proračunu.
U zakonu čija primjena traži financijska sredstva, moraju se predvidjeti njihovi izvori.

Članak 91.
Hrvatski sabor može osnivati istražna povjerenstva za svako pitanje od javnog interesa.

Istražna povjerenstva imaju sastav, djelokrug i ovlasti u skladu sa zakonom.

Predsjednika istražnog povjerenstva bira većina zastupnika iz reda oporbenih zastupnika.

Članak 92.
Pučki je pravobranitelj opunomoćenik Hrvatskoga sabora koji štiti ustavna i zakonska prava građana u postupku pred državnom upravom i tijelima koja imaju javne ovlasti.

Pučkog pravobranitelja bira Hrvatski sabor na vrijeme od osam godina.
Uvjeti za izbor i razrješenje, djelokrug i način rada pučkog pravobranitelja i njegovih zamjenika uređuju se zakonom.
U okviru institucije pučkog pravobranitelja osigurat će se zaštita ustavnih i zakonskih prava građana u postupcima koji se vode u Ministarstvu obrane, oružanim snagama i službama sigurnosti, zaštita prava građana pred tijelima lokalne i područne (regionalne) samouprave te zaštita prava na lokalnu i područnu (regionalnu) samoupravu pred tijelima državne vlasti.

2. Predsjednik Republike Hrvatske

Članak 93.
Predsjednik Republike Hrvatske predstavlja i zastupa Republiku Hrvatsku u zemlji i inozemstvu.

Predsjednik Republike brine se za redovito i usklađeno djelovanje te za stabilnost državne vlasti.

Predsjednik Republike odgovara za obranu neovisnosti i teritorijalne cjelovitosti Republike Hrvatske.

Članak 94.
Predsjednik Republike bira se na temelju općeg i jednakoga biračkog prava na neposrednim izborima tajnim glasovanjem na vrijeme od pet godina.

Nitko ne može biti biran više od dva puta za Predsjednika Republike.

Predsjednik Republike bira se većinom svih birača koji su glasovali. Ako ni jedan od kandidata ne dobije takvu većinu, izbor se ponavlja nakon 14 dana.

Na ponovljenom izboru pravo da budu birani imaju dva kandidata koja su u prvom glasovanju dobili najviše glasova. Ako koji od tih kandidata odustane, pravo da bude ponovno biran stječe kandidat koji je sljedeći po broju dobivenih glasova.
Izbor Predsjednika Republike obavlja se najmanje 30, a najviše 60 dana prije isteka mandata.
Prije preuzimanja dužnosti, Predsjednik Republike pred predsjednikom Ustavnog suda Republike Hrvatske polaže svečanu prisegu kojom se obvezuje na vjernost Ustavu.
Izbor Predsjednika Republike, prisega i njeno polaganje uređuje se zakonom.

Članak 95.
Predsjednik Republike ne može obavljati nijednu drugu javnu ili profesionalnu dužnost.

Nakon izbora Predsjednik Republike podnosi ostavku na članstvo u političkoj stranci, o čemu obavještava Hrvatski sabor.

Članak 96.
U slučaju kraće spriječenosti uslijed odsutnosti, bolesti ili korištenja godišnjeg odmora, Predsjednik Republike može povjeriti predsjedniku Hrvatskoga sabora da ga zamjenjuje. O povratku na dužnost odlučuje Predsjednik Republike.

U slučaju duže spriječenosti uslijed bolesti ili nesposobnosti, a posebno ako Predsjednik Republike nije u stanju odlučiti o povjeravanju dužnosti privremenom zamjeniku, predsjednik Hrvatskoga sabora preuzima dužnost privremenog predsjednika Republike na temelju odluke Ustavnog suda. Ustavni sud o tome odlučuje na prijedlog Vlade. U slučaju smrti, ostavke koja se podnosi predsjedniku Ustavnog suda Republike Hrvatske i o kojoj se obavještava predsjednik Hrvatskoga sabora, ili kada Ustavni sud utvrdi razloge za prestanak mandata Predsjednika Republike, dužnost privremenog predsjednika Republike po sili Ustava preuzima predsjednik Hrvatskoga sabora.

Kada predsjednik Hrvatskoga sabora kao privremeni predsjednik Republike donosi akt o proglašenju zakona, akt supotpisuje predsjednik Vlade Republike Hrvatske.
Izbori za novog Predsjednika Republike moraju se održati u roku od 60 dana od dana preuzimanja dužnosti privremenog predsjednika Republike sukladno stavku 3. ovoga članka.

Članak 97.
Predsjednik Republike:
- raspisuje izbore za Hrvatski sabor i saziva ga na prvo zasjedanje,
- raspisuje referendum u skladu s Ustavom,
- povjerava mandat za sastavljanje Vlade osobi koja, na temelju raspodjele zastupničkih mjesta u Hrvatskom saboru i obavljenih konzultacija, uživa povjerenje većine svih zastupnika,
- daje pomilovanja,
- dodjeljuje odlikovanja i priznanja određena zakonom,
- obavlja druge dužnosti određene Ustavom.

Članak 98.
Predsjednik Republike i Vlada Republike Hrvatske surađuju u oblikovanju i provođenju vanjske politike.
Predsjednik Republike, na prijedlog Vlade i uz supotpis predsjednika Vlade, odlučuje o osnivanju diplomatskih misija i konzularnih ureda Republike Hrvatske u inozemstvu.
Predsjednik Republike, na prijedlog Vlade i uz mišljenje nadležnog odbora Hrvatskoga sabora, donosi odluku o postavljanju i opozivu šefova diplomatskih misija Republike Hrvatske u inozemstvu, uz prethodni supotpis predsjednika Vlade Republike Hrvatske.
Predsjednik Republike prima vjerodajnice i opozivna pisma inozemnih šefova diplomatskih misija.

Članak 99.
Predsjednik Republike vrhovni je zapovjednik oružanih snaga Republike Hrvatske.

Predsjednik Republike imenuje i razrješuje vojne zapovjednike, u skladu sa zakonom.

Na temelju odluke Hrvatskoga sabora Predsjednik Republike objavljuje rat i zaključuje mir.

U slučaju neposredne ugroženosti neovisnosti, jedinstvenosti i opstojnosti države Predsjednik Republike može, uz supotpis predsjednika Vlade, narediti uporabu oružanih snaga iako nije proglašeno ratno stanje.

Članak 100.
Za vrijeme trajanja ratnog stanja Predsjednik Republike može donositi uredbe sa zakonskom snagom na temelju i u okviru ovlasti koje je dobio od Hrvatskoga sabora. Ako Hrvatski sabor nije u zasjedanju, Predsjednik Republike ima ovlast da uredbama sa zakonskom snagom uređuje sva pitanja koja zahtijeva ratno stanje.

U slučaju neposredne ugroženosti neovisnosti, jedinstvenosti i opstojnosti države, ili kad su tijela državne vlasti onemogućena da redovito obavljaju svoje ustavne dužnosti, Predsjednik Republike može, na prijedlog predsjednika Vlade i uz njegov supotpis, donositi uredbe sa zakonskom snagom.

Predsjednik Republike podnijet će uredbe sa zakonskom snagom na potvrdu Hrvatskom saboru čim se bude mogao sastati.

Ako Predsjednik Republike ne podnese uredbu Hrvatskom saboru na potvrdu u skladu sa stavkom 3. ovoga članka ili Hrvatski sabor istu ne potvrdi, uredba sa zakonskom snagom prestaje važiti.

U slučaju iz stavka 1. i 2. ovoga članka Predsjednik Republike ima pravo sazvati sjednicu Vlade i predsjedavati tako sazvanoj sjednici Vlade.

Članak 101.
Predsjednik Republike može predložiti Vladi da održi sjednicu i razmotri određena pitanja.

Predsjednik Republike može biti nazočan sjednici Vlade i sudjelovati u raspravi.

Članak 102.
Predsjednik Republike i Vlada Republike Hrvatske, u skladu s Ustavom i zakonom, surađuju u usmjeravanju rada sigurnosnih službi.
Imenovanje čelnika sigurnosnih službi, uz prethodno pribavljeno mišljenje nadležnog odbora Hrvatskoga sabora, supotpisuje Predsjednik Republike i predsjednik Vlade Republike Hrvatske.

Članak 103.
Predsjednik Republike, na prijedlog Vlade i uz supotpis predsjednika Vlade, a nakon savjetovanja s predstavnicima klubova zastupnika parlamentarnih stranaka može raspustiti Hrvatski sabor ako na zahtjev Vlade da se izglasa povjerenje, Hrvatski sabor Vladi izglasa nepovjerenje ili u roku od 120 dana od dana predlaganja ne donese državni proračun.

Predsjednik Republike ne može na prijedlog Vlade raspustiti Hrvatski sabor dok traje postupak za utvrđivanje njegove odgovornosti za povredu Ustava.

Članak 104.
Predsjednik Republike odgovoran je za povredu Ustava koju počini u obavljanju svojih dužnosti.
Postupak za utvrđivanje posebne odgovornosti Predsjednika Republike može pokrenuti Hrvatski sabor dvotrećinskom većinom svih zastupnika. O odgovornosti Predsjednika Republike odlučuje Ustavni sud Republike Hrvatske dvotrećinskom većinom svih sudaca.
Ustavni sud mora donijeti odluku o odgovornosti Predsjednika Republike Hrvatske za povredu Ustava u roku od 30 dana od dana zaprimanja prijedloga kojim se pokreće odgovornost Predsjednika Republike za povredu Ustava.
Ako Ustavni sud Republike Hrvatske utvrdi njegovu odgovornost, Predsjedniku Republike prestaje dužnost po sili Ustava.

Članak 105.
Predsjednik Republike ima imunitet nepovredivosti.
Predsjednik Republike ne može biti pritvoren niti se protiv njega može pokrenuti kazneni postupak bez prethodnog odobrenja Ustavnog suda.
Predsjednik Republike može biti pritvoren bez odobrenja Ustavnog suda samo ako je zatečen da čini kazneno djelo za koje je propisana kazna zatvora u trajanju dužem od pet godina. U takvom slučaju državno tijelo koje je Predsjednika Republike pritvorilo, dužno je o tome odmah obavijestiti predsjednika Ustavnog suda.

Članak 106.
Predsjedniku Republike u obavljanju njegovih dužnosti pomažu savjetodavna tijela. Članove tih tijela imenuje i razrješuje Predsjednik Republike. Nisu dopuštena imenovanja koja su u suprotnosti s načelom diobe vlasti.

Savjetodavni, stručni i drugi poslovi obavljaju se u Uredu Predsjednika Republike. Ustrojstvo i djelokrug Ureda uređuje se zakonom i pravilnikom.

3. Vlada Republike Hrvatske

Članak 107.
Vlada Republike Hrvatske obavlja izvršnu vlast u skladu s Ustavom i zakonom.

Članak 108.
Vladu Republike Hrvatske čine predsjednik, jedan ili više podpredsjednika i ministri.

Bez odobrenja Vlade predsjednik i članovi Vlade ne mogu obavljati nijednu drugu javnu ili profesionalnu dužnost.

Članak 109.
Članove Vlade predlaže osoba kojoj je Predsjednik Republike povjerio mandat za sastav Vlade.
Odmah po sastavljanju Vlade, a najkasnije u roku od 30 dana od prihvaćanja mandata, mandatar je dužan program Vlade i Vladu predstaviti Hrvatskom saboru i zatražiti glasovanje o povjerenju.
Vlada stupa na dužnost kad joj povjerenje iskaže većina svih zastupnika u Hrvatskom saboru.
Predsjednik i članovi Vlade polažu svečanu prisegu pred Hrvatskim saborom. Tekst prisege utvrđuje se zakonom.
Na temelju odluke Hrvatskoga sabora o iskazivanju povjerenja Vladi Republike Hrvatske, rješenje o imenovanju predsjednika Vlade donosi Predsjednik Republike uz supotpis predsjednika Hrvatskoga sabora, a rješenje o imenovanju članova Vlade donosi predsjednik Vlade uz supotpis predsjednika Hrvatskoga sabora.

Članak 110.
Ako mandatar ne sastavi Vladu u roku od 30 dana od dana prihvaćanja mandata, Predsjednik Republike mu može produžiti mandat za najviše još 30 dana.
Ako ni u tom roku mandatar ne uspije sastaviti Vladu ili ako predložena Vlada ne dobije povjerenje Hrvatskoga sabora, Predsjednik Republike povjerit će mandat za sastav Vlade drugoj osobi.

Članak 111.
Ako Vlada ne bude sastavljena u skladu s člankom 109. i 110. Ustava, Predsjednik Republike će imenovati privremenu nestranačku Vladu i istodobno raspisati prijevremene izbore za Hrvatski sabor.

Članak 112.
Vlada Republike Hrvatske:
- predlaže zakone i druge akte Hrvatskom saboru,
- predlaže državni proračun i završni račun,
- provodi zakone i druge odluke Hrvatskoga sabora,
- donosi uredbe za izvršenje zakona,
- vodi vanjsku i unutarnju politiku,
- usmjerava i nadzire rad državne uprave,
- brine o gospodarskom razvitku zemlje,
- usmjerava djelovanje i razvitak javnih službi,
- obavlja druge poslove određene Ustavom i zakonom.

Članak 113.
Ustrojstvo, način rada, odlučivanje i vrste akata koje Vlada donosi propisuju se zakonom i poslovnikom.

Članak 114.
Vlada je odgovorna Hrvatskom saboru.

Predsjednik i članovi Vlade zajednički su odgovorni za odluke koje donosi Vlada, a osobno su odgovorni za svoje područje rada.

Članak 115.
Na prijedlog najmanje jedne petine zastupnika u Hrvatskom saboru može se pokrenuti pitanje povjerenja predsjedniku Vlade, pojedinomu njezinom članu ili Vladi u cjelini.

Glasovanje o povjerenju Vladi može zahtijevati i njezin predsjednik.

Ne može se raspravljati i glasovati o povjerenju prije nego protekne sedam dana od dana dostave prijedloga Hrvatskom saboru.

Rasprava i glasovanje o povjerenju mora se provesti najkasnije u roku od 30 dana od dana dostave prijedloga Hrvatskom saboru.
Odluka o nepovjerenju je donijeta ako je za nju glasovala većina od ukupnog broja zastupnika u Hrvatskom saboru.
Ako Hrvatski sabor odbije prijedlog za izglasavanje nepovjerenja, zastupnici koji su ga postavili ne mogu ponovno podnijeti isti prijedlog prije isteka roka od šest mjeseci.
Ako se izglasa nepovjerenje predsjedniku Vlade ili Vladi u cjelini, predsjednik Vlade i Vlada podnose ostavku. Ako se u roku od 30 dana ne izglasa povjerenje novom mandataru i članovima koje predlaže za sastav Vlade, predsjednik Hrvatskoga sabora obavijestit će o tome Predsjednika Republike Hrvatske. Nakon primljene obavijesti predsjednika Hrvatskoga sabora Predsjednik Republike će odmah donijeti odluku o raspuštanju Hrvatskoga sabora i istovremeno raspisati izbore za Hrvatski sabor.
Ako se izglasa nepovjerenje pojedinom članu Vlade, predsjednik Vlade može umjesto njega predložiti drugoga člana Hrvatskom saboru da mu izglasa povjerenje ili predsjednik Vlade i Vlada mogu podnijeti ostavku.
U svim slučajevima kada predsjednik Vlade ili Vlada podnesu ostavku postupit će se u skladu sa stavkom 7. ovoga članka.

Članak 116.
Ustrojstvo i poslovi državne uprave i način njihovog obavljanja uređuju se zakonom.
Određeni poslovi državne uprave mogu se zakonom povjeriti tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i pravnim osobama koje imaju javne ovlasti.
Zakonom i drugim propisima uređuje se status državnih službenika te radno-pravni status namještenika.

4. Sudbena vlast

Članak 117.
Sudbenu vlast obavljaju sudovi.
Sudbena vlast je samostalna i neovisna.
Sudovi sude na temelju Ustava i zakona.

Članak 118.
Vrhovni sud Republike Hrvatske, kao najviši sud, osigurava jedinstvenu primjenu zakona i ravnopravnost građana.

Predsjednika Vrhovnog suda Republike Hrvatske, uz prethodno mišljenje Opće sjednice Vrhovnog suda Republike Hrvatske i nadležnog odbora Hrvatskoga sabora, na prijedlog Predsjednika Republike bira i razrješuje Hrvatski sabor. Predsjednik Vrhovnog suda Republike Hrvatske bira se na četiri godine.

Ustanovljavanje, djelokrug, sastav i ustrojstvo sudova te postupak pred sudovima uređuje se zakonom.

Članak 119.
Sudske su rasprave javne i presude se izriču javno, u ime Republike Hrvatske.
Javnost se može isključiti iz cijele rasprave ili njezina dijela zbog razloga koji su nužni u demokratskom društvu radi interesa morala, javnog reda ili državne sigurnosti, posebno ako se sudi maloljetnicima, ili radi zaštite privatnog života stranaka, ili u bračnim sporovima i postupcima u svezi sa skrbništvom i posvojenjem, ili radi čuvanja vojne, službene ili poslovne tajne i zaštite sigurnosti i obrane Republike Hrvatske, ali samo u opsegu koji je po mišljenju suda bezuvjetno potreban u posebnim okolnostima u kojima bi javnost mogla biti štetna za interese pravde.

Članak 120.
U suđenju sudjeluju i suci porotnici, u skladu sa zakonom.

Članak 121.
Suci imaju imunitet u skladu sa zakonom.
Suci i suci porotnici koji sudjeluju u suđenju ne mogu biti pozvani na odgovornost za izraženo mišljenje ili glasovanje pri donošenju sudbene odluke, osim ako se radi o kršenju zakona od strane suca koje je kazneno djelo.
Sudac ne može u postupku pokrenutom zbog kaznenog djela učinjenog u obavljanju sudačke dužnosti biti pritvoren bez odobrenja Državnoga sudbenog vijeća.

Članak 122.
Sudačka dužnost je stalna.

Iznimno od odredbe stavka 1. ovoga članka prigodom prvog stupanja na sudačku dužnost suci će se imenovati na vrijeme od pet godina. Nakon ponovnog imenovanja sudac obavlja svoju dužnost stalno.

Sudac će biti razriješen sudačke dužnosti:
- ako to sam zatraži,
- ako trajno izgubi sposobnost obavljati svoju dužnost,
- ako bude osuđen za kazneno djelo koje ga čini nedostojnim obavljanja sudačke dužnosti,
- ako u skladu sa zakonom, zbog počinjenoga teškog stegovnog djela, tako odluči Državno sudbeno vijeće,
- kad navrši sedamdeset godina.

Protiv odluke o razrješenju sudačke dužnosti sudac ima pravo u roku od 15 dana od dana dostave odluke, podnijeti Ustavnom sudu Republike Hrvatske žalbu o kojoj Ustavni sud odlučuje na način i u sastavu određenom Ustavnim zakonom o Ustavnom sudu Republike Hrvatske.
Protiv odluke Državnoga sudbenog vijeća o stegovnoj odgovornosti sudac ima, u roku od 15 dana od dana dostave odluke, pravo žalbe Ustavnom sudu Republike Hrvatske. O žalbi odlučuje Ustavni sud na način i po postupku kako je to određeno Ustavnim zakonom o Ustavnom sudu Republike Hrvatske.
U slučajevima iz stavka 4. i 5. ovoga članka Ustavni sud dužan je odlučiti u roku od 30 dana od primitka žalbe. Odluka Ustavnog suda isključuje pravo na ustavnu tužbu.
Sudac ne može biti premješten protivno njegovoj volji osim u slučaju ukidanja suda ili preustroja suda u skladu sa zakonom. Sudac ne može obavljati službu ili posao koje je zakon odredio kao nespojive sa sudačkom dužnošću.

Članak 123.

Suce, u skladu s Ustavom i zakonom, imenuje i razrješuje te o njihovoj stegovnoj odgovornosti odlučuje Državno sudbeno vijeće.
Državno sudbeno vijeće u postupku imenovanja i razrješenja sudaca dužno je pribaviti mišljenje nadležnog odbora Hrvatskoga sabora.
Državno sudbeno vijeće ima jedanaest članova koje iz reda istaknutih sudaca, odvjetnika i sveučilišnih profesora pravnih znanosti bira Hrvatski sabor na način i u postupku određenim zakonom. Većina od ukupnog broja članova Državnoga sudbenog vijeća mora biti iz reda sudaca.
Predsjednici sudova ne mogu biti birani za članove Državnoga sudbenog vijeća.
Članovi Državnoga sudbenog vijeća biraju se na vrijeme od četiri godine, s time da članom Državnoga sudbenog vijeća nitko ne može biti više od dva puta uzastopce.
Predsjednika Državnoga sudbenog vijeća bira tajnim glasovanjem većina članova Državnoga sudbenog vijeća na vrijeme od dvije godine.
Djelokrug i način rada Državnoga sudbenog vijeća uređuje se zakonom.

5. Državno odvjetništvo

Članak 124.
Državno odvjetništvo je samostalno i neovisno pravosudno tijelo ovlašteno i dužno postupati potiv počinitelja kaznenih i drugih kažnjivih djela, poduzimati pravne radnje radi zaštite imovine Republike Hrvatske te podnositi pravna sredstva za zaštitu Ustava i zakona.

Glavnoga državnog odvjetnika Republike Hrvatske imenuje na vrijeme od četiri godine Hrvatski sabor na prijedlog Vlade Republike Hrvatske, uz prethodno mišljenje nadležnog odbora Hrvatskoga sabora.

Prigodom prvog stupanja na državnoodvjetničku dužnost zamjenici državnog odvjetnika će se imenovati na vrijeme od pet godina. Nakon ponovnog imenovanja zamjenik državnog odvjetnika obavlja svoju dužnost stalno.

Zamjenike državnih odvjetnika u skladu s Ustavom i zakonom imenuje, razrješuje i o njihovoj stegovnoj odgovornosti odlučuje Državnoodvjetničko vijeće. Državnoodvjetničko vijeće bira Hrvatski sabor na način i u postupku određenim zakonom. Većina od ukupnog broja članova Državnoodvjetničkog vijeća mora biti iz reda zamjenika državnih odvjetnika.

Čelnici državnih odvjetništava ne mogu biti birani za članove Državnoodvjetničkog vijeća.

Djelokrug, ustrojstvo i način rada Državnoodvjetničkog vijeća uređuje se zakonom.

Ustanovljavanje, ustrojstvo, djelokrug i nadležnost državnog odvjetništva uređuje se zakonom.

V. USTAVNI SUD REPUBLIKE HRVATSKE

Članak 125.
Ustavni sud Republike Hrvatske čini trinaest sudaca koje bira Hrvatski sabor, na vrijeme od osam godina iz reda istaknutih pravnika, osobito sudaca, državnih odvjetnika, odvjetnika i sveučilišnih profesora pravnih znanosti.

Postupak kandidiranja sudaca Ustavnog suda i predlaganja za izbor Hrvatskom saboru provodi odbor Hrvatskoga sabora, nadležan za Ustav.

Ustavni sud Republike Hrvatske bira predsjednika suda na vrijeme od četiri godine.

Članak 126.
Suci Ustavnog suda Republike Hrvatske ne mogu obavljati nijednu drugu javnu ni profesionalnu dužnost.
Suci Ustavnog suda Republike Hrvatske imaju imunitet kao i zastupnici u Hrvatskom saboru.

Članak 127.
Sudac Ustavnog suda Republike Hrvatske može biti razriješen dužnosti prije isteka vremena na koje je izabran ako zatraži da bude razriješen, ako bude osuđen na zatvorsku kaznu, ili ako trajno, što utvrđuje sam Sud, izgubi sposobnost da obavlja svoju dužnost.

Članak 128.
Ustavni sud Republike Hrvatske:
- odlučuje o suglasnosti zakona s Ustavom,
- odlučuje o suglasnosti drugih propisa s Ustavom i zakonom,
- može ocjenjivati ustavnost zakona te ustavnost i zakonitost drugih propisa koji su prestali važiti ako od tog prestanka do podnošenja zahtjeva ili prijedloga za pokretanje postupka nije prošlo više od godine dana,
- odlučuje povodom ustavnih tužbi protiv pojedinačnih odluka državnih tijela, tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave te pravnih osoba s javnim ovlastima kad su tim odlukama povrijeđena ljudska prava i temeljne slobode, kao i pravo na lokalnu i područnu (regionalnu) samoupravu zajamčeni Ustavom Republike Hrvatske,
- prati ostvarivanje ustavnosti i zakonitosti te o uočenim pojavama neustavnosti i nezakonitosti izvješćuje Hrvatski sabor,
- rješava sukob nadležnosti između tijela zakonodavne, izvršne i sudbene vlasti,
- odlučuje, u skladu s Ustavom, o odgovornosti Predsjednika Republike,
- nadzire ustavnost programa i djelovanja političkih stranaka i može, u skladu s Ustavom, zabraniti njihov rad,
- nadzire ustavnost i zakonitost izbora i državnog referenduma i rješava izborne sporove koji nisu u djelokrugu sudova,
- obavlja druge poslove određene Ustavom.

Članak 129.
Ako Ustavni sud utvrdi da nadležno tijelo nije donijelo propis za izvršenje odredaba Ustava, zakona i drugih propisa, a bilo je dužno takav propis donijeti, o tome obavještava Vladu, a o propisima koje je bila dužna donijeti Vlada, obavještava Hrvatski sabor.

Članak 130.
Ustavni sud Republike Hrvatske ukinut će zakon ako utvrdi da je neustavan.
Ustavni sud Republike Hrvatske ukinut će ili poništiti drugi propis ako utvrdi da je neustavan ili nezakonit.
U slučajevima iz članka 128. stavka 1. podstavka 3. Ustava, ako Ustavni sud Republike Hrvatske utvrdi da zakon nije bio u skladu s Ustavom ili da drugi propis nije bio u skladu s Ustavom i zakonom, donijet će odluku o utvrđenju neustavnosti ili nezakonitosti.

Članak 131.
Postupak i uvjeti za izbor sudaca Ustavnog suda Republike Hrvatske i prestanak njihove dužnosti, uvjeti i rokovi za pokretanje postupka ocjene ustavnosti i zakonitosti, postupak i pravno djelovanje njegovih odluka, zaštita ljudskih prava i temeljnih sloboda zajamčenih Ustavom i druga pitanja važna za izvršavanje dužnosti i rad Ustavnog suda Republike Hrvatske uređuju se ustavnim zakonom.

Ustavni zakon donosi se po postupku određenom za promjenu Ustava.

Unutarnje ustrojstvo Ustavnog suda Republike Hrvatske uređuje se njegovim poslovnikom.

VI. MJESNA, LOKALNA I PODRUČNA (REGIONALNA) SAMOUPRAVA

Članak 132.
Građanima se jamči pravo na lokalnu i područnu (regionalnu) samoupravu.
Pravo na samoupravu ostvaruje se preko lokalnih, odnosno područnih (regionalnih) predstavničkih tijela koja su sastavljena od članova izabranih na slobodnim i tajnim izborima na temelju neposrednog, jednakog i općega biračkog prava.
Građani mogu neposredno sudjelovati u upravljanju lokalnim poslovima, putem zborova, referenduma i drugih oblika neposrednog odlučivanja u skladu sa zakonom i statutom.

Članak 133.
Jedinice lokalne samouprave su općine i gradovi i njihovo područje određuje se na način propisan zakonom. Zakonom se mogu ustanoviti i druge jedinice lokalne samouprave.

Jedinice područne (regionalne) samouprave su županije. Područje županije određuje se na način propisan zakonom.
Zakonom se može glavnom gradu Zagrebu utvrditi položaj županije. Većim gradovima u Republici Hrvatskoj zakonom se mogu dati ovlasti županije.
U naselju ili dijelu naselja mogu se, u skladu sa zakonom, osnivati oblici mjesne samouprave.

Članak 134.
Jedinice lokalne samouprave obavljaju poslove iz lokalnog djelokruga kojima se neposredno ostvaruju potrebe građana, a osobito poslove koji se odnose na uređenje naselja i stanovanja, prostorno i urbanističko planiranje, komunalne djelatnosti, brigu o djeci, socijalnu skrb, primarnu zdravstvenu zaštitu, odgoj i osnovno obrazovanje, kulturu, tjelesnu kulturu i sport, zaštitu potrošača, zaštitu i unapređenje prirodnog okoliša, protupožarnu i civilnu zaštitu.
Jedinice područne (regionalne) samouprave obavljaju poslove od područnog (regionalnog) značenja, a osobito poslove koji se odnose na školstvo, zdravstvo, prostorno i urbanističko planiranje, gospodarski razvoj, promet i prometnu infrastrukturu te planiranje i razvoj mreže obrazovnih, zdravstvenih, socijalnih i kulturnih ustanova.
Poslovi lokalnog i područnog (regionalnog) djelokruga uređuju se zakonom. Prilikom dodjeljivanja tih poslova prednost će imati ona tijela koja su najbliža građanima.
Prilikom određivanja djelokruga jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave mora se voditi računa o širini i prirodi poslova i o zahtjevima učinkovitosti i ekonomičnosti.

Članak 135.
Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave imaju pravo u okviru zakona, svojim statutima samostalno urediti unutarnje ustrojstvo i djelokrug svojih tijela te ih prilagoditi lokalnim potrebama i mogućnostima.

Članak 136.
U obavljanju poslova iz svojeg djelokruga tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave samostalna su i podliježu samo nadzoru ustavnosti i zakonitosti ovlaštenih državnih tijela.

Članak 137.

Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave imaju pravo na vlastite prihode kojima slobodno raspolažu u obavljanju poslova iz svojeg djelokruga.
Prihodi jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave moraju biti razmjerni njihovim ovlastima predviđenim Ustavom i zakonom.
Država je dužna pomagati financijski slabije jedinice lokalne samouprave u skladu sa zakonom.

VII. MEĐUNARODNI ODNOSI

1. Međunarodni ugovori

Članak 138.
U skladu s Ustavom, zakonom i pravilima međunarodnog prava, sklapanje međunarodnih ugovora u nadležnosti je, ovisno o naravi i sadržaju međunarodnog ugovora, Hrvatskoga sabora, Predsjednika Republike i Vlade Republike Hrvatske.

Članak 139.
Hrvatski sabor potvrđuje međunarodne ugovore koji traže donošenje ili izmjenu zakona, međunarodne ugovore vojne i političke naravi i međunarodne ugovore koji financijski obvezuju Republiku Hrvatsku.

Međunarodne ugovore kojima se međunarodnoj organizaciji ili savezu daju ovlasti izvedene iz Ustava Republike Hrvatske Hrvatski sabor potvrđuje dvotrećinskom većinom glasova svih zastupnika.
Predsjednik Republike potpisuje isprave o ratifikaciji, pristupu, odobrenju ili prihvatu međunarodnih ugovora koje je Hrvatski sabor potvrdio na temelju stavka 1. i 2. ovoga članka.
Međunarodne ugovore koji ne podliježu potvrđivanju Hrvatskoga sabora sklapa Predsjednik Republike na prijedlog Vlade ili Vlada Republike Hrvatske.

Članak 140.
Međunarodni ugovori koji su sklopljeni i potvrđeni u skladu s Ustavom i objavljeni, a koji su na snazi, čine dio unutarnjega pravnog poretka Republike Hrvatske, a po pravnoj su snazi iznad zakona. Njihove se odredbe mogu mijenjati ili ukidati samo uz uvjete i na način koji su u njima utvrđeni, ili suglasno općim pravilima međunarodnog prava.

2. Udruživanje i razdruživanje

Članak 141.
Pravo da pokrenu postupak udruživanja Republike Hrvatske u saveze s drugim državama ima najmanje jedna trećina zastupnika u Hrvatskom saboru, Predsjednik Republike i Vlada Republike Hrvatske.

Zabranjuje se pokretanje postupka udruživanja Republike Hrvatske u saveze s drugim državama u kojem bi udruživanje dovelo, ili moglo dovesti do obnavljanja jugoslavenskoga državnog zajedništva, odnosno neke balkanske državne sveze u bilo kojem obliku.

O udruživanju Republike Hrvatske prethodno odlučuje Hrvatski sabor dvotrećinskom većinom glasova svih zastupnika.
Odluka o udruživanju Republike Hrvatske donosi se na referendumu većinom glasova ukupnog broja birača u državi. Referendum se mora održati u roku od 30 dana od dana donošenja odluke Hrvatskoga sabora.

Odredbe ovoga članka o udruživanju odnose se i na uvjete i postupak razdruživanja Republike Hrvatske.

VIII. PROMJENA USTAVA

Članak 142.
Pravo da predloži promjenu Ustava Republike Hrvatske ima najmanje jedna petina zastupnika u Hrvatskom saboru, Predsjednik Republike i Vlada Republike Hrvatske.

Članak 143.
Hrvatski sabor odlučuje da li će pristupiti promjeni Ustava većinom glasova svih zastupnika.
Nacrt promjene Ustava Hrvatski sabor utvrđuje većinom glasova svih zastupnika.

Članak 144.
O promjeni Ustava odlučuje Hrvatski sabor dvotrećinskom većinom glasova svih zastupnika.

Članak 145.
Promjenu Ustava proglašava Hrvatski sabor.

IX. ZAVRŠNE ODREDBE

Članak 146.
Stupanjem na snagu Promjene Ustava Republike Hrvatske ("Narodne novine" br. 28/2001.) prestaje s radom Županijski dom Hrvatskoga sabora te prestaje dužnost dosadašnjem predsjedniku i članovima Državnoga sudbenog vijeća i predsjedniku Vrhovnog suda Republike Hrvatske.

Članak 147.
Hrvatski sabor donijet će Ustavni zakon za provedbu Ustava Republike Hrvatske.

USTAVNI ZAKON O LJUDSKIM PRAVIMA I SLOBODAMA I O PRAVIMA ETNIČKIH I NACIONALNIH ZAJEDNICA ILI MANJINA U REPUBLICI HRVATSKOJ

(pročišćeni tekst)*

(NN br. 105, od 24. listopada 2000.)

Hrvatski državni sabor, temeljem članka 3., 14. i 15. Ustava Republike Hrvatske u želji:

- da zaštiti i osigura ostvarivanje prava čovjeka i nacionalnih prava na najvišoj razini dostignutoj u demokratskim sredinama suvremene međunarodne zajednice,
- da omogući građanima manje brojnih etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina odnosno građanima iste vjerske, rasne ili jezične pripadnosti slobodno razvijanje njihovih posebnosti u okviru većinske zajednice građana ili većinskih zajednica bez zloupotreba bilo od većine bilo od manjine,
- u skladu sa željom da Republika Hrvatska bude moderna, otvorena, demokratska članica obitelji europskih i svjetskih država, u kojoj se njezini građani u uživanju njihovih građanskih, političkih i drugih prava neće dijeliti po osnovi nacionalnosti, jeziku, vjeri, naslijeđenim ili prirodno uzrokovanim ljudskim obilježjima,
- imajući na umu napore u međunarodnoj zajednici, posebice Europske zajednice i Mirovne konferencije o Jugoslaviji u Haagu radi rješenja otvorenih pitanja nastalih raspadom Jugoslavije i stvaranjem novih država na njezinu prostoru, odlučio je donijeti

Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj
(pročišćeni tekst)

I. TEMELJNE ODREDBE

Članak 1.

Republika Hrvatska u skladu sa:

- Ustavom Republike Hrvatske,
- načelima Povelje Ujedinjenih naroda,

---

* Na temelju članka 17. Ustavnog zakona o izmjenama i dopunama Ustavnog zakona o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj ("Narodne novine", br. 51/00.), Odbor za zakonodavstvo Hrvatskoga državnog sabora na sjednici 31. svibnja 2000. godine utvrdio je pročišćeni tekst Ustavnog zakona o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj.

Pročišćeni tekst Ustavnog zakona o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj obuhvaća Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj ("Narodne novine", br. 65/91.) te njegove izmjene i dopune objavljene u "Narodnim novinama", br. 27/92., 34/92. – pročišćeni tekst i 51/00. u kojima je naznačeno vrijeme njihova stupanja na snagu.

- Općom deklaracijom o pravima čovjeka, Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima, Međunarodnim paktom o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima,
- Završnim aktom Organizacije za europsku sigurnost i suradnju, Pariškom poveljom za Novu Europu i drugim dokumentima OESS-a koji se odnose na prava čovjeka, osobito Dokumentom kopenhaškog sastanka OESS-a o ljudskoj dimenziji i Dokumentom moskovskog sastanka OESS-a o ljudskoj dimenziji,
- Konvencijom Vijeća Europe za zaštitu prava čovjeka i temeljnih sloboda, te protokolima uz tu Konvenciju,
- Međunarodnom konvencijom o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, Konvencijom o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, Konvencijom o pravima djeteta,
- Okvirnom konvencijom za zaštitu nacionalnih manjina Vijeća Europe,

obvezuje se na poštivanje i zaštitu nacionalnih i drugih temeljnih prava i sloboda čovjeka i građanina, vladavine prava i svih ostalih najviših vrednota svog ustavnog i međunarodnoga pravnog poretka, svim svojim državljanima.

II. LJUDSKA PRAVA I SLOBODE

Članak 2.

Republika Hrvatska priznaje i štiti ljudska prava i slobode, a posebice:

a) pravo na život (članak 21. Ustava Republike Hrvatske);

b) pravo da osobe ne budu izvrgnute mučenju ili nehumanom ili ponižavajućem postupku (članak 23. stavak 1. Ustava Republike Hrvatske);

c) pravo da osobe ne budu izvrgnute ropstvu ili prisilnom radu (članak 23. stavak 2. Ustava Republike Hrvatske);

d) pravo na slobodu i osobnu nepovredivost (članak 22. Ustava Republike Hrvatske);

e) pravo na pravično i javno saslušanje sa strane nepristranog suda i pravnoj određenosti kažnjivih djela i kazni (članak 29. i 31. Ustava Republike Hrvatske);

f) pravo na poštivanje osobnog i obiteljskog života, doma i pisama (članak 35. i 37. Ustava Republike Hrvatske);

g) slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti (članak 38. i 40. Ustava Republike Hrvatske);

h) pravo na slobodu izražavanja (članak 38. Ustava Republike Hrvatske);

i) pravo na slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja (članak 42. i 43. Ustava Republike Hrvatske);

j) pravo na rad i slobodu rada (članak 54. stavak 1. Ustava Republike Hrvatske);

k) pravo na sklapanje braka i stvaranje obitelji (članak 62. Ustava Republike Hrvatske);

l) pravo na djelotvoran pravni lijek određen zakonom i dostupan svim osobama čija su ljudska prava prekršena (članak 18. Ustava Republike Hrvatske) i

m) lj) sva ostala prava predviđena u međunarodnim instrumentima i člankom 1. ovoga zakona, ovisno jedino o iznimkama i ograničenjima izloženim u tim instrumentima, te bez diskriminacije po spolu, rasi, boji kože, jeziku, vjeroispovijedi, političkom i drugom uvjerenju, nacionalnom i društvenom porijeklu, povezanosti s nacionalnom manjinom, vlasništvu, statusu naslijeđenom rođenjem ili po nekoj drugoj osnovi (članak 14. i 17. stavak 3. Ustava Republike Hrvatske).

Članak 3.

Republika Hrvatska štiti ravnopravnost pripadnika nacionalnih manjina: Albanaca, Austrijanaca, Bošnjaka, Bugara, Crnogoraca, Čeha, Mađara, Makedonaca, Nijemaca, Poljaka, Roma, Rumunja, Rusa, Rusina, Slovaka, Slovenaca, Srba, Talijana, Turaka, Ukrajinaca, Vlaha, Židova i drugih etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina i potiče njihov svestrani razvoj.

Članak 4.

Republika Hrvatska pomaže razvoj odnosa između etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina sa narodom u njihovoj matičnoj državi radi unapređivanja njihova nacionalnog, kulturnog i jezičnog razvoja.

Etničke i nacionalne zajednice ili manjine imaju pravo na samoorganiziranje i udruživanje radi ostvarivanja svojih nacionalnih i drugih interesa u skladu s Ustavom i ovim zakonom.

III. KULTURNA AUTONOMIJA I DRUGA PRAVA ETNIČKIH I NACIONALNIH ZAJEDNICA ILI MANJINA

Članak 5.

Etničke i nacionalne zajednice ili manjine u Republici Hrvatskoj imaju pravo na kulturnu autonomiju (članak 15. Ustava Republike Hrvatske).

Članak 6.

Republika Hrvatska obvezuje se da će pripadnicima svih etničkih i nacionalih zajednica ili manjina osigurati:

a) puno poštivanje načela nediskriminacije kako je predviđeno međunarodnim instrumentima iz članka 1. ovoga zakona;
b) pravo zaštite od svake djelatnosti koja može ili koja bi mogla ugroziti njihov opstanak;
c) pravo na identitet, kulturu, vjeroispovijed, javno i privatno korištenje jezika i pisma te obrazovanje;
d) zaštitu ravnopravnog sudjelovanja u javnim poslovima kao npr. uživanje političkih i ekonomskih sloboda u društvenoj sferi, pristup medijima, te na polju obrazovanja i općenito kulturnih pitanja;
e) pravo odlučivanja kojoj etničkoj i nacionalnoj zajednici ili manjini građanin ili građanka žele pripadati, te uživanje svih prava u svezi s tim izborom, bilo pojedinačno, bilo u udruženju s drugim osobama. To se pravo posebice odnosi na slučajeve braka između osoba koje pripadaju različitim etničkim i nacionalnim zajednicama ili manjinama, bez štete za osobe u pitanju.

Načela iz stavka 1. ovoga članka primjenjuju se također u korist Hrvata u općinama gdje oni ne čine brojčanu većinu u odnosu na jednu ili više drugih etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina.

Članak 7.

Pripadnici svih etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj mogu slobodno upotrebljavati, u privatnom i javnom životu, svoj jezik i pismo.

U općinama u kojima pripadnici etničke i nacionalne zajednice ili manjine čine većinu u ukupnom broju stanovnika u službenoj uporabi će biti uz hrvatski jezik i latinično pismo i jezik i pismo te etničke i nacionalne zajednice ili manjine.

Članak 8.

Jedinice lokalne samouprave mogu utvrditi službenu uporabu dvaju ili više jezika i pisama vodeći računa o broju pripadnika i interesima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina.

Članak 9.

Slobodan je posjed i uporaba znamenja i simbola etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina.

Kod službene uporabe znamenja i simbola etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina obvezatno se uz njih ističu odgovarajuća znamenja i simboli Republike Hrvatske.

Ako se izvodi himna ili svečana pjesma etničke i nacionalne zajednice ili manjine, obvezatno se prije izvodi himna Republike Hrvatske.

Statutom jedinice lokalne samouprave može se propisati način korištenja nacionalne zastave i simbola etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina.

Članak 10.

Pripadnici etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina mogu slobodno organizirati informativnu i izdavačku djelatnost na vlastitome jeziku i pismu.

Republika Hrvatska i tijela lokalne samouprave financijski pomažu ostvarivanje prava iz stavka 1. ovoga članka sukladno svojim mogućnostima.

Članak 11.

Pripadnici etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina mogu slobodno osnivati kulturna i druga društva radi očuvanja nacionalnog i kulturnog identiteta. Ta društva su autonomna, a Republika i tijela lokalne samouprave financijski pomažu njihov rad prema svojim mogućnostima.

Članak 12.

Republika Hrvatska štiti spomeničko blago i cjelokupnu kulturnu baštinu etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina.

Odgoj i obrazovanje

Članak 13.

Odgoj i obrazovanje pripadnika etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj obavlja se u dječjim vrtićima i školama na njihovom jeziku i pismu, prema posebnim programima u kojima je primjereno sadržana njihova povijest, kultura i znanost, ukoliko to žele.

Odgoj i obrazovanje iz stavka 1. ovoga članka u dijelu koji nije u svezi s nacionalnom pripadnošću polaznika provodi se u opsegu i sadržaju propisanom po nadležnom tijelu Republike Hrvatske za područje školstva.

Školski program čije izučavanje predstavlja svezu s nacionalnom pripadnošću polaznika utvrđuje tijelo iz stavka 2. ovoga članka na prijedlog Ureda Vlade Republike Hrvatske za međunacionalne odnose.

Članak 14.

U jedinicama lokalne samouprave i uprave u kojima etničke i nacionalne zajednice ili manjine čine relativnu većinu stanovništva, ako to dopušta broj polaznika, ustanovit će se zasebna školska ustanova ili zasebna školska odjeljenja s nastavom na jeziku i pismu te etničke i nacionalne zajednice ili manjine, ukoliko to žele.

U slučaju da se ne mogu, zbog malog broja polaznika, formirati škole ili odjeljenja po kriterijima iz stavka 1. ovoga članka, organizirat će se u okviru zasebnog školskog odjeljenja nastava predmeta čiji je program u svezi s nacionalnom pripadnošću polaznika (jezik i književnost, povijest i dr.) koju će održavati učitelji i profesori iste nacionalne pripadnosti kao i polaznici ako to žele roditelji polaznika.

U jedinicama lokalne samouprave i uprave iz kojih je u drugom svjetskom ratu i poslije drugog svjetskog rata autohtono stanovništvo ostalih etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina bilo protjerano u matične zemlje ili se vodila politika iseljavanja u matične zemlje, može se uvesti u školsku nastavu fakultativno učenje stranog jezika, od IV. razreda osnovnog do kraja srednjoškolskog obrazovanja, kao strani jezik, jezik te etničke i nacionalne zajednice ili manjine, neovisno na postotak koji te etničke i nacionalne zajednice ili manjine imaju u stanovništvu na tom području.

U jedinicama lokalne samouprave i uprave, u cilju zaštite kolektivnih prava autohtonih etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina, poduzimat će se mjere posebne zaštite u sudjelovanju u javnim poslovima, obrazovanju, kulturi, duhovnom i vjerskom životu te pristupu javnim medijima bez obzira na njihov udjel u ukupnom stanovništvu.

Mjere iz stavka 4. ovog članka poduzimat će se sve do ponovne uspostave sustava vlastitih organizacija radi njegovanja i unapređivanja nacionalnih posebnosti, kulture i odgojno-obrazovnih institucija manjinskih zajednica u prijašnjem opsegu.

Članak 15.

Republika Hrvatska osigurava financijska sredstva uz sredstva općine u potrebnom obujmu radi ostvarenja programa utvrđenih u članku 14. ovoga zakona.

Članak 16.

Pripadnici etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina mogu osnivati privatne vrtiće, škole i druga učilišta.

IV. PROPORCIONALNO SUDJELOVANJE U PREDSTAVNIČKIM I DRUGIM TIJELIMA

Članak 17.

Pripadnici etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina koje sudjeluju u stanovništvu Republike Hrvatske s više od 8% imaju pravo na zastupljenost razmjerno svom udjelu u ukupnom

stanovništvu u Hrvatskom državnom saboru i Vladi Republike Hrvatske te tijelima vrhovne sudbene vlasti.

Pripadnici etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina čiji je udio u stanovništvu Republike Hrvatske manji od 8% imaju pravo izabrati najmanje pet a najviše sedam zastupnika u Zastupnički dom Hrvatskoga državnog sabora, u skladu sa Zakonom o izborima zastupnika u Hrvatski državni sabor.

Zastupnici iz stavka 2. ovoga članka predstavnici su svih etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina koji su ih izabrali i dužni su štititi njihove interese.

Način izbora i opoziva zastupnika iz stavka 1. i 2. ovoga članka uredit će se zakonom i drugim propisima kojima se uređuju izbori u Republici Hrvatskoj.

Zastupljenost etničke i nacionalne zajednice ili manjine iz stavka 1. ovoga članka u drugim tijelima državne vlasti Republike Hrvatske osigurava se zakonom o ustrojstvu državne vlasti.

Članak 18.

Pripadnici etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina imaju pravo na zastupljenost u tijelima lokalne samouprave razmjerno svom udjelu u ukupnom stanovništvu određene jedinice lokalne samouprave.

Pravo iz stavka 1. ovog članka osigurava se zakonom kojim se uređuje lokalna samouprava i statutom jedinice lokalne samouprave.

Članak 19.

U svrhu provedbe odredaba ovoga zakona o pravu etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina na kulturu, obrazovanje, pristup javnim medijima i ostvarivanje njihovog razmjernog udjela u javnim službama i drugim institucijama u ovim područjima, Vlada Republike Hrvatske ima Ured za međunacionalne odnose.

Za područje jedne ili više općina u kojima broj pripadnika etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina i njihov interes to zahtijeva, Vlada Republike Hrvatske osnovat će područni ured za međunacionalne odnose.

V. MEĐUNARODNI NADZOR I SURADNJA

Članak 20.

Republika Hrvatska surađivat će i savjetovati se, izravno ili putem mješovitih odbora, sa vladama i institucijama zainteresiranih država radi što potpunijeg ostvarivanja prava čovjeka i prava etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina.

VI. KAŽNJIVE RADNJE

Članak 21.

Zabranjeno je i kažnjivo po kaznenom zakonu Republike Hrvatske svako djelovanje, poticanje, organiziranje ili pomaganje djelatnosti koje bi mogle ugroziti opstanak neke etničke i nacionalne

zajednice ili manjine, izazvati nacionalnu mržnju, dovesti do diskriminacije ili stavljanja u neravnopravan položaj.

VII. PRIJELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Članak 22.

Kada su ovim Ustavnim zakonom opće zakonodavstvo i ovlasti predviđeni ili se primjenjuju na područjima koje on uređuje, ne smiju se primjenjivati na način koji bi narušavao osnovni sadržaj ljudskih prava i sloboda i prava nacionalnih ili etničkih zajednica ili manjina koja su zaštićena ovim Ustavnim zakonom.

Članak 23.

U skladu sa člankom 134. Ustava Republike Hrvatske i ovim zakonom, ne mijenja se niti ukida ni jedno od prava koje je Republika Hrvatska neposredno ili kao pravni sljednik bivše SFRJ preuzela ili će preuzeti međunarodnim ugovorima (Osimski sporazum i dr.) niti ograničuje njihovo ostvarivanje.

Članak 24.

Uz priuzdržaj načela kodificiranih člancima 34. – 38. Bečke konvencije o pravu ugovora iz 1949. godine, odredbe ovog Ustavnog zakona primjenjivat će se i tumačiti u skladu sa sporazumima koji su sklopljeni s Organizacijom ujedinjih naroda.

Članak 25.

Odredba članka 17. stavka 1., dio odredbe stavka 4., koja se odnosi na način izbora i opoziva zastupnika iz stavka 1., te odredbe stavka 5., primjenjivat će se od objave rezultata sljedećeg popisa stanovništva Republike Hrvatske, računajući od dana stupanja na snagu Ustavnog zakona o izmjenama i dopunama Ustavnog zakona o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj (“Narodne novine”, br. 51/00.).

Članak 26.

Ništa u ovom Ustavnom zakonu neće se tumačiti kao da implicira bilo kakvo pravo na obavljanje bilo kakve djelatnosti ili izvršavanje čina suprotnih temeljnim načelima međunarodnog prava, te posebice suverene jednakosti, teritorijalne cjelovitosti i političke nezavisnosti država.

Članak 27.

Stupanjem na snagu Ustavnog zakona o izmjenama i dopunama Ustavnog zakona o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj (“Narodne novine”, br. 51/00.) prestaje važiti Ustavni zakon o privremenom neprimjenjivanju pojedinih odredbi Ustavnog zakona o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj (“Narodne novine”, br. 68/95.).

Članak 28.

Stupanjem na snagu Ustavnog zakona o izmjenama i dopunama Ustavnog zakona o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj (“Narodne novine”, br. 51/00.) prestaje važiti odredba članka 68. stavka 4. Zakona o lokalnoj samoupravi i upravi (“Narodne novine”, br. 90/92., 94/93., 117/93., 5/97. i 128/99.).

ZAKON O UPORABI JEZIKA I PISMA NACIONALNIH MANJINA U REPUBLICI HRVATSKOJ

donesen na sjednici Zastupničkog doma Hrvatskog državnog sabora, 11. svibnja 2000.
(NN, br. 51, od 19. svibnja 2000.)

I. TEMELJNE ODREDBE

Članak 1.

Ovim se Zakonom uređuju uvjeti službene uporabe jezika i pisma nacionalnih manjina, kojima se osigurava ravnopravnost s hrvatskim jezikom i latiničnim pismom sukladno zakonu.

Članak 2.

Ovim se Zakonom ne mijenjaju niti ukidaju prava pripadnika nacionalnih manjina stečena na temelju međunarodnih ugovora kojih je Republika Hrvatska stranka.

Ovim se Zakonom ne mijenjaju niti ukidaju prava na uporabu jezika i pisma nacionalnih manjina stečena prema propisima koji su se primjenjivali do stupanja na snagu ovoga Zakona.

Članak 3.

Odredbe se ovoga Zakona ne primjenjuju u postupcima koji se vode pred središnjim tijelima državne uprave, trgovačkim sudovima, pred Upravnim sudom, Visokim prekršajnim sudom i Vrhovnim sudom Republike Hrvatske, kao i pred Ustavnim sudom Republike Hrvatske, te pred drugim središnjim tijelima državne vlasti, ako ustavnim zakonom, ovim ili drugim zakonom nije drugačije određeno.

Odredbe se ovoga Zakona ne primjenjuju na vođenje službenih očevidnika, te na javne isprave koje služe uporabi u inozemstvu, ako posebnim zakonom nije drugačije određeno.

II. UVJETI ZA RAVNOPRAVNU SLUŽBENU UPORABU JEZIKA I PISMA NACIONALNIH MANJINA

Članak 4.

Ravnopravna službena uporaba jezika i pisma nacionalnih manjina ostvaruje se u skladu s odredbama Ustavnog zakona o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj, Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina Vijeća Europe i ovoga Zakona pod sljedećim uvjetima:

1. kada pripadnici pojedine nacionalne manjine na području općine ili grada čine većinu stanovnika, u skladu s Ustavnim zakonom o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj, Okvirnom konvencijom za zaštitu nacionalnih manjina Vijeća Europe i ovim Zakonom,
2. kada je predviđena međunarodnim ugovorima kojih je Republika Hrvatska stranka,
3. kada su to statutom propisale općine i gradovi, u skladu s Ustavnim zakonom o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici

Hrvatskoj, Okvirnom konvencijom za zaštitu nacionalnih manjina Vijeća Europe i ovim Zakonom,

4. kada to, u odnosu na rad svojih tijela, u samoupravnom djelokrugu, statutom propiše županija na čijem je području u pojedinim općinama i gradovima u ravnopravnoj službenoj uporabi jezik i pismo nacionalne manjine.

Za ostvarivanje ravnopravne službene uporabe jezika i pisma nacionalne manjine na temelju stavka 1. točke 1. ovoga članka mjerodavni su podaci popisa stanovnika koji je neposredno prethodio uređivanju ovih pitanja statutom općine ili grada.

Članak 5.

Na području općine, grada ili županije ravnopravna službena uporaba jezika i pisma nacionalne manjine ostvaruje se:

1. u radu predstavničkih i izvršnih tijela općine, grada ili županije,
2. u postupku pred upravnim tijelima općine, grada ili županije,
3. u postupku pred tijelima državne uprave prvog stupnja, pred ustrojstvenim jedinicama središnjih tijela državne uprave koja postupaju u prvom stupnju, pred sudbenim tijelima prvog stupnja, državnim odvjetništvima i državnim pravobraniteljstvima prvog stupnja, javnim bilježnicima i pravnim osobama koje imaju javne ovlasti, a koji su ovlašteni postupati na području općine ili grada koji su u ravnopravnu službenu uporabu uveli manjinski jezik i pismo.

Tijela iz stavka 1. ovoga članka omogućit će korištenje i priznati valjanost privatnih pravnih isprava sastavljenih na području Republike Hrvatske i kad su sastavljene na jeziku i pismu nacionalne manjine.

Članak 6.

Ravnopravna službena uporaba jezika i pisma nacionalne manjine u pravilu se uvodi za cijelo područje pojedine općine ili grada.

Izuzetno od stavka 1. ovoga članka, ravnopravna službena uporaba jezika i pisma nacionalne manjine može se uvesti samo na dijelu područja pojedine općine ili grada kada se može statutom predvidjeti i u užem opsegu od prava utvrđenih ovim Zakonom, ali se ne može isključiti pravo na služenje svojim jezikom u postupcima pred tijelima iz članka 5. točke 3. ovoga Zakona, te pravo na dobivanje javnih isprava i na jeziku i pismu nacionalne manjine.

Članak 7.

Općine, gradovi i županije, te državna tijela iz članka 5. točke 3. ovoga Zakona izvornike svih predmeta, propisa, akata i isprava vode na hrvatskom jeziku i latiničnim pismom.

A) Ravnopravna službena uporaba jezika i pisma nacionalne manjine u predstavničkim i izvršnim tijelima i u postupku pred upravnim tijelima općina, gradova i županija

Članak 8.

U općinama, gradovima i županijama u kojima je u ravnopravnoj službenoj uporabi jezik i pismo nacionalne manjine, rad općinskih i gradskih vijeća, te općinskih i gradskih poglavarstava kao i rad županijskih skupština i poglavarstva odvija se na hrvatskom jeziku i latiničnom pismu i jeziku i pismu nacionalne manjine koji su u ravnopravnoj službenoj uporabi.

U općinama, gradovima i županijama iz stavka 1. ovoga članka osigurava se, dvojezično ili višejezično:

1. ispisivanje teksta pečata i žigova istom veličinom slova,
2. ispisivanje natpisnih ploča predstavničkih, izvršnih i upravnih tijela općina, gradova i županija, kao i pravnih osoba koje imaju javne ovlasti istom veličinom slova,
3. ispisivanje zaglavlja akata istom veličinom slova.

Vijećnik, član poglavarstva ili građanin u općinama, gradovima i županijama iz stavka 1. ovoga članka ima pravo da mu se osigura dvojezično ili višejezično:

1. dostava materijala za sjednicu općinskog ili gradskog vijeća i poglavarstva, kao i županijske skupštine i županijska poglavarstva,
2. izrada zapisnika i objava zaključaka,
3. objavljivanje službenih obavijesti i poziva predstavničkih, izvršnih i upravnih tijela općina, gradova i županija, kao i materijale za sjednice predstavničkih i izvršnih tijela.

Članak 9.

Općine, gradovi i županije u kojima je u ravnopravnoj službenoj uporabi jezik i pismo nacionalne manjine, osigurat će pravo građanima da im se dvojezično ili višejezično:

1. izdaju javne isprave,
2. tiskaju obrasci koji se koriste u službene svrhe.

Članak 10.

U općinama i gradovima u kojima je u ravnopravnoj službenoj uporabi jezik i pismo nacionalne manjine, dvojezično ili višejezično, istom veličinom slova, ispisuju se:

1. pisani prometni znakovi i druge pisane oznake u prometu,
2. nazivi ulica i trgova,
3. nazivi mjesta i geografskih lokaliteta.

Statutom općine ili grada u kojima je u ravnopravnoj službenoj uporabi jezik i pismo nacionalne manjine, propisat će se da li se prava iz stavka 1. ovoga članka ostvaruju na cijelom području ili samo u pojedinim mjestima, te da li se i kod kojih mjesta koriste tradicionalni nazivi mjesta ili lokaliteta.

Statutom općine ili grada može se propisati da na području, na kojem je u službenoj uporabi jezik i pismo nacionalne manjine, pravne i fizičke osobe koje obavljaju javnu djelatnost mogu ispisivati nazive dvojezično ili višejezično.

Članak 11.

Pripadnici nacionalnih manjina, čiji je jezik i pismo u ravnopravnoj službenoj uporabi, imaju u postupku prvog i drugog stupnja pred upravnim tijelima općina, gradova i županija ista prava kao i u postupku pred tijelima državne uprave prvog stupnja.

B) Ravnopravna službena uporaba jezika i pisma nacionalne manjine u postupku pred državnim tijelima prvog stupnja i pravnim osobama koje imaju javne ovlasti

Članak 12.

Tijela državne uprave prvog stupnja, ustrojstvene jedinice središnjih tijela državne uprave koja postupaju u prvom stupnju, sudbena tijela prvog stupnja, državna odvjetništva i državna pravobraniteljstva prvog stupnja, javni bilježnici i pravne osobe koje imaju javne ovlasti, koji su ovlašteni postupati na području na kojem je, uz hrvatski jezik i latinično pismo, u ravnopravnoj službenoj uporabi jezik i pismo nacionalne manjine, dužna su podučiti stranku s područja općine ili grada, koji su uveli u ravnopravnu službenu uporabu jezik i pismo nacionalne manjine, o pravu uporabe jezika i pisma nacionalne manjine u postupku, te unijeti u zapisnik izjavu o tome kojim će se jezikom i pismom stranka služiti u postupku.

Ako se u postupku ne vodi zapisnik, izjašnjenje stranke o jeziku kojim se želi služiti ili o zahtjevu za izdavanje dvojezičnih isprava, unijet će se kao službena zabilješka.

Članak 13.

U općinama, gradovima i županijama u kojima je u ravnopravnoj službenoj uporabi jezik i pismo nacionalne manjine, prvo pismeno u postupku dostavlja se stranci na hrvatskom jeziku i latiničnom pismu i na jeziku i pismu nacionalne manjine koji je u ravnopravnoj službenoj uporabi.

Jezik i pismo na kojem je predan, odnosno priopćen prvi podnesak stranke, smatrat će se jezikom i pismom kojim se stranka želi služiti u postupku.

Članak 14.

Kad se stranka u postupku izjasni za jezik i pismo nacionalne manjine koji je u ravnopravnoj službenoj uporabi, tijelo koje vodi postupak dužno je, u skladu s postupovnim propisima, osigurati sudjelovanje stranke u postupku na jeziku i pismu kojim se služi nacionalna manjina.

Otpravci akata u predmetima u kojima su se stranke izjasnile za uporabu jezika i pisma nacionalne manjine, dostavljaju se stranci, osim na hrvatskom jeziku i latiničnom pismu, i na jeziku i pismu kojim se stranka u postupku služi.

Članak 15.

Ako su se sudionici u postupku izjasnili za uporabu dvaju ili više jezika i pisama koji su u ravnopravnoj službenoj uporabi, u postupku će se, uz hrvatski jezik i latinično pismo, koristiti jezik i pismo za čiju se uporabu sudionici u postupku sporazumiju.

Ako do sporazuma iz stavka 1. ovoga članka ne dođe, u postupku će se koristiti jezik i pismo nacionalne manjine kojim se služi većina sudionika u tom postupku, uz osiguravanje tumača za ostale sudionike u postupku. Ako se ni navedenim načinom ne može osigurati uporaba jezika i pisma nacionalne manjine kojim se služe pripadnici nacionalne manjine, postupak će se voditi samo na hrvatskom jeziku i latiničnom pismu, uz osiguravanje tumača.

Sporazum sudionika o jeziku i pismu na kojem će se, uz hrvatski jezik i latinično pismo, postupak voditi, unosi se u zapisnik ili se u spis unosi službena zabilješka, ako se u postupku ne vodi zapisnik.

Članak 16.

Tijela državne uprave prvog stupnja, ustrojstvene jedinice središnjih tijela državne uprave koja postupaju u prvom stupnju, sudbena tijela prvog stupnja, državna odvjetništva i državna pravobraniteljstva prvog stupnja, javni bilježnici i pravne osobe koje imaju javne ovlasti, dužni su strankama i drugim sudionicima u postupku dostavljati sve akte, osim na hrvatskom jeziku i

latiničnom pismu, i na jeziku i pismu nacionalne manjine koji je u ravnopravnoj službenoj uporabi, a kojim se stranka, odnosno drugi sudionik služi u postupku.

Stranka i drugi sudionici u postupku prema vlastitom izboru upućuju svoje podneske na hrvatskom jeziku ili jeziku i pismu kojim se služe, a koji je u ravnopravnoj službenoj uporabi.

Članak 17.

Tijela državne uprave prvog stupnja, ustrojstvene jedinice središnjih tijela državne uprave koja postupaju u prvom stupnju, sudbena tijela prvog stupnja, državna odvjetništva i državna pravobraniteljstva prvog stupnja i pravne osobe koje imaju javne ovlasti, dostavljaju strankama dopise, podneske i otpravke drugih akata postupka drugoga stupnja na hrvatskom jeziku i latiničnom pismu i na jeziku i na pismu koji su bili u uporabi u postupku prvog stupnja.

Članak 18.

Tijela državne uprave prvog stupnja, ustrojstvene jedinice središnjih tijela državne uprave koji postupaju u prvom stupnju, sudbena tijela prvog stupnja, državna odvjetništva i državna pravobraniteljstva prvog stupnja, javni bilježnici i pravne osobe koje imaju javne ovlasti te koja imaju svoje urede i ispostave u općinama, gradovima i županijama u kojima je u službenoj uporabi pored hrvatskog jezika i latiničkog pisma jezik i pismo nacionalne manjine, na hrvatskom jeziku i latiničnom pismu, dvojezično ili višejezično:

1. izdaju javne isprave
2. tiskaju obrasce koji se koriste u službene svrhe.

Tijela državne uprave prvog stupnja, ustrojstvene jedinice središnjih tijela državne uprave koji postupaju u prvom stupnju, sudbena tijela prvog stupnja, državna odvjetništva i državna pravobraniteljstva prvog stupnja, javni bilježnici i pravne osobe koje imaju javne ovlasti te koja imaju svoje urede i ispostave u općinama, gradovima i županijama u kojima je u službenoj uporabi pored hrvatskog jezika i latiničnog pisma jezik i pismo nacionalne manjine, dvojezično ili višejezično:

1. ispisuju tekst pečata i žigova u istoj veličini slova,
2. ispisuju natpisne ploče,
3. ispisuju zaglavlja akata istom veličinom slova.

Članak 19.

Tijela koja provode postupak drugoga stupnja postupaju na hrvatskom jeziku i latiničnom pismu.

Izuzetno od stavka 1. ovoga članka, ako pred tijelom drugog stupnja sudjeluju neposredno stranke koje su se u postupku prvog stupnja služile jezikom i pismom nacionalne manjine koji je u ravnopravnoj službenoj uporabi, postupak se vodi kao i postupak prvog stupnja.

Članak 20.

Pravne osobe koje imaju javne ovlasti za obavljanje poslova za pripadnike nacionalnih manjina u međusobnim neposrednim odnosima mogu koristiti samo jezik i pismo nacionalne manjine.

III. PROVEDBA ZAKONA

Članak 21.

Tijela državne uprave prvog stupnja, ustrojstvene jedinice središnjih tijela državne uprave koja postupaju u prvom stupnju, sudbena tijela prvog stupnja, državna odvjetništva i državna pravobraniteljstva prvog stupnja, javni bilježnici, pravne osobe koje imaju javne ovlasti, te općine, gradovi i županije na čijem je području u ravnopravnoj službenoj uporabi manjinski jezik i pismo, osigurat će potreban broj službenika koji mogu voditi postupke i poduzimati potrebne radnje i na jeziku i pismu nacionalne manjine koji je u ravnopravnoj službenoj uporabi.

U izvješćima o radu i rješavanju predmeta, tijela iz stavka 1. ovoga članka dužna su posebno iskazati broj predmeta koji se vodio na jeziku i pismu nacionalne manjine koji su u ravnopravnoj službenoj uporabi.

Članak 22.

Sredstva za provedbu ovoga Zakona i na temelju njega donijetih propisa osiguravaju se u Državnom proračunu Republike Hrvatske od 1. siječnja 2001.

Članak 23.

Provedbu ovoga Zakona nadzire središnje tijelo državne uprave ovlašteno za nadzor nad primjenom zakona kojima se uređuje sustav državne uprave i sustav lokalne samouprave.

Kada izvršna ili upravna tijela općina, gradova i županija koje su uvele ravnopravnu službenu uporabu jezika i pisma nacionalne manjine postupaju protivno odredbama ovoga Zakona, čelnik tijela iz stavka 1. ovoga članka zatražit će od predstavničkog tijela da raspravi stanje i poduzme mjere za zakonito postupanje izvršnih i upravnih tijela, te poduzeti druge mjere u skladu sa zakonom.

Članak 24.

Ako općina, grad ili županija statutom ne urede uporabu jezika i pisma nacionalne manjine, a dužni su to učiniti prema odredbama ovoga Zakona, odnosno, ako je urede protivno odredbama ovoga Zakona, čelnik središnjeg tijela državne uprave iz članka 23. ovoga Zakona obustavit će od izvršenja statut, odnosno pojedine njegove odredbe, naložiti neposrednu primjenu zakona i podnijeti Vladi Republike Hrvatske prijedlog za pokretanje postupka za ocjenu ustavnosti i zakonitosti statuta ili drugoga općeg akta općine, grada ili županije u skladu sa zakonom.

Članak 25.

Neprimjenjivanje ravnopravne službene uporabe jezika i pisma nacionalne manjine u općini, gradu ili županiji u kojima je statutom uvedena, odnosno njena primjena protivna odredbama ovoga Zakona u postupcima pred tijelima koja su dužna provesti ravnopravnu službenu uporabu jezika i pisma nacionalne manjine, predstavlja bitnu povredu postupka.

IV. PRIJELAZNE I ZAKLJUČNE ODREDBE

Članak 26.

Čelnik središnjeg tijela državne uprave ovlašten za praćenje primjene ovoga Zakona može donijeti pobliže propise o načinu primjene ovoga Zakona od strane pravosudnih tijela, tijela državne uprave, tijela općina, gradova i županija, te pravnih osoba koje imaju javne ovlasti.

Odredbe podzakonskih propisa uskladit će se s odredbama ovoga Zakona u roku od šest mjeseci od njegova stupanja na snagu.

Članak 27.

Odredba članka 4. stavak 1. točka 1. i stavak 2. ovoga Zakona neće se primjenjivati do objave službenih rezultata prvog popisa stanovništva nakon stupanja na snagu ovoga Zakona, već će se na sve općine i gradove primjenjivati odredba članka 4. stavak 1. točke 2. i 3. ovoga Zakona.

Članak 28.

Općine, gradovi i županije dužne su uskladiti svoje statute sa odredbama ovoga Zakona u roku od šest mjeseci od dana njegova stupanja na snagu i dostaviti ih bez odlaganja središnjem tijelu državne uprave ovlaštenom za nadzor nad primjenom ovoga Zakona.

Članak 29.

Stupanjem na snagu ovoga Zakona prestaje važiti Uredba o načinu i uvjetima upotrebe jezika i pisma narodnosti u postupku pred organima uprave i organizacijama koje obavljaju javna ovlaštenja (“Narodne novine”, br. 5/81.).

Članak 30.

Ovaj Zakon stupa na snagu osmoga dana od dana objave u “Narodnim novinama”.

ZAKON O ODGOJU I OBRAZOVANJU NA JEZIKU I PISMU NACIONALNIH MANJINA

donesen na sjednici Zastupničkog doma Hrvatskoga državnog sabora, 11. svibnja 2000.
(NN, br. 51, od 19. svibnja 2000.)

Članak 1.

Nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj ostvaruju pravo na odgoj i obrazovanje na svom jeziku i pismu (u daljnjem tekstu: odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu nacionalne manjine) u skladu s Ustavom i odredbama ovoga Zakona.

Ovim se Zakonom ne mijenjaju niti ukidaju prava nacionalnih manjina na odgoj i obrazovanje stečena prema ranijim propisima, odnosno na temelju međunarodnih ugovora kojih je Republika Hrvatska ugovorna strana.

Članak 2.

Odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu nacionalne manjine obavlja se u predškolskoj ustanovi, osnovnoj i srednjoj školi te drugoj školskoj ustanovi (u daljnjem tekstu: školska ustanova s nastavom na jeziku i pismu nacionalne manjine) kao i drugim oblicima obrazovanja (seminari, ljetne i zimske škole i sl.), na način i pod uvjetima utvrđenim ovim Zakonom.

Na osnivanje i pravni položaj školske ustanove s nastavom na jeziku i pismu nacionalne manjine te na upravljanje tom ustanovom primjenjuju se odredbe drugih zakona i propisa samo ako ovim Zakonom nije drugačije uređeno.

Članak 3.

Školska ustanova s nastavom na jeziku i pismu nacionalne manjine može se osnovati i za manji broj učenika od broja utvrđenog za početak rada školske ustanove s nastavom na hrvatskom jeziku i pismu.

Članak 4.

Ako ne postoje uvjeti za osnivanje školske ustanove prema članku 3. ovoga Zakona, odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu nacionalne manjine obavlja se u razrednom odjelu ili obrazovnoj skupini.

Razredni odjel i obrazovna skupina iz stavka 1. ovoga članka ustrojavaju se u školskoj ustanovi s nastavom na jeziku i pismu nacionalne manjine ili školskoj ustanovi s nastavom na hrvatskom jeziku i pismu.

Razredni odjel i obrazovna skupina iz stavka 1. ovoga članka ustrojavaju se i za manji broj učenika od broja učenika propisanog za ustrojavanje razrednog odjela i obrazovne skupine s nastavom na hrvatskom jeziku i pismu.

Članak 5.

Naziv školske ustanove s nastavom na jeziku i pismu nacionalne manjine i tekst njezina pečata i žiga ispisuju se na hrvatskom jeziku i latiničnom pismu te na jeziku i pismu nacionalne manjine.

Članak 6.

Nastavni plan i program odgoja i obrazovanja na jeziku i pismu nacionalne manjine uz opći dio obvezno sadrži dio čiji je sadržaj u vezi s posebnošću nacionalne manjine (materinski jezik, književnost, povijest, zemljopis i kulturno stvaralaštvo nacionalne manjine).

Dio nastavnog plana i programa iz stavka 1. ovoga članka, čiji je sadržaj u vezi s posebnošću nacionalne manjine utvrđuje i donosi Ministarstvo prosvjete i športa po pribavljenom mišljenju udruga nacionalne manjine.

Članak 7.

Upis u školsku ustanovu, razredni odjel ili obrazovnu skupinu na jeziku i pismu nacionalne manjine obavlja se pod istim uvjetima kao i upis u školsku ustanovu s nastavom na hrvatskom jeziku i pismu, u skladu s odlukom o upisu.

Ako se za upis u školsku ustanovu, razredni odjel ili obrazovnu skupinu prijavi više pristupnika nego što je predviđeno uvjetima natječaja za upis, pravo prvenstva imat će učenici koji su pripadnici nacionalne manjine.

Članak 8.

Učenici školske ustanove, razrednog odjela ili obrazovne skupine s nastavom na jeziku i pismu nacionalne manjine uz svoj jezik i pismo obvezno uče hrvatski jezik i latinično pismo prema utvrđenom nastavnom planu i programu.

Članak 9.

Na području na kojem je statutom općine ili grada utvrđena ravnopravna službena uporaba jezika i pisma nacionalne manjine, učenicima školske ustanove s nastavom na hrvatskom jeziku i pismu omogućit će se učenje jezika i pisma nacionalne manjine.

Članak 10.

Odgojno obrazovni rad u školskoj ustanovi s nastavom na jeziku i pismu nacionalne manjine obavljaju nastavnici iz reda nacionalne manjine koji potpuno vladaju jezikom nacionalne manjine, odnosno nastavnici koji nisu iz redova nacionalne manjine, a potpuno vladaju jezikom i pismom nacionalne manjine.

Članak 11.

Pedagoška dokumentacija školske ustanove, razrednog odjela i obrazovne skupine s nastavom na jeziku i pismu nacionalne manjine vodi se na hrvatskom jeziku i latiničnom pismu te na jeziku i pismu nacionalne manjine.

Javne školske isprave školska ustanova iz stavka 1. ovoga članka izdaje na hrvatskom jeziku i latiničnom pismu te na jeziku i pismu nacionalne manjine, u skladu sa zakonom.

Članak 12.

Najmanje natpolovična većina članova tijela upravljanja školske ustanove s nastavom na jeziku i pismu nacionalne manjine, iz reda je nacionalne manjine.

Pobliže odredbe o sastavu, uvjetima i načinu izbora članova tijela upravljanja školske ustanove s nastavom na jeziku i pismu nacionalne manjine utvrđuju se statutom ustanove.

Za ravnatelja školske ustanove iz stavka 1. ovoga članka može biti izabrana osoba iz reda nacionalne manjine, odnosno koja nije iz reda nacionalne manjine ako u potpunosti vlada jezikom i pismom nacionalne manjine.

Članak 13.

Ministarstvo prosvjete i športa dužno je za obavljanje poslova iz svojega djelokruga za školsku ustanovu s nastavom na jeziku i pismu nacionalne manjine osigurati potreban broj savjetnika i školskih nadzornika iz reda pojedine nacionalne manjine, odnosno iz reda osoba koje potpuno vladaju jezikom i pismom nacionalne manjine.

Članak 14.

Školovanje nastavnika iz potrebe školske ustanove s nastavom na jeziku i pismu nacionalne manjine obavlja se na visokim učilištima u skladu sa zakonom ili im se na drugi način omogućuje ovladavanje sadržajem struke na jeziku i pismu nacionalne manjine.

Članak 15.

Na izdavanje udžbenika na jeziku i pismu nacionalne manjine primjenjuju se opći propisi o udžbenicima.

Školske ustanove s nastavom na jeziku i pismu nacionalne manjine mogu koristiti udžbenike iz matične zemlje uz odobrenje Ministarstva prosvjete i športa.

Članak 16.

Sredstva potrebna za redoviti rad javne školske ustanove, razrednog odjela i obrazovne skupine s nastavom na jeziku i pismu nacionalne manjine osiguravaju se u državnom proračunu.

Školska ustanova s nastavom na jeziku i pismu nacionalne manjine može stjecati sredstva za rad i iz drugih izvora, u skladu sa zakonom.

Članak 17.

Ministarstvo prosvjete i športa donijet će nastavni plan i program iz članka 6. ovoga Zakona najkasnije u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovoga Zakona.

Članak 18.

Ministar prosvjete i športa može donijeti propise o načinu primjene odredbi ovoga Zakona o školskim ustanovama s nastavom na jeziku i pismu nacionalne manjine.

Članak 19.

Školske ustanove s nastavom na jeziku i pismu nacionalne manjine uskladit će svoje opće akte s odredbama ovoga Zakona najkasnije u roku od tri mjeseca od donošenja akta iz članka 17. ovoga Zakona.

Članak 20.

Stupanjem na snagu ovoga Zakona prestaje važiti Zakon o odgoju i obrazovanju na jezicima narodnosti (“Narodne novine”, br. 25/79.).

Članak 21.

Ovaj Zakon stupa na snagu osmoga dana od dana objave u “Narodnim novinama”.

Obrazovanje za ljudska prava i demokraciju: Zbirka međunarodnih i domaćih dokumenata

Uredila: Vedrana Spajić-Vrkaš

Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO
Projekt Obrazovanje za mir i ljudska prava za hrvatske osnovne škole

obrazovanje za ljudska prava i demokraciju

zbirka međunarodnih i domaćih dokumenata

Uredila:
Vedrana Spajić-Vrkaš

Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO
Zagreb, 2001.

Recenzenzija:
Prof. dr. sc. Mira Alinčić, Pravni Fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Prijevodi:
Anita Mikulić
Vlado Puljiz
Irena Stanić-Rašin
Vedrana Spajić-Vrkaš
Davorka Zmijarević

Ova knjiga je tiskana uz potporu Veleposlanstva Kraljevine Norveške u Republici Hrvatskoj.

CIP

© Vedrana Spajić-Vrkaš

Nakladnik:
Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO

Urednica:
Vedrana Spajić-Vrkaš

Lektura:
Nada Jakir

Omot:
Zlatko Bilandžija

Slog:
Aurelije, d.o.o.

Tisak:
Izvori, Zagreb

Naklada:
500

Godina izdanja:
2001.